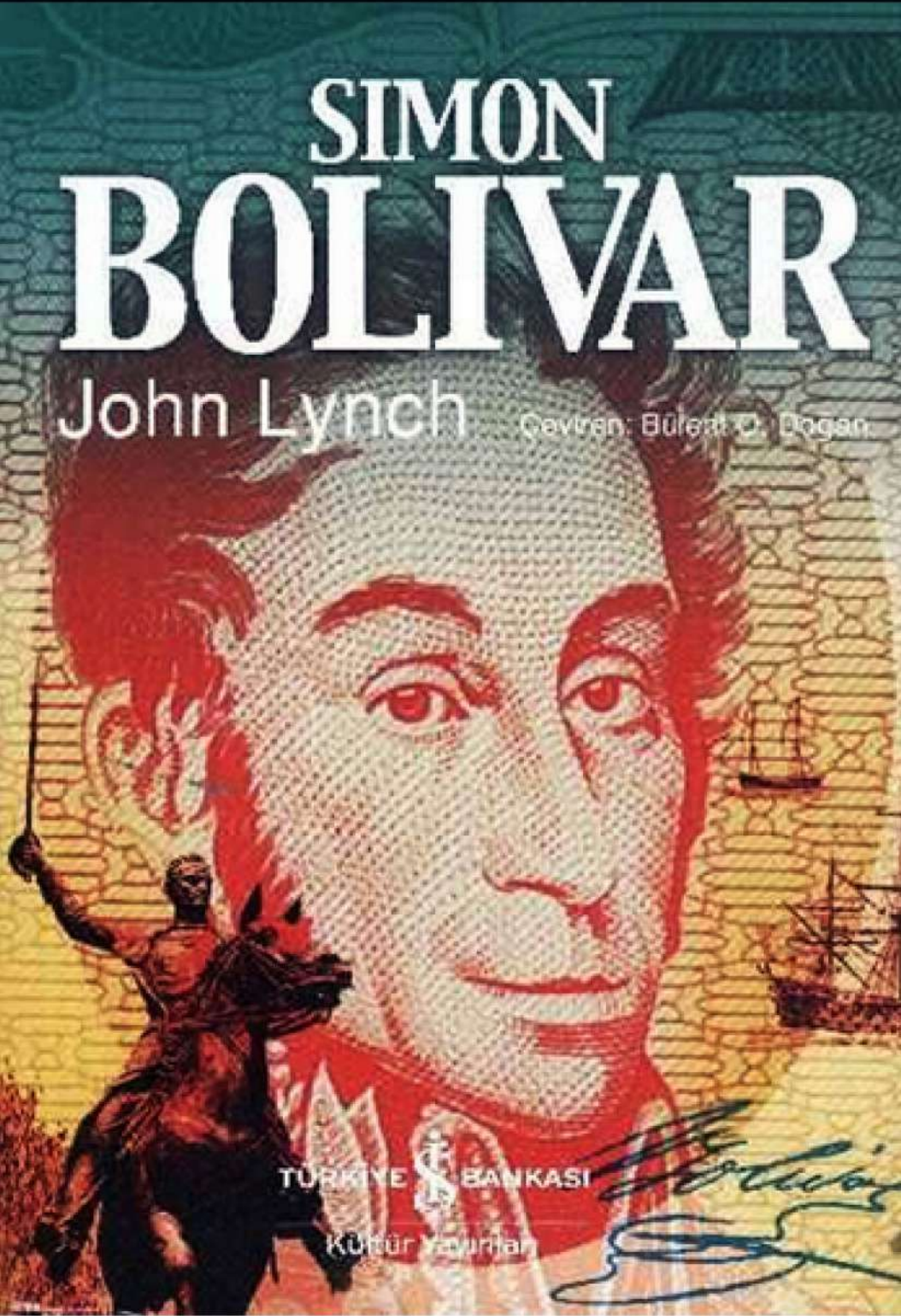
SIMON BOLIVAR

John Lynch

Çeviren: Bülent O. Doğan

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Kültür Yayınları

BİYOGRAFİ

John Lynch
SİMON BOLİVAR

ÖZGÜN ADI
SIMON BOLIVAR A LIFE

ÇEVİREN
BÜLENT O. DOĞAN

COPYRIGHT © 2006 YALE UNIVERSITY

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ/DİZİN
ASLI GÜNEŞ

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: ŞUBAT 2011, İSTANBUL
II. BASIM: TEMMUZ 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-141-8

BASKI
MEGA BASIM YAYIN SANAYİ VE TİC. A.Ş.
CİHANGİR MAH. GÜVERCİN CAD. NO: 3/1 BAHA İŞ MERKEZİ A. BLOK HARAMİDERE
AVCILAR İSTANBUL
(0212) 412 17 77
Sertifika No: 12026

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, NO: 144/4 BEYO LU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

John Lynch

Simon Bolivar

Çeviren: Bülent O. Doğan

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz XI

1. Bölüm
Bir İspanyol Sömürgesi 1
Anavatan Venezuela 1
Aile, Dostlar ve Komşular 9
Başına Buyruk Bir Genç 19
Eski İspanya, Taze Sevda 22

2. Bölüm
Akıl Çağından Dersler 27
Paris'te Hayat 27
Siyasal Uyanış 29
Devrim Çağında Bir İspanyol Amerikalı 34
Bolivar ve Aydınlanma 38
Venezuela'ya Dönüş 48

3. Bölüm
Kreol Devrimi 51
Bir Sömürgenin Hoşnutsuzlukları 51
Kritik Yıl 1808 55
Londra Görevi 61
İlan ve İmha Edilen Bağımsızlık 67
İspanya'ya ve Tabiata Karşı Savaş 71
Birinci Cumhuriyet'in Yenilgisi 78

4. Bölüm
Ölümüne Savaş 81
Cartagena Manifestosu 81
Batı Cephesi 85
Terör Yoluyla Savaş 90
Kurtarıcı 94
Karşı Devrim 100
Çıkış ve Sürgün 109

5. Bölüm
Devrimin Mihenk Taşı 113
Jamaika Mektubu 113
Caudillolar 121
Piar'la Karşılaşma 127
Irk Taktikleri 134
Kurtuluş Ordusu 136
Paez ve Llanerolar: Yeni Bir Güçlük 139

6. Bölüm
Yeni Strateji, Yeni Cephe 147
Angostura Nutku 147
İkmal ve Değerlendirme 151
İkinci Cephe 154
Boyaca 159
Zafer Sonrası Gerilimler 164
Carabobo 172

7. Bölüm
Bolivar'a Göre Toplum 177
Rousseau'nun Gerileyişi 177
Süreklilik ve Değişim 181
Bolivar Döneminde Toplum 186
Yurttaş Askerler 193
Bolivar Döneminde Ekonomi 197

8. Bölüm
Andlarda Savaş ve Aşk 207
Dağ Engelleri 207
Guayaquil Konferansı 212
Devrimin Savunulması 217
Manuela Saenz 221
Peru'da 227
Junin ve Ayacucho 238

9. Bölüm
Zorlukların Adamı 245
Desaguadero'yu Aşmak 245
Bolivarcı Aydınlanma 250
Prensiplerden Uzaklaşmak 260
Daha Büyük Bir Amerika 263
Şeytanla Anlaşma 270

10. Bölüm
Prestijinin Sihri 281
Elveda Venezuela 281
Güçlü Hükümet Arayışı 286
Ocana'ya ve İktidara Giden Yol 289
Suikastçiler 298
İmanın Temelleri 303
Devrimin Sınırları 310

11. Bölüm
Hüsran Yolculuğu 313
Asiler ve İstilacılar 313
Guayaquil'den Kasvetli Düşünceler 321
Monarşist Dostlar, Cumhuriyetçi Düşmanlar 325
Çıkış 331
Elveda İktidar, Merhaba Şan 334
Yolculuğun Sonu 338

12. Bölüm
Miras 347
İnsan ve Mit 347
Fikirler ve İdealler 352
Devrim'deki Gerçekçi 356
Şana Giden Yol 362
Liderliğin Dinamikleri 366
Bolivar Kültü 371

Notlar 379
Bibliyografya 411
Sözlük 419
Dizin 421

Resimler

1 Genç Bolivar, bilinmeyen sanatçı, Madrid, *c.* 1802. Fundacion John Boulton, Caracas.
2 Simon Bolivar, W. Holt'un gravürü, M.N. Bate'in bir gravüründen esinlenilmiştir, Londra 1823-8. John Carter Brown Kütüphanesi, Brown Üniversitesi.
3 Simon Bolivar, fildişi üzerine minyatür, 1828, Roulin'in bir tablosundan esinlenilmiştir. Canning House, Londra izniyle çoğaltılmıştır.
4 Simon Bolivar, Jose Gil de Castro, Lima, 1825. Salon Eliptico, Palacio Federal, Caracas.
5 Simon Bolivar, Libertador de Colombia, Jose Gil de Castro, Lima, 1827. John Carter Brown Kütüphanesi, Brown Üniversitesi.
6 Daniel Florencio O'Leary, Antonio Meucci, on dokuzuncu yüzyıl. Quinta de Bolivar, Bogota.
7 Antonio Jose de Sucre. Casa de Sucre, Quito.
8 Bolivar ve Yurtsever Kuvvetler And Dağları'nı aşıyor, 1819, Tito Salas. Palacio Federal, Caracas.
9 Francisco de Paula Santander. Museo 20 de julio, Bogota.
10 Manuela Saenz. Quinta Bolivar, Bogota.
11 *Antiguo canimo colonial entre Caracas y La Guaira*, Ferdinand Bellermann, 1842-5. Alte Nationalgalerie, Berlin.
12 Chimborazo, Frederick Edwin Church, 1864. Huntington Kütüphanesi Sanat Koleksiyonu, San Marino, California.

Önsöz

Simon Bolivar kısa ama dopdolu bir yaşam sürdü. Altı ülkeyi özgürleştiren bir devrimci, ulusal kurtuluşun ilkelerini ortaya atan bir entelektüel, amansız bir sömürge savaşını yöneten bir generaldi. En aşırı bağlılık ve nefret duygularını uyandırdı. Birçok İspanyol Amerikalı ondan bir diktatör, bir kral olmasını istedi ama kimileri de onu vatana ihanetle suçladı, hatta bazıları onu öldürmeye çalıştı. Bolivar'ın anısı hem sonraki nesiller için bir ilham kaynağı, hem de sürekli bir çekişme alanı oldu. Liberal tarihçilere göre o tiranlığa karşı savaşıyordu. Muhafazakârlar onu kültleştirdiler. Marksistler onu burjuva devriminin lideri sayıp reddettiler. Bolivar hâlâ halkın arzularına tercüman oluyor ve polemiklere konu ediliyor. Partizanlar tarafından sahiplenildi, hükümetlerce asimile edildi. Günümüzde Venezuela'da otoriter popülizmin timsali olarak diriltilişi, onun önderliğinin bir başka yorumunu yansıttığı gibi, tarihçiyi de tarihin kaydını doğru tutma göreviyle karşı karşıya bırakıyor.

Bolivar son derece karmaşık bir adamdı. Ülkeleri özgürleştirmesine rağmen liberalizmi yerin dibine batırıyordu, bir askerdi ama militarizmi tenkit ediyordu, cumhuriyetçiydi ama monarşiye hayrandı. Bolivar'ı incelemek, çok nadir ve orijinal bir kişiliği, zihni ve iradesi en az döneminin somut koşulları kadar tarihi değiştirmekte etkili olan bir karakteri incelemek demektir. Kendi değerinin farkındaydı ve namını hep korudu; aklından geçenleri dile getirirken yarattığı sözcük seli, belagati ve inandırıcılığıyla okuru mest etmeye yetiyordu. Fakat orijinallik bakımından mücevher değerindeki metinlerini saklamakta çok özensizdi ve onun çabasından ziyade takipçilerinin bağlılığı sayesinde bu metinler günümüze ulaşabildi. Onun hayatını ve dönemini anlatan elinizdeki kitap Bolivar'la ilgili belgelere ve modern araştırmalara dayanarak hazırlandı. Bo-

livar üzerine yorumlar, orijinal kaynaklardan hiç de az değildi; ama kaynaklar önümüzü aydınlatır, yorumlar ise genellikle yolumuzu karartır.

Niçin Bolivar'ın hayatını bir de ben anlatıyorum? Biyografinin önemini sorgulayan ve kahraman kültünü reddedenler de var. Onlara göre kurtuluş denen şey askeri harekatları ve kurtarıcıların hayatlarını inceleyerek değil, iktisadi yapıları, toplumsal sınıfları ve uluslararası bağlamı inceleyerek anlaşılabilir ancak. Bu bakışa göre, dünya tarihinin büyük adamların biyografisinden ibaret olduğunu iddia eden Carlyle hatalıdır ve toplumun kahramana tapınma üzerine kurulu olduğunu söylemesi fazlasıyla abartılıdır. Ama yine de İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığını kazanması kurtarıcıların varlığı hesaba katılmadan anlaşılamaz; ayrıca şahsi otoritelerin müdahalesi yok sayılırsa bağımsızlık sonrası tarihi de neredeyse bomboş kalacaktır. Bolivar'ın yaptıklarına bakarak, İspanyol Amerikası'nın çeşitlilik arz eden toplumunda önderliğin, hükmetme gücünün ve yönetim tarzlarının dinamiklerini gözlemleyebilir, dönemin tüm tarihini değilse de büyük bir kısmını kapsayabiliriz.

Bolivar hakkında son söz söylenmediyse de çok söz söylendi. İngilizcede Salvador de Madariaga'nın geniş bir araştırmaya dayanan ama konuya anlayışla yaklaşmaktan uzak yorumu kısa sürede yerini Gerhard Masur'un daha dengeli incelemesine bıraktı. Masur'un çalışması İngilizcenin başlıca akademik incelemesi olarak yarım yüzyıl dayandı ama sonra eskiliği belli olmaya başladı. Son yıllarda ABD'deki akademisyenler bu konuda yeni araştırmalar yapıp hassasiyet ve doğruluk timsali katkılarda bulundular. Venezuela'da Bolivar üzerine yazılanlar milli kültürün bir parçasıdır ve Bolivar'a bağlı ülkelerdeki tarihçilerin nesiller boyu süren çalışmaları sayesinde artık çok geniş bir yayınlanmış belge arşivine, çok sayıda ikincil kaynağa ve sayısız uzmanlık araştırmasına erişme imkânımız var. Bolivar'ın hayatını kırk yıldır aydınlatan German Carrera Damas'ın eserlerine, Bolivar'ı daha iyi anlama çabasındaki her tarihçi –özellikle de bu kitabın yazarı– çok şey borçludur. İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığının iki yüzüncü yılına yaklaştığımız şu dönemde ilginin yükseleceği; kongrelerin, derslerin ve seminerlerin düzenleneceği; Bolivar'la ilgili yayınların artacağı aşikâr. Yine de Bolivar'ın hayatı ve eserleri sorularla ve ihtilaflarla doludur, şahsi gerekçeleri ve nihai projesinin içeriği tarihçileri uğraştırmaya devam etmektedir. Aslında güçlük olgulardan ziyade yorumlarla ilgilidir ama

olgular olmadan da yorum yapmaya imkân yoktur ve olgular genellikle tartışmalıdır.

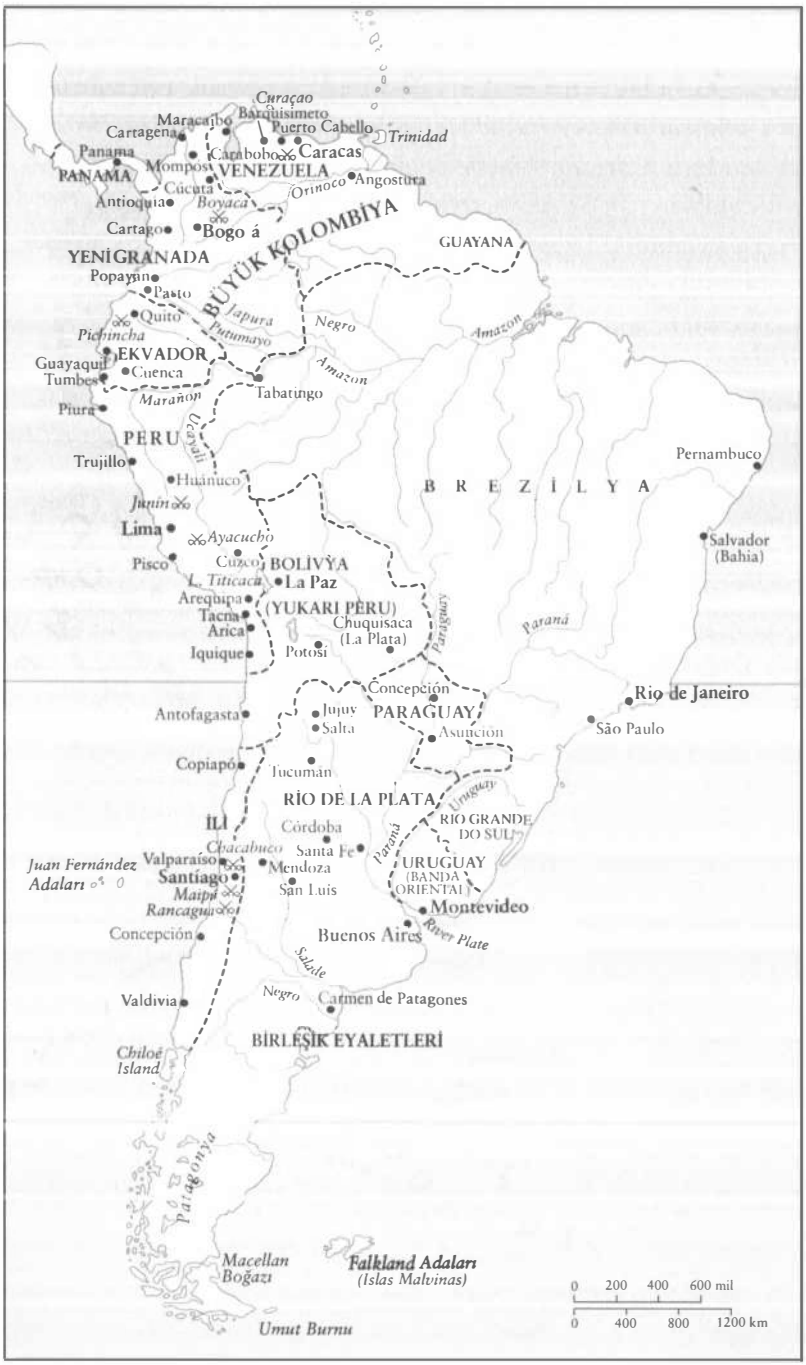
Bu yüzden, tarihçilerin Bolivar üzerine araştırma yapmasına müsait boşluk hâlâ var. Ama konunun çekiciliğinin daha derin bir anlamı var. 1808-26 İspanyol Amerikası devrimleri üzerine çalışmalar son yıllarda ciddi anlamda ilerledi. Tarihçiler, bağımsızlık kronolojisinde değişiklikler yaptılar ve 1750 ile 1850 arasını sömürgeci yapıların ağır ağır yerlerini ulus devletlere bıraktığı bir geçiş dönemi olarak görmeye başladılar. Toplumsal değişimler daha yakından incelendi ve bağımsızlık üzerine çalışan herkes kaçınılmaz olarak ırk, sınıf ve cinsiyet konusuna da eğilmeye başladı. Seçkinlerin ittifakları ve halk tabakalarının bağlılıkları incelendi. Gerillalar ön plana çıktı ve hayduttan gerillaya, oradan da yurtsevere dönüşmeleri olağan bir ardışıklık sayılarak askeri tarihe yeni bir bakış getirildi. Hikâyenin tamamı devrimden ibaret değil. İspanyol karşıdevrimi de ayrıntılı olarak incelendi ve bağımsızlık sadece Amerikalıların kazandığı bir savaş olarak değil, İspanyolların kaybettiği bir savaş olarak da ele alındı. Bağımsızlığa dair siyasi fikirler devrimci metinlerin yakından analiziyle elden geçirilirken siyasi girişkenlik de araştırma konuları arasında kendini gösterdi. Amerikan kimliği anlayışı kavramsal engelleri aştı ve artık hayali cemaatlerin gelişimi bakımından, hatta modern İspanyol Amerikası'nın ilk döneminde milliyetçiliğin yükselişi bakımından incelenebiliyor. Bolivar'ı bu yeni araştırmalarla daha sıkı bütünleştirmenin, Kurtarıcı'yı (İspanyolcası: El Libertador-e.n.) içinde yaşadığı toplumun sosyal, ekonomik, entelektüel ve siyasi yaşamıyla bütünleştirmenin ve onun kreol seçkinler, karışık ırklılar, siyahlar, Kızılderililer ve kölelere yönelik politikalarını analiz etmenin vakti geldi. Onun tarihi ölümüyle sona ermemiş, en az hayatı kadar dramatik bir miras bırakmıştır ki bu da tarihçinin konusudur ve bu çalışmanın son kısmında ele alınacaktır.

Bu kitabı yazmamı isteyen Yale University Press'e, ortaya çıkışına yardımcı olan editöryal ekibine ve projeyi destekleyen James Dunkerley'e şükranlarımı sunarım. Kurtarıcı'nın düşünceleri ve yaptıkları konusundaki cömert rehberliği, kaynakların takibindeki pratik desteği ve akademi dünyasının dışındaki dostluğu için German Carrera Damas'a nasıl teşekkür etsem bilemiyorum. Meslektaşlarının hüzünle andığı tarihçi Luis Castro'nun önemli çalışmasını bana veren eşi Carole Leal Cu-

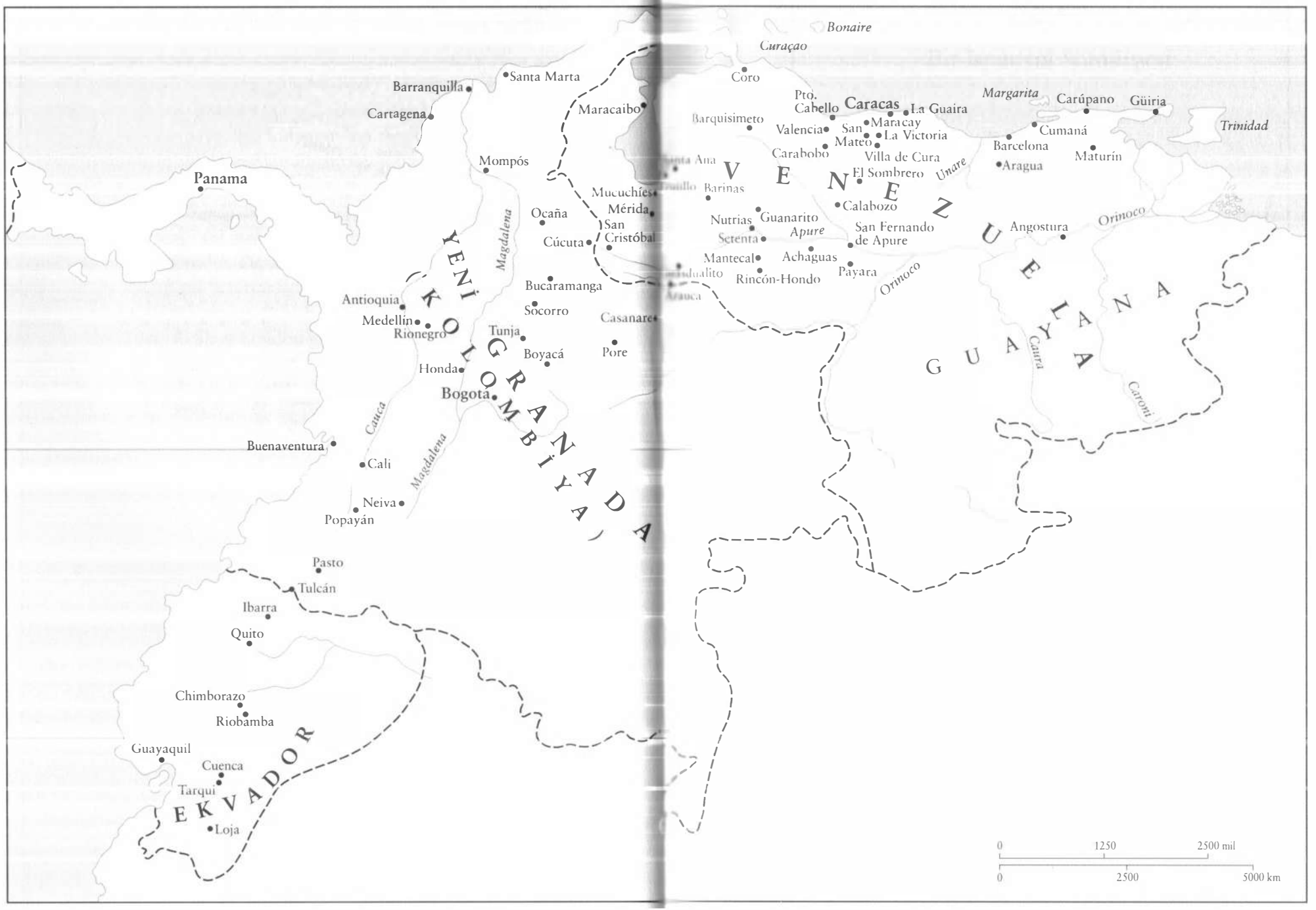
riel'e müteşekkirim. Bilhassa köleler ve kölelik konusundaki yardımlarından dolayı Peter Blanchard'a teşekkür ediyorum. University College London'daki Bentham Projesi'nden Catherine Fuller bana Bolivar ile Bentham arasındaki yazışmalar konusunda rehberlik etti ve beni kaynaklara yönlendirdi. Caracas'taki John Boulton Vakfı'na ve özellikle vakfın müdürü Carmen Michelena'ya Archivo del Libertador Simon Bolivar'daki kaynakları cömertçe kullanımıma açtıkları için minnettarım. Ayrıca Canning House'dan Alan Biggins'e, John Carter Brown Kütüphanesi'nden Norman Fiering'e ve görsel malzeme konusunda yardımını esirgemeyen Caracaslı Gabriela Carrera'ya teşekkürlerimi bildirmek istiyorum. Caracas'taki Archivo General de la Nacion ve Londra'daki National Archives'in (Devlet Arşiv Dairesi) yıllar boyu hizmetlerine minnettar kaldığımı belirtmeliyim. Londra'yı verimli bir Bolivar araştırması mekânı haline getiren British Library, Institute of Historical Research ve University College London kütüphanesine takdirlerimi sunmak istiyorum.

Hem Bolivar'a hem de bana verdiği destekle beni cesaretlendiren, kitabı devam ettirmeme ve bitirmeme yardımcı olan eşime ne kadar teşekkür etsem azdır.

Güney Amerika 1800-30

Büyük Colombia

Peru ve Bolivya

1. Bölüm

Bir İspanyol Sömürgesi

Anavatan Venezuela

26 Mart 1812'de Venezuela'da büyük bir deprem meydana geldi. And Dağları'ndan kıyı şeridine, Merida'dan La Guaira'ya kadar toprak kabarıp yarıldı, binalar çöktü ve binlerce insan öldü. Kralcı vakanüvis Jose Domingo Diaz da oradaydı ve gazetecilik içgüdüleri uyanmıştı:

> Saat dörttü, Caracas göğü açık ve parlaktı; bu müthiş sükunet dayanılmaz sıcağın etkisini daha da artırıyordu sanki; gökyüzünde tek bir bulut dahi olmamasına rağmen birkaç damla yağmur yağdı. Katedrale gitmek için evden çıktım; San Jacinto meydanındaki Dominiken Manastırı'ndan yüz adım ötedeyken toprak korkunç bir kükremeyle sallanmaya başladı. Ben meydana doğru koşarken postanenin balkonlarından bazıları ayağımın dibine düşünce çöken binalardan uzaklaşmaya çalıştım. San Jacinto Kilisesi'nin yerle bir olduğunu gördüm. Tüm o toz ve ölüm kargaşası içinde yerli-yabancı herkesin hayranlığını kazanan bir şehrin yıkılışına tanık oldum. O tuhaf kükremeyi tam bir ölüm sessizliği takip etti. Harabeler arasında tek başıma meydanın ortasında dururken kilisenin içinde can çekişenlerin feryatlarını duydum; taşları aşıp içeri girdiğimde yaklaşık kırk kişinin molozların altında ölmüş ya da can çekişmekte olduğunu gördüm. Tekrar dışarı çıktım ama o ânı asla unutamadım. Harabelerin tepesinde Don Simon Bolivar üzerinde sadece bir gömlekle ilerliyordu; sonra o da benim gördüğüm manzarayı gördü. Yüzünde müthiş bir dehşet ve umutsuzluk ifadesi vardı. Beni görünce kâfirlere yakışır, haddini bilmez sözler çıktı ağzından: "Bize karşı çıkarsa tabiatla bile savaşır ve onu boyun eğmeye zorlarız." Artık meydan feryat eden insanlarla dolmuştu.[1]

O Kutsal Perşembe günü binlerce insan kiliselerde can verdi; yüksekliği elli metreyi aşan La Trinidad ve Alta Gracia kiliseleri iki-üç metre yüksekliğinde moloz yığınlarına dönüştü. Devasa San Carlos Kışlası merasime katılmak üzere bekleyen bir alayın üstüne çöktü. Caracas'ın on-

da dokuzu tamamen yıkıldı.[2] Toprağın kaynayan bir sıvı gibi kabarmasına ve hem kuzeyden güneye hem de doğudan batıya giden şok dalgalarına hiçbir şey dayanamazdı. Sadece şehir merkezinde ölü sayısı dokuz-on bine ulaştı. Molozların arasından yardım isteyenlerin feryatları geliyor, analar kucaklarındaki çocukları umutsuzca hayata döndürmeye çalışıyor, başsız kalmış aileler toz bulutları arasında kaybettikleri babalarını, kocalarını ve dostlarını arıyorlardı. Bir grup Fransisken keşişi cesetleri omuzlarında taşıyarak götürüp gömüyordu.[3] Cenazeler üst üste yığılıp yakılıyor, hasta ve yaralılar Guayra Nehri'nin kıyısına yatırılıyordu. Yatak yoktu, sargı bezi ya da ilaç da yoktu; hepsi depremde yok olmuştu. Korku içindeki toplum aniden görevlerini hatırladı: çiftler evlenmek için acele ediyor, terk edilmiş çocuklar ailelerini buluyor, borçlar ödeniyor, kusur işleyenler bunu düzeltiyor, aileler bir araya geliyor ve düşmanlar dost oluyordu. Papazların hiç bu kadar çok işi olmamıştı. Ama Bolivar tabiatla savaştığı gibi Kiliseyle de savaşmak zorundaydı çünkü felaket, kralcı din adamları tarafından sömürülüyordu; bunun Tanrı'nın devrime verdiği bir ceza olduğunu söylüyorlardı. Tozun molozun arasında bu rahiplerden birinin karşısına çıktı ve onu derme çatma kürsüsünden aşağı indirdi. Yıkımdan ve düzensizlikten şahsen nefret ederdi. Bu deprem hem doğduğu yeri, hem de devrimini vurmuştu.

Simon Bolivar için, "Soylu, zengin ve yetenekli," diye yazmıştı yaverlerinden biri. Bunlar en başından itibaren onun en kıymetli özellikleriydi.[4] 24 Haziran 1783'te Caracas'ta, Juan Vicente Bolivar y Ponte ile Maria de la Concepcion Palacios y Blanco'nun oğlu olarak dünyaya gelmişti. En küçük çocuktu, iki ağabeyi ve iki ablası vardı. Adını Simon Jose Antonio de la Santisima Trinidad koydular. Yedinci kuşak Amerikalıydı, yeni bir hayat kurmak üzere 1589'da İspanya'dan Venezuela'ya gelen Simon de Bolivar'ın soyundandı. Beyazlar, Kızılderililer ve siyahlardan oluşan bir toplumda ırkların karışmasına dair belirtiler var mı diye ailenin soyağacı sayısız kez araştırıldı; üstelik bu toplumda komşular en ufak renk değişimini fark edecek hassasiyetteydi ama 1673'ten kalma şüpheli bir iz dışında Bolivarlar hep beyazdı. Ayrıca ekonomik durumları da çok sağlamdı. Bask kökenliydiler; iki yüzyıl boyunca toprak, madenler, birkaç plantasyon, sürüler, köleler, şehir merkezinde evler ve beyaz seçkinler arasında öncü bir konum edinmişlerdi. Ailenin gözdesi olan San Mateo Malikânesi on altıncı yüzyılda inşa edilmiş ve vadide

bir de *encomienda*, yani Kızılderilileri çalıştırma izni* alınmıştı. Caracas şehir merkezinde büyük bir evde oturuyorlardı. Bolivarlar Venezuela tarihine kök salmıştı ve *cabildo* üyeleri, milis subayları ve kralcı siyasetin destekçileri olarak ün yapmışlardı; ayrıca aristokratik bir unvanları olduğunu iddia ediyorlardı. Simon'un amcası Jose Bolivar Aguirre 1749'daki halk ayaklanmasının bastırılmasına büyük bir hevesle katılmıştı.[5] Anne tarafında da Palacioslar aristokratlık iddiasında bulunan kalburüstü bir aileydi; ayrıca devlet makamlarında görev almışlardı. Onların tarihi de Venezuela'nın kamu hayatında Bolivarlarınkine paralel bir seyir izlemişti. Simon Bolivar'ın seçkinlerden biri olduğuna şüphe yoktu. Peki ama ülkesinin durumu neydi?

Venezuela, Karayipler'in güneydoğu kenarındadır ve İspanyol anakara sömürgelerinden Avrupa'ya en yakın olanıdır. Bolivar yurttaşlarına teoriyi değil doğayı rehber edinmelerini ve anayurtlarının zenginliklerine değer vermelerini söylemekten hiç bıkmamıştır. 1830'da Kurucu Meclis'te, "And Dağları'nın yaylalarından Orinoco'nun kavrulan kıyılarına uzanan ülkemizin doğasında çok değerli bir rehberlik bulacaksınız," diyordu. "Bu ülkenin tamamını gezdiğinizde, insanın kusursuz öğretmeni doğadan, meclisin hangi yasaları çıkarması gerektiği konusunda önemli dersler alabilirsiniz."[6] Avrupalı yolcular Venezuela'ya denizden yaklaşırken önce Macuro'dan geçerler. 1498'de Kolomb Amerika anakarasını ilk kez burada görmüş, bembeyaz kumlara ve hemen ardındaki dağlık ormana bakıp adına Rahmet Adası (Isla de Gracia) demişti. Kolomb ve tayfası bereketli inci tarlalarının olduğu Margarita adasını geçtikten sonra hindistancevizi ağaçları ve uzun palmiyelerle kaplı başka bir mest edici kıyı gördüler; sahiller pelikan ve flamingo kaynıyordu. Cumana civarındaki kumlu topraklar, yani *tunales,* dev kaktüslerle ve biraz daha içlere gidince demirhindi ağaçlarıyla bezeliydi. Kıyıdan uzaklaşıp güneye doğru gittiğinizde önce Orinoco Nehri, sonra da İspanyol Guayanası'nın gururu Angostura çıkıyordu karşınıza. Güneyde Karayipler kıyısı boyunca La Guaira limanına doğru giderken orman sahile kadar uzanıyor ve mangrovlar düpedüz kıyı-

---

* encomienda: İspanyol işgali altındaki Amerika'da köle veya serf olmayan Kızılderililerin emeğinden ve/veya topraklarındaki varlıklardan yararlanma hakkı karşılığında onların sorumluluğunu üstlenme ve onları İspanyolca bilen Katolikler olarak yetiştirme yükümlülüğü-e.n.

da yetişiyordu. Yolcu, La Guaira'da güneş çarpması, sarı humma ve köpekbalığı tehlikelerini atlattıktan sonra iç taraftaki yaylalara ve Caracas'ın göreli emniyetine ulaşıyordu.

İç bölgedeki Maracay ve Valencia şehirlerinin ötesindeki batı sahilinde, eski katedrali ve geniş kumullarıyla Coro göze çarpıyordu. Müthiş güzellikte yerler buradan sonra güneye doğru yayılıyor, sahile paralel sıradağlardan vadilere, göllere ve nehirlere, yani şekerkamışı, kahve, pamuk ve hepsinden önemlisi kakao yetiştirilen bahçe ve tarlalara uzanıyordu. Bu tropik cennet doğuda ve ortada yerini savanalara, yani *llano*lara bırakıyordu; buradaki sayısız nehirle bölünmüş çayırlar amansız kuraklık ve sellere maruz kalıyordu. Batıya giden bir yolcu önce yaylaları, vadileri ve yarı-çölleriyle Segovia dağlık bölgesine ulaşıyor, ardından Maracaibo Gölü'ne geliyordu. Burada Kızılderililerin kazıklar üzerindeki evleri İspanyol kâşiflerde Venedik'e geldikleri izlenimi uyandırmış ve bölgenin adı da Venedik olmuştu. Trujillo'dan itibaren güneyden batıya uzanan Venezuela Andlarının en yükseği Merida, yani Venezuela'nın çatısıydı. Kısa süre önce burası Bourbonlar'ın baskısına karşı bir halk ayaklanmasıyla sarsılmıştı.

1799-1800 tarihlerinde Venezuela'yı ziyaret eden Alman bilim adamı ve seyyah Alexander von Humboldt, *llano*ların enginliği karşısında hayrete düşmüştü: "*llano*ların sonsuz tekdüzeliği; burada oturan neredeyse hiç kimse olmaması; böyle bir sıcakta tozun kararttığı bir havada yolculuk etmenin zorlukları; yolcunun önünde hep uzaklaşıyormuş gibi görünen ufuk çizgisi; birbirine çok benzediklerinden insanın hiç ulaşamayacağını sandığı ve daha uzaktakilerle karıştırdığı tek tük palmiyeler; tüm bunlar bir araya geldiği için yabancılar *llano*ları olduğundan çok daha büyük sanıyorlar."[7] Beyazlar ve *pardo*lardan oluşan yerli nüfusa on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında isyancı Kızılderililer, kaçak köleler, kanun kaçakları ve at hırsızları, beyaz toplumun dışladığı tüm diğerleri de katılarak *llano*ları, Humboldt'un deyişiyle "suçluların sığınağı" haline getirmişlerdi. Genç Bolivar'ın kültüründen çok uzak olan *llanero*lar, gelecekteki savaşlarda bu ülkenin hayatının merkezine yaklaşacaklardı; onlar ordunun, kendine saygısı olmayan "dik kafalı ve cahil" mızraklılarıydı ama general onlara daima ihtimam gösterirdi. Gelgelelim, Bolivar'ın ufku ilk başta Caracas'la sınırlıydı. Venezuela'nın sürekli hareket halindeki 800.000 kişilik nüfusunun yarıdan fazlası (455.000'i) Caracas

eyaletinde yaşıyordu. Burası ana kakao üretim bölgesiydi ve büyümekte olan iki ihraç kalemi, yani çivit ve kahve de esasen burada üretiliyordu.[8]

Caracas şehri iki dağ silsilesi arasındaki verimli bir vadiye kurulmuştu. Dağlar arasındaki mesafe altmış kilometre, ya da sahilden ve La Guaira limanından geçip gelerek yer yer belirsiz patikalara dönüşen koloni yolundan bir gündü. Deniz seviyesinin bir kilometre üstünde kalan şehrin havası sıcaktı ama tropik sahildeki kadar yakıcı değildi. Caracas'ın merkezi iyi planlanmıştı; bir ana meydanın yanı sıra iki küçük meydan daha vardı; sokaklar düzdü ve ızgara şeklinde yapılmıştı, çoğu taş döşeliydi. Depreme alışkın yerlerde olduğu gibi binaları alçaktı; birkaçı tuğladan, çoğunluğu kerpiçten yapılmıştı. Bolivar'ların burada birtakım mülkleri vardı. Plaza San Jacinto'daki aile evinin yanı sıra, Simon'a zengin amcası Juan Felix Aristeguieta y Bolivar'dan Katedral ile piskopos sarayı arasındaki ana meydanda bir ev miras kalmıştı. Bu türden evlerin içine geniş avlular ve bahçeler yapılırdı. Bahçeler Catuche Nehri'nden beslenen kanallarla sulanırdı ve içlerinde çeşitli tropikal meyveler ve çiçekler yetişirdi. Bu müreffeh yaşama mütevazı ama seçkin bir sosyal ve kültürel hayat eşlik ediyordu; evlerin çoğunda gurur duyulacak büyüklükte kütüphaneler vardı. Caracas Üniversitesi 1725'te akademik hayatına başlamıştı ve yenilik ile gelenek mücadelesi sürse de öğrenciler dönemin pek çok disiplinini çalışma imkânı bulabiliyor, Spinoza, Locke ve Newton gibi on yedinci ve on sekizinci yüzyıl Avrupa düşünürlerinin eserlerine ulaşabiliyorlardı.[9]

Humboldt pek çok kreolün (Amerika doğumlu beyaz) kültür seviyeleri karşısında etkilenmişti. Avrupa kültüründen etkilenmiş olmalarını ve sömürgelerle metropolleri etkileyen siyasi meselelerdeki bilgilerini "Avrupa ve Batı Hint Adaları'yla* sayısız ticari ilişki kurmalarına" bağlamıştı.[10] Caracas'ın kreol seçkinleri arasında iki eğilim tespit etmiş ve bunları iki kuşakla özdeşleştirmişti: Geçmişe bağlı olan eski kuşak imtiyazlarını korumak istiyor ve aydınlanmaya kötü gözle bakıyordu. Şimdiden ziyade gelecekle ilgilenen genç kuşak ise akla ve aydınlanmaya sı-

---

* Karayip Denizi'ni Atlas Okyanusu'ndan ayıran adalar; Büyük Antiller, Küçük Antiller ve Bahamalarından oluşan adalar; Karayip Adaları. Hint Adaları ismi, Kolomb'un Hindistan'a vardığını sanarak bu bölgeye gelmesi sonucunda buraları Hindistan, insanlarını da Hintli (Indian) olarak adlandırmasından kaynaklanmaktadır-e.n.

kı sıkıya bağlıydı, ayrıca kimi durumlarda İspanyol kültürünü ve yabancı ülkelerle riskli ilişkiler kurmayı reddediyorlardı. Bolivar birinci grubun içinde doğdu ama ikincisinin içinde mezun oldu.

Venezuela artık Habsburg döneminin unutulmuş sömürgesi, gözde Meksika ve Peru sömürge vilayetlerine giderken kullanılan bir mola yeri değildi. Venezuela'nın asıl tarihi ilk fetihle değil ikincisiyle, yani İspanya'nın on sekizinci yüzyılda ülkenin siyasi ve iktisadi hayatını yeniden düzenleyip yeni kurumlar oluşturmasıyla başlar. İktisadi fethin aracı Caracas Company idi. Bask kökenli bu şirkete Venezuela'nın ticaret tekeli verilmişti; böylece hem üretim ve ihracat alanında yeni bir ivme yakalandı, hem de İspanya'da yeni bir pazar açılmış oldu. Bourbon modernizasyonu sırasında Venezuela, Yeni Granada genel valiliğinden ayrıldı; 1776'da mali ve iktisadi idaresi için ayrı bir vekilharç* atandı; 1777'de siyasi ve askeri denetim için bitişikteki sömürge genel valisine değil, doğrudan Madrid'deki merkezi hükümete karşı sorumlu olan bir kaptan-general ile memurlar atandı. 1786'da Caracas'ta bir *audiencia*, yani yüksek adalet mahkemesi açıldı; 1793'te ise *consulado*, yani ticaret odası kuruldu. Artık Venezuela'nın hukuki ve ticari işleri başka bir İspanyol sömürgesi tarafından yönetilmiyordu. Bu kurumlar Venezuela'da özgün bir iktidar yapısı oluşturmamıştı: yerel değil emperyal çıkarları temsil ediyorlardı ve Venezuelalılar hâlâ çok uzaktaki metropole tabiydi. Gene de ülkenin artık kendine ait bir kimliği vardı ve yavaş yavaş kendi çıkarlarının bilincine varmaya başlıyordu. İspanyol İmparatorluğu'nun merkezi ya da gelecekteki devrimin temel taşı olmayabilirdi fakat sömürge dünyası geriler ve Venezuela yeni bir çağa doğru ilerlerken İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığının üç devi buradan çıktı: Öncü** Francisco de Miranda, Kurtarıcı Simon Bolivar ve Entelektüel Andres Bello.

İspanyol İmparatorluğu giderek daha da emperyalist bir hale geliyordu. Ama bu durum hep böyle olmamıştı. Tüm büyük imparatorluklar gibi İspanya da sömürgesindeki halkları zapt etme kapasitesine sahipti.

---

* Intendant (İng.), indendente (İsp.): İspanya'daki Bourbon hanedanı sırasında başlatılan yönetsel bir makam. İlgili yönetim biriminde doğrudan krala bağlı yüksek bürokrat-e.n.

** Güney Amerika'nın bağımsızlığı fikrini ilk ortaya atan ve bu dava uğruna eyleme geçen ilk kişi olduğu için kullanılan terim. İspanyolcası: El Precursor-e.n.

Habsburg İmparatorluğu uzlaşma ve mutabakatla idare ediliyordu. Bu durum öncelikle sömürge bürokrasisine ve hukuk sistemine kreolleri katmasında ve sömürge toplumlarının saygı gösterilmesi, hatta temsil edilmesi gereken kimlikleri ve çıkarları olduğunu kabul etmesinde kendini gösterdi. Ama 1750'den sonraki yıllarda sömürge hükümetleri Amerikalılardan arındırıldı, Bourbon devleti güçlenince uzlaşma siyaseti ve kreol katılımı sona erdi*. Bourbon politikaları profesyonel bir bürokrat olan, kaynak yaratan ve gelirleri toplayan İspanyol vekilharçta cisimleşiyordu. Artık kreollerle işbirliği yapılmıyor, zora başvuruluyordu ve onlar da bu tavır değişikliğinin fena halde farkındaydı. Cizvit göçmen ve bağımsızlık savunucusu Juan Pablo Viscardo Peru'daki siyasi eğilimleri doğrudan gözlemlemiş ve Bourbonların uzlaşmadan yüzleşmeye geçmesine, kreol seçkinleri yabancılaştırmasına, en nihayetinde de onları bağımsızlaşmaya itmesine şahit olmuştu. "On yedinci yüzyıldan itibaren kreoller hem İspanya'da hem de Amerika'da kilise, devlet ve ordunun önemli mevkilerinde bulunmuşlardı." Ama şimdi İspanyol politikası, yarımada** İspanyollarını, yani İspanya doğumluları tercih etme ve "sadece kendi ülkelerini bilen, bireysel çıkarları ona sıkı sıkıya bağlı olan, kendi ülkesinin refahını korumayı yüce ve eşsiz bir hak olarak görenleri sürekli dışlama" yönündeydi.[11] "İspanyolların bu geriye dönüş girişimi" sadece Venezuela'da değil tüm Amerika'da hissedildi. Bolivar'ın kendisi de Amerikalıların belediyedeki, kilisedeki ve finans kurumlarındaki mevkilerden "belki de daha önce hiç görülmedik ölçüde"[12] dışlandığından şikayet ediyordu. 1786-1810 tarihlerinde Caracas *audiencia*sına hiçbir Venezuelalı atanmadı, onun yerine on İspanyol ve dört sömürge doğumlu yetkili, koltukları işgal ediyordu.[13]

Kreoller içinde bulundukları şartların farkındaydı; ülkelerinin İspanya için varolduğu ve geleceğe umut bağlamak için başkalarına bağımlı oldukları sürekli hatırlatılıyordu. Bolivar ülkesinin maruz bırakıldığı geri kalmışlığı; tarım, sanayi ve ticarette İspanya'yla rekabet etmelerinin

---

* Varis bırakmadan ölen II. Carlos'un vasiyetiyle Habsburg hanedanı, yerini 1700 yılında Bourbon hanedanına bıraktı. Buna karşı verilen veraset savaşından ve Bourbon egemenliğinin ülkeye yerleşmesinden sonra Fransa'yı örnek alan bir yönetim sistemi geliştirildi. İspanya'nın Amerika'daki topraklarında da yeni bir yapılanmaya gidildi-e.n.

** Kitapta sıkça geçen yarımada sözü, İber Yarımadası'nı, dolayısıyla İspanya'yı ifade etmektedir-e.n.

önüne geçilmesini asla affetmedi ve unutmadı. Venezuela halkı "çivit, tahıl, kahve, şekerkamışı, kakao ve pamuk tarlalarında çalışmaya, ıssız ovalarda sığır yetiştirmeye mecbur bırakılmıştı; onlar ormanda vahşi hayvanları avlamak ve İspanya'nın doymak bilmez açgözlülüğünü tatmin etmek için madenlerde altın aramak zorundaydı."[14] Gene de, Bolivar gibi kreoller sömürgenin seçkinler sınıfına aitti; toplumun alt tabakalarında ter döken *mestizo*, *mulatto* ve kölelerin çok üstündeydiler; çok büyük beklentilere kapılmadıkları sürece bir kır konağında ve Caracas'ta bir evde İspanyol idaresinin emniyetli ve rahat hayatının tadını çıkarabilirlerdi. Çoğu dünyasını altüst etmeye hazır değildi.

Venezuela'da kakao üretimi ve ihracatı işlek bir ekonomi ve yerel seçkinler yaratmıştı. On yedinci yüzyılda ve on sekizinci yüzyıl başlarında saray bu seçkinleri pek dikkate almadı ve onlar da İspanya'dan ziyade Amerika'daki ekonomik damarlarda hayatlarını sürdürdüler. Fakat 1730'tan itibaren saray Venezuela'yı İspanya için gelir, Avrupa için kakao kaynağı olarak ciddiye almaya ve daha fazla ilgilenmeye başladı. Bu değişimin temsilcisi, ticaret tekelini ve dolaylı olarak idareyi elinde bulunduran Bask teşebbüsü Caracas Company idi. Çalışan göçmenlerin, hatta geleneksel yöntemlerle kakao yetiştirenlerin gelirlerini azaltan yeni ve sert ticaret politikaları yerel çıkarları sarsınca 1749'da bir halk ayaklanması meydana geldi. Ayaklanma çabucak bastırıldı ve o zamandan sonra Caracas bir dizi askeri valiye, yüksek vergilere ve daha önce hiç görmediği kadar emperyal mevcudiyete katlanmak zorunda kaldı. Yeniden düzenlenen Caracas Company'nin hisseleri toplumun en üst seviyesindekilere veriliyor, böylece işbirliği yapmaları ve halkın davasından uzak durmaları sağlanıyordu. Bourbonların yeni emperyalizmi ve uzlaşmadan yüzleşmeye geçiş siyaseti, Venezuela'daki ilk salvosunu böyle gerçekleştirdi. Caracas'ın yaşadığı bölgesel gelişme, seçkinlerin özerkliği ve sarayın gerici tepkisi gibi deneyimler, sömürge tarihinde kreol devleti ile Bourbon devleti, yani uzlaşma ile yüzleşme arasındaki büyük uçurumun ilk göstergeleriydi. Önde gelen bir Bourbon bakanı, sömürge halkları hiç elde etmedikleri özgürlüğün meyveleri olmadan yaşamayı belki öğrenebilirler, ama özgürlüğü bir kez tattıklarında bir daha ellerinden alınmasına izin vermeyeceklerdir, diyordu.[15] Bolivar uzlaşma ve bağlılıkla değil merkeziyetçilik ve mutlakıyetçilikle idare edilen bir sömürgede doğmuştu. Ebeveynlerinin ait olduğu kuşak Bourbon hü-

kümetinin yeniliklerini ve geleneksel kreol nüfuzunun kaybedilişini, direniş göstermeden kabul etmişlerdi. Ama bir sonraki kuşak o kadar uysal olmayacaktı.[16]

Aile, Dostlar ve Komşular

Bolivar'ın hayatının ilk evresinde hem imtiyazlar hem de mahrumiyet vardı. Küçükken anne ve babasını kaybetmişti. O daha iki buçuk yaşındayken veremden ölen babasını hiç hatırlamıyordu. Dokuz yaşına geldiğinde annesi de veremden ölmüştü ve sonrasında çeşitli meziyetlere sahip amca ve dayılarının insafına kaldı. Babası Juan Vicente Bolivar, Caracas cemiyetinde iyi tanınan bir insandı. Milis güçlerinde bir albay olarak aile geleneğini devam ettirmişti ama siyasi görüşleri açısından gelenekten ayrılıyordu. Kral ile bağımsızlık arasında değilse bile, İspanyollar ile Amerikalılar arasında vicdanen bölünmüş durumdaydı. 1782'de Venezuelalı yüksek memur ve yine bağlılık gösterme konusunda tereddütlü muhalif Francisco de Miranda'ya yönelik olarak Caracas'ın ileri gelenlerinden ikisiyle birlikte yazdığı mektupta, "tiranca yasalardan" ve vekilharcın, destekçilerinin ve tüm İspanyolların hakaretlerinden, üstelik tüm bunların "lanet bakan Galvez" tarafından desteklendiğinden yakınıyorlardı. Vekilharç,"hangi sınıfta, konumda ya da koşullarda olursa olsun tüm Amerikalılara değersiz köle" muamelesi yapıyordu. Bu alçakça baskılara direnmek için Miranda'dan yardım bekliyorlardı çünkü o,"anayurdun, bu önemli hizmeti beklediği ilk oğlu"ydu. Harekete geçmeden önce Miranda'nın tavsiyesini almayı tercih ediyorlardı çünkü Santa Fe de Bogota ve Cuzco'nun kaderini paylaşmak istemiyorlardı.[17] Eğer yazdıklarında ciddi idiyseler, Bolivar ailesinde siyasi kurguların, hatta muhalefetin ilk örneği budur; fiilen değilse bile fikren.

Juan Vicente on sekizinci yüzyıl kültürünü kapsayan bir kütüphane kurmuştu ama başka açılardan çocuklarına örnek olduğu söylenemezdi. Nasıl bir çapkın olduğunu herkes bilirdi; "beyaz veya Kızılderili, bakire veya evli bütün kadınlar ondan korkardı". İki kız kardeşin başına gelenlerin de gösterdiği gibi konağındaki hiçbir kız güvende değildi: Margarita sevişmek üzere yatak odasına sürüklenmeye karşı direnmek zorunda kalmış, diğer kardeş Maria Jacinta ise Caracas piskoposuna şu şikayette bulunmuştu: "kötü kurt Don Juan Vicente Bolivar günlerdir

kendisiyle günaha gireyim diye beni zorluyor... Kocamı sığır [gütmesi] için *llano*lara gönderdi ki şeytani planlarını daha kolay uygulayabilsin... Tanrı aşkına bana yardım edin çünkü kurtuluş umudum kalmadı." Ama piskopos olayın üstünü örttü çünkü suçluyla yüzleşmekten ziyade, rezaleti önlemeye çalışıyordu; hatta adamı ziyaret edip her şeyi inkâr etmesini öğütledi.[18] Bu taktikler herhalde başarılı oldu ki azgın çapkın birkaç yıl sonra 1773 Aralık'ında, kırk altı yaşındayken saygın bir evlilik yapabildi. Eşi Concepcion Palacios y Blanco ondan otuz yaş küçük çekici bir genç kızdı ve yine seçkin bir aileden geliyordu.

Ailesinden bolca mülk devralan Bolivar'ın aynı zamanda zengin bir kuzeni de vardı. Bu kuzen onu vaftiz eden Juan Felix Jerez Aristeguieta y Bolivar'dı. Tanrıya ve krala sadık kalmak kaydıyla ona koca bir servet, ayrıca birçok mülk bırakmıştı. Bu miras da babasından kalanlara eklendi. Böylece yetim Bolivar geleceğe çoğu Venezuelalıdan çok daha güvenle bakabiliyordu. Üstelik çalışmanın gerilimini de yaşamıyordu çünkü onun yatırımlarını yöneten ve Venezuela ekonomisinin çeşitli sektörlerinde iş yapan başkalarının emeği sayesinde gelirini kazanıyordu.

Venezuela kısmen plantasyon*, kısmen otlak, kısmen de pazaryeriydi. İnsanlar ve üretim kıyıdaki vadilerde ve güneydeki *llano*larda yoğunlaşmıştı. İç kesimlerdeki geniş ovalarda ve Maracaibo Gölü'nün batı kıyılarında beslenen yüz binlerce sığır, at, katır ve koyun ülkenin daimi servetiydi ve gerek deri, gerekse başka hayvan ürünleri biçiminde hemen ihraç edilebiliyordu. Plantasyonlarda çeşitli ihraç ürünleri yetiştiriliyordu: Barinas'ta tütün, Aragua vadilerinde pamuk, Tuy vadisinde çivit ve And eyaletlerinde kahve. 1790'larda, bir asırlık ekonomik büyümenin ardından bu ürünler Venezuela'nın ihracatının yüzde otuzunu geçmişti. Ama ekonominin temel direği kakaoydu. Ortadaki kıyı bölgesinin dağlık kesimlerinde ve vadilerinde üretilen bu kalem toplam ihracatın yüzde altmışına ulaşıncaya kadar büyüdü ama Guayaquil'in rekabeti karşısında çok da güçlü değildi.[19] Burası büyük arazilerin dünyasıydı. Emek gücünün kaynağı sürekli büyüyen köle ticareti ve büyük çoğunluğu azatlı köle olan borçlandırılmış işçilerdi. Venezuela klasik bir sömürge ekonomisine sahipti; üretkenliği ve tüketimi düşüktü.

---

* Genellikle tropik bölgelerde bulunan, yurtiçi tüketiminden çok yurtdışına yönelik tek ürün üretilen çok büyük çiftlikler. İspanyol Amerikası'nın bazı kesimlerindeki ismi hacienda -e.n

Humboldt'un gözlemlerine göre Venezuela aristokrasisi bağımsızlığa karşıydı çünkü "devrimleri sadece köle kaybı olarak görüyorlardı" ve "alt sınıftan Amerikalıların yetkiyi ele geçirmesindense yabancı boyunduruğuna razıydılar."[20] Sömürge toplumunun üst sınıflarındaki insanların kanına ırkçılık işlemişti. Miranda ailesi bu ırkçılığın hedeflerinden biriydi. Öncü'nün babası Sebastian de Miranda Ravelo, Kanarya Adaları'ndan bir tüccardı. 1764'te Caracas Beyaz Islenos Taburu Altıncı Çakmaklı Tüfek Bölüğü'nün komutanı olarak atandı. Miranda'ya *mulatto* ve tüccar sıfatını yakıştıran yerel oligarşi bu atamaya tepki gösterdi: "Beyazlara uygun olmayan düşük bir rütbeye sahipti;" oysa şimdi "sadece üst mevkilerde bulunan safkanlarla aynı üniformayı giyerek sokaklarda dolaşacaktı."[21] Kreol oligarşisinin kalesi ve oligarşinin değerlerinin koruyucusu Caracas *cabildo*su ona "yeni bölüğün üniformasını giyip asasını kullanmayı" yasakladı, "onları kullanmaya devam ederse devlet hapishanesinde iki ay yatacağı konusunda uyardı." Miranda bu olayda valinin korumasını ve yerel yönetici sınıftan daha hoşgörülü olan sömürge yetkililerinin desteğini aldı. Ama *pardo*ların kendi hukuki durumlarını iyileştirmeye, beyazlarla evlenme ve din adamı olma haklarını elde etmeye çalıştıkları bu dönemde Venezuelalı seçkinler, Kanaryalıları *pardo* diye nitelemeye ve adalılara ırksal astlık atfetmeye devam ettiler. Venezuela'nın bağımsızlığının liderlerinin Kanaryalı bir tüccarın oğlu olan Francisco de Miranda'ya yönelik kuşkuları, 1810'da da avam kökenlerinin yarattığı toplumsal önyargılardan tamamen azade değildi.

Bolivar Caracas'ta büyürken dünyası tam bir ırklar ve kültürler karışımıydı. Gelecek yıllarda kamusal hayatında ağırlık kazanacak ve siyasi kararlarını etkileyecek insanlarla burada tanışmaya başladı. Caracas sokakları giderek kalabalıklaşıyordu çünkü şehir büyüyordu: 1785-1810 yıllarında Caracas eyaletinin nüfusu yaklaşık üçte bir oranında artmıştı ama bu artış dengeyi fazla bozmadan bütün ırksal tabakaları aşağı yukarı aynı oranda etkilemişti. Daha önce hastalık ve yurdundan edilmenin kurbanları olan Venezuela Kızılderililerinin çoğu toplumun çeperlerine çekilmiş, ıssız ovalara, dağlara, ormanlara ya da keşişlerin idaresindeki uzak misyonlara yerleşmişlerdi ve geniş anlamda bir kimlik fikrinden habersizdiler. Bolivar'ın ilk tanıdığı insanlar toplumun en tepesindeki beyaz kreollerdi. Irk bilinçleri çok derindi ve komşular birbirlerinin kökenlerini ezbere bilmeyi sorumluluk sayıyordu. Bürokrasi,

hukuk, kilise, arazi ve toptan ticaret beyazların yönetimindeydi ama onlar da homojen bir grup değildi. Bu beyazlar arasında İspanyollar, Venezuela kreolleri –birkaç önde gelen aile dışındakilerin çoğunun ırkı karışmıştı ama yine de beyaz sayılıyorlardı– ve Kanarya göçmenleri bulunuyordu. Onların altında kalabalık bir *blancos de orilla* (yoksul beyazlar) tabakası vardı: *pardo*larla karışmış olan ve onlarla aynı sayılan zanaatkârlar, tüccarlar, ücretli işçiler. Nesillerdir Venezuela'da oturan kreol Kanaryalılar arasında da ırkı karışmış aileler vardı ama bunlar yine de Kanaryalı sayılıyordu.

Sömürge Dönemi Sonunda Venezuela Nüfusunun Etnik bileşimi

	Sayı	*Genel nüfusa oranı*
İspanyollar	1,500	0.18
Seçkin konumundaki kreoller	2,500	0.31
Kanaryalılar (göçmenler)	10,000	1.25
Kreol Kanaryalılar (*blancos de orilla*)	190,000	23.75
*Pardo*lar	400,000	50.000
Siyahlar (köleler, kaçaklar ve özgür siyahlar)	70,000	8.75
Kızılderililer	120.000	15.000
Yaklaşık toplam	800.000	

Kaynak: Lombardi, *People and Places in Colonial Venezuela*, s.132; Izard, *Series estadisticas para la historia de Venezuela*, s. 9; Baez Gutierrez, *Historia popular de Venezuela: Periodo independentista*, s.3.

Beyaz olmayan kesim siyahlar, köleler ve özgür insanlardan, ayrıca *pardo* ya da *mulatto*lardan oluşuyordu. Bunlar Venezuela'nın en kalabalık grubunu oluşturuyordu. Bağımsızlığın başında Venezuela toplumunda sayısal ağırlık 400.000 *pardo* ve 200.000 Kanaryalıdaydı ki bunların da büyük bir kısmını yoksul beyaz diye nitelendirmek mümkündü. Kanaryalılar ve büyük bir çoğunluğu Kanaryalı soyundan gelen *pardo*lar toplamda nüfusun yüzde 75'ini oluşturuyordu ama nadiren birlikte hareket ediyorlardı.

Yoksul beyazların Bolivar'ın sınıfıyla, yani *mantuano*larla, arazi ve köle sahipleriyle, sömürgenin zenginliğini üreten ve milis kuvvetlerine komuta edenlerle pek az ortak noktası vardı. *Mantuano*lar geniş arazilere sahipti ve en büyük tutkuları da daha fazla arazi sahibi olmaktı ama

bunun için illaki ticareti bir yana bırakmak gerekmiyordu; başarılı tüccarlar toprağa yatırım yapıyor ve toprak sahibi kreol ailelerden kızlarla evleniyorlardı. En zengin *hacendado*lar eyaletteki en eski aileler, yani Bolivarların dostları ve tanıdıklarıydı. Bunların başında Toro markisi bulunuyordu. Yıllık gelirinin 1781'de en az 25-30 bin pezo olduğu tahmin ediliyordu. Sayısız mülkünün yanı sıra şahsi serveti 504.631 pezoydu. Ondan sonra servetleri birbirine yakın olan on üç kadar toprak sahibi vardı: en zengini Tovar kontu idi; hemen ardından Granja kontu, San Xavier kontu, Dr. Jose Ignacio Moreno, Casa Leon markisi, Marcos Ribas ve Juan Vicente Bolivar geliyordu. Simon'un babası iki kakao plantasyonu, Caracas'ta dört ev, La Guaira'da birkaç ev, San Mateo arazisinde şekerkamışı tarlaları, *llano*larda üç sığır otlağı, bir çivit plantasyonu ve bir bakır madeni sahibiydi. Öldüğü zaman genç Simon dahil, ailesine 350.000 pezo bırakmıştı.[22] Sömürge döneminin sonunda, büyük çoğunluğu kreol olan toprak sahibi aristokratlar 658 aileden oluşuyordu. Bu da toplam 4.048 kişi, yani nüfusun yüzde 0,5'i demekti. Toprağı tekeline alan ve emeği kullanan, ama eski kuşak ölüp mülkler mirasçılar arasında bölündükçe serveti de parçalanan küçük grup işte buydu. Bolivar mirasının en büyük payı olan 120.000 pezo, en büyük oğul Juan Vicente'ye gitmişti. Tepedeki ailelerin çok azı gerçekten zengindi, seçkinlerin büyük bir çoğunun ortalama gelirleri vardı. Ama statü göstergelerine ve aristokratik unvanlara çok meraklıydılar ki bunların da çoğu aileden gelmiyor, satın alınıyordu. Genelde şehirdeki evlerde yaşıyorlar ve İspanyol uygulamalarının onlar için açtığı *cabildo*, *consulado* ve milis kuvvetleri gibi kurumlarda faaliyet gösteriyorlardı. Caracas'ta Humboldt'un arkadaşlık ettiği tüm ailelerin –Uztariz, Tovarez, Toros– asıl oturduğu yerler, çok zengin plantasyonlar işlettikleri güzelim Aragua vadilerindeydi. Bolivarların tarihi konağı da buradaydı. *Pardo*lar, yani beyaz olmayan özgür insanlar ırksal kökenlerine göre sınıflandırılmıştı. Siyah kölelerin soyundan gelenlere genellikle *mulatto*, *zambo* ve *mestizo* denirken, soyu şüpheli olanlara da *blancos de orilla* deniyordu. Bu kişiler şehirlerde zanaatkâr ve yeni oluşmaya başlayan ücretli işçi gruplarını oluşturuyordu. Kırda ise plantasyonlara nezaret ediyor, kendi geçimlerini sağlamak üzere çiftçilik ve sığır yetiştiriciliği yapıyor ya da zenginlere borçlanıp köle gibi çalışıyorlardı. Özgür siyahlarla beraber nüfusun yarısını bunlar oluşturuyordu. Özellikle şehirlerde nüfusları çok

yüksekti ve huzursuzluklar da çoğunlukla buralarda açık çatışmaya dönüşüyordu.[23] *Pardo*lar başlı başına bir sınıf değil, belirsiz, istikrarsız, arada kalmış bir kitleydi; alta ve üste doğru sınırları belirsizdi. Ama ne olurlarsa olsunlar, sayıları ve emelleri nedeniyle beyazları telaşlandırıyorlardı. 1760'tan sonra milislere katılmalarına, subay olmalarına ve askeri *fuero*dan faydalanmalarına izin verildi. 10 Şubat 1795'te çıkarılan bir yasayla bir tür beyazlık sertifikası (*cedulas de gracias al sacar*) alma hakkını kazandılar. Bu sertifikayı aldıklarında ayrımcılıktan kurtuluyor ve eğitim görebiliyor, beyazlarla evlenebiliyor, devlet memuru olabiliyor, rahiplik yapabiliyorlardı. Emperyal hükümetin bu sınıfsal hareketliliği neden cesaretlendirdiği bugün pek açık değildir. *Pardo*ların beyazlarla rekabet etmesini sağlayarak toplumsal gerilimi azaltma ve aynı zamanda da geleneksel şeref ve mevki ideallerinin altını oyup kamu hayatına rekabeti sokma amacını taşıyor olması muhtemeldir.

Çok az *pardo* bu yasadan yararlandı ya da mahkemelerde haklarını savunabildi.[24] Ekonomik olarak ilerleme kaydetmiş olabilirlerdi ama hâlâ toplumsal kabul görmüyorlardı. Hukukun mevkiye göre değiştiği kastlı bir toplumda beyazlar daima avantajlıydı. Kreoller karşı hücuma geçerek *gente de color*un, yani beyaz olmayan halkın konumunun yükseltilmesine muhalefet ettiler, beyazlığın satılmasını protesto ettiler, halk eğitimine direndiler ve milis kuvvetlerde *pardo* varlığına karşı mücadele ettiler ama başarısız oldular. *Pardo*lara taviz verilmesinin, "Avrupalı memurların cehaletinden kaynaklanan bir felaket" olduğunu ilan ettiler. "Bu memurlar Amerika doğumlu beyazlara karşı daha baştan önyargılarla geliyorlardı ve ülkenin gerçek durumu konusunda yanlış bilgilendirilmiş"lerdi. Kreoller bu hareketin mevcut rejimi yıkacağını savunuyorlardı: "Kendi sınıfından subayların idaresindeki milislerin kuruluşu *pardo*ların eline Amerika'yı mahvedecek bir güç vermiştir... Örgütlenmelerini sağlamış, lider ve silah kazandırmış, devrime hazırlanmalarını kolaylaştırmıştır."[25] Beyaz ve siyah milisler arasında katı bir ayrımcılık vardı. Sabana de Ocumare'de yeni milis taburları oluşturuldu: "Dört beyaz, altı *pardo*, iki siyah ve dört Kızılderili."[26] Yetkililerin gözünde beyaz askerlerin üstünlüğü tartışılmazdı ama yine de kreoller *pardo*lara yönelik emperyal politikalara düşmanlık besliyorlardı. Bu politikalar fazla hoşgörülüydü; "köklü, seçkin ve şerefli ailelere hakaret niteliğindeydi"; "*pardo*ların geçmişte yoksun olduğu ve gelecekte de yoksun

olması gereken eğitimi vererek onları düşük konumlarından kurtarmak, onlara yetki vermek" tehlikeliydi. Venezuela'da ırk meselesi, genelde kış uykusunda olan ama her an şiddet eylemlerine dökülebilecek bir meseleydi. Kreoller korkmuşlardı. Fransız devrimci öğretisinin ve geleceğin Haitisi olan Saint Domingue'deki şiddetin bulaşıcılığının etkisiyle bir kast savaşı başlamasından endişe ediyorlardı.

Kölelerin huzursuzluğu ve ayaklanmaları da bu korkuları besliyordu. Kreol aristokrasisi büyük şehirlere güvenini kaybetmişti. Sömürge toplumunun her yerinde kölelik vardı: sahipleri için sokaklarda eşya taşıyor, evlerde çalışıyor, atölyelerde ter döküyorlardı. Ama büyük bir çoğunluğu plantasyonlarda çalışıyordu ve onlar olmasa Venezuela'nın üretimi durma noktasına gelirdi. Tabii bu da Bolivarlar gibi ailelerin bütün kârını alır götürürdü. 1780'lerde Venezuela'ya köle ithalatı bilinmeyen sebeplerden azaldı. Hem de ekonomik büyüme nedeniyle ithalatı kısıtlayan ticaret yasalarının kaldırıldığı ve toprak sahiplerinin kölelere daha fazla ödeme yapmaya hazır olduğu bir dönemde yaşanmıştı bu azalma.[27] Genç Bolivar'ın dul annesi köle fiyatlarından ve mevcut kölelerin hızlı üreyememesinden yakınıyordu. 31 Mayıs 1789'da İspanyol hükümeti yeni bir köle yasası çıkardı. Kölelerin hakları ve sahiplerin görevleri bu yasada açıkça belirtiliyor ve genel olarak kölelerin koşullarını iyileştirmek amaçlanıyordu. Kreoller sahip ile köle arasına devletin girmesine karşı çıktılar ve kölelerin günaha ve bağımsızlığa eğilimli olduğu ama ekonomi için de büyük önem taşıdığı gerekçesiyle yasaya muhalefet ettiler. Venezuela'da, hatta İspanyol Karayipleri'nin tamamında toprak sahipleri yasaya itiraz ederek 1794'te askıya alınmasını sağladılar.[28]

Ertesi yıl Coro bir siyah ve *pardo* ayaklanmasıyla sarsılınca hem reformcular hem de gericiler haklı çıktıklarını savundular. Coro şekerkamışı sanayisinin merkeziydi. Burada on beş bin köle ve *pardo* yaşıyordu. Aynı zamanda Coro'daki beyaz aristokrasi o kadar sınıf bilincine sahipti ki "soyluluğu ve saf kanlığı dillere destan ailelerin üyelerinden biri gün gelir de bir *coyote* ya da *zamboyla* evlenir diye ödleri kopuyordu."[29] Ayaklanmanın başını çeken Jose Leonardo Chirino ve Jose Caridad Gonzalez Fransız Devrimi'nin fikirlerinden ve Saint Domingue'deki ırk savaşından etkilenmiş özgür siyahlardı. Köleleri ve siyah işçileri ayaklandırmışlar ve 1795 Mayısı'nda üç yüz kişiyle isyan ederek şunları istemişlerdi: "Fransız hukuku, cumhuriyet, kölelerin özgürlüğü, *alca-*

bala ve diğer vergilerin azaltılması."[30] *Hacienda*ları işgal ettiler, konakları yıktılar, ellerine geçirebildikleri toprak sahiplerini öldürdüler ve Coro şehrini istila ettiler. Ancak tek başına kalan ve donanımsız bulunan ayaklanma kolayca bastırıldı, katılanların büyük bir çoğunluğu mahkemeye bile çıkarılmadan vuruldu. Kaçak kölelerin sık sık beyaz yetkililerden uzakta komünler kurduğu sömürge düzeninin son yıllarında siyahların beyazlara karşı vereceği sürekli mücadelenin başlangıcıydı bu.

Kreol seçkinler arasında düzensizlik baş göstermişti. Gizli bir hareket başlatan Manuel Gual ve Jose Maria Espana'nın niyeti gerçekten bağımsız bir Venezuela cumhuriyeti kurmak için "kötü sömürge hükümetine" saldırmak ve Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgeleri örneğini izlemekti. Beyaz kreol olan, memurluktan gelme bu iki Venezuelalıyı cesaretlendiren kişi, Juan Bautista Picornell adında, Rousseau'yu ve Ansiklopedistleri okumuş, sağlam cumhuriyetçi bir İspanyol sürgündü. *Pardo* ve yoksul beyazların, işçilerin ve küçük toprak sahiplerinin, ayrıca bazı meslek sahiplerinin katıldığı hareket 1797 Temmuzu'nda su yüzüne çıkarak "eşitlik ve özgürlük" ve insan hakları talebinde bulundu. Ayrıca iktidarı ele geçirip cumhuriyetçi bir hükümet kurma planı da hazırlanmıştı. Yaptıkları programda serbest ticaretin sağlanması, *alcabala* ve diğer vergilerin azaltılması, Kızılderililerden alınan topluluk vergisinin ve köleliğin kaldırılması, Kızılderililere toprak dağıtılması vardı. Böylece beyazların, Kızılderililerin, melezlerin ve siyahların "Tanrı önünde eşit ve kardeşçe yaşaması"[31] hedeflenmişti. Kreol toprak sahipleri için bu talepler fazla radikaldi. Büyük bir çoğunluğu bu "alçakça ve iğrenç" hareketin bastırılması için yetkililerle işbirliği yaptı, hatta generale "sadece kendileri ve *hacienda*larıyla değil, aynı zamanda kendi ceplerinden silahlı birlikler oluşturarak"[32] katılmayı teklif ettiler. Espana yakalandı ve Caracas'ın ana meydanında idam edildi. İdam sırasında çanlar çalıyor, din adamları ayin yapıyor ve askeri bir birlik hazır bekliyordu. Sonrasında bedeninin kimi parçaları kazıklara geçirilip anayollarda sergilendi. Karısı da onu korumak suçundan hapse atıldı. Hareket küçük ve geçiciydi ama eşitlik ve özgürlük fikirleri ilk defa ortaya atılmış, hoşnutsuzluk tohumları ekilmişti.

Humboldt iki yıl sonra isyanın bazı yankılarını hâlâ gözlemleyebiliyordu. La Guaira'dan Caracas'a giderken güncel meseleleri tartışan bir grup Venezuelalı yolcuyla tanışmıştı. *Mulatto*ların özgür siyahlardan ve

beyazlardan ne kadar nefret ettiklerinden, "keşişlerin servetinden," kölelere itaat ettirmenin güçlüklerinden bahsediyor ve tüm bu konularda sert bir edayla konuşuyorlardı. Fırtına çıkınca bir barınak bulmuşlardı: "Handan içeri girdiğimizde, aralarındaki en soğukkanlı kişi olan yaşlı adam gerek dağda gerekse şehirde siyasi tartışmalara girmenin dikkatsizlik olacağı konusunda onları uyardı. Bu kadar ıssız bir yerde söylenen bu sözler zihnimde çok derin izler bıraktı."[33] Humboldt, ayrıca, Venezuela'da açıktan böyle bir eğilim olmasa da, din adamlarından pek hoşlanılmadığı izlenimini edinmişti.

İspanyol dünyasında çok ciddiye alınan dine Venezuela'da o kadar önem verilmiyordu. Bolivar din adamlığı yapan kuzeninden büyük bir miras almıştı ama onun dışında kiliseden aldığı pek bir şey yoktu. Bu kıt imkânlara sahip sömürgedeki din adamlarının pek yükselme imkânı da yoktu. Üstelik Piskopos Mariano Marti'ye göre pek azı bunu hak ediyordu. Kilise bölgelerini ziyarete çıktığında din adamlarından yaka silkiyordu. Pek çoğu yerel kreollerdendi ve ahlaki tavır bakımından diğer insanlardan çok da farklı değillerdi. Mahalli kiliselerin rahipleri arasında ihmal, cehalet ve beceriksizlik adeta norma dönüşmüştü. Hem zaten Karşı-Reform ve Aydınlanma tarafından biraz kenara itilmişlerdi.[34] Marti'nin kendisi tam bir Bourbon piskoposu timsaliydi; hem kilisenin hem devletin temsilciliğini yapıyordu. Rahiplerin en az günah kadar başkaldırı karşısında da uyanık olmaları gerektiğine inandığından her iki konuda da çalışıyordu ve yaptığı ziyaretlerde Venezuela'nın hem dünyevi hem manevi manzarasına bakıyordu. İspanya doğumlu olan Marti bir reformcuydu ve hem Hıristiyanlığın hem de Amerika'nın ahlaki düzeyinin yükseltilmesine adamıştı kendini. Puerto Rico'daki bir piskoposluk bölgesini idare ettikten sonra, 1770'te kırk bir yaşındayken Venezuela piskoposu olmuştu.

Marti piskoposluk görevini adeta daimi bir *visita*, yani ziyaret olarak görüyordu. Bu ziyaretler 1771'den 1784'e kadar sürmüştü ve bütün Venezuela sahilini, Andları ve *llano*ları gezmişti: Kızılderililer, Afrikalılar, köleler, İspanyollar, ırkı karışık olanlar, kır ve kent toplumu, rahipler ve halk, hiç kimse onun sorgulamalarından kaçamamıştı. Piskoposluk bölgesinin dağlarında, vadilerinde ve ovalarında seyahat ederken geçtiği her şehir merkezinin halkını "günahkârca" davranışlarının –ve ayrıca komşularınınkinin– ayrıntılarını itiraf etmeye çağırıyordu. Ardından

bunları kaydedip kendi yorumunu da ekliyordu. Böylece gelecek kuşaklara Venezuelalıların nasıl yaşadıklarına dair çok canlı bir anlatı bırakıtı. Hayatın sadece çalışmaktan ibaret olmadığı görülüyordu. Yeni baskısı yedi cilt tutan kayıtlarında on beş bin kadar suçludan bahsedilir ki bunların çoğu cinsel suçlar işlemiştir. Aldatma, zina, metreslik, ensest, tecavüz, çokeşlilik, fahişelik, şehvet, homoseksüellik, zoofili, kürtaj, sübyancılık gibi pek çok suçun yanı sıra sarhoşluk, kumar, cadılık, cinayet, hırsızlık, putperestlik de piskoposun dikkatini çekmek bakımından cinsel suçların hemen ardından geliyordu. Piskoposun günah anlayışının kapsamı çok genişti: kölesine eziyet eden *hacendado*ları, misyondaki Kızılderililere sert davranan rahipleri ve müşterilerine hileli mal satan tüccar ve esnafı günahkâr sayıyordu. Memleketteki din adamlarının neredeyse yüzde onunu bu şekilde eleştirmiş, hatta Maracaibo Valisi'ni açıkça suçlamıştı. Pek de şaşırtıcı olmayan bir biçimde piskoposun bu araştırmaları birçok yerel seçkinin ve din adamının düşmanlığını kazanmasına yol açtı.

Marti üst sınıfların ırksal astlarıyla çocuklarını evlendirmeye gönülsüzlüklerinden hiç memnun değildi ve gayriresmi birlikteliklere izin verilmemesi, Hıristiyan ahlakı uyarınca birlikteliklerin kutsanması gerektiğini söylüyordu. Ama pratikte toplumsal önyargılarla baş edemiyor, gayriresmi birliktelikleri önleyemiyordu ki bu da ırklararası evliliklerin önünde bir engeldi. Neticede Marti hâkim standartlara karşı çıkmadı ve genellikle çapkın köle sahiplerini değil kadın köleleri cezalandırdı. Dini kültürde kadınları günah sebebi olarak gören içselleştirilmiş bir önyargı vardı. Erkekleri ya da koşulları suçlamak yerine güzellikleri, tavırları ve kıyafetleri yüzünden kadınları cinsel kışkırtıcılıkla suçlamak Amerikan kilise zihniyetinin değişmez bir özelliği haline gelmişti.

Venezuelalıların tavırlarını değiştirmektense bu tavırları tasvir etmek daha kolaydı. Piskopos Marti bir ahlaki kurallar bütünü yaratıp toplumsal ve cinsel ilişkilerde Hıristiyan tavırlarını teşvik etmeye çalıştı. Dans etmeyi yasakladı, uygunsuz elbiseler giymeyi yasa dışı ilan etti. Ziyaretlerinde rahiplerden On Emri vazetmelerini ve uygulamalarını istedi. Ama kilisenin kurallarını sömürge toplumunun her kesiminde uygulamak ya da ahlak kuralları ile davranış arasındaki boşluğu kapatmaya çalışmak için verilen mücadele kaybedilmeye mahkumdu. Bir köyde "ana günah" sarhoşlukken, diğerinde hırsızlıktı. Venezuelalıların büyük

çoğunluğu -özellikle de halk sınıfları- için evlilik tercihe bağlı bir kurum, bekâret bir kuraldan ziyade ideal, gayri meşruluk kabul edilebilir bir şey ve tek gecelik ilişki sıradan sayılabilecek bir olaydı. Kaybedecek bir şeyi olmayanlar için evlilik ve meşruiyet pek bir avantaj sağlamıyordu. Gerçekte, Bolivar'ın evlilik belgelerinin açıkça gösterdiği gibi, bunlar üst sınıflar için kıymetliydi ve kıymetli olmasının nedeni de namusu korumak filan değil, miras ve mevki konularını düzene sokmak için gerekli olmasıydı. İspanyol toplumunda sadakatsizlik evliliğe ciddi bir tehdit oluşturmuyordu.

Marti'nin ziyaretleri sömürge dönemi Venezuelası, hatta İspanyol Amerikası'nın tamamı hakkında bir hakikate işaret eder. Asıl mesele iman değildi. Kilisenin öğretilerini yaydığı ve ayinlerini yaptığı toplum kolayca her ikisini de kabullenmişti. Piskopos, ziyaretleri sırasında dini coşkunun pek çok örneğini görmüştü. Tinaquillo'nun beyaz, *mulatto* ve siyahlardan oluşan nüfusu için şöyle yazar: "Büyük bir çoğunluğu her gün ayine gelen dinine bağlı insanlardır; törenlere sık sık katılırlar ve saat 3'te ayrıca dua etmeye gelirler." Ocumare için ise şöyle diyordu: "Mahalli rahibin söylediğine göre bu insanların hepsi dansa davet edildiklerinde giderlermiş; ama aynı zamanda kiliseye çağırıldıklarında da hepsi geliyorlarmış. Özellikle bilinen bir günahları yokmuş." Küçük bir köy olan Parapara'da insanlar "uysal, iyi huyluydu ve törenleri pek kaçırmıyorlardı".[35] Venezuela halkı içinde sofuluğun yaygın olduğu açık. Ama Hıristiyan ahlakı başka bir konuydu; çoğunluğu bu ahlakı teoride kabul ediyor ama uygulamada pek dikkate almıyordu.

Başına Buyruk Bir Genç

Bolivar gelişim çağında okul ve üniversiteden yoksun kaldı, hatta aile hayatının sıradan imkânlarından bile faydalanamadı. Onu çok seven fakat sağlığı bozuk olan annesi otuz üç yaşında ölmüş ve onu dokuz yaşında öksüz bırakmıştı. Ama zaman geçtikçe ve araya yıllar girdikçe anılarının iyi kısımları kalacak ve Bolivar, Caracas'taki çocukluğunu neşeli bir dönem olarak hatırlayacaktı. En güvendiği dayısı Esteban Palacios 1825'te İspanya'dan Venezuela'ya döndüğünde, o sırada Peru'da olan Bolivar haberi duyunca çok etkilenmişti: "Senin hayatta olduğunu ve sevgili anayurdumuzda yaşadığını dün öğrendim. Annem, sana çok

benzeyen sevgili annem mezarından kalkıp bana göründü adeta. Çocukluğumun ilk yılları, kabul ayinim ve vaftiz babam tek bir kişide birleşti ve senin bana ikinci bir baba olduğunu fark ettim... Tüm anılarım aklıma hücum ederek ilk duygularımı yeniden uyandırdı."[36] Oysa gerçekler bu kadar romantik değildi. Annesi öldüğünde dedesinin yanına gitmişti ve o da dayılarını başına bekçi dikmişti. Esteban hep İspanya'daydı ve ailenin soyluluk iddiasını sağlama almak için başarısız girişimlerde bulunuyordu. O yüzden Bolivar'ın gerçek bekçisi, yakınında olan Carlos'tu. İnsanları sevmeyen, onlardan kaçan bir merdümgiriz olan bu adamın asıl niyeti yeğeninin mirasına konmaktı ve *mulatto*lara "haşarat" diyecek kadar da ırkçıydı. Çocuğun en çok değer verdiği kişi siyah sütannesi Hipolita'ydı. San Mateo konağında bir köle olan bu kadın ona hem annelik hem babalık yapmıştı. Yıllar sonra kız kardeşinden o kadına bakmasını istedi: "Beni besleyip hayatta tutan süt onundu, üstelik bildiğim tek baba da oydu."[37] Anlaşılan müsamahakâr bir babaydı çünkü onun yanından ayrıldığında disiplinden uzak bir insandı.

Hipolita için endişeleniyordu ama gençliğine dair anlatılacaklar konusunda da kaygı duyuyordu. Düşmanları ve Fransız seyyah Gaspar Mollien tarafından yayılan, eğitim görmediğine dair kötü niyetli söylentilerden rahatsızlık duyduğundan olsa gerek, daha sonra meslektaşı Santander'e şöyle yazmıştı: "Eğitimimin fena halde ihmal edildiği iddiası doğru değil çünkü annem ve öğretmenlerim kendimi çalışmaya vermem için gereken her şeyi yaptılar: Bana ülkemdeki en önde gelen hocaları tuttular. Senin de tanıdığın Robinson [Simon Rodriguez] bana okumayı, yazmayı ve dilbilgisini öğretti; coğrafyayı ve edebiyatı meşhur Bello'dan öğrendim; Humboldt'un büyük değer verdiği Peder Andujar sırf benim için bir matematik akademisi kurdu... Gene küçüklüğümde eskrim, dans ve binicilik dersleri aldım."[38] Tabii burada "akademi" derken Bolivar'ın evinde az sayıda öğrenciyle yapılan "dersler"in kastedildiğini belirtmek lazım. Öte yandan iyi bir aileden gelen Amerikalı bir çocuğun İspanyol idaresinde alabileceği en iyi eğitimi aldığı iddiası az çok doğrudur. Venezuela'nın Aydınlanma yıldızı Rodriguez'in onun üzerindeki etkisini abartanlar daha sonraki tarihçiler olmuştur.

1793'te on yaşındaki Simon, Caracas'taki devlet okulu Escuela Publica'ya yazıldı ve diğer 113 öğrenciyle birlikte okuma, yazma, aritmetik ve din bilgisi dersleri aldı. Genç Rodriguez bu köhne kurumda tatmin-

siz ama dürüst bir öğretmen olarak görev yapıyordu. Eğitim gelişigüzel yürütülüyordu. Öğrenciler istedikleri saatte geliyor, kimileri ödeme yapıyor kimileri yapmıyordu.[39] Çocuk zamanla hem okuldan hem de bekçisi tayin edilen Carlos Palacios'tan nefret etti ve 1795'te on iki yaşındayken her ikisinden de kaçıp ablası Maria Antonia ve kocasının evine sığındı. Simon'un sadece dayısından değil, "atlı ya da yaya olarak Caracas sokaklarında avarelik edip kendi sınıfından olmayan çocukların arasına karışma" eğiliminden de korunması gerektiğine inanan ablası hemen ona kucak açtı. Sadece diğer sınıflarla kolayca kaynaşma bakımından değil, aynı zamanda *audiencia*ya karşı çıkma bakımından da kendi hayatının idaresini eline alma kararlılığını çok erken göstermişti. *Audiencia*ya mülkünü ne isterlerse yapabileceklerini ama şahsına dokunamayacaklarını ve nasıl kölelerin kendi sahiplerini seçme özgürlüğü varsa, kendisinin de istediği yerde yaşama hakkı olduğunu söylüyordu.[40] Ama Carlos Palacios aile servetinin böyle kolayca parmaklarının arasından kayıp gitmesine izin verecek biri değildi. Can sıkıcı bir takım davalar ve çocuğun gayretli karşı koymaları sonrasında tekrar okula ve hocası Rodriguez'in sınıfına gönderildi. Burası onun hiç hoşuna gitmeyen uyumsuz bir karışımdı ve kısa süre sonra tekrar orayı terk edip koruyucusunun evine gitti. Sonraki eğitimi Capuchin misyon rahibi Papaz Andujar'ın Bolivar'ın evinde yaptığı derslerle, sonra da genç Andres Bello'nun hocalığıyla devam etti. Bello sömürge bürokrasisine dahil olmadan önce birkaç öğrenciye özel dersler vermişti ve çok sonraları Bolivar'ı yetenekli ama yerinde duramayan, dikkati biraz dağınık bir öğrenci olarak tarif etmişti.[41]

Bolivar'ın öğretmenlerinden en etkilisinin Simon Rodriguez olduğu sık ortaya atılan bir iddiadır. Daha sonraki ilişkileri ne olursa olsun, Caracas'ta kısa süreli temasları olmuştu ve göründüğü kadarıyla, çocuğun 1795'te otoriteye baş kaldırması sadece amcasını değil öğretmeni Rodriguez'i de hedef alıyordu. Daha o dönemde muhalif olan öğretmen 1797'de Caracas'ı terk etti ve Samuel Robinson adını alarak ABD ve Avrupa'da uzun yıllar geçirdikten sonra Bolivar'la tekrar karşılaştı. Döneminin düşünce dünyasına katkısı felsefe alanından ziyade pedagoji alanındaydı ve en büyük derdi de yeni cumhuriyetlerin yurttaşlarına eğitim verilmesini sağlamaktı, zira halk eğitimi olmadan gerçek bir toplum olmayacağını, toplum olmadan da cumhuriyetin olmayacağını düşünü-

yordu. Rousseau'nun *Emile*'ine yönelmesi Caracas'ta pek etki yaratamazdı, zira özel ders vermiyor, yüz öğrencili bir sınıfa öğretmenlik yapıyordu.

Bolivar aile geleneğine uyarak on dört yaşındayken seçkin milis kuvvetlerine askeri öğrenci olarak yazıldı. Büyük babası tarafından kurulan ve babası tarafından kumanda edilen Aragua Vadisi Beyaz Gönüllüleri birliğine alınmıştı. Doğal liderlik yeteneği kendini gösterdi ve bir yıl sonra asteğmenliğe terfi etti. Büyük ihtimalle, çok uzun sürmeyen askeri eğitimini iyi notlarla tamamladı. Kreol seçkinler için tipik bir adımdı bu. Keza yabancı memleketleri gezip görmesi ve üst sınıftan bir kreole uygun bir şekilde çalışmalarına devam etmesi için koruyucusunun onu İspanya'ya göndermesi de tipik bir hareketti. Carlos Palacios onu Esteban dayısının yanına gönderirken oğlanın zaten seyahat için müsrifçe para harcadığını söylüyor ve ekliyordu: "Daha önce dediğim gibi, onu denetlemek lazım, aksi takdirde hesabını bilmeden para harcamaya alışacak. Ayrıca düşündüğü kadar zengin de değil... Ona yumuşak davranmamalı ve gereken muhakeme ve titizlikte kusur ettiğini görürsen bir koleje göndermekte tereddüt etmemelisin."[42] Mektubun sonunda ima edilen uyarı şuydu: "Aksi takdirde aile servetini tüketir ve cezasını hepimiz birden çekeriz."

Eski İspanya, Taze Sevda

Bolivar on beş yaşındayken Caracas'tan ayrılıp İspanya'ya gitti. Arkasında zorlu ama müreffeh bir çocukluk ve inişli çıkışlı bir aile hayatı bıraktı. Öğretmenleriyle ancak kısa süreli temasları olmuştu ama öğretmenlerinden ikisi, yani Rodriguez ve Bello, daha sonraki yıllarda hayatına tekrar gireceklerdi. Güçlü aile bağlarından yoksun ama zenginlik ve kendine güven bakımından sağlam bir gençti. Asla kendine acımamıştı ve kişinin sonraki davranışlarını kötü geçmiş bir çocukluğa bağlama eğilimi onun düşüncesinde hiç yer bulmadı. Her şeye isyan etmez, geri çekilmeyi de bilirdi; ama sağlam bir irade ve karar verme gücüne dair belirtiler göstermiş, askeri eğitim ve temayülle bu özelliklerini güçlendirmişti. Ailesinin sıkı kontrolünden azade olması da alt sınıftan insanlarla kolayca yakınlaşmasını ve karakterinin olmazsa olmazlarından biri haline gelen *noblesse oblige*i, asaletin yükümlülüğünü erken taşımaya başlamasını sağlamıştı.

19 Ocak 1799'da La Guaira'dan denize açıldı. Bindiği gemi San Ildefonso, savaş koşullarında seyrediyordu. İngiltere ile savaş halinde olan İspanya'ya dönen konvoyların buluştuğu Havana limanı düşman kuşatması altındaydı. Dayısı Pedro Palacios Blanco'ya yazdığı bir mektupta Bolivar bu durumdan bahsediyordu; deniz gücü üstünlüğüne dair iyi bir ders olmuştu bu.[43] Gemiye Meksika gümüşü yüklenen Veracruz'daki gecikme, Bolivar'a Atlantik'i geçmeden önce Mexico City'de kısa bir gezi yapma imkânı vermişti. Herhangi bir olay çıkmadan gezi tamamlandı ve 13 Mayıs 1799'da gemi demir aldı. Bundan sonraki durağı Madrid olacaktı.

Saraylar, konaklar, tarihi meydanlar ve sokaklarıyla Bourbon Madrid'indeki faal kültürel ve sosyal hayat, Bolivar'ın Caracas'tan tanıdığı kent hayatına açıkça ters düşüyordu. Ama bu görünüşün ardında İspanya derin bir ekonomik durgunluk yaşıyordu ve iktidarın yanıltıcı olduğundan başka Amerikalılara öğretecek dersi yoktu. 1789'dan beri Fransız Devrimi fikirlerinin girişi ve Fransız ordularının istilası karşısında hangi rejim olsa zorlanırdı. Ama bu rejim özel bir rejimdi ve başındaki kral da IV. Charles'tı. Kralın, Goya'nın tasvir ettiği bönce iyilikseverliği siyasi tavırlarına da yansıyordu ve Godoy'un hatırladığı kadarıyla kral ona her akşam şunu soruyordu: "Tebaam bugün neler yaptı?"[44] Kraliçe Parmalı Maria Luisa, İspanya'nın içinde bir rezalet kaynağı, dışarıda ise spekülasyon konusuydu. İspanyollar onun Manuel Godoy'la tanışmadan önce bile sevgilileri olduğuna, sonrasında da onlardan vazgeçmediğine inanıyorlardı. Ama Godoy'u seçerken, onu başbakanlığa yönlendirirken ve hükümdarların destekleyicisi ve danışmanı haline getirirken ne yaptığını gayet iyi biliyordu. Godoy'un Fransa'ya karşı sert önlemler alması bekleniyordu ama o, İspanya'yı komşusuyla yıkıcı bir savaşa soktuktan sonra 1796'da pahalıya mal olan bir barış getirdi. Kısacası, Bolivar'ın 1799'da geldiği İspanya güven telkin eden bir metropol değildi. Onun gözlemlediği şey Fransa'nın uydusu ve İngiltere'nin düşmanı bir İspanya'ydı; eski rejimin ancak on yıllık yıkım sonrasında kurtulabildiği, maliyeti yüksek bir muammaydı bu.

Bolivar önce iki dayısının, yani Esteban ile Pedro Palacios'un yanında kaldı. Kaldıkları ev, Godoy'a benzeyen özentilere ve terbiye düzeyi şüpheli bir hayat tarzına sahip Güney Amerikalı alt düzey bir saray mensubu olan Manuel Mello'ya aitti. Artık bir aile haline geldiklerini

hisseden üçlü kısa süre sonra kendi evlerine taşındılar. Sürekli para sıkıntısı çeken ve yeğenlerinin para saçmaya dayanan hayat tarzını gören dayılar faturaların bir kısmını Bolivar'a ödetmeye başladılar. Esteban aileye bir soyluluk unvanı kazandırmak için başarısız lobi çalışmalarını yürütürken, hayatta kalmasına ancak yetecek mütevazı bir devlet arpalığında çalışıyordu. Üst düzey ilişkileri olmadığı ve saray hayatının çeperlerinden içeri pek sızamadığı, üstelik daima züğürt gezdiği için Bolivar adını temsil etmek bakımından başarısızdı. Simon'un şansı yaver gitti ve Uztariz Markisi gibi daha ciddi bir patron buldu. Uztariz de Venezuelalıydı; Caracas'ta iyi bir eğitim gördükten sonra İspanya'da kendine sağlam bir resmi makam bulmuştu. Bolivar 1800'de onun Atocha Caddesi 6 numaradaki evine yerleştiğinde Uztariz, Savaş Bakanı'ydı.

Fiilen Bolivar'ın Madrid'deki koruyucusu ve öğretmeni olan Uztariz onun hayatındaki ilk istikrarlı etkiyi yaratmış ve daima saygıyla anılan bir baba figürü olmuştu.[45] Genç adam onun talimatları ve geniş kütüphanesi sayesinde felsefe, tarih, matematik ve dilbilim çalıştı; onun çevresi sayesinde sosyal becerilerini, dinleme ve öğrenme yeteneğini geliştirdi. Venezuelalı bir babadan ve İspanyol bir anneden olma Maria Teresa Rodriguez del Toro y Alayza'yla da orada tanıştı. On dokuz yaşındaki bu kızın kara gözlerine, ak tenine ve her şeyden önce utangaç ve narin hallerine kapıldı. Kendisi de on yedi yaşındayken derhal aşkını ilan etti. Aralarında hem romantizm hem de hesap kitap vardı. Aristeguieta'nın ona bıraktığı miras iyi bir evlilik yapmasına bağlıydı. O yüzden, "mirasçı bırakmamakla yaratacağı zararın önüne geçmek için"[46] gecikmeden işe girişti. 1800 Ağustosu'nda nişanlandı ve resmen kızın nişanlısı oldu. Dul babası, nişanlısı Maria Teresa'yı Bilbao'daki evlerine götürdüğünde Bolivar sabırsızlanmaya başlamıştı. Bir yandan kızı "ruhumu aşka boğan büyücü" diye nitelerken, diğer yandan kendi aşkının onunkinden daha fazla olduğunu hissediyormuş gibi de bir hali vardı. Uztariz'in Teruel'deki bir göreve atanarak Madrid'den ayrılması üzerine başkent, Bolivar için aniden boşalmıştı. Yetkililerden de sebebi belirsiz bir düşmanlık görmüştü. Böylece 1801 Martı'nda Bilbao'ya taşındı, ardından da 1802'nin Ocak ile Martı arasında Paris'e hızlı bir ziyaret yaparak "Fransa'yla kıyaslandığında İspanya'nın tam bir vahşiler ülkesi olduğu"[47] sonucuna vardı. 1802 Nisanı'nda İspanya'ya döndü ve he-

men Madrid'e geçerek Maria Teresa'nın peşinde koşmaya başladı. 5 Mayıs'ta, "herhangi bir bekâret yemini ya da başka bir iffet engeli yoksa" evlenmek istediğini resmen açıkladı. Bu arada kızın babası aradan geçen zamanda yumuşamıştı ki hiç şüphesiz, evlilik anlaşmasının ve genç adamın 200.000 duroluk mülküne şöyle bir göz gezdirmesinin bunda büyük payı vardı. Bolivar, Maria Teresa'yı "kusursuz bir mücevher, paha biçilmez" diye tasvir ediyordu ama avukatları,"seçkin soyu, bekâreti, iffeti, kişisel nitelikleri ve kocasıyla birlikte İspanya'dan ayrılmaya hazır olması"nı[48] göz önüne alarak geline değer biçmesinde yardımcı oldular (100.000 real, nakit mülkünün onda biri). Bir an önce Venezuela'ya dönmek Bolivar'ın bir sonraki önceliğiydi. 26 Mayıs 1802'de San Sebastian Kilisesi'nde evlendiler. Bolivar on sekiz, Maria Teresa yirmi bir yaşındaydı. Oradan hemen La Coruna'ya geçip 15 Haziran'da Caracas'a giden bir gemiye bindiler. Mart'ta yapılan Amiens Barışı'ndan beri Atlantik huzurlu bir okyanusa dönüşmüştü ve onlar da güzel bir yolculuk yaparak 12 Temmuz'da La Guaira'ya ulaştılar. Ama Venezuela'daki evleri onlar için hiç de mutlu bir yuva olmayacaktı.

Bolivar'ın çeşit çeşit mülkü vardı: Caracas'ın büyük meydanının güney doğusundaki Las Gradillas'ın köşesinde bir ev, şehrin güney ucundaki Seuse Vadisi'nde bir konak, geniş çivit plantasyonlarının bulunduğu Yare'deki *hacienda* ve ailenin öteden beri yaşadığı Aragua Vadisi'ndeki San Mateo malikânesi. Bolivar genç karısını bu sonuncusuna götürdü ve kendisi arazinin işlerini denetlemek için yayan ya da at üstünde gezerken eşi de yuvalarını kurmaya başladı.[49] Ne var ki bu neşe uzun sürmedi. Maria Teresa kötü bir ateşli hastalığa yakalandı, kısa zamanda zayıf düştü ve 22 Ocak 1803'te, evlendikten sadece sekiz ay sonra öldü. Gencecik aşkının kaybından duyduğu büyük üzüntü Bolivar'ı çılgına çevirmişti.

Sonraki aylar müthiş bir kederle geçti. Caracas'ta baktığı her yerde sorun görüyor ve evde hissettiği boşluğu da işte yaşadığı bir dizi can sıkıcı olayla dolduruyordu. Mirasının muhasebesinde aşırı eli sıkı davranan dayısı Carlos Palacios'a serzenişte bulunmuş, aradaki sınırı ihlal eden Seuse'deki komşusunu yetkililere şikayet etmek zorunda kalmıştı. Kahve ve çivit plantasyonlarına yatırım yapması gerekmiş, ürünlerinin ihracatı için düzenlemelerle uğraşmıştı. Avrupa'ya para transferi pazarlıkları da ilk başta göründüğü kadar kolay değildi. Tüm bu dertler artık

her şeyden el etek çekme kararını pekiştiriyordu. Yıllar sonra içini şöyle dökecekti:

> Eşimi çok seviyordum ve ölümü üzerine, bir daha evlenmeyeceğime yemin ettim; sözümü de tuttum. İşlerin nasıl bir hal aldığına iyi bakmak lazım. Dul kalmasaydım hayatım farklı olurdu herhalde. General Bolivar ya da Kurtarıcı olmazdım. Gerçi San Mateo'nun belediye başkanlığıyla yetinecek biri olmadığımı da kabul etmem gerek... Ama eşimle birlikte 1801'de [1802] Avrupa'dan döndüğümde, aklımda siyasi fikirler değil delicesine bir sevda bulunduğunu tekrar belirtmek isterim; henüz siyasi fikirler tahayyülüme hâkim olmamıştı. Eşim öldüğünde, bu erken ve beklenmedik kayıp neticesinde yalnız kaldığımda İspanya'ya döndüm ve önce Madrid'den Fransa'ya, oradan da İtalya'ya geçtim. Ancak ondan sonra kamu işlerine ilgi duydum; siyaset ilgimi çekmeye başladı ve o dönem ortaya çıkan değişiklikleri takip ettim... Eşim ölmeseydi Avrupa'ya ikinci bir yolculuk yapmazdım ve muhtemelen seyahatlerimde edindiğim fikirler Caracas ya da San Mateo'da ortaya çıkamazdı. Keza dünyaya ve insanlara, ayrıca siyasi kariyerim boyunca benim için çok değerli olan şeylere dair deneyim ve bilgi edinmem de Amerika'da olacak iş değildi. Eşimin ölümü beni erkenden siyaset yoluna itti.[50]

Yaşadığı trajedi onu eğitim ve öğrenim için Avrupa'ya geri göndermekle kalmamış, orada siyasi rolü için bilgi ve deneyimle donanmasını da sağlamıştı. Geriye döndüğünde kendisiyle boy ölçüşebilecek kimse yoktu.

2. Bölüm

Akıl Çağından Dersler

Paris'te Hayat

İşlerini düzene koyup Caracas'taki mali durumunu sağlama alan Bolivar 1803 Ekimi'nde İspanya'ya doğru yelken açtı ve yılın sonuna doğru Cadiz'e ulaştı. Ama hayatını baştan planlamış olduğundan İspanya onu tatmin etmeye yetmiyordu. Madrid'de kayınbabasını görüp birlikte yas tutacak kadar kaldıktan sonra 1804 Ağustosu'nun sonunda Paris'e geçti.

Yirmi bir yaşındaki Bolivar'ın günümüze ulaşan minyatürü gerçeği yansıtıyorsa, biraz küstah ve halinden memnun, gösterişsiz bir delikanlı gibi görünüyordu; canlı bir yüzü, orantılı hatları ve şimdiden sorgulayıcı görünen dürüst bakışları vardı. O günlerdeki görünümüne dair diğer bilgiler tutarsızdır ama orta boylu, yani bir altmış sekiz boyunda, ince yapılı ve dar omuzlu olduğunu biliyoruz. On beş yıl sonra görünümü değişmiş ve klasik portrelerinden bilinen Simon Bolivar haline gelmişti. Onu en çok gören kişi olan sadık yaveri Daniel Florencio O'Leary özel notlarında Bolivar'ın ayrıntılı bir tarifini verir:

> Gl B'nin alnı yüksekti ama olağanüstü geniş değildi. Alnında çok çizgi vardı. Kaşları kalın ama biçimliydi, gözleri kara ve samimiydi, burnu ise biraz uzun ama güzeldi... Elmacık kemikleri çıkık, avurtları ise onunla tanıştığım günden (1818 Mayıs'ı) beri çöküktü. Dudakları kalın ve üst dudağı alttakinden uzun olduğundan ağzı çirkin görünüyordu. Dişleri düzgün, bembeyaz ve güzeldi. Dişlerine çok özen gösterirdi. Çene kemiği ve çenesi uzundu. Kulakları büyüktü. Uzattığı saçları (ağarmaya başladığı 1822 yılına kadar) kapkara ve dalgalıydı... Teni esmer ve sertti, elleri ve ayakları ise minik ve hoştu.[1]

1804'te gençliğinin zirvesindeydi, alın çizgilerini ve kır saçı hayal bile etmek mümkün değildi.

Paris'te Vivienne Caddesi'nde bir ev kiraladı ve diğer Güney Amerikalı sürgünlerle takılmaya başladı. Dedikodulara bakılırsa yas tutan duldan hızlı çapkına geçişi inanılmaz bir süratle gerçekleşmişti. Kumar ve seksle dolu çılgınca bir hayata dalarak, hiçbir zaman reddetmediği efsanelerin doğmasına yol açtı. Gerçekten sayısız kadınla birlikte olmuş muydu? Belki. Bir tane de gözdesi olduğuna şüphe yoktu. Katıldığı partiler arasında Fanny Dervieu du Villars'ınkiler de vardı. Du Villars evini dedikodudan başka şey bilmeyen kişilere ve hayatını uç noktalarda yaşayan metreslere açmıştı.

1804'te du Villars otuzuna ulaşmamış genç bir kadındı ve iki katı yaşındaki bir adamla, Kont Dervieu du Villars'la evliydi. Güzel yüzlü, kocaman mavi gözlü, yumuşak sesli, ağır hareket eden bu kadın, eve sık gelen Bolivar'ı hemen kendisine çekmişti. Acaba üzüntüsünü dindiren, kalbinin kilidini açan, ruhunu serbest bırakıp arzularını doyuran sevgili o muydu?[2] Yıllar sonra yazılan mektuplarda kadın, Bolivar'ın onu "tüm kalbiyle" sevdiğini ısrarla belirtiyor ve kendisine verdiği yüzüğü hâlâ taktığını söylüyordu; ona güvenmiş ve gitmemesi için hüngür hüngür ağladığında "büyük planlarını" anlatmıştı. Görünüşü yıllar içinde değişmiş, güzelliği gitmiş olabilirdi ama içindeki kadın hâlâ aynıydı. Acaba yardımına gelip Paris'te tanıştıkları evi satın almasına destek verebilir miydi? Kadın ona "kuzen" diye hitap ediyor ve vaftiz oğulları Simon Briffard'a iyi bakmasını rica ettikten sonra ikiyüzlüce "Avrupa'da sahip olduğu tek vaftiz oğlun o olmasını"[3] umut ettiğini yazıyordu. Peki burada aslolan hayali hatıralar mıydı yoksa bazı hesaplar mıydı? Mektuplar 1820 ile 1826 yıllarında, du Villars üç oğluna ve yetmiş altı yaşındaki kocasına güç bela bakarken yazılmış. Kadın, Bolivar'ın ününün doruğunda olduğu bir zamanda ilişkilerini canlandırmaya çalışıyormuş gibi görünüyor. Bolivar 1806'da Paris'ten ayrıldı ve bir daha hiç karşılaşmadılar. Sonraki ricalarını da duymazdan geldi ve basiretli sessizliğini bozmadı.

Bolivar, 1804 Eylül'ünde büyük ihtimalle Fanny du Villars'ın salonunda Alexander von Humboldt ile tanışmıştı. Humboldt Amerika'daki seyahatlerinden Aime Bonpland'la birlikte yeni dönmüştü. Aralarındaki diyalog tarihe geçmiş ve Bolivar efsanelerinden biri haline gelmiştir. Bolivar, Güney Amerika'nın ışıltılı kaderinde boyunduruktan kurtulmak olduğundan bahseder, Humboldt ise ülkenin kurtuluşa hazır olduğunu ama liderlik edecek kimsenin bulunmadığını söyler. Hoş bir hi-

kâye ama böyle bir diyaloğun gerçekleştiğine dair herhangi bir kanıt yoktur.[4] Tanınmayan Kurtarıcı ile seçkin liberalin zihinlerinin karşı karşıya gelmesi için uygun bir zaman değildi. Humboldt aleni konuşmalarında İspanyol dünyası hakkında siyaseten dikkatli sözler sarf ediyordu. Belki de varlıklı kreollerin fikirlerinden fazla etkilenmiş olduğundan, İspanyol kolonilerinin kendi durumlarıyla barışık olduklarını, devrimci bir kalkışma uğruna huzur ve emniyetten vazgeçmek istemediklerini düşünüyordu. Ayrıca Bolivar'ın siyasi fikirleri hâlâ şekillenmemişti ve 1804'te kendini kurtuluş hareketinin lideri olarak görecek kadar ileri gitmiyordu. Tanıştıklarında Humboldt, Bonpland'ın aksine, Bolivar'dan pek de etkilenmemişti. Bu ilk karşılaşmadaki kuşkularını yarım yüzyıl sonra O'Leary'ye anlatmıştı. 1804'te Paris'te bir delikanlıyla karşılaştığını, özgürlük aşkını ve coşkulu konuşmasını ilginç bulduğunu, ama onu bir hayalci olarak gördüğünü yazmıştı: "Onun Amerikan kutsal savaşının önderliğini yapmaya yazgılı olduğunu söyleseler asla inanmazdım." Ayrıca Humboldt Amerika'da kaldığı sırada İspanya'ya karşı ciddi bir muhalefete şahit olmadığını ama mücadele başladıkça derin bir nefret olduğunu fark ettiğini ekliyordu: "Ama beni en çok şaşırtan şey, benim İtalya'ya gitmek üzere Paris'ten ayrıldığım 1805'ten çok kısa bir süre sonra Bolivar'ın parlak kariyerinin başlaması oldu."[5] Seçkin bilim adamı ile genç kreol arasında sonra gerçekleşen temaslar mesafeli ve kesintiliydi. Bolivar ona karşı saygılıydı ve 1821 tarihli bir mektubunda onu "büyük bir adam" olarak selamlıyor, Amerika'ya iyi hizmetlerde bulunduğunu ve yüce ahlaki değerler konusunda halkına örnek olduğunu söylüyordu.[6] 1806-21 yıllarında Humboldt'un Bolivar'la hiçbir teması olmamıştı ama sonra Avrupalı ziyaretçiler için üç tavsiye mektubu yazmış ve "güzel yurdun özgürlüğü ve bağımsızlığının kurucusu"na hayranlığını ifade etmişti. Ama kuşkularının izi az da olsa kalmıştı. Amerikan toplumundaki bölünmeleri görebilen bir kişi olarak, ancak cumhuriyet doğru sosyal kurumlar ve akıllıca yasalarla iç bölünmeden korunabilirse barışın süreceğine inanıyordu.

Siyasal Uyanış

Bolivar'ın 1804-1806 yıllarında Avrupa'da geçirdiği zaman sosyal hayatta heba olup gitmedi. Her şeyden önce, bu yıllar düşünsel uyanışını

yaşadığı yıllardı. Siyaset üzerine okumaya, siyaseti gözlemlemeye ve deneyimlemeye başlamıştı. Uluslararası durumun gözlerinin önünde değişmesi doğuştan gelen merakını uyandırmıştı. İmparatorluk Fransası tarafından tehdit edilen ve Trafalgar'dan muzaffer çıkan İngiltere'nin deniz gücüyle karşı karşıya kalan İspanya'nın zayıflığını görmemek mümkün değildi. Değişen dünyada İspanyol Amerikası'nı nasıl bir gelecek bekliyordu? Ayrıca İspanyol Amerikası Bolivar'a neler vadediyordu? Ülkesinin köleliği ve onu kurtarmanın şanı kişisel bir meseleydi. İktidar hayali onu çekiyordu ama şansı var mıydı? Napoleon mitinin ilk aklına girdiği yer Paris'ti. 18 Mayıs 1804'te imparatorluk kurulduğunda ve daha önce birinci konsül olan Napoleon, St. Cloud'da imparator ilan edildiğinde Bolivar'ın gerçekten Paris'te olup olmadığı bilinmiyor. Ama Napoleon'un Notre Dame'da Papa VII. Pius huzurunda imparatorluk tacını giyerek Fransızların yüreklerini ısıttığı o soğuk 2 Aralık gününde Paris'teydi. Bolivar hem bir çekicilik hem de iticilik hissediyordu Napoleon'da. Kaynaklar bu konuda ihtilaflıdır; ama Bolivar'ın tepkileri de öyledir.

O'Leary'ye göre Bolivar, İspanyol elçisinin süitindeki törene davet edilmiş ama hem daveti reddetmiş hem de tüm gün kendini eve kapatmıştı. Sebep? Bolivar'a göre, Napoleon artık cumhuriyetin kahramanı, "özgürlük ve şeref sembolü, siyasi hayranlığını kazanan kişi" değil, Amiens Barışını imzaladığı iki yıl öncesinden beri ikiyüzlü ve özgürlük düşmanı bir tirandı.[7] Bolivar'ın seferlerine katılmadan önce imparatorun ordusunda görev yapan bir Fransız olan Peru de Lacroix'nın günlüğünde belirtildiği üzere, Bolivar'ın düşüncelerinin başka bir versiyonu daha vardı. Bu günlüğe göre taç giyme olayından etkilendiğini ifade etmişti ama onu hayran bırakan tören değil, bir milyondan fazla insanın kendiliğinden sokaklara dökülüp Fransız kahramana sevgi gösterisinde bulunmasıydı. Bir insanın tutkularını bundan daha çok kamçılayacak bir olay düşünemiyordu.

> Napoleon'un taç giymesini sefalet timsali gotik bir hayalcilik addediyordum. Bana etkileyici gelen, bu kişinin uyandırdığı yaygın coşku ve ilgiydi. Aklıma ülkemin köleliğini ve onu kurtaracak kişinin elde edeceği şanı getirdiğini itiraf etmeliyim. Ama beni de böyle bir kaderin beklediğini hayal etmekten ne kadar uzaktım! Doğrudur, daha sonra bir gün ülkemin kurtuluşuna katkım olacağını düşünmeye başlamıştım; ama böyle büyük bir olayda başı çekeceğimi değil.[8]

Bolivar'ın Napoleon'u son görme fırsatı Notre Dame'daki tören olmayacaktı. Bolivar'ın sosyal meşguliyetler ile ciddi okumalar arasında geçen Fransız başkentindeki hayatı artık bir karar aşamasına gelmişti. Belki de Paris'te tekrar karşılaştığı Simon Rodriguez'den etkilenerek ve çevresindeki olaylar nedeniyle siyasi içgüdüleri uyandığından 1805 başında İtalya'ya doğru bir tura çıktı. Bolivar'ın düşünsel gelişiminde Rodriguez'in etkisi tanımlaması güç ve kesintilidir ama Bolivar'ın kendisi şöyle yazar: "Siz benim kalbimi özgürlüğe, adalete, yüceliğe, güzelliğe açtınız... Verdiğiniz derslerin kalbime ne kadar derinden kazındığını hayal bile edemezsiniz."[9] Rodriguez ilham veren bir öğretmendi belki ama Aydınlanma düşüncesine ya da on sekizinci yüzyıl felsefesine katkısı olan bir kimse değildi. Yine de Bolivar'ın bağımsız düşüncesinin kanalı olmuş gibidir.

1805 Nisanı'nda Bolivar, Fanny du Villars'tan ayrıldı ve ayrılırken de ona bir yüzük verdi. Toro markisinin oğlu olan Venezuelalı arkadaşı Fernando del Toro'yla birlikte, Simon Rodriguez'i de yanlarına alarak güneye doğru yürüyüşe çıktılar ama yolun ne kadarını gerçekten yürüdükleri konjönktüre bağlı bir meseledir çünkü bu yürüyüş aylar süren eğlencenin ardından bir sağlık kürü olarak düşünülmüştü. Rousseau'ya hürmeten Lyons ve Chambery üzerinden geçerek Alpleri aşıp Milano'ya vardılar. Orada Napoleon'un şehre muzaffer girişine ve onu karşılamaya gelenlerin yarattığı unutulmaz manzaraya şahit oldular. Castiglione yakınlarında ordunun geçişini izlediler; Napoleon da bir yamaçta tahtına oturmuş orduyu izliyordu. Bolivar imparatorun sade giyimiyle subaylarının cafcaflı üniformaları arasındaki tezatı görünce çok şaşırmıştı.

Bolivar turuna devam etti. Verona, Vicenza ve Padua'dan geçerek Venedik'e vardı. Bu şehrin güzelliklerini takdir etti elbette ama ülkesine adını veren bu şehrin ihtişamını gözünde fazla büyütmüş olduğundan biraz hayal kırıklığına uğradı. Floransa'da anıtları ve sanat eserlerini gezmek için biraz kaldı ama görünüşe bakılırsa Machiavelli'nin yazıları pek ilgisini çekmemişti çünkü fikirlerindeki ahlaksızlık onda içgüdüsel bir nefret uyandırıyordu. Çok uzun zaman sonra, ölümünden birkaç ay önce Bolivar, Cartagena'da O'Leary'yi ziyaret etmiş ve Machiavelli'nin eserlerinin yeni bir baskısını masasının üstünde görünce vakit geçirmek için daha iyi şeyler bulabileceği yorumunu yapmıştı. Machiavelli'nin ba-

şarıları üzerine bir diyalog başlayınca Bolivar yeni baskının içeriğine epey aşinaymış gibi konuşmuş, bunun üzerine O'Leary yenilerde Machiavelli okuyup okumadığını sormuştu. Bolivar yirmi beş yıl önce Avrupa'dan ayrıldığından beri Machiavelli'den tek satır okumadığı cevabını vermişti.[10]

Bolivar Roma'ya yaklaştığında, eski zaferlerin mekânına bakarken antik Roma'nın tarihini hatırlayarak heyecanlanmıştı. Halihazırda klasik tarih ve modern felsefeyle dolmuş bir zihin, şimdi de ülkesi ve kendisinin geleceği için umutla harlanıyordu. Capitol harabeleri hayal gücünü canlandırdı ve Ağustos sıcağında çabucak Monte Sacro'ya Aventine'e geçti. Burada Roma halkı Sicinius önderliğinde aristokrat yöneticilere karşı ayaklanmıştı. Bolivar'ın hem zihni hem de ruhu coşmuştu. O'Leary şöyle yazıyor: "Monte Sacro'da ülkesinin çektiği çileler zihnini doldurmuştu; diz çöktü ve yemin ederek, özgürlüğüne kavuşmuş Güney Amerika'nın bu yeminin tutulduğuna şahit olacağını söyledi."[11]

Bu yemini hocası Rodriguez ve arkadaşı Toro'nun huzurunda, 15 Ağustos 1805'te etmişti. Rodriguez'in kaleminin biraz etkilemiş olabileceği uzun giriş kısmında tarihten ve antik Roma medeniyetinden bahsedilir: "Bu ülkede her şeyin örneği bulunurdu, insanlık davası hariç... Çünkü ruhun özgürleşmesi, kaygıların kalkması, insanın yüceltilmesi ve aklın nihai kusursuzluğa erişmesi ya çok az gerçekleşti ya da hiç gerçekleşmedi... O büyük insan özgürlüğü sorununun çözümü tasavvur edilemez bir şeydi anlaşılan; ancak Yeni Dünya'da açıklığa kavuşacak bir sırdı belki de." Avrupa medeniyetine dair bu anlatıda Hıristiyan Roma'nın büyük çağları konusunda merak uyandırıcı bir sessizlik vardı ama herhalde bunun açıklaması da, böyle bir döneme atıfta bulunmanın o çağlarda da "o büyük insan özgürlüğü sorununun" çözümüne dair bir şey yapılmadığı, çözümün Yeni Dünya'yı beklemek zorunda kaldığını söylemek anlamına gelecek olmasıydı ki Bolivar'ın böyle bir şey söylemeyeceği açıktır.[12] Yeminin son kısmında hiçbir muğlaklık yoktur: "Sizin önünüzde, atalarımın Tanrısı üzerine, babalarımın üzerine, şerefim üzerine, ülkem üzerine yemin ederim ki İspanyol iktidarının bizi ezen zincirlerini kırmadan ne bedenim ne de ruhum huzur bulacaktır."[13] Bolivar Roma'da ettiği yemini hiç unutmadı. Bu onun için en büyük hakikat haline gelmişti. Yıllar sonra Rodriguez'e sormuştu: "Roma'ya, Monte Sacro'ya gittiğimizi hatırlıyor musun, ülkemizi öz-

gür kılmak için kutsal topraklar üzerinde yemin etmeye gitmiştik ya hani? Hepimiz için ebedi şan anlamına gelen o gün, bütün beklentilerimizin ötesinde olan bir umut uğruna, kehanet gibi bir yemin etmiştik, hatırlıyor musun?"[14]

O'Leary bu olayın ayrıntılarını bizzat Bolivar'dan ve o sırada Roma'da olan pek çok kişiden öğrenmişti. Mevzu şehirde çok konuşulmuştu. Aynı şekilde, birkaç gün sonra Vatikan'da meydana gelen ve Monte Sacro'daki olaydan daha büyük sansasyon yaratan bir meseleden de haberdar olmuştu. Bolivar, İspanya sefirine eşlik ediyormuş ve dinleyiciler arasında VII. Pius da varmış. Bolivar eğilip Papa'nın ayakkabısındaki haçı öpmeyi reddetmiş ve sefir ısrarcı olmasına rağmen başını sallayarak tekrar reddetmiş. Papa onun utanç duyduğunu fark ederek anlayışlı bir edayla, "Karayipli genç istediğini yapabilir," demiş ve yüzüğünü öpmesi için elini uzatmış; Bolivar da yüzüğü saygıyla öpmüş. Onun Güney Amerikalı olduğunu anlayan Papa bazı sorular sormuş ve verdiği yanıtlardan da çok memnun kalmış. Geri dönerlerken sefir delikanlıyı azarladığında şu cevabı almış: "papa eğer haçı ayakkabısına takıyorsa Hıristiyan dininin sembolüne pek az saygı gösteriyor demektir; ne de olsa Hıristiyan aleminin en şanlı hükümdarları haçı taçlarına takmışlardır."[15]

Bolivar Roma'dan sonra Napoli'yi ziyaret etti ve efsanelerin aksine Humboldt ya da başka biriyle birlikte Vezüv yanardağına tırmanmadı. 1806 Nisanı'nda Paris'e döndü ama o sırada İtalya'da seyahatte olan Fanny'ye dönmemişti. Venezuela'ya ve hayatın gerçeklerine dönmeye kararlıydı. 1805-6 yıllarında Bolivar'ın siyasi tavrı kararlılık ile çekingenlik karışımıydı. Ülkesi için bir şeyler yapmayı çok istiyordu ama nasıl bir rol oynayacağını bilemiyordu. Daha sonra, meseleyi değerlendirirken, Tanrı tarafından seçildiği fikrine karşı çıkmaya başladı: "Koşullar, tabiatım, karakterim ve tutkularım yola çıkmamı sağladı; hırsım, kendimi adayışım, enerjim ve içgörülerim de yoluma devam etmemi mümkün kıldı." Kendini kesinlikle İspanyol Amerikan devriminin tek yaratıcısı olarak görmüyor ve o olmasa mücadele sırasında başka bir lider çıkacağını söylüyordu.[16] Ama Bolivar'ın edindiği niteliklere sahip çok az uygun aday vardı. Üstelik 1804-6'da Paris'teki ikameti, İtalya yolculuğu ve Aventine'de mücadele yemini etmesi hep siyasi olgunluğa doğru basamaklar olmuştu. Bu zaman zarfında Avrupa'daki uluslarara-

sı politikaya dair bilgisi de artmaya devam ediyordu. İspanya'nın yanı sıra İspanyol Amerikası'nı da yutabilecek olan Napoleon'un yarattığı tehdidin farkındaydı. Fransa'ya boyun eğmekten kurtulmak mümkün olsa bile, Trafalgar öncesi ve sonrasında deniz gücü sayesinde Güney Amerika'da belirleyici bir güç haline gelen İngiltere'nin kontrolüne girme ihtimali vardı. 1804-6'da tüm bunların farkında olan kaç Venezuelalı vardı acaba? Mürekkep yalamışlar arasında bile özgürlüğün tek başına yeterli olmadığını ve bağımsızlıkla birleşmediği müddetçe sorunları çözmeyeceğini kaç kişi biliyordu?

Devrim Çağında Bir İspanyol Amerikalı

Bolivar tam da bu yıllarda klasik ve modern yazarları ciddi ciddi okumaya başladı. Caracas'ta çok sistematik olmayan basit bir ilk ve orta öğrenim görmüştü. Aile geleneği ve sosyal alışkanlıklar gereği milislere katılmış, üniversiteye gitmemişti. Kendi ifadesine göre Madrid'de matematik ve yabancı diller üzerine çalışmıştı. Paris'te ise Locke, Condillac, Buffon, D'Alembert, Helvetius, Montesquieu, Mably, Filangieri, Lalande, Rousseau, Voltaire, Rollin ve Vertot'nun eserleri üzerinde çalışmış; antik dönem, İspanyol, Fransız, İtalyan edebiyatlarını okumuş ve "birçok büyük İngiliz yazarın"[17] eserini elden geçirmişti. Dini kaynaklardan uzak, tamamen dünyevi bir okuma listesi vardı. Daha sonra yeğenine anlattığına göre, Bolivar'ın eğitim anlayışında dine yer vardı ama sadece "sağlığın ve hayatın korunmasına yarayacak dini düsturlar ve uygulamaları içeren" faydalı ahlak kuralları olarak... Venezuela'ya dönüp bağımsızlık mücadelesine atıldığında okumalarını ve çalışmalarını sürdürmüştü. Sonraki yirmi yıl boyunca da kendini eğitmeye devam ettiği söylenebilir. Seferlerinde ve siyasetinde kitaplar donanımının esas kısımlarından birini oluşturuyordu; silahlarından ve atlarından daha önemsiz değildi kesinlikle. Kütüphanesi Miranda'nınkiyle kıyaslanacak kadar büyük değilse de, bir araya getirilme şartları düşünüldüğünde çarpıcıydı. İspanyollara esir düştüğü 1816'ya kadar yanında bulundurduğu ilk kütüphanesi Güney Amerika'nın her yerinden dostları ve ilişkileri sayesinde sonraki yıllarda tekrar toparlandı. Kuzeyden güneye gidip gelirken büyük kentlerde kitaplarının çoğunu bırakır, elinin altında tutmak istediklerini kutularla yanında taşırdı.[18] O'Leary'ye göre elinden

kitabını hemen hiç düşürmez, boş vakitlerinde hamağına uzanıp en sevdiği yazarların eserlerini okurdu ki o yıllarda bunlar Montesquieu ve Rousseau'ydu. Başka gözlemciler Voltaire'in de gözdeleri arasında olduğunu belirtmiştir. En sevdiği alan tarihti; antik tarih, Amerika ve dünya tarihi. Bolivar yeğenine de tarih çalışmasını öğütlemiş, normal kronolojiyi tersine çevirerek "günümüzden başlayıp adım adım antik döneme uzanmasını"[19] söylemişti.

Bolivar, içinde yaşadığı çağın özelliklerini yansıtan bir insandı; bu yüzden onda Aydınlanma ve demokrasi, mutlakıyetçilik, hatta karşı devrim belirtisi bulmak zor değildir. O'Leary'nin yaptığı listede Montesquieu ve Rousseau'nun yanı sıra, Bolivar'ı özellikle etkileyen başka yazarlar da vardır: Hobbes, Spinoza, Helvetius, Holbach ve Hume. Ama elbette bu düşünürlerin kesin ya da kapsamlı bir biçimde ona nüfuz ettiği peşinen söylenemez. Bolivar kendini eğitmek için zihin egzersizi olsun diye çok okuma yapıyor, özel bir bilgilenme programı takip etmek yerine genel bilgiler edinmeye çalışıyordu. Antik tarihi, pratik dersler çıkarmak ya da örnek niteliğinde kurumlar hakkında bilgi sahibi olmak için değil, nitelikli anlatısından dolayı çalışıyor; savaşları ve siyaseti, liderlerin kişilik özelliklerine ilgi duyduğundan okuyordu. Angostura'da şahsen belirttiği üzere Atina, Sparta ve Roma tarihinin verdiği mesajlar karışıktı, bunlar yasalardan ziyade putlar doğurmuşlardı ve modern devletin inşasında tekrarlanmaya uygun bir yanları yoktu. On yedi ve on sekizinci yüzyıl filozoflarını okurken ona çekici gelen ve fikirlerini geliştiren kaynaklara rastlıyordu. Ama göründüğü kadarıyla, okumaları şüpheciliğini yaratmaktan ziyade tasdiklemiş, liberalizmin tohumlarını atmak yerine kendisinde zaten var olan bu düşünceyi pekiştirmişti. İdeolojik nüfuz ve entelektüel nedensellikte kesinlik peşine düşmenin akıl işi olmadığı iyi bilinir. Bolivar için de durum böyleydi çünkü onun fikirleri, eylemleri için araçtı ve eylemleri de –siyasi, askeri, mali ve aynı zamanda düşünsel– pek çok kesin hükme dayanıyordu. Bolivar devriminin düşünsel kökenlerine aşırı vurgu yapmak ve geçmişin tesirini abartmak, asıl orijinalliğini gözlerden saklamak anlamına gelecektir. Bolivar Fransız ya da Kuzey Amerikalı örneklerin kölesi değildi. Onun devrimi ona özgüydü ve fikirleri ile politikalarını geliştirirken Batı dünyasındaki modellere göre değil, Amerika'nın ihtiyaçlarına göre hareket etmişti.

Bolivar taklit etmek amacıyla değil, yeni politikalar hazırlarken bağımsız analiz yapabilmek üzere zihnini donatmak için okuyordu. Felsefe dışında ilgilendiği alanlar uygulamalı aydınlanma ve pratik liberalizmdi. Yaklaşan devrimin modeli Bolivar'ın ta kendisinden çıkacaktı. Amerika'nın baş kaldırışının sebebi sorulduğunda *Amerikan çıkarları*ndan bahsedecek, *fikirler*in ise daha sınanması ve açımlanması gerektiğini söyleyecekti. Onun gözünde bağımsızlık talebinin kökleri İspanya'nın kreol devleti dağıtmasında, onun yerine yeni bir emperyal devlet geçirmesinde ve Amerikalı seçkinlerin yabancılaştırılmasında yatıyordu. Kreollerin hıncına halkın huzursuzluğu da eklenmişti –Venezuelalılar buna komşu sömürgelerde şahit oldukları gibi, kendi sömürgelerinde de yaşamışlardı– ki bu huzursuzluk siyasi değişimden ziyade toplumsal devrim potansiyeline sahipti. Bu sıralamada ideoloji öncelikli değildi ve bağımsızlığın "sebebi" olarak görülmüyordu. Gelgelelim, içinde yaşadıkları demokratik devrim çağında fikirler Kuzey Amerika ve Avrupa'da sınırları aşıyor ve her toplumu etkiliyordu. Bolivar, imparatorluğun son onyıllarında İspanyol Amerikası'nda da özgürlüğün dilinin konuşulduğunu duymuştu. Ardından, 1810'dan sonra, İspanyol Amerikalılar hak, özgürlük ve bağımsızlık kazanmaya başlayınca Bolivar devrimi savunmak, meşrulaştırmak ve netleştirmek için argümanlar ve örnekler ortaya atarken geniş okumalarından faydalanmıştı.

Bolivar siyasi düşüncesinin artık olgunlaştığı 1819 yılında Angostura Kongresi'ne hitaben yaptığı konuşmada İspanyol Amerikası'ndaki devrimi nasıl gördüğünü şöyle anlatıyordu: "Venezuela'nın sahip olduğu ve olması gereken şey cumhuriyetçi bir hükümettir. Bu cumhuriyetin temel ilkeleri halk egemenliği, güçler ayrılığı, sivil özgürlükler, köleliğin yasaklanması, monarşinin ve imtiyazların kaldırılması olmalıdır. Tüm sınıfları, siyasi görüşleri ve kamusal gelenekleri tek bir bütün haline getirmek için eşitliğe ihtiyacımız var."[20] Bu birkaç sözcük onun yeni Venezuela için umutlarını cisimleştirmekle kalmaz, aynı zamanda Batı dünyasında 1776'dan beri gelişmekte olan devrim modelinin kusursuz bir tarifidir. Fransa'nın bakış açısından dünyaya bakan Bolivar, Avrupa ve Amerika'da bir devrimci değişim çağı; aristokratik toplum anlayışıyla demokratik toplum anlayışı arasında, monarşi ile cumhuriyetçi hükümet sistemi arasında mücadeleyle geçecek bir çağ öngörüyordu. Her yerde reformcular doğal haklar felsefesini öne çıkarıyor, halk egemenli-

ği fikrini yayıyor ve güçler "ayrılığı" ilkesine dayalı yazılı anayasa talep ediyorlardı. Peki Bolivar, çağının bu fikirlerinden ve demokratik devrimin kahramanlarından ne derece etkilenmişti?

Dönemin siyasi ve düşünsel hareketlerine birlikten ziyade çeşitlilik hâkimdi. Demokrasiden feyz alan ve Aydınlanmadan beslenen tek bir Atlantik devrimi kavramı, dönemin karmaşıklığına tam uymayacağı gibi, küçük devrimci akımlar ile o ana kadarki en güçlü ve radikal hareketin yarattığı büyük değişim dalgası arasında ayrım yapmakta da yetersiz kalır. Devrim çağı öncelikle Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi'nin ürünüydü; Britanya'nın dünyayı değiştirmek için ekonomik modeli sağladığı, Fransa'nın da fikirleri verdiği "ikili bir devrim"di bu.[21] Ama bu kavramsal çerçeve dönemin tüm kurtuluş hareketlerini kapsayamaz. Ayrıca Bolivar'ın öncülüğündeki hareket için de açık seçik bir köken teşkil etmez.[22]

Bolivar'ın devrimci fikirleri Avrupa'daki siyasi akımlara birebir uymuyordu. İspanyol Amerikalıların en liberali bile Fransız Devrimi ve onun siyasi şiddet potansiyeline karşı gardını almadan edemezdi. Francisco de Miranda 1799'da, şüphesiz Fransa'daki şahsi sıkıntılarının da etkisiyle, şöyle diyordu: "Önümüzde iki büyük örnek var: Amerikan ve Fransız Devrimleri. Sağduyu gösterip birincisini taklit etmeli ve ikincisinden dikkatle kaçınmalıyız."[23] Bolivar 1789 olaylarının ilk şokunu hissedemeyecek kadar gençti, ama emperyal evresindeki Fransız Devrimi onu da büyülemişti ve Napoleon'un unvanından değilse de başarılarından etkilenmişti. Ayrıca Fransa'daki olayların, askeri ve stratejik neticeleri açısından İspanyol Amerikası için dolaylı dersler barındırdığını düşünüyordu: Birincisi, 1796'da İspanya-Fransa ittifakı sebebiyle İngiltere'nin düşmanlığını üzerlerine çekmişlerdi Daha sonra ise 1808'de Fransa, İberya Yarımadası'nı işgal edip Bourbon'ları devirmiş, böylece İspanyol Amerikası'nda bir meşruiyet krizi ve iktidar mücadelesi doğurmuştu.

Bolivar okuduklarından değil ama deneyimlerinden dolayı Britanya'nın nüfuzunun farkındaydı. Sanayi Devrimi, az gelişmişliği nedeniyle mecburen pazar haline gelen İspanyol Amerikası'nda İngiliz kumaşları ve diğer ürünleri için değerli bir çıkış alanı bulmuştu. Üstelik, hayati bir ticaret aracı olan gümüşe sahipti bu ülkeler. Bu yüzden İngiltere, İspanyol Amerikası'yla ticaretine önem veriyor ve gerek İspanya ve Kara-

yipler yoluyla, gerekse daha doğrudan yollarla bu ticareti genişletmeye çalışıyordu. İspanya'yla savaş sırasında İngiliz donanması Cadiz'i kuşattığında İspanyol sömürgelerinde meydana gelen kıtlık İngiliz ihraç mallarıyla ortadan kaldırılmıştı. Bolivar tam da bu yıllarda Atlantik dünyasını daha bütünsel olarak algılamaya başlamıştı. Yeni bir ekonomik metropolün İspanya'nın Amerika'daki yerini almaya başladığını görebiliyordu. Venezuelalı genç bir plantasyon sahibi ve ihracatçı olarak, İspanyol tekelinin kuralları ve İngiliz kuşatmalarının kısıtlamaları karşısında daha serbest ticaret arayışları boşa çıkmıştı. İngiliz ticaretinin İspanyol İmparatorluğu'nun kuyusunu kazdığını ya da tekel muhaliflerini devrimcilere dönüştürdüğünü söylemek abartı olacaktır ama İngiltere ile İspanya ve büyüme ile buhran arasındaki kesin zıtlık, İspanyol Amerikalılar üzerinde derin bir etki yaratmıştı. Ayrıca bu konuda yeni bir dönemece de girilmişti: Britanya İmparatorluğu Amerika'dan kovulabildiyse, İspanya ne hakla kalmaya devam ediyordu?

Bolivar ve Aydınlanma

Bolivar 1800 yılı civarında Avrupa ve Atlantik dünyasını inceler ve devrim çağındaki ve politikaların mantığını çözmeye çalışırken hangi düşünsel kaynaklardan faydalanabilirdi? Çağa uygun fikirler hangileriydi? Onun tepkilerinin ideolojik kökenleri nelerdi? Kuzey Amerikalı koloniciler arasında on yedinci yüzyılda başlayıp liberal bir gelenek haline gelen özgür basından İspanyol Amerikalıların pek haberi yoktu. Ayrıca özgürlüğün kullanılabileceği yerel meclisleri de bulunmuyordu. Ama yine de Aydınlanmanın fikir dünyasından ya da siyasi düşüncelerinden yalıtılmış değillerdi. Bolivar Akıl Çağı'nda ün kazanan ilk ve tek İspanyol Amerikalı değildi. Venezuela'nın kendisi siyasi spekülasyonda bir liderdi. Gual ve Espana komplosunun esin verdiği yayınlar arasında Fransız *İnsan Hakları Bildirgesi*'nin 1793 tarihli daha radikal versiyonu da bulunuyordu. Viscardo'nun *İspanyol Amerikalılara Mektup* başlıklı devrimci yazısını Güney Amerika'nın kuzeyinde yayan Miranda olmuştu. 1810'dan önce dahi, muhtemelen Jose Maria Vargas tarafından çevrilmiş olan Rousseau'nun *Toplumsal Sözleşme*'si, ayrıca William Robertson'un *History of America*'sı Venezuela'da biliniyordu.[24] Liberal ve cumhuriyetçi fikirler okunmak üzere el altındaydı ve okurlar da giderek

cüretkârlaşıyordu. Ama yapılan tek eylem okuma değildi; aktif devrimler kısa süre önce Kuzey Amerika ve Fransa'da görülmüştü. Bunlar İspanyol Amerikası için potansiyel örnekler olarak biliniyordu ama doğrudan bir etki yaratmamışlardı.

Bolivar ve önde gelen diğer kreoller doğal hak ve toplumsal sözleşme teorileri ile bunların yönetimde uygulanışına aşinaydılar. Bunlardan yola çıkarak eşitlik ve özgürlük ilkelerini benimseyebiliyor, hatta bazıları Aydınlanma yolunda daha da ileri giderek bu hakların akıl yoluyla anlaşılabileceğini ve aklın da, vahiy ve geleneğin aksine, tüm insan bilgisi ve eyleminin kaynağı olduğunu ileri sürebiliyordu. Hiyerarşi, gelenek ve boyun eğmenin yerini kişisel özgürlük ve şahsi erdeme duyulan inanç almaya başlamıştı. Bazıları on sekizinci yüzyıl düşüncesinin daha uzak köşelerine kadar uzanarak, düşünsel ilerlemenin önünün dini dogma tarafından kesilmemesi gerektiğini söylüyor ve Katolik Kilisesi'nin ilerleme önündeki başlıca engel olduğunu savunuyordu. Bolivar Akıl Çağı'nın antiklerikalizmini (dini kurum karşıtlığını-ç) paylaşıyor ve kiliseyi eski rejimin temsilcilerinden biri olarak görüyordu. 1812'de yobazları ve yandaşlarını suçlamış ve kısa süre sonra genç cumhuriyetin düşmanları olarak İspanya'dan destek göreceklerine inandığını yazmıştı: "Bu bölgelere boyun eğdirmek için faydalanacakları pek çok araç arasında dini nüfuz, sivil ve askeri imparatorluk ve insan ruhunu ayartmak için kullanabilecekleri tüm prestij de olacaktır."[25] Sekülerlik dine meydan okuduğunda, çoğu insan, hükümetin hedefinin en çok sayıda insanın azami ölçüde mutlu olmasını sağlamak olduğunu, mutluluğun ise büyük ölçüde insan eylemiyle gerçekleştirilen maddi ilerlemeyle ölçülebileceğini düşünmeye başladı.

Hobbes ve Locke, Montesquieu ve Rousseau, Payne ve Raynal, bunların hepsi bağımsızlık söyleminde izlerini bırakmış düşünürlerdi. Peki ama bu düşünürler kapsamlı bir nüfuza sahip miydi? Alternatif bir yoruma göre de İspanyol Amerikası'ndaki devrimlerinin ideolojik temelini oluşturanlar Francisco Suarez'in *doctrinas populistas*ı ve İspanyol neo-skolastikleriydi. Yani neticede İspanya, Amerika'yı fethetmekle kalmamış, aynı zamanda kurtuluşu için fikirleri de temin etmişti. 1811'de Bolivar'ın çağdaşlarından bir grup Caracas Üniversitesi mezunu, bağımsızlığı savunurken "halk egemenliği" tabirini ortaya atmışlardı. Buna göre, hükümdar tiranlaşırsa ya da halkını terk ederse iktidar halka geç-

meliydi.[26] Bu fikir Suarez'in doktrinine benzemekle beraber, herhangi bir siyasi düşünce ekolüne ait değildi ve Rousseau'cu tarzda bir sözleşmeyi de dışlamıyordu. Bu argümanın bir varyantı da neo-Thomizmin* İspanyol siyasi kültürünün hayati bir parçası olduğu, patriyarkal devlete ve ona eşlik eden bağımsızlık ideolojisine temel teşkil ettiği yönündedir. Büyük ölçüde klasik cumhuriyetçilik ile Aydınlanma'dan türetilmiş olan ve Katolik kaynaklara dayandığına dair işaretler bulunmayan Bolivar'ın düşüncelerinin ise bunlardan etkilendiğine dair belirti yoktur. On dokuzuncu yüzyıl başında Katoliklerin gelenek ve otoriteye yaptığı vurgu Bolivar'ın aklındaki özgürlük fikriyle uyuşmuyordu.

Klasik cumhuriyetçilik Bolivar'ın diline kolayca uyum sağlıyordu. Bu düşüncesi, antik dünyanın ve kurumlarının derinlemesine bir analizinden ziyade, başta Sezar ve Tacitus olmak kaydıyla klasik metinlerin Fransızca çevirilerden hızlı hızlı okunması ve temel ilkeleri oluşturmak için değil faydalı alıntılar yapmak için kullanılması yoluyla besleniyordu. Amerikalıların zihinlerindeki zincirleri kıran ve Bolivar'ın düşüncesini olgunlaştıranlar da Akıl Çağı'nın Fransız düşünürleri olmuştu. Tabii bu, Bolivar'ın Aydınlanma düşünürlerini sorgusuz sualsiz takip ettiği anlamına gelmez. Bu konudaki düşünsel nüfuzun kronolojisini ve derinliğini tespit etmek zordur.[27] Bilgiye yaklaşımı metafizik değil ampirikti; ayrıca yeni bir felsefe yaratma heveslisi de değildi. Voltaire'den, Rousseau'dan ve *philosophes*dan** alıntı yaptığı olurdu ama onların sırf entelektüel bir takipçisi olarak kalmaz, hatta yer yer teorilerini de alaya alırdı. Teorilerin ve Bolivar'ın aydınlanmasının sınırları mekân, zaman ve şartlarla belirleniyordu neticede. Bolivar'ın gerçekçiliği düşüncelerinin serbestçe akıp gitmesini daima engellemişti. Kendi yazdıklarına dair analizler, onun, modern yazının yıldızları kadar savaş sanatına dair antik ve modern incelemelere de aşina olduğunu göstermektedir.[28] Ana hedefleri daima kurtuluş ve bağımsızlıktı ama kurtuluş yalnızca, Aydınlanma'daki gibi, on sekizinci yüzyılın mutlakıyetçi devletinden kurtulmak anlamına değil, aynı zamanda sömürgeci iktidardan kurtulmak ve

---

* Yeni Thomasçılık: Ortaçağ skolastik felsefesinin temel unsurlarını yeniden canlandırmaya yönelik 19. yüzyıl düşünce akımı. İsmini, skolastik felsefenin en önemli ismi Aquinalı Thomas'tan almıştır-e.n.

** 18. yüzyıl Aydınlanma hareketine mensup Fransız düşünürlerin genellikle kendilerinden bahsederken kullandıkları isim. Sonraki yıllarda terimin genişleyerek başka ülkelerde de yaşasa- o dönemin aydınlarını nitelemek için kullanıldığına rastlanır-e.n.

daha sonra liberal bir anayasayla güvenceye alınmış hakiki bir bağımsızlığa ulaşmak anlamına da geliyordu.

Bolivar'ın 1804-06 yıllarındaki okuma programının merkezinde özgürlük metinleri vardı. Ayrıca John Locke, doğal hakların ve toplumsal sözleşmenin rehberi olarak daima ona yol gösteriyordu. Acosta'ya atıfta bulunan Locke, Amerika'nın ilk sakinlerinin özgür ve eşit olduklarını, kendi rızalarıyla yönetildiklerini iddia ediyordu. Ayrıca insanlar "başkasının iktidarı altına girdiklerinde"[29] sözleşmeyle kazandıkları özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını kaybederdi. Bu özgürlük yanlısı bir savdı ama bilhassa sömürge iktidarından kurtuluşa özgü değildi. Montesquieu İspanyol Amerikan entelektüellerin sevdiği bir kaynaktı ve birçoğu onun şu ifadesine aşinaydı: "Karayip Adaları ve İspanya aynı efendinin yönettiği iki güçtür ama Karayip Adaları önce gelir, İspanya ikincildir. Siyaset boş yere birincil olanı ikincil hale getirmeye çalışır. Karayip Adaları İspanyolları kendilerine çekmeye devam edecektir."[30] Montesquieu bir ülkenin dışarıda sömürgeler kurması fikrine, bu ülke özgür olduğu ve kendi ticari ve idari sistemlerini ihraç ettiği sürece pek de soğuk bakmıyordu. Ama bu Bolivar'a engel olmamıştı; siyasi hayatı boyunca Montesquieu'den faydalanmış, *Kanunların Ruhu Üzerine*'yi *(L'esprit des Lois)* sürekli bir referans kitabı olarak kullanmıştı. Yönetim biçimleri ve cumhuriyetin niteliklerine dair analizlerinde, güçler ayrılığı ısrarında ve İngiliz hükümetine hayranlığında bunun izlerini görmek mümkündür. Jamaika Mektubu'nda İspanyol İmparatorluğu'nu tanımlamak için Montesquieu'ye ait şarki despotluk kavramını kullanmıştı ve teorinin gerçekliği izlemesi gerektiği; kurumların aslında soyut ilkelerin ifadesi değil varlığını sürdürme kuruluşları olduğu; yasaların iklimi, temel nitelikleri, adetleri yansıtması gerektiği ve farklı halklar için farklı yasaların zorunlu olduğu inancı siyasi düşüncesine tamamen hâkimdi.[31] Fakat Montesquieu bile Bolivar'ın istediği yolun sonuna kadar gitmiyordu.

Rousseau Aydınlanmanın başlıca metinlerinden bazılarını yazmıştı ve özgürlük fikriyle uğraşan eğitimli kreoller arasında pek çok okuru vardı. Akıl, özgürlüğün gerekçesi olmakla kalmayıp aynı zamanda insanları özgür olmaya zorlayabilir miydi? Yurttaşlarının iradesiyle yaratılan bir devlet, yurttaşlarını boyun eğmeye zorlayabilir miydi?[32] Bolivar da Rousseau'nun başlıca fikirlerine aşinaydı (toplum sözleşmesi, genel

irade ve halk egemenliği), ama Fransız filozofun bu fikirlere ulaşmak için kullandığı teorik argümanları kabul ediyor muydu, hatta dikkate alıyor muydu, bunu söylemek zor. Gerçekçi olmadıkları için pek çok kez alaya aldığı filozoflar arasında adı geçmese de Rousseau bu tanıma az çok uymaktadır ve Bolivar idealleştirilmiş bir Sparta ya da Roma modelinin İspanyol Amerikası için örnek teşkil etmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Bolivar insanın özgür doğduğunu kabul etse de, mutlak özgürlük fikrini ya da otoritenin doğaya aykırı olduğu fikrini reddeder. Eşitlik konusunda ise toplumsal eşitlikle yasa karşısında eşitlik arasındaki ayrımın farkındadır ve mutlak toplumsal eşitliğin doğal eşitsizlikleri dengeye kavuşturacağına inanmaz. Ayrıca Rousseau'nun "her mensubunun şahsını ve malını ortak kuvvetle savunup koruyacak, her mensubun bir yandan kendini bütünle bir tutarken bir yandan da sadece ona boyun eğdiği ve önceden olduğu kadar özgür olduğu bir tür birlik" arayışına, yani parçaları birbiriyle ilişkili olmayan bir organik bütünlük kurmakla aynı anlama gelen bu gerçek dışı arayışa nasıl baktığını ise ancak tahmin edebiliriz.[33] Bolivar bazı bakımlardan Rousseau'nun seküler hayat tarzıyla kendini özdeşleştiriyordu; ayrıca pek çok kişi gibi o da filozofun kişiliğine ve kaleminin kuvvetine hayranlık duyuyordu büyük ihtimalle.[34] Ama ayrıntılar o kadar çekici olmasa gerek: İnsanın ilk başta saf ve doğal bir mutluluk ve iyilik cennetinde yaşadığı, kimsenin kimseye hizmet etmediği ve ilk günah ya da kötülüğe eğilimin tamamen yok sayıldığı bir anlayışı kabul ettiği şüphelidir. Üstelik Rousseau'nun, kamu düzenine dayanak olsun diye devletin din yaratması fikriyle uğraşmaya da vakti yoktu.

*Philosophes*ların anladıkları anlamda özgürlük Bolivar için yeterli değildi. Özgürlük başlı başına bir amaç olabilir ve kurtuluşla sınırlı kalabilirdi. Aydınlanmanın özgürlüklerini onaylayıp İspanyol Amerikalılara sunan, ama aynı kararlılıkla da bağımsızlığı onlardan esirgeyen Cadiz *Cortes*indeki* İspanyol liberallerin düşüncesi böyleydi. Bir başka deyişle Aydınlanma, İspanyol Dünya çerçevesinde daha fazla özgürlük sağlanmasına, ıslah edilmiş emperyalizmi haklı çıkarmaya da yarayabilirdi. Peki ama öyleyse Aydınlanma özgürlük için olduğu kadar bağım-

* Fransız işgali altındaki İspanya'da, işgal edilmemiş Cadiz şehrinde toplanan kongre. 1812 yılında kralın yetkilerini sınırlayıp kişisel hakları genişleten bir anayasa ilan etti. Kelime anlamı: "kongre, meclis"-e.n.

sızlık için de bir kaynak değil miydi? On sekizinci yüzyılın Avrupalı entelektüelleri tarihsel bir güç olarak milliyetin varlığından bihaberdi. *Philosophes*ların kozmopolitliği milli emellere ters düşüyordu; bu düşünürlerin büyük çoğunluğu milli farklardan nefret ediyor ve milli duyguları görmezden geliyordu. Nüve halinde yeni milliyetler bulunması olasılığını, halklar arasındaki ilişkilere özgürlük ve eşitlik fikirlerini uygulamak gerektiğini, sömürgelerin bağımsızlık hakkı olduğunu tamamen bilmezden geliyormuş gibi görünüyorlardı. Doğrudur, Rousseau milliyet teorisine dair bir şeyler yapmış, bir milletin milli nitelikleri yoksa uygun kurumlar ve eğitimle bu niteliklerin ona kazandırılması gerektiğini öne sürmüştü. Hatta on sekizinci yüzyılın despot monarşilerine karşı siyasi özgürlüğün başta gelen entelektüel savunucularından biriydi. Ama o bile fikirlerini sömürgelerde yaşayan halklara kadar genişletmemişti. Üstelik Bolivar'ın hayran olduğu ilerici on sekizinci yüzyıl düşünürlerinin pek azı devrimcidir. Montesquieu, Voltaire ve Diderot, kendi mantıkları içinde devrimi savunma neticesine ulaşmamış, Rousseau bile şiddet yoluyla siyasi değişim yaratmaya izin verecek kadar ileri gitmemişti.

Bir kere hiçbiri sömürgeleri görmemiş ya da İspanyol Amerikası'na özgü toplumsal eşitsizliğe ve ırk ayrımcılığına tanık olmamışlardı elbette. Humboldt bu toplumlarda uzun seyahatler yaptığı ve insanlarla konuştuğu için diğer önde gelen liberaller karşısında avantajlıydı. Ama Humboldt bile bağımsızlık konusuna yoğunlaştırmamıştı düşüncelerini. Gayriresmi yazılarında sömürgeciliği şiddetle eleştirdiği doğrudur. Örneğin 1803'te Guayaquil'de şöyle yazıyordu: "Sömürge, insanın özgürce yaşadığını iddia edebileceği bir yerdir çünkü cezalandırılma korkusu olmadan kölelerine kötü muamele edebilir ve yoksul beyazlara canının istediği gibi hakaret edebilir." Humboldt'un gözünde "sömürge fikrinin kendisi ahlak dışıdır. Sömürge öyle bir ülkedir ki bir başka ülkeye haraç vermekle yükümlüdür, belli bir refah seviyesini aşamaz; sanayinin ve Aydınlanmanın da orada ancak bir ölçüde yayılmasına izin verilir." Ama Humboldt Amerika'da geçirdiği zaman zarfında bu eleştirilerini alenileştirmemişti. Muhtemelen incelemelerini sürdürebilmek için İspanya'yla ipleri germekten kaçınmış, bu fikirlerini günlüğüne yazmış ya da yalnızca yakın dostlarına söylemişti.[35]

Humboldt farklı bir soruna dikkat çekiyordu. Nasıl oluyordu da Avrupalı İspanyol azınlık yüzyıllar boyunca bu kadar geniş bir imparator-

luğu idare edebilmişti? Ona göre kreol çoğunluğu öncelikli kılarak yapmışlardı bunu: "Hemen tüm kolonilerde Avrupalı taraf büyük bir İspanyol-Amerikalı çoğunluğu içine alarak başlamıştır muhakkak." Bu kesim bağımsızlık davasına karşıydı çünkü şiddettense emniyet ve barışı tercih ediyordu. Bazıları devrim olunca kölelerini kaybedeceklerini, din adamlarının konumlarını kaybedeceklerini ve dini hoşgörünün baş göstereceğini düşünüyorlardı. Diğerleri de mülklerine ve ayrıcalıklarına öyle düşkündüler ki ne bunları paylaşmaya ne de başkalarına haklar tanımaya yanaşıyorlar, iktidarın alt tabakadan Amerikalılara geçmesindense İspanyol idaresini tercih ediyorlardı: "Hak eşitliğine dayanan her türlü anayasanın baş düşmanıydılar." Bazıları da kırsal bölgelerdeki mülklerini işleterek geçiniyor ve yetkililerce rahatsız edilmiyordu. Onlar milli bir hükümeti ve tam ticaret serbestisini sömürge konumuna tercih ederlerdi kuşkusuz ama bu arzuları huzur ve rahat yaşama arzusuna baskın gelemiyor, onları uzun ve acı dolu fedakârlıklarda bulunmaya ikna edemiyordu.[36]

Bu sorular Bolivar'ın zihnini de meşgul ediyordu ve Jamaika Mektubu'nda bunları cevaplamaya çalışırken öncelik hakkına ve kayıtsızlığa değil, esasen İspanyol baskısına ve Amerikan kimliğine vurgu yapmıştı. Ayrıca Humboldt'tan çok daha sert bir dille yazıyordu. Humboldt daha sonra şöyle diyecekti: "Amerika'da geçirdiğim zamanda hiç hoşnutsuzlukla karşılaşmadım; İspanya'ya yönelik büyük bir sevgi olmasa da, kurulu rejimle uyum vardı. Ancak daha sonra, yani mücadele başladıktan sonra benden hakikati sakladıklarını ve sevgiden ziyade derinlere işlemiş bir nefretin söz konusu olduğunu anladım."[37]

Demek ki, Aydınlanma eşitlik ve özgürlük fikrini halklar arası ilişkilere uygulama noktasına gelmemiş, sömürgelerin kurtuluşu ya da bağımsızlık savaşı kavramlarını üretmemişti. Bunları yapabilmek için Kuzey Amerika'yı ve İspanyol Amerikası'nı bağımsızlığa kavuşturacak kişilere ihtiyaç vardı. Atlantik dünyasının büyük bir kısmında Aydınlanma sonrası liberalizm başlı başına etkili bir özgürleşme aracı olmadı. Fikirlerini sömürgelere taşıyan, bağımsızlığı genel geçer bir prensip olarak savunan ve yurtiçinde liberalizm, yurtdışında emperyalizm uygulayan rejimlerin içsel çelişkilerini ifşa eden nadir reformcu düşünürlerden biri de Jeremy Bentham'dı.[38] Ama Bentham gibileri istisnaydı. Yeni burjuvazinin ve onun şartlarını keyfince belirlediği pazarlara ulaşma arzusunun

temsilcisi olan liberaller çoğunluktaydı ki bunlar emperyalizm konusunda muhafazakârlardan hiç de geri kalmıyorlardı. O yüzden Bolivar, özgürleşmeye dair fikirlerini ne doğrudan Avrupalılardan ne de İspanyollardan almıştı. Kuzey Amerikan devrimini yaratanlar gibi o da milletlerin kendi kaderini tayin hakkını bağımsızlık mücadelesi sırasında kendi kafasında tasarlamak zorunda kalmış, böylece devrim çağının bir türevi olmaktan ziyade ona katkıda bulunmuştu. Bolivar Aydınlanma'nın derslerinden *kendi aklınla düşün* ve Rousseau'nun *kendin ol* öğüdünün bir numaralı örneğiydi.

Aydınlanma düşünürleri devrimci değişim fikirleri arayan genç bir kreole ancak sınırlı düzeyde yardımcı olabilirdi. Bunun iki istisnası vardı: Thomas Paine ve Rahip Raynal. Paine'in *Common Sense* (Sağduyu-1776) adlı eseri sömürgelerin isyan etmesini gerekçelendirmek için birebirdi çünkü Amerika'nın bağımsızlığının "haklı bir dava" olduğunu savunuyor, bunu da yaşanan sıkıntılara, reform taleplerinin reddedilmesine ve baskıya direnme hakkına dayandırıyordu: "Koca bir kıtanın bir ada tarafından yönetilebileceğini düşünmek saçmadır." Bu cümle İspanyol Amerikalıların kendi durumlarına birebir uyduğu için onları çok etkilemişti. Sonra da ekliyordu: "Önceden devrim denen olaylar kişilerin değişmesi ya da yerel koşullarda bir farklılaşmadan başka bir şey değildi... Ama artık Amerika ve Fransa'daki devrimlerle birlikte gördüğümüz şey tabii düzenin yenilenmesidir."[39] Paine'in yazıları Viscardo tarafından alıntılanıp yer yer özetlenmiş ve daha da fazla kişi tarafından okunmuştu. 1811'de Venezuelalı bir hayranı ABD'de Paine'in seçme eserlerinin İspanyolca çevirisini yayınladı ve bu eser Venezuela'da elden ele dolaşıp cumhuriyetin anayasasına dair fikirleri geniş ölçüde etkiledi.[40]

Paine'e atıfta bulunanlardan biri de az duyulmuş bir *philosophe* olan Rahip Raynal'dı. Raynal'ın sömürge tarihi üzerine karalamalarından oluşan *Histoire des deux Indes*, içerdiği önyargılar ve geçersiz fikirler nedeniyle İspanyol dünyasında pek çok kişiyi rahatsız etmiş ama Britanya Tahtı'na karşı Kuzey Amerika devrimini desteklediği ve "yeni yarıkürenin bir gün eskisinden ayrılmak zorunda olduğu" sonucunu çıkardığı için birkaç İspanyol Amerikalı'nın beğenisini kazanmıştı. Ayrıca Raynal'ın Paine'e atıfla yazdıklarından da etkilenenler olmuştu. "Hacim ve mesafe yasaları nedeniyle Amerika ancak kendi kendisine ait olabilir."[41] Raynal'ın daha önemli olmasının nedeni, Napoleon destekçisi

Fransız başpiskopos Dominique de Pradt'ı etkilemesidir. De Pradt, her ne kadar Raynal'ın eserindeki kusurları eleştirse de, seçtiği temanın ve kurduğu yapının özgünlüğünü kabul ediyordu. Bolivar'ın Jamaika Mektubu'nda fikirlerini tastiklediği de Pradt, İspanyol sömürgelerinin mutlak bağımsızlığını ilke ve politika meselesi olarak görüp savunan ilk Aydınlanma düşünürüydü. Ona göre, ABD'nin yarattığı örnek, İspanya'nın sömürgeci bir devlet olarak gerileyişi ve Avrupa'daki devrimci değişimler yüzünden sömürgelerin bağımsızlığı kaçınılmazdı. İspanya tüm bu gelişmeleri durdurma kudretinden yoksundu ve sömürgelerdeki içsel olgunlaşma ve ayrılma eğilimleri güçleniyordu.[42]

Devletin yanı sıra kilise de Aydınlanma'nın eleştiri oklarından kurtulamamıştı. Deist ve serbest düşünceli yazılar önce İngiltere'de yayınlanmaya başlamış, sonra on sekizinci yüzyılda Fransa'da yeniden öne çıkmıştı. Voltaire ve Ansiklopedistlerin yazılarıyla alenileşen deizm tam tekmil bir teoloji değil, siyaset ve ahlak için zemin teşkil eden muğlak bir din biçimi, ateizm suçlamasına karşı bir kalkandı. Dinde şüpheciliğin artması, özellikle de *philosophes*ların Hıristiyanlık karşıtı saldırıları sadece entelektüel bir konum oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda devletin iktidarını kilisenin üstüne çıkarma, hatta yapay bile olsa kamu düzeni ve ahlak için gerekli görünen bir devlet dini yaratma fikirlerini destekliyordu. Bolivar da bunlardan biraz etkilenmiş görünüyor ama dini inancının tamamen yok olduğunu söylemek mümkün değildir. Genellikle din meselesine dikkatli yaklaşıyordu ancak dışarıya gösterdiği hürmetin altındaki şüphecilik belli oluyordu ve bazı özel konuşmalarında dinin kimi veçhelerini alaya aldığı biliniyordu. Peki öyleyse *ancien regime*in* hükümet etme biçimiyle birlikte dini de mi reddediyordu? İrlandalı bir Katolik olan O'Leary'ye göre Bolivar dinin sadece yönetim için gerekli olduğunu düşünen ve sırf formalite icabı dini törenlere katılan "su katılmamış bir ateistti." Bolivar'ın zihniyetini ele alırken "ateist" yerine "şüpheci" (septik, dinin temel kabullerine şüpheyle yaklaşan kişi-e) kelimesini kullanmak daha isabetli olacaktır ama şu soru halen ortadadır: Şüpheciliği ne zaman başlamıştır? Fransa'da kendini modern düşünceyi okumaya verdiği 1804-06 yıllarında

* Kelime anlamı: "eski rejim." Fransız Devrimi'yle birlikte yıkılan, önceki rejim. Üç dayanağı vardı: monarşi, ruhban sınıfı ve aristokrasi. Terim sonradan genişleyerek başka ülkelerdeki benzer rejimleri de ifade eder hale gelmiştir-e.n.

mı başlamıştı? Yoksa orada filizlenen fikirler ileriki yıllarda mı etkisini göstermişti? Bunu da bilemiyoruz. O'Leary'nin satır aralarına bakılırsa, Bolivar'ın hocası Simon Rodriguez genç adama Hıristiyan bir hayat görüşü yerine insansever ve liberal bir bakışını ince ince işlemiş, Bolivar'a on sekizinci yüzyıl şüphecilerinin ve materyalistlerinin eserlerini okutmuştu. "Ama Bolivar, şüpheciliği ve bunun sonucu olan dinsizliğine rağmen, yurttaşlarının dinine uyum göstermeyi daima gerekli görmüş[43]," dini törenlere katılmayı da sürdürmüştür.

Kuvvetli dini motivasyonları olmayan Bolivar, yaşam felsefesini ahlaki mutlakların en inandırıcısı olmasa da dönemin liberalleri arasında revaçta olan faydacılık üzerine oturtmuş gibi görünmektedir. Buna dair kanıtlar yalnızca James Mill ve Jeremy Bentham'la temaslarında değil –kendisini Bentham'ın "öğrencisi" ve doktrinlerinin takipçisi olarak tanımlar–, azami sayıda insanın mutlu olması ilkesini siyasetin itici gücü saydığı kendi yazılarında da bulunabilir. İddiasına göre İspanyol Amerikalılar, doğrudan kölelikten özgürlüğe ve sömürgelikten bağımsızlığa geçmek gibi gerçek dışı beklentilere sahiptiler. Bunu onların hevesle saadet aramalarına bağlıyordu: "Tarihin verdiği derslere rağmen, Güney Amerikalılar mümkün olan en fazla sayıdaki insanın mutluluğunu arzulama yönündeki evrensel insani içgüdüden liberal, hatta kusursuz kurumlar çıkartmaya çalışmışlardır ama bu mutluluk, yalnızca adalet, özgürlük ve eşitlik ilkeleri üzerine kurulmuş sivil toplumlarda mümkün olabilir ancak." Birkaç yıl sonra Angostura Nutku'nda şöyle der: "En kusursuz yönetim sistemi, mümkün olan en fazla sayıda insanı mutlu eden ve azami sosyal güvenlik ve siyasi istikrar sağlayan sistemdir." 1822'de Kolombiya başkan yardımcısı Francisco de Paula Santander'e, kongrenin 1821 anayasasını revize edeceği yönünde korkuların olduğu bir dönemde yazdığı bir müzekkerede Bolivar şunu belirtiyordu: "Halk egemenliği sınırsız değildir çünkü temelinde adalet vardır ve sınırları, eksiksiz faydacılık anlayışıyla çizilir."[44] Yıllar sonra siyasi koşullar Benthamcı prensiplerin kamusal alanda uygulanışına verdiği desteği gözden geçirmesini gerektirecektir; ama faydacı felsefeden vazgeçmesini değil.

Bolivar'ın Akıl Çağı'na cevabı, okuduğu kitapların yanı sıra dönemin Avrupası'nda görüp geçirdiklerinden de feyz alıyordu. Aydınlanmanın sadece başarılarını değil sınırlarını da görmüş, Amerikalılar için neyin faydalı, neyin faydasız olduğunu kendine hep sormuştu. Yine de entelek-

tüel yolculuğu tümden pragmatik değildi: Devrimin askeri gidişatını yönlendirirken özgürlüğün sınırları ve eşitliğin doğası gibi temel kavramsal sorunlarla da ilgilenecekti. Özgürlük bir halkın tarihi ve gelenekleriyle uyumlu olmalıydı. Tamamen soyut özgürlük fikirlerini alaya almıştı. Aynı şekilde, eşitliğin anlamını da Amerikan toplumu bağlamında düşünmüştü. Eksikli insan doğasının eksiksiz siyasi çözümleri engellediği yönündeki, ilk günahın yeniden ifade edilişi değilse bile, teorik argümanların eleştirisi niteliğindeki anlayışın daima bilincinde olmuştur. 1804-06 yıllarındaki deneyimleri bize Bolivar'a dair eksiksiz bir tablo sunmasa da, onun dünyasının akılcı ve seküler değerler temelinde yükseleceği ve siyasi olduğu kadar düşünsel bir çerçevesi olacağını göstermektedir.

Venezuela'ya Dönüş

1806 baharında Bolivar, İtalya seyahatini bitirip Paris'e döndü ama önceki hayatının hazlarına yeniden dalmadı. Memleketinde olup bitenler onu huzursuz etmişti. 1806'da Miranda, Britanya'nın yardımından umudu kesmiş ve Venezuela'ya doğru az sayıda askerle, kötü hazırlanmış bir sefere çıkmıştı. Orada kreol toprak sahipleri tarafından hiç sıcak karşılanmamış, "sapkın" ve "hain" ilan edilmişti. Bolivar bu eylemin erken yapıldığı ve yöneticilerden ziyade Venezuelalılara zarar vereceğini düşünüyordu. Bu arada kendi mali kaynakları da Britanya'nın kuşatması yüzünden sömürgeden çıkarılamıyordu. 1806 güzünde Venezuela'ya dönüp Amerika hayatına kaldığı yerden devam etmek üzere, kendi adına çok da dokunaklı olmayan bir şekilde Fanny du Villars'tan ayrıldı. Borç aldığı parayla Kasım sonunda, Britanya'yla savaşta olan Fransa ya da İspanya'dan değil, Hamburg'dan tarafsız bir bayrakla ayrıldı ve doğrudan Venezuela'ya değil ABD'ye gitti. ABD'de Washington, New York ve Boston'u ziyaret edecek kadar uzun kaldı, sonra Philadelphia'dan denize açılıp 1807 Haziranı'nda La Guaira'ya vardı. Bu seyahatler hakkında çok az şey bilinmektedir ama kendisi daha sonra şöyle demiştir: "ABD'ye yaptığım kısa ziyarette, hayatımda ilk defa akılcı özgürlüğü birinci elden görme şansı buldum."[45] Kısa süre sonra keşfedeceği gibi, Amerika'da nadir görülen bir şeydi bu.

1804-07 yıllarında Bolivar'ın hayatında meydana gelen kişisel olaylar kendisi ya da arkadaşları tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılma-

mış, ilk biyograficiler de boşlukları bol bol masalla doldurmuşlardır. Ama o dönemin toplumsal tarihi iyi bilinmektedir. Bolivar 1806'da Avrupa'yı terk ettiğinde, taşlar yerine oturmaya başlamıştı ve hem Güney Amerika devriminin hem de Bolivar'ın liderliğinin zemini oluşmaktaydı. İspanya emperyal devlet niteliğini kaybederek Fransa'nın bir uydusu haline gelmişti ve sömürge kaynaklarını müttefikini desteklemek için kullanıyordu. İspanya artık Amerika'yı kontrol etmiyordu. İmparatorluğun başlangıcından itibaren fetihler kontrolün önünde gitmiş, tahayyüller onları uygulama kapasitesini hep aşmıştı.[46] Şimdi de Atlantik'teki gücünü, dolayısıyla mülklerine giden yolları kaybeden İspanya, sömürgelerdeki tebasının ticaretini ve sadakatini temin edemiyordu. Artık kim elini uzatırsa ödülü o alacaktı. Ama kim yapacaktı bunu? Fransa mı, yoksa Britanya mı? İspanyol Amerikalılar bir metropolün yerine diğerinin geçmesine gönüllü müydü? İşte Bolivar'ın gözünde koşullar böyleydi. Avrupa'nın Amerika için hem bir ilham kaynağı hem de tehdit olduğunu görmüştü. Siyasi eğitimini bitiremediyse de en azından başlamıştı ve Avrupa ile Atlantik dünyalarının gerçekliğini hem çalışmalarından hem de gözlemlerinden tanıyordu. Bunlar eşsiz görüşler değildi elbette. Ama neler olup bittiğini anlamak için Bolivar kadar donanımı olan kim vardı ki Venezuela'da? Mürekkep yalamış olanlar arasında bile özgürlüğün tek başına yetmeyeceğini, bağımsızlığı da elde etmek gerektiğini bilen kaç kişi vardı? Tüm Amerikalılar o kadar kendini geliştirmiş değildi. İspanya siyaseten el değmemiş kaldığı sürece, Humboldt'un söylediği gibi, kreol çıkarlarının savunusu ve İspanyol hükümetinin eleştirisi mevcut rejimin sınırları içinde gerçekleştirilecekti.1800'den itibaren İspanya'nın ekonomik ve siyasi gücü başaşağı gitmesine ve önde gelen kreollerin, İspanya'nın ticari ve mali politikalarını eleştirmek için çok daha büyük sebepleri olmasına rağmen, isyan tehdidi hiç güçlü değildi. Bolivar'ın fikirleri çağının ilerisine geçmişti.

Genç Bolivar özgürlükle ilgili metinleri sorgusuz sualsiz okumuyordu ve devrimin peş peşe gelen aşamalarında şüpheciliği giderek artacaktı. Devrim öncesinde, sırasında ve sonrasında eylemlerini haklı çıkarmak ve savunmak için başvurduğu baş kaynak Aydınlanma olmasına rağmen, tek başına ideoloji yeterli olmamıştı. Avrupa'dan Venezuela'ya döndüğünde fikirlerin yanı sıra çıkarlarla da ilgilenmek zorunda kalmıştı. Amerika'nın çıkarları ve savları artık onun düşüncesinde ve eylemin-

de belirleyici olacaktı. Çağdaşlarından bazıları bunlara birebir şahit olmuşlardı ama kimsede ondaki gerekçeler ya da deha yoktu. Güç ve şan elde etmek herkesin tutkusu olmayabilir, ancak Bolivar'ın dünyasında bunlar merkezi bir yer tutuyordu. Ülkesinin köle olduğunun yanı sıra "onu kurtaracak kişinin kazanacağı şanın" da farkındaydı.[47] Bolivar görülmeden ve bilinmeden yaşayıp gidecek, "San Mateo'nun belediye başkanı" olarak kalacak biri değildi. Venezuela'ya döndüğünde bağımsız bir ruhu, liderlik potansiyeli ve önünde fırsatları vardı.

3. Bölüm

Kreol Devrimi

Bir Sömürgenin Hoşnutsuzlukları

Bolivar 1807'de Venezuela'ya döndüğünde ülkesinin bağımsızlaşmasının zorunlu ve kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Bu inancı sırf Caracas'taki hayata ya da arazilerindeki işlere değil, Avrupa'daki deneyimlerine de dayanıyordu çünkü oradaki uluslararası durum yaklaşan değişimlere karşı onu duyarlı hale getirmiş ve çağın fikirleri zihninde derin izler bırakmıştı. Venezuela'ya vardığında, görüşlerini az sayıda kişinin paylaştığını, sömürgedeki siyasi bilincin krala sadakati ve mevcut düzene verilen desteği sorgulayacak düzeye erişmemiş olduğunu gördü. Bolivar'ın fikirlerine, ağabeyi Juan Vicente dışında ailesinden ya da dostlarından kimse katılmadı; hepsinin de İspanyol dünyasındaki krize ve güçler dengesindeki değişimlere dair bilgileri çok sınırlıydı. Bolivar'ın bu fikirleri ve kreollerin görüşleriyle arasındaki mesafe, sonraki dört yılda nasıl bir siyasi konum alacağını da belirlemiştir. Hayatının bu safhasında bir sürü çelişkili, uyumsuz fikirle karşılaşmış ve kendi sesini duyuracak gücü bulamamıştı.

İçten içe devrimci fikirlerini sürdürmesine rağmen uyumlu görünmeye dikkat eden Bolivar, bu yıllar boyunca kreol aristokrasinin geri kalanıyla aynı mesleği sürdürdü: Gelirlerini takip etti ve arazilerini ekip biçti. Caracas'ın batısındaki, Maracay'a çıkan yolda bulunan San Mateo'da, Ocumero'nun yanındaki La Conception'da ve Tuy vadisindeki Yare'de bahçeleri vardı. Buralarda Karayip ve Avrupa piyasalarının talep ettiği tropik ürünler yetiştiriyordu. İşçileri siyahtı, çoğu köleydi ve kendisi de kollarını sıvayıp onlarla birlikte çalışırdı. Yare'deki arazisinin, bitişikteki Antonio Nicolas Briceno'nun arazisiyle bir sınır anlaşmazlığı vardı. 1807 Eylülü'nde Briceno ile Bolivar arasındaki ipler kopma noktasına geldi. Briceno piştov, pala ve bıçaklarla silahlandırdığı bir grup kölesini Bolivar ve işçilerinin kendilerine ait olduğu iddiasıyla

işledikleri topraktaki çalışmalarını durdurmak için gönderdi. Bolivar'ın avukatları araya girip hakkını savundular ve Briceno tutuklandı ama dönemin siyasi çalkantıları içinde dava unutulup gitti. Bu arada, arazilerinde ürün yetiştirip satan Bolivar sömürge şartlarında geçinmenin güçlüklerini görüyordu. İspanya, Amerikalı tebaasının çıkarlarını korumuyor, sürekli kendi menfaatlerini öne çıkarıyordu. Bolivar bu zaman zarfında gördüklerinden, komşularının çoğunun çıkardığından farklı sonuçlar çıkardı. Sömürgenin ürettiği bir insan, sömürgenin baş düşmanı haline gelecekti.

Venezuelalı beyazlar, *pardo*larla siyahların sayısal üstünlüğünün ve çevrelerindeki düşmanca bakışların daima farkındaydılar. Sömürge rejiminin son yıllarına kadar kreoller mevcut iktidar yapısına bir alternatif göremiyorlardı. Hukukun, düzenin ve hiyerarşinin en etkin güvencesi olduğu için kabul ediyorlardı İspanyol idaresini. Ama 1789 ile 1810 arasında şartlar sadakatlerini yavaş yavaş eritti. İspanya'nın artık yurt içinde ya da dışında olayları kontrol edemediği devrimci değişim çağında, kreoller dünya üzerinde bir yer sahibi olmak istiyorlarsa derhal bir siyasi hedef belirlemeleri gerektiğini gördüler: Tükenmiş bir metropolün memurlarıyla paylaşmak yerine, iktidarı tamamen kendi ellerine almalıydılar.

İktisadi dünya da değişiyordu. On sekizinci yüzyıl sonunda arazi sahipleri tamamen kakaoya bağımlı olmaktan kurtulup kahve, çivit, tütün ve pamuk da yetiştirmeye başlayınca Venezuela ekonomisi çeşitlilik kazanmıştı. Bolivar bilhassa çivit ürettiği arazileri önemsiyor ve ihracat pazarındaki durumlarını yakından takip ediyordu. 1784'te Caracas Company'nin tekeli sona erip 1789'da imparatorluk serbest ticareti Venezuela'ya kadar genişletildiğinde artan ihracat fırsatlarına Venezuela ekonomisi olumlu tepki vermişti. 1783-90 döneminde ithalat ve ihracat ikiye katlandı; ayrıca, 1790-6 döneminde İspanya'ya tarım ürünleri ihracatı da 1782-9 dönemini ikiye katladı. Amerikan sömürgelerinde yapılan ticarette Venezuela'nın payı da ciddi ölçüde büyümüştü.[1] Ama büyük toprak sahipleri ithalat-ihracatın hâlâ İspanyol kontrolünde olmasından rahatsızdı ve 1797'de "bu eyalete ıstırap veren tekelcilik ruhuna"[2] karşı seferber oldular. Caracas Company'nin gidişi, serbest pazarda iş gören ama hâlâ İspanya'nın sömürgeci tekeli tarafından korunan ve artık yerli *hacendado*larla çıkarları çatışan yeni bir İspanyol tüccar-

lar kuşağının doğmasına yol açtı. Üstelik Venezuela ekonomisi, İspanya'yı sarsan ve sömürgeci tekelin kusurlarını daha çarpıcı bir şekilde gözler önüne seren Avrupa savaşlarının kurbanı olmuştu: İthal mallarda sıkıntı ve pahalılık baş gösterirken, sömürgenin ürünlerini yabancı piyasalara ulaştırmakta da zorluklar yaşanmaya başlamıştı.

1796'dan itibaren Fransa'nın Britanya'yla savaşları nedeniyle İspanya, Fransa'nın uydusu haline geldi ve emperyal komşusunu desteklemek uğruna kendi çıkarlarını feda etmeye başladı. Bu politikaların ilk kurbanı sömürgelerin ticareti oldu ve ilk kayıplar imparatorluğun kârlarında yaşandı. Britanya donanması Cadiz'i kapatarak Atlantik yolunu kesti. İspanya sömürge piyasalarına mal tedarik etmek ve gelirlerinin bir kısmını korumak için 18 Kasım 1797 tarihli bir kararnameyle tarafsızların Amerika'yla ticaretine izin verdi. On sekiz ay sonra bu izin kaldırıldı ama kimse bunu umursamadı ve İspanyol gemileri Cadiz'den geçemezken tarafsız gemiler serbestçe geçip sömürgelerle ticareti sürdürdüler. Venezuela'daki baskın çıkar grupları bu krize farklı şekillerde tepki verdiler. Sömürge memurları, gelirlerini kaybettikleri; tüccarlar, tekelleri zarar gördüğü; *hacendado*lar ise ihracatları kötü etkilendiği için telaşa kapılmışlardı.[3] İspanya'nın siyasi sorunlarına bu uyumsuzluklar da eklendi. Amiens Barışı (1802-1803) sırasındaki kısa süreli duraklamanın ardından Britanya ile savaşın yeniden başlaması emperyal ticaretin çöküşünü hızlandırdı. Trafalgar'la zirvesine ulaşan bir dizi deniz yenilgisi İspanya'yı Atlantik donanmasından yoksun bıraktı ve Amerikalarla bağlarını iyiden iyiye kopardı. İspanyol politikalarını, sömürge gelirlerine bağımlı merkezi hükümetten, tekelci bir piyasa isteyen İspanyol ihracatçılardan, ticareti ve kaynakları koruma derdindeki sömürgelerden gelen çeşitli baskılar belirliyordu. Hükümet olabildiğince çok tarafın çıkarını korumak için tarafsız ticarete yeniden izin verdi ve böylece 1805'ten itibaren İspanyol Atlantiği'nde tarafsız ticaret gemileri hüküm sürdü. Emperyal bir güç olarak İspanya'nın geleceği artık belli olmuştu. Ekonomik tekel bir daha geri gelmemek üzere kaybedilmişti. Geriye bir tek siyasi kontrol kalmıştı ve bu alanda da ipler geriliyordu.

Fransız Devrimi daha geniş kesimlerce öğrenildikçe kimine çekici geliyor, kimisini korkutuyor, geleneksel düzenin savunucularına ise tehdit edici görünüyordu. 1795'te Coro'da çıkan bir köle isyanı "Fransız hukuku"nun geçerli olacağını ilan etmişti. 1796'dan itibaren Britanya do-

nanması, İspanya ile Venezuela arasındaki ticaret yollarını kesti ve 1797 Şubatı'nda Trinidad'ı ele geçirdi. Aynı yıl Gual ve Espana toplumsal itirazlarını dile getirerek eşitlik ve özgürlük talebinde bulundular. Kriz büyüyordu ve savunma harcamalarıyla beraber vergiler de yükseldiğinden insanlar bunu doğrudan ceplerinde hissediyorlardı. İspanya'nın 1805'te Britanya'yla yeniden savaşmaya başlaması 1790'ların ekonomik bunalımını canlandırdı. 1806'nın Nisan ve Ağustosu'ndaki iki istila girişimiyle Venezuela sarsıldı: Karayipler'deki Britanya donanması yetkilileriyle işbirliğine giden Miranda sömürgede devrim yapmaya çalışıyordu. Savunma hatları düşmedi ama ekonomik bunalımın yanı sıra art arda gelen yıkıcı kuraklıklar neticesinde İspanya'dan yeni mali talepler oldu. İspanya, Britanya'nın ablukasını tarafsızlara yeniden ticaret hakkı vererek ve yabancılara sömürgelerle ticaret lisansı satarak yanıtladı ama bunlar da ihracatı canlandırmaya ve hayati ithal malları temin etmeye yetmedi. Sömürge tüccarları, vergilendirildikleri için bu karmaşık politika değişimlerinden ciddi ölçüde etkileniyorlardı. Ama savaş yüzünden etkisi artan zorluklara ve sarayın ticareti serbestleştirmek ile kısıtlamak arasında gidip gelen tutarsız politikalarına rağmen, yerli toprak sahiplerinin ve tüccarların liderleri Miranda'nın istilasını hoş karşılamamışlar, hatta bu "korkunç canavara" karşı hem insan hem para yardımı yaparak yenilmesine katkıda bulunmuşlardı. Tam bir otorite krizinin ortasında kalmışlar ama otoriteye karşı gelmek için kıllarını kıpırdatmamışlardı. 1808'den itibaren Avrupa'da ittifakların tersine dönmesi Britanya'yla deniz savaşlarını sona erdirmişti; ihracat artmış ve Venezuela'nın ekonomisi iyiye gitmeye başlamıştı. Ama sömürge, imparatorluğun ticaret kurallarına uymak zorunda ve yabancı tüccarlarla iş yapamaz haldeyken, ayrıca İspanya'ya yüklü haraçlar gönderiyorken bunun gerçekten bir faydası var mıydı? Venezuela aristokrasisi düşler aleminde yaşıyordu ve bu alemin kıyameti kopmak üzereydi.

Aristokrasi mevcut toplumsal yapıyı korumak bakımından kendilerinin metropolden daha etkin olduğunu algılayınca ülkede gerçekçilik hüküm sürmeye başladı. Sömürgelerdeki seçkinler kakao fiyatları ve tüketici eksikliğinden ziyade, *pardo*ların, siyahların ve kölelerin husumetinden, Bolivar'ın deyimiyle, "ayağımızın dibindeki volkandan" endişe ediyorlardı.[4] Köle emeği olmadan kakao, bağımlı işgücü olmadan boş vakit olamazdı. Coro'da şiddet, La Guaira'da komplo, *llano*larda haydut-

luk; hepsi ırk konusuyla bağlantılı olan bu hareketler, can ve mal güvenliğini tehdit ettiği gibi siyahların iktidarı heyulasını da canlandırıyordu. Tabandan gelen toplumsal protestolardan korkan Venezuela seçkinleri sömürge hükümetine sığınıyordu. Peki ya sömürge hükümetinin bizzat kendisi istikrarsızlaşırsa, o zaman emniyeti dışarıda bulabilirler miydi?

Kritik Yıl 1808

İtaat ile muhalefet arasındaki dengeyi bozan, ekonomik bunalım ya da sömürgelerin hoşnutsuzlukları değil, metropoldeki şoke edici olaylar oldu. Devlet yapısının çöktüğünü ve İspanyol İmparatorluğu'nun merkezinde iktidar çatışmasının çıktığını gören İspanyollar ile kreoller, olayları yorumlayıp hamlelerine karar verdiğinde, sömürge Venezuela'nın halkları da harekete geçtiler.

1807-8'de Napoleon İspanyol bağımsızlığının son kırıntılarını da yok etmek için İberya Yarımadası'nı istila etti. Bourbon hükümeti zaten kendi içinde bölünmüş durumdaydı ve ülke bu saldırıya karşı savunmasızdı. 1808 Martı'nda Bourbon devletine karşı aristokrasinin tepkisini maskeleyen Aranjuez'deki bir saray devrimi, IV. Charles'ı, Godoy'u kovmak ve tahtı oğlu Ferdinand'a terk etmek zorunda bıraktı. Ama asıl kazanan Fransızlar oldu. Madrid'i işgal ettiler ve Napoleon vakit kaybetmeden Charles ile Ferdinand'ı müzakereler için Bayonne'a geçmeye zorladı. 10 Mayıs 1808'de Bayonne'da ikisini de tahttan çekilmeye mecbur bıraktı ve bir ay sonra da kardeşi Joseph'i İspanya ve Karayip Adaları'nın kralı ilan etti. Bolivar'ın öngörüleri bir bir gerçekleşiyordu.

İspanya'da halk bağımsızlık mücadelesine başladı ve liberaller de bir anayasa taslağı hazırlamaya giriştiler. Eyaletlerdeki yerel cuntalar (komiteler-e.) Fransa'ya karşı direnişleri örgütlüyorlardı. Barış ve ittifak sağlamak amacıyla İngiltere'ye delegeler gönderiliyordu. 1808 Eylülü'nde kral adına merkezi bir cunta oluşturuldu ve 1809'da Sevilla'da çıkarılan bir kararnameyle Amerika'daki İspanyol dominyonlarının sömürge değil İspanyol monarşisinin ayrılmaz parçaları olduklarına, dolayısıyla temsiliyet haklarının bulunduğuna karar verildi. Ama Fransız kuvvetleri Endülüs'e girince cunta köşeye sıkıştı ve 1810'un Ocak ayında dağılarak yerine hem İspanya'yı hem Amerika'yı temsil edecek bir *cortes* toplama talimatı verilmiş olan beş kişilik bir naip heyeti bıraktı.

İspanyol liberalleri İspanyol muhafazakârlarından daha az emperyalist değillerdi. Cadiz *cortes*inin 1812'de yaptığı anayasada İspanya ile Amerika'nın tek bir ulus olduğu ilan ediliyordu. Amerikalılara temsil hakkı verilmişti ama eşit temsil hakkı verilmemişti; ayrıca reform sözü almışlar fakat serbest ticaret hakkı alamamışlardı.

İspanyol Amerikası açısından bu olayların anlamı neydi? 1808'den sonraki iki yıl belirleyici oldu. Fransızların İspanya'yı istilası, İspanyol Bourbonlarının çöküşü, İspanyol liberallerinin azgın emperyalizmi; bunların hepsi İspanya ile Amerika arasındaki ilişkilerde derin ve tamiri imkânsız yaralar açtı. Karşılarında inanılmaz bir manzara vardı: Kral tahtından inmiş, yerel özerklikler meydana çıkmış, yabancı kuvvetler ülkeyi istila etmişti. Amerikalıların karşısında tam bir siyasi meşruiyet krizi vardı. Acaba onlar da hayal bile edilemeyen hedeflerine ulaşabilirler miydi? Bourbonlarca yönetilemezlerdi, Napoleon'u istemiyorlardı, liberallere güvenmiyorlardı. Öyleyse kime itaat edeceklerdi? İktidar, imparatorluk memurlarıyla yerel seçkinler arasında nasıl bölüştürülecekti? Bu konularda bir kez özerk kararlar verilmeye başlandıktan sonra, bağımsızlıktan kaçınmak artık pek mümkün olmayacaktı.

Fransızların İspanya'yı istila ettiği haberi ilk önce Venezuela yetkililerince öğrenildi. Ülkede gazete yoktu; 1808 Temmuzu'nda Trinidad Valisi'nin gönderdiği, Londra'da çıkan *The Times* gazetesinin 31 Mayıs ve 1 Haziran tarihli iki sayısı Caracas'a ulaştığında haberleri olmuştu. Bourbonların tahttan çekilmesini ve Napoleon'un tahta geçişini anlatan *Times*'ın haberini o sırada sömürge idaresinde bir yetkili olan Andres Bello çevirmişti. Ona bu çeviriyi yaptırtan Kaptan-General Juan de Casas derhal bunların "sinsi İngilizlerin uydurduğu yalanlar"[5] olduğunu beyan etti. Ama kısa sürede bu yanılgısından kurtarılacaktı. 15 Temmuz'da La Guaira'ya neredeyse aynı anda iki gemi geldi. Birincisi, kralın teslim olduğunu belirterek Fransızlara teslim olunmasını talep eden temsilcileri taşıyan bir Fransız guletiydi. Diğeri de Kaptan Philip Beaver'ın kumandasındaki İngiliz fırkateyni Acasta'ydı; İspanyol halkının Fransızlara karşı ayaklandığı ve Britanya'nın da onları desteklediği haberini getirmişti. Kaptan Beaver resmi ağırlamaya pek itibar etmedi. Onun yerine Caracas sokaklarında dolaşıp sorular sorarak kamuoyunu yoklamaya girişti. Halkın kanaati karşısında çok şaşırarak şu raporu yazdı: "Bu insanların Bourbon Hanedanı'nın İspanya'daki koluna son

derece sadık ve içtenlikle bağlı olduğunu söyleyebilirim. VII. Ferdinand'ın Madrid'e dönme ihtimali bulunduğu sürece de mevcut hükümete sadık kalacaklardır. Ama böyle bir şey olmazsa, aynı kesinlikle söyleyebilirim ki, bağımsızlıklarını ilan edeceklerdir ki bu durumda özgürlüklerini temin etmek ve ticaretlerini artırmak için yüzlerini dönebilecekleri tek yer İngiltere'dir."[6]

Beaver on ikiden vurmuştu. Casas telaş ve kararsızlık içindeydi. İspanyol yetkililer makamlarını kaybetmekten korkuyorlardı. *Cabildo*, ileri gelenler, ayrıca halktan pek çok kişi VII. Ferdinand'ın meşru kral kabul edilerek İspanya'dakine benzer bir cunta kurulmasından yanaydı. Peki ya Bolivar? Olaylar onun mutlak bağımsızlık fikrini destekliyordu. Caracas'taki ilk tepki, VII. Ferdinand'ı ve İspanyol direniş hareketini desteklemek olmuştu. Neredeyse İspanya'daki cunta hareketiyle aynı düzeyde bir yurtseverlik çevresinde yerel yönetici sınıfı, memurları ve önde gelen yurttaşları birleştirmenin hesaplarını yapıyorlardı. İspanyol bürokrasisi tereddüt edip cunta fikrinden uzak durunca, önde gelen kreoller bir araya gelip konuşmaya başladılar. Yetkililer cumhuriyetçi bir komplo istihbaratı alınca telaşa kapıldılar ve daha ortada komplo filan yokken bazı kişileri tutukladılar. Bunlar arasında Bolivar'ın dostu Kaptan Manuel Matos da vardı; Bolivar'ın Guaire Nehri'nin yanındaki kır evinde komplo planlamakla suçlanıyordu.[7] Kaptan-general, Bolivar'a asilerle ilişki kurmaması yönünde gayriresmi bir uyarıda bulunması için oğlunu gönderdi. Henüz karşı koymaya hazır olmayan Bolivar, "davetsiz gelen sevmediği insanlardan kurtulmanın kendisini de memnun edeceği" cevabını verdi. Üstelik ertesi gün oradan ayrılıp *haciendas*ına gidecekti, yani tamamen masumdu.[8]

Gelgelelim, önde gelen kreoller Bolivar'ın evinde buluşmaya devam ettiler. Kimisi sohbet etmek ve siyasetten konuşmak, kimisi inisiyatifi ele geçirip bağımsız bir cunta için bastırmak, kimisi de kulak kabartıp yetkililere ihbar etmek istiyordu.[9] Bolivar ile ağabeyi bu tartışmalarda etkin bir rol oynuyorlardı. Gerçi onların fikirleri diğerlerinden çok daha ilerideydi ama Simon asıl konumunu açıkça dile getirmiyordu. Siyasi fikirlerini Avrupa'da edinmişti ve Caracas'taki çatışan fikirler ya da monarşiyle uzlaşma arayışları karşısında taviz vermeye niyeti yoktu. Tovar kontu, Jose Felix Ribas ve Mariano Montilla'nın başını çektiği kreol örgütlenmesi, yani "*la mayor parte de los Caballeros de esta ciudad,*" Ma-

racay'daki güçlü bir toprak sahibi ve müstakbel marki olan İspanyol Antonio Fernandez de Leon'un harekete geçirmesiyle kırk beş imzalı bir dilekçe hazırlayıp 24 Kasım 1808'de kaptan-generale gönderdi. Dilekçede Sevilla cuntasının Venezuela'daki hükmü reddediliyor ve VII. Ferdinand adına yönetime geçecek bağımsız bir cunta kurulması talep ediliyordu.[10] Bu devrimci bir hamle değildi. Aslında "halkın temsilcilerince", yani önde gelen toprak sahipleri, tüccarlar, subaylar, din adamları ve diğer sömürge seçkinlerince meşru monarşinin savunulması adına verilen geleneksel bir tepkiydi. Hatta kreoller kadar İspanyollar da bu kesime dahildi. Ama Simon Bolivar dahil değildi. 1810'da devrimci bir duruş benimseyecek olan diğerleriyle birlikte, kaptan-generale giden dilekçeyi, yeterince ileri gitmediği gerekçesiyle imzalamamıştı. Yine aynı süreçte Caracas'tan ayrılıp San Mateo'ya geçti.[11] Böylece Bolivar cuntacı hareketle arasına mesafe koyuyordu. Onun hedefi bağımsızlıktı ve daha azını isteyen her hareketin çıkmaza gireceğini düşünüyordu.

Caracas hükümeti onu haklı çıkardı; Toro Markisi, San Javier kontu, Casa Leon'un müstakbel markisi Fernandez de Leon, Tovar Kardeşler, Mariano Montilla, Pedro Palacios, Jose Felix Ribas ve diğerleri tutuklandı. Yetkililer şok taktikleri ve gece tevkifatlarıyla hareketin tepesine bindi. Dilekçeyi ilk imzalayan kişi olan şaşmaz monarşist Tovar Kontu bu eylemler karşısında şaşkına dönmüştü. Bu olayda hapis ve sürgün gibi nispeten hafif cezalar verildi ama diğer taktikler daha sinsiceydi ve sonrasındaki toplumsal gerilimi daha da artırdı. Hükümet propagandasının amacı Avrupalı İspanyolları hayatlarının tehlikede olduğuna inandırmak, cuntacı iktidarın sonuçları karşısında zaten telaşa kapılmış olan *pardo*lar ve alt sınıflarda da kreoller tarafından köleleştirilme korkusu uyandırmaktı. Devrimin beyaz seçkinlere özgü olduğu ve alt sınıflar açısından bir şey ifade etmediği fikri İspanyol yetkililer tarafından yayılarak kreol mülklerine karşı siyahların direnişi ve kölelerin isyanı teşvik ediliyordu.[12]

Venezuela'nın yeni kaptan-generali ve Caracas Valisi Vicente Emparan'ı koltuğundan indirmek için 14 Aralık 1809 ve 2 Nisan 1810'daki iki girişime rağmen rejim ayakta kaldı. Emparan tam bir çelişkiler yumağıydı. Aydınlanma döneminde yetişmiş bir İspanyoldu, daha önce Cumana valiliğini gayet iyi yürütmüştü, Fransa ve Napoleon yanlısıydı ama yine de kreol cuntacıların çoğuyla sıkı ilişkileri vardı ve sömürge ti-

careti hukukunu liberal bir tarzda yorumladığı için yerel çıkar gruplarının sempatisini kazanmıştı. 1809 Mayısı'nda İspanya'dan Bolivar'ın yakın dostu Fernando Toro'yla birlikte gelmiş, Miguel Joseph Sanz ve damadı Yüzbaşı Francisco Antonio Rodriguez'in önderliğindeki cunta karşıtlarıyla kısa sürede ters düşmüş ve onlar tarafından İspanya hükümetine bir hain olduğu bildirilmişti. Toro, kardeşi Francisco ve arkadaşlarına muhalefetin farkındaydı ve Bolivar'dan yardım istemişti. Rodriguez'le yüzleşip onu bir güzel haşlamak üzere kılıç kuşanıp Caracas'a, Sanz'ın evine gittiler.[13] Emparan araya girip Rodriguez'i tutukladı ve Sanz'ı sürgüne gönderdi ve mesele böylece kapandı. Ama bundan kimse kazançlı çıkmamıştı. Emparan zayıf ve tarafgir gözükmüştü. Toro aşırı tepki vermiş, Bolivar ise gereksiz bir dayanışma içine girmişti; muhakemesi henüz tam anlamıyla olgunlaşmamış gibi görünüyordu. Toroların politikalarına karşıydı ama sırf dost oldukları için Fernando'nun yanında durmuş, tam bir kabadayı gibi davranmıştı. Kargaşa dönemlerinde Caracas'ta siyasi ve toplumsal hatların nasıl birbirine girdiğinin altını çizen ilginç bir olaydı bu.

İspanya'daki olaylar krizi derinleştirmişti. Nisan-Mayıs 1809'da merkezi cuntanın Sevilla'ya taşındığı, Amerika'dan bazı delegeleri yetkilendirmeye niyetli olduğunu açıkladığı ve Britanya ile ittifak anlaşması yaptığı haberleri *Gaceta de Caracas*'tan duyuruldu. Yeni kurulan bu gazete Venezuela'nın ilk gazetesi ve hükümetin sözcüsüydü.[14] Ama kreoller İspanya'da kurulacak hiçbir hükümetin Amerikalılara eşitlik vermeye niyetli olmayacağını kısa sürede anladılar. Üstelik İspanyol kâbusunun sonu da değildi bu. Merkezi cunta 1810 Şubatı'nda Cadiz'de dağılarak yerini naiplere bırakmıştı. Amerikalılar neden bu manevraları kabul edip naipler denen gruba itaat etsinlerdi ki? Bu soru tüm İspanyol sömürgelerinde soruldu ve cevabı kıtanın alt tarafında devrimci hareketler doğurdu. Ama meseleyi ilk haber alan ve 19 Nisan 1810'da eyleme geçen Venezuela olmuştu. Kaptan-general özerk cuntanın oluşturulmasında işbirliği yapmayı hâlâ reddediyordu. Bu yüzden de katedralin asi ağır toplarından Jose Joaquin Cortes Madariaga'nın (Bolivar'ın hikâyesindeki birçok ikincil karakterden biri) örgütlediği radikaller harekete geçtiler. Genç eylemciler Caracas'ın ana meydanında bir kalabalık toplarken, *cabildo* İspanyol otoritelerinden bağımsız olarak toplandı ve çeşitli çıkar gruplarını temsil eden devrimci kreoller de aralarına katıldı. *Cabildo* bal-

konuna çıkan Emparan kalabalığın protestosuyla karşılaşınca o gün için yenilgiyi kabul etti. *Cabildo* yeni Venezuela hükümetinin, yani İspanya'daki naipliği tanımayı reddeden *Junta Conservadora de los Derechos de Fernando VII*'in (VII. Fernando'nun Haklarını Koruma Komitesi-e.) çekirdeğini oluşturacaktı.[15] Kaptan-generali, vekilharcı, *audiencia* yargıçlarının yarısını ve ordudaki yüksek rütbeli subayları görevlerinden alıp ülkeden çıkardılar ve sadakat göstermeleri gereken saray memurlarını değil yerel yönetici sınıf mensuplarını onların yerine geçirdiler. Caracas'ta devrimci değişimin hızı artarken başka eyaletler de harekete katıldı ve İspanyol Amerikası'nın tamamında bağımsız cuntalar ortaya çıkmaya başladı. Ama Bolivar, Yare'deki *hacienda*sında tüm bunlardan uzak kalmış, 19 Nisan olaylarına, hazırlıklarına ve sonraki hamlelere hiç katılmamıştı. Ortada bulunmayan bir krala ve İspanya'daki sahte kurumlara ya da Venezuela'da onları ciddiye alan kurumlara bağlılık ona göre değildi. Tek ciddiye alınabilir seçenek tam bağımsızlıktı.

Cunta kreol yönetici sınıfı temsil ediyordu ama bu sınıf tek bir sesle konuşmuyordu. Esir kral ve geleneksel düzen adına kaleyi beklediklerini düşünen muhafazakârlar, İspanyol monarşisi dahilinde kalıp yurtiçinde idari hürriyet isteyen özerklik yanlıları ve İspanya'dan mutlak bir kopuş isteyen bağımsızlık yanlıları arasında bölünmüş durumdaydı.[16] İlk başta muhafazakârlar ağırlıktaydı ve tecrübeli devrimci Miranda'nın aralarına katılmasını engellediler; onlara göre Miranda istilacı ve kilise düşmanıydı. Peki şimdi Bolivar nasıl bir tutum benimseyecekti? Yurtsever hükümet en sonunda başa geçmiş emirler veriyordu. İstediği tam olarak bu değildi ama sessizliği ve etkisizliği kabullenerek sonsuza dek uzakta duramazdı. Böylece yeni hükümete diplomasi alanında hizmet etmeyi teklif etti; bu sayede Venezuela'daki yeni rejimle fazla özdeşleşmeden yurtseverliğini gösterebilecekti. Cunta onu piyade milis kuvvetlerinde yüzbaşılıktan yarbaylığa yükseltti. 1810 Haziranı'nda da Britanya hükümetiyle temas kurup destek istemek için, yani daha önce Miranda'nın talep ettiği şeyi talep etmek için Londra'ya atandı. Kimileri bu atamayı onaylamıyordu çünkü Bolivar'ın onlara mesafeli durduğunun farkındaydılar ve niyetinden şüphe ediyorlardı. Ancak, Bolivar görevinin masraflarını üstlenmişti ve hazine de bomboş olduğundan atamasını reddetmek çok zordu. Bu yüzden, idari tecrübe sahibi ve üniversite mezunu Luis Lopez Mendez'i yardımcı ve kısıtlayıcı bir unsur olarak yanı-

na verip Andres Bello'yu da kâtip olarak görevlendirdiler; tam da devrimi yansıtan bir grup olmuşlardı: orta sınıftan meslek sahiplerince desteklenen bir aristokrat. Britanya Windward Filosu'nun kumandanı Amiral Sir Alexander Cochrane onları alması için Wellington adlı gemiyi gönderdi. Gemi La Guaira'dan 9 Haziran'da ayrıldı ve 10 Temmuz'da Portsmouth'a ulaştı. Londra'da onları Francisco de Miranda, yani zengin bir geçmişe sahip bir adam, asker, siyasetçi, entelektüel, devrimci, İngiliz hayranı, savaş meydanı halindeki ülkesine dönmek isteyen bir sürgün bekliyordu.

Londra Görevi

Miranda'nın herkesçe bilinen üç amacı vardı: bağımsızlık, özgürlük, birlik. 1810'da İspanyol Amerikalılara yazdığı bir sirkülerde şöyle diyordu: "Bu şehirdeki evim Kolombiya Kıtası'nın bağımsızlığının ve özgürlüğünün merkezidir ve daima öyle kalacaktır."[17] Grafton Sokağı 27 numarada (şimdi Grafton Yolu 58 numara) bulunan bu ev, 1802'den itibaren Miranda, refakatçisi Sarah Andrews, iki oğlu Leander ile Francisco, katibi Tomas Molini ile onun eşine yuva olmakla kalmamış, Latin Amerika siyaseti için de merkez görevi görmüştü. Evde Miranda'nın kütüphanesi, toplantı odaları ve *El Colombiano*'nun yazı işleri büroları bulunuyordu. Şimdi de, yani 1810 yazında Venezuela delegeleri için faydalı bir karargâh olmuştu. Bazı kreollerin Fransız devrimi hayranı bir aşırılıkçı olduğundan şüphelendikleri Miranda'dan uzak durmaları için Caracas cuntası tarafından uyarılmışlardı ama orada Miranda'nın yardımı olmadan hiçbir şey yapacak güçleri yoktu. Lopez Mendez'e göre, Londra'ya ulaşan delegasyon yol yordam bilmiyordu ve onları kurtaran Miranda olmuştu:

> Gönül rahatlığıyla danışabileceğimiz ve ihtiyacımız olan ön brifingleri bize verebilecek tek kişi bu yurttaşımızdı. Engin deneyimi ve seyahatlerinden edindiği bilgiler, Britanya hükümetiyle uzun zamandır sürdürdüğü temaslar ve Amerika'ya bağlılığı, bize en çaplı ve güvenilir tavsiyeleri verecek kişi haline getirmişti onu. Olağanüstü bilgisini, deneyimini ve yeteneğini düşmanları bile reddedemezdi. Bize son derece yardımcı oldu. Tüm bilgisini, kitaplarını, nüfuzunu ve tanıdıklarını hizmetimize sundu.[18]

Andres Bello da ondan aynı ölçüde etkilenmişti: "Bu büyük sürgün İspanyol Amerikası devrimini şahsında cisimleştirmişti. Altmış yaşına ulaşmıştı. Ama yaşına rağmen gençliğinin ve ideallerinin doruğunda gibi görünüyordu. İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığını destekleyecek her türlü planı inatla savunuyor, bu arzusunun gerçekleşeceği umudunu asla yitirmiyordu."[19] Kahramanının Miranda'yla ilişkisini en parlak şekilde sunmak isteyeceği şüphesiz olan O'Leary'ye göre Bolivar, "Miranda'ya baktığında sadece büyük bir askeri dehayı değil, aynı zamanda Venezuela'yı ezilmekten kurtarmak için ilk harekete geçen kişiyi de görüyordu. Bolivar'ın gözünde Miranda'nın kutlu talihi, göz kamaştırıcı Güney Amerika'yı kurtarma planını gerçekleştirme şanını ona bahşedecekti." Bolivar, Venezuela'ya dönüp "uğruna bunca çile çektiği" davasına sahip çıkması için Miranda'yı ikna etmeye çalışıyordu.[20]

Miranda kısa vadede delegasyon için toplantılar ve görüşmeler ayarlıyor, onlara karşılaşabilecekleri sorunlara dair brifing veriyor, onları dostları ve tanıdıklarıyla tanıştırıyordu. Tanıştırdığı kişiler arasında Cumberland dükü Nicholas Vansittart, Gloucester dükü ve oraya yeni gelmiş olan Blanco White da vardı. Miranda aynı zamanda delegasyonu Samuel Enderby, John Turnbull ve William Wilberforce'un (tam ailenin ibadet saatine denk geldiklerinden biraz beklemek zorunda kalmışlardı) evlerine götürmüştü.[21] Miranda delege grubunu Greenwich, Richmond, Kew Gardens ve Hampton Court gibi Londra'nın turistik yerlerine de götürmüş, ayrıca Bolivar'ı Borough Road'daki Joseph Lancaster'ın okulu gibi önemli kurumlarla temasa geçirmişti. Bolivar, Duke Street'teki dairesinden başka fırsatlarla da çıkıyor ve Londra'da gezintiler yapıyordu. Bir keresinde kızın teki tarafından homoseksüel zannedilerek orada sunulmayan hizmetler talep ettiği için genelevden kovulmuştu. Yanlış anlaşıldığı düşüncesiyle kızı parayla susturmaya çalıştığında kız parayı ocağa atıp bütün genelevi ayaklandırmıştı: "Manzarayı düşünsenize: Ben İngilizce bilmiyorum, fahişe de İspanyolca bilmiyor. Beni Yunanlı bir oğlancı sandığı için öyle bir rezalet çıkardı ki tası tarağı topladığım gibi oradan çıktım."[22]

Bolivar tam bağımsızlık gerektiği konusundaki fikirlerinin Miranda'yla uyuştuğunu gördü. Miranda görüşmeleri sırasında onları talimatlara uyup Ferdinand'a sadakat göstermeye değil, bağımsızlık peşine düşmeye yöneltiyordu. Ama Britanya'nın desteğini almak için boşa çabalı-

yorlardı. Üstelik dışişleri bakanı Wellesley markisi üzerinde etki bırakmayı becerecek gibi de görünmüyorlardı. Miranda kendi deneyimleri dolayısıyla biliyordu bu durumu.

Misyona verilen talimatlar arasında Venezuela'nın bağımsızlığı ön planda değildi. Delegasyonun, anayasal meşruiyeti olmayan İspanyol yöneticileri neden reddettiklerini ve tıpkı İspanya'da olduğu gibi monarşinin her eyaletinin bir cunta kurma hakkına sahip olduğunu anlatmaları gerekiyordu. Ancak İspanyolların yarımadadaki mücadelesi başarısız olursa Venezuela'nın bağımsızlığı için Britanya'nın koruması talep edilecekti. Venezuelalılar VII. Ferdinand'ın haklarını savunmaya hazırdı ama naip heyetinin emirlerine boyun eğmek istemiyorlardı. Son olarak, delegelerden, silah edinmek için yollar bulmaları, Karayipler'deki Britanya yetkililerince tanınma ve ticaret yaparken korunma talep etmeleri istenmişti.

Britanya zor duruma düşmüştü. Yarımadadaki savaş kritik bir noktadaydı ve Wellesley yeni Venezuela hükümetini tanıyarak İspanya'yı kızdırma riskine girmek istemiyordu. Öte yandan misyonu kabul etmeyip Venezuelalıları gücendirmek de istemiyordu, çünkü kısa süre sonra İspanyollardan bağımsızlaşabilirlerdi ve Karayipler'deki Britanya yetkilileri şimdiden bağımsız cuntayla alışverişe girmişti. Üstelik ortada tehlike altında olan ticari avantajlar vardı. Dışişleri Bakanlığı'na göre, "Ferdinand'a olan bağlılık sayesinde İngiltere hem mevcut sömürge yapısını koruyabilir hem de İspanya'yı ticaret sistemini değiştirmeye zorlayabilirdi."[23] Bu yüzden Venezuelalıları özel olarak evinde kabul etmeye karar verdi ve Apsley House toplantıları yapıldı. Toplantılarda, Bolivar'ın akıcı bir şekilde konuştuğu Fransızca kullanılıyordu.[24]

16 Temmuz'daki ilk toplantıda, son derece resmi davranan Wellesley, Caracas hükümetinin zamanlama hatası yaptığına işaret etti çünkü eylemleri İspanya'nın tamamen kaybettiği gibi yanlış bir kanıya dayanıyordu, oysa İspanyolların mücadelesi her zamankinden daha güçlüydü. Dolayısıyla, önce Caracas hükümetinin eylemlerinin sebeplerini sorgulamakla işe başlamalıydılar. Sömürge idaresinin suiistimalleri mi onları buna zorlamıştı, ki böyle olması mümkündü, yoksa eyalet İspanya'dan ayrılıp bağımsız bir devlet kurmaya mı karar vermişti? Venezuela tarafının lideri ve amaçlarının temsilcisi olan Bolivar, İngiliz bakanının aksine güçlü ve tutkulu bir konuşma yaptı. 1808 Temmuzu'ndan beri Ve-

nezuela'da yaşanan olayları aktardı, yetkililerin Fransız yanlısı bir konum aldıklarını ve önde gelen yurttaşların cunta kurmasını reddettiklerini anlattı, ayrıca Endülüs'teki Fransız işgalinin altını çizdi. İspanyol idaresini devirip yetkiyi yurttaşlara devretme kararının altında bunlar yatıyordu. Venezuela'nın konumunu açıkça belirtti: VII. Ferdinand'a sadık olan Venezuelalılar naip heyetini gayrimeşru ve kabul edilemez buluyordu. Ama Wellesley, ısrarla, naip heyetini reddetmenin bağımsızlık ilan etmek anlamına geldiğini, başka eyaletlerin de aynı şeyi yapabileceğini ve bunun da İspanyol İmparatorluğu'nun dağılmasına ve yarımadada Fransa'nın kazanmasına yol açacağını söylüyordu. Böyle bir durumun İngiliz-İspanyol ittifakına aykırı olacağını düşünüyordu.

Bolivar hemen yenilgiyi kabul etmedi. Naip heyetini reddetmenin çok önemli olmadığını, zira Venezuela'nın İspanyol yurtseverlerine elinden gelen yardımı yapmaya hazır olduğunu ve bunu da kolayca ispatlayabileceğini söyledi. Wellesley, İspanyol sömürgelerindeki uygulamalara dair cehaletini gösteren bir cevap verdi: Delegasyona verilen talimatlar monarşinin temel yasalarına uygun davranmak yönünde olsa da, Venezuela devriminin İspanyol yetkilileri ülkeden atarak en temel yasalardan birini ihlal ettiğini çünkü yasalara göre sömürgelerdeki tüm otoritenin yarımadada olması gerektiğini söyledi. Lopez Mendez onu düzeltti: Böyle bir yasa yoktu. Wellesley tamamen hukuki bir argümanla yanıt verdi. Tüm hükümetlerin temelinde, parçaları ortak itaat çerçevesinde birleştiren merkezi bir otorite bulunuyordu. Merkezi iktidara zarar veren herkes anayasayı tehdit etmiş sayılırdı. Ancak insan hakları ilkeleri böyle bir ayrılma hareketinin gerekçesi olabilirdi ki bu ilkeler de artık tümden itibardan düşmüş olan Fransız Devrimi'ni doğurmuşlardı. İspanya hükümetini tanımayı reddederlerse İspanya'ya bağlılıkları tamamen lafta kalacaktı. Caracas ıslah edilmiş bir sömürge hükümetini tanımalıydı.

Delegeler başka bir hattan ilerlemeyi denediler. Venezuela'nın kazandığı bağımsızlığın özel şartların ürünü olduğunu ve eyaleti Fransa'ya ve onun Caracas'taki müttefiklerine karşı koruma amacı taşıdığını belirttiler. İspanya Fransa'ya direnmeye devam ettiği sürece Caracas İspanya'yla birlikte kalmak istiyordu ama onlara verilen talimatlar naip heyetiyle herhangi bir anlaşmaya varma yetkisini kapsamıyordu. Venezuelalılar gayrimeşru bir iktidara boyun eğmektense ölmeyi yeğliyorlardı.

Bakana teşekkür etmekten ve fikirlerini kendi hükümetlerine bildirmekten başka çareleri kalmamıştı. Ayrıca Wellesley'e Caracas'ı desteklerse Britanya'nın bundan fayda göreceğini de hatırlattılar: Hem yeni pazarlara girecek hem de İspanyol Amerikası'ndaki popülaritesini artıracaktı. Wellesley bunu kabul ediyordu ama yine de İspanya'nın bağımsızlığı daha önemliydi çünkü Avrupa'nın özgürlüğü ve Britanya'nın daimi çıkarları açısından hayatiydi. Bolivar da, sömürgelerin kendi çıkarlarını hiçe saymalarını istemenin çok fazla şey beklemek olacağı, İspanyol idaresinin günahlarını Wellesley'in de gayet iyi bildiği cevabını verdi. Wellesley merkezi cuntanın yozlaşmış ve verimsiz olduğunu kabul ediyordu ama naip heyetinden çok umutluydu. Bolivar son olarak Venezuela'nın İspanya'daki savaşa ciddi etki yapacak eylemlerde bulunamayacak kadar küçük bir ülke olduğunu belirtti.

Wellesley gülümseyerek Bolivar'ın ülkesinin çıkarlarını savunmaktaki gayretini takdir ettiğini söyledi. Bolivar da Wellesley'in İspanya'nın çıkarlarını daha büyük bir gayretle savunduğunu ileri sürüp, ondan, önceki İspanyol hükümetini kızdırmak pahasına İspanyol kolonilerinin iyiliği için daima şahsi ve aleni girişimlerde bulunduğu cevabını aldı. Konuşma pek yeni argüman ortaya atılmadan coşkuyla sürdü. En sonunda Wellesley, Caracas'ın İngiliz hükümetine yaklaşma kararından mutluluk duyduğunu belirterek Venezuela hükümetine selamlarını gönderdi. Delegasyonu candan bir tavırla kapıya kadar geçirdi ve iki gün sonra, 19 Temmuz Perşembe günü başka bir toplantıya çağırdı.

Yeni toplantılara ve karşılıklı komplimanlara rağmen bu düğüm çözülemedi ve Venezuelalılar gayriresmi dostluk mesajları ve Fransa'ya karşı koruma güvencesi alarak ayrıldılar. Fakat resmi tanınma talepleri görmezden gelindi, hatta silah alımı için özel izin de verilmedi. Venezuelalılar dışişlerini aşırılıkçı bir hareket olmadıklarına dair iknaya çabaladılar: "Delegeler devrimde halkçı hislerin çok sınırlı ifade bulduğunu söylüyorlar; her kasttan insanlar tam bir cehalet halinde olduklarından kolayca yönetiliyorlarmış."[25] Bu argüman da Wellesley'de işe yaramadı. Görüşmelerin bıraktığı izlenim Venezuelalıların mücadelesinin geciktirilmeye çalışıldığı ve Britanya'nın Venezuela'da nüfuz edinmekten ziyade İspanya'yı avutma derdinde olduğu yönündeydi. Gerçi Britanya hükümeti Venezuela'nın eylemlerini resmen onaylamamakla beraber Caracas'taki hükümeti onaylamadığını da ifade etmemiş, ona karşı ha-

rekete geçmemişti. Üstelik Karayip Adaları'nda Britanya tebaası ile Venezuelalılar arasındaki dostluğun ve ticari ilişkilerin desteklenmesi için filo kumandanlarına ve sömürgelere talimat verilmesi, bir de Venezuelalıların Britanya donanmasının tarafsızlığının korunması konusundaki talebine olumlu yanıt verilmişti.[26] Andres Bello sonucun mevcut şartlar altında tatmin edici olduğunu düşünüyordu. Ayrıca Britanya Venezuela'nın iki temsilcisinin, yani Lopez Mendez ile Andres Bello'nun Londra'da kalmasına izin vermişti. Orada Venezuela için çalışacaklardı. Lopez Mendez, Bolivar'ın ordusuna asker bulacak, Andres Bello da İspanyol Amerikası adına konuşmalar yapacak ve yazılar yazacaktı.

Apsley House tartışmalarında Venezuela açısından kesin sonuçlar alınamamıştı ama Simon Bolivar bu vesileyle kendi kendini eğitme fırsatı bulmuştu. Hayatının önceki aşamalarında siyasi hedeflerini aramış, bulmuş ve tanımlamıştı. Ama bağımsızlığı tanımlamak yeterli değildi. Bağımsızlığa ulaşmak için kamusal alanda beceri ve maharet sahibi olmalıydı. Apsley House siyasal alandaki ilk deneyimiydi; köleleriyle bir arada çalıştığı ve meslektaşlarıyla verimsiz tartışmalar yaptığı bir dönemin ardından Britanya dışişleri bakanıyla sözlü bir düelloya giriyordu. İspanyol dünyasının bir köşesinden gelmiş, Britanya İmparatorluğu'nun merkezinde sahneye çıkmıştı. Londra'daki ilk kazancı siyasi maharet oldu. İkinci kazancı da belagatini gösterme fırsatı bulmasıydı. Buradaki tartışmalarda Bolivar'ın üslubu kendini kuvvetle hissettirdi. Sakin, soğukkanlı tartışmalar ona göre değildi, aksine canlı ve ateşli konuşmaların adamıydı o; tıpkı avının peşindeki bir avcı gibi amansızca amacına odaklanıyor, asla boş konuşmuyordu. Wellesley onu coşkusundan dolayı kutlayacak kadar konuşmasından etkilenmişti. Üstelik coşkusu diplomasiyi gözardı etmesine de yol açmıyordu: Venezuelalılar bir kez olsun Britanya'nın Kuzey Amerika'nın bağımsızlığı deneyimine göndermede bulunmamışlardı. Bolivar ekibin iddiaları konusunda sorumluluğu üstlenmekte ve Venezuela tarafının liderliğini yapmakta tereddüt etmemişti. Bu görüşmeler, güven ve enerji kazanması bakımından siyasi hayatında bir kilometre taşı olmuştu. Venezuela'ya liderliğe hazır olarak döndü.

Bolivar 22 Eylül 1810'da kraliyet donanmasına ait Sapphire adlı gemiyle İngiltere'den ayrıldı ve 5 Aralık'ta La Guaira'ya vardı. Miranda da bu gemiyle ayrılmak istiyordu, hatta bagajını ve altmış üç ciltlik evrakını gemiye yükletmiş, daha önce ayrılmak için Wellesley'den izin is-

temişti ama İngiliz hükümeti bir devrimciyi tam ortalarına göndererek İspanyolları daha fazla kışkırtmak istemediği için gemi onu almadan kalktı. Miranda 3 Ekim'de Wellesley'e her koşulda gideceğini bildirdi ve 10 Ekim'de ailesi olmadan, yanında sadece Molini'yle bir ticaret gemisine binip 11 Aralık'ta La Guaira'ya vardı. Bolivar o zamana dek Öncü için taşları döşemişti. Kreol elitlerin Miranda'ya karşı sosyal, siyasi ve şahsi önyargılarını ortadan kaldırdı ve Venezuela davasına katılan sıradan biri olarak değil, bir lider olarak kabul edilmesi için kamuoyunun hazırlanmasına katkıda bulundu. Miranda'yı karşılamak için diğer kreollerle birlikte La Guaira'ya gitti ve Caracas'ta iyi karşılanması için ayarlamalar yaptı. Karşılama komitesindekiler karışıktı. Öncü orada bir lider muamelesi görmeyi bekliyordu. Ama birçok Venezuelalı onu yabancı görüyor, devrimcilerin de çoğu onu yaşlı buluyordu. Aslında daha altmış yaşındaydı. Kralcı vakanüvis Jose Domingo Diaz ona karşı hiddetini pek de saklamıyordu: "Miranda'nın muzafferane bir edayla, cenneten bir armağanmışçasına girdiğini gördüm. En beter demagoglar umutlarını ona bağlamıştı. Yaklaşık altmış beş yaşındaydı, ciddi görünüşlüydü, hiç durmadan konuşuyordu, alt tabakadan insanlara dostça davranıyordu ki onlar da küstahlığına arka çıkmaya daima hazırdılar. Genç ve vahşi olanlara göre siyaset bilgesi, ılımlılara göre ise devlete yönelik bir tehditti."[27]

İlan ve İmha Edilen Bağımsızlık

Cuntanın ilk yasaları ülke çıkarlarının liberal bir biçimde savunulmasına model teşkil edecek nitelikteydi: İhracat vergileri ve temel tüketim maddelerinde *alcabala* kaldırıldı, ticaret serbestliği ilan edildi, Kızılderililerden vergi alınması ve köle ticareti yasaklandı (ama kölelik kaldırılmadı). Sömürge *audiencia*sının yerine Casa Leon markisinin başkanlığında bir temyiz mahkemesi kuruldu. Cuntaya bağlı bütün şehirlerde seçimler düzenlendi. Seçmenler en az iki bin pezo taşınabilir malı bulunan yetişkinlerle (yirmi beş yaşının üstü) sınırlıydı. 2 Mart 1811'de Ulusal Kongre toplandı. Yedi eyaletten otuz bir delege geldi, bunların hepsi büyük topraklı ailelerdendi ve çoğunluğu "özerklik" ile VII. Fedinand'ın haklarını koruma yanlısıydı. Kongrede cuntanın yerine üç üyeli (üyeler rotasyonla görev yapacaktı) yeni bir yürütme kuru-

lu, danışma heyeti ve yüksek mahkeme geçirildi. Sömürge kurumları çöktüğünden, sömürge kast yapısının akıbetine dair sorular üzerinde duruldu. Kast sisteminin yol açtığı gerilim, bir toplumsal-ırksal katliam neticesinde geleneksel düzenin imha edilmesi tehlikesini de beraberinde getiriyordu. *Pardo*lara bu ortamda yeni fırsatlar doğmuştu: Devrimin ilk aşamalarında ortaya çıkan ve kreollerin nefretle karşıladığı "halk toplantıları"na *pardo*lar da katılmıştı. *Pardo*lar kendi durumlarını iyileştirmek ve ayrıcalıklı alanlara, özellikle orduya nüfuz etmek için devrimden faydalandılar. Seçkinler bunu fark ediyor ve gün geçtikçe daha çok telaşa kapılıyorlardı.

Bolivar Londra'da Miranda'ya güvenmişti. Caracas'ta ise Miranda onun desteğine sahipti. Kısa süre sonra küçük bir eyalet olan Pao'nun temsilcisi olarak kongreye katılması ayarlandı. Miranda ile Bolivar tam bağımsızlık isteyen küçük ve radikal bir grubun liderleriydi. 1810 Ağustosu'nda "tarım ve hayvancılığın iyileştirilmesi" için kurulan bir örgüt olan *Sociedad Patriotica* (Yurtseverler Cemiyeti) dahilinde faaliyet gösteriyorlardı. Bu örgüt Bolivar'ın çabalarıyla kısa sürede biçim değiştirerek daha sert siyasi ve askeri politikalar güdülmesini savunan, ayrıca sesini *Gaceta de Caracas* aracılığıyla duyuran bağımsızlık yanlısı bir baskı grubuna, bir siyaset kulübüne dönüştü. Bu aktivistlerle kıyaslandığında ılımlılar amatör kalıyordu. Liberal avukat Juan German Roscio*, Sociedad Patriotica'daki radikalleri sert fikirleri olan ama ağırlıkları olmayan eleştirmenler olarak görüyor, ciddi insanlar yönetim işiyle uğraşırken Miranda'nın aşırı emeller peşinde koştuğunu düşünüyordu.[28] Kreoller belli sayıda *pardo*nun toplantılara katılmasına izin vererek demokratik bir hamle yapmış olsa da, Sociedad Patriotica'ya üyelik en az kongreye üyelik kadar dışlayıcı nitelikteydi. Aslında radikaller de en az muhafazakârlar kadar kreol çıkarlarına öncelik veriyor ve bu çıkarların ancak ulusal bağımsızlık sayesinde iyi korunabileceğini düşünüyorlardı.

İçinde bulunduğu her grupta güçlü şahsiyeti, enerjikliği, ataklığı ve dayatmacı tavırları nedeniyle göze çarpan Bolivar, kongrenin 4 Temmuz 1811'deki oturumunda bu görüşün ortaya atılmasında da başı çekti. Ateşli sesi sözcüklerinin kuvvetine denkti : "Yurtseverler Cemiyeti,

---

* Caracas cuntasının dışişleri bakanı ve Venezuela Bağımsızlık Bildirgesi ile anayasasının mimarlarından olan İtalyan kökenli avukat -e.n.

Ulusal Kongre'ye saygılarını sunar, ama kongre de Aydınlanma'nın ve tüm devrimci çıkarlarımızın merkezi olan Yurtseverler Cemiyeti'ni dinlemelidir. Korkularımızı bir yana bırakıp Amerikanın özgürlüğünün temellerini atalım. Terreddüt edersek yok oluruz."[29] Bu kışkırtıcı bir çağrıydı. 5 Temmuz'da bağımsızlık ilan edildi ve biraz direnç, biraz baskı eşliğinde ilk Venezuela cumhuriyeti doğdu.[30] Sarı, mavi, kırmızı bayrağı bizzat Miranda açmıştı. Jose Domingo Diaz bu olay karşısında duyduğu tiksintiyi kayıtlara geçirmeyi ihmal etmemiştir. Bolivar'ın sevinci ise cumhuriyetin kurulduğunu göremeyen ağabeyi Juan Vicente'nin trajik ölümüyle gölgelenmişti. Bolivar'ın İngiltere'de yaptığına benzer bir görev için ABD'ye gönderilen Juan Vicente dönüş yolunda, 1811 Ağustosu'nda Bermuda'da bir fırtınada gemisinin batması neticesinde ölmüştü. Cumhuriyetin sadece şehitleri değil düşmanları da vardı. 1811'de bir dizi kralcı isyan çıktı ve 11 Temmuz'da altmış Kanaryalıdan oluşan bir grup Los Teques'te baş kaldırdı. Silahları ve disiplinleri yetersiz olduğundan isyanı kolayca bastıran cumhuriyet, isyancılardan on altısını idam edip başlarını Caracas'ta sergiledi. Çok erdemli bilinen Roscio, hem buradaki hem de Valencia'daki idamları onaylıyordu: "Kan dökülmezse iktidarımız zayıf ve bağımsızlığımız istikrarsız olacaktır."[31]

Kreollerin yeni toplum anlayışı Aralık 1811 anayasasında gözler önüne seriliyordu. Bu anayasa ABD anayasasından çok etkilenmişti, ayrıca Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'ne de yer yer göndermede bulunuyordu. Anayasayı kaleme alan Juan German Roscio ve Francisco Iznardi yerel güçleri de görmezden gelmemişti. Tıpkı Caracas'ın İspanya'dan bağımsızlığını ilan etmesi gibi eyaletler de Caracas'tan haklar talep ediyordu ve bu anayasada Bolivar'ı dehşete düşüren çeşitli düzeylerde özerklikler tanınmıştı. Anayasa yürütme gücü bakımından zayıf, toplumsal değerler bakımından hiyerarşikti.[32] Bunlar kongrede ilk kez *Derechos del Pueblo*'nun* (1 Temmuz 1811) ilanında duyurulmuştu: "Yurttaşlar oy hakkı olanlar ve olmayanlar şeklinde iki sınıfa ayrılır... Oy hakkı olmayanlar anayasada belirtilen mülk sahipliği şartlarına uymayanlardır; bunlar hukukun tesisine katkıda bulunmasalar da hukuktan faydalanırlar."[33] Seçkinler hemen eşitlik ve özgürlüğü sınırlamaya soyunmuşlardı.

---

* Halkın hakları, insan hakları-e.n.

Yüksek cunta 25 Haziran 1811'de çıkardığı bir kararnameyle beyaz milis birlikleriyle siyah birliklerin ayrı kalacağını zaten duyurmuştu. Ayrıca siyah milis birliklerindeki üst subaylardan ikisi beyaz olacaktı ve tıpkı sömürge dönemindeki gibi siyah milis subayları daha düşük ücret alacaktı. Şimdi cumhuriyetçi hükümet de yurttaşları silah başına çağıran kararnamesinde (13 Temmuz 1811) ırk ayrımını sürdürüyordu. Yurttaşlar askere yazılmak için Plaza Trinidad'da şu düzende toplanacaktı: "beyazlar kilisenin önünde, siyahlar doğu tarafında, *mulatto*lar güney tarafında." Köleler ise hükümetin aksi yönde emri olmadıkça sahiplerinin evlerini terk etmeyeceklerdi.[34] Anayasa gerçekten de "özgürlük, eşitlik, mülk edinme ve emniyet" getirmişti. Ayrıca tüm *fuero*ları ve toplumsal-ırksal ayrımın tüm hukuki ifadelerini kaldırması bakımından eşitlikçiydi: "Venezuela'nın özgür nüfusunun *pardo* olarak bilinen kısmını medeni haklar bakımından aşağılayan eski kanunlar tamamen iptal edilmiştir."[35] Ama hukuki eşitsizliğin yerini somut eşitsizlik almıştı. Seçme ve seçilme hakkı sınırlanarak tam vatandaşlık mülk sahiplerinin ayrıcalığı haline getiriliyordu. Bu yüzden *pardo*lar açısından eşitlik sadece görünüşteydi. Köleler de köle kalmıştı. Anayasa köle ticaretinin engellenmesini onaylamış, ama köleliği kaldırmamıştı. Nitekim yeni yöneticiler, "kaçak kölelerin yakalanması için ulusal muhafız birliği" kurulmasını emretmişti; "bu birlik tarlalar, *hacienda*lar, yaylalar ve vadilerde devriye gezip arama yapacaktı. Nüfusun tarım emeğine ayrılmış kısmı arasında kanun ve düzen sağlayacaktı; kapris, aylaklık, kötü alışkanlık ya da ülkenin huzur ve refahına zarar verici başka sebeplerle kölelerin tarım emeğinden kaçmalarını engelleyecekti."[36] Kreollerin mesajı çok açıktı ve kısa süre içinde siyahlar ve *pardo*lar tarafından gayet iyi anlaşıldı. Seçme seçilme hakkından yoksunluk ve toplumsal engeller onların cumhuriyetçilerin politikaları karşısında paniğe kapılmalarına ve durumlarını iyileştirmek için başka yollar aramalarına sebep oldu.

Bağımsızlık aynı anda hem beklenti yaratıp hem de beklentileri boşa çıkardığından, siyahlar kendi devrimlerini yapmak için, bir İspanyol yetkilinin deyimiyle, "*insurreccion de otra especie*", yani başka türlü bir ayaklanma başlattılar. Kralcılar hızla bu durumu sömürmeye koyuldu. Caracas başpiskoposu, plantasyon alanlarındaki din adamlarına, toprak sahiplerinin iktidarına kıyasla İspanyol hükümetinin avantajlarını kölelere anlatma talimatı verdi.[37] Kralcı ajanlar kıyı şeridinde

siyahları kışkırtmak ve desteklemek için harekete geçtiler. Bolivar gibi kreol liderler bu olaylar karşısında şaşkına dönmüştü: "Özgür ya da köle siyahlar Monteverde'nin ajanları tarafından kışkırtılmakta ve desteklenmektedir. Yurttaşların kanı ve mülküyle beslenen bu zalim ve merhametsiz insanlar o vadilerde, özellikle de Guatire köyünde çok korkunç cinayetler işlemiştir; yağmacılık ettikleri yetmiyormuş gibi her yanı yakıp yıkmışlardır."[38] Köleler de onları yetiştiren ya da satın alan toplumun ürünüydü elbette. Pek çoğu özgürlükten ziyade sahiplerini esir etmek için savaşıyordu; başka durumlarda da beyazları katledip mülklerini mahvediyorlardı. Irksal şiddetin tırmanışı pek çok kreolü köleliği kaldırma fikrinden uzaklaştırdı, daha çoğunu da bağımsızlık fikrine yabancılaştırdı. Kralcı saflar sıklaşmaya başlamıştı. Valencia'yı teslim olmaya zorlayan Miranda'nın ordusu neredeyse tümden beyazlardan oluşuyordu. Bu yüzden kralcılar da *pardo*ları silahlandırdılar ve önemli bir örnek oluşturdular. *Pardo*lar "popüler" *caudillo*ların, yani yerel reislerin emrinde kralcı kampta kendilerine bir yer de bulmuşlardı. 1812 Haziranı'nda Caracas'ın doğusundaki Tuy Vadileri'ndeki şiddetli bir *pardo* ve köle ayaklanması cumhuriyetin destekçilerini ciddi anlamda azalttı çünkü isyancılar Miranda'yla kalmak yerine Monteverde'ye teslim olmayı tercih etmişlerdi.

İspanya'ya ve Tabiata Karşı Savaş

Birinci Cumhuriyet Caracas'ın kreol seçkinleri tarafından kurulmuştu ve onların kontrolündeydi. Eyaletler ya da halkın diğer kısımları tarafından kabul edilmemişti; hepsi de karar alma mekanizmalarından dışlandıklarını düşünüyorlardı. Güçlü yerel oligarşileri olan Guayana, Maracaibo ve Coro cumhuriyete mesafeli duruyordu. *Pardo*lar, siyahlar ve Kanaryalılar için de durum aynıydı. Ama bu ayrı ayrı unsurların bir arada hareket etmek için güçlü bir liderliğe ihtiyacı vardı. İspanya, destekçilerine arka çıkmak için Puerto Rico ve Santo Domingo'daki üslerinden bir deniz ve kara harekatı başlatmaya karar verdi. Monteverde y Ribas bu harekatın başına getirildi. Monteverde Kanarya yerlisi zengin ve soylu bir aileden geliyordu ama kreol Kanaryalılar ve yoksul beyazlarla sıkı ilişkileri vardı ve onların Venezuela elitine duyduğu hıncı da paylaşıyordu. İyi bir kaptan ve doğal bir lider olan Monteverde kar-

şı devrimin karargâhı haline getirdiği Coro'da halkı ve din adamlarını etrafında toplamaya başladı.

Bolivar, Birinci Cumhuriyet'in Coro'yu isyan bölgesi ilan edip karadan ve denizden saldırmamasını temel bir stratejik hata ve cumhuriyet davasını baltalayan İspanyol düşmana karşı eli kolu bağlı kalmanın bir başka örneği olarak görüyordu. Coro çürümenin vücuda yayıldığı yerdi. Kendi başına bir önemi olmamasına rağmen, daha sonra batıdan gelip direnişle karşılaşmadan Caracas'a yürüyecek olan karşı devrimcilerin üssü haline gelecekti.[39] Özellikle de cumhuriyet oligarşisinin önceliği ve imtiyazı karşısında kinlenen ve sömürge sahiplerinin mirasçısı durumuna gelen Kanaryalılar kralcı gericiliğin belkemiğini oluşturdular ve Monteverde tarafından derhal ödüllendirildiler. Ayrıca Monteverde'nin donanmadaki silah arkadaşları yönetimde ve orduda üst makamlara atandı. Monteverde fiilen kralın temsilcisinden ziyade bir *caudillo* prototipi gibi davranıyordu. Kendisine bağlı Kanaryalıları ödüllendirdi, iktidarının esas temeli haline getirdi. Daha sonra Kanaryalılar Bolivar'ın öncelikli hedefi olacaktı.

Bu yüzden cumhuriyetçiler karşılarında kendilerinden daha sıkı bir birlik oluşturmuş kararlı bir düşman buldular. Valencia'daki direniş ciddi bir meydan okumaydı ve cumhuriyetin askeri lideri Toro markisi direnişi bastıramamıştı. Durumu daha profesyonelce ele alması için Miranda çağırıldı. Görünüşe bakılırsa Miranda Bolivar'ı geri planda tutmaya ve Aragua milisleriyle birlikte ilerlemesini engellemeye kararlı görünüyordu. Onu "tehlikeli bir genç adam" diye tanımlamıştı.[40] Caracas'a döndüklerinden beri aralarındaki ilişki kötüye gidiyordu. Bunun sebebi kısmen Miranda ailesinin can düşmanı Torolarla Bolivar arasındaki dostluk, kısmen de Miranda'nın İspanyollara karşı Bolivar'ınkinden daha yumuşak politikaları tercih etmesinden kaynaklanan görüş ayrılığıydı. Belki de Miranda bu genç devrimcinin konumunu ve tutkusunu kısıtlamak, hem Avrupa'da hem Amerika'da savaş vermiş deneyimli bir asker olarak kendi ününü Venezuelalılara hatırlatmak istiyordu. Bolivar'ın kongredeki hasımlarından baskı görüyor da olabilirdi. Sebebi ne olursa olsun boşa bir hareketti bu. Bolivar Toroların emrinde Valencia'ya batıdan yaklaşan öncülere katılmayı başardı ve sert direnişle karşılaşınca da cesurca savaşarak diğer subaylarla birlikte seçkin hizmetlerinden dolayı Miranda'nın övgülerini kazan-

dı.[41] Bolivar'ın daha sonra cumhuriyet için sorun olarak tanımlayacağı iki grup Valencia'da varlığını hissettiriyordu. Tam vatandaşlık hakları verilmediği için hüsrana uğrayan *pardo*lar beyazlara karşı ayaklanıp gayretle savaşarak cumhuriyet kuvvetlerini püskürttü. İkinci sınıf konumuna itildikleri için öç almak isteyen pek çok Kanaryalı da kralcıların saflarına katılmıştı. Miranda seferin komutasını şahsen üstlendi, şehri kuşattı ve hem sayısal üstünlüğü hem de ağır silahlarının çokluğu sayesinde şehri 13 Ağustos 1811'de teslim olmaya zorladı. Kullandığı taktikler ve verdiği ağır kayıplar yüzünden eleştirildi, yaptıklarının hesabını kongreye vermesi için Caracas'a çağırıldı ve gittiğinde de gayet ikna edici bir konuşma yaptı. Fakat komutanın üst kademelerinde çatlaklar vardı. Kralcılar tereddütsüz ve acımasızca dövüşüyorlardı ama kongre liderleri kendi toplumsal önyargılarının kurbanı olmuşlardı. Beyaz olmayanlara karşı hiçbir esneklik göstermezken, beyazlara karşı fazlasıyla müsamahakâr davranıyor, pek çoğunun kaçıp tekrar birleşmesine yol açıyorlardı. Miranda da kısa süre sonra saldırı yerine savunmayı tercih ettiğini açıkça belirtecekti.

Cumhuriyet hükümetinden nefret eden Jose Domingo Diaz, 1811 sonu-1812 başını eski Venezuela'nın son ayları olarak tanımlıyordu: "Artık hükümetsiz kalmış, ama İspanyol yasalarının üstünlüğü, itaat etme alışkanlığı, bolluk içindeki halkın tatmin duygusu, düşmanın tehditlerinden etkilenmemesi sayesinde sessiz sedasız bir anarşi dönemini atlatmakta olan bir ülke." Ama hem İspanyol barışı hem de cumhuriyetin barışı yakında paramparça olacaktı.

26 Mart 1812'de, boğucu ölçüde sıcak, esintisiz ve bulutsuz bir günde Kutsal Perşembe için kiliseleri doldurmuş Caracas halkının başına büyük bir felaket geldi.[42] Korkunç bir deprem Venezuela'yı Andlardan sahile kadar sarstı, öğlenden sonra dördü yedi geçe Caracas'ı vurdu. İlk sarsıntı öyle güçlüydü ki kiliselerin çanları çalmaya başladı, ardından yeraltından dehşetli bir kükreme geldi; gök gürültüsünden bile yüksek bir sesti bu. Toprak korkunç bir şekilde sarsılarak her şeyi yerle bir etti. O gün binlerce insan öldü, kışlalardaki askerler can verdi, şehirler yurttaşların üstüne yıkıldı. Caracas'taki yıkım ve ölü sayısı korkunç boyutlardaydı. Humboldt şöyle yazıyordu: "Tören alayı henüz hareket etmemişti ama kiliselerdeki kalabalık öyle büyüktü ki çatıların çökmesi sonucu yaklaşık üç-dört bin kişi can verdi... Caracas şehrindeki tahmi-

ni dokuz-on bin ölüye, ciddi şekilde yaralanıp aylar sonra gıda ve tıbbi bakım eksikliğinden ölen talihsizler dahil edilmemiştir."[43] Bolivar hiçbir zaman o sıcak ikindideki kadar devrime yakın olmadı. Yıkılmış başkentin tozu ve molozları arasında sadece gömleğiyle, öfkesini ve çaresizliğini yanına alarak tabiata başkaldırmış ve mücadele yemini etmişti. Bu sahnenin tanıklığı tam da kaynağından ötürü güvenilirdir, zira kralcı vakanüvis ve cumhuriyet davasının düşmanı Jose Domingo Diaz'ın ta kendisinin kaleminden çıkmıştır. Bolivar tabiatla savaştığı kadar kiliseyle de savaşmak zorundaydı çünkü kralcı din adamları, devrimi, Tanrı'nın gazabını Venezuela'ya çekmekle suçluyorlardı. Meydanda nedamet vazeden papazlardan biriyle şahsen söz düellosuna girmişti. Ama insanlar korku karşısında her zamanki gibi eğildiğinden, kralcı tepkiyi uzak tutamayacaktı. 4 Nisan'da ikinci bir deprem ölü sayısını yirmi binin üstüne çıkardı.

Sismik felaket yurtsever savaş girişimlerini de vurdu ve cumhuriyet mücadelesi hızla çöktü. Monteverde, Puerto Rico'dan topladığı kralcı askerlerinin başında, taraf değiştirmiş nüfuzlu bir Kızılderili olan Juan de los Reyes Vargas'ın desteğiyle, Coro'dan çıkıp herhangi bir direnişle karşılaşmadan ilerlemeye başladı. Ciddi bir çarpışma olmadan kısa sürede Batı Venezuela'nın tamamını ele geçirdi. Cumhuriyet bu felaketlere Miranda'yı 23 Nisan 1812'de *generalisimo* atayarak, yani onu diktatör yetkilerine sahip şef kumandan yaparak yanıt verdi. Ama yaşlı devrimci gençliğinin ataklığına sahip değildi ve cumhuriyeti istila eden kralcılık dalgasını durduramadı. Valencia'yı boşalttı ve 3 Mayıs'ta Monteverde şehre girdi. Burada şehrin sakinlerinin de yardımıyla birliklerini güçlendirdi. *Llano*larda gerilla lideri Boves de kralcıların tarafına geçti.

Bu ulusal felaketlerin ortasında Bolivar da şahsen bir kriz yaşadı. Birliklerini toplayıp iaşesini sağlamak için Caracas'a gitmekte olan Miranda, San Mateo'da durdu ve Bolivar'ı Puerto Cabello'nun siyasi ve askeri yöneticiliğine atadı. Bolivar cephede Monteverde'ye karşı çarpışmak istiyordu ve bu atamanın onu marjinalleştirmeye yönelik olduğunu anlamıştı ama yine de "şerhlerini koyarak" görevi kabul etti.[44] Puerto Cabello stratejik öneme sahipti, iç bölgeyle iletişimi sağlıyordu ve denizden gelecek saldırılara karşı bir savunma hattıydı. Şehri koruyan San Felipe Kalesi önde gelen kralcı mahkumların kapatıldığı bir hapishaneydi, ay-

rıca kalede bol miktarda cephane ve erzak bulunuyordu. Bu bileşim riskli ve amatörceydi, üstelik disiplin gevşekti. Bolivar 4 Mayıs'ta yönetimi devraldı.[45] Meseleyi çözmeye ve emniyeti tesis etmeye vakti olmuş muydu? Yoksa eğitimi ve deneyimi bu işe yeterli değil miydi? Cevaplar ne olursa olsun, asıl mesele önemli bir limanın yönetimine getirilmiş olduğudur. Üstelik Monteverde'nin hemen güneyde Valencia'yı ele geçirmiş olması, içerideki hainler ve yerel yetkililerin Bolivar'la işbirliği yapmaması gibi faktörler bu işi daha da tehlikeli kılıyordu.

Bu yüzden Bolivar tehlikeli bir vaziyeti miras almış, üstelik tecrit edilmişti. Dahası, kalenin komutanı Albay Ramon Aymerich'in de yardımını görmedi. Albay şehre gitmişti ve kalenin idaresini hilekâr astına, Vinoni denen bir adama bırakmıştı. Hain hemen mahkumları serbest bırakıp silahlandırdı, kralcılar adına kışlayı ele geçirdi ve top bataryalarını şehre yönelterek limanı kontrol altına aldı. Puerto Cabello'nun idaresini eline aldığı andan itibaren Bolivar'ın, zengin ve nüfuzlu üst düzey siyasi mahkumları bir cephaneliğin yakınında tutmanın tehlikelerine işaret ettiğini belirtmek gerek. Şimdi de bunun sonuçlarıyla uğraşmak zounda kalmıştı. Bir saat içinde teslim olurlarsa "San Felipe'yi ele geçirmiş olan mahkumları, subayları, onbaşıları ve askerleri" affetmeyi önerdi. Bu önerisi reddedildi. Altı gün boyunca isyancıları ve düşmanı dışarıda tutmayı başardı ama bu sırada toplar şehri bombalıyordu ve düşük ateş gücüne sahip cılız kuvvetleri büyük kayıplar veriyor, firarlar yüzünden azalıyor ve çarpışmalarda mağlup oluyordu. Monteverde'nin saldırmasından korkan Bolivar derhal Miranda'dan destek talep etti ve düşmana arkadan saldırmasını istedi; aksi takdirde Bolivar kaybedecekti. Miranda, "Dünya hali, böyle şeyler olur," diye cevapladı. Bolivar karargâhını terk ederek kıyı boyunca çekilmek zorunda kaldı. 7 Temmuz'da birkaç subayla beraber La Guaira'ya ulaştı, subayların adını korumak için elinden geleni yaptı. Ona göre bu acı verici olay büyük bir aşağılanmaydı. Fikirleri, emelleri, Venezuela için umutları, o zamana kadarki tüm hayatı bir askeri yenilgi tarafından bir anda yerle bir edilmişti. Yıllar boyu zihinsel olarak hazırlandıktan sonra ilk engelde düşüvermişti. Gururu incinmiş bir halde Miranda'ya Puerto Cabello'nun kaybıyla ilgili ayrıntılı bir rapor gönderdi. Bu arada kendi rezilliğinden ve moralsizliğinden de bahsetmeyi unutmamıştı; onunla yüz yüze gelmekten utandığını yazıyordu:

> General, moralim öyle bozuk ki tek bir askere bile komuta edecek halim kalmadı. Başarma arzumun ve ülkeme tutkulu bağlılığımın komutan sıfatıyla eksikliğini duyduğum becerileri bana kazandıracağını sanacak kadar kendime güveniyordum. O yüzden çok rica ediyorum ya beni en düşük subayınızın emrine verin ya da Puerto Cabello'yu kaybedince kaybettiğim güvenimi kazanmam ve kendimi toplamam için bana birkaç gün izin verin. Tüm bunların üstüne bir de beden sağlığım bozuldu; on üç gece boyunca uykusuz kalmak, sorumluluk ve kaygının en uç noktalarında dolaşmak beni tam bir çöküşe sürükledi... Ben görevimi yaptım, General, üstelik tek bir asker yanımda kalsaydı çarpışmaya devam ederdim ama benim hatam olmayan zorluklar yüzünden beni terk ettiler.[46]

"Venezuela tam kalbinden yaralandı" yorumunu yapan Miranda'nın kendisi de güçten düşmeye başlamıştı. Valencia'ya saldıracak olan ordusu sadece sayı bakımından (beş bin kişi) etkileyiciydi, nitelik bakımından değil. Valencia onun taleplerini reddetti ve kuvvetleri de firarlar yüzünden azaldı. Sefere çıkmak, planlarının arasında yok gibiydi. Maracay'a çekilip belagatli bildirgeler yayınlayarak uluslararası yardım çağrısında bulundu ama Monteverde'nin ilerlemesine engel olmaya çalışmadı. La Victoria'ya çekilip askerlerin silahlarını temizlemeleri için mola verdi. Monteverde tekrar saldırdı ve bu kez yurtsever ordu iyi dövüştü ve iki kez düşmanı kovalayacak konuma geldi; ancak Miranda subaylarının yalvarmalarına rağmen birlikleri durdurdu ve savunma hatlarına çekti.[47] Askeri inisiyatifi kaybettiği gibi ordu ve siyasetçiler arasındaki itibarını da kaybetmeye başlamıştı. İktidarını kullanma biçimi, sert mizacı ve savunmacı taktikleri yüzünden eleştiriliyordu. Cumhuriyet, Valencia ve batıdaki mülklerini kaybetmiş, La Victoria'dan Caracas ve La Guaira'ya kadar dar bir şeride çekilmişti. Haziran'da doğudaki şehir ve kasabalar da kralcıların tarafına geçmeye başladı. Cumhuriyetin merkezi adeta abluka altındaydı. Miranda vazgeçme vaktinin geldiğine karar verip Monteverde'yle teslim görüşmeleri yaptı.[48]

Anlaşma 25 Temmuz 1812'de San Mateo'da imzalandı. Şartlara göre yurtseverlerin canları ve malları korunacaktı, siyasi af ilan edilecek ve ülkeyi terk etmek isteyenlere pasaport çıkartılacaktı. Miranda orduyu bırakıp Caracas'a döndü ama Monteverde'nin Venezuelası'nda ona yer olmadığını anlayınca başkent işgal edilmeden önce ülkeyi terk etmeye karar verdi. Bu yüzden, hemen denize açılıp Curaçao'ya gitmek üzere

gizlice La Guaira'ya geçti. Pek çok Venezuelalı, özellikle de askerler San Mateo anlaşmasına tepki gösterdi. Bolivar ordunun dağıtılması emrini alınca dehşete kapılmıştı. Bu ordu düşmanın ordusundan hem sayıca daha büyüktü hem de subayları daha nitelikliydi. Kendisine yakın subaylar arasında bir direniş örgütlemeye çalıştı ama çabası boşunaydı. Monteverde'nin Caracas'a varmasını beklemeden ülkeyi terk etmeye karar veren Miranda'nın şehri resmen teslim etmeyecek olmasının yurtseverleri misillemeye maruz bırakacağından emindi. Kendisi de ülkeden ayrılma planları yapmaya ve gideceği yere maddi kaynaklarını aktarmak için uğraşmaya başlamıştı. Bin beş yüz gümüş pezo nakit ve bin altı yüz parça gümüş içeren iki sandığı La Guaira'ya götürülüp oradan Curaçao'ya nakledilmek üzere *HMS Sapphire*'e yüklemişti. Bu onu İngiltere'den getiren gemiydi ve şimdi de Miranda'yı, onun kitaplarını, evraklarını ve hazineden aldığı parayı bekliyordu.[49]

Miranda'nın gidişini engellemeye ve Monteverde'den kaçmaya kararlı olan Bolivar da La Guaira'ya geçti. Orada Albay Jose Mires, Albay Miguel Carabano ve Kumandan Tomas Montilla'yla birlikte vali Dr. Miguel Pena ve limanın askeri kumandanı Albay Manuel Maria de las Casas'la bağlantı kurarak Miranda'nın tutuklanması için bir plan yaptılar. O'Leary'ye göre Bolivar'ın niyeti "Miranda'yı ele geçirmek ve onu ülkede kalmaya zorlayarak Monteverde'nin teslim şartlarına eksiksiz uymasını sağlamakla sınırlıydı." Plan sınırlı olabilir ama gerçekçi olduğu pek söylenemez. Üstelik bu plan hile yapmayı, sahte bir emniyet hissi yaratarak generalin hemen gemiye binmektense karada bir gece daha geçirmesini sağlamayı içeriyordu. Adamlar geceleyin Miranda'yı uyandırdıklarında, "*bochinche, bochinche*" (iftiracılar, iftiracılar) diye bağırdı onlara. Bolivar ile Montilla onu tutukladılar ve 31 Temmuz sabah erken saatlerde Mires onu San Carlos kalesine kadar çıkartıp zincirli halde bıraktı. Bolivar daha ileri gider miydi? Sonraki yıllarda Bolivar'ın güvendiği yaverlerinden Albay Belford Hinton Wilson, Kurtarıcı'nın, "Miranda'yı vatana ihanetten kurşuna dizmek istediğini ama diğerlerinin buna engel olduğunu" daima ısrarla belirttiğini O'Leary'ye söylemiştir. Monteverde'yle işbirliği yapan ve "onuruna mal olsa bile" muzaffer tarafla barış yapmak isteyen Albay Casas, Miranda'yı ve gemiye binmeyi başaramayan tüm sığınmacıları düşmana teslim etti.[50] Olağandışı bir eylemin tahmin edilebilir sonuçlarıydı bunlar. Birinci Cumhuriyet çö-

küp hiddetli misillemeler başlarken, Monteverde Caracas'a girdi ve "fatihin hukuku" dediği bir hukuk düzeni oluşturdu. Fatih "ordu"da üç yüzden az asker vardı.

Bolivar Caracas'a gitmek üzere La Guaira'dan ayrıldı. Caracas'ta, her şeye kadir İspanyol, Casa Leon markisi, ona evini açtı ve bir başka İspanyol kralcı ama aynı zamanda Bolivar ailesinin dostu olan Francisco de Iturbe onun ülkeden ayrılması için Monteverde'den izin talep etti. O sırada çok az sayıda izin veriliyordu ama O'Leary'nin yazdığına göre Monteverde, Bolivar'a şöyle demişti: "Miranda'yı yakalayarak değerli bir hizmet verdin; bu da Kral'ın gözünde seni değerli kılıyor." Bolivar öfkeyle, "General Miranda'yı yakalamaktaki amacım bu olmadığından," demişti, "bana atfetmek istediğiniz değeri kesinlikle reddediyorum. Yaptığım şeyin sebebi çok farklıydı. Onun vatana ihanet ettiğini düşünüyordum." Monteverde izin meselesini tekrar düşünürken Iturbe araya girdi ve gönülsüzce de olsa pasaportu imzalattı. Bolivar sonradan bunu onun "budalalığının" bir örneği olarak anacaktı.[51] Öte yandan bu olayı genç albayın henüz büyük bir lider olarak görülmediği anlamında da yorumlayabiliriz. Budalaca olsa da olmasa da, İspanya açısından çok önemli bir karardı bu.

Birinci Cumhuriyet'in Yenilgisi

Birinci Cumhuriyet, ya da daha sonra verilen adıyla *patria boba*, sömürge dönemi toplumsal yapısının zincirlerinden kurtulamamıştı. Bazı kreollerin ve Kanaryalılardan çoğunun desteğiyle İspanyol kralcılar eski düzeni geri getirmek için mücadele vermişti. Bağımsızlık taraftarları ise kreollerin üstünlüğü için mücadele ediyordu. *Pardo*lar, siyahlar ve köleler kendi özgürlükleri için savaşıyorlardı. Yani ortada birkaç farklı hareket vardı ve her biri diğeriyle çatışıyor ya da onu sömürüyordu. Bu arada pek çok kimse de Venezuela'nın eski huzurunun yabancı sebeplerle bozulduğunu düşünerek evinde oturuyordu. Bu bölünmeler kralcı iktidarın toparlanması için ideal şartları oluşturdu. Miranda'nın kendisi teslim olmasını açıklarken dört faktörden söz ediyordu: Caracas'ta erzak sıkıntısı, Caracas'ın doğusunda siyahların ayaklanması, depremin etkileri ve İspanyollar ile Amerikalılar arasındaki çatışma. Verdiği karar yanlış da olsa onurluydu. Daha güçlü bir orduya sahip olmasına rağ-

men, Monteverde'yle başa çıkamamıştı. Her şeyi bırakıp kaçmaya mı karar vermişti? Bir tanığa göre öyle yapmamıştı. Kaçmaktan ziyade yer değiştiriyormuş gibi görünüyordu. Tıpkı Bolivar gibi Cartagena'da sıfırdan başlamayı düşünüyordu.[52] Ama onun yerine sonraki dört yılını İspanya'nın esiri olarak geçirdi ve Cadiz'de bir hapishanede terk edilmiş olarak trajik bir şekilde öldü.

Bolivar'ın hayatında 1810'dan 1812'ye kadar olan yıllar kusursuz bir kahraman görmek isteyenlerin pek arzu edeceği gibi değildir. Bu yıllarda harp alanında sınanmıştı; amansız şartlar iradesini ve kararlılığını zorlamış, ona birçok liderlik dersi vermişti. Bu dönemden daha bilge ve kavrayışlı olarak çıkmıştı fakat kimi eylemleri kolay kolay görmezden gelinemeyecek şekilde sicilini gölgelemişti. Puerto Cabello'nun kaybı, onun kusuru olsa da olmasa da, stratejik bir hataydı ve moralini çökertmişti. Miranda'nın tutuklanması da soylu bir hareket değildi. Andres Bello'nun gözünde, Miranda'nın "güveninin kötüye kullanılması" Amerikan davası için bu kadar uzun zaman mücadele etmiş birinin hak etmediği bir cezaydı. Üstelik Bolivar ülkeden çıkış pasaportunu Miranda'nın asla yapmadığı bir şekilde kralcılar üstünde nüfuz kullanarak almıştı.[53] Bu süreçler gerek kendisinin gerekse yandaşlarının ortaya sürdüğü bahanelerin daha da büyüttüğü bazı mizaç ve davranış kusurlarını ortaya çıkarmıştı. Bolivar'ın duygusal bir yanı vardı; zaman zaman aklı geri çekiliyor ve tutkusu idareyi eline alıyordu. Miranda'yı "*cobarde*" (korkak) diye suçlaması, daha sonra onun "*ilustre*" (seçkin bir insan) olduğunu kabul etmesiyle örtülemeyecek bir kabahatti.[54] Gelgelelim, Birinci Cumhuriyet'in kalıntılarından bir liderin açık ve net işaretleri belirmişti: bir komutanın acımasızlığı, içsel sağlamlık, zorluklar karşısında kararlılık ve felaketle yüz yüzeyken kendini toplayıp savaşma yeteneği. Görünüşte hüsrana uğramış olabilirdi ama kazanma iradesi içinde yaşamaya devam ediyordu. İspanyol Amerikası devriminin sonraki yirmi yılı içinde birçok kez aynı sahne tekrarlanacaktı: Toplu başarısızlıklarda Bolivar tek başına ayakta kalacaktı.

Bolivar bir İspanyol gemisi olan Jesus, Maria y Jose'yle La Guaira'dan ayrıldı ve beş gün sonra Curaçao'ya vardı. Orada hiç de dost canlısı olmayan bir İngiliz vali bagajına el koydu ve Bolivar artık bir aristokrat, siyasetçi ve yeni cumhuriyetin bir memuru olarak değil, şartları görüşülecek ve rolü belirlenecek bir sığınmacı olarak hayatını sür-

dürmeye başladı. Mülklerinin idaresi, gelirlerinin korunması ve Venezuela'daki işlerinin takip edilmesi için dostlarına, özellikle Iturbe'ye güveniyordu. Ne de olsa gelecekte gücünün tek dayanağı şahsi serveti olacaktı. Bu arada, "şansının yaver gitmeyişine pek takılmamıştı;" okuyacak kitapları, yardıma ihtiyacı olan bir dostu, ruhunu dinginleştirip coşkusunu geri kazanacak vakti vardı.[55] Ekim sonunda Caracas'ta karşı devrimciler öç alırken, Bolivar bin pezo borç bulup Cartagena'ya gitmeyi başardı.

4. Bölüm

Ölümüne Savaş

Cartagena Manifestosu

Cartagena Bolivar için en uygun seçenekti. Bir Karayip limanı ve Güney Amerika'nın sağlam bir karakolu olan Cartagena bir zamanlar Atlantik'teki köle ticaretinin duraklarından biriydi ve şimdi de siyahların, *mulatto*ların ve Kızılderililerin de dahil olduğu çok renkli nüfusu bağımsızlık için alternatif bir yol açmıştı. Arkasındaki geniş nehirler, ovalar, ormanlar ve dağlar, tropik bitki örtüsü ve çorak yaylalar Venezuela'nınkine benzen bir kaynak karışımına sahipti – tabii buna bir de altın rezervleri eklenmişti ama madenler eskisi kadar kârlı değildi. Tıpkı Venezuela gibi Yeni Granada da, on sekizinci yüzyılda sömürge valiliği konumuna yükseltilmiş olmasına rağmen, İspanyol sömürgelerinin ikinci liginde sayılıyordu. 1825 itibariyle 1.1 milyonluk nüfusu yine Venezuela'nınkine benzer oranlarda beyazlar, siyahlar, Kızılderililer ve melezlerden oluşuyordu ancak burada esasen *mestizo*lar egemendi.[1] Normalde pek itaatkâr olan bu toplum, iş haklarını korumaya gelince aslan kesiliyordu. Kreoller sıkıntılarını geleneksel yapılar dahilinde ifade ediyor ve sömürge hükümetini tehdit etmiyorlardı fakat 1808'den sonra İspanya tökezlemeye başlayınca hükümet kendiliğinden çökmüştü. Ardından Yeni Granada yaygın sömürge muhalefeti şablonunu izleyerek sadık cuntadan bağımsız hükümete dönüşmüştü. Quito'yu örnek alan diğer Yeni Granada şehirlerinde kreol seçkinler İspanya'dakiyle rekabet eden ayrı cuntalar kurmuşlar, VII. Ferdinand'ı ve İspanyolların Napoleon'a direnişini açıkça desteklemişler, ama 1812'de İspanya'dan koparak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.

Bununla birlikte bağımsızlık birlik yokluğunu getirmiş, birlik yokluğu da yok oluşu hazırlamıştı. Bolivar bu silsileyi gayet iyi biliyordu. Cumhuriyet derhal merkeziyetçi ve federalist hiziplere bölünmüştü. Eyaletlerin en önemlisi olan Cundunamarca merkeziyetçilerin karargâhların-

dan biriydi ve başkanı Antonio Narino da 1790'lardan beri muhalif bir ses olarak tanınıyordu. Ama diğer eyaletler Santa Fe de Bogota'nın iktidarına boyun eğmeyi reddederek Yeni Granada Eyaletleri Federasyonu adı altında bir araya gelip Tunja'yı başkent ilan etmişlerdi. En kötü senaryoya göre eyaletler birbiriyle savaşmaya başlayacaktı. Devrim kendi kendini mağlup edecek hale gelmişti ve ülke daha tam anlamıyla bağımsızlaşmadan iç savaşın pençesine düşmüştü. İspanyolların tek yapması gereken Yeni Granadalıların birbirini boğazlamasını beklemekti.

Uzun zamandır serbest ticaret beklentisindeki bir liman olan Cartagena, hem İspanya'dan hem de çevresindeki kaostan yakasını kurtarmaya bakıyordu. Burada devrimin daha geniş bir toplumsal tabanı vardı çünkü *pardo*ların cuntayı desteklemesini sağlamış olan tüccar seçkinler, şimdi de tam bağımsızlık için insanları yüreklendiriyorlardı.[2] Cumhuriyet anayasasının benimsenmesi ve 1811 Kasımı itibariyle fiilen bağımsız Cartagena devletinin ortaya çıkması da bu duruma eklenmişti. Cartagena devleti İspanya'ya düşmandı, çevresindeki ülkelerden tecrit edilmişti ve tıpkı Caracas gibi karşı devrime dayanacak sağlamlıkta değildi. Bolivar'ın 1812 Ekimi'nde sığındığı Cartagena böyle bir yerdi işte.

Bolivar hayatının bir sonraki aşaması için gündemini hazırlamış olarak girdi Cartagena'ya. İlk iş olarak projesinin kavramsal çerçevesini yazdı, sonra da sahaya inip uygulamaya geçti. Yeni Granada'da askeri ününü tazeleme niyetindeydi ama önce siyasi güvenilirlik kazanmalıydı. Öncelikle Yeni Granada Kongresi'ne bir müzekkere yazarak Venezuela cumhuriyetinin çöküş sebeplerini kısaca açıkladı. 26 Mart'taki deprem ve yirmi bin kişinin ölümü tali önemdeydi ona göre. Asıl sebepler hükümetin siyasi hataları, özellikle de Coro'daki direnişi ülkenin geri kalanına bulaşmadan bastırmayı başaramamasıydı. Başarısız olunan başka konular da vardı: askere alma ve bütçe denetiminde noksanlık, her seferinde arkadan vuran İspanyollara karşı bağışlayıcı bir tavır almak, batıl inançlara kolayca kapılan halkın üzerinde kontrolünü sürdürmek isteyen "ikiyüzlü din adamlarınca yönlendirilen" dinsel fanatizm ve son olarak federal hükümetin zaafları. Cumhuriyetin ordusu düşmanı yenme kapasitesine sahipti fakat generali "eşsiz bir korkaklık göstererek" düşmanın peşine düşmemiş, onun yerine teslim olmayı seçmişti. Şimdi "o intikam isteyen hayvanların pençelerinden kaçabilen" birkaç kişi Yeni Granada'nın korumasına sığınıyordu. Bu korumayı hak etmek için de

yeni devlet ile Santa Marta arasındaki mücadelede rol almak istiyorlardı. Güney Amerika'nın özgürlüğü için verdikleri hizmetler Yeni Granada halkının özgürlükçü ruhuna güvenmek için cesaretlendiriyordu onları. "Kolombiya'nın bağımsızlığının beşiği olan Caracas, tıpkı Kudüs gibi, çektiği ıstıraba son verilmesini hak ediyor[du]." Ayrıca buradaki cumhuriyetçiler de olup bitenlerden ders çıkartabilir, esir kardeşlerinin kurtarıcıları olarak Güney Amerika'nın özgürlüğünü tesis edip onları "doğal haklarına" tekrar kavuşturabilirlerdi.[3]

Bolivar'ın siyasi fikirlerini ilk defa geniş çaplı ifade ettiği *Cartagena Manifestosu*'nda Güney Amerika'nın doğal hakları meselesi özellikle dikkat çekiyordu. Doğal haklarla artık fikirlerini günışığına çıkarıyor, geleceğe dair düşüncelerini ortaya koymaya başlıyordu. Bu manifestoda birinci Venezuela cumhuriyetinin hatalarını daha ayrıntılı inceliyor ve bu "korkunç dersler"in ibret ve uyarı sayılmasını isteyerek siyasi varsayımlarını ortaya seriyordu.[4] Ona göre başarısızlığın altında birçok sebep yatıyordu. Halkın karakterine uymayan bir anayasa kabul edilmişti. Düşmana aşırı ve hatalı bir müsamaha gösterilmişti. Profesyonel askeri güç oluşturmakta gönülsüz davranılmış, onun yerine disiplinsiz milislere güvenilmişti. Mali yetersizlik kağıt paranın tedavüle sokulmasıyla sonuçlanmıştı. Deprem hem fiziksel hem de ahlaki hasar vermiş, cılız merkezi hükümet hasarı tamir etmekten aciz kalmış ve deprem neticesinde dini fanatizm tavana fırlamıştı. Son olarak da hizipçilik, yani "ülkeyi mezara sokan o ölümcül zehir" cumhuriyeti içten çökertmişti. Bolivar genel seçimlerin hem cahillere hem de şan ve iktidar düşkünlerine söz hakkı verdiğini düşünüyordu. Böylece hükümet beceriksiz ve ahlaksız kişilerin elinde kalmış, onlar da hizipleşmeyi getirmişlerdi. Dolayısıyla, "bizi köleliğe geri döndüren şey İspanyolların silahları değil, bizim birleşmeyi başaramamamızdı." Halklar daha çok toydu; ne temsili hükümetten ne de eğitim denen şeyden haberleri vardı; bir anda demokrasiye uyum sağlamaları beklenemezdi; bu ülkelerdeki yönetim sistemleri toplumsal realitelerin ötesine geçmemeliydi. Bolivar birlik ve merkeziyetçiliğe özellikle vurgu yapıyordu. Kralcıları yenmek için "müthiş bir güç" gerekliydi; barış ve huzur sağlanana dek anayasal hoşgörüye yer yoktu. Bolivar'ın federalizme daimi muhalefeti burada başlıyordu. Federalizm yeni doğan bir devletin çıkarlarına aykırıydı çünkü federal hükümetler zayıf ve karmaşıktı; oysa Amerika'nın sağlamlığa ve birliğe ihtiyacı vardı.

Bolivar bütün kıtanın işbirliğine gitmesini ve ilk etapta da Yeni Granada'nın Venezuela'nın kurtuluşuna destek vermesini istiyordu. Venezuela'nın ayağa kalkması Yeni Granada'nın emniyeti, Güney Amerika'nın özgürlük ve bağımsızlığı için gerekliydi. Bunu ifade etmek için sevdiği bir analojiye başvuruyordu: Coro'daki kralcılık Caracas'ı nasıl düşürdüyse, Venezuela'daki karşı-devrim de tüm Amerika'yı tehlikeye sokmuyor muydu? "Caracas için Coro neyse, Amerika için de Caracas odur." Onlara yalnızca kendi çıkarlarını gözetmeleri değil, aynı zamanda fırsattan da faydalanmaları çağrısında bulunuyordu. Kreol birliklerden yoksun kalan, yeni asker bulmakta güçlük çeken İspanya güç durumdaydı. O an için Caracas'a giden yol açıktı ve yurtseverler onları coşkuyla karşılayacaktı. Yeni Granada'nın iyi şöhretini pekiştirmek için Venezuela'ya yürüyüp "Kolombiya'nın bağımsızlığının beşiğini kurtarması, herkese özgürlük getirmesi lazımdı.

Cartagena Manifestosu Venezuela'ya bir siyaset dersi veriyordu. Ama manifestonun satır aralarına bakılınca, bu metnin öneminin siyasi ve askeri bağlamın ötesinde, siyasi fikirlerin kavramsal sorunlarına ilişkin olduğu görülüyordu. Bolivar Akıl Çağı'ndan geri adım atmış, pek çok liberal varsayımla arasına mesafe koymuştu. İlk kez burada Aydınlanma düşüncesine karşı çıkıyor ve kendi eleştirel bakışını ortaya koyuyordu.[5] Bir toplumun askeri ve siyasi olarak ayakta kalmasının kurumlarının verimli işlemesine bağlı olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden Venezuela'nın, 1811 anayasasının gerçeklikten uzaklığına kadar izi sürülebilecek hatalarını tekrarlamaması için Yeni Granada'yı uyarıyordu. 1811 anayasasının kusurları bireyci ve federalist yapısından, ayrıca Aydınlanma fikirlerine yaslanmasından kaynaklanıyordu. Kurumlar oluşturulurken somut gerçeklikten, zamanın ve mekânın ihtiyaçlarından çok uzak kalan soyut ve rasyonalist ilkelere göre hareket edilmişti. Bolivar Caracas anayasasında ifadesini bulan Aydınlanma düşüncesinin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu göstermek için "*republicas aereas*", yani havai ya da soyut cumhuriyet terimini kullanmıştı.

> Yöneticilerimizin başvurduğu kurallar, onlara pratiğe dayalı yönetim bilimini öğretebilecek kurallar değil, kafasında hava bir cumhuriyet tasarlayarak siyasi kusursuzluğa ulaşmaya çalışan, insan ırkının da kusursuz olduğunu varsayan kimi hayalperestler tarafından koyulmuş kurallardır. Yani karşımızda lider yerine filozoflar, as-

ker yerine sofistler; hukuk yerine hayırseverlik, taktik yerine diyalektik vardır. İlkelerin ve ilişkilerin bu alt üst oluşu toplumsal düzeni temellerine dek sarsmış, Devlet kaçınılmaz olarak genel anlamda çözülmeye doğru dev adımlar atmaya başlamıştır ki bu çözülme de çok geçmeden gerçekleşmiştir.

Bu argümanın bir sonraki adımı (muhtemelen başka ülkelerde başka zamanlarda geçerli olan) felsefi içeriklerinden dolayı benimsenen kurumların ölümcül olduğunu ve hem askeri hem siyasi başarı kazanamayacağını göstermektir. İspanyol İmparatorluğu'nun düşüşüyle ortaya çıkan boşluk ithal fikirlere değil Amerikan gerçekliğine dayanan, amaca uygun kurumlar tarafından doldurulmalıydı. Hükümetin meşruiyetini seçim sürecine dayandıran ve devlet örgütlenmesine aracı unsurlar sokmayan tam demokrasinin uygulanamayacağı anlamına geliyordu bu. Kendi çıkarları için uğraşan demagoglar ve siyasi komplocular a karşı ülkeyi savunmak için aracı unsurlara ihtiyaç vardı. "Venezuela hükümetini en çok zayıf düşüren şey abartılmış insan hakları ilkelerine uymak için federal bir biçim almasıydı. Özyönetime cevaz veren bu ilkeler toplumsal sözleşmeleri baltalamakta ve ülkeleri anarşiye sürüklemektedir." Böylece her eyalet, her şehir bağımsızlığını ilan edecek ve bunu "her insanın ve her halkın istediği yönetim biçiminde yaşama hakkına sahip olduğu teorisine" dayandıracaklardı. Elbette Bolivar'ınkilere alternatif niteliğinde açıklamalar da vardı. Federalizm yerelciliği kışkırtıyor muydu yoksa yatıştırıyor muydu? Venezuelalıların henüz bir milliyet bilincine ulaşmamış olduğu, o yüzden insanların sömürgecilik döneminde olduğu gibi hâlâ siyasi çıkarlarının merkezine şehirlerini ya da kasabalarını aldığı da doğru olamaz mıydı?[6] Bunlar da makul sorulardı ama Bolivar kimlik yokluğunu değil halkın cehaletini ve deneyimsizliğini suçluyordu.

Batı Cephesi

Önce söz, sonra eylem. Bolivar Venezuela'nın komşusunun desteğini kazanabileceğini kanıtlamaya kararlıydı. Aslında kendisi de Cartagena için değerli bir varlıktı; devrimine ivme, direnişine güç katacaktı. Limana sığınıp orduya katılan bir grup Venezuelalı subayın en seçkiniydi. Bu subay grubunda dostu ve akrabası Jose Felix Ribas, komşu *hacendado*

Antonio Nicolas Briceno, Francisco ve Miguel Carabano, Mariano ve Tomas Montilla, ayrıca başkaları da vardı. Cartagena hükümeti, sınırlı yetenekleri ama kışkırtıcı bir tarzı olan Fransız paralı asker Albay Pierre Labatut'un komutasındaki tümenin bir kıtasının başına Bolivar'ı getirdi. Albay onu Magdalena Nehri'nin ağzındaki Barranca kasabasına gönderip hareket etmemesi, daha doğrusu fiilen Fransız'ın emri olmadan parmağını bile kıpırdatmaması talimatını verdi. Elli yıl önce aynı yolda seyahat eden bir misyoner keşiş Magdalena'yı mutluluk veren bir cennet, üzerinde yelken açanların yüreğini hazla dolduran bir nehir olarak tasvir etmişti. Bolivar bu nehri büyük başarılara açılan bir kapı olarak görüyordu. Nehrin öte tarafında kralcı Santa Marta toprakları uzanıyordu. Burası bir sömürge karakoluydu ve işgal altında olmayan Kızılderililerin önüne çekilmiş bir hattı. Tenerife şehrini çevreleyen kaleye saldırıp İspanyolları kovarak nehri ulaşıma açmaya karar verdi. Sadece gönüllüleri toplamak ve söylentilere göre genç bir Fransız kadını olan Anita Lenoit'yla kısa bir ilişki yaşamak için durdu. Ardından nehirden yukarı ilerleyip kuvvetlerinin üstünlüğünden ziyade gizli hareket edip şaşırtmaca taktiklerine başvurarak inisiyatifi eline geçirdi. Yetersiz derecede silahlanmış iki yüz adamı vardı sadece ama İspanyollar Tenerife'nin yanı sıra erzaklarını ve gemilerini de terk ederek kaçtılar.

Özgürlükten bahsetme fırsatını asla kaçırmayan Bolivar küçük ordusunun başında durup şehrin sakinlerini nehir kıyısına topladı. Orada yaptığı konuşmada onları daha önce kralcı oldukları ve tiranlara sadakat gösterdikleri için bir güzel payladı: "Erkeklerinizi esir eden, evlerinizi yağmalayan, kadınlarınıza tecavüz eden İspanyol İmparatorluğu'nun egemen olduğu her yerde sefalet ve ölüm vardır." Ardından şekillenmekte olan yeni rejimi tıpkı bir sınıfta anayasa hukuku dersi verir gibi anlattı ve sözlerini şöyle bitirdi: "Şimdi size şan ve refahla dolu yüce bir gelecek sunmak için buradayız. Tamamen hak eşitliğine ve hukukun üstünlüğüne dayanan, asla kan ya da servete itibar etmeyen, daima erdemlere ve başarıya bakan bir toplumun üyeleri ilan ediyoruz sizi."[7] Böylece, Magdalena kıyısında, tropik ormanın içindeki bir açıklıkta, kültürsüz bir topluluk karşısında Bolivar cumhuriyetçi umutlarını ve askeri zaferlerin özgürlük getirebileceği düşüncesini özetledi. Cartagena'nın egemen hükümetine sadakat ve itaat yemini etmelerini istediğinde, halktan koro halinde "Yemin ederiz" cevabı geldi.

Bolivar nehirden yukarı devam ederek 27 Aralık'ta Mompos'a ulaştı ve minnettar yurttaşlar tarafından bölgenin askeri kumandanı olarak coşkuyla karşılandı. Yol boyunca yeni askerler toplamaya devam ederek 1 Ocak 1813'te El Banco'yu işgal etti ve Chiriguana'da İspanyolları yenmek üzere yoluna devam etti. Tamalameque'yi sürpriz bir saldırıyla ele geçirdi ve direnişle karşılaşmadan Puerto Real ve Ocana'yı da işgal etti. Böylece Magdalena'nın yukarısını kurtarma ve Yeni Granada'nın iç kesimlerine giden ama daha önce nehirdeki İspanyol gemilerince kesilmiş olan yolu açma işini tamamlamış oluyordu.[8] 8 Ocak'ta Tunja'daki kongreye on beş günde Magdalena'yı ulaşıma açtığı haberini gönderdi. Cartagena hükümeti çok etkilenmişti ve Labatut'un itaatsizlik şikayetine hiç kulak asmadı.

Bir sonraki sefer için Bolivar'a Cartagena başkanı tarafından yetki verildi. Cucuta vadilerini işgal etmiş olan Ramon Correa komutasındaki İspanyol kuvvetlerinin üstüne yürüyecek, böylece Yeni Granada'nın doğu savunma hatlarındaki boşluğu kapatacaktı. Bu vadiler aynı zamanda Venezuela'ya giden yol üzerindeydi. Tropikal iklime alışmış birliklerini, daha muharebeye girmeden, araziye ve iklime karşı ciddi bir sınav verilmesi gereken sert dağ koşullarına sürmesi gerekiyordu. San Jose de Cucuta'da Bolivar'ın akıllıca taktikleri ve dostu Ribas'ın cesurca hücumları neticesinde İspanyol kuvvetleri yenilgiye uğradı. Kralcılar değerli evrakları ve malları geride bırakarak kaçtılar. San Jose, Bolivar'ın ilk büyük zaferi ve arazinin zorluklarına göğüs germekteki başarısının ilk örneklerinden biriydi; her şeyden önce de, bir lider olarak itibarını geri kazanmıştı.

Mart başında Tachira Nehri'ni geçti ve Venezuela'ya ait San Antonio kasabasında birliklerine sayısız konuşmalarından ilkini yaptı: "Kurtarıcı kollarınız Venezuela'ya ulaştı, kasabalarından ilkine yaşam ve koruma getirdi. İki aydan kısa bir süre içinde iki seferi tamamladınız ve üçüncüsüne başladınız, ki bu seferki benim doğduğum ülkede sona erecektir."[9] Böylece Venezuela'nın kurtuluşunu haber veriyor ve kendi seferlerini "Kudüs'ü kurtaran" Haçlı Seferlerine benzetiyordu. Akabinde tuğgeneral rütbesine yükseltildi ve federasyon ordularının başına geçti. Karargâhını Cucuta'da kurup askeri zaferlerinin ardından bu kez siyasi girişimlere başladı. Halen başkana ve Yeni Granada'daki kongreye projesini satması gerektiğini, Venezuela'nın fethini desteklemeleri için onla-

rın ikna edilmeleri gerektiğini gayet iyi biliyordu. Bu sefer sadece muharebeler kazanabilen bir asker olarak değil, zorlu tartışmalardan galip çıkabilecek bir siyasetçi olarak maharetlerini gösterdi. Cartagena yerlisi ve bağımsızlık mücadelesine ilk katılanlardan olan astı Albay Manuel Castillo kendi devrimine Venezuela devrimini karıştırmak istemiyordu ve kongreye Bolivar'ın Cucuta'da alınan ganimeti kötüye kullandığı ve izinsiz olarak Veenezuela'nın fethine hazırlandığı yolunda rapor verdi. Bolivar kendini belagatle ve etkili bir biçimde savundu, ayrıca yurtseverlerin öncüsü ve Birleşik Eyaletler'in başkanı olan Camilo Torres'in de desteğini almıştı. Bu sayede kongreden Venezuela'yı istila iznini kopardı ama ancak Merida ve Trujillo'ya kadar gitmesine izin vardı. 1813 Mayısı'nda bu göreve bağlı kalacağına yemin etmesi istendi ve sefer boyunca kongreye eksiksiz raporlar göndermeyi sürdürdü.

Sonraki iki yıl boyunca Castillo onun pek çok girişimine karşı çıkıp orduyu Venezuelalılar ile Yeni Granadalılar arasında bölerek rahatsızlık vermeyi sürdürdü. Venezuela harekatı için hazırlıklar bu kişisel düşmanlıklar yüzünden zorlukla ilerliyordu. Castillo tümen komutasından ayrılınca yerine destekçilerinden biri olan Binbaşı Francisco de Paula Santander geldi. Yeni Granada ordusunun yükselen bir subayı olan Santander birliklerini ileri sürmeye gönülsüz gibi görünüyordu. Bolivar ona ilerlemesini söyledi ama Santander emre uymaya hazır olmadığını işaret etti. "Başka seçenek yok," dedi general öfkeyle. "Marş! Çünkü aksi takdirde ya sen beni vuracaksın ya da ben seni." Tugay hareket etti ama Santander, La Grita'daki hudut karakollarında kaldı.[10] Bu düşmanlık da kalıcı oldu. Bolivar iki uygunsuz astını saf dışı bırakmıştı ama ikisi de nüfuzlu subaylardı ve o sırada onların eksikliği diğer subayların güvenini ve birliklerin coşkusunu azaltmıştı. En sadık takipçilerinden olduğu anlaşılan Maracaibolu genç Albay Rafael Urdaneta'nun desteği Bolivar'ın moralini yükseltmişti: "General, ülkeyi kurtarmaya iki kişi yetecekse ben sizinle gelirim."

Bolivar'ın Yeni Granada'daki askeri başarıları, hasımlarında saygı uyandırmaya yetmese de, kongrede itibar kazanmasını sağlamış, bu da sınırda üs kurup bir fetih ordusu toplamasına yetmişti. Üç yüz ile yedi yüz kişi arasında olduğu tahmin edilen küçük bir ordusu vardı ve Monteverde dağınık kuvvetlerini toplayamadan kralcı iktidarın tam merkezine saldırarak başarılı olmayı umuyordu. Ordunun asıl gücü generali-

nin kendine güveninden, Ribas, Urdaneta ve Girardot gibi subaylarının kalitesinden ve askerlerin bağlılığından kaynaklanıyordu. Ayrıca bu kez Bolivar yeterince silah ve erzak toplamayı başarmıştı. Bolivar'ın savaşının bu evresine bakan herkes, Cartagena'ya girdiğinden beri kendi talihini kendisinin yarattığı sonucuna varacaktır. İlk önce devrimin kusurlarına işaret edip onların nasıl aşılacağına dair yol göstererek düşünsel hücuma kalkmıştı. Ardından askeri stratejisini hayata geçirmeye başlamış, kısmen kendi becerisi sayesinde kısmen de zamanın ve mekânın uygunluğu sayesinde önce Magdalena Nehri'ni İspanyol işgalinden kurtarmış, ardından büyük bir muharebede Yeni Granada'nın savaşını sona erdirip tekrar Venezuela'ya yönelmişti. Şimdi tek ihtiyacı olan şey Caracas'a kadar kısa ve hızlı bir sefere çıkmaktı.

Monteverde, Caracas'ta "barış ordusunun başkumandanı" unvanını almış, daha sonra da 1812 tarihli İspanyol anayasası uyarınca kaptan-general ve *jefe politico* (en üst siyasi otorite-e.) görevlerine atanmıştı. Kesinlikle baskıcı, ama başlarda çok şiddete dayanmayan bir rejim kurmuştu. Teslim şartlarını bağlayıcı saymamıştı ve yurtseverleri açıkça hapse atıp mülklerine el koymaya girişmişti. Çok geçmeden Puerto Cabello ve La Guaria kaleleri bağımsızlıkçılarla doldu ki bunların çoğu yalnızca şüpheli konumundaydı. Monteverde'nin iktidarı üst sınıftan kreoller, kralcı din adamları ve silah arkadaşı olan Kanaryalılara dayanıyordu. Pek çok şahsi hesaplaşma yaşandı ve epeyce mülk el değiştirdi. Ama bu askeri diktatörlüğün İspanya'ya bedeli hiç de az olmadı. Meşru İspanyol bürokrasisini yabancılaştırdığı gibi, açgözlülüğü ve zalimliği yüzünden ılımlı kralcıların da tepkisini çekti. Monteverde 1812'de otoriteyi sadece cumhuriyetçi kreollerden değil, İspanyol üstlerinden de gasp etmişti. Bu yüzden hem cumhuriyetçilere karşı hem de İspanyol yetkililere karşı iktidarına sağlam bir dayanak bulmak zorundaydı. Aradığı şeyi alt sosyal gruplar arasında buldu. Bu dayanak *pardo*lar ya da siyahlar değil, çoğunluğu Kanaryalı olan yoksul beyazlardı. *Audiencia* yargıcı Jose Francisco Heredia'ya göre bu kişiler "Venezuela'da genellikle cehalet, barbarlık ve kabalıkla birlikte anılırdı."[11] Kralcılık *pardo*ları ve köleleri çekmekte o kadar başarılı olamamıştı. İspanyol sahipler aristokratların cumhuriyetinden daha mı iyiydi sanki? Köleler bir kez daha plantasyonlardan dışarı hücum ettiler. Curiepe'de palalar ve bıçaklarla silahlanıp La Guaira üzerine yürüdüler. Sahildeki *pardo*lar hâ-

lâ hareketliydi ve 1812 Kasımı'nda diktatörlüğü devirmek için bir girişimde bulundular. Ayaklanan tarım işçilerinin ve *llanero*ların kurduğu çeteler beyaz mülk sahiplerine karşı gerilla savaşı vermeye devam ediyordu. Yarı haydut yarı isyancı olan bu çetelerin iki tarafa da faydası yoktu. Ekonomiyi zayıflatıyor ve kırsal alanda korku uyandırıyorlardı. Ama sırf varlıkları bile bağımsızlık mücadelesine hizmet ediyordu. Mücadele yeniden güçlendiğinde cumhuriyetçi kuvvetler için iyi bir asker kaynağı oldular. Bu arada, kraliyet iktidarının kurulmasının toplumsal düzeni temin etmediğini de kreollere göstermiş oldular.

Terör Yoluyla Savaş

1813 Mayısı'nda Bolivar, Cucuta'dan ayrılıp hızla Yeni Granada sınırlarının dışına çıktı. 23 Mayıs'ta Merida çatışma olmadan düştü ve hem orduya yeni gönüllüler hem de komutanın adına Kurtarıcı namını ekledi. Trujullo hemen ardından geldi; kısa süre sonra Barquisimeto, Valencia ve Caracas yoluna ulaşmıştı ile.[12] Venezuela şimdi yeni ve daha kanlı bir çatışmanın içindeydi. Amansız ve yok edici bir topyekûn savaştı bu. Her ikisi de birbirine üstün olmayan ve diğerinin güçlenmesine izin vermek istemeyen tarafların emniyetsizlik hissinin sonucu şiddet olmuştu. Monteverde halkı terörize ederek ve emrindekilerin isyancıları da sivilleri de öldürmesine izin vererek dengeyi kendi lehine bozmaya çalıştı. Bolivar'a Caracas'ta yüz kişinin öldürüldüğü haberi ulaştı. İspanyolların zalimliği en çok Maturin ve Aragua'da artıyordu ve Antonio Zuazola adlı subay kadar canavarca yöntemlere başvuran kimse yoktu. Zuazola yakıp yıkıyor, insanların uzuvlarını kesiyor, önüne geleni öldürüyor, askerlerine yaralı isyancıları vurmalarını emrediyordu. Birliklerine "yedi yaşının üstündeki herkesi öldürmelerini" söyleyen bu adam için Bolivar, anasının karnındaki çocuğu bile öldüren "iğrenç bir adam" diyordu.[13]

Venezuela'nın farklı kısımlarında her iki taraf da korkunç şeyler yapıyordu. Bolivar'ın komşusu olan *hacendado* Antonio Nicolas Briceno sertlik yanlısı bir devrimci ve sürgündü. Silah arkadaşları arasında *El Diablo* (Şeytan) olarak tanınan Briceno, Yeni Granada yetkililerinin kontrolü dışında terörist eylemler yapmaya meyilliydi. Bolivar'a Avrupalı İspanyolların hepsini öldürmeye yönelik eylem planını sundu (16

Ocak 1813). Bolivar sadece silahlı olanlara karşı yapılacak eylemleri onayladı. Briceno İspanyolların kellesini getiren subayları ve askerleri terfi ettirmeyi önerdi ama bu da reddedildi.[14] Ama Briceno iki yaşlı İspanyol sivili öldürüp kafalarını kesti ve kellelerini Bolivar ile Castillo'ya gönderdi. Bu hareketi yüzünden Bolivar tarafından hem kınandı hem de görevden alındı. Briceno bağımsız olarak çıktığı Barinas seferinde kanlı yöntemlerini uygulamaya devam etti ama esir düştü ve yirmi beş adamı ve on iki başka mahkumla birlikte İspanyol kuvvetleri tarafından idam edildi – adalet üç aşağı beş yukarı yerini bulmuştu fakat Bolivar bu idamlar karşısında çileden çıktı. O'Leary'ye bakılırsa, "bu olay derhal ölümüne savaş ilan edilmesinin sebeplerinden biriydi."[15]

Bolivar'a göre, düşman tek suçu özgürlük için mücadele etmek olan mahkumları öldürerek örtük bir imha savaşı başlatmıştı. İspanyollara teslim olma hakkı tanıyan yurttaşlarının dezavantajlı bir durumda savaştığını düşünüyordu çünkü İspanyollar onlara böyle bir hak vermiyordu. Bu adaletsizliği görmezden gelirse liderliğinden ödün vermesi gerekecekti. Bu yüzden yeni bir politikayı hayata geçirdi: Ölümüne savaş yoluyla yurtseverler de aynı düzeyde tehdit edici olacaktı. Bu savaşta yalnızca Amerikalıların canı bağışlanacaktı. "Artık sabrımız taştı, madem ezenler bizi ölümcül bir savaşa zorluyor, öyleyse Amerika'dan tamamen kaybolacaklar ve ülkemiz bu canavarlardan arınmış olacak. Nefretimiz asla dinmeyecek, savaş ölümüne olacak."[16] Merida yakınlarındaki Mucuchies adlı yayla köyünde ordu Amerikan intikamının ilk kurbanlarını idam etti. Efsaneye göre yine aynı Mucuchies'te Bolivar'a meşhur bir yerli soydan bir köpek hediye edilmiş, köpek Kızılderili arkadaşıyla birlikte Boyaca muharebesinde ölene kadar onu takip etmişti.

15 Haziran'da Trujillo'da çıkardığı meşhur kararnamede Bolivar son derece iyi hesaplanmış sözcüklerle konumunu iyice netleştiriyordu:

> Adalet davamıza aktif ve etkin olarak katılmayan, tiranlığa karşı bizimle işbirliği yapmayan her İspanyol düşman sayılacak ve vatana ihanet suçundan cezalandırılacak, neticede de kesinlikle idam edilecektir. Tarafsız kalsanız bile öleceğinizi, Amerika'nın kurtuluşuna fiilen katılmadığınız müddetçe canınızı kurtaramayacağınızı bilin İspanyollar ve Kanaryalılar. Amerikalılar, sizler suçlu bile olsanız bağışlanacaksınız.[17]

Bu istisna önemliydi. Her iki tarafta ağırlığın Amerikalılarda olduğu bir iç savaş yaşanıyordu. Bolivar Venezuelalılara karşı ölümüne savaş açamazdı; kralcı bile olsalar böyle bir şey yapılmamalıydı: "Özgür olmak istemeyen insanları yok etmek doğru değil."[18] Üstelik bu fiilen mümkün de değildi. Hem toprak sahibi olan hem de olmayan kreol Amerikalıların yardımı olmadan savaşı kazanamayacağını bildiği için kreollere mutlak dokunulmazlık sözü verdi. Trujillo Kararnamesi İspanyollar ile Amerikalıları kesin bir şekilde ayırıyordu. Kararnamenin amacı kralcılık ya da cumhuriyetçilik gibi kategorileri dikine kesip savaşı İspanya ile Amerika arasındaki bir savaş haline getirmekti. Onun dışında İspanyolları korkutup teslim olmaya zorlamayı ve kreolleri bağımsızlığı desteklemeleri için cesaretlendirmeyi de amaçlıyordu. Aslında bu amaçlarından hiçbirini gerçekleştiremediği gibi, öyle katı bir şekilde de uygulanmadı. Ama şiddeti artırdığına şüphe yok.

Trujillo kararnamesiyle silahlanan Bolivar ordusu gönüllüler ve düşman ordusundan firar edenlerle büyüyerek doğuya doğru ilerledi. Bolivar görevini tamamlamak ve ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için, kongrenin talimatlarını çiğnemek gerekse bile ilerlemek zorundaydı. "Deneyimsiz bir savaşçının ilk girişimi" diye nitelenen stratejisi Caracas yolu boyunca hücum halinde hızla ilerlemek, böylece düşmana soluk alma fırsatı vermemek ve kendi ordusunun da aç kalmasını önlemekti. Asıl silah hızdı: "Çabuk hareket edersek Caracas'a varıncaya kadar çevredeki kaynaklardan ordularımızı besleyebiliriz."[19] Sol tarafta kralcı Maracaibo'ya ve arkasındaki uğursuz Coro'ya dikkat etmeliydi. Sağ tarafındaki Barinas'ta ise Monteverde büyükçe bir orduyu Antonio Tizcar komutasında konuşlandırmıştı. Bu ordu Trujillo ve Merida'yı işgal etmeyi başarırsa Yeni Granada'yı alıp Bolivar'ın ordusunun ikmal hatlarını kesebilirdi. Bolivar'ın önünde ise doğudaki birliklerinin başındaki Monteverde'nin kendisi vardı. Bolivar tam kişiliğine uygun bir önleyici saldırı yaptı. Sıradağları aşıp Barinas ovalarına inerek hızla Tizcar üzerine yürüdü ve Monteverde'yi derhal Barinas'ı boşaltmak zorunda bıraktı. Monteverde o kadar acele etmişti ki çok değerli silahları ve cephaneyi yurtseverlere bırakmıştı. Bu arada Ribas cepheden hücumla Niquitao yaylalarında kesin bir zafer kazandı ve dört yüz Amerikan mahkum yurtseverlerin saflarına katıldı, tüm İspanyollar kılıçtan geçirildi. Ardından Barquisimeto'yu almak için kanlı bir mücadele verdi, sonra da, San Carlos'u işgal etmiş olan Bolivar'a katıldı. Bolivar derhal kral-

cıların üstüne yürüdü ve onları Taguanes savanalarında yenilgiye uğrattı (31 Temmuz). Bu savaşta piyadelerinin hareket hızını artırmak için bir ata iki adam bindirme taktiğini uygulamış, düşmana ağır kayıplar verdirmişti. Doğuda ise şimdiden yenilmiş olan Monteverde hızla Valencia'dan Puerto Cabello'ya doğru çekilirken yolda ciddi bir kıyım yaptı ve misilleme de aynı derecede sert oldu.

Bolivar hızın yanında söze de çok önem veriyordu ve sefer sırasında konuşmaları dilden dile yayılıyordu. Kurtardığı yerlerde insanları övüyor, daha çok da vaaz veriyordu: Çok iyi yaptınız ama daha fazlasını istiyoruz, paraya ve gönüllülere ihtiyacımız var. Valilere uyarılar gönderilerek halk erzak, at, katır ve para vermezse eyaletin düşman toprağı sayılacağı bildiriliyordu.[20] Bolivar kadınlara da hitap ediyor, onları da saflarına katıyor ve verdikleri desteği överek İspanyolların zalimliğini anlatıyordu. Carache'de "İspanyollar ölümcül ellerini tatlı kadınlarımızın güzel ve narin sinelerine uzatmış, kanlarını dökmüş, pek çoğunu öldürmüştür... Şimdi kadınlarımız bizi ezenlere karşı savaşıyor ve onları yenmek için bizimle yarışıyor."[21] Ayrıca Bolivar ilerlerken herkese bu savaşın ölümüne bir savaş olduğunu hatırlatıyordu.

Bolivar 2 Ağustos'ta Valencia'yı işgal edip Yeni Granada savaşlarında deneyim kazanmış genç Atanasio Girardot'u Puerto Cabello'daki düşmanın üzerine gönderdi. Kendisi de tam bir anarşinin hüküm sürdüğü Caracas'a doğru ilerlemeye başladı. Caracas'taki otoriteler siyasi liderlik ve askeri savunma güçleri olmadığından, teslim olmaktan başka çare bulamadı. Başlıca hükümet ve ordu yetkilileri olan korku içindeki yarımadalılar ve Kanaryalılar ülkeyi terk etmeye başladı. Kralcı kuvvetler ortadan kaybolduğu ve cumhuriyetçiler de henüz görünmediği için *pardo*lar evleri ve kamu binalarını yağmalamaya, beyazların hayatını tehdit etmeye başladılar. Teslim şartları görüşülürken kaptan-general pek çok askeri ve sivil yetkiliyle, ayrıca birçok İspanyolla birlikte şehirden kaçtı ve La Guaira'dan denize açılıp yandaşlarını öfkeli halkla karşı karşıya bıraktı. Şehir yetkilileri Bolivar'a bir temsilci gönderip bir an önce gelerek şehir sakinlerinin canını ve malını koruması için yalvardılar. Bolivar bunu kabul etti fakat Monteverde'nin de anlaşmayı onaylamasında ısrar etti. "Caracas neredeyse boşalmıştı, çünkü neşe içindeki insanlar fatihi karşılamaya gitmişlerdi. Bolivar büyüdüğü şehre 6 Ağustos 1813'te onu şükranla karşılayan insanların tezahüratları arasında girdi."[22]

Depremin ve işgalin yaralarını taşıyan Caracas kutlama yapılamayacak kadar da kasvetli değildi. Büyük bir kalabalık onu karşılayarak "Venezuela'nın Kurtarıcısı çok yaşa!" sloganları attı. Ak giysiler içindeki bir grup genç kız kalabalığın içinden çıkıp atının yularını aldı ve Bolivar attan inince boynuna çelenkler asıp kucağına çiçekler verdiler. Bolivar başkentin sokaklarında kalabalığın kucaklamaları ve destekçilerinin selamları arasında zafer yürüyüşü yaparken kilise çanları ve bandolar çalıyordu.[23] O gece onuruna verilen baloda dans etti ve beyazlı kızlardan biri olan yirmi bir yaşındaki çekici Josefina "Pepita" Machado'yla ilişkisi başladı. Çok müthiş bir güzellik timsali olmasa da fikir sahibi ve zarif bir kadın olan Machado annesini ve kız kardeşini de yanında getirmişti. Sonraki dört beş yıl boyunca Bolivar'ın metresi olarak bilinecek ve saray dedikoduları doğruysa, mevki peşinde olanların himaye için başvurdukları kişi olacaktı.[24] Savaşta şan, hükümette güç, yatağında bir kadın: Bolivar emeğinin karşılığını almıştı.

Kurtarıcı

Bolivar'a zaferini ballandıra ballandıra anlatmak kalmıştı. İki gün sonra Caracas halkına, Venezuela'da hukuku, özgürlüğü ve bağımsızlığı tesis etme savaşında Muhteşem Sefer'in verdiği sonuçları aktarıyordu:

> Kurtarıcılarınız taşkın Magdalena'nın kıyılarından Aragua'nın çiçekli vadilerine ve bu büyük başkentin eteklerine ulaştılar. Zaferler kazanarak geçtiler Zulia, Tachira, Bocono, Masparro, Portuguesa, Morador ve Acarigua nehirlerini. Mucuchies, Bocono ve Niquitao'nun çorak ve dondurucu yaylalarını aştılar. Ocana, Merida ve Trujillo'nun çöllerinden ve dağlarından buldular yollarını. Cucuta, La Grita, Betijoque Carache, Niquitao, Barquisimeto ve Tinaquillo muharebelerinde yedi kez galip geldiler ve beş orduyu bozguna uğrattılar. Bu ordularda bulunan toplam on bin asker, güzelim Santa Marta, Pamplona, Merida, Trujillo, Barinas ve Caracas eyaletlerini daha fazla mahvedemeyecekler.[25]

Bu yolculuk Bolivar'a da ülkesinin coğrafyası hakkında canlı bir ders vermiş, göğüs göğüse yaşanan beş çarpışma da savaş sanatları konusunda yeni bilgiler kazandırmıştı.

Ülkenin doğusunda da aynı derecede önemli olaylar meydana geliyordu. Monteverde orada da fatihin yasasını uygulamış ve yurtsever hareketi ezmişti. Ama bir grup yurtsever lider, yani Santiago Marino, Jose Francisco Bermudez, Manuel Valdes, Manuel Piar ve Antonio Jose de Sucre savaşmaya ve Venezuela'yı kurtarmaya karar verdiler. 11 Ocak 1813'te tıpkı Bolivar gibi sömürge seçkinlerinden olan Marino küçük bir birlikle, yani meşhur "Kırk Beş"le Trinidad'dan Güiria'ya sefere çıktı. *Haciendası*'ndan çetesiyle beraber çıkmış ve mülk sahibi olduğu, ilişkilerinin ve kendisine bağlı kimselerin bulunduğu topraklarda etkinlik göstermişti.[26] Bu kalkışma yayıldı ve kralcılar doğulu *caudillo*ların önünde geri çekilmeye ve dağılmaya başladılar. Marino önce Maturin'i ele geçirdi, sonra aynı yıl içinde Cumana ve Barcelona'yı da aldı. Liderliği üslubuna, zaferlerine ve kullandığı şiddete dayanıyordu. Zalimliğe zalimlikle karşılık verdi. Cumana'da misilleme olarak kırk yedi İspanyolu ve kreolü kurşuna dizdi. Barcelona'da altmış dokuz komplocuyu idam etti çünkü "böyle insanların hayatı devletin varlığıyla uyumlu değildi."[27]

Ama Marino bir müttefik olduğu kadar bir rakipti de. Kendine "bağımsız ordunun şefi" adını vermiş, doğuda bağımsız bir askeri idare kurmakla kalmayıp Caracas'tan ve Bolivar'ın hükümetinden tamamen ayrı bir siyasi yapı da kurmuştu. Ama Kurtarıcı tüm Venezuela için tek bir merkezi otorite kurulmasında ısrar ediyordu. İki askeri yapılanmanın bir mantığı olabilirdi ama doğuyu ve batıyı, Venezuela'yı ve Yeni Granada'yı birleştiren tek bir merkezi hükümet zorunluydu: "Ancak Yeni Granada'yla birleşen bir Venezuela ulus oluşturarak diğerlerine ilham verebilir. Venezuela'yı ikiye bölmeyi nasıl düşünebiliriz?"[28] Demek ki, Bolivar'ın ulusal güç ve ekonomik süreklilik için ilk birleşmiş büyük Kolombiya fikri, yerel *caudillo* yönetiminin getirdiği anarşiye bir alternatif olarak sunuluyordu.

Venezuela artık Maracaibo ve Guayana haricinde cumhuriyetçilerin elindeydi ve deneyimli askerlerin yönetimindeki, Bolivar'ın Muhteşem Sefer'inde pek çok kez çarpışmış bir ordusu vardı. Kralcı subayların Heredia'ya anlattığına göre Araure Savaşı'nda "isyancılar müthiş bir cesaretle çarpışmış ve deneyimli Avrupa birlikleri kadar hızlı ve isabetli manevralar yapmışlardı."[29] Bolivar fiilen diktatörlük kurabilecek kadar eksiksiz bir zafer kazanmıştı (ya da öyle görünüyordu); askeri

başarısını arkasına aldığı sürece siyasete de karışabilir ve kendi adaylarının kazanmasını sağlayabilirdi. Birinci Cumhuriyet'in hatalarını tekrarlamamaya kararlıydı. "Serbest cumhuriyet yönetimi biçimlerini yeniden kurmaktan" bahsediyordu ama aslında yeni ve kuvvetli bir yürütme gücü istiyordu. 2 Ocak 1814'te temsili meclis onu en üst karar merci ilan edince de bu gücü elde etmiş oldu. Onu bir tiran olarak gören ve *cabildo*lar ile yargı makamını güçlendirerek onu kısıtlamaya çalışan Venezuela aristokrasisinin çekincelerine rağmen, sertlik yanlısı bir devrimci hükümet kurdu. İzlediği siyaset uyarınca İspanyollara asla merhamet edilmiyor ve teslim olan Amerikalılar affediliyor, fakat kamu düzenini ve huzuru bozanlara ölüm cezası veriliyordu. Yönetimde sert, tatillerde yumuşak; düşmanlarının yaydığı Bolivar klişesi böyle bir şeydi ve hakkı olduğunu düşündüğü terfiyi alamayan yabancı bir maceraperest olan kötü niyetli Ducoudray-Holstein da onları doğruluyordu: "Pek çok yurttaşı gibi Bolivar da güçlüklerle boğuşmak yerine rahatı ve keyif çatmayı tercih ediyordu. En sevdiği şeyler sayısız metresiyle vakit geçirmek ve dalkavuklarla çevrili olarak hamağında uzanmaktı."[30]

Bolivar'ın zihni artık savaşın yanı sıra siyasetle de meşgul oluyordu. Şahsen yazdığı üzere, hem asker hem devlet adamı olmak zorunda kalmıştı: "aynı anda hem muharebe alanında hem de hükümetin başında... hem devlet başkanı hem de ordunun generali."[31] Bolivar bu sözleri yazdığında bir diktatördü; sivil destekçileri ve arkasında ordusu vardı. Ama Bolivar'ın diktatörlüğü *caudillo*culuk değildi. Kişisellikten daha uzak ve kurumsaldı, himayeciliğin yanı sıra uzun vadeli politikalarla da ilgileniyordu. Bolivar'ın niyeti devrimi savunmak ve genişletmek için otoriteyi tek elde toplamaktı. Yine de, ortaya çıkan rahatsızlığı gidermek için 2 Ocak 1814'te bir toplantı düzenleyerek diktatörlüğünün gerekçelerini açıkladı: "Sizi anarşiden kurtarmak ve ezenleri destekleyen düşmanlarımızı yok etme arzum beni egemenliği kabul etmeye ve elimde tutmaya zorladı... Size hukukun üstünlüğünü vermeye geldim. Askeri despotluk halkın mutluluğunu temin edemez. Muzaffer bir asker ülkesini yönetme hakkını elde etmez... Ben sıradan bir yurttaşım ve halkın genel iradesi daima benim için en üst kanun olacaktır."[32] Bunların doğru olduğuna kendini inandırmış mıydı, yoksa bildik liberal söylemi mi tekrarlıyordu? Daha sonra Peru ve Kolombiya'da kurulan diktatörlükler aynı ilkeleri

esas aldı: hepsi de acil durumlara verilen tepkilerdi, çıkarları değil politikaları temsil ediyorlardı, ayrıca düzeni ve hukuku temin etme iddiasındaydılar. Bu arada, 1813'te Bolivar, Venezuela'nın yarısının, batı kısmının diktatörüydü. Doğuyu yine kendini kurtarıcı olarak gören Marino almıştı.[33]

Bolivar, kilisenin cumhuriyet davasına rıza göstermesini ve destek vermesini bekliyordu. Din politikasında Aydınlanma'ya saygısının ve İspanya'dan nefretinin izleri vardı. Deprem sonrası batıl inançları kınadı ve kilise hiyerarşisi ile İspanyol patronu arasındaki ittifaka saldırdı. Piskopos ve rahiplere tek seçeneklerinin bağımsızlık olduğunu açıkça ifade etti. Vicdanları onlara ne derse desin, İspanyol düşmana destek vermeyi kesmeliydiler. Caracas'a vardıktan kısa süre sonra Caracas başpiskoposuna şöyle yazdı:

> Hükümet kararnamelerinin yolunu tıkama vakti geçmiştir ve sorun çıkaranlar hukuku karşılarında bulacaklardır. Dolayısıyla, Siz Hazretlerinin kurumu da aynı ruha sahip olduğundan, başpiskoposluğa bağlı tüm rahiplere, vaizlere ve günah çıkarıcılara, size verilmiş yetki doğrultusunda gerekirse cezalandırılacaklarını bildirerek, Amerikan kurtuluşunun haklı ilkelerini her hafta açıklama ve halka bu ilkeleri kabul ettirme; mecbur kalırlarsa şahsi çıkarları hilafına, hatta hayatları pahasına savunma sorumluluğunu benimsetme talimatı vermelisiniz... Günah çıkarma konusunda ise, bu kutsal vazifenin mevcut hükümetin lehine siyasi görüşleri baltalama niyetindekilerce kötüye kullanılmasını önlemek için, böyle bir suç tespit edilir edilmez ilgili kişiler görevden alınmalıdır.[34]

Burada anlaşmazlık dinden ziyade din adamlarıylaydı. Üstelik Bolivar daima kralcı rahiplerle yurtsever rahipleri ayırt ediyor, kimi yurtsever rahiplerin düşmanın elinde neler çektiğini gerektiğinde hatırlatıyordu. Ama Bourbonlara bağlılık halen canlılığını koruyordu elbette.

Bolivar'ın yazılı emirleri Caracas'ta dolaşıma girmiş olabilirdi ama başka yerlerde savaş devam ediyordu. Puerto Cabello'da Monteverde teslim olmayı ve İspanyol barış görevlilerini kabul etmeyi reddetti. Böylece dört binden fazla Avrupalı İspanyol kaderleriyle baş başa kaldılar. Bu insanlar cumhuriyetçiliğin intikam duygusu kadar Monteverde'nin uzlaşmazlığının da kurbanı oldular. İspanya'dan gelen destek güçler Monteverde'ye kısa süre için nefes aldırdı ama Puerto Cabello'dan er-

ken atağa kalkarak bu güçleri boşa harcadı. İspanyollar Valencia yolundaki Barbula'da büyük kayıplar vererek geri çekildiler, Monteverde'nin kendisi de Las Trincheras'taki bir çatışmada ağır yaralandı. Cumhuriyetçiler de büyük bir bedel ödemişlerdi – Girardot'un çatışmada ölmesi hem Bolivar'ı hem de orduyu derinden sarstı. Savaş kesinlikle bitmiş değildi ve kralcılar yeni kuvvetler topluyorlardı. Bolivar, düşmanın hâlâ Coro ve Maracaibo'dan saldırılar düzenlediği batı cephesini korumak için General Urdaneta'yı bir kıtanın başında oraya gönderdi.

Bolivar, Caracas'a döndüğünde belediye 14 Ekim 1813'te önde gelen yurttaşları bir araya toplayarak başkumandanın başarılarını ödüllendirdi. Toplanan meclis Bolivar'ı "orduların Kaptan-generali" ilan etti ve ona "Venezuela'nın Kurtarıcısı" unvanını verdi. Bu eşsiz unvan onun en büyük ayrıcalığı ve daima kimliğinin özü oldu. Bolivar, zarif bir yanıt vererek, "tüm dünya imparatorluklarının tacından daha şanlı ve memnuniyet verici" bulduğu bu unvanı kabul etti; komutanları Ribas, Girardot, Urdaneta, D'Eluyar, Elias ve diğer subaylar ile birliğindeki askerleri de "gerçek kurtarıcılar" diye adlandırarak onore etti.[35]

Kurtuluşun kahramanı aynı zamanda terörün de mimarı mıydı? Bolivar ile meslektaşları ilk önce Monteverde'nin "fatihin hukuku"nu dayattığı ve astlarına terör yaratma izni verdiğini ısrarla belirtiyorlardı. Caracas *audiencia*sı vekili Heredia da Monteverde'nin af konusunda teslim şartlarını çiğnediğini kabul ediyordu.[36] Doğu Venezuela'da İspanyol subayları tarafından yapılan vahşeti özellikle vurguluyorlardı: Heredia'ya göre "genç, başınabuyruk ve zalim" olan Cerveriz, her isyancı kulağına bir pezo ödül vaat ettiği için alçakça ve gaddarca yöntemleri adının sınırsız terörle birlikte anılmasına yol açmıştı. Sonra bir de Antonio Zuazola vardı. Zuazola'nın mahkumların uzuvlarını kesmesi ve işlediği cinayetler şaşkına dönmüş İspanyol subaylar tarafından kayda geçirilmişti.[37] İspanyol mahkumlar adına arabuluculuk yapmaya gelen İngiliz Curaçao Valisi karşısında kendi eylemini haklı çıkarmak isteyen Bolivar, "organize imha yöntemlerinin kıyaslanamaz avantajından tiranları yoksun bırakma" hakkını korumakta ısrar etmiş ve Zuazola'nın Aragua köyünde yaptıklarını saymıştı: "Yaşlı genç, kadın erkek demeden herkesin kulakları kesilmiş, derileri yüzülmüş ve ardından kirli sulara atılmışlardır; kimileri de başka ıstırap verici yöntemlerle yavaş yavaş öldürülmüşlerdir... Doğmamış çocuklar süngü ya da tekmey-

le analarının karnında katledilmiştir."[38] 1818'de *llano*lardaki savaşta Bolivar'ın yanında olan İngiliz gönüllü Richard Vowell, gögüs göğüse çarpışmada ölümüne savaşın ne anlama geldiğini görmüştü. Calabozo'da kralcıların uyguladığı vahşet karşısında Bolivar'ın tepkisini değerlendirirken, "var gücüyle misillemede bulunmaya rıza göstermeseydi kendi askerleri onu parça parça ederdi," diyordu.[39] Misilleme ona kendi adamları arasında itibar sağlıyordu. Bu yüzden Bolivar korku dengesini korumak, en az düşman kadar acımasız olabileceğini takipçilerine göstermek ve doğudaki *caudillo*lar dahil olmak üzere kendi tarafındaki herkese sağlam bir lider olduğunu göstermek için teröre başvurmuştu. Caracas'tan Yeni Granada Kongresi'ne gönderdiği bir raporda şöyle diyordu: "Tinaquillo muharebesinden sonra hiç vakit kaybetmeden Tocuyito, Valencia, Guayos, Guacara, San Joaquin, Maracay, Turmero, San Mateo ve La Victoria şehirleri ile köylerine ilerledim. Buralarda en çok suç işleyen Avrupalı ve Kanaryalılar kurşuna dizildi."[40] "Devrim dönemindeki bir ülke hükümetinin, sıradan bir hükümetten çok farklı yöntemlere başvurması gerektiğinde" ısrar ediyordu.

Beş yıl kadar sonra bu aşırılıklarını savunurken Bolivar uyguladığı politikayı kavramsallaştırıyordu:

> Kaynak noksanlığı çeken bir mücadeleyi ayakta tutmak için aşırı önlemler, korkunç olsa da kaçınılmazdır. Bizi hayatta tutan az sayıdaki başarıyı elde etmek için girdiğim savaşlardaki şiddeti hatırlatmak yeterli. Kurtuluşumuza katkı sağlayan dört gerilla çetesinin savaşa devam etmesi için ölümüne savaş ilan etmeye mecbur olmuş, birkaç sadık takipçimiz olsun diye köleleri serbest bırakmak zorunda kalmıştık; geçen yılki ve bu yılki iki orduyu kurmak için baskıcı bir harp divanına başvurmak zorunda kaldık... Tüm bunlara şöyle bir bakmak bile, ortada elle tutulur hiçbir şey olmadığını gösterecektir. İşte bu hiçbir şeyi elde etmek için tüm kaynaklarımızı kullanmaya mecbur olduk çünkü, genel kural gereği, kötü yapılmış bir makinenin ufacık bir sonuç elde etmek için muazzam güce sahip olması gerekir. Deneyimlerim, insanların ufacık bir şey başarmaları için onlardan çok büyük şeyler istemek gerektiğini gösterdi bana.[41]

Bolivar, "sayısız erkek, kadın ve çocuğun gırtlağını bizzat keserek öldüren", zalimliğiyle meşhur Zuazola'yı dört İspanyol ve bir grup Amerikalıyla birlikte 1813 Eylülü'nde Puerto Cabello yakınlarında esir etti.

Zuazola herkesin gözü önünde asıldı, dört İspanyol idam edildi ve Amerikalılar affedildi.[42] Bolivar, Puerto Cabello'daki Monteverde'den cephanesi, parası ve gemileriyle birlikte teslim olmasını istedi: "Elimdeki sayısız İspanyol ve *isleno* mahkumu kurtarmak için tek yol buydu. En ufak bir gecikmede onları imha edeceğimi de anlamasını sağladım." Bolivar bu idamın muazzamlığı karşısında tereddüt ediyordu. Uzlaşmaya ve Monteverde'yle esir değişimi yapıp elindeki dört bin İspanyol esiri salıvermeye hazırdı ama Monteverde dinlemeyi bile reddetti ve elçiyi hapse attı. Esirleri eşit sayıdaki ve benzer rütbedeki Amerikalılarla takas etme yönündeki yeni bir öneriyi de reddedip yine elçiyi hapse attı.[43] Tüm çabalar boşa gittiğinde, Boves ve diğer İspanyolların uyguladığı vahşet ve hapistekilerin kaçma planları yaptıkları da rapor edilince, La Guaira'daki İspanyol ve Kanaryalı mahkumların ölüme mahkum edilmesi emrini imzaladı. Caracas'ın askeri valisi Juan Bautista Arismendi bu emri yerine getirmeye zaten can atıyordu ve 14-16 Şubat 1814'te sekiz yüz kişi başpiskopos Coll y Prat'ın af talebine rağmen idam edildi. Bolivar bu eylemi başpiskopos karşısında uzlaşmaz bir şekilde savundu: "Ülkenin iyiliği için bu gerekiyor... Hoşgörü verdiğimiz kurbanların sayısını artırmaktan başka işe yaramayacaktır... Daha dün Tinaquillo'da karakolda bulunan yirmi beş kişiyi öldürdüler... Boves bugüne kadar tek bir askerimizi bile esir almadı... Bizim de acımasız davrandığımızı gören düşman, en azından vahşetinin hesabını vereceğini ve asla affedilmeyeceğini bilecek."[44]

Karşı Devrim

1814 başında, politikalarının işlediğine ve İkinci Cumhuriyet'in emniyette olduğuna inanmak için Bolivar'ın yeterince sebebi vardı. Monteverde Puerto Cabello'dan çekilmek zorunda bırakılmış, doğuda ve batıda kazanılan başka zaferler sayesinde devrim emniyete alınmıştı. Ama önünde kanlı muharebeler vardı ve o yıl açık bir mağlubiyetle sonuçlanacaktı. Bunun sebepleri kısa sürede kendini gösterdi. İkinci cumhuriyetin toplumsal tabanı da birincisininkinden daha geniş değildi. Kurtuluş davası tüm Venezuelalıların kalplerini ve kafalarını fethetmemişti henüz. Bolivar da büyük bir üzüntüyle şöyle yazıyordu: "İspanyol kuvvetlerinin büyük bir kısmı Venezuelalılardan oluşuyor... Amerikan kanı

Amerikalılar tarafından dökülmeye devam ediyor. Amerika'nın Çocukları bağımsızlığın en sert düşmanları arasında."[45]

Kendi içinde bölünmüş kreol üst sınıfın karşısında da halk kitlesi ve özellikle de iki grup vardı: köleler ve *llanero*lar. Birinci Cumhuriyeti'n köle isyanlarının hatırası Venezuela aristokrasisinin zihninde hâlâ tazeydi ve köleliği kaldırmayı ya da başka tavizler vermeyi reddetmesine neden oluyordu. Bolivar'ın ordusu 1813 Ağustosu'nda Caracas'ı işgal ettiğinde köleleri önemli direniş odaklarından biri olarak gördü ve onları cezalandırmak için harekete geçti. Üstelik *hacendado*lar, ulusal muhafızları ve devriyeleri düzene sokup "soyguncuları takip etmesi, kaçak köleleri yakalaması ve özel mülk ve mala her türlü saldırıyı önlemesi" için Bolivar'a baskı yapıyorlardı.[46] "Siyahların eline düşeceğiz." 1814 yılı civarında beyaz kreollerin en büyük korkularından biri bu oldu. Köleler silahlı çeteler kurup İspanyollardan ve kreollerden bağımsız olarak kendi mücadelelerini veriyorlardı. Çarpışan iki tarafın ikisinde de ırk bilincine sahip siyah kuvvetler vardı çünkü davaya inanmıyor, faydacı davranıyorlardı. Ayrıca karşı taraftaki beyazları seçip sadece onları hedef alıyorlardı. 6 Eylül 1813'te kralcı bir birlikle çarpışan yurtsever bir subay şöyle rapor veriyordu: "Kayıplarımız [yirmi altı kişi] beyazlardan, Kızılderililerden ve *zambo*lardan oluşuyor. Sadece bir siyah var. Ayrıca, göğüs göğüse çarpışmada çok az siyah kayıp verdiğimizi fark ettik. Hükümet huzuru korumak için bu konu üzerine düşünmeli ve bir çözüm bulmalıdır." Köleler can alıyor olabilirlerdi ama iktidarı alamıyorlardı. Tıpkı özgür siyahlar ve *mulatto*lar gibi onlar da örgütsüz ve lidersizdi. Ama *llanero*lar öyle değildi.

İç kesimlerde devrime direnen yeni bir kralcı lider doğdu: Venezuela sömürgesine İspanyol ticaret filosunda kılavuz kaptan sıfatıyla gelen ve ek iş olarak da kaçakçılıkla uğraşan Asturiaslı Tomas Boves. Yasayla başı derde girince *llano*lara çekilip Calabozo'da sığır simsarlığına başlamıştı. Devrim başladığında, bu kuvvetli, kurnaz ve sadist İspanyol, ortama, yani iç bölgelerin geniş ovalarına çoktan uyum sağlamış durumdaydı. Kuru mevsimde güneşin kavurduğu, ıslak mevsimde sağanaklar altında büyük bataklıklar ve göllere dönüşen bu muazzam genişlikteki dümdüz çayırlar, Kızılderili, beyaz ve siyah melezi vahşi ve savaşçı bir ırkın yurduydu. Sert doğa koşullarıyla savaşmaktan katılaşmış, at sırtında uzun mesafeler gitmeye dayanıklı hale gelmişlerdi. *Llano*lar serseri-

ler, kaçak köleler, haydutlar ve yoksullar için bir sığınaktı ve birçok kanun kaçağına göre hayatta kalmak ideolojiden daha önemliydi:

> Bu engin topraklarda, hiçbir siyasi gerekçesi olmayan ve tek arzusu yağmacılık olan haydut gruplarının, mülk sahiplerinin mallarını ödül olarak dağıtmayı vaat eden ilk *caudillo*nun peşinden gitmesi hiç de az rastlanır bir şey değildir. Boves ve onun gibi haydutların yağma, gasp ve cinayetle geçinen bu insanlardan ordular kurması böyle mümkün olmuştur.[47]

O'Leary şöyle diyordu: "Amerika'daki ya da başka yerlerdeki devrimlerin yarattığı canavarlar içinde Jose Tomas Boves en kana susamış ve merhametsiz olanıydı."[48] 1812'de yurtseverlerce hakarete uğrayan ve itaatsizlik suçuyla Calabozo'ya hapsedilen Boves, 1812 Mayısı'nda kralcılar tarafından kurtarılmış ve kısa süre sonra *llanero*ların *caudillo*su olup Bolivar'ın başına bela kesilmişti. Uzun boylu ve yapılı, koca kafalı, sarışın ve mavi gözlü olan bu adamın görünüşü takipçilerin tam tersiydi ama güç ve dayanıklılık bakımından onlardan üstündü. 1813 Ekimi'nde Vicente Campo Elias'ın komutasındaki cumhuriyetçi güçler karşısında ilk yenilgisini aldıktan sonra güneye çekilip toparlanmış ve *llanero*lardan güçlü bir süvari birliği kurmuştu. 1 Kasım'da Guayabal'da tüm *llanero*ları kendisine katılmaya çağıran ve zengin düşmanlarını her yenilgiye uğrattıklarında ganimet vaat eden meşhur duyurusunu yaptı. Cumhuriyetçi Campo Elias'ın kırsal nüfusu sertlikle yönetmesi de duyurunun etkisini artırdı.

Boves'in sihri neydi? İnsanlar neden onun çetesine katılıyordu? Tam bir popülist miydi yoksa tarım devriminin lideri mi? Guayabal duyurusunda Boves kreol düşmanlarına karşı ölümüne savaş ilan ediyor ve onların mülklerine el koyacağını belirtiyordu.[49] Ama her iki taraf da esirleri öldürüyordu. Yağma da her iki taraf için geçerliydi. Duyurunun anlamı Boves'in de, tıpkı Bolivar ve cumhuriyetçi ya da kralcı diğer liderler gibi, savaşın mali giderlerini karşılamak ve takipçilerine ödeme yapmak için düşmanın mülklerini alacağıydı. Gerçekten de takipçileri siyahlar ve *mulatto*lardı, onlara beyazların mülkünü vaat ediyordu. Bu yüzden, ırkın ve ödülün güçlü karışımı *llanero*ları harekete geçirdi ve Boves ile diğer kralcı *caudillo*ların bir araya gelmesini sağladı. Boves'e kısmen kreol ve seçkin karşıtı olduğu için kısmen de takipçilerini toprak

ve ganimetle ödüllendirdiği için ilgi duyan Kanaryalılar da onun cazibesine kapılmıştı. *Llanero*lara tarım reformu ya da kölelere özgürlük öneren hakiki bir popülist olup olmadığı şüphelidir. Ama şu bir gerçek ki, siyahlar ile *pardo*lara beyazların mülklerini vaat ederek onlardan asker devşirebiliyordu çünkü Birinci Cumhuriyet *llano*larda arazilerin ve hayvancılığın daha da az elde toplanmasına yol açarak alt sınıfların nefretini uyandırmıştı. İşte bu yüzden *llanero*lar cumhuriyete karşı Boves'e katılıyorlardı: özgürlükleri ve hayvanları uğruna savaşmak için.

Boves özellikle siyahları ve *pardo*ları tercih ediyordu. Onun ordusunda subay oluyorlardı; beyazların mülklerini alacakları vaat ediliyordu. Ayrıca Boves sık sık *llano*ların özellikle *pardo*ların mülkü ve kalesi olduğundan dem vuruyordu. Boves'in ordusunda din adamı olarak görev yapan Jose Ambrosio Llamozas'a göre, beyazları öldürüp *pardo*ları ödüllendirmek *caudillo*nun başlıca politikası ve sistemiydi. Llamozas çeşitli olaylarda öldürülen beyazların toplamda dört bini bulduğunu belirtir: "Guayabal'da ilan ettiği, beyazlara karşı ölümüne savaş şiarını birliklerine sık sık hatırlatıyordu. Bu beyazların mülklerinin *pardo*lara ait olduğunu söylerdi hep."[50] 1814 Aralık'ında yedi bin kişiye ulaşan Boves'in ordusunda sadece altmış ila seksen beyaz asker ve kırk elli tane beyaz subay bulunuyordu. Bu sistemin sonucu, onun kontrolü altındaki eyaletlerde beyaz nüfusun hızla düşmesi ve siyahlar ile melezler arasında beklentilerin yükselmesiydi: "Köleler özgürlük arzusuyla hareket ederlerken, *mulatto*lar ve diğer kastlar da temsil hakkı için ve üst makamlara gelebilme beklentisiyle çarpışıyorlardı."[51]

Bolivar Venezuela'daki bu derin ırksal bölünmelerin ve çatışmanın her iki tarafının da ırksal önyargıları hesapsızca kendi çıkarına kullandığının farkındaydı. Bu durum bir ölçüde onun seçeneklerini de kısıtlıyordu. Boves'in *llanero* takipçilerini tetikleyen sınıf nefreti kreol aristokrasisini dehşete düşürmüş ve siyasi iktidarı ellerine alma kararlılıklarını pekiştirmişti. Caracas *audiencia*sının kreol vekili Heredia, Venezuela'da Birinci Cumhuriyet sırasında beyazlar ile *pardo*lar arasındaki "ölümcül nefrete" gönderme yapıyor ve ekliyordu: "Daha sonra kral tarafına geçen gerilla grubu bu nefreti artırdı. Avrupalı aşırılıkçıların sıkça dile getirdiği gibi, *pardo*lar krala sadıktı ve beyaz kreoller de onların yok etmesi gereken devrimcilerdi." "Jose Tomas Boves ve diğer haydut şeflerinin uyguladığı politika budur," diye ekliyordu. Bunlar is-

men kralcıdır ama gerçekte tüm beyaz kreollere savaş açan "başka türden isyancılardır:" "Böylece Boves *pardo*ların idolü oldu; egemen sınıfı yok etme umuduyla onun peşinden koşuyorlardı."[52] Boves 1814 Haziranı'nda Valencia'yı işgal edip yağmaladığında İspanyol yetkililer çaresiz kalmışlardı. Caracas'ı aldığında kaptan-generali tanımayı ya da *llanero* kuvvetlerini kraliyet ordusuna katmayı reddetmişti.[53] Onunki şahsi bir otoriteydi; meşruiyetten ziyade şiddete dayanıyordu ve sadece çok uzaklardaki krala sadıktı. Bolivar bu gelişmeleri üzüntüyle izliyordu. Kölelerin ve *pardo*ların bağlılığını, moralini ve takım ruhunu artırmak için kralcı *caudillo*ların onları yağmaya teşvik ettiğini görmüştü. Ayrıca, kendi emrindeki isyancılardan bazılarının da "aynı renkten kardeşlerine ateş etmekte gönülsüz davrandığını" görmemesi mümkün müydü?"[54]

Bolivar direniyordu. 3 Ekim'de Las Trincheras Muharebesi'nde yaralanan Monteverde, Puerto Caballo idaresinden alınmış, yerine daha geleneksel bir İspanyol olan Manuel Cagigal kaptan-general yapılmıştı. Kralcılar hızlı toparlanıyordu. 1813 Kasımı'nda Barquisimeto'da açıkça yenilmiş olan daha az sayıdaki kralcı birlikler, yurtsever piyadeler panik ve bir dizi hata yüzünden kaçınca üstünlüğü ele geçirmişlerdi. Bolivar bin adam kaybettiği bu olay karşısında çok öfkelendi ve taburu *Sin Nombre* (İsimsiz) ilan etti. Gururunu bir yana bırakıp Valencia'dan Marino'ya acil yardım çağrısı gönderdi. Bir ordu toplamayı başardı ve Campo Elias ve onun birlikleriyle birleşmek için San Carlos'a yürüdü. San Carlos ile Guanare arasındaki ovalarda, Araure denen yerde 3.000 kişiden oluşan ordusuna (düşmanın 3.700 kişilik ordusuna karşı) coşturucu bir konuşma yapan Bolivar 5 Aralık'ta kralcıları cephe savaşına zorladı. Urdaneta komutasındaki *Sin Nombre* piyade taburu ağır topçu ateşi altında saflarını ve disiplinini koruyarak kralcı piyadenin üstüne yürürken süvariler de yetişip onları destekledi. Ama kralcılar şiddetli bir cevap verdiler ve işler tehlikeye girince Bolivar seçkin süvarilerinin başına geçip düşman süvarilerine sürpriz bir saldırı düzenledi ve yenilmek üzereyken dengeleri değiştirip zaferi kazanmayı başardı. *Sin Nombre* taburu son anda süngü takıp İspanyol hattını yarmayı başardığı için Bolivar adlarını "Araure Muzafferleri" olarak değiştirdi. Bu önemli zafer sayesinde batıyı tekrar kazanmıştı, ama bu, onun İkinci Cumhuriyet'teki son zaferi olacaktı.

Şartları zorlamakta olduğunu biliyordu. Bu zaferi kazanmak için tüm birliklerini toplamış, kurtarılmış toprakların geri kalanını savunmasız bırakmış, Coro'dan Caracas'a kadar pek çok cepheyi boşaltma tehlikesini göze almıştı. Kralcı ordudan esir alınanların çoğu Venezuelalıydı. Zaferden kısa süre sonra Bolivar San Carlos'taki karargâhında bir kararname çıkararak bir ay içinde yurtseverlere teslim olan tüm Venezuelalıları affedeceğini açıkladı. Bu daveti itibar görmedi ve kralcılar Venezuelalıları askere almayı sürdürdüler. "Amerikan kanı Amerikalılarca dökülmeye devam ediyordu." Ama İspanyollar da kan döküyordu. Onlar da ölümüne savaş ilan etmişti ve esir almıyorlardı: Ribas, Ocumare'ye girdiğinde kilisede üç yüz ceset buldu; savaşta hiç yer almamış erkekler, kadınlar ve çocuklar.

Bolivar, Orinoco kıyılarından Valles de Aragua'ya kadar *llano*ları mahveden, yolu üstündeki tüm kasabaları yakıp yıkan ve sivil halkta dehşet uyandıran, şimdi de Valencia ve Caracas'ı tehdit eden Boves'le yüzleşmek zorundaydı. Doğudaki rakip diktatörlük yüzünden zaten durumu zayıflamış olan Bolivar şimdi de sömürge düzeninin katı savunucularıyla işbirliği içinde cumhuriyeti yıkmak için savaşan gerilla liderinden kırma generalin devreye girmesiyle bitme noktasına gelmişti. Marino nihayet kuvvetlerini Bolivar'ın kuvvetleriyle birleştirdi ve 1814 Şubatı ve Martı'nda onunla birlikte savaştı. Birleşik ordu Valencia'da tekrar düzenlendi ve Bolivar, "şahsına ve hizmetlerine verdiği değerin bir işareti olarak, ayrıca doğulu subayların Venezuela'nın ortak davasına bağlılığını sağlamak için"[55] komutayı Marino'ya bıraktı. Ama ne doğulu *caudillo*lar ne de onların kuvvetleri çarpışmalarda kendilerini gösteremediler.

Boves, La Puerta'da Campo Elias'ı yendikten sonra Bolivar tüm kuvvetleri topladı ve San Mateo'daki kendi arazisinde konuşlandırdı. Ama kısa sürede çevresi sarıldı, ikmal hatları kesildi ve baba yadigâri toprağından zaferle çıkamadı. Campo Elias öldürüldü ve genç Yüzbaşı Antonio Ricaurte konaktaki cephaneliği havaya uçurarak hem saldırganları hem de kendini öldürdü.[56] Bolivar mecburen oradan Valencia'ya çekilince Boves'i durdurma işi Ribas'a kaldı. Ribas 12 Şubat 1814'te La Victoria'da Boves'i geçici olarak yenilgiye uğrattı. Caracas ve La Guaira'daki İspanyol mahkumları ölüme mahkum eden emri Bolivar o sırada imzaladı. Ama kralcıların gücü ve morali üzerinde bunun çok az et-

kisi oldu ve ordularını tekrar toparlayıp cumhuriyeti yıkmak üzere harekete geçtiler. Bolivar yeniden karşılık verdi; hem de bu kez Cumana ile Caracas'ın, yani Marino ile kendisinin birleşik kuvvetleriyle. İki ordu 28 Mayıs 1814'te sağanak yağmur altında Carabobo savanalarında çarpıştı, omuz omuza savaşan doğulu ve batılı yurtseverler "açık bir zafer" kazandılar ama bunun da faydası olmadı. Sınırsız *llanero* kaynağına sahip olan Boves her katliamdan çoğalarak çıkıyordu adeta.

Boves yeniden Calabozo'dan çıkıp La Puerta üzerine yürüdü. Marino zayıflayan kuvvetlerini burada bir boğazda savunma pozisyonunda konuşlandırmış, toplarını da yakındaki bir tepeye yerleştirmişti. Bolivar Caracas'tan kâtibi, papazı ve birkaç yaveriyle gelince savunma saldırıya dönüştürüldü ancak bu pek akıllıca bir karar değildi. Boves'in süvarileri ovada yurtsever kuvvetleri birkaç saatte yok edip esirleri öldürmeye başlayarak yurtseverlerin saflarını bin kişi kadar azalttılar. Henüz esir değişiminden yararlanmış olan Diego Jalon, Boves tarafından yemeğe davet edildi, ardından derhal kellesi uçuruldu. 15 Haziran 1814'teki bu yenilgi İkinci Cumhuriyet'in sonunun başlangıcıydı. Bolivar, Marino, Rivas ve birkaç subay daha Caracas'a kaçtı. Boves verimli Aragua Vadisi'ni işgal edip başkent ile Valencia arasındaki haberleşmeyi kesti. Valencia'daki askeri birlik inatla direndi ama en sonunda teslim şartlarını görüşmek zorunda kaldı. Şartlara göre şehir halkının ve askerlerin canı ve malı güvende olacaktı. Boves şartlara uyacağına dini bir törenle yemin etti. Ertesi akşam kadınlar dans ederken kocalarını öldürttü ve tüm yurtseverler ortadan kaldırılıncaya kadar katliam sürdü.[57]

Caracas'ta Bolivar bu felaketten umutsuzca bir çıkış yolu arıyordu. Kuşatmaya dayanacak kadar erzak, ordu toplayacak kadar para yoktu. Kiliselerdeki gümüş ve mücevherleri toplayıp yirmi dört sandığa doldurarak hepsini doğuya gönderdi. Batıdan yaklaşan Boves'e karşı direniş ruhu kısa sürede kayboldu ve Caracas halkını panik sardı. Bolivar kurtarabildiği birkaç birliğin yanı sıra Puerto Cabello kuşatmasından deniz yoluyla dönen birlikleri de alıp başkenti boşaltmaya başladı. Pepita Machado St. Thomas'a gönderildi. Sivillerden oluşan kalabalıklar dehşet içinde Boves ve onun güruhundan kaçarak doğuya ilerliyorlardı. Umutsuz mülteciler açlık, hastalık ve arazinin zorlukları yüzünden sayıları azalarak yirmi gün sonra Barcelona'ya ulaştılar, hatta bazıları Cumana'ya kadar gitti. Aragua de Barcelona'daki yurtsever karargâhında

direniş örgütlemek için kısa bir duraklama oldu fakat Bolivar disiplinsiz ordusunun düşmanı görür görmez bozguna uğramasını engelleyemedi ve yeniden küçültücü bir yenilgi almaktan kurtulamadı. Bu sefer de başka bir kralcı lider olan Francisco Morales'e yenilmişti. Aslında Marino'nun topraklarında onun yardımcısı Francisco Bermudez'in komutasında gerçekleşen bu çarpışmanın komutanı bile değildi. Morales, Aragua'daki tüm sivilleri öldürdü. Aragua de Barcelona savaşında 3.700 yurtsever ve 1.011 kralcı hayatını kaybetti.[58] Ölenlerin çoğunluğunun Venezuelalı olması da, ölümüne savaş sloganı bakımından manidardı. Morales yolda mültecileri tek tek avlayıp öldürerek Barcelona'ya kadar geldi ve 20 Ağustos'ta şehre girdi.

Boves Ekim'de Cumana'ya vardı ve şehri çabucak işgal edip yeni bir terör iktidarı kurarak İkinci Cumhuriyet'i nihai olarak ortadan kaldırdı. Sadece bu şehirde bin kişi katledildi ve bunların arasında Caracas'tan kaçmış pek çok talihsiz aile bulunuyordu. Doğulu *caudillo*lar batılı subaylarla ve kendi aralarında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Marino Cumana'yı boşaltıp direniş hattını Margarita ya da Güiria'ya çekmek istemişti. Ribas ise yurtseverlerin ne pahasına olursa olsun Cumana'yı koruması gerektiğinde ısrar etmişti. Bu tartışmayı kazandı ama Cumana'nın pek de kazanca benzediği söylenemezdi çünkü kralcılar şehre çoktan göz koymuşlardı ve yurtsever liderler şehir halkının büyük bir kısmıyla birlikte daha doğuya kaçtılar. Sonraki hedef Maturin'di. Burada da Bermudez yurtsever kuvvetleri savunma düzenine sokmak isterken Ribas yürüyüşe geçip Boves'e saldırmakta ısrar etti. Onun fikri baskın çıktı ve yaklaşık üç bin kişilik yurtsever ordusu Urica'da Boves'in iki kat büyüklükteki ordusuyla karşılaştı. Yurtseverler katledildi ve pek azı Maturin'e kaçmayı başardı. Bir yurtsever süvarinin mızrağına hedef olan Boves'in hayatı bu çarpışmada son buldu ama onunla birlikte İkinci Cumhuriyet'in hayatı da sona ermişti. Morales'in tek yapması gereken Maturin'de temizliğe girişmekti. Bunu da en az kendinden önceki şef kadar zalimce gerçekleştirdi; adamları şehirdeki tüm kadınlara tecavüz etmekle övünüyorlardı. Ribas kaçmaya çalışırken vuruldu ve parça parça edildi, başı yağda kızartılıp Caracas'a götürüldü ve kızıl başlığı kafasına geçirilip halka sergilendi.[59] 1815'in Ocak ayında eyaletin tamamı kralcıların eline geçmişti ve bağımsızlık en az eskiden olduğu kadar uzak görünüyordu.

Bolivar bu trajik sahnelerde bir rol almamıştı. 25 Ağustos 1814'te Cumana'ya ulaştığında had safhada karmaşayla karşılaştı. Çok sayıda sivil mülteci vardı ve askeri birlikler disiplinini kaybetmişti. Ne yeterli kaynak ne de düzen oluşturup direniş örgütleme imkânı vardı. İnşa ettiği yapılardan biri daha kaosun korkunç ellerinde çökerken, yine cumhuriyeti kaderine terk etmek zorunda kalıyordu. Ama kaçmak bile çok zordu.[60] Ertesi gün Marino'yla birlikte gemiye binip Margarita Adası'na doğru yola çıktılar. Taşıdığı kilise gümüşlerini ve mücevherlerini, yurtseverlerin tahliyesini gerçekleştiren gemilerin kumandanı olan korsan Giovanni Bianchi'yle paylaşmak zorunda kaldı. Margarita Adası Manuel Piar adlı başka bir *caudillo*nun denetimindeydi. Doğu Venezuela'da kendine bir yer açmak isteyen bu hırslı *mulatto* iki kurtarıcıyı da kanun kaçağı ilan etti. Bolivar öfkeden deliye döndü ve bu hareketi asla unutmadı. Anakaraya döndüler ve 3 Eylül'de Carupano'da karaya çıktıklarında, Ribas'ın onlara düşman olduğunu, cumhuriyet davasından kaçtıklarını ilan ederek kendini batının büyük şefi, Piar'ı da doğunun büyük şefi yaptığını öğrendiler. Ribas hemen Marino'yu tutukladı ve Bolivar'ı gemide kalan kilise mallarını teslim etmeye zorladı. Ardından onların gemilerine binip Cartagena'ya gitmelerine izin verdi. Korkunç sonuyla yüzleşmeden önceki son eylemi bu olmuştu. Tekrar başarısız olup kaçmak zorunda kalmak Kurtarıcı için çok acı vericiydi.

Bolivar denize açılmadan önce Carupano Manifestosu'nu kaleme aldı. Bu metinde kendini savunuyor ve İkinci Cumhuriyet'in başarısızlığının sebeplerini açıklıyordu. Bu dokunaklı belgede hem çaresizliğini hem kararlılığını, hem başarısızlık hissini hem direniş ruhunu görmek mümkündür.[61] Amerikan halkının büyük bir kısmının kurtarıcıları reddetmesine yol açan bölünmeleri lanetliyordu. "Tanrı bizi yenenlerin kardeşlerimiz olmasını, yalnızca kardeşlerimizin bize karşı zafer kazanmasını sağlayıp bizi hem aşağılamak hem şanımıza şan katmak istiyor sanki." Kurtuluş ordusu düşmanı yok edebilirdi ama Bolivar'a göre, kimseyi özgür olmaya zorlayamazdı. Siyaset felsefesi nasıl günah ve hırsa baskın çıkabilir, diye soruyordu. "Hırs ve açgözlülüğü bırakıp özgürlüğü seçmek, böylece kaderimizi belirlemek yurttaşlarımızın elindeydi ama onlar aldatıldılar ve bize karşı kışkırtıldılar." Olup bitenleri anlamak için tüm talihsizliklerin kaynağına, insanın zayıflığına bakmak gerekiyordu. "Siyaset ve savaşın bizim planlarımıza uygun ilerlemesi, ila-

hi bir gücün yapabileceği şeyleri insanlardan beklemektir." Kendisinin tamamen suçsuz olmadığını, ülkenin acılarına katkıda bulunma talihsizliğine kendisinin de uğradığını kabul ediyordu ancak vicdanının sesini dinleyerek hatalı davranmış ya da işe yaramayan hamleler yapmış olsa da, kasti bir hata ya da kötülük asla yapmamış, yapanlarla da suç ortaklığı etmemişti. Yeni Granada'nın yüce kongresinin kararı ne olursa olsun boyun eğecekti. "Bana verdiğiniz onura ölü ya da diri layık olacağıma Kurtarıcı'nız olarak yemin ediyorum. Kendime çizdiğim yolu değiştirecek hiçbir güç yok bu dünyada. Şimdiden pek çok kez kanla sulanmış ve defne yapraklarıyla süslenmiş batı yolundan sizi kurtarmak için geri gelmeme hiçbir güç engel olamayacak."

Ama artık batı yolu kapanmıştı.

Çıkış ve Sürgün

Bolivar Karayipler'i geçerken morali kesinlikle tamamen dibe vurmuş değildi. Doğuda yenilmiş ve kovulmuş olabilirdi ama Yeni Granada ve Cartagena'da hâlâ saygı görüyordu. 19 Eylül 1814'te Cartagena'ya vardı ve hemen yerinde olmayan piskoposun sarayına yerleşti. O hâlâ general ve Kurtarıcı'ydı, bu yüzden üst düzey askeri rütbeye sahipti. Hiziplere bölünmüş zayıf bir konfederasyonun hâkim olduğu ülkede, henüz ne yönde olduğu tanımsız olsa da, önemli bir rol oynaması bekleniyordu. Bir ay içinde Tunja'daki kongre makamına doğru Magdalena Nehri'nden yukarı doğru hareket etti. Nehre vardığında, Satı Venezuela boyunca çarpışarak gelmiş ve Bolivar'a rakip olma amacıyla Tunja'ya ilerlemekte olan General Urdaneta'nın kuvvetleriyle karşılaştı. Urdaneta'nın askerleri safları bozulup "Kurtarıcı Çok Yaşa!" nidalarıyla Bolivar'ı karşılayınca Urdaneta kaçınılmazı kabul etmek zorunda kaldı ve Bolivar unutulmaz konuşmasında askerleri hem selamladı hem de azarladı:

> Askerler! Yüreğimi neşeyle doldurdunuz. Ama ne pahasına? Her askerin ilk görevi olan disiplin ve itaat pahasına. Başınızda bulunan kişi değerli General Urdaneta'dır. O da tıpkı benim gibi, sevincinizin yol açtığı bu aşırı hareketlerinizi kınıyor. Askerler! Bu itaatsizlik eylemini bir daha tekrarlamayın. Beni seviyorsanız bunu komutanınıza sadakat göstererek, onun emirlerine itaat ederek ve disipline uyarak göste-

rin. Ben yalnızca bu kardeş ülkeye hizmetlerini sunmaya gelmiş bir askerim. Hepimizin anayurdu Amerika'dır. Düşmanımız İspanyollardır. Bayrağımız bağımsızlık ve özgürlüktür.[62]

Tunja'ya kadar ona eşlik ettiler. Bolivar 22 Kasım'da kongreye ikinci Venezuela cumhuriyetinin yükselişini ve çöküşünü anlattığında başta Camilo Torres'in samimi desteğini aldı: "Yeni Granada sizi koruyacaktır çünkü verdiğiniz hesap tatmin edicidir. Talihsiz bir asker olabilirsiniz, ama büyük bir adamsınız."[63] Kolombiya Devlet Federasyonu kaptan-generalliğine getirilen Bolivar'a bütün kuvvetlerin komutası ve Cundinamarca'yı birliğe katıp Cartagena'yı hizaya getirme görevi verildi. Ama Bolivar'ın Yeni Granada'ya başka bir görev için, Venezuela'yı kurtarma görevi için ihtiyacı vardı. Bu iki görevi birleştirebilecek miydi?

Konfederasyona karşı çıkıp güçlü bir merkezi hükümeti tecih eden Narino'nun yakalanıp sürgüne gönderilmesinin ardından Cundinamarca, birliği reddeden beceriksiz siyasetçi ve dini fanatik Manuel Bernardo Alvarez'in idaresine geçmişti. Bolivar birliklerini Santa Fe de Bogota'ya kadar götürüp burada uzlaşma önerdi ama Alvarez bunu reddedip Bolivar ile Venezuela birliklerini suçlamaya başladı, onların aforoz edildiklerini ilan etti. Alvarez ile müttefiki olan din adamları siyasi önyargıları ve yetersiz istihbaratları yüzünden, bir hafta Bolivar'ı kiliseyi yağmalayıp bakirelere tecavüz etmek için geliyor diye kötüleyip ertesi hafta onun iyi ve sadık bir Katolik olduğunu ilan ederek budalalıklarını dört bir yana duyurdular. Tam maskaralık, diye düşünüyordu Bolivar. Santa Fe üzerine yürürken ölümüne savaş ilan etmeyi aklından bile geçirmediğini söyleyerek suçlamaları reddetti: "Hatta bu huzurlu ülkede asla öyle bir şey yapmayacağım çünkü İspanyollar Venezuela'dakinden farklı davranıyorlar."[64] Ama birlikleri sokak sokak çatışarak Santa Fe'yi 12 Aralık 1814'te ancak ele geçirebildiler. Neticede Bolivar kurtarıcı ve birleştirici olarak geldiğini de göstermiş oldu.

Kongre 1815'in Ocak ayında Tunja'dan Santa Fe'ye taşındı ve Birlik Kongresi adını aldı. Ardından Bolivar'ı da birlik ordularının kaptan-generali yapıp hudutları savunma ve Venezuela'yı fethetme planlarını onayladı. Bolivar'ın kongreye mesajı dış tehditlere ve iç düşmanlara karşı birlik ve dayanışma çağrısı içeriyordu: Şu ana kadar korkunç olaylar ve felaketler yaşadıysak "düşmanın gücünden dolayı değil kendi hatala-

rımız yüzünden yaşadık." "Kürenin bu yarısının, yurtlarındaki tiranlığı burada da kurmak isteyen okyanus ötesi bulaştırıcılara değil, Tanrı'nın burada doğma sınavına soktuğu insanlara ait olduğuna herkesi ikna etmeliyiz."[65] Bolivar'ın en acil görevi İspanyolların hayati bir ileri karakola sahip olduğu Atlantik cephesini emniyete almak ve Castillo'nun sorun yarattığı Cartagena'da istikrarı sağlamaktı. Ocana ve Mompos'u kurtardı ama Santa Marta'daki son İspanyol üssüne ulaşamadan yolu ciddi bir şekilde tıkandı.

Cartagena'nın Bolivar'ın ya da herhangi bir merkezi kurumun otoritesini reddetmesi ve kumandanı Albay Manuel del Castillo'nun şahsi düşmanlığı Kurtarıcı'yı iç savaş tuzağına sürükledi. Altı hafta boyunca Mompos'la görüşme yapmaya ve uzlaşmaya çalıştı ancak Castillo'nun, şahsen nefret ettiği, kendi koltuğunda oturduğunu düşündüğü ve Yeni Granada'nın askeri kaynaklarını Venezuela'da çılgınca maceralara girişerek boşa harcayan beceriksiz bir stratejist olarak gördüğü biriyle asla işbirliği yapmayacağı ortaya çıktı. Bolivar farklı düşünmesine rağmen asker meslektaşlarının Cartagena'yı kuşatma fikrine razı oldu ve 27 Mart'ta karargâhını şehre bakan La Popa Manastırı'na kurdu. İkmal hatlarını emniyette tutmak için önlemler aldı ve Castillo da buna karşılık La Popa'nın su kaynaklarını zehirledi. Castillo'nun hücumları başarısız oluyordu fakat Bolivar'ın ordusu firarlar yüzünden eriyordu. Bu iki tarafın da kazanamayacağı bir savaştı, tek kazanan kralcılar olacaktı. Bolivar Cartagena'yı devrimin ana akımına uydurmak için savaşırken kralcılar Magdalena Vadisi'nde kaybettikleri yerleri geri aldılar ve cumhuriyeti işgal edebilecekleri bir boşluk yarattılar. Bolivar ıstırap içindeydi. Castillo ile bir barış anlaşması imzaladı ve görevinden ayrıldı (Mart'tan beri bunu yapmaya çalışıyordu). Sonra da Yeni Granada'nın sorunlarını çözme umudunu yitirmiş bir halde Jamaika'ya doğru harekete geçti. General Pablo Morillo liderliğindeki bir İspanyol ordusu 1815 Temmuzu'nda Santa Marta'da karaya çıktı. Cartagena yüz gün süren kuşatmaya intihar kabilinden direndi ve nihayet 6 Aralık'ta işgal edildi. Şehirdekilerin hepsi ölmüştü, sokaklar ve evler cesetlerle doluydu, hayatta kalan son birkaç yurtsever de kralcılar tarafından katledildi. Castillo yakalanıp idam edildi.

Bolivar İngiliz tüccar Maxwell Hyslop'a ait bir gemiyle 14 Mayıs 1815'te Jamaika'ya vardı. Karaya çıkmadan önce askerlerine hüzünlü

bir veda konuşması yaptı. Tiranlara karşı değil yurttaşlarına karşı çıkmak zorunda bırakıldıkları seferi lanetledi. Şimdi kendisi ayrılıyordu ama askerleri özgürlük için mücadeleye devam etmeliydi, cumhuriyetin kaderi onlara bağlıydı.[66] Bolivar'ın aldığı ders çok açıktı: İspanyollar tarafından değil Amerikalılar tarafından yenilmişlerdi. "Yeni Granada'da," diye yazıyordu, "eyalet yönetimlerinin aşırı güçlü olması ve federal hükümetin merkeziyetçilikten yoksunluğu bu güzel ülkeyi şu anki haline getirdi. İşte bu yüzden, düşmanları zayıf olmalarına rağmen tüm beklentilerin ötesinde başarılar elde ettiler."[67] Amerika liberal değil güçlü bir hükümete ihtiyaç duyuyordu.

Venezuela'daki Muhteşem Sefer'in, Yeni Granada'daki zaferlerin ve karşı devrimin zaferinin yaşandığı 1813-15 yılları Bolivar'ın şahsi ilerleyişinin ve kamusal alandaki hayal kırıklıklarının tarihindeki bir diğer sayfadır. Yine kendisinin yaptığı analizlerde kaçınılmaz bir sonuca varmıştı: Bizzat kendisinin dayattığı politikalar ve projeler işliyor, başkalarının çıkarları araya girdiğinde ise başarısız oluyordu. Ayrıca kreol düşmanlığı ve *caudillo* rekabeti de ona engel oluyordu. Başa çıkması gereken bir sonraki güçlük de *caudillo*lar olacaktı. O vakte kadar şanlı bir tarih yazmış ama iktidara uzanamamıştı.

5. Bölüm

Devrimin Mihenk Taşı

Jamaika Mektubu

VII. Ferdinand 1814'te İspanya'ya dönüp mutlakıyetçi hükümeti restore etti ve liberalleri cezalandırmaya başladı. Amerika'daki politikaları da aynı ölçüde fikir yoksunu ve uzlaşma çabalarına karşı sağırdı. Burada restorasyon fetih ve sömürge devletinin yeniden hayata dönmesi demekti. 16 Şubat 1815'te yarımada savaşı gazisi ve sert bir profesyonel asker olan, düzen ve disiplinle idarecilik yapmaya eğilimli General Pablo Morillo komutasındaki bir kuvvet Cadiz'den denize açıldı. Daha öne Rio de la Plata olan varış noktası değiştirilmiş, devrim ve karşı devrimin orta noktası olan Venezuela'ya dönülmüştü. Buradan da Yeni Granada işgal edilebilir, Peru desteklenebilir ve Rio de la Plata ile Şili'ye giden yol açılabilirdi. Bu ordu İspanya'nın Amerika'ya gönderdiği en büyük kuvvetti: kırk iki nakliye gemisi, onlara eşlik eden beş savaş gemisi ve her yıl arkasından destek birlikler gönderilen on bin kişilik bir birlik.[1] Ama moralleri sayıları kadar yüksek değildi, Amerika'ya vardıktan sonra ölümler ve firarlar yüzünden kısa sürede sayıları da azaldı. İspanyol birlikleri gönüllü değildi, zorunlu askerlik hizmeti veriyorlardı. Sömürge savaşı İspanya'da pek popüler değildi ve ne askerler ne de subaylar Amerika'da, özellikle de hem çevrenin hem de muharebelerin acımasızlığıyla ün yapmış Venezuela'da hayatlarını tehlikeye atmak istemiyorlardı.[2]

Derhal harekatlara başladılar. Başlarda sayı çokluğu ve profesyonellik baskın geldi. Nisan'da Morillo önce Margarita'yı işgal etti, sonra anakaraya doğru ilerledi. Mayıs'ta "bağışlamak, ödüllendirmek ve cezalandırmak" üzere Caracas'a girdi. Temmuz'da pek dirençle karşılaşmayan hızlı bir seferle Yeni Granada'yı ele geçirdi ve 1816 Ekimi'nde yeniden fetih tamamlandı. Santa Fe de Bogota daha önce eşi görülmemiş bir terör döneminden geçti; yurtsever seçkinler feci bir ipe çekme, baş uçurma ve kurşuna dizme çılgınlığında tamamen silindiler; bu olay-

la alay edercesine "yatıştırma" adı verildi. Bu arada köylüler de emekçi grupları haline getirilerek sömürgenin tamamı Morillo'nun ordusu için bir ikmal deposuna çevrildi. 1816 yılı Amerikan Devrimi'nin en karanlık yılı oldu. Yeni Granada'da darağaçları, kıtanın geri kalanında da gericilik ve misilleme vardı.

İspanyol kralı merhamet ve uzlaşmadan inanarak söz ediyor gibiydi ama çok fazla katliam yaşanmıştı; kreoller canlarını ve mallarını kaybetmişlerdi, *pardo*ların durumu iyileşmişti. Zamanı geri almak mümkün değildi ve karşı devrim şiddet dolu bir yeniden fetih olarak gösterdi kendini. Morillo'nun paraya ve ikmale ihtiyacı vardı. 1815'te hızla ilerleyip yasal süreci işletmeden isyancıların mallarına el koyup satışa çıkardı; isyancı kategorisi de liderlerden destekçilere, pasif takipçilere ve göçmenlere doğru genişledikçe genişledi. Venezuela'da Junta de Secuestros (Müsadere Cuntası), krallık hazinesi namına 1815-16 yıllarında neredeyse bir milyon pezo değerinde mal sattı. İki yüzden fazla *hacienda*ya el kondu, bunların da çoğunluğu kuzeydeki kıyılarda ve derin vadilerdeydi. Bu mülklerin sahipleri küçük bir seçkinler grubundan, 145 kişiden oluşuyordu ki bunların arasında Tovar, Blanco, Toro, Machado ve Palacio aileleri de bulunuyordu. Bolivar bile 80.000 pezo değerindeki beş arazisini ve başka mülklerini kaybetti; bu miktar kralcıların tek seferde yaptığı en büyük mülksüzleştirmeydi ve Bolivar'ın toplam zenginliğinin 200.000 pezoyu bulduğunu ve Venezuela'daki en zengin kişilerden biri olduğunu gösteriyordu.[3] Venezuela seçkinleriyle uzlaşmanın yolu kesinlikle bu değildi. Başka her yerde olduğu gibi burada da karşı devrim aynı zamanda üretim karşıtıydı.

Bu olaylara dair haberler dehşet verici bir aşinalıkla yayılırken, Bolivar, Jamaika'dan İngiltere'ye gidip "yardım isteme" planını değiştirdi.[4] Anakaradaki İspanyol etkinliği olayları hızlandırmıştı. Bolivar'ın tepkisi yine aynı oldu: önce düşünsel analiz, sonra karşı saldırı hazırlıkları. İspanyolcada genellikle *Carta de Jamaica* olarak bilinen meşhur "Adalı Beyefendiye Bir Güney Amerikalının Cevabı" mektubu 6 Eylül 1815'te Kingston'dan Bay Henry Cullen'a atılmıştı. Bolivar'ın bir dostu ve hayranı olan Cullen, Jamaika'nın kuzey sahilindeki Falmouth'ta oturuyordu. Bolivar aslında mektubu tüm İngilizce konuşan dünyaya yönelik yazmıştı.[5] Geçmişteki başarısızlıkların yasını tutan ve gelecekteki başarıları kutsayan Bolivar'ın incelikli yazısı, İspanyol Amerikası devrimini

dünya tarihinin üst mertebelerine, kendi rolün de bu devrimin siyasi olduğu kadar düşünsel liderliği noktasına çıkartıyordu

Bolivar sömürgelerin kurtuluşuna dair bir teori inşa eden ilk devlet adamı değildi. Kuzey Amerika'da Richard Bland, John Adams, Thomas Jefferson, Kıta Kongresi ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin ta kendisi sömürge tartışmasına önemli katkılarda bulunmuşlardı. Ama Bolivar Kuzey Amerika deneyiminin farklı olduğunu ve kendi halkı için asla model teşkil edemeyeceğini düşünüyordu. Kendi ulusal kurtuluş teorisini yaratmalıydı ve bu da Aydınlanma fikirlerinin bir taklidi değil, onlara bir katkı olacaktı. Bu mektupta Kurtarıcı, Venezuela ve Yeni Granada'nın ötesine geçerek Amerika'nın bütünsel bir vizyonuna ulaşmaya çalışıyordu.

Jamaika Mektubu teorik bir söylemden ziyade liberalizmin uygulamalarına dair bir beyin jimnastiği niteliğindedir. Yine de bazı siyasi ve ahlaki varsayımlar içeriyordu: İnsanların doğal hakları vardır, ezenlere direnmek insanın hakkıdır, milliyetçiliğin kendine özgü zorunlulukları vardır, makam ve zenginlik imkânından yoksun bırakılmak isyan etmek için yeterlidir. Bolivar, İspanya'nın haksız politikaları ve baskıcı uygulamalarının Amerika'yla bağlarını zayıflattığını ve on altı milyon Amerikalıya kendi haklarını koruma yetkisini verdiğini öne sürerek işe başlıyordu. Karşı devrim baskıyı daha da artırdığına göre bu yetki her zamankinden daha güçlüydü. Savundukları haklar doğal haklarıydı, onlara Tanrı ve tabiat tarafından bahşedilmişti. Amerikalıların İspanya'ya "bir sadakat ilkesiyle" bağlı olduğu doğruydu; bu ilke kalıcı bir itaat alışkanlığında, çıkarların, anlayışın, dinin, iyi niyetin ortaklığında ve Amerikalılar tarafından atalarının doğum yerine hürmet edilmesinde kendini gösteriyordu. Ama bu bağların hepsi kopmuştu. Muhabbetin yerini yabancılaşma almış, ortaklıklar tersine dönerek –Bolivar doğrudan bu sözcüğü kullanmasa da– milliyetçiliğin doğuşunun işaretleri haline gelmişti. Bir de ortada kimlik sorunları vardı. Amerika'da doğanlar ne Kızılderili ne Avrupalıydı; gasp edenler ile gasp edilenler arasında muğlak bir yerde duruyorlardı. İspanyol idaresi sırasında daima pasif siyasi roller oynamışlardı: "Amerika'dan tek esirgenen özgürlük değildi, aktif ve baskın bir tiranlık bile esirgenmişti." Bolivar'a göre, en despot yöneticilerin bile örgütlenmiş bir baskı sistemi vardı ve despota bağlı amirler idarenin çeşitli düzeylerinde görev yapıyorlardı. Ama İspanyol mutlakıyetçiliğinde Amerikalılar idare işlevlerinden faydalanmaya, hat-

ta kendi kendilerini idare etmeye bile imkân bulamamışlardı. Bu yüzden, diyordu Bolivar, sadece haklarından yoksun bırakılmakla kalmamış, tam bir siyasi bebeklik durumunda tutulmuşlardır.

Bolivar eşitsizlik ve ayrımcılığa dair anlamlı örnekler veriyor, İspanya'nın Amerikalıları hem ekonomik fırsatlardan hem de resmi mevki kazanma hakkından yoksun bırakarak onları kol emeği kaynağı ve tüketici pazarına indirgediğini öne sürüyordu. Ne tarım ürünlerinde ne de imalat kolunda İspanya'yla rekabet etmelerine ya da birbirlerine satış yapmalarına izin verilmiyordu. Hammadde ve değerli metal üreticilerine indirgeniyorlardı ki bunların ihracatı bile İspanyol ticaret tekelinin kontrolündeydi. "Üstelik", diye ekliyordu, bu durum günümüzde "öncekinden çok daha büyük ölçekte devam ediyor." Bolivar'a göre, ki yeni araştırmalar da onu doğrulamaktadır, *comercio libre*nin (serbest ticaret) amacı İspanya'nın sömürge ticaretini genişleterek daha verimli bir şekilde yarımada tekelcilerine yönlendirmekti. Bourbonların yeni emperyalizmi ayrıca makam ve mevkilerde de İspanyol hâkimiyetini geri getirmeyi amaçlıyordu. Amerikalılar önemli mevkilerden uzak tutulmakta, hükümet ve idare konusunda deneyim edinme şansından yoksun bırakılmaktaydılar. "İstisnai durumları saymazsak, hiçbir zaman genel vali ya da vali olamadık, çok nadiren başpiskoposluk ya da piskoposluk görevi yapabildik, hiç diplomat olamadık, askersek daima düşük rütbelerdeydik, soyluysak gerçek ayrıcalıklardan yoksunduk. Kısacası, ne idareci ne maliyeci olabildik. Ayrıca çok azımız tüccarlık yapabildi." Modern araştırmalara göre, Amerikalılar sömürge tarihinin başlarında (1650-1750) devlet kademelerinde (genellikle parasını ödeyerek) rahatça görev alabiliyorlardı, ama Bolivar'ın yaşadığı dönemde "İspanyolların tepkisi yüzünden" bu imkân kısıtlanmıştı.[6] Bolivar daha da ileri gidiyordu. Fatihler ve yerleşimcilerin V. Charles ile yaptıkları bir anlaşmayla, atıldıkları macera ve aldıkları riskler karşısında toprak ve idarede mevki hakkı almalarına dayanarak, devlet kademelerinde makam ve mevki sahibi olmanın Amerikalıların "anayasal hakkı" olduğunu savunuyordu. Tarihsel açıdan bu fikir sorgulanabilir elbette, ama bu argümanda, Bolivar'ın Amerikan toprağına ekmek istediği bir sözleşme ruhunun bulunması önemlidir.

Jamaika Mektubu'nda Bolivar kendini geleneğe karşı değişimin tarafında, muhafazakârlığın karşısında devrimin safında görür. "Muhafaza-

kârlar ve reformcular şeklinde iki tarafın ortaya çıkması iç savaşların değişmez bir özelliğidir," der. Genelde muhafazakârlar daha fazladır çünkü alışkanlıklar kurulu iktidara itaati telkin eder. Reformcular daima daha azdır ama sesleri daha gür çıkar ve daha bilgilidirler. Bu yüzden sayılar moral güçle dengelenir. Kutuplaşma uzun vadeli çatışmalar getirir ancak Bolivar mücadeleden umutludur çünkü bağımsızlık savaşlarında kitleler reformcuları izler. Ayrıca uluslararası durumun da muhafazakârlıkla liberalizm arasında bölünmüş olduğunu düşünür; bir yanda Kutsal İttifak, öbür yanda da fiilen Büyük Britanya bulunmaktadır. İspanyol Amerikası'nın tecrit edilmişliğinden (1815'te) ve kavrayışlı bir müttefik ihtiyacından bahsederken şöyle yazar: "Bize koruma sağlayacak özgür bir ülkenin himayesine girip güçlendiğimizde, zafere giden erdem ve yetenekleri geliştirme konusunda mutabakata varacağız."

Bolivar'ın eski rejim ve devrimci değişime dair görüşleri Avrupalılarınkine ya da Kuzey Amerikalılarınkine benzemiyordu ve dışarıdan gelen modellerin işlevselliği sınırlıydı. Farklı bir tarihi, kapasitesi ve toplumsal örgütlenmesi olan bir dünyada yaşıyor, farklı beklentileri olan insanlar arasında iş görüyordu. Uygun yönetim biçimlerini araştırırken onun bir kez daha Aydınlanma'nın siyasi fikirlerine sarıldığını görebiliriz. Siyasal çözümlerin ve yönetim tarzlarının Amerikan şartlarına uyması ve Amerikan ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini görüyordu. En büyük ihtiyaçlardan biri de güçlü ve merkezi otoriteydi. Amerikalılar önceden devlet işleri deneyimi edinemeden devrimde hızla yükselmişlerdi. Bu yüzden bağımsızlıklarını örgütlemeleri ya da liberal kurumlardan faydalanmaları zor olmuştu. Akıl Çağı'nın çocukları olduklarından, fırsatını bulur bulmaz halk cuntaları kurmuşlar, ardından kongreler toplamışlardı. Kongrelerde demokratik ve federal hükümetler kurulmuş, insan hakları ilan edilmiş, güçler ayrılığı sağlanmış, bireysel özgürlükler, basın özgürlüğü ve diğer özgürlükleri gözeten yasalar kabul edilmişti. Bolivar bu durumdan kesin bir sonuç çıkartıyordu: "*Tierra Firme*de* olup bitenler, tam anlamıyla temsile dayalı kurumların bizim karakterimize, geleneklerimize ve mevcut bilgimize uygun olmadığını göstermiştir. Caracas'ta toplumda, meclislerde ve genel seçimlerde parti ruhu uyanmıştı; oysa bizi tekrar esir olmaya götüren tam da bu partiler oldu."

---

* Sömürge döneminde Panama bölgesi için kullanılan İspanyolca terim-e.n.

Jamaika Mektubu Amerikan halkına bir çağrı olmasından ziyade, Bolivar'ın düşüncelerini ve eylemlerinin kaynaklarını yansıtması bakımından önemlidir; zira 1815'te bu çağrıyı Amerikan halkı duymamıştı. İlk olarak 1818'de İngilizce olarak yayınlandı ve ancak 1833'te ilk bilinen İspanyolca versiyonu çıktı. Ama Kurtarıcı ileriki yıllarda Mektup'a sık sık gönderme yaparak ve bazen de ondan doğrudan alıntı yaparak onu İspanyol Amerikası devriminin siyasi ortamının bir parçası haline getirdi. Camilo Torres sonradan Bolivar'ın Jamaika'da sürgünde olduğunu öğrenince devrimin kaderinden umudu kesmediğini açıklamıştı çünkü "Bolivar neredeyse cumhuriyet oradadır."[7] Bu Bolivar'ın kendi değerlendirmesiydi; kendisini devrimin ölçütü haline getirmişti.

Bolivar Jamaika'da bulunduğu sırada adadaki İngilizleri bağımsızlık davası lehine etkilemeye ve basına ya da şahsi tanıdıklarına mektuplar gönderip dolaylı olarak da İngiliz hükümetinin desteğini almaya çalıştı. Bu mektuplar Jamaika Mektubu'nun düşünsel içeriğine sahip değildi ve çoğunlukla propaganda çabalarını yansıtıyordu ki bunların hepsi de inandırıcı sayılmazdı. *Royal Gazette*'ye gönderdiği bir mektupta Yeni Granada hükümetinin İspanyol ordusunu yenip Cartagena'yı kuşatacak kadar birlik toparlayabileceğini, bu arada Venezuela halkının da tüm iç bölgeleri aldığını ve düşmanı denize dökmeye hazır olduğunu iddia ediyordu.[8] Bir başka mektupta İspanyolların "Yeni Dünya'yı tamamen yok edip halkını ortadan kaldırmak için" Venezuela'da yaşlılara, sakatlara, kadınlara ve çocuklara yaptıkları mezalimi canlı ayrıntılarla anlatıyordu.[9] Aynı dergide çıkan bir makalede, muhtemelen Karayipler'deki İngiliz çıkarlarının güvencede olacağı hissini uyandırmak için, kendi deneyimi ve sonraki fikirlerine tamamen ters bir şekilde, İspanyol Amerikası'nda beyazlar, Kızılderililer, siyahlar ve karışık ırklılar arasındaki ırk ilişkilerine dair tozpembe bir tablo çiziyordu.[10] Beyazlar azınlık olmalarına rağmen düşünsel nitelikleri nedeniyle eşitlik iddiasında bulunabilirlerdi. Kızılderililer barışsever, "herkesin dostu," canının ve malının emniyette olduğunu bilen, devletin sunduğu eşitlik hakkıyla korunan bir halktı. *Hacienda*daki köleler, "hizmet etmenin görevleri olduğunu kilisede öğreniyorlardı; doğdukları andan itibaren ailevi bir bağ hissediyorlar, sahiplerinin ailesinin üyeleri muamelesi görüyorlar ve sahiplerini sevip sayıyorlardı." İspanyol *caudillo*lar devrimin hakiki sebeplerini bilmediklerinden köleleri ve diğer beyaz olmayanları beyaz kreollere karşı

ayaklandırmaya çalışmışlar, yağmaya ve kan dökülmesine yol açmışlardı. Ama en sonunda onlar da İspanyollardan yana olmayı bırakıp bağımsızlığı desteklemeye başlamışlardı. Bu yüzden artık "İspanyol Amerikası'nın tüm evlatlarının, renkleri ya da konumları ne olursa olsun, kardeşçe ve değişmez bir bağlılıkla birleştiğini" söylemek mümkündü. Bolivar ayrıca Sir Richard Wellesley'le de tekrar temas kurmuş, Londra'da zaten kullandığı argümanları tekrarlayarak, İngiliz hükümetine Güney Amerika'nın ihtiyaçlarını hatırlatmaya çalışmıştı.

Kendisine cennetten bozma bir araf gibi gelmeye başlayan Jamaika'daki sürgün Bolivar için çok kötü bir dönem oldu. İspanyollarca yenilmiş, kendi halkı tarafından reddedilmişti ve artık hem mali açıdan, hem mevki açısından yoksullaşmış durumdaydı. Borç ve yardım için İngiliz arkadaşı Maxwell Hyslop'a başvurdu. Maxwell, ağabeyi Wellwood'la birlikte Jamaika'dan Cartagena'ya ve anakaraya ticaret yapıyor, bağımsızlık hareketini de ilgi ve hevesle takip ediyordu.[11] Maxwell tam anlamıyla bir kara gün dostuydu. Gerek borç vererek gerek desteğiyle Kurtarıcı'nın yardımına koşan Maxwell onun sonsuz minnettarlığını kazandı. Bolivar yıllar sonra şöyle yazıyordu: "Kolombiya'ya ve şahsen bana yaptığınız hizmetleri asla unutamam." Arkadaşıyla konuşurken devrime dair beklentileri konusunda daha gerçekçiydi. Morillo kararlı ve hızlı hareket ederse, "Güney Amerika'da İspanyol idaresinin yeniden yapılanmasının kaçınılmaz" olduğunu kabul ediyordu. Kamuoyuna dair fikirlerinde de pek yanılsama yoktu: "Düşünen insanların hepsi istisnasız bağımsızlık yanlısı olsa da, halkın çoğunluğu halen haklarını bilmiyor ve çıkarlarının ne yönde olduğunun farkında değil." Güçlü bir devlet yardımına gelmezse Güney Amerika'nın tamamı teslim olacaktır. Venezuela ve muhtemelen Yeni Granada'yla ticaret yapma imkânını kaybeden, ama silahları ve ticaretiyle koruma temin etmek gibi küçük bir bedel karşılığında geri kazanabilecek olan İngiltere için bir fırsattı bu.[12]

Sonraki birkaç ayda nakit ihtiyacını Hyslop'tan karşılayan Bolivar, meteliksiz olduğunu kabul ediyordu: "Kuruşum kalmadı çünkü yanımda getirdiğim az miktardaki gümüşü de sattım." Yüz pezoluk borç para aldı, bir süre sonra yine aynı miktarda borç istedi.[13] Bolivar durumu kötüleşmesine rağmen sadece kendisi için değil, çevresindeki diğer sürgünler için de harcama yapıyordu. 4 Aralık'ta, sürekli para isteyip duran ev sahibesine ödeme yapmak için yeniden borç istedi: "Bu lanet ka-

dın şimdi de ekstralar için yüz pezodan fazla para istiyor. Tam manasıyla haksızlık; ama öyle sivri ve usandırıcı bir dili var ki bu üç kuruşu ödemesem, günün birinde onun terbiyesizliklerine ve hakaretlerine katlanamayıp şiddete başvurduğum için yargıç önüne çıkarım diye korkuyorum. Şu anda gene meteliksiz kaldım. Kadına vermek için bana yüz pezo daha göndermeni rica ediyorum; böylece bana verdiğin borç 300 pezoya çıkmış oluyor."[14]

Jamaika'da ev sahibelerinden daha korkutucu şeyler de vardı. Bolivar taşınırken bir süre Yarbay Paez'in evinin bir odasında kaldı. 10 Aralık gecesi saat on gibi bir suikastçi Bolivar'ın odasına girdi, hamakta uyuyan kurbanının tepesine binip bıçağını boynuna daldırdı, uyanıp mücadele eden adamın yan tarafına ikinci kez bıçağı batırıp sesini kesti ve hayatına son verdi. Suikastçi yakalandığında Bolivar'ın Pio adlı siyah kölesi olduğu anlaşıldı. Ama kurban Bolivar değil, onun silah arkadaşı Felix Amestoy'du. Daha önce Bolivar'ın Şeref Birliği'nde görev yapan adam Kurtarıcı'yla görüşmeye gelmiş, boş hamağı görünce de uzanıp uykuya dalmıştı. Bolivar'ın orada olmayışı pek çok hikâyeye konu olmuştur. Efsanevi Simon Bolivar hikâyesinde bu tür dramatik olaylar genellikle erotik bir sosla sunulur ve Jamaika versiyonuna göre de o sırada Bolivar bir kadının peşindedir. Ama gerçeği kim bilebilir ki? Cinayet ve akabindeki mahkeme Kingston basınına yansıdı ve başka ayrıntılar da ortaya çıktı. Pio'nun adını vermediği iki İspanyol ona Bolivar'ı öldürmesi karşılığında iki bin pezo önermişlerdi ve o gece cesaretini toplamak için küp gibi içmişti. Adam suçunu itiraf etti, suçlu bulundu, idam edildi ve başı Kingston'da bir sırığın üstünde sergilendi. Basına göre "aşağılık İspanyollar"ın Kurtarıcı'yı üçüncü öldürme girişimleriydi bu.[15] Kimdi bunlar? Şüpheliler listesinde üç general vardı: Morillo, Moxo ve La Torre. Ama O'Leary'ye göre Morillo bu kadar düşecek bir asker değildi ve Bolivar da fikirlerini kendine saklamıştı.

Jamaika Bolivar için geçici bir sığınaktı, Venezuela'nın yeniden işgali için bir üs değil. Cartagena bu işe daha uygundu ve orada hâlâ destek bulabilirdi. O sırada Cartagena'nın başında güvenilmez ve kötü niyetli bir müttefik, yani Danimarka doğumlu bir Fransız paralı asker olan H.L.V. Ducoudray-Holstein bulunuyordu. Onun hemen altındaki kişi de Curaçao'lu zengin ve dost canlısı tüccar Luis Brion'du. Brion Venezuela'da büyümüştü ve en sadık Bolivarcılardan biri olduğunu zaman

içinde gösterecekti. Ama 6 Aralık'ta savaşın en korkunç yanlarının ortaya çıktığı bir ölüm ve kargaşa çılgınlığı içinde Cartagena Morillo'nun eline geçti. Bolivar 18 Aralık'ta Jamaika'dan ayrıldı ve Cartagena'nın düştüğünü de bildiği için Haiti'ye gitti; arkasından da saldırı altındaki limandan koca bir mülteci kalabalığı geliyordu. Aux Cayes'te karaya çıkıp derhal Port-au-Prince'e geçti. Adamlarını ve malzemelerini idare ederken yaşadığı bin türlü sorun içinde Bolivar daima çekici bir kadının peşine düşüp onun kalbini kazanmayı beceriyordu. Venezuelalı mülteciler arasında Carlos Soublette'nin güzel kardeşi Isabel de bulunuyordu. Bolivar daha Cartagena'dayken kızın ilgisini çekmeyi başarmıştı ve şimdi daha da ileri giderek onu âşıklarının listesine eklemişti. Üstelik kızın genç ve seçkin bir subay, aynı zamanda son derece sadık bir Bolivarcı olan ağabeyi de bu ilişkiye rıza göstermişti.

Haiti'nin *mulatto* başkanı Alexandre Petion, şiddetli bir köle devrimiyle tetiklenen Bağımsızlık Savaşı'nda Fransız sömürgecilerle kahramanca çarpışanlardan biriydi ve 2 Ocak 1816'da Bolivar'ı heyecanla karşılayarak kasvetini hemen dağıttı. Hazırlandığı sefer için konuğuna yüreklendirici bir moral destek vermekle kalmayıp altı bin tüfek, cephane, erzak, deniz yoluyla nakliye imkânı ve epeyce para verdi. Tüm bunların karşılığında Kurtarıcı'dan Venezuela'da kurtardığı bölgelerde köleliği kaldırma sözü istedi.[16] Yabancı tüccarların oluşturduğu bir birliğin desteği ve özellikle de İngiliz tüccar Robert Sutherland'ın verdiği borç parayla Bolivar Cartagena'dan gelen diğer mültecileri bir araya getirip yeni bir mücadeleye hazırlandı.

Caudillolar

Bolivar'ın anakarada yokluğu sırasında devrim tamamen silinmemişti. Artık yurtseverlerin savaşlarında vazgeçilmez hale gelecek olan reislerin emrindeki çeteler direnişi canlı tutuyorlardı. Bu liderler şunlardı: yukarı *llano*larda Pedro Zaraza, batı *llano*larda Jose Antonio Paez, Caicara'da Manuel Cedeno, Cumana'da Jose Tadeo Monagas, Maturin'de Jesus Beretto ve Andres Rojas. Bunlar devrimin *caudillo*larıydı; güçlerini toprak, insan ve kaynaklara erişme imkânından alan, silahlı çetelerini himayecilik bağıyla bir arada tutan ve sürekli ganimet vaadiyle harekete geçiren savaşçı reislerdi.[17] Bu çeteler İkinci Cumhuriyet'in kalıntı-

larından ortaya çıkmışlardı. Hayatta kalan yurtseverler kralcıların intikamından kurtulmak için doğudaki ovalara, ormanlara, dağlara kaçmışlar, ardından, kısmen kendilerini korumak, kısmen devrimci davayı sürdürmek için reislerden birinin emrinde yeniden birleşmişlerdi.[18] Bir gerillanın teslim olması ya da yakalanması idam edilmesi demekti. Bu bakımdan, direnmekten başka şansları da yoktu. Gruplar bir süper*caudillo* buluncaya kadar birleşip ayrılıyorlardı. Silah olarak mızrak kullanan, atlarını ve sığırlarını Barcelona ve Cumana'daki *llano*lardan elde eden gerillalar düzenli birliklere başarılı saldırılar gerçekleştiriyor, ikmal ve iletişim hatlarını kesiyor, devriyeleri pusuya düşürüyor, kasabaları basıp sonra ortadan kayboluyorlardı. Kralcıları farklı yerlerde pek çok kez köşeye sıkıştırmış ve İspanyolları sabit karakollar inşa etmek zorunda bırakmışlardı.[19]

Gerillalar kralcılarla savaşmakla kalmıyor, kendi aralarında da rekabet ediyorlardı. Venezuela'daki reis rekabeti çetelerin hareketini de engelliyordu çünkü *caudillo*lar ancak askeri başarının ve gönüllüleri çekme kabiliyetinin getirebileceği üstünlük uğruna birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Hiçbir *caudillo* bir diğerine boyun eğmek istemiyordu. Her biri bağımsız kalmak için, ortak bir iktidar olmadan, doğal halde kalmak için savaşıyordu. Kendi içlerindeki bu savaştan en güçlü reisler sıyrılıp öne çıktı: Monagas, Zaraza, Cedeno, Piar. Doğudaki durum böyleydi. Batıdaki *llano*larda reislik üstün fiziksel kabiliyetler gerektiriyordu. Paez'i öne çıkaran da buydu:

> Bu adamlara komuta etmek ve durumu kontrol altında tutmak için her iki elle mızrak kullanmada, vahşi atlar üzerinde savaşma ve muharebe sırasında onları ileri sürmede, yüzmede ve taşkın nehirlerde yüzerken savaşmada, yemek amacıyla vahşi hayvanları kementle yakalayıp öldürmede üstünlük ve yetenek sahibi olmanız gerekiyor; kısacası, bu koşullarda hayatı tehdit eden binlerce tehlikenin üstesinden gelme ve hâkimiyetinizi kurma kabiliyetine sahip olmalısınız.[20]

Bolivar'ın da doğuştan gelen olağanüstü yetenekleri vardı: azim ve dayanıklılık. *Caudillo*larla onların şartlarında rekabet etmeyi öğrendi. Aktif askeri hizmetteki sicili hiç de onlarınkinden aşağı kalır değildi. Amerika'nın muazzam mesafelerini en az muharebeleri kadar ünlü seferlerinde aşarken, insanları yendiği gibi doğayı da yenmişti. Katılığı dil-

lere destandı, kimse azminden şüphe etmiyordu. Ama Bolivar asla sadece şahsi gücüne dayanan bir *caudillo* olmadı. Daima devrimi kurumsallaştırmaya ve siyasi neticelerine vardırmaya çalıştı. Onun istediği çözüm güçlü bir merkezi hükümete sahip büyük bir ulus devletti, yani *caudillo*ların tercih ettiği federal hükümet biçiminden ve ademi merkeziyetçilikten çok farklı bir şeydi. Bolivar hiçbir zaman gerçekten bölgesel bir iktidar tabanına sahip olmadı. Doğunun kendi oligarşisi, kendi *caudillo*ları vardı ve kendilerini astlar olarak değil müttefikler olarak görüyorlardı. Apure önce büyük mülk sahiplerinin elindeydi, sonra da Paez'in eline geçti. Bolivar'ın kendini en güvende hissettiği yer Caracas ve orta-kuzeydi. Buralarda dostları, takipçileri ve Yeni Granada'da, Muhteşem Sefer'de ve orta Venezuela'daki başka harekatlarda onun emrinde çarpışmış subayları vardı. Bolivar güvendiği subaylar olan Urdaneta, Ribas ve Campo'ya istediği emri verebilir, onları şu ya da bu taburun başına atayabilir, istediği cepheye gönderebilirdi. Profesyonel subayların Bolivar'la hiçbir sorunu yoktu; kültürlü, karakterli ve cesur bir adam olduğu için ona saygı duyuyorlardı. Ama *caudillo*lar kendi yerlerini korumak istediklerinden onun liderliğine meydan okuyorlardı. Üstelik 1814'ten itibaren orta Venezuela kraliyet ordusunca işgal edilmiş haldeydi ve artık başkenti kontrol etmeyen Bolivar bir dizi askeri ve siyasi başarıyla gücünü toplamayı başarmak zorundaydı.

*Caudillo*ların çok azı bu şekilde hareket etti. 1813-17 yılları devrimin sınavdan geçtiği bir dönem oldu. İçerideki *caudillo*ların savaşı yüzünden dışarıdan gelen düşmanla savaşta başarısızlık yaşanıyordu. Yine de *caudillo*lar hâkim koşullara, onların elindeki kaynaklara sahip olmayan Bolivar'dan daha iyi uyum sağlamıştı. Düzenli ordunun olmadığı bir ortamda kaçınılmaz olarak kişisel liderlik baskın çıkıyordu ve ortada milli hedefler olmayınca direniş de belli bir düzende olmuyordu. *Caudillo*lar ne kadar anarşik ve bölücü olsalar da Bolivar'ın yokluğunda devrimci bir varlık göstermişlerdi. Jose de Austria durumu, "İlerleme kaydetmeseler de, hiçbiri tamamen yok edilemiyordu," diye ifade eder.[21] Mevcut kaynakları, savaşın yapısını ve düşmanın gücünü düşünürsek, en uygun yöntem gerilla savaşıydı. *Caudillo*ları inlerinden çıkartan şey General Morillo'nun direnişçilere karşı politikaları olmuştu, zira doğrudan onların ve diğer Venezuelalı reislerin canlarına, mallarına ve hayati çıkarlarına saldırılmış, bu yüzden savaşmak zorunda kalmış-

lardı: "Ya savaşmak ya da ölmek gibi iki seçenek karşısında çaresizdiler".[22] Böylece kır gerillası toplumsal ya da siyasi bir güç olarak değil, ganimet vaat eden güçlü reislerin komutasındaki askeri birimler olarak tekrar harekete geçti.

Bu arada, Haiti'de Venezuela istilasını planlamakta olan Bolivar liderlik sorununu çözmek zorundaydı. Bir grup önemli *caudillo* sefer sırasında ve kongre toplanıncaya kadar onun otoritesini tanımaya ikna olmuştu. Toplanan meclisin olumlu eğilimi Bolivar'ın ulusal otoritesinin destekçilerinden olan Arismendi liderliğindeki Margarita'da seferin ilk safhasının, Brion'un maaşları ödemesi ve deniz nakliyesini sağlaması sayesinde gerçekleştirilmesiyle daha da pekişti. Marino, Piar ve diğer *caudillo*ların katılımıyla toplanan ikinci mecliste Bolivar'ın önderliği tasdiklendi ve Venezuela'nın doğu ve batı olarak bölünmemesi oybirliğiyle kabul edildi: "Venezuela Cumhuriyeti tek ve bölünmezdir. Ekselansları, Başkan ve Kaptan-General Simon Bolivar cumhuriyetin seçilmiş ve kabul edilmiş Baş Komutanıdır. Ekselansları General Santiago Marino, komutada ikinci sırada yer almaktadır."[23] Bolivar aynı zamanda gerilla şeflerine orduda rütbe vererek onları yasallaştıracaktı. Büyük *caudillo*lar general ve albay yapılacak, geri kalanına da durumlarına göre rütbe verilecekti.

Tüm bu ritüeller o kadar da önemli değildi aslında. Bolivar'ın *caudillo*ları kontrol edememesinin sebeplerinden biri muharebe alanını kontrol etmiyor oluşuydu. Anakarayı istila etmek için iki bin asker ve on dört savaş gemisinin yeterli olacağını düşünmüştü ama bu fazlasıyla iyimser bir düşünceydi. Haiti'den başlayan ilk sefer (31 Mart – 17 Temmuz 1816) söylem bakımından kuvvetli ama kaynaklar bakımından zayıftı; subaylar ve eşleriyle doluydu, asker sayısı azdı ve askerlerin bir kısmını da Petion sağlamıştı. Karayipler küçük yelkenliler için büyük bir denizdi, İspanyol devriyelerinden uzak durmak için dikkatli olmak gerekiyordu. Fakat filonun Margarita'ya varmasının bir ay sürmesinin esas sebebi Bolivar'ın henüz Aux Cayes'e ulaştıklarını duyduğu Josefina, annesi ve kızkardeşi için geri dönmekte ısrar etmesiydi. Sevgilisiyle tekrar buluşan Bolivar tayfa ve askerler arasındaki dedikodulara aldırmadı. Brion'un tavsiyesine uyarak Margarita'ya Küçük Antiller üzerinden, doğudan yaklaştı. Burada kuvvetleri güvenli bir yer bulabilir ve doğudaki direniş hareketleriyle ilişki kurabilirdi. İspanyol gemileriyle kısa

ve başarılı bir çatışmaya giren Bolivar akıllıca geride kalıp savaşma işini adamlarına bırakmıştı.

Fethi Carupano'dan başlatmanın daha iyi olacağını düşündü ama nihayetinde Puerto Cabello'nun doğusundaki Ocumare'yi tercih etti. 5 Temmuz'da Ocumare'ye ulaştı ve İspanyol direnişiyle karşılaşmadan karaya çıktı. Derhal bir kararname çıkararak tesirli olmaktan ziyade ideallere dayanan önemli iki açıklama yaptı. Bunlardan birincisi İspanyolları da devrime katmayı, diğeri de Petion'a verdiği sözü yerine getirmeyi hedefliyordu. Bolivar açısından ölümüne savaş sona ermişti ve teslim olan İspanyollar affedilecekti. Üstelik doğal adalet ve politikalar gereği köleler artık özgürdü. Petion'a bu özgürlüğün Güney Amerika'yı bağımsızlığa kavuşturma seferine gerçek bir anlam kattığını yazacaktı daha sonra.[24]

Fakat askeri harekat kötü gitti. Kötü istihbarat, subayların yetersizliği ve birliklerin buluşma noktasına ulaşamaması iç kesimlere girmiş olan Soublette'nin birlikleriyle limanda kalanlar arasında bir boşluk yaratarak hem Soublette'nin yalnız kalmasına hem de hain bir yaveri tarafından kandırılan Bolivar'ın esir edilmekten güç bela kurtulmasına yol açtı. Üst düzey subaylar kuvvetlerden bir kısmının Aragua Vadileri'ne ilerlemesini ama Bolivar'ın tekrar gemiye binip çekilmesini kararlaştırdı. Tekrar gemilere doluşulurken oluşan kargaşa tam bir fetih parodisi yarattı. Yanında getirdiği metresi yüzünden Bolivar'ın dikkatinin dağıldığına dair şüpheler peyda oldu. Bir kez daha utanç verici şekilde denizden kaçmak zorunda kalıyordu. Zorlu bir yolculuktan sonra 16 Ağustos'ta Güiria'ya varıp orada Pepita ile ailesini St. Thomas'a bıraktı. Hepsi de sadık Bolivarcılar olan komutanları Briceno Mendez, Soublette ve Salom, Kurtarıcı'nın hareketlerini savunmak için ellerinden geleni yapmışlar, yurtseverler Barcelona'nın iç kesimlerinde başarılı bir şekilde savaşmışlardı fakat İspanyolların yarattığı bu yeni felaket yüzünden Bolivar'ın prestiji zarar görmüştü. Yıllar sonra Ocumare'yi hâlâ unutmamıştı ama başarısızlığını görevi ihmale değil, astlarının hatalarına ve düşmandan kaçmalarına bağlıyordu. Ne olursa olsun, artık *caudillo*lardan daha zayıf durumdaydı; ne de olsa onlardan bazıları doğuda mevzi edinebilmişti.[25]

Kendi birliklerinin desteğini alan Marino ile Bermudez, korkak ve hain diye nitelendirdikleri ve savaş sanatında yeteneksiz buldukları Bo-

livar'la hesaplaşmak istiyorlardı. Güiria'da çıkardıkları bir kararnameyle (23 Ağustos 1816) Bolivar'ı görevden alıp Marino'yu büyük şefliğe, Bermudez'i de onun yardımcılığına atadılar. O'Leary'ye göre bunlardan birincisi kendini "serbestlik ve anarşi"ye adamıştı, ikincisi de "işlenmemiş, kaba ve istikrarsız" bir tipti.[26] Ordu bölündü ve direniş saflarında bir iç savaş ihtimali ortaya çıktı. *Caudillo*lar Bolivar'ı tutuklamak istediler. Bolivar canını zor kurtarıp Güiria'dan kaçarak Haiti'ye gitti. 1816'da yaşadığı aşağılanma kısmen askeri hatalarına dayanıyordu ama yine de sert savaşçı Arismendi ve yurtsever saflarda çok sevilen İskoç maceracı Gregor MacGregor gibi subayları hâlâ arkasındaydılar. Haiti'de Petion ona moral ve maddi desteğini sürdüreceği garantisini verdi, Sutherland de maddi kaynaklarını sunmayı sürdürdü. Karayipler macerası devam ediyordu.

1816-17 yıllarında süren savaş Kurtarıcı için ciddi bir strateji sınavı oldu ve bu sınavı bir anda başardığı da söylenemez. Dağınık haldeki düşmana karşı klasik tarzda savaştığı Muhteşem Sefer'in başarısı, karşısına çıkan askeri sorunları küçümsemesine yol açmıştı. Devrimin bu noktasında Venezuela'nın kuzey kıyısında zafere ulaşmasına imkân yoktu; kralcıların en zenginlerinin yaşadığı bu güçlü bölge çok iyi korunuyordu. Ama Bolivar hâlâ dersini almamış, başka bir cephe açması gerektiğini kabullenememişti. O'Leary'nin yazdığı gibi, "Bolivar'ın Caracas sevdası, ya da orada yaşayanların yurtseverliğine ve orayı eline geçirenlere sunabileceği kaynaklara haddinden fazla güvenmesi askeri kariyeri sırasında birçok hata yapmasına sebep olmuştur."[27]

Haiti'den başlattığı ikinci fetihte Bolivar 31 Aralık 1816'da Barcelona'da karaya çıktı ve "devrimin üçüncü dönemi" dediği şeyi başlattı. Ama üçüncü dönem aşağı yukarı ilk ikisinin bittiği yerde başlıyordu ve ilk hedefi düşmanın savunmasız olduğu Guayana'ya değil, Caracas'a giden yolu tutan kralcı kuvvetlere saldırmak için bir ordu toplamaktı. Böylece, doğuda çeşitli bölgelerde ayrı ayrı savaşan *caudillo*lara kendini tamamen bağımlı kıldı. Tek tek *caudillo*lara mektuplar yazıp büyük *proyecto de reunion* (birleşme projesi) için kendisinin etrafında toplanmaya çağırdı. Zaten Guayana üzerine yürümekte olan Piar'a yazıp kuvvetlerini getirmesini istedi: "Küçük birlikler büyük hedeflere ulaşamaz. Ordumuzun dağınıklığı, bize faydalı olmak şöyle dursun, Cumhuriyet'i yok edecektir."[28] Ayrıca Marino, Zaraza, Cedeno ve

Monagas'a da yazıp birlik ve itaat için emir verdi, ricada bulundu, yalvardı. Ama *caudillo*lar bir anda tarzlarını değiştirmediler, kendi amaçları için ayrı ayrı mücadele etmeyi sürdürdüler. Büyük ordu bir yanılsamaydı ve Bolivar Caracas'ı ele geçirme umudundan vazgeçti; Barcelona'yı bile elinde tutacak halde değildi. Ordusu olmadan, *caudillo*lar gibi merkez üssü olmadan, sadece kendi stratejik ihmallerinin değil, gerilla anarşisinin de kurbanı olmuş bir halde Guayana'ya doğru ilerlemek zorundaydı.

Piar'la Karşılaşma

Guayana'ya doğru ilerlemek, geri çekilmek değil, azimli bir sefere çıkmak anlamına geliyordu. Bolivar'ın amacı devrimin merkezini Orinoco'nun geniş ovaları arasına, iç kesimlere taşımaktı. Bu geniş bölgede geniş nehirler ve sıtma yayan bataklıklar yenilme ihtimaline karşı büyük bir engel, hücuma geçmek için adeta bir sıçrama tahtası, büyük canlı hayvan sürüleri sayesinde de zenginlik kaynağıydı. Artık o, usta stratejist Bolivar'dı. Piar'ın adımlarını takip ederek yapılmış rastlantısal bir hamle değildi bu. 1816'dan beri bu iş Bolivar'ın aklındaydı. Haiti'den ayrıldıktan sonra anakarada tutunacak bir yer bulmak için Guayana'ya sefere çıkmayı düşünmüş fakat kaynak ve insan yetersizliğinden dolayı bu projeyi rafa kaldırmıştı.[29] Orinoco Deltası dört yüz mil genişliğindeydi, nehrin yukarısına doğru kanallar halinde yayılmıştı ve buralarda ancak tecrübeli gemiciler yolculuk edebiliyordu. *Bejuco* ile birbirine bağlanmış uzun ağaçlar ve parlak renkli çiçeklerle süslü sık bitki örtüsüyle kaplı kıyılarında Boves'in yakıp yıktığı köylerin kalıntılarının hâlâ görülebildiği bu bölge cumhuriyetçi gambotlar ve askerlere açıktı artık. Guayana'yı elde tutmak devrimin ekonomik boyutu açısından da önemliydi çünkü Bolivar'ın tüccar dostu Sutherland'den sağlam bir kredi edinmesini sağlıyordu. Sutherland güvenilir bir tedarikçiden canlı hayvan alıp ihraç etmenin ve yurtsever birliklerle gemilerin hâkimiyetindeki bir Orinoco'nun avantajlarını görmüştü. Bolivar tam da bu argümanla Paez'e otoritesini kabul ettirecekti. Apure'nin *llanero*larının neden bildikleri *caudillo*ya hizmet etmektense hiç duymadıkları *patria*ya hizmet edeceklerini soran Paez, avantajları açıkça gösteren bir cevap almıştı:

> Guayana işgali işlerimizi hayli iyileştirdi. Bu önemli eyaletin elimizde bulunması bize büyük bir ün kazandırdığı gibi yabancılarla ilişkilerimizde konumumuzu olağanüstü sağlamlaştırdı. Bu yabancıların başında da kıtamızın bitişiğindeki adaları kontrol eden İngilizler geliyor. Birliklerimizin zaferini duyduktan hemen sonra her türden malla dolu gemileriyle göründüler. Birçok İngiliz tüccar ülkemizin ürünleri karşılığında hükümetimize tüfek, barut, mermi, üniforma ve her türden savaş malzemesi vermek için sıraya girdi. Bazılarıyla sözleşme imzaladık bile.[30]

Bolivar bu ve sonraki mesajlarında yeni müttefikine devrimin başarıları konusunda bir ders vermek, Paez'i hizada tutmak için gerektiği yerde onu pohpohluyor, söz dinlemeyen *caudillo*ların başına gelenlere dair haberler gönderiyor, piyade taktikleri ve kimi silahlarla ilgili bilgiler veriyordu. Karşılığında da "acilen, acilen, acilen" 2.500 katır göndermesini istiyordu; bir ay sonra katırları "olabildiğince hızlı göndermesini" yazıyordu.[31] Bolivar ısrar ve tekrarla insanların direncini kırmanın mümkün olduğuna yürekten inanıyordu.

Kurtarıcı 10 Nisan 1817 gecesi geniş Orinoco Nehri'ni Angostura yakınlarında küçük bir kanoyla geçerek 2 Mayıs'ta üst düzey komutanları Arismendi, Bermudez, Valdes, Zaraza ve Soublette'den hemen önce Piar'ın kampına ulaştı. Piar artık generalliğe terfi ettirilmiş ama yatışmaktan ziyade, bu terfiyi bir meydan okuma gibi algılamıştı. Bağımsızlığını hemen açıkça ortaya koydu, Bolivar'ın emirlerini işine geldiği gibi yorumladı ve İspanyol esirleri öldürmenin gerekliliğini vurguladı. Guayana'da amansız bir savaş veriliyordu. Piar'ın ilk büyük hedefi denizden 250 mil içerideki Angostura'ydı. Beyaz badanalı binaları ve Orinoco nehrinin sol kıyısında hoş gezinti yolları olan, nehrin içine doğru uzanan yüksekçe bir yarımadaya inşa edilmiş güzel bir sömürge kasabasıydı burası. Ama Angostura iyi savunuluyordu; ancak zorlu bir muharebenin ardından alınabildi.

Ardından Piar, Caronei Nehri'ndeki misyonlara saldırdı. Burada 1724'ten beri İspanyol Fransiskenleri aktif faaliyet gösteriyordu ve artık misyonların bulunduğu yer Guayana'nın en gelişmiş kesimi haline gelmiş, "iyi düzen ve patriyarkal yönetimin modeli" olmuştu. Kralcıların başlıca kaynaklarından biri olan ve yurtsever birliklerin de yararlandığı bir yerdi burası.[32] 1817 Şubatı'nın başında bu barış ve refah cennetinde Katalan misyonerlerin idaresindeki yirmi dokuz köy bir anda iki ateş

arasında kaldı ve kralcıların cılız direnişini kıran Piar'ın birliklerince işgal edildi. Rahipler yurtsever istilacılara karşı kralcı Guayana'nın savunulmasında rol almakla suçlandılar. Kraliyet ordusuna silahlı Kızılderililer, atlar ve erzak gönderdikleri için bu suçlamada haklılık payı vardı. İspanyol asıllı oldukları, onları himaye eden İspanyol kralının tebaası oldukları ve kralcı kuvvetlerce kuşatılmış oldukları için başka türlü davranmaları mümkün değildi. Ama onlar savaşçı değildi ve şahsen hiçbir şeye karışmamışlardı. Caroni misyonlarındaki kırk bir rahipten yedisi kaçtı, on dördü esarette öldü ve 7 Mayıs 1817'de yirmi esir pala ve mızrakla idam edilip cenazeleri yakıldı.[33] Rahipleri kralcı oldukları için kınayan Bolivar'dan gelen bir emri güya yanlış yorumlayan ve cinayetlerden doğrudan sorumlu olan iki cumhuriyetçi subay hiçbir zaman cezalandırılmadı ve bu canilik Kurtarıcı'nın liderliğine gölge düşürdü. Piar şahsen bu caniliği onaylamadığını bildirdi. Şubat'tan Mayıs'a kadar rahipler onun elindeydi, isteseydi onları çoktan öldürmüştü. Bolivar 2 Mayıs'ta Angostura'ya ulaşmış, tam olarak kontrolü eline alamasa da ismen idareyi almıştı. Yapılan zalimliğin "ordudaki çılgınların... merhametsiz vahşilerin" eseri olduğunu iddia etti. Misyonların idaresine getirdiği Papaz Jose Felix Blanco bir açıklama yaparak "General Bolivar'ın olayla bir ilgisi olmadığını" belirtti.[34] Karargahta birileri Albay Jacinto Lara'ya önlem alma yetkisi vermiş, o da Yüzbaşı Juan de Dios Monzon'a emir vermişti. O'Leary bu caniliği çok feci bir hata olarak görmektedir. Fakat Lara Bolivar'ın subayı olarak kalmayı sürdürdü ve Kurtarıcı'ya hizmetlerinden dolayı hem korundu hem de terfi ettirildi.[35]

Bolivar şimdi de Guayana'da otoritesini kuramadan *caudillo*ların isyanıyla karşı karşıya kalmıştı. Önce Bermudez ve Valdez'in ikisi birden Marino'ya karşı ayaklandılar, ardından Marino Bolivar'a karşı ayaklandı ve Piar tüm otoriteye başkaldırdı. Cariaco'da bir tür mini kongre toplayan Marino geçici bir hükümet kurarak kendi durumunu meşrulaştırdı. İspanya hapishanelerinde geçirdiği yıllardan sonra geri gelen ve İspanyollardan ziyade Bolivar'ın başına bela kesilen gülünç din adamı Cortes Madariaga da Marino'yu destekliyordu. 9 Mayıs 1817'de Marino Venezuela halklarına yönelik bir bildiri yayınladı. Sadece bölgesel bir lider değil, ulusun lideri olmak istediğinin bir işaretiydi bu. Ama bir *caudillo* bir gecede anayasal düzenin savunucusu olamaz. Marino bu noktada itibarını kaybetti. Bermudez ile Valdes çoktan onu terk edip Bolivar'a

katılmıştı. Bu sefer General Urdaneta, Albay Sucre ve daha önce Marino'ya itaat eden birçok subay Guayana'ya gidip Bolivar'ın emrine girdi. Rüzgâr başka yerden esmeye başlamıştı. Marino kendisine sadık kuvvetlerle sefere katılıp Guayana'nın liderliği için Piar'la rekabete girdi. Piar da Nisan'da San Felix'teki sayıca üstün kralcı kuvvetler karşısında büyük bir zafer kazanmıştı. Bolivar'ın stratejisi Angostura'daki İspanyol güçleri tarafsızlaştırmak ve Orinoco üzerinde askeri kontrolü sağlamanın yanı sıra nehirde de deniz gücü oluşturmaktı. Bir keresinde gambotlarını denetlemek üzere atından indiğinde bir İspanyol birliğinin pususuna düşmüş, nehre atlayıp yüzerek canını kurtarmıştı. Guayana'daki askeri başarısı, Orinoco üzerinde kontrol sağlamasını ve siyasi fikirleri Bolivar'ın Angostura ile Guayana'da mutlak denetim kurmasını ve *caudillo*lar arasındaki itibarını artırmasını sağladı. Tam da bu noktada, yani Bolivar gücünü toplarken, Piar ona karşı çıkmaya karar verdi.

Sağlam bir liderlik kurmak, rakipsiz olmak – Bolivar'ın emelleri bunlardan ibaret değildi. Devrimin aynı zamanda geniş bir toplumsal tabana sahip olması gerektiğini biliyordu. Destekçi tabanını beyaz kreollerin ötesine taşıyabilmek için halk kesimlerini kendi saflarına katmalıydı ki, bu zor bir karardı ve Bolivar meselenin karmaşıklığının farkındaydı. "*Yurtseverler,* karşı devrimciler, *menfaatçiler, beyazlar,* pardo*lar, Venezuelalılar, Cundinamarcalılar, federalistler, merkeziyetçiler, cumhuriyetçiler, aristokratlar, iyiler ve kötülerden,* ayrıca tüm grupların bölündüğü hiyerarşiler kalabalığının oluşturduğu bu hayranlık uyandırıcı kaostan" söz ediyordu.[36] Venezuela toplumundaki en büyük grup, hem hukuki hem geleneksel olarak ayrımcılığa maruz kalan ve sömürge toplumunda devrime hazır bir kesim olarak ortaya çıkan *pardo*lardı. Savaş onlara bir tür eşitlik, yeni fırsatlar ve liderler sağlamış ama aynı zamanda onları büyük ödüllerden yoksun bırakmış ve hoşgörünün sınırlarını gayet iyi göstermişti. Bolivar ırk ayrımcılığını lanetledi; o özgürlük ve eşitlik için savaşıyordu. Bağımsızlığın özü buydu: "Hukuk önünde eşitlik, fiziksel eşitsizliğin hâkim olduğu yerde kaçınılmazdır." Devrim, doğanın ve sömürgeciliğin dayattığı dengesizliği düzeltecekti. Daha önce "beyazlar yetenekleri, başarıları ve talihleri sayesinde her şeyin tekelini ele geçirmişlerdi. En aşağı koşullarda yaşayan *pardo*ların ise hiçbir şeyleri yoktu... Ama devrim onlara her türlü imtiyazı, hakkı ve avantajı vermişti."[37] Sosyal bir fenomen olarak Bağımsızlık Savaşı cumhuriyetçi

kreollerle kralcı kreollerin *pardo*larla ittifak yapma ve köleleri kendi taraflarına çekme rekabeti olarak görülebilir. Bolivarcı modele göre devrim İspanya'ya karşı kreollerin, *pardo*ların ve kölelerin koalisyonu haline gelecekti. Kreol seçkinlerin tamamı bunu onaylamadı. Daha önceki siyah isyanlarının merkezleri olan Coro ve Maracaibo Bolivar'ın koalisyonunu reddetti ve sonuna kadar devrime direndiler. Bolivar koalisyonu dikkatli idare etmesi gerektiğini, *pardo*ları daima düşük konumdaki ortak olarak ve kreollerin kontrolünde tutması gerektiğini biliyordu. Özerk liderlere sahip olmalarına izin veremezdi. İşte bunun için Manuel Piar'la yüzleşmek ve onu yenmek zorundaydı.

Kreollerin gözünde Piar tam bir ırkçı demagog timsaliydi. Tipik bir *caudillo* değildi çünkü ne bölgesel ne de ekonomik bir bağımsız iktidar kaynağı vardı. Sırf askeri yeteneklerine güvenmek zorundaydı. Bolivar'ın kendisinin çıkardığı bir kararnameyle, "kendi kılıcı ve kendi talihi sayesinde" baş-general rütbesine yükseltilmişti.[38] Curaçao'lu bir *pardo* olduğundan *pardo* tabanına yaslanıyordu. Bir kralcı vakanüvise göre, "Piar en korkunç düşmanlarımızdan biriydi; maceracı, yetenekli bir adamdı ve ait olduğu kastlar üzerinde büyük bir etkisi vardı. Nüfusun büyük bir kısmını peşinden sürükleyebilecek nadir Venezuelalılardan biriydi."[39] Bolivar da beyaz olmayanları askere almak, köleleri serbest bırakmak ve *pardo*larla işbirliği yapmak, böylece askeri dengeyi cumhuriyet lehine bozmak istiyordu ama onları siyaseten yükseltmek niyetinde değildi.

Piar küstahlığı, hırsı ve itaatsizliği yüzünden Bolivar'a çok çektirdi. 1817'nin Ocak ayında bir grup subay Piar'ı terk edip Bolivar'a katıldığında, Piar üstü olan Bolivar'dan onları en ağır şekilde cezalandırmasını istedi; "ahlaksız, barbar ve yozlaşmış kimseler" ancak böyle yola getirilirdi. "Böyle karargâhlarda merhamet zayıflık olarak görülür, iyilik yaparsanız karakter ve enerjiden yana yoksun sanılırsınız, tüm erdemler hiçe sayılır. Ekselansları bunu böylece bilmelidir."[40] Bolivar *caudillo* hukukuna dair bu derslere katlandıktan sonra hakarete zekayla yanıt vererek siyasi değerler olmazsa *caudillo*ların hayduttan başka bir şey olmayacağını ima etti: "Çatışma ve anarşiyle birbirimizi yok edersek cumhuriyetçi safları parçalarız ve haklı olarak bize haydut derler."[41] Ama Piar'ı kontrol etmek mümkün değildi. Orinoco seferinin şahsen yürüttüğü bir savaş olduğunu, Guayana ve misyonların da kendisine ait olduğunu ilan etti. Üstünlük yarışı düpedüz isyana dönüşmüştü. General

Morillo'ya göre Piar'ın isyandan daha tehditkâr bir planı vardı: "Bir *mulatto* ve kastların en önemli şahsiyeti olan Piar, kendisine Haiti'nin başkanı diyen isyancı bir *mulatto* olan Alexandre Petion'la sıkı ilişkiler geliştirmişti; birlikte Guayana'da bir üs oluşturup buradan Amerika'ya hâkim olmayı planlıyorlardı."[42]

Piar güç dengesinin *caudillo*lar aleyhine değiştiğinin ya farkında değildi ya da tam da bu yüzden harekete geçmişti. Bir yıl süren bir kuşatma ve her iki tarafta siyahların ve Kızılderililerin savaştığı bir seferin ardından Angostura'da kralcıların yenilmesi Bolivar'ın gücünü pekiştirmiş ve inisiyatifi ona doğru kaydırmıştı. Bolivar'ın muhalefeti, düşmanlığı, entrikaları ve astlarının küstahlığını sineye çektiği ve sabırla *caudillo*larla uğraştığı bir dönemin ardından, 1817 Haziranı'nda karar vakti geldi. Cariaco'daki siyasetçilerin tavırları ve Guayana'da Piar'ın davranışı Bolivar'ın açık açık konuşmak için güvendiği bir subayı olan Pedro Briceno Mendez'i ona göndermesine yol açtı. Briceno'nun raporuna göre Piar dost kalmak istiyordu ve işleri karıştırma niyetinde değildi. Sadece Bolivar'ın demokratik kurumlar oluşturmasını ve askeri otoritenin yanı sıra siyasi bir otorite de kurmasını istiyordu. Bolivar bu raporda sadece laf kalabalığı olduğunu gördü ve nihayet patladı. Cartagena, Güiria ve Carupano'daki gibi zayıflıkla hareket etmiyordu artık, her zamankinden daha güçlüydü; üç bin adam her emrine itaat ediyordu ve hizipleşmeyi hoş görmeyeceklerdi. "Şu ana kadar ılımlı davrandıysam zayıflığımdan değil sağduyu sahibi olduğumdandı... Ben hayatta olduğum ve kılıcım elimde olduğu sürece burada asla tiranlık ya da anarşi olmayacak."[43] 30 Haziran'da Piar'a istediği yere gitme izni verdi. Ama Piar isyana hazırlanıyordu.

Bolivar artık doğudaki hizipçilik ve muhalefetle başa çıkma vaktinin geldiğine karar verdi. Olağanüstü bir öfke patlamasıyla ve uzun zamandır kendini tutmanın basıncıyla önceki sabrını tamamen bir yana bıraktı ve isyancı generali doğuştan *pardo* olmasına rağmen soyluluk iddiasında bulunmakla, bir suçlu, şiddet meraklısı, hırsız, kanlı bir despot, gereğinden fazla terfi etmiş bir beceriksiz, ırklar arası savaş çıkartmaya çalışan ama konumunu iyileştirmeyi vaat ettiği beyaz olmayan ırktan nefret eden bir adam olmakla suçladı. "General Piar yasaları ihlal etti, sisteme karşı yıkıcı faaliyetler yürüttü, hükümete itaatsizlik etti, emirlere karşı geldi, orduyu terk etti, tam bir korkak gibi kaçtı. Böylece kanun

kaçağı haline geldi. Ortadan kaldırılması bir görevdir ve bunu yapacak kişi hayırlı bir iş başarmış olacaktır."[44]

Bolivar bu ruh haliyle, "Piar'ın, hizbinden diğer *caudillo*lar ve takipçileriyle birlikte" yakalanmasını emretti.[45] Piar tutuklandı, yargılandı ve asker kaçaklığı, isyan ve hainlik suçlarından ölüme mahkum edildi. Mahkemenin başında Brion vardı ve savcılığı da Soublette yürütüyordu. Bolivar cezayı onayladı ve onu Angostura'nın büyük meydanında herkesin gözü önünde bir idam mangasının önüne dikip "iğrenç bir ırklar arası savaş başlatmaya çalıştığı... iç savaşı kışkırttığı ve anarşiye yol açtığı için" kurşuna dizdirdi.[46] Ceza hukuken kusurlu olabilir ama Bolivar onu idam ederken her şeyi dikkatle hesaplamıştı. Piar bölgeciliği, kişisel liderliği ve Siyahların devrimini temsil ediyordu. Bolivar ise merkeziyetçilik, anayasacılık ve ırklar arası uyumdan yanaydı. Daha sonra şöyle diyecekti: "General Piar'ın ölümü ülkeyi kurtaran bir siyasi zorunluluktu, aksi takdirde *pardo*lar ile beyazlar arasında bir savaş başlatacak, beyazların imha edilmesine ve İspanyolların kazanmasına yol açacaktı. General Marino da itaatsizliği yüzünden ölmeyi hak etmişti ama Piar kadar tehlikeli değildi. O yüzden siyasetle işi halletmek insanlığın hayrına olacak, hatta eski bir dostluk da heba olmayacaktı... Piar'ın ölümü kadar faydalı, siyasi ve aynı zamanda hak edilmiş bir ölüm yoktur."[47]

Asıl tehlike pardokraside yatıyordu. Bolivar beyaz olmayanlara zaten eşitlik verilmişken ırklar arası savaşı kışkırtmakla suçlamıştı Piar'ı: "General Piar bu eşitliğin inkâr edilemez kanıtıdır." Kreollerin kontrolü altındaki ölçülü, aşamalı refom programı mevcut düzenin toptan altüst edilmesiyle tehdit edilmişti ki bunun sonu ancak anarşi olabilirdi. Devrimin tabanını genişletmek esastı fakat bu kreollerin liderliğini ortadan kaldırmak anlamına gelmiyordu. "Bu devrimin yaratıcıları kimlerdir? Beyazlar, zenginler, aristokratlar, hatta milis şefleri değil midir? Devrimin bu liderleri hangi ilkelere göre hareket ediyor? Cumhuriyetin kararnameleri adalet ve özgürlüğün ölümsüz anıtlarıdır... daha önce aynı liderlerin malı olan kölelere bile özgürlük ve her türlü bağdan bizi kurtarmak bakımından en geniş anlamıyla bağımsızlık." Piar kreollere karşı savaş başlatmaya çalışıyordu, "hem de sırf az çok beyaz doğdular diye. Piar'a göre insanın teninin rengi bir suçtu ve yaşama mı yoksa ölüme mi yazgılı olduğunu gösteriyordu."[48] Piar'ın idamının ertesi günü Bolivar kurtuluş ordusunun askerlerine soruyordu: "Kölelerin zincirle-

rini kıran bizim ellerimiz değil mi? Sınıflar ve renkler arasındaki iğrenç ayrımlar tamamen ortadan kaldırılmadı mı? Milli mülklerin sizlere dağıtılmasını emretmedim mi? Eşit, özgür, bağımsız ve mutlu değil misiniz, saygı görmüyor musunuz? Piar size daha fazlasını verebilir miydi? Hayır, hayır, hayır."[49]

Irk Taktikleri

Sınıf ve ırk sorunları öyle kolayca çözülemeyecekti. Bolivar bu konuda girişimlerde bulunmasına rağmen risk aldığını biliyordu ve bazı kuşkuları vardı; en azından daha sonra kuşkuları olduğundan söz etmişti. 1828'de Bucaramanga'da şöyle diyordu:

> Bağımsızlığın ilk yıllarında, İspanyolları öldürebilecek ve korku salacak cesur adamlara ihtiyacımız vardı öncelikle. Siyahlar, zambolar, mulattolar ve beyazlar, hepsi de cesurca savaşıyorlarsa saflara katıldılar. Kimseye para ödülü verilemiyordu çünkü hiç para yoktu. İnsanların azmini korumanın tek yolu olağanüstü eylemleri ödüllendirmekti ve yiğitliği sağlamanın yolu terfiydi. Dolayısıyla bugün her kasttan ve renkten insan general, lider ve subay oldu fakat birçoğunun kaba kuvvetten başka yeteneği yoktur. Vaktiyle kaba kuvvet de Cumhuriyet'e gerekliydi, ama şimdi, barış zamanında huzur ve güvene bir engel teşkil ediyor. Gerçi ne olursa olsun zorunlu bir kötülüktü bu.[50]

Dolayısıyla, Kurtuluş Ordusu'na katılan *pardo* sayısı 1815-16'da hızla arttı. Ölen ya da kaçan kreollerin yurtsever saflarda bıraktığı boşlukları doldurmak için onlara ihtiyaç vardı, ayrıca onlar da savaş zamanındaki toplumsal hareketliliğe büyük umut bağlamışlardı. O andan itibaren Cumhuriyet Ordusu'nun geleneksel yapısı dönüşmeye başladı; kreoller askeri ve siyasi denetimi ellerinde tutmayı sürdürürken *pardo*lar daha üst rütbelere ulaşma fırsatı yakaladılar. Peki bağımsızlık davasına siyaseten inanıyorlar mıydı?

Bolivar onları inandırmak için çok çaba harcadı, ama tam anlamıyla başarıya ulaşamadı. Devrimin ilk yıllarında siyah nüfusun desteğinde ağırlık kralcıların tarafındaydı. Jose Domingo Diaz'a göre 1818'in Aralık ayında Venezuela'daki kraliyet ordusu on üç bin kişiden oluşuyordu; bunun üç bini Avrupalı, on bini Amerikalıydı: "Bu cesur orduda-

ki Amerikalıların hemen hepsi Kızılderili, *mulatto*, *zambo* ve özgür siyahlardı, ama içlerinde köle yoktu."[51] Diaz bir kralcıydı elbette ama bu yazdıklarının aşağı yukarı doğru olduğundan şüphe etmek için bir neden yok. Gerçi geçmişte kralcılar köleleri asimile etme konusunda cumhuriyetçilere nazaran –Diaz'ın yazdığından– daha becerikliydiler, yani daha fırsatçıydılar. O'Leary cumhuriyetçi orduya asker toplamanın zor olduğunu kabul ediyordu. Sorunu toplumsal bölünmeyle açıklıyordu. Toplumun üst kesimi cumhuriyetçi subayları üretmişti ki bunlar belli bir hizmet ve bağlılık anlayışına sahipti.

> Ama alt sınıflar sık sık savaşan tarafların istilasının kurbanı olmuşlardı. Onlara göre zafer de yenilgi de birdi; zafer kazanan kim olursa olsun birliğine onlardan asker devşirebilirdi. Toplumun üst sınıfının savaşmasını sağlayan er ya da geç bağımsızlık elde etme hedefi, çok da fazla beklentisi olmayan kitlelerin moralini pek yükseltmiyordu. Dolayısıyla, eksilen birliklere her gün asker toplamak zorlaşıyordu.[52]

Savaşın ta kendisi de toplumu çözüyor ve *pardo*ların bir kısmını subayların arasına ve üst kesimlere iterken, *pardo* kitleleri yine toplumun en altında bırakıyordu. Kimi kralcılar bu bölünmelerden krallığın daha fazla faydalanmasını ve *pardo* birliklerinden daha fazla subay çıkmasını istiyordu. Ama İspanyol politikası temelde Morillo'nun sefer kuvvetlerine ve kralcı kreollerin desteğine dayanarak toplumun sömürgeci yapısını toparlamaya yönelikti. Bolivar bu açıdan haklıydı. *Pardo*ların cumhuriyet davasından daha çok kazanacağı şey vardı. Peki ama köleler ne kazanacaktı?

Bolivar askere ihtiyacı olan askeri bir liderdi ve savaş sırasında kölelere askeri hizmet karşılığı serbest kalmayı teklif ederek özgürlük için askere yazılmayı şart koşmuştu. Margarita Adası'nda Petion'a verdiği sözü tutarak işe başladı: "Venezuela'da artık köle olmayacak, köle kalmaya gönüllü olanlar hariç. Özgürlüğü tercih edenlerin hepsi silahlarını alıp kutsal haklarını savunacak ve yurttaş olacaklar." Anakarada da 2 Haziran ve 6 Temmuz 1816 tarihli kararnamelerinde, cumhuriyetçi kuvvetlere katılmaları şartıyla kölelere "mutlak" özgürlük verileceğini ilan ediyordu. "Doğa, adalet ve doğru siyaset kölelerin özgürleşmesini gerektiriyor. Bundan sonra Venezuela'da yalnızca tek bir sınıftan insan olacak, herkes yurttaştır."[53] Cevap olumsuzdu. Bolivar kendi kölelerini

serbest bırakmıştı ama pek az *hacendado* onu takip etti. Köle sahipleri nadiren mallarından ya da yatırımlarından vazgeçmeye gönüllü olurlar, Venezuela aristokrasisi de istisna değildi. Kurtarıcı'ya göre "köleler özgür olma arzusunu bile yitirmişlerdi." Ama işin gerçeği, köleler kreollerin savaşında canlarını tehlikeye atmak istemiyorlardı. Cumhuriyetçi bir subaya göre, "Savaşın tehlikeleri karşılığında özgürlüğü kabul edecek çok az köle vardı."[54] Gelgelelim, Bolivar'ın bu kampanyası boşuna değildi. Köle isyanları sona erdi. Artık 1812-14'teki gibi öfkeyle cumhuriyetçilere saldırmıyorlardı. Özerk bir hareket haline gelerek adım adım savaştan çekildiler. Morillo'nun onlara verecek bir şeyi olmadığı ve cumhuriyetçiler ne istiyor olurlarsa olsunlar İspanya'nın statükoyu koruma amacında olduğu açıktı. Morillo verdiği kayıplar yüzünden mecbur kalınca köleleri askere almaya karşı çıkmıyordu ama kölelerin konumlarında bir değişiklik olmuyordu. Morillo'nun ordusu giderek daha fazla sömürgeci bir ordu görüntüsüne kavuştu ve böylece Boves'in kazandığı halk desteğini kaybetti. Bolivar tam da bu desteği cumhuriyetten yana çevirmeye çalışıyordu artık. Ayrıca sadece *pardo*ların ve kölelerin desteğini değil, üçüncü marjinal grup olan *llaner*oların desteğini de almak istiyordu. Bu da tekrar itaat sorununa dönmeyi ve onların *caudillo*sunu saflarına çekmeyi gerektiriyordu.

Kurtuluş Ordusu

Büyük Şef üstünlük kazanma mücadelesini bir adım daha ileri taşıyordu artık. Ya emri altındaki bu güruha katlanmayı sürdürecek ya da Kurtarıcı'ya yaraşan bir ordu yaratacaktı. Ölçüsüz *caudillo*culuğun panzehiri etkin bir ordu yapılanması ve net bir emir komuta zinciriydi. Guayana zaferinden kazandığı otorite ve kaynaklara dayanan Bolivar, Avrupa'daki askeri kurumları model alan profesyonel bir ordu yaratmak için bir dizi reforma girişti. Bolivar sömürgecilik döneminden milis sistemini miras almıştı ancak bu sistem iç güvenliği sağlamak için faydalı olsa da savaşlara uygun değildi. Sonraki birkaç yıl içinde muharebe birimleri geliştirildi ve 1815'te 450 kişilik kendi Şeref Birliği'ni yarattı. Sonradan bu birlik asıl orduya dahil edildi. 1818'deki seferler sırasında bu ordu iki tümen, dört tugay ve değişen sayılarda taburlardan oluşuyordu. 24 Eylül 1817 tarihli kararname kişisel liderliğin yerine profesyonelliği getirme

çalışmalarının başlangıcına işaret ediyordu. "Orduların örgütlenmesi ve idaresi için" bir Genelkurmay oluşturdu, her ordu ve her tümen için bir subay heyeti atadı. Bu heyetler yetenekli askerlere kariyer edinme imkânı da sağlıyordu. Ayrıca daha alttaki komutanlara, subaylara ve birliklere emirler ve talimatlar buradan veriliyordu.[55] Ordunun her kademesinde divanıharp kurdu. Yağma ve talanın önüne geçmek için de kralcıların mallarına ve mülklerine el koyma işini idare edecek bir *tribunal de secuestros (Müsadere Mahkemesi)* oluşturdu; böylece ganimetlerden tekil *caudillo* çeteleri değil "milli hazine" faydalanacaktı.[56]

*Caudillo*lar general ve bölge komutanı oldular; peşlerindeki yığınlar da asker olup merkezde saptanan askeri disipline tabi hale geldiler. Askere alma usulünde de reform yapıldı. Komutanlara kota verildi ve birliklerine o bölgede doğmamış olanları almaları için cesaretlendirildiler. Bolivar bölgecilik ve hareketsizlikle savaşıyor, tam anlamıyla ulusal kimliğe sahip bir Venezuela ordusu yaratmaya çalışıyordu:

> Askerlerin kendi taburlarını terk ederek doğdukları yerde bulunan taburlara katılmaları orduda düzensizlik ve itaatsizliğin başlıca sebeplerindendir ve ortadan kaldırmak için tüm gücümüzle çabaladığımız bölgecilik ruhunu güçlendirmektedir. Tüm Venezuelalılar kendi doğdukları toprakları da kardeşlerinin doğduğu toprakları da aynı şevkle savunmalıdır çünkü Venezuela kopmaz bağlarla ve benzer çıkarlarla bir arada duran pek çok bireyden oluşan tek bir aileden başka bir şey değildir.[57]

*Caudillo*ları birbirinin yardımına koşmaya teşvik ediyor, "savaşın gelişiminin gerektirdiği" şekilde asker ve ikmal desteği vermelerini emrediyordu. Yeni yapılanma kağıt üstünde çarpıcı görünüyordu ama bir anda etkili olmadı. Bolivar Venezuela direnişini tek bir ordu haline getirmeyi başaramadı. Bu güçler hastalık ve kaçaklar yüzünden hızlı bir devridaime sahip yerel kuvvetlerin toplamı halinde kalmayı sürdürdüler. Ama Bolivar'ın idealindeki şey birlikti. Hedefi itaatsizliğe son vermek, bölgesel kaynakları kontrol altına almak ve milli mücadeleye feyz olmaktı. 1817-19 yıllarında üç askeri grup örgütledi: Doğu Ordusu, Batı Ordusu ve kendi komutasındaki Merkez Ordusu. Bu yıllarda orduya asker alıp örgütlenme çalışmaları yürütmek başlıca işiydi ve lojistik altyapıyı oluşturmak daimi bir kâbus oldu, ama nihayetinde tüm bu mücadeleden askeri itibarını artırarak çıkmayı başardı. Profesyonel stan-

dartlara sahip yurttaşlardan oluşan bir ordu yaratmayı bekleyemezdi, elindekiyle idare etmek zorundaydı ve elinde haydutlar, gerillalar ve Kolombiya'nın dört bir yanından gelen gönülsüz askerler vardı. Bunlar Bolivarcı bağımsızlık ordularını oluşturdu ama sadece Bolivar'ın en üst komutan ve ordunun mimarı olması bakımından Bolivarcıydılar.[58]

Bolivar'ın sorunu her durum için orduya ihtiyaç duymasıydı; ovalarda savaşmak için süvarilere, yaylalarda savaşmak için piyadeye ve bulabildiği kadar topa ihtiyaç duyuyordu. Genellikle ordu *llano*lardan tepelere, oradan dağlara gitmek zorunda kaldığı için tek bir seferde bunların hepsi lazım oluyordu. Üstelik her silahın göreli kuvveti sadece taktik değerlendirmelere değil, aynı zamanda elde avuçta ne olduğuna bağlıydı. Elbette taktik yönünden sıkıntı yoktu; Bolivar'ın elinde askeri otoritelerin eserlerinden oluşan küçük bir kütüphane vardı. Bu kütüphanedeki kitaplarda piyade harekatının nasıl yapılacağı, destek süvarilerin nasıl konuşlandırılacağı, etkin ateş gücünün nasıl kullanılacağı anlatılıyordu. Ayrıca fikirlerine değer verdiği Sucre gibi bilgili meslektaşları vardı. Ama Güney Amerika Avrupa'ya hiç benzemiyordu; arazinin yapısı ve muazzam mesafeler Avrupa deneyiminin ötesinde koşullar yaratıyordu. Bolivar'ın askeri fikriyatının temeli Napoleoncu modeller değil, gerektiği zaman kaynakları bulup buluşturmaktı. Ovalarda ve *páramo*larda, tepelerde ve uçurumlarda savaşmaya hazır olmak, askerlerini iklime alışma imkânı olmadan tropiklerden buz gibi yükseklere taşımak zorundaydı. Bolivar bir kez birliklerine ileri emri verdiğinde, basit tabur, bölük, takım düzeninden çıkılıp darmadağınık bir çatışma başlıyor ve netice manevraların ve moralin durumuna göre değişiyordu.

Kurtarıcı'nın Ekim-Kasım 1817'deki askeri reformlarına, yönetim işini kolaylaştırması hedeflenen siyasi değişimler eşlik ediyordu. Piar'ın "demokratikleşme" propagandası olmasa da Bolivar Büyük Şef olarak otoritesini kurumsallaştırması gerektiğinin farkındaydı. Kurtuluş'tan sonra anayasa hazırlanıncaya kadar yasama kuvveti olarak iş görecek geçici bir devlet meclisi oluşturdu. Ordunun başındaki subaylardan ve sivil yetkililerden oluşan bu meclis devlet, savunma ve adalet meseleleriyle ilgilenecekti. Bu sadece bir danışma meclisiydi ve Büyük Şef'in talimatıyla toplanacaktı.[59] Bolivar ayrıca bir de hükümet meclisi oluşturdu. Bu mecliste Juan German Roscio, Fernando Penalver ve Rafael Urdaneta vardı; yürütme organı olarak iş görecek bu meclis Bolivar'ın ölmesi durumunda idareyi devralacaktı.

İşbirliği yapan *caudillo*lar özgül bazı görevlere atanmışlardı. Piar'ın idamından sonra Marino tecrit edildi ve hükümeti çöktü. Bolivar onun gönüllü olarak teslim olmasını bekleyecek durumdaydı. Tam bir eğitimli ve profesyonel asker örneği olan Albay Sucre'yi, Marino'nun müttefiklerini ve astlarını Büyük Şef'in otoritesini tanımaya ikna etmesi için gönderdi. Marino'ya karşı suçlamaları çok açıktı: Piar bir "asiydi" ama Marino sadece "muhalifti," otoriteye ve birliğe yönelik bir tehditti ve Bolivar "onun lideri olduğun hizbi ortadan kaldırmaya" kararlı olduğunu ortaya koydu. Soğukkanlı ve sert sözlerle Marino'ya şöyle diyordu: "Direnmekte ısrar edersen Venezuela'nın bir yurttaşı değil halk düşmanı olursun. Cumhuriyet'in hizmetinden ayrılmaya kararlıysan söylemen yeterli, hükümet istediğin yere gitmene izin verecektir."[60] Cumana valiliğine ve komutanlığına Berudez atanmıştı. Bu eyalet savaş yüzünden o kadar yoksullaşmıştı ki bağımsız bir *caudillo*culuk yaratacak gücü yoktu ve dışarıdan desteklenmesi gerekiyordu. Bolivar artık Bermudez'i över tarzda konuşuyordu: "Ülkesinde iyi tanınan bir isimdir, çok sevilir, itaatkârdır ve hükümetin titiz bir savunucusudur."[61] Herkes onunla aynı fikirde değildi.

*Caudillo*ların direnişini kırma işi daha bitmemişti. Bolivar'ın *caudillo*ları kontrol etmek için *caudillo*ları kullanma politikasının sınırlı bir etkisi olmuştu. Bermudez'i birliğin temsilcisi olarak görüyordu ama diğerleri onu zalim ve intikamcı bir rakip olarak tanıyor, huzurun değil çatışmanın cisimleşmiş hali sayıyorlardı. Onların gözünde Bermudez, şimdi de Bolivar'ın tarafını tutan baş-*caudillo*ydu. Bermudez'in misyonuna karşı çıkan Marino "dünya üzerindeki hiçbir gücün onu eyaletinden uzaklaştıramayacağına" yemin etti.[62] Bolivar ancak bir süre sonra Marino'yu sakinleştirip düşmana saldırırken işbirliği yapmaya ikna etti. 1818 sonunda onu Doğu Ordusu'nun başına atadı ve Barcelona *llano*larının idaresini ona verdi. Diğer doğu bölgelerine ise Bermudez ve Cedeno atandı. Ama liderlik mücadelesi daha bitmemişti. Doğuluları barıştıran Bolivar bu kez de batının savaş beyi Jose Antonio Paez'le baş etmek zorundaydı.

Paez ve Llanerolar: Yeni Bir Güçlük

1817'nin Ocak ayında General Morillo Yeni Granada'dan ayrılıp Venezuela'ya geçti ve kuvvetlerini Andların eteklerine konuşlandırdı.

Ağustos'ta ise karargahını ovalara açılan kapı olan Calabozo'ya kurdu. Bu bölgede savaşmayı planlıyordu çünkü bu sayede *llano*ları geçip Guayana, Maturin ve Cumana'ya ulaşabilir, Caracas, Maracay ve Valencia'yı koruyup Apure'de Paez'e karşı kendini savunabilirdi. Bolivar ise şimdi erken bir iyimserlikle dolup taşıyor, saldırıya geçmek için sabırsızlanıyordu. Temmuz'da, hâlâ kurtarılmamış olan Caracas eyaletine cumhuriyetçilerin büyük zaferler kazanacağına dair haberler gönderiyordu: "Casanare'nin geniş ovalarından büyük Orinoco'nun ağzına kadar zaferin peşinden gidiyoruz. Yirmi şanlı zafer Venezuela'nın kaderini teminat altına almış bulunuyor."[63] Bolivar Guayana'yı elinde tutuyordu. Marino ise Cumana'nın büyük bir kısmını kurtarmıştı. Maturin'de General Rojas cumhuriyetçi davayı canlı tutuyordu. General Monagas Barcelona'da kralcılarla çatışmaya girmişti. Güneybatıda ise, Apure Vadisi'nde Paez *llanero*ların cumhuriyetçi *caudillo*su olarak çarpışıyordu. Aslında tüm bu harekatlar Bolivar'ın tasvirindeki kadar sonuç ya da ümit vaat etmiyordu ama Paez'i emri altına alabilirse Orinoco'dan Andlara kadar geniş bir alanı kontrol etmeye başlayacaktı.

Paez, Apure'yi "mutlak bir bağımsızlıkla ve Tanrı'dan başka kimseye hesap vermeden" yönettiği iddiasındaydı. 1816 Eylülü'nde Trinidad de Arichuna'da Batı Ordusu'nun başkumandanı Albay Santander'in yerini almıştı. Bu göreve şefler ve subaylardan oluşan ve yerel halkın büyük bir kısmının katıldığı bir hareket tarafından "her yandan gelen tehlikelerden onları kurtaracak tek kişi olduğu ve kralcı düşmana karşı Cumhuriyet'in savunusuna ilham vereceği" gerekçesiyle seçilmişti.[64] İşte o gün *caudillo* olarak olarak kabul edilmiş, batı *llano*larının en üst lideri olmuştu. On yıl sonra Santander'le çok daha büyük bir çatışmaya gireceğinin ilk işaretleriydi bunlar. Bir yıl boyunca bağımsız bir kumandan olarak savaş verdi, ama Bolivar Guayana'dan bir komisyon göndererek Paez'den kendisini "Cumhuriyet'in en üst başkanı" olarak tanımasını istediğinde Paez hiç tereddüt etmeden, hatta subaylarına bile danışmadan kabul etti ve gönülsüz davranan birliklerinden de itaat etmelerini istedi.[65] Böylece Paez otoritesini Kurtarıcı'ya devretmiş oluyordu. Onun "askeri yeteneklerini, adının getirdiği prestiji ve yurtdışındaki ününü hesaba katmıştı. Ayrıca, her şeyden önce, farklı yerlerde başka başka *caudillo*ları yönlendirecek üstün ve merkezi bir otoriteye sırtını dayamanın avantajlarının da farkındaydı."[66] 31 Aralık 1817'de Bolivar Angostu-

ra'dan ayrılıp nehirden ve karadan kayda değer bir harekatla, birliklerini üç yüz kilometre yürüterek üç bin kişilik ordusunu Apure Ovaları'na taşıdı. Burada, San Juan de Payara'da Paez'in karargâhı bulunuyordu. Kralcılar ise elli kilometre kadar kuzeydeki San Fernando de Apure'de konuşlanmıştı. 30 Ocak 1818'de Bolivar ile Paez ilk kez karşılaştılar ve atlarından inip kucaklaşarak birbirlerine övgüler yağdırdılar.[67]

Paez klasik bir *caudillo* ve kendi topraklarının lideriydi; toplumun marjinalleşmiş kesiminden değilse de düşük kökenlerden gelen bir kreoldü. Beyazdı, en azından beyaz sayılabilirdi; küçük bir memurun oğluydu ve sömürge bürokrasisinin mirasçılarından biriydi. Barinas'ta bir kavgaya karıştığı için *llano*lara kaçmış ve Birinci Cumhuriyet Ordusu'nda süvari yüzbaşılığına kadar yükselmişti. Paez hayata okuma yazma melekeleri olmadan atılmıştı ve bu yüzden aşağılık hissinden hiç kurtulamamıştı. İngiliz Lejyonu'ndaki subaylar onun bir *llanero* savaşçısı olarak niteliklerini beğenmişlerdi ancak bir tanesi şunu da rapor etmişti: "Paez'le birlikte hizmet verdiğim sırada okuryazar değildi, İngilizler *llano*lara gelmeden önce hiç çatal bıçak da kullanmamıştı. Önceki hayatında işte bu kadar kaba ve kültürsüz bir insandı. Ama İngiliz Lejyonu'ndaki subaylarla karşılaşınca onların yaşam tarzlarını ve giyimlerini taklit etti, mümkün mertebe onları model aldı; tabii eğitimsizliğinin müsaade ettiği kadarıyla."[68]

Çeşitli gözlemciler onun aşağılık duygusunu ve kendisinden daha iyi eğitim görmüş olduğunu düşündüğü kişiler karşısındaki suskunluğunu fark etmişlerdi. Savaş sırasında okuryazar olmamak büyük bir sorun değildi ama Paez'in başka zaafları da vardı: heyecanlandığında ya da kızdığında sara krizi geçirebiliyordu, ayrıca Bolivar ve yüksek politikalar konusundaki yargılarında da yanılmıştı. Üstüne uymayan yeşil bir ceket, beyaz pantolon ve geniş üçgen şapkasıyla adamlarından daha şık durmuyordu, ki adamları da "paçavralar içinde, hatta kimileri neredeyse çıplak" diye tarif edilmişti. Tıpkı giysileri gibi iktidarı da gayriresmiydi ama liderliğe makul koşullarda hazırlanmıştı: *Llanero* hayatını bir sığır çiftliğinde zor yoldan öğrenmiş; kavgada, yağmada ve öldürmede diğerlerinden daha başarılı olmuştu. Öküz gibi dayanıklı, kuşkucu ve kurnazdı. Yanında daima dev gibi bir siyah korumayla dolaşıyordu. Takipçilerini ilk çeken şey onun liderlik yetenekleri olmuştu, sonra yağmacılık sayesinde hep yanında kalmışlardı.

Birlikleri, ya da en azından bir kısmı daha önce düşman saflarında çarpışmıştı ve büyük bir kısmı "daha önce Boves'in ordusunu oluşturan acımasız ve yiğit *zambo*lar, *mulatto*lar ve siyahlardı."[69] Ama Paez *llanero*ları idare etmek için kendine özgü yöntemler geliştirmişti. Venezuela subaylarını barbar ve katil olarak görüyordu. İddiasına göre onların aksine kendisi asla şahsen esirleri öldürmüyor ama adamları öldürüyor; hem de esirlerin başını tek darbede uçururken birbirlerine tezahürat yapıyorlardı. Bir süvari ordusuna dönüştürdüğü güç işte böyle bir güçtü. Cumhuriyet *llanero*lara yağmadan fazlasını öneriyordu. Paez düşmandan alınan arazilerden pay vaat ediyordu ve Bolivar da 1817 tarihindeki kararnamesiyle ulusal hazineye ait toprakların yurtsever birliklere dağıtılmasını emrederek bu politikayı destekledi.

Paez'in başlattığı gerilla savaşı şahsi zaferler doğurmuştu. Arauca Nehri ve Apure Ovaları'nda üstünlük ondaydı. Ama kuvvetleri bağımsızlık hareketiyle etkili bir şekilde birleştirilememişti ve İspanyollar sık sık taciz edilse de yok edilemiyordu. Bolivar devrim için Paez'e ve onun ordusuna ihtiyacı olduğunu biliyordu. İki lider aralarında anlaştılar. Paez, San Juan de Payara *llano*larında Bolivar'la ilk kez karşılaştığında, onun medeni tavırlarıyla çevresindeki vahşi adamlar arasındaki, onun seçkin görünüşüyle *llanero*ların barbarlığı arasındaki zıtlıktan çok etkilenmişti. "Aynı yerde savaşın iki kaçınılmaz unsurunu görmek mümkündü: planlayan ve örgütleyen entelektüel güç ve bunları hayata geçiren maddi güç. Birbirini destekleyen ve bir diğeri olmadan etkisiz kalan nitelikler."[70] *Caudillo*nun kafasındaki kalıplar yanlıştı ve Bolivar'ın sadece bir entelektüel olduğunu zannetmekle hata etmişti. Sonraki on yılda bu kültür adamı, *llano* savaşçısından çok daha fazla yol gidecek ve çok daha fazla çatışmaya katılacaktı.

1818 Şubatı'nda Paez, dört bin kişinin üstündeki ortak kuvvete bin süvariyle katkıda bulundu. Bu kuvvet dahilinde bir grup İngiliz gönüllü de vardı. Oxford'dan lüks yaşamıyla nam salarak ayrılan genç Richard Vowell de bu gönüllülerden biriydi. Vowell, kurmay subaylarınca sarılmış Bolivar'ı Apure Nehri ile Calabozo kasabası arasındaki yolda görmüştü. Kırkında görünen ama otuz beş civarında olan, ortalamadan biraz kısa ama orantılı ve çok hareketli bir adamdı gördüğü. İnce ve kaygılı bir yüzü vardı, zorluklar karşısında dayanıklı olduğu belliydi ama "hem konum hem eğitim bakımından astı olan adamlarının arasında-

ken" tavırları çok zarifti. Özel süvari miğferi takmış, kırmızı manşetli mavi bir ceket giymişti; kalın mavi pantolonu ve ayağında da *alpargatası* (sandaletleri) vardı. Subaylarının çoğu "renkli ırk"tandı, sadece iki generali Paez ve Urdaneta beyazdı. "Kurtarıcı'yla görüşmek üzere çağrıldık ve onu ağaçların altında pamuklu bir hamakta otururken bulduk. Görmüş geçirmiş bir adamın nezaketiyle karşıladı bizi." Bolivar Avrupa'dan gelenleri hoş karşılamıştı, onların disiplin ve bilgi getirmesini, subaylara ve askerlere örnek olmasını bekliyordu çünkü.[71]

Bolivar 1818 Şubatı'nda kuzeye ilerledi. Kralcıların Guayabal'daki öncü birliklerini yendi ve ciddi kayıplar verdirerek, silah ve erzaklarını ele geçirerek, nihayet ölümüne savaşı askıya almayı teklif ederek Morillo'yu Calabozo'yu boşaltmak zorunda bıraktı.[72] Ama biraz erken iyimserliğe kapılmıştı. Morillo'nun Calabozo'yu boşaltmasına izin verdi ama sonra, birliklerinin savaş yorgunu olması ve İspanyol piyadesinin disiplinli ateşi neticesinde onu muharebe için yurtseverlerin süvari avantajına sahip olduğu ovaya çekmeyi başaramadı. Hâlâ Caracas'ın cazibesinden kurtulamadığı için düşmanı sahil boyunca kuzeye doğru kovalamak istiyordu fakat önce Calabozo'ya dönüp birlikleri dinlendirmeli ve Paez'i beklemeliydi. Calabozo'da ordusundan kitlesel firarlar oldu. Büyük bir çoğunluğu da Paez'in yönüne gidiyordu ve Bolivar'ın şahsen itiraf ettiği gibi, "Arkalarından daha fazla birlik gönderemezdim, çünkü onların da geri geleceğinden emin değildim." Paez'e ihtiyacı vardı: "Çabuk, çabuk benimle burada buluş ki bu fırsatı değerlendirelim."[73] Ama *caudillo* ayak diriyor, San Fernando'daki kuşatmayı sıkılaştırmaya çalışıyordu. Bu kararının gayet makul, ganimet beklentisinin ötesinde askeri gerekçeleri vardı. San Fernando da çok önemliydi ve Yeni Granada'ya gidecek yolu burayı ele geçirerek açabilirdi ama Morillo'yu kuzeye doğru dağlarda izlemek, yurtsever süvarileri İspanyol piyadesinin üstün olduğu bir araziye sürmek demekti.

Bu seferin sonraki aşaması Bolivar'ın lehine gelişmedi ve İngiliz subaylara bakılırsa taktikleri çok da başarılı değildi. Azalmış gücüyle Semen Uçurumu'nda mevzilenmeye karar verdi ve cumhuriyetçilerin daha önce iki kez yenildiği La Puerta Muharebesi'nde (16 Mart 1818) Morillo karşısında ağır bir yenilgi alarak bin kadar piyade, bir sürü savaş malzemesi ve şahsi evrakını kaybetti. Yalnızca muharebe alanında cesurca çarpışma ününü koruyabildi.[74] Geri çekilirken, Rincon de los Toros'ta

geceleyin kampa sızıp nöbetteki Albay Santander'in dikkatsizliği yüzünden tam doğru yeri bulan bir suikast timi tarafından neredeyse öldürülüyordu. Uykuda yakalanan general adamlarının yardımıyla zar zor kaçabildi. Sadece, bir katır onu üstünden atınca ayak bileğini incitmişti. 2 Mayıs'ta Paez de Cojedes'te yenildi. Bu kez Cumana da kaybedilmişti.

*Caudillo*nun kuzeye ilerlemekte gönülsüz olmasının altında taktik düşüncelerin yanı sıra siyasi niyetler de yatıyordu. Hâlâ bağımsız otorite fikrine bağlıydı ve San Fernando de Apure'de bir grup subay ve *llanero* onu şef-general ilan edince bu görevi kabul etti. Bolivar'ın bu yeni doğmuş hareketi bastırmak için demir gibi bir yanıt vermesi gerekti. Taktiklerini eleştirmek başka şeydi, liderliğini sorgulamak başka şey. Paez otobiyografisinde bu hikâyeyi masum bir gözlemci havasıyla anlatır ama Apure'ye yeni gelmiş ve olaylara doğrudan şahit olmuş genç O'Leary'nin izlenimi bambaşkaydı. Bolivar, son zamanlardaki aksiliklerden mahcubiyet duyup Paez'i fırçalamaktan geri duracak bir adam değildi. İsyanın başını çeken İngiliz Albay Henry Wilson'un hareketini ciddiye aldığını açıkça göstererek onu hemen tutuklatıp hapse attırdı ve görevinden de aldı: "Askeri disiplin, sosyal ilkeler, ülkenin ve hükümetin şerefi böyle çirkin hareketlerin ibret olsun diye cezalandırılmasını gerektirir. Disiplinsizliği ve askeri itaatsizliği engellemenin, ayrıca anarşiye geçit vermemenin tek yolu derhal gereken cezayı vermektir."[75] Bu süreç Bolivar'ın liderliğinin bir başka yönünü ortaya koyuyordu. Otorite bakımından *llano*ların kanununu kabul edecek kadar güvende hissediyordu kendini. O'Leary bu durumu şöyle açıklıyor: "Bu konuda da rıza göstermek zorundaydı çünkü Apure'deki birlikler bir ordunun birliklerinden ziyade konfedere bir devletin milislerine benziyordu. Evlerine dönmek istiyorlardı... Onları despotlukla idare etmeye alışmış olan ve her türlü tabiiyeti düşman gören Paez, daha yeni tanıdığı bir otoriteye kolayca alışamazdı. Bolivar ise vahşi ve aniden patlayan Paez'i kızdırmayacak kadar basiretli ve zekiydi."[76]

Büyük stratejilerde usta olan Bolivar, savaş taktiklerinde yanılmaz değildi. 1818'de *llano*larda çıktığı sefer ona zaten bilmesi gereken bir ders vermişti: Dağlık arazinin korumasındaki Caracas ve kıyı bölgesi güneyden istila edilemezdi. Cumhuriyetçiler bir kez daha Orinoco'nun gerisine çekildiler. Bolivar, askeri kamp, denize açılan bir nehir limanı ve Cumhuriyet'i örgütleyip sonraki seferi planlamak için bir üs olan An-

gostura'ya döndü. Venezuela'ya, Amerika'ya ve dünyaya amaçlarını anlatmak günlük meşgalelerinden biriydi ve zaten halkla ilişkiler konusunda doğuştan yetenekliydi. Kralcıların elinde olan ve Jose Domingo Diaz'ın editörlüğünü yaptığı *Gaceta de Caracas*'ın etkisine karşı bir ağırlık oluşturmak için haftalık dergi *El Correo del Orinoco*'yu kurdu. 27 Haziran 1818'de basılmaya başlayan 128 sayılık derginin ilk editörü Francisco Antonio Zea'ydı. Onu Juan German Roscio ve sonra da Jose Luis Ramos takip etti. Editörler tamamen süs niyetine orada durmuyorlardı fakat Bolivar'ın etkisi açık ve reddedilemezdi; yeni saldırısı için entelektüel hazırlık olarak gördüğü şeyi sıkı bir denetim altında tutuyordu. "Demokratikleşme" fikrine güvenmiyor olsa da, bir yasama meclisi kurulması, "askerlerimiz savaşırken yurttaşların da egemenliğin değerli işlevlerinden faydalanması gerektiğini"ni düşünüyordu. "Savaşları kazanmak, düşmanları kovmak, tüm dünyanın bağımsızlığımızı tanıması yeterli değil; her şeyin ötesinde özgür olmamız, liberal yasalar altında yaşamamız, bu yasaları da en kutsal kaynaktan, yani halkın iradesinden üretmemiz gerekir."[77] Bu yüzden de devlet meclisine bir milli kongre toplamasını ve 1 Ocak 1819'da toplanması öngörülen delegelerin seçilmesi için bir yasa çıkarmasını teklif etti. Ordunun organizasyonu ve seçimlere hazırlık artık en acil görevleri olmuştu. Bunun için Angostura dışına uzun seyahatlere çıkıyordu, ayrıca generaller ve yüksek memurlarla 1818'de yaptığı yazışmaların da ana konusu buydu.

Bolivar siyasi ve askeri meşgaleleri arasında Josefina Machado'yu düşünecek zamanı da buluyordu. St Thomas'ta yeğeni Leandro Palacios, Pepita'yla temasını sürdürüyordu ve endişe içindeki Bolivar onun aracılığıyla kadından Angostura'ya gelmesini istedi; masraflarını da bizzat karşılayacaktı. Büyük ihtimalle onun yokluğu yüzünden alaya alınmaktan korkuyordu. En sonunda Leandro, Josefina'nın ailesiyle birlikte trenle yola çıktığı haberini gönderdi, ama kadın Angostura'ya ulaştığında Bolivar Yeni Granada'ya sefere çıkmıştı.[78] Josefina onu takip etmeye çalıştı ama yolda öldü.

"Cumhuriyetin üçüncü dönemi" diye de anılan 1816-18 yılları Bolivar'ın hayatındaki en zor yıllar oldu. İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığı için üç büyük sorunu çözmesi gerekiyordu: İspanya'yı savaş meydanında yenilgiye uğratmalı, kendi saflarında itaatsizlikle baş etmeli ve ırklar arası bir savaş çıkmasını engellemeliydi. Kralcılar, *caudillo*lar ve

*pardo*ların hepsi farklı zorluklar yaratıyordu ve hiçbirini bir günde halletmek mümkün değildi. *Llano*larda savaşmaya kalkmak tartışmaya açık bir stratejiydi. O çorak ovalarda Bolivar bolca toprak kurtarabilirdi ama bolca insan kurtarmış olmazdı. O zincirlenmiş bir devdi. Tüm imkânlarına, Avrupa eğitimine ve çıktığı üç sefere rağmen devrimi bir santim bile ilerletememişti. İspanyollar Venezuela'nın ekonomik ve siyasi çekirdeği olan orta-kuzeyi işgal etmişti. Burası demografik açıdan tam merkezdi ve sömürge sisteminin özüydü. Bolivar esasen burayı ele geçirmek istiyordu. Batıdan ve doğudan yan tarafları ele geçirmiş, Orinoco ve Guayana'yı fethetmişti, şimdi de *llano*larda ilerliyordu. Ama hâlâ Caracas'ı alabilmiş değildi. Yeni bir kurtuluş stratejisi gerekiyordu ve Kurtarıcı'nın bereketli zihninde tam da böyle bir strateji şekillenmekteydi. Manzara pek iyi olmasa da, Bolivar'ın iyimserliğinin sebepleri vardı. General Morillo'nun lehine sonuçlanmış görünen *llano*lardaki savaşın İspanyollara hiçbir stratejik avantaj sağlamadığını ve Morillo'nun kendisinin de neredeyse ölümcül bir yara almasına yol açtığını biliyordu. Morillo artık Bolivar'dan bıkmıştı. Onun yenildiği zaman zafer kazandığı zamankinden daha tehlikeli olduğunu düşünüyordu. İspanyol general umutlarını yitirmişti. Guayana'ya ve kaynaklarına erişimin Bolivar'a kesin bir avantaj sağladığını ve Amerika'da İspanyol egemenliğini tekrar kurmanın ancak kraliyet ordusunun büyük bir zafer kazanmasıyla mümkün olabileceğini düşünüyordu. Bu arada, Bolivar ittifakının kuvvetleri –ısrarlı askere alma seferberlikleriyle büyüyen Kurtarıcı'nın ordusu ve Paez ile öbür *caudillo*ların askerleri– on dört bin kişilik bir orduya dönüşmüştü, oysa Morillo'nun ordusu Yeni Granada ile Venezuela'ya dağılmış on bir bin kişiden oluşuyordu.[79]

Bolivar tüm dünyayla, en azından İspanya ve Kutsal İttifak'la başa çıkmaya hazırdı: "İlahi ve insani hakkını kullanan Venezuela Cumhuriyeti İspanyol milletinden kurtulmuş ve bağımsız, özgür, egemen bir devlet kurmuştur."[80] Cumhuriyetin üçüncü dönemine ve gelecekteki muharebelere dair kehaneti böyleydi.

6. Bölüm

Yeni Strateji, Yeni Cephe

Angostura Nutku

Devrimin ilk on yılında Bolivar'ın hayatı, siyasi düzensizlik, askeri kargaşa ve şahsi yenilgi dönemlerinde bile olağanüstü bir tutarlılıkla devam ettirdiği bir düşünce ve eylem ritmi kazandı. Birinci Cumhuriyet'ten itibaren bir ilerleme, gerileme, tekrar örgütlenme düzeni ortaya çıkmıştı; İkinci Cumhuriyet döneminde yeni bir ilerleme, mağlubiyet ve duraklama yaşandı; ardından Haiti'de başlayıp Guayana'da sona eren üçüncü saldırı, püskürtülme ve dönüş oldu. Bolivar her aşamada güçlüklere benzer bir tepki veriyordu: önce analiz, sonra eylem. Muhteşem Sefer'den önce Cartagena Manifestosu, anakaranın istilasından önce Jamaika Mektubu vardı. 1819 yılına gelindiğinde de Venezuela'daki pat durumunu değerlendiren ve yeni bir strateji arayışına giren Bolivar, yeni bir düşünce bildirisiyle yeni eyleme hazırlanıyordu.

Kurtarılmış bölgelerde seçim yapılmasını sağlama çabaları nihayet sonuç verdi ve delegeler Angostura'ya doğru yola çıktı. Bolivar San Juan de Payara'daki karargâha döndü. Orduyu da tümgeneralliğe terfi ettirdiği Paez'e bıraktı. Angostura'ya ulaşmak için, suları yılan ve timsah kaynayan, kıyıları sivrisinek işgali altında olan yukarı Orinoco'da yol alırken, gündüz sıcakta hamağına çekiliyor, *flechera*ya iniyor ya da akşam serinliğinde nehir kıyısındaki dev ağaçların altında dinleniyordu. Tek eli ceketinin yakasında ve başparmağı üst dudağına dayalı, tanıdık duruşuyla kâtibine nutkunu yazdırdı. Kasım'dan beri üzerinde çalıştığı ve Jamaika Mektubu'nda ilk defa ifade edildiğinden beri üzerinde düşündüğü fikirleri içeren bu nutku Cumhuriyet anayasasıyla birlikte kongrede okumayı düşünüyordu.[1]

Saptanan gün olan 15 Şubat 1819'da, saat on buçukta Margarita, Guayana, Cumana, Barcelona, Caracas ve Barinas'ı temsilen yirmi altı delege genel kongreyi başlatmak üzere Angostura'nın mütevazı hükü-

met binasının salonundaki yerlerini aldılar. Bolivar ile kurmay subayları ana meydandaki düz briketten tek katlı binaya vardıklarında üç top atışıyla ve resmi törenle karşılandılar. Delegeler de dışarı çıkıp Bolivar'a tebriklerini sundular, sonra da onu toplantının başındaki yerine kadar geçirdiler.[2] Bolivar, o zamana kadarki devrimin siyasi zirvesi ve tüm umutlarının toplamı olan anayasayı sunmak üzere ayağa kalkıp çok net ama duygularını da ele veren bir sesle konuştu. Venezuela yurttaşları ve yabancı konuklardan oluşan izleyiciler de çok etkilenmişlerdi, hatta Bolivar aklın ve duyguların bileşimini nadir bir dokunaklılıkla dile getirirken bazıları gözyaşlarını tutamadı.[3] Tam Devrim Çağı'nın kalıbından çıkma ideal bir demokratik cumhuriyet tarif ediyordu: "İspanya'dan ayrılan Venezuela bağımsızlığını, özgürlüğünü, eşitliğini ve ulusal egemenliğini kazanmıştır. Demokratik bir cumhuriyet kurarak monarşiyi, ayrımcılığı, asaleti, imtiyazları ve öncelikleri kaldırmıştır. İnsan haklarını, ayrıca eylem, düşünce, ifade ve basın özgürlüğünü tanımıştır."[4] Onun deyişiyle, bu "âli özgürlükçü hareketler" mümkün olabilmişti çünkü ancak demokraside özgürlük teminat altına alınabilirdi. Peki ama bu uygulanabilir bir şey miydi? Demokrasinin bir devletin iktidarını, refahını ve devamlılığını illa ki garanti etmediğini kabul ediyordu. Bilhassa federal sistem ülkeleri zayıflatıyor ve hükümeti bölüyordu. Liberalizm ve siyasi erdemler çerçevesinde yetişmiş Kuzey Amerika halkları için bu uygun olabilirdi ama "Anglo-Amerikan devletiyle İspanyol Amerikası devleti gibi çok farklı devletlerin konumlarını ve özelliklerini kıyaslamak bir an bile aklıma gelmedi. Venezuela'ya ABD siyasi sistemini uygulamak, İngiliz siyasi sistemini İspanya'ya uygulamaktan daha zor olacaktır."

Montesquieu kanunların kimin için yapılıyorsa ona uygun olması gerektiğini söyler. Rousseau daha da açık konuşur ve anayasaların, ulusal karakteri dikkate almak zorunda olduğunu belirtir. Bolivar da onlar kadar kararlıydı: Anayasalar halkın içinde bulunduğu ortama, halkın özelliklerine, tarihine ve kaynaklarına uygun olmalıdır. "Bizim başvurmamız gereken kurallar bunlardır, Washington'un kuralları değil." Bolivar hâlâ Kuzey Amerika'yı taklit etmek yerine İspanyol Amerikası gerçekliğine uygun bir şey arıyordu. İspanyol Amerikası gerçekliği de iki konuda kendini gösteriyordu. Bir kere, toplumun çok-ırklı bir yapısı vardı. Venezuela'dan bahsederken şöyle diyordu: "Toplumsal kökenlerin çe-

şitliliği sağlam bir yönetim kurmayı ve büyük bir basiretle davranmayı gerektiriyor. Karmaşık mekanizmaları en ufak çatışmada kolayca berelenen, ayrışan ve dağılan bu heterojen toplumu idare etmenin başka yolu yok." Bolivar'a göre, "Siyasi sistemimizin temel prensibi ancak ve sadece Venezuela'da eşitliğin kurulmasına ve uygulamaya geçmesine dayalı olabilir. Tarihin bize gösterdiği şey her insanın toplumdan faydalanma konusunda eşit haklarla doğduğu ama diğer yandan, herkesin aynı yeteneklere, erdemlere ve hünerlere sahip olmadığıdır." Öyleyse kanunlar doğanın dayattığı bu zekâ ve karakter ayrılığını telafi etmeliydi. Bolivar'ın kendi prensiplerinin mantığı onu toplumsal eşitsizlik ne kadar büyükse hukuki eşitlik ihtiyacının o kadar fazla olacağı sonucuna götürmüştü. Ayrıca, gerçek eşitliği temin amaçlı kurum arayışında yasamacılar siyasi deneyim ve yetenekleri göz önünde tutmalıdır. Antik Yunan, Roma, Fransa, İngiltere ve Kuzey Amerika'nın hepsinden de hukuk ve yönetim konularında öğrenecek şeyler vardı, ancak yine de yönetimde kusursuzluğun teorilerde ya da biçimlerde değil, ulusun doğasına ve karakterine uygunlukta yattığını hatırlatıyordu delegelere. Fikirlerle dolup taşıyordu ve dogmatik ya da doktriner de değildi. Nutkunda Montesquieu'nun izleri çok açık, Rousseau'nunkinler nispeten silikti. Daha önce Jamaika Mektubu'nda açıkça belirttiği gibi pragmatist davranmaya çalışıyordu: "En iyi yönetim sistemini benimsemek değil amacımız, işlemesi en muhtemel olanını benimsemek."[5]

Bolivar Fransız ya da Kuzey Amerikan modellerini esas almak yerine İngiliz deneyimine bakmayı öneriyor ama körü körüne taklitçiliğe ve monarşinin benimsenmesine karşı olduğunu belirtiyordu. İngiliz anayasası "mümkün olan en büyük faydayı" sağlayabilecek niteliklere sahip görünüyordu. Halkın egemenliğini, güçler ayrılığı ve dengesini, sivil özgürlükleri, vicdan özgürlüğünü, basın özgürlüğünü kabul ediyordu. Ayrıca Bolivar bu anayasayı "şekilde insan haklarından ve tüm siyasi mutluluk imkanlarından faydalanmak isteyenler için hassas yapımıza model teşkil etmeye en uygun" anayasa olması sebebiyle tavsiye ediyordu. Seçilmiş temsilciler kamarası ve vârisler senatosu şeklinde iki kısma ayrılmış İngiliz parlamentosunu model alan yasamayla işe başladı. Senatonun halktan ve hükümetten gelen baskılardan muaf olup halkı kendisinden koruyacağını düşünüyordu. Senatörler aristokrat ya da imtiyazlı sınıftan olmayacak, seçim yoluyla gelmeyen, bu göreve uygun eğitim al-

makla edinilen erdem ve bilgeliğe sahip seçkinlerden oluşacaktı. Tıpkı İngiltere'deki Lordlar Kamarası gibi, Venezuela senatosu da "özgürlüğün temel direği" olacaktı. Ama yasama ne kadar seçkin olursa olsun, yürütmeye ait güçleri ele geçiremeyecekti. Bolivar'ın kafasındaki seçilmiş yürütme güçlü ve merkeziydi; aslında, başkan adıyla geçen bir kraldan ibaretti. Bunu tasarlarken yine İngiliz modeline bakıyordu: Hükümetin ve silahlı kuvvetlerin başında güçlü bir yürütme olacak ama yasama ve mali denetim yetkilerine sahip parlamentoya hesap verecekti. "Krallık, aristokrasi ya da demokrasi için mükemmel bir model." "Halk ya da temsilcileri tarafından seçilmiş bir başkan şahsında böyle bir yürütme gücü verin Venezuela'ya," diyordu, "o zaman ulusal mutluluğa dair büyük bir adım atmış olacaksınız." Bunun yanına bağımsız yargı da eklenince mutluluk tamamlanacaktı; yani hemen hemen, çünkü Bolivar'ın bir teklifi daha vardı.

Bolivar üç klasik güce şahsen tasarladığı "moral güç" adlı bir dördüncüsünü ekliyordu; bu da halkı kamu ruhu ve siyasi erdemlere dair eğitmekten sorumlu olmaktı. Bu fikir pek olumlu karşılanmadı ve çağdaşlarından yanıt alamadı, ama halkın siyasi eğitiminin bir yolunu bulma çabalarının ürünüydü. Bu eğitimi o kadar önemsiyordu ki kurumlaştırmak istiyordu. İnsanların doğal eğilimlerine ve yeteneklerine saygı gösterilirse onları eğitmenin mümkün olduğuna inanıyordu. Çok-ırklı bir ordu yaratma deneyimi ona bunu öğretmişti ve tasarısının ütopik olmadığının en somut örneği de bu ordunun kendisiydi.

Angostura projesi tümden anti-demokratik değil miydi? Bolivar'ın buna hazır bir cevabı vardı: "Mutlak özgürlük daima mutlak iktidara dönüşür ve en üstün toplumsal özgürlük bu iki ucun arasında bir yerde durur. Soyut teoriler tehlikeli bir sınırsız özgürlük fikri yaratır." Bolivar'a göre istikrarlı hükümet "halk idaresinin belli sınırlar içinde kalmasını ve devlet otoritesinin kısıtlanmasını" gerektirir. Böyle bir dengeyi "pratikte göstermenin zor olduğunu" kabul ediyordu ama adli idare ve hukukun üstünlüğü konusundaki eğitim ve deneyim sayesinde bu dengeye ulaşılabileceğini düşünüyordu. İngiliz anayasası meselesi konusunda –bu anayasayı gerçekten anlamış mıydı acaba?– Bolivar *philosophes*lardan ayrılıyordu çünkü onlar yozlaşmış ve temsilden yoksun yapısından dolayı İngiliz siyasi pratiğine karşı güçlü önyargılar taşıyorlardı. Ayrıca, parlamento kendi yapıtaşlarından bağımsız olduğu için İngiliz

hükümet sistemini eleştiren Rousseau'dan da uzaklaşmıştı. Bolivar'ın en tartışmalı fikirlerinden biri olan vârisler senatosu, en az despotluk kadar tiranlık da barındırabilecek olan mutlak demokrasiyi kısıtlama amacı taşıyordu. Ama kendi "Amerikan gerçekliği" prensibini çiğneyerek İngiliz Lordlar Kamarası'nı Amerika'ya taşıması, Venezuela'nın senyörlüğe dayalı toplumsal yapısını desteklemekten ve uzatmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Angostura Kongresi Bolivar'ın fikirlerinden çoğunu gerçekleştiren bir anayasa benimsedi fakat vârisler senatosunu ve moral gücü kabul etmedi. Bolivar Cumhuriyet'in başkanlığına, Zea da başkan yardımcılığına seçildi. Ama yeni anayasa salt teorikti çünkü daha savaş kazanılmamıştı. Askeri cephede Bolivar'ın karşısına yeni fırsatlar ve imkânlar çıkmıştı; bunlar sayesinde organizasyon, disiplin ve liderlik yoluyla siyasi ideallerini gerçekleştirebilirdi.

İkmal ve Değerlendirme

Londra'daki Venezuela temsilcisi Luis Lopez Mendez, 1817'de Bolivar'dan yurtsever ordu ve donanma için subay ve astsubay bulma talebi aldı. Hemen Fitzroy Meydanı'ndaki Grafton Sokağı'ndan başlayarak, Venezuela'da hizmet edecek birlikler oluşturmaları ve onlara komuta etmeleri için İngiliz subaylarla görüşmeler yapmaya koyuldu. Temmuz'da Albay H.C. Wilson'la, Ekim'de Albay Gustavus Hippisley'le sözleşme imzaladı.[6] O andan itibaren beş yıl boyunca altı bin kadar gönüllü İngiltere ve İrlanda'dan ayrıldı, elli üç gemi dolusu asker Güney Amerika'da hizmet vermeye gitti, bunların da en az 5.300'ü oraya ulaştı.[7] İspanyol elçi Dışişlerine itirazda bulunarak, görünüşe bakılırsa tüm İngiliz nüfusunun Amerika'daki askeri seferlere katıldığını söyledi. İngiliz tüccarlar zaten cumhuriyetçilerin faaliyetlerinde rol alıyorlardı. Jamaika da Bolivar'a yardım etmiş, Haiti'den başlattığı sefere mali yardımda bulunmuşlardı; Guayana'da ona sığır ve başka ihraç malları karşılığında malzeme, silah ve cephane veriyorlardı. Hyslop kendisini ve onun gibileri General Bolivar'ın ve Yeni Granada'nın ticari ajanları olarak tanımlıyordu. İngiliz hükümetinin resmi politikası İngiliz uyrukluların İspanya ile sömürgeleri arasındaki savaşta rol almasını yasaklamak yönündeydi çünkü hükümetin tarafsızlık politikası çiğneniyordu ve 13 Mayıs 1818'de İspanyol Amerikası'na silah ihracatı yasaklandı. Bo-

livar İngiltere'nin hareket alanının sınırlarını biliyordu ve asla diplomatik alanda fazla baskı yapmadı. Onun yerine, kendi kazanımlarını ve pratik avantajlarını korumaya çalıştı. Koşullar da onun bu yaklaşımını destekliyordu.

Napoleon Savaşları sonrasında, bağımsızlık savaşlarında paralı askerlik yapmayı kabul edecek sayısız düşük ücretli subay ve işsiz asker vardı. Üstelik Amerika'da şerefli davalar ve fırsatlar peşinde koşmaya eğilimli, askeri deneyimden yoksun maceracı sayısı çok daha fazlaydı. Tüccarların gayretle satmaya çalıştığı bol bol silah ve cephane mevcuttu. Ayrıca kamuoyu genellikle İspanya'dan ziyade İspanyol Amerikası'na sıcak bakıyordu. Londra'daki İspanyol elçiliği Venezuelalıların asker toplama seferberliğinin tüm ayrıntılarını izliyor ve Dışişlerine şikayet üzerine şikayet gönderiyordu. Özellikle Londra'da gönüllülerin eğitim yaptıklarını görmek İspanyolları çok öfkelendirmişti. İngiliz hükümeti ikilemdeydi; askere almayı resmen onaylamıyor ama askerlerin İspanyol Amerikası'na gidişine müsaade ediyordu. 1818'de Bolivar'ın İngiliz temsilcileri geri gelip yeni askere alma kampanyaları başlattılar. Böylece daha fazla subay ve askerin katılmasıyla İngiliz Lejyonu'nun çekirdeği oluşturuldu; ayrıca buna gemiler, gemiciler ve toplar da ekleniyordu.

Yetkililerin toleransı, el altından yardımı ya da kayıtsızlığı sayesinde gemiler, askerler, silahlar ve koca koca askeri birlikler 1817-19 yıllarında İngiliz limanlarından ayrılıp Güney Amerika'ya doğru yelken açtı. Ayrıca gönüllü subaylar ve denizciler de Venezuela ordusuna katılmak için Atlantik'i geçiyorlardı. Cumhuriyetçilere yaklaşık elli bin tüfek, yüzlerce ton kurşun ve barut, top, mızrak, pala, kılıç ve piştov satılmıştı. İşin ticari yönü ağır basmayı sürdürüyordu ve Londra'da Lopez Mendez'in başından, yapmadığı ödemeler ya da tüccarların uymadığı sözleşmelerle ilgili dertler ve anlaşmazlıklar eksik olmuyordu. Nihayet, bu faaliyetin ölçeğinin büyümesi, yasaların ihlal edilmesi ve İspanya'nın protestoları İngiliz hükümetini bir şeyler yapmaya zorladı. 1819 tarihli Yabancı Ülkede Askerlik Yasası, İngiliz uyrukluların Güney Amerika'daki ordulara katılmasını ve isyancılara silah ihracatını yasaklıyordu. Bu yasa neticesinde herkes kurtarabildiğini götürmeye baktı ve 1820'de çok sayıda gemi Liverpool limanından gizlice ayrıldı. İngiliz yetkililer yasanın gereğini yapmaya çalışıyorlardı ama kamu-

oyunun da etkisiyle askere alma ve silah satışı devam etti.[8] Londra'da İspanyolların kınadığı lejyonerler Venezuela'da İspanyol kumandanlar tarafından takip ediliyordu. General Morillo onlara doğrudan hitap etmeye çalıştı: "Her bakımdan önemsiz bir adamın komutasında savaşıyorsunuz, en barbarca caniliklerle nam salmış bir haydutlar güruhuna katılıyorsunuz, sizin ulusal karakterinize o kadar aykırılar ki onları nefretle karşılamanız gerekirdi. Yüreğinde azıcık şeref ve adalet kalmış hiç kimse bu haydutlar çetesiyle aynı safta duramaz."[9] İngiliz askerleri bu nutukları ve Bolivar'a yönelik hakaretleri reddediyorlardı: "Bolivar ülkesinin minnettarlığını ve dünyanın hayranlığını en az Washington kadar hak ediyor – ayrıca tıpkı onun gibi, yaşadığı sürece saygı görecek ve anısı ölümsüzleşecek."[10]

Askere alma hareketinin sonrasında tam bir kahramanlık ve aksaklık hikâyesi yaşanıyor, Bolivar'ın ordusuna gerçekten ulaşan safların sayısı hastalık, alkolizm ve firar nedeniyle azalıyordu. Askerler kısa sürede "Güney Amerika'nın engin ovalarında sefere çıkmanın şakaya gelmeyeceğini," ayrıca onları servete götürmeyeceğini anlıyorlardı.[11] Ama subaylardan bazıları güvenilmez görünse de Kurtarıcı bu askerleri seviyordu. Wilson ve Hippisley'in komutanlığı uzun sürmemişti ama onların komutasındaki kuvvetlerin büyük bir kısmı kaldı ve komutanlığa getirilen Albay James Rooke, Thomas Ferriar ve Robert Piggot orduya mükemmelen hizmet ettiler. Gemiler dolusu asker Angostura'da karaya çıkıp iç bölgelere doğru tırmanarak Apure'deki Bolivar'ın yanında bulunan Albay Rooke'ye katıldı. Bolivar Apure'de Yeni Granada'ya sefer planı yapıyordu. Venezuelalı komutanlar plan konusunda ikiye bölünmüşlerdi ama sıra Rooke'ye geldiğinde, gerekirse Kurtarıcı'yı Horn Burnu'na kadar izleyeceğini söyledi. Artık İngiliz Lejyonu diye bilinen Rooke'nin İngiliz birliği Andların aşılmasına katılmıştı. İngiliz askerleri kısa sürede iyi yürüyüşçüler olarak nam saldılar. Özellikle de öncü birlik olduklarında hızları herkese çok fazla geliyordu. İngiliz birliklerine dahil olan Amerikan birlikleri "kendilerini diğer askerlerin üstünde görüyor, kendilerine İngiliz diyor ve unvanlarına layık olmak için İngilizce yemin ediyorlardı."[12] Nasıl nam salmış olurlarsa olsunlar, 1819 seferlerinde İngiliz birlikleri fark yaratmışlardı. Asıl Kurtarıcı'nın Londra'daki askere alma temsilcisi Luis Lopez Mendez olduğunu söyleyen Bolivar da aynen böyle düşünüyordu.[13]

İkinci Cephe

1818 Ağustosu itibariyle Bolivar Yeni Granada'nın kurtarılmasına yoğunlaştı. Aynı ay içinde General Santander'i vali ve büyük seferin öncüsü olarak Casanare'ye gönderdi. Casanare yarı çöl, yoksul ve nüfusu düşük bir eyaletti ama Yeni Granada bağımsızlığının tapınağıydı adeta. Yeni bir ordunun çekirdeğini sağladı, ayrıca Yeni Granada'nın istilası için üs olarak kullanılabilirdi. Santander kralcı mevzilerin zayıf noktalarını bulup onlara yoğunlaştı. Bu zayıf noktalar şunlardı: Genç İspanyol kumandan General Jose Maria Barreiro'nun kötü liderliği, birliklerin moralsizliği ve firarlar, ayrıca *llanero* gerillalarının tekrar direnişe başlaması. Barreiro, birliklerinin ve subaylarının parasının ödenmediğinden, bütün ordunun yarım tayınla idare ettiğinden ve hepsinin üstünün başının döküldüğünden yakınıyordu. Kralı sevdiklerinden değil, ellerine geçen ücret uğruna kraliyet ordusunda bulunan kreoller kalabalık gruplar halinde firar edip düşman saflarına katılıyordu. 1819 Mayısı'nda Santander, Casanare'nin kralcılardan temizlendiğini, "bağımsız olmaktan büyük heyecan duyduğunu" ve seferdeki rolünü oynamaya hazır olduğunu" Bolivar'a yazacak durumdaydı. "Casanare konusunda hiç endişelenmeyin."[14]

Bu büyük cesaret gerektiren zorlu bir stratejiydi ve Bolivar riskleri değerlendirirken çıkmazda kalmak yerine yarma harekatından yana tercih yapmak zorundaydı. Venezuela'da devrim tam bir pat durumuna gelmişti. Apure'de gerçekten de Paez büyük bir maharetle Morillo'nun onu yok etme çabalarını boşa çıkarıyordu. Yeni katılımlar ve ikmal sayesinde yurtsever ordular güçleniyordu. Bolivar iyimserdi, birliklerinin "Avrupa'daki en iyi birliklerle" boy ölçüşebileceğini ve askeri bir harekatın başarı getireceğine inandığını ilan etti: "Artık yıkım silahları konusunda eşitsizlik söz konusu değil."[15] Ama Cumhuriyet bir türlü kralcıları tam anlamıyla yenilgiye uğratamıyordu. Ordunun eyleme geçmeye, küçük çatışmalar ve *llano*lardaki kuşatmaların ötesinde zaferlere ihtiyacı vardı. Bunları Yeni Granada'da başarmak daha kolay olmaz mıydı?

Yeni Granada'daki kralcılar daha savunmasızdılar ve özellikle hızlı bir fethi durduracak güçleri yoktu. Büyük çoğunluğu isyana eğilimli Amerikalılardan, ancak iki yüzü güvenilir İspanyollardan oluşan on bin kişilik bir ordudan ibaret İspanyol gücü Cartagena ile Quito arasındaki

geniş bir alana yayılmış durumdaydı ve tamamen iç güvenlik meseleleri ile "hasta, düşük ücretli, ikmali az ve bölünmüş" birliklerinin sorunlarıyla meşguldü.[16] Hükümet de bölünmüş durumdaydı. Genel Vali Francisco Montalvo'nun uzlaşma politikalarını her adımda engellemeye çalışan Morillo'nun sert tavrı kreolleri öfkelendirmiş, zayıflayan ordu da onları artık tutamaz olmuştu. Montalvo'nun halefi zalim Juan Samano da aynı ölçüde korku ve nefret uyandırmıştı. Kralcı yeniden fetih çatırdıyor ve uzun yıllar sürdürdüğü baskı, ırk ayrımcılığı, zorunlu askerlik, zorunlu emek vergisi ve mali şartların bedelini ödüyordu. Daha Bolivar saldırmadan kendi kendisine indirmişti bu darbeleri.

Ama Bolivar için de riskler söz konusuydu. Başarılı olmak için İspanyol gücünün tam ortasına hızla nüfuz etmeliydi ve bu da uzun mesafeleri geçmeyi gerektiriyordu. Üstelik Bolivar arkasında zayıf bir hükümet ve bir dizi yarı bağımsız şef bırakmış olacaktı. Ama savaş sahnesini bir ülkeden diğerine taşımak sihirli bir etki yaratarak başlı başına eşsiz bir moral zafer getirecekti. Bolivar'ın Morillo'yu Venezuela'dan dışarı çekme şansı olabilirdi, ayrıca harekatı başarılı olursa yurduna güçlü bir konumda, daha büyük bir saldırı gücüyle dönecekti. "Morillo'yu ya Yeni Granada'yı korumak için Venezuela'yı boşaltmaya ya da Yeni Granada'nın elinden gidişini seyretmeye zorlayacağız." Paez'e de bu argümanı götürmüştü. Yeni Granadalılara şunu ilan ediyordu: "Amerika'nın günü gelmiştir ve takdiriilâhinin kendi elleriyle yönlendirdiği doğal gidişatı durdurmaya hiçbir faninin gücü yetmeyecektir."[17]

1819 Martı'nda Bolivar bir kez daha Angostura'dan yola çıktı ve Orinoco'dan geçerek Apure'ye doğru ilerledi. Yanında Binbaşı John Mackintosh'un komutasındaki üç yüz kişilik bir İngiliz birliği vardı. Arauca'da Paez kusursuz bir gerilla savaşı yürütüyor, Morillo'nun ilerlemekte olan kuvvetlerini feci şekilde yıpratıyordu. Artık Morillo'ya karşı verilen bıktırma savaşına Kurtarıcı bizzat komuta edecekti. Paez yine seçkinliğini gösterdi. Las Queseras del Medio'da sahte geri çekilmeyi takip eden yıldırım bir süvari saldırısı neticesinde *vuelvan caras** taktiğiyle Morillo'ya ağır kayıplar verdirdi. Bolivar'ın *llano*lardaki son seferindeki sonuçsuz kalan girişimler; yürüyüşler ve muharebeler, Arauca Neh-

* Paez'in Las Queseras del Medio'daki meşhur komutu. Hareket halindeki bir askeri birliğe 180 derece geri dönmesi emri. Paez bu emri vererek İspanyollara büyük bir darbe indirdi-r.n.

ri'ni tekrar tekrar geçmeler, mağlubiyetten uzak durup zafer peşinde koşmalar, hepsi Kurtarıcı'nın askerlik hayatına bir düzen getirmişti. Onun günlük rutini meslektaşlarına esin veriyordu. Her sabah güneş doğarken kalkar, çeşitli birlikleri ziyaret ederek öğütler verip onları cesaretlendirirdi. Kurmay subaylarıyla birlikte orduya eşlik eder, öğlen olduğunda da yıkanıp karnını doyurmak için atından iner, hamağında uzanırken emirlerini verip mektuplarını yazdırırdı. Ardından, ormanda ya da açık alanlarda kamp yapılıncaya kadar orduyla birlikte ilerlemeyi sürdürürdü. O dönemde ona eşlik eden askerler, "onun eşsiz zindeliğini ve sadece Cumhuriyet'in kaderini değil, tek tek her bir askerinin durumunu nasıl da gözettiğini," hatırlıyorlar.[18] O sırada otuz beş yaşındaydı, yani zihninin en iyi çalıştığı ve vücudunun en dinç olduğu dönemdeydi. Ayrıca hayatın tehlikelerine karşı da uyanıktı, üstelik bu uyanıklık subaylarının hatırladığı kadarıyla muharebe alanıyla sınırlı da değildi:

> Bir keresinde, ovalarda, kurmay subaylarıyla birlikte ertesi güne kadar kalmak üzere bir hatoya (çiftliğe) gelmişti. Güzelliğiyle onu büyüleyen bir kız onunla yatağını paylaşmayı teklif etti. Bu işte bir yanlışlık olduğundan şüphelendiği için mi, yoksa biraz daha ilerlemenin ertesi günkü yolculuk açısından sağlıklı olacağını düşündüğünden mi, hatırlamıyorum. Ama evden ayrıldı. Yurtseverlerden olmayan kız, yakındaki bir İspanyol karakoluna haber göndermişti ve Bolivar orada kalsa İspanyolların eline düşecekti.[19]

15 Mayıs'ta Santander'in Casanare'de kralcılara karşı başarısının haberlerini aldı. Artık karar verme anı gelmişti. 20 Mayıs'ta kumandana, Yeni Granada'ya bir sefer düzenlemeyi düşündüğü ve emirleri alır almaz diğer birliklerle birleşmek için kuvvetlerini hazır tutmasını emretti: "Tam gününü bilmiyorum, hangi yolu izleyeceğimize de karar vermedim, bu yüzden sana yalnızca harekatı önceden bildiriyor ve mutlak gizlilik ihtiyacının altını çiziyorum; gizlilik olmadan başarıya ulaşamayız. Bu mesaj sadece ve sadece senin okuman içindir."[20] Ama Morillo casusları sayesinde Kurtarıcı'nın hamlesini ve ne yönde ilerleyeceğini tahmin etmiş, bunun o güne kadarki en kritik meydan okuma olduğuna karar vermişti.

Bolivar çok geçmeden, ikinci cepheyi açma ve Yeni Granada'yı devrimin merkezi haline getirme vaktinin geldiğine karar verdi. Devrim bu-

radan doğuya doğru Venezuela'ya ve güneye doğru Quito ve Peru'ya yayılabilirdi. 23 Mayıs tarihinde, Apure'nin sağ kıyısında bulunan Setenta adlı terk edilmiş köydeki harap halde bir kulübede toplanan savaş meclisinde, yağmurdan ve güneşten ağarmış sığır kurukafalarının üzerinde oturan meslektaşlarına istila kararını bildirdi fakat güzergâhı kendine sakladı.[21] Soublette, Anzoategui, Briceno Mendez, Cruz Carillo, Iribarren, Rangel, Rooke, Plaza ve Manrique bu meclise katılmışlardı. Oradaki herkes planı onayladı ama diğerleri biraz daha şüpheci davranıyordu ve özellikle Paez işbirliği yapmaktan kaçındı. Ama *caudillo*ların pek fazla kaybedecek bir şeyleri yoktu. Tüm riskler Bolivar'ın omuzlarındaydı. Üstelik başka ne alternatifi vardı ki? Kalıp da kışı *llano*larda geçirmek intihar olmaz mıydı? Burada askerleri yağmura maruz kalacak, sarı humma ve sıtmadan kırılacak, kim bilir ne kadar firar ve çözülme olacaktı. Üstelik sırtını da sağlam yere dayıyordu. Sonraki günlerde planını Angostura hükümetine açıklamak için gerekli adımları attı ve Marino, Bermudez, Urdaneta ve Brion'a çok kesin talimatlar verdi. Hiçbir şey şansa bırakılmamıştı. Bolivar başa çıkılması zor bir plancıydı. Ama yine de planları Paez'i yola getirmeye yetmedi. Bolivar onu dikkatle duruma hazırlamış, planının her adımını ayrıntısıyla anlatmıştı. Cucuta'ya gidip düşmanın Venezuela'yla muhaberatını kesmesini istedi ama Paez mazeretler öne sürerek bunu reddetti. Bolivar *llanero*ların bin altı yüz atından üç yüzünü istedi. Paez ona iki yüz "sıska ve hastalıklı at" gönderdi.[22] Bolivar bu konudaki hoşnutsuzluğunu gizlemedi.

27 Mayıs 1819'da Kurtarıcı, ordusunu Santander'inkiyle birleştirip Andları geçmek üzere yukarı Apure'den ayrıldı. Ancak ondan sonra, Guasdualito'da güzergâhını açıkladı. Küçük ordusunu –dört piyade taburu, üç süvari bölüğü, toplamda 2.100 kişiyi– Kurtuluş Savaşı'nın en soylu seferlerinden birine çıkarıyordu. Önceki yıllardaki hüsranların –birliğin dağılması, itaatsizlik, yoksulluk, toplumsal ve ırksal çatışmaların– yüce irade, cesaret ve disiplin zaferleriyle bir hamlede aşıldığı bir sefer olacaktı bu. Kıdemli subayları Soublette, Anzoategui ve Rooke onu sonuna dek izlemeye hazır ateşli gençlerdi ve daha düşük rütbeli subaylar da onun komutasında eyleme geçmek için sabırsızlanıyorlardı. Tam sağanak yağmur sezonunun başında Arauca'yı ve Casanare'nin savanalarını geçtiler. Her yer akarsular, nehirler, göller ve bataklıklarla doluydu; askerler ilerleyebilmek için sulara atılıyor, yüzüyor ya da kürek çekiyorlardı. Anzo-

ategui'nin yaveri olan O'Leary şöyle yazıyordu: "Yedi gün boyunca birlikler bellerine kadar suyun içinde yürüdüler, bulabildikleri kuru yerlerde kamp yaptılar, korunmak için sadece bir battaniyeleri vardı ki onu da genelde silahlarını ve cephanelerini korumak için kullanıyorlardı."[23] Bu daha başlangıçtı, önlerinde bir aylık Casanare yürüyüşü vardı.

Tame'de Santander'de buluştuktan sonra birleşik ordu Pore'nin selleri arasından ilerlemeyi sürdürdü, hemen ardından da heybetli sıradağlara varacaklardı. Ovada büyümüş ve ıslak arazide günde otuz kilometre yürümekten yorgun düşmüş askerler şimdi de önlerinde duvar gibi yükselen Andları aşarken dondurucu yağmurlara, art arda dağlara tırmanırken bitkinliğe ve geçitlerin en zorlusu diye bilinen dört bin metre yüksekliğindeki çorak Paramo de Pisba'dan geçerken yükseklik hastalığına dayanmak zorundaydılar. Yağmur ikide bir sağanağa çeviriyordu. "Dağın çetin koşullarını yaşamayan birinin anlaması çok zor... Gece gündüz yağmur yağıyor," diyordu Bolivar. "Zorlukların her gün arttığını görüyor ve umutsuzluğa kapılıyordum ve plana uymaya ancak kendimi zorlayarak devam edebiliyordum."[24] Tabii ki bir başka gerçek daha vardı: Ordunun bu şartlarda onu takip etmesinin tek sebebi olağanüstü liderlik yeteneği olabilirdi ancak. Çok sayıda asker, hayvan ve malzeme kaybedildi; ordunun gururu olan süvariler her gün bir sürü at kaybediyorlardı; yatıp uyamak ölmek demekti. İngiliz lejyonunun dörtte biri bu yürüyüş sırasında yok oldu ama onlardan birinin karısı gebe haliyle yolculuğu tamamladı, hatta geçitte doğurdu.

6 Temmuz'da, hayatta kalan tükenmiş askerler dağların öte yanındaki Socha köyüne ulaştılar. Üniformaları paçavraya dönmüş, çizmeleri parçalanmıştı, pek çok subayın ayağında sadece *alpargata* vardı. Bu dayanıklılık testini atlatanlardan biri olan Richard Vowell şöyle diyordu: "*Llano*lardan ayrılırken ayakkabısı olanların çoğunun ayakları uzun süredir çıplaktı, subaylar dahil olmak üzere askerlerden çoğunun pantolonu yoktu ve bellerine battaniye parçaları ya da bulabildikleri paçavraları sarmışlardı."[25] Yerli kadınlar giysilerini söküp askerlere vermeye razı edildi. Yiyecek ve malzeme ayarlayan, katır toplayan, hastaları ve geride kalanları getiren, Yeni Granadalıları dost olduklarına ve onlara "özgür ve bağımsız bir ülke kurmak"tan başka bir şey istemediklerine ikna etmeye çalışan Bolivar hiç dinlenmiyordu.[26] Bu sefer, Kurtarıcı'nın şahsi zaferiydi adeta. Geçidin korkunçluğu ordunun moralini sınavdan

geçirmiş, aynı zamanda Bolivar'ın karakterinin sağlamlığını da göstermişti. "Olağanüstü enerjisi ve kararlılığı sayesinde bu adamın diğer herkesten üstün olduğunu gösterdiği yer, işte burasıdır. Üç günde süvarilere at ve silah temin etti, topçuları düzene soktu, orduyu toparladı, düşmana karşı sayısız devriye gönderdi, köylüleri cesaretlendirdi ve her yöne saldırmak üzere hazırlık yaptı."[27] Bu dürüstçe bir değerlendirmeydi; Santander de bu adamın üstünlüğünü kabul ediyordu.

Bolivar'ın Socha'nın güneyindeki kampında nadir bir sefer manzarası yaşanıyordu. Soublette'nin getirdiği destek kuvvetler arasında Waterloo gazisi ele avuca sığmaz Albay Rooke komutasındaki İngiliz birliği de vardı. Rooke kendini takdim edip ordunun durumu için Kurtarıcı'yı tebrik etmekte hiç vakit kaybetmemişti. Bolivar'ın yoksul kahvaltısını paylaşmaya davet edildiğinde de hayatında bundan lezzetli bir yemek yemediğini söylemiş, birliğinin durumuna dair sorular üzerine de gayet iyi olduklarını, Pisba Geçidi'nde hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını anlatmıştı. Anzoategui daha sonra her zamanki gibi canı sıkılmış ve sinirli bir halde ortaya çıktığında, "Yeni bir haber var mı?" diye sormuştu Bolivar. "Yeni ne olabilir ki," demişti Anzoategui; sonra da Rooke'nin süvarilerinin başına gelenleri bilip bilmediğini sormuştu. "Evet, albayları az önce çok iyi haberler verdi ve *paramo*da hiç kayıp vermediklerine beni temin etti." Kısa süre sonra, aslında İngiliz birliklerinin dörtte birinin ve iki subayın geçitte öldüğü ortaya çıktı. "Bunu inkâr etmiyorum," dedi Rooke inatla, "ama onlar bu sonu hak etmişti çünkü birliğimdeki en kötü askerlerdi ve onlarsız daha rahat hareket ediyorum." Bolivar Rooke'nin bu karşı çıkışına gülümsemekle yetinmişti fakat asla memnun olmayan Anzoategui bunu hiç komik bulmamıştı.[28]

Boyaca

Sefer devam ediyordu. Bolivar'ın dehası stratejiyi tasarlamış, liderliği onları buraya getirmişti ve şimdi de kıvancı orduyu ileriye taşıyor, en büyük zaferlerinden birine doğru götürüyordu. 25 Temmuz'da zinde ve sayıca çok üstün kralcı kuvvetlerle çarpıştılar ve Pantano de Vargas'ta gün boyu süren zorlu bir savaşın ardından zafere ulaştılar. Tüm aksiliklere rağmen –kralcı kuvvetler daha yukarıda mevzilenme avantajına sahipti– cesaretleri, Rondon'un *llanero* süvarileri, birkaç İngiliz birliğinin

soğukkanlı cüretkârlığı ve Bolivar'ın aynı anda her yere yetişmesi sayesinde kazanmışlardı bu savaşı. Rooke ölümcül bir yara aldı, O'Leary başından kılıçla yaralandı, diğer İngiliz subaylar arasında da kayıplar oldu. Bolivar onların kahramanlıklarını ertesi gün Kurtarıcı Haç madalyasıyla şereflendirdi.[29]

Bolivar, organize olmak ve kurtuluşun yabancı istilacıların yanı sıra Yeni Granadalıların işi olduğunu garanti etmek üzere yerli yurtseverleri orduya katmak için sadece birkaç gün durakladıktan sonra 3 Ağustos'ta tekrar harekete geçti ve kralcılardan önce Tunja'yı işgal ederek Barreiro karşısında manevra üstünlüğü kazandı, sonra da Bogota'ya doğru çekilme manevrasını Boyaca'da durdurdu. Aldığı yaraya rağmen hâlâ savaş meydanında olan genç O'Leary muharebeyi kaydetmek üzere oradaydı ve 7 Ağustos'ta Bolivar'ın her iki kanattan saldırıp tam ortadan da kati bir hücuma geçerek kralcılara ölümcül darbeyi indirdiğine şahit oldu. Santander'in birliği köprüye hücum ederken Anzoategui kralcı mevzilerin ortasına saldırdı. Soublette'ye göre her şeyden önce korkusuz Anzoategui'nin piyade taburlarını ve süvari bölüğünü düşmanın tam kalbine sürmesi sayesinde zafer kazanılmıştı.[30] Düşman artık toparlanamazdı. Kendi eylemleri yüzünden yabancılaştığı yerliler arasında tecrit edilmiş kralcılar çarpışmaya pek istekli değillerdi, yeni başarıları sayesinde coşmuş bir ordu karşısında kararsız bir liderlik yüzünden moralleri bozuk bir halde kaçmaya başladılar.[31] Bolivar'ın sert hücumları karşısında Barreiro teslim oldu ve ordusundan geriye kalanlar esir alındı. Her şey iki saatte olup bitmişti. Üç bin kralcıya karşı iki bin kurtarıcı, on üç ölü ve elli üç yaralı vermişti. İngiliz subaylardan bazıları öldürüldü ya da ciddi biçimde yaralandı. Rooke'nin lejyonuna bu kez Batallon Albion (Albion Birliği)* adı verildi ve hepsine Kurtarıcı Hizmet Yıldızı takıldı.

Başkente giden yüz yirmi kilometrelik yol artık açılmıştı. 10 Ağustos'ta Bolivar Bogota'ya girdiğinde, terörün mimarı olan ve misillemeden korkan İspanyol memurların panik içinde Cartagena'ya kaçmış olduklarını gördü. Nefret edilen Genel Vali Samano Kızılderili kılığında öyle aceleyle kaçmıştı ki, masasının üzerinde bir çanta dolusu para bırakmıştı. Bolivar bunu görünce çok neşelendi. "Casa de Moneda"da di-

* Ölen İngiliz askerlerinin anısına bu birliğe eski Roma dilinde İngiltere anlamına gelen Albion ismi verilmiştir-r.n.

yordu Soublette, "yarım milyon pezodan fazla para bulduk, ayrıca depolarda büyük bir orduyu donatacak kadar silah ve malzeme vardı."[32]

Bolivar'ın otoritesine ve stratejisine başarı damgasını vuran olay Boyaca zaferi olmuştu. Boyaca seferini daima haz ve gururla anmış, "en eksiksiz zaferim" diye nitelemişti. Bu büyük sefer yine büyük bir başarı getirmişti. Yeni Granada'nın merkezi kurtarılmış, kralcılar dağılmış ve kısa sürede İspanyol direnişi Cartagena ve Cucuta'ya sıkışıp kalmıştı. Bu durumu Morillo bizzat anlatıyordu. Her şeyi belirleyen olay Boyaca zaferiydi: yurtseverler muharebeyi kaybetseydi toparlanıp tekrar şanslarını deneyebilirlerdi, ama İspanyolların kaybetmesi bir daha o orduyu ve eyaleti asla toparlayamayacakları anlamına geliyordu.[33] Bir ay sonra resmi kutlamalar yapıldı. Bolivar, yanında Santander ve Anzoategui'yle, zafer alayıyla, kilise çanlarıyla, katedralde ilahilerle ve ana meydanda törenle karşılandı. Beyazlar içinde yirmi genç kız defne dalından taçları Kurtarıcı'nın başına taktılar, o da taçları önce iki silah arkadaşına verdi, sonra da kalanları askerlere doğru fırlattı. Bolivar bu senaryoyu Caracas zaferinden hatırlıyordu. Bernardina Ibanez Arias adlı kara gözlü, çekici, daha on altısında bir kız dikkatini çekti ve diğerlerinin de o kızın peşine düşmesine rağmen ilgisi sürdü. Kızın kalbini kazanan kişi, Bolivar'ın komutasındaki genç subaylardan biri olan Albay Ambrosio Plaza oldu. Santander daha sonra evlenmek isteyen çift adına Bolivar'dan ricada bulundu ve Plaza'nın orada kalması için izin istedi. Bolivar daha sonra sormuştu: "Peki, şu Plaza evlendi mi evlenmedi mi? Eminim küçük Granadalıların sayısı artacak diye sevinmişsindir. Ben de sevindim çünkü birbirlerine çok yakışıyorlar."[34] Bu hikâye altı ay sonra hâlâ anlatılıyordu.

Bolivar başındaki defne tacıyla mutlu olmak yerine, Morillo'nun herhangi bir karşı saldırı olasılığını düşünerek ödülünü korumak için acil adımlar attı. Cumhuriyetçi orduya Amerikalılardan oluşan birlikler eklendi. Soublette güçlü bir tümenle bilikte Cucuta vadilerini işgal etmeye ve hududu korumaya gönderildi. Albay Cordova İspanyolları Antioquia'dan kovmaya gitti. Başka bir birim Popayan'ı işgal etmek üzere güneye doğru hareket etti. Popayan'ın ötesinde, Quito'ya kadarki yaylalarda kralcılar hâlâ çok güçlü mevzilere sahipti. Ama güney bölgesi şimdiden Bolivar'ın aklına girmişti. Askerlere hitaben yaptığı bir konuşmada şu sözü de veriyordu: "Kısa zaman sonra Venezuela, Yeni Granada, Arjantin ve Şili'nin ortak bayrağı zengin Peru'da da dalgalanacak. Başkent Li-

ma Yeni Dünya'nın alabildiği kadar kurtarıcıyı bağrına basacak."[35] Kendi yurdunda ise hiçbir şey dikkatinden kaçmıyordu. İspanyol işgali kurbanlarının dul kalmış eşlerine kendi cebinden maaş bağlamıştı.

Bundan sonra siyasi iktidar konusuyla ilgilenmeye koyuldu. Zaten Cumhuriyet'in başkanıydı. Şimdi de bunun nasıl bir cumhuriyet olacağını duyurmalıydı: Yeni Granada ile Venezuela'nın birliğinden doğan büyük Kolombiya Cumhuriyeti. "Yeni Granada ile Venezuela'nın tek bir Cumhuriyet çatısı altında birleşmesi tüm iyi yurttaşların ve Amerikan davasının tüm yabancı dostlarının samimiyetle istediği bir şeydir."[36] Ama Yeni Granada'dakilerin Venezuela tarafından ele geçirildiklerini hissetmemeleri için kongrede serbest bir oylama yapılmasını ve oybirliği aranmasını istedi; bu arada Yeni Granada için geçici bir hükümet oluşturacaktı. 20 Eylül'de, tümgeneral rütbesine daha yeni yükseltiği Santander'i başkan yardımcısı sıfatıyla bu hükümetin başına getirdi. Cucuta'nın yerlisi saygın bir kreol ailenin oğlu olan Santander hukuk eğitimi almış, uzun zaman orduda hizmet vermişti ve iyi bir sicili vardı; sadece 1816'da *llaner*olar onun liderliğini reddedip Paez'i tercih etmişlerdi. Bolivar'ın dostu değil meslektaşıydı. Kurtarıcı'nın ideallerinden uzaktı ve aralarındaki ilişki hep biraz gergindi. Yirmi yedi yaşındaki Santander ciddi görünüşlü, şakadan anlamayan, sinirli bir adamdı; paraya çok önem veriyordu, ayrıca kinci ve zalimdi. O'Leary'ye göre, Güney Amerika devriminin yarattığı en büyük adam Bolivar, en mükemmel adam Sucre ise, herhalde Santander de "en talihlisi"ydi.[37] Terfilerinin büyük bir kısmını Bolivar'a borçluydu; bunlar da kısmen doğru zamanda doğru yerde olmasıyla, kısmen de verimli idareciliğiyle mümkün olmuştu. Bolivar ona saygılı davranıyordu ve Santander de Bolivar'a daima "itaatkâr bir ast, övgüsünü sakınmayan sadık ve sadakat gören bir dost" olarak rapor veriyordu.[38] Şimdi de hem örgütlenme yeteneğine hem de sadakatine büyük ihtiyaç vardı. İlk görevi Yeni Granada'yı kıta çapında savaş için seferber etmekti ve nihai vazifesi de yeni bir ulus yaratmaktı. Bolivar Santander'i görevlendirerek bir bakıma düz zemine zımpara vurmuş oldu. Kısa sürede bunun sonuçlarını görecekti.

Bolivar ölümüne savaştan çoktan vazgeçmişti ve Boyaca'da aldığı esirlere çok iyi muamele etti; nedamet getiren Amerikalılar ordusuna katılabilir ya da evlerine dönebilirlerdi. Barreiro ile subayları hapiste tutuldular ama durumları iyiydi ve Bolivar derhal İspanyol yetkililere esir

değişimi istediği haberini gönderdi. Ama Bolivar başkentten ayrıldıktan çok kısa bir süre sonra Santander, Barreiro ile otuz sekiz subayını, ki bazıları Amerikalıydı, büyük meydanda kurşuna dizdirdi. Bolivar'a iletti-ği gerekçeler şüpheliydi. Güya güvenlik riski söz konusuydu, halkın talepleri ve mahkumların yurtseverlere karşı işlediği suçlar bunu zorunlu kılmıştı. Ayrıntılı açıklama içeren mektubu da bir o kadar tutarsızdı: "Nihayet Barreiro ile otuz sekiz adamından kurtulmak zorunda kaldım. Tehlike işaretleri beni çılgına çevirmişti ve onları hapiste tutmaktan asla iyi bir sonuç çıkmayacaktı... Kayıtlar gerektiği gibi halledildi ama sizin yanıtınızda bana arka çıktığınızı görmem çok önemlidir."[39] Aslında paniğe kapılmış ve içinde uyuyan zalimliğin, muhakemesini ezip üste çıkmasına izin vermişti. 11 Ekim öğle vakti mahkumlar dörderli gruplar halinde zincirlerini sürükleyerek meydana çıkarılmıştı. Barreiro'ya diz çökmesi söylenmiş, sonra da sırtına ateş edilmişti. Diğer adamlara da aynı şey yapılırken Santander hükümet binasının girişinde atının üstünde onları izlemişti. İdamdan sonra Santander zafer şarkıları arasında bir geçit resmi düzenlemiş, başkentin sokaklarını tören alayıyla dolaştıktan sonra kutlamayı sarayda bir balo vererek bitirmişti.

Bu canilik hem Yeni Granada hem Venezuela'da pek çok cumhuriyetçinin tepkisini çekti, ya aptallık ya da insanlık dışı bir eylem olarak görüldü. Bolivar'ın yanıtının satır araları okunduğunda durumdan hiç hoşlanmadığını ama açıkça kınamaktan da kaçındığını görüyoruz: "Mahkumların hainçe davranışlarının, tam da esir değişimi görüşmeleri yaptığımız sırada Ekselanslarını onları idam etmek zorunda bıraktığını esefle duymuş bulunuyorum... Düşmanlarımız bu hareketin adaletten kaynaklandığına, misilleme ya da intikam amaçlı olmadığına inanmayacaktır. Ama bırakalım onlar ne yaparlarsa yapsınlar, bu acı verici önlem yoluyla Cumhuriyetimizi kurtarmak amacıyla gösterdiğiniz gayret ve ısrar için sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Elbette namımız bundan zarar görecektir." Zea'nın bundan hiç şüphesi yoktu: "Sevgili dostumuz Santander'in zamansız misillemesi bize büyük zarar verdi."[40] Santander bu zalimliğine ikiyüzlülük de eklemekte beis görmemiş, Bolivar'ın İspanyol mahkumlara "aşırı" iyi davranmasını ve ordunun kralcı subaylardan intikam alma arzusuna direnmesini göklere çıkarmıştı: "General onlara adil davranmasında ısrarcı olmuş, mümkün olduğunda esir değişimi teklif etmiştir."[41]

Zafer Sonrası Gerilimler

Bolivar Cucuta'da toplanmakta olan ordunun komutasını almak üzere 20 Eylül'de Bogota'dan ayrıldı. Tunja, Leiva, Velez, Socorro, San Gil, Bucaramanga ve Pamplona'dan geçerken zafer alayları düzenlendi, kalabalıklar tarafından alkışlandı, minnettarlık konuşmaları dinledi, tebrik çelenkleri aldı, genç kızlar başına defne yapraklarından taçlar taktı, kısacası bol bol zaferinin tadını çıkardı. Ardından iki darbe geldi. Pamplona'dan ayrıldıktan kısa süre sonra General Anzoategui'nin ani ve sebepsiz ölümünü haber aldı. Kısa süre önce kuzeydeki en gayretli ve güvenilir yardımcısı olan bu askerin ölümü onu hem sarstı hem de komuta yapısında değişiklikler yapmak zorunda bıraktı. Doğuştan gamlı bir adam olan Anzoategui izin alır almaz eve dönmek, karısına ve birini daha hiç görmediği iki çocuğuna kavuşmak istiyordu. Silah arkadaşları teselli kabul etmeyecek kadar üzgündü. Bolivar ise Angostura'dan gelen haberler üzerine yeniden itaatsizlikten ve konumunu baltalayan hiziplerden korkmaya başlamış, orada bulunması gerektiğine karar vermişti. Ardında trajedi, önünde belayla yürüdüğü Angostura yolunda pek de zafer kazanmışa benzemiyordu.

Bolivar'ın orduda sadık subayları, hükümette dost meslektaşları, hemen her yerde güvendiği arkadaşları vardı; ama aynı zamanda, onun politikalarını ve stratejilerini başarı dereceleri üzerinden değil, sırf Bolivar'dan çıktı diye reddedip eleştiren düşmanları da bulunuyordu ve ipleri biraz olsun gevşetse hasımları hemen ortaya çıkıyordu. Angostura'dan uzaklaşmasıyla bu türden insanlara gün doğmuştu ve *caudillo*lar tekrar özgürlük talebinde bulunmaya başlamış, siyasetçiler iktidar mücadelesine girmişlerdi. Bolivar'ın düşmanları Yeni Granada istilasını Venezuela'daki çıkarların ihmali olarak niteleditler ve bazıları Bolivar'ı firari ve kanun kaçağı ilan etmesi için kongreyi zorladılar. Doğuda *caudillo*lar tekrar baş kaldırmaya başlamışlardı. Bolivar seferdeyken onlar da küçük harekatlar yapmış, her seferinde başarıya ulaşamamış ve nadiren kendi aralarında anlaşmaya varabilmişlerdi. Paez, Cucuta'ya ilerleyip düşmanın Venezuela'yla muhaberatını kesmesi için Bolivar'dan gelen kesin talimatları duymazdan gelmişti.[42] Marino, Bermudez'le bağlantı kurmayı başaramadı. Urdaneta itaatsizlik suçlamasıyla Arismendi'yi tutuklamak zorunda kaldı. *Caudillo*lar artık düşmanlıklarını doğ-

rudan Bolivar'a değil, Angostura'daki hükümete, özellikle de sivil, Yeni Granadalı ve siyaseten ılımlı bir şahsiyet olan, kısacası Venezuela *caudillo*larının hemen hiç hürmet etmediği niteliklere sahip başkan yardımcısı Zea'ya yöneltiyorlardı.[43] Zea'yı görevi bırakmaya zorladılar, kongre onun yerine Arismendi'yi seçti ve Arismendi de Maturin'de üslenmiş olan Marino'yu şef-generalliğe atadı.

1819 Eylülü'nde Bolivar Yeni Granadalı sivillerin övgülerini dinlerken, asker *caudillo*lar gelecek açısından ibretlik bir şekilde Venezuela milliyetçiliğini sömürerek tekrar başa geçmek için tezgâhlar kuruyorlardı. Ama zaferleri geçici oldu çünkü Boyaca'dan gelen haberler isyanın altını oymaya başlamıştı bile. Bolivar 11 Aralık'ta Angostura'da karaya çıktı ve saat sabahın üçü olmasına rağmen "Bolivar Çok Yaşa" nidaları ve halkın coşkusuyla, yetkililerden bolca saygı ve tebrikle, nehir gemilerinden top atışlarıyla karşılandı. Daha sonra bir kongre komisyonu, askeri bir birlikle, kaldığı yere giderek başkanlık koltuğuna oturuncaya dek ona eşlik etti.[44] İsyancılarla başa çıkmak için cömertlik yöntemine başvurdu. Artık unutacak kadar değilse de bağışlayacak kadar güçlüydü. Arismendi ile Bermudez'i doğudaki birliklerin başına atadı. Hem askeri hem de siyasi olarak tam bir zafer kazanmıştı.

Artık anayasaya ilişkin fikirlerini geliştirecek konumdaydı. "Yeni Granada ile Venezuela'nın birleşmesi silah başına geçtiğim ilk günden beri öncelikli hedefimdir," diyordu kongreye. "İki devletin siyasi birliğini ilan ettiğinizde benim en önemli arzumu yerine getirmiş ve hizmetlerinden dolayı orduyu cömertçe ödüllendirmiş olacaksınız."[45] Bu proje iki oturumda ciddi bir şekilde tartışıldı ve 17 Aralık 1819 tarihli Temel Yasa ile Angostura kongresi Kolombiya Cumhuriyeti'ni yarattı. Kristof Kolomb'un şerefine bu adı alan yeni devlet, Venezulea'nın (eski Venezuela kaptan-generalliği), Yeni Granada'nın (daha önce Yeni Granada Genel Valiliği) ve Quito'nun (eski Quito Başkanlığı) birleşmesinden oluşuyordu (gerçi Quito henüz kurtarılamamıştı). Bu çok cüretkâr bir projeydi ve gerçekleşmesini ancak Bolivar'ın liderliği ve otoritesi sağlayabilirdi. Bolivar bu işi ne olursa olsun gerçekleştirmeye kararlıydı çünkü devrimin kimliğini, uluslararası statüsünü ve iktidarını temin etmek için büyük bir devlete ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Santander iki halkın birleşmesini ölçüsüz bir avantaj olarak görüp sevinçle karşıladı ve bu birleşmenin mimarı olan Bolivar'a tebriklerini gönderdi.[46] Bu projenin

henüz "yasadışı" olduğunu Bolivar gayet iyi biliyordu; Yeni Granada ya da yeni adıyla Cundinamarca'nın anayasasında bunun kabul edilmesi gerekiyordu. Angostura'daki kongre, bu amaçla 1 Ocak 1821 tarihinde Cucuta'da bir kurucu kongre toplama kararını kabul etti. Kimse Venezuelalılara, Yeni Granadalılara ya da Quitolara kendilerini Kolombiyalı olarak görüp görmediklerini sormayı düşünmemişti bile.

Bolivar Kolombiya'nın fiili başkanı olarak (ya da kongrenin ısrarla belirttiği üzere Kurtarıcı Başkan olarak) seçimleri kolayca kazandı ve Zea da başkan yardımcısı oldu. Bolivar'ın bir sonraki görevi Venezuela'daki savaşı sona erdirip savaş sonrası için hazırlıklara başlamaktı. Angostura kurtarıcı için değerli bir karargâhtı ama hâlâ sorun çıkaran siyasetçilerle doluydu ve bütün kıtayı kapsayan bir savaş başlatmak için doğru yer olmadığı kesindi. Kuzeyde Karayip Sahili ve aşağı Magdalena'dan, güneyde Popayan'a doğru uzak noktalardan emrindeki komutanlar ve yerel yurtseverlerin yardımıyla bir dizi stratejik girişim başlattı. Denizdeki stratejisini hayata geçirmek için Padilla ve Brion'a emirler verdi. Paez'den gözünü ayırmamaya dikkat etti. Dört dörtlük bir idareci olan Rafael Revenga'yı devlet bakanı yaparak yetenek keşfetmedeki hünerini göstermiş oldu. Ama savaş daha yakında bulunmayı ve otoritesini göstermeyi gerektiriyordu.

1820 Martı'nın başlarında Bogota'ya döndüğünde vatandaşların hâlâ kendisini desteklediğini ve Santander'in de savaş vergileri ve yarattığı etkiyle uğraşmakta olduğunu gördü. Kuzeye doğru bir tur atıp Yeni Granada ile Venezuela arasında sınır oluşturan Cucuta bölgesinde üslenerek seferler arasındaki tatilin tadını çıkardı. O sırada Bolivar'ın yaveri olan O'Leary oradaki günlük rutini takip edebilmişti.[47] Bolivar altıda kalkıp ahırlardaki atları denetliyor, odasına dönüyor, dokuza kadar okuyor ve sonra kahvaltısını ediyordu. Öğlene kadar resmi işlerle uğraşıyor, savaş bakanının, özel kâtibinin ve genelkurmay başkanının raporlarını dinliyor, mektuplara doğrudan ve net cevaplar yazdırırken ya odada volta atıyor ya da hamağında oturuyordu. Üzerinde çalıştığı alanlar ve aldığı kararlar tam bir ustalık gerektiriyordu: dışişleri, asker alımları, tüfekler, vergiler, başkan yardımcılarına tavsiyeler, anayasa kongresi için ayarlamalar ve bir sonraki askeri harekatlar. Ama dışarıdan görünen güvenli imajın ardında serinkanlı, hatta alaycı bir farkındalık vardı: Kolombiya'nın ilerlemesinin önündeki toplumsal engellere,

büyük nutuklarında ortaya koyduğu ideallere halkın uyum gösterememesine, yurttaşların inançsızlığına ve kötü davranışlarına, kötümserlerin eleştirilerne ve muhalefetine, düşmanlarının kıskançlığına ve nefretine dair bir farkındalık. Bu ruh haliyle Santander'e şöyle yazmıştı: "İspanyollar ulusal ruhumuza dehşet saldı. Özgürlüğün, yasaların, hatta en büyük aydınlanmanın yasaları gözeten bir halk olmamızı sağlamaya, yahut bizi cumhuriyetçi ve hakiki yurtseverler yapmaya yetmeyeceğine inancım, üzerinde ne kadar düşünürsem o kadar artıyor adeta. Damarlarımızda kan değil, korku ve kötülükle karışık günah dolaşıyor, dostum. Ne medeni erdemler!"[48]

Ama onun da bu türden duygusal patlamalar sırasında dediği gibi, hayat "siyaset felsefesinden" ibaret değildi. Mektuplarındaki ayrıntılara bakılırsa, devlet meseleleriyle uğraşırken aklı kadınlara da kayıyordu. Bernardina Ibanez'den hâlâ vazgeçmiş değildi ve Ambrosio Plaza ile ilişkisinden rahatsız oluyordu. Bir ihtimalle generale sahip olabilecekken kızın neden albayla vaktini harcadığını merak ediyordu, daha büyük ihtimalle de kızın peşini bir türlü bırakamıyordu. Santander'den onunla konuşmasını ve şunu bildirmesini istiyordu: "Hiçbir cevap almadan yazmaktan bıktım usandım. Söyle ben de bekarım ve onu Plaza'nın sevdiğinden daha çok seviyorum çünkü ona hiç sadakatsizlik etmedim." Gelen yanıt pek iç açıcı değildi: "Plaza'dan başka kimseden umudu yok, siz dahil. Yürek meselelerini uzaktan halletmek güçtür."[49] Açıkça görülüyor ki Bolivar kızı bir türlü kafasından atamıyor, ama kız da sadakat bakımından bozuk geçmişe ve iktidar kademesinde yükselen geleceğe sahip uzaktaki bir âşığa kendini teslim etmek yerine Plaza'nın bağlılığını tercih ediyordu.

Bolivar çalışırken hızlı düşünüp hızlı konuşuyor ve kâtibinin de kendisine hatasız ayak uydurmasını bekliyordu. Mektuplaştığı kimselere dair fikirleri her zaman gönderilmiyordu, bazılarını kendine saklıyordu. Santander'le baş etmek için çok dikkatli davranmalı, kölelerin özgürleştirilmesi gibi Bolivar'ın kendini adadığı konularda çok sağlam gerekçelerle karşısına çıkılmalıydı.[50] Paez hâlâ çok kaba sabaydı ve itaat etmesi için zorlamak gerekiyordu. İşlerin çoğu subaylardan gelen dilekçelerle ve başkalarının şu ya da bu istekleriyle ilgiliydi. Bolivar'ın yanıtlarından bazıları hayli eğlenceliydi: "Söylediklerinin yarısı yalan, ama iyi bir subaydır, o yüzden terfisini verelim gitsin." Bağımsızlık davasına hep

düşman olmuş bir rahibin talebine, "kraldan iste" yanıtını vermişti. Samano'nun kaçışı ile Bolivar'ın gelişi arasındaki anarşiden faydalanıp bazı mağazaları yağmalayan bir doktor şimdi yarbay rütbesiyle subay doktorluğuna atanmak istiyordu. Bolivar dilekçenin kenarına "Çaldıklarınla yetin" yazıp geri yollamıştı. Öğleden sonra beşe kadar okuyor, sonra yemeğini yiyordu. İyi sofralara ve kaliteli şaraba karşı değildi ama hem zamanı hem de tayını azdı; sadece et ve sebze yiyor, sudan başka bir şey içmiyordu. Akşam yemeğinden sonra yaveri ya da kâtibiyle birlikte ata biner, ardından arkadaşları ve ziyaretçileriyle sohbet ederdi. Yalnız kaldıklarında konuşması şakacı bir hal alır, alaycı sözler ağzından hiç eksik olmazdı. Dokuz gibi yatak odasına geçerdi. Orada hamağına uzanıp on bire kadar okurdu. O dönemde tercih ettiği yazarlar Montesquieu ve Rousseau, en sevdiği konu ise tarihti. Ayrıca Angostura ya da Bogota'daki gazetelere makaleler yazıyordu.

O dönemde yakınındaki kişilerden biri savaş bakanı olan "zeki, iyi yetişmiş ve iyi huylu" Albay Briceno Mendez'di. Sakin ve mütevazı tavırları Kurtarıcı'nın çabuk parlayan mizacına ters düşen bu adam açık sadakati ve şahsi hırslardan yoksunluğuyla tanınıyordu. Birinci Yaver Albay Bartolome Solom da bir başka yakın ve ona bağlı meslektaşıydı. Kurtarıcı için durup dinlenmeden çalışan bu asker için hiçbir şey çok zor değildi ve asla kendisi için bir şey istemiyor ya da beklemiyordu. O'Leary Kurtarıcı'nın başka alışkanlıklarını da yazmıştır. Her iki eliyle birden o kadar hızlı tıraş oluyordu ki görenler korkuya kapılıyordu. Üstelik bu arada onlarla sohbet ediyordu. Ateşli silahlar konusunda çok tedbirsizdi. Kötü bir nişancıydı ve etrafta kim var diye bakmadan dikkatsizce piştovlarını ateşliyordu.[51]

Bolivar Nisan ve Mayıs'ta San Cristobal'da sınırlardaki savunma hatlarını ve Cumhuriyet'in kaynaklarını gözden geçirdi. Kurtuluş mücadelesinde ilerleme kaydetmelerine rağmen hâlâ nihai bir savaş için yeterince asker ve silah toplayamadığını görüyordu; Paez *llano*ların dışında savaşmıyordu ve cumhuriyetçi askerler kendilerini desteklemeyen ülkede ödeme ve beslenme eksikliği yüzünden kitleler halinde firar ediyordu. Elbette Morillo'nun da sorunları vardı. Yeni Granada'yı kaybettiğini, en iyi tümenini yitirdiğini ve hükümetinin çökmekte olduğunu biliyordu. Caracas ve sahildeki yükseklerde hâkimiyeti sürüyordu ama mahvolmuş ekonomi yüzünden umudunu yitirmişti ve şöyle yazıyordu:

"Bu ülkenin halkı savaşlardan ve felaketlerden bıktı, istedikleri devrimci hükümetin ve sevdikleri davanın çevresinde toplanmak için bütün güçlerini harcayacaklar."[52] Bu noktada, Boyaca'nın etkisini hâlâ atlatamamış olan İspanyol kumandan ikinci bir darbe aldı ve Bolivar da ihtiyacı olan dalgayı yakaladı.

Albay Rafael Riego'nun önderliğinde 1 Ocak 1820'de başlayan ve Amerika'da hizmet vermek istemeyen Cadiz'deki ordunun desteğini alan liberal İspanyol devrimi VII. Ferdinand'ı mutlakıyetçilikten vazgeçip 1812 Anayasası'nı kabul etmeye zorlamıştı. Bu hamle Morillo'yu ikmal ve takviyeden yoksun bırakarak mutlak askeri otoritesini zayıflattı ve siyasi konumunu sarstı; İspanya'daki meşrutiyet hükümetini kabul etmeleri şartıyla yurtseverlerle görüşmelere başlaması emredilmişti. Anayasanın kısıtlamalarıyla eli kolu bağlanan ve liberaller ile mutlakıyetçiler arasında bölünen İspanyollar, kısa süre sonra, muzaffer general, devlet başkanı ve kurtarılmış halkların kahramanı Bolivar'ın artık kaçak bir isyancı değil, sıkı bir pazarlıkçı olduğunu ve yeni elde ettiği üstünlüğü en iyi şekilde kullandığını gördüler. "Kolombiya Cumhuriyeti'nin İspanya'ya boyun eğmesini önermek deliliğin dik âlâsı, üstelik gülünçtür. Yaşlı ve yozlaşmış İspanya'nın Yeni Dünya'ya hâlâ hâkim olabileceğine gerçekten inanıyor musunuz?" diye soruyordu İspanyollara. Soublette'ye de şöyle demişti: "Onların kazanacak hiçbir şeyi yok ve her şeyi kaybedebilirler. Bizim kaybedecek hiçbir şeyimiz yok ve ellerindeki her şeyi istiyoruz: ... Bu yüzden ancak Bağımsızlık karşısında barış yapmayı önermeliyiz."[53] İspanyolların sahte vaatlerle cumhuriyetçileri bölmesini önlemek zorundaydı. Bu yüzden de astlarına, özellikle Paez'e kesinlikle Morillo'nun temsilcileriyle muhatap olmama emri verdi; görüşmelerin kontrolünü kaybetmek istemiyordu. Bu arada daha fazla avantaj kazanarak İspanyolları da maniple etti. *Caudillo*lar doğuda bazı kazanımlar elde etmişlerdi. Bolivar'ın kendisi de Cucuta'daki mevzilerini sağlamlaştırıyor ve aşağı Magdalena'daki cumhuriyetçi kuvvetlerle bağlarını güçlendiriyordu. Cartagena karadan ve denizden kuşatma altındaydı ve düşmek üzereydi. Kızılderili *caudillo*su Juan de los Reyes Vargas kendi gerilla grubuyla birlikte kralcı taraftan firar edip albay rütbesiyle cumhuriyetçi güçlere değerli bir ilave oldu. Ağustos'ta Bolivar güçlü bir pozisyondan Morillo'yla pazarlık yapacak durumdaydı ama hâlâ acele etmiyordu. Ekim'de Trujillo'daydı ve görüşmeye hazırdı fakat bu

kez Morillo'nun ertelemek için sebepleri vardı; pazarlık konumunu desteklemek için birliklerini yukarı ilerletmeliydi. Nihayet anlaşma sağlandı ve temsilciler 25 Kasım'da altı aylık ateşkes imzaladı. Her iki taraf da elindeki toprakları tutacak ve saldırgan tavırlar sergilemeyecekti. İnsani savaş koşulları ve esirlerin durumu üzerine anlaşma sağlandı. Morillo 27 Kasım'da Trujillo'nun on beş kilometre kuzey doğusundaki bir köy olan Santa Ana'da Bolivar ile diğer iki lideri ağırlamak istiyordu. O'Leary ona Bolivar'ı gösterdiğinde Morillo şöyle sormuştu: "Ne dediniz! Şu mavi ceketli, köylü şapkası takan katır sırtındaki minik adam mı?"[54] Hemen hayvanlardan inip kucaklaşmışlar, yardımcılarıyla birlikte oturup İspanyolların hazırlattığı yemeği yemişlerdi. Ardından günün geri kalanını kutlama yaparak ve karşılıklı savaş anılarını anlatarak geçirmişlerdi. Yıllar sonra Bolivar, "Ne ben ne de Morillo bu sohbet sırasında birbirimizi aldatabildik; gene de pazarlıkçıların geleneksel üslubuna başvuruyorduk." Ama yine de eski düşmanlarına, "yeni dostlarına" saygı duymaya başlamıştı.[55] Morillo ve İspanyol meslektaşlarıyla yakınlaştı, özgürlükçü hislerini ve hayranlık dolu sözlerini memnuniyetle dinledi. Kolombiya'nın bağımsızlığına kadeh kaldırdıklarında o da kaldırdı ve hiçbirinin savaşı sürdürmek istemediğine ikna oldu. Morillo da, "birbirini yok etmeye yazgılı olanların ilk defa birbirlerini hem insan hem dost olarak görmesi" karşısında duygulanmıştı.[56] Yıllar sonra, 1835'te O'Leary ve Soublette La Coruna'da Morillo'yu ziyaret ettiler: "Büyük bir hayranı olduğu eski hasmının hayatını yazdığımı öğrenince,[57] bana Venezuela savaş meydanlarında kralcıların ele geçirdiği birçok belge verdi."

Ateşkes Venezuela için önemliydi; "bizim için değerli, İspanyollar için ölümcül" mücadeleyi meşrulaştırmış, nihayet ölümüne savaşı sona erdirmiş ve İspanyolları Bolivar başkanlığındaki yeni Kolombiya devletinin –meşruiyetini değilse de– varlığını tanımaya zorlamıştı. Bolivar durumu şöyle görüyordu: "Ateşkes bizim lehimizedir, çünkü kesintisiz muhaberat kurulması ve kuvvetlerimizin sürekli bir savunma hattı boyunca iyi mevzilenmesi sayesinde vakti gelince harekatlarımızı sürdürmek için çok uygun bir durumda olacağız. Ama gene de bunun gerekeceğini pek sanmıyorum çünkü görünüşe bakılırsa bu ateşkesin yarattığı en büyük avantaj savaşın bitmesi olacak."[58] Belki daha da önemlisi, Morillo'nun İspanya'ya dönerek yerine pek de kararlı bir insan olma-

yan General La Torre'yi bırakması sonucunda güvenlik güçlerinin moralinin zayıflamasıydı. Kıtanın geri kalanından gelen haberler de cesaret vericiydi. Rio de la Plata Birleşik Eyaletleri uzun zamandır İspanyol otoritesinden bağımsızdı ve uygun bir yönetim biçimi bulmak için serbestçe kendi aralarında tartışıyorlardı. San Martin Şili'de İspanyolları yenilgiye uğratmış, şimdi de Peru'da bir kurtarma seferine çıkmıştı. 1820 sonlarında Guayaquil bağımsızlığını ilan etti, yeni bir hükümet oluşturup limanını dış ticarete açtı. Kurtarıcı ve basını bu hikâyeleri hemen yayıyor ve kralcılara karşı bir propaganda savaşı yürütüyordu.

Venezuela'nın geleceğinden emin olan Bolivar şimdiden daha uzaktaki yerleri fethetmeyi düşünmeye koyulmuştu. Öncelikli hedefi Quito'ydu. Bogota'yla tarihsel bağını yeniden kurabilir ve Kolombiya'nın birliğini tamamlayıp Peru'dan gelebilecek bir İspanyol saldırısını önleyebilirdi. Kendisinin kuzeyde bitmemiş işleri vardı, bu yüzden Bogota'da en güvendiği generali bu göreve atadı. Cumhuriyetçi komutanların "en kusursuzu" olan Antonio Jose de Sucre su katılmamış bir Bolivarcıydı. 1813'te genç bir adam olarak Marino seferine katılmış ve birçok önemli muharebede çarpışmış, ama doğulu meslektaşlarının aksine bağımsız bir şef olmayı arzulamamıştı. Zengin bir Cumana ailesinin oğluydu ve Caracas'ta eğitim görmüştü. Savaş teknolojisine çok meraklıydı ve askeri mühendislikte uzmanlaşmıştı. "Her şeyi yöntemleştiriyordu... Başıbozukluğun bir numaralı düşmanıydı," diye yazıyordu Bolivar onun hakkında.[59] Doğu Ordusu'nda subay olarak dört yıl hizmet etmiş ve 1817'de Bolivar'ın etkisine girmişti. Doğunun hizipleri yerine Kurtarıcı'nın subay heyetine girmeyi tercih ediyordu: "Size büyük bir zevkle körü körüne itaat etmeye kararlıyım."[60] İtaatkârlıkta asla tereddüt etmedi. Başkan yardımcısı Zea onu Bolivar'ın haberi olmadan tümgeneralliğe yükselttiğinde, daha sonra açıkladığı üzere, "General Bolivar'ın onayı olmadan terfi ettirilmeye asla niyeti olmadığını belirtmişti."[61] Bolivar 1820'de onu ateşkes görüşmeleriyle görevlendirmiş, şimdi de güneye öncü kuvvet sıfatıyla göndererek yeni bir rol biçiyordu. Bolivar 1821'in Ocak ayında Sucre'yi Kolombiya'daki görevlerinden aldı ve devrimi güneydeki eyaletlerde pekiştirip genişletmek, ayrıca "bu eyaletleri Kolombiya Cumhuriyeti'ne katmak" üzere bin kişilik bir keşif kuvvetiyle Guayaquil'e gönderdi.[62] O'Leary atamadan birkaç ay önce Cucuta'da Sucre'yi ilk kez gördüğünde Bolivar'a o yoksul atlının kim oldu-

ğunu sormuştu. "Ordudaki en iyi subaylardan biri," diye yanıtladı Bolivar. "Soublette'nin mesleki bilgisini, Briceno'nun iyi huylarını, Santander'in yeteneklerini ve Salom'un enerjisini kendisinde birleştiren bir şahsiyet. Tuhaf görünüyor tabii, onun becerilerini kimse bilmez, hatta şüphelenmez bile. Onu gün ışığına çıkarmaya kararlıyım, günün birinde benimle rekabet edeceğini de biliyorum."[63]

Carabobo

Ateşkes altı ay dayanmadı. 28 Ocak 1821'de Maracaibo İspanya'ya başkaldırdı ve cumhuriyetin gizli işbirliğiyle bağımsızlığını ilan etti. Bolivar, La Torre'yi yatıştırmak için Maracaibo'nun kendi kendisini kurtardığı, buna hakkı olduğu ve Kolombiya ordusunun İspanyollara ait olmayan özgür bir ülkeye girdiği gibi yanıltmacalara başvurdu.[64] La Torre ne aptaldı ne da savaş meraklısı; barış ve bağımsızlık için görüşmeler yapılmadığı takdirde savaş çıkacağı yönünde Bolivar'ın verdiği ültimatomu cevaplamaya yetkili değildi. Bolivar bu duraksamayı yeniden silahlanmak ve mevzi kazanmak için kullandı. Nisan'da tam bir Kurtarıcı olarak hareket etmeye hazırdı: "Bu savaş ölümüne değil, hatta normal bir savaş da değil. Düşmanı yok etmeye değil silahsız bırakmaya yönelik kutsal bir savaş olacak."[65]

Carabobo seferi yalnızca İspanyolların yenilmesi bakımından değil, *caudillo*ların ulusal orduyla sıkı sıkıya bütünleşmeleri bakımından da önemlidir. *Llano*lardan, Andlardan ve Maracaibo'dan cumhuriyetçi kuvvetler mesafe, arazi, ikmal engellerini aşarak Aragua vadisinde toplanırken Bermudez de şaşırtma taktiği gereği doğudan Caracas'a ilerledi. *Caudillo*lar tümen komutanları olarak birliklerini yurtlarından çıkarıp geçmişte sık sık karşı çıktıkları başkomutana hizmet etmeye gelmişti. 1821 Haziranı'nda cumhuriyetçi orduyu en doğru zamanda en etkili konuma getirdiler. Bu sırada organizasyon ve disiplinde gerçek bir ilerleme sağlandığı görüldü. Tüm bunlar Bolivar'ın ordudaki reformlarının doğrudan sonucuydu. Ordu düşmanı arayarak ilerlerken, Bolivar da San Carlos'taki karargâhından, orduyu oluşturan üç tümeni organize ediyordu. Birinci tümenin başında General Paez, ikincisinin başında General Cedeno ve yedekte tutulan üçüncü tümenin başında Albay Plaza vardı. General Marino, Kurtarıcı'nın genelkurmayında görev yapıyor-

du. Bolivar bu orduyu "Kolombiya'daki savaş meydanlarına çıkmış en büyük ve sağlam ordu" diye tarif ediyordu.[66] Ama bu muazzam harekatların bir bedeli de vardı. Yaklaşık 10.000 kişilik ordudan ancak 6.400'ü savaş meydanına ulaşabildi; geri kalanları daha çarpışma başlamadan ağır yürüyüşün ve sıtmanın etkisiyle Merida, Trujillo ve Barinas hastanelerini doldurmuştu. "Dibi delik bir çuval," diyordu Bolivar başka bir yerde orduyu tarif ederken. Askerler hem ona gurur veriyor hem de sıkıntı yaratıyorlardı, özellikle de *llanero*lar ve liderleri Paez:

> Bunlar uzun zamandır savaşan adamlar. Çok şey hak ettiklerini düşünüyorlar ve kendilerini aşağılanmış, hüsrana uğramış hissediyorlar. Üstelik mızraklarıyla kazandıkları şeyin meyvelerini toplama umutlarını yitirmişler. Bunlar katı, cahil llanerolar; asla kendilerini daha bilgili ve iyi görünüşlü adamlarla eşit saymamışlar. Uzun zamandır liderleriyim ama ben de neyi ne kadar yapabileceklerini bilemiyorum hâlâ. Onlara karşı çok özenli davranıyorum ama yine de yoldaşlarda ve silah arkadaşlarında olması gereken güven ve dürüstlüğü bir türlü yaratamadık. Bir uçurumun ya da patlamak üzere olan bir volkanın kenarında durduğumuza hiç şüphe yok. Savaştan ziyade barıştan korkuyorum.[67]

Savaş sonrası toplumun –ve liderlerinin– gölgesi zafer yılında bile hissedilmeye başlamıştı.

Kurmay heyetinde olan O'Leary 24 Haziran 1821'de temel stratejinin zaferi nasıl getirdiğini kaydetmişti.[68] Kralcı generalin beklediği cepheden saldırıdan kaçan Bolivar, Paez ile bir Kolombiya piyade birliğini düşman ateşine açık dar bir geçitten sola gönderdi. Bu kuvvetler yükseğe çıkacak ve oradan kralcı ordunun en zayıf olan sağ tarafına saldıracaklardı. Çalıları palalarıyla keserek ilerleyen yurtseverler kanlı bir çarpışmada büyük kayıplar vererek yükseğe çıktılar. Öndeki Apure taburunun saldırısını İngiliz taburunun süngü takıp hücuma geçmesiyle ve iki Tiradore (keskin nişancı) bölüğüyle desteklemek gerekti. "Otuz kişilik küçük bir grup halinde," diyordu bir İngiliz subay, "sol taraftan yüz kişilik bir düşman grubunun üzerine doğru süngü takıp hücuma geçtik. Neyin geldiğini görünce darmadağın olup çekildiler."[69] Yüksek kesimler ele geçirildikten ve Kolombiya tümenleri geçidi aştıktan sonra hızla ovaya indiler. Süvariler hücuma geçip kralcıları kovaladı ve piyade de geri çekilmeye başladı. Geri çekilirken düzeni bozmadılar. Ama yine de

koca koca taburlar teslim oldu ve ancak bir tanesi Puerto Cabello'ya ulaşmayı başarabildi. Kralcıların komutanı La Torre daha sonra kralcı esirlere insani muamelesinden dolayı Bolivar'a teşekkür etti; ölümüne savaşın esamisi okunmuyordu artık.[70]

Her iki taraf da ağır kayıplar verdi. Kralcılar bin kişi kaybetmişti; cumhuriyetçilerin kaybı da Bolivar'ın bildirdiği iki yüzün çok üzerindeydi. Ayrıca cumhuriyetçiler çok sayıda lider ve subay kaybetmişti. General Cedeno savaş meydanında öldü. Bolivar'ın aşktaki rakibi Albay Plaza yaşamını yitirdi ve Bernardina da tercih ettiği adamı kaybetmiş oldu. 350 kişiyle savaşa başlayan İngiliz Lejyonu on bir subay ve doksan beş asker kaybetti. Bolivar onları ülkesinin kurtarıcıları ilan ederek adlarını "Batallon Carabobo" olarak değiştirdi ve hayatta kalanların hepsine Kurtarıcı Madalyası taktı.[71] Paez savaş alanında şef-general oldu. Marino ordunun başkomutanlığına devam ederken Bolivar ile Paez Caracas'a doğru yola çıktılar.

Maracaibo ve Coro'daki kralcı direniş noktaları kırıldı. Amerika'daki en büyük İspanyol kalesi olan Cartagena 1 Ekim'de, Cumana 16 Ekim'de teslim oldu. 10 Kasım'da Puerto Cabello teslim olurken, 11 Kasım'da da Santa Marta cumhuriyetçilerin eline geçti. Panama bağımsızlığını ilan ederek 28 Kasım'da Kolombiya'nın bir parçası haline geldi. Bolivar'ın da takdir ettiği üzere bu stratejik bir kazanımdı ve Güney Amerika'nın Pasifik tarafındaki İspanyol topraklarının ikmali için Panama şeridinin kullanılmasını engelleyecekti. Böylece Karayip sahillerinin tamamı özgürleştirilmiş, Kurtarıcı'nın birinci hedefi gerçekleşmişti. Artık Yeni Granada'nın kralcıların kontrolündeki tek eyaleti güneydeki Pasto'ydu.

Bolivar 29 Haziran'da Caracas'a girdi. Carabobo haberleri doğrulanıncaya kadar sokaklar boştu. İnsanlar haberi alınca aniden sokaklara dökülerek başkentin en meşhur evladını, Kurtarıcı'yı, *Padre de la Patria*'yı (Anayurdun Babası) yedi yıl sonra tekrar karşılamaya çıktılar. O gün gece yarısına kadar ve sonraki günlerde içişlerini organize edip La Guaira'yı teslime zorladığı sırada evi kalabalıkların kuşatması altında kaldı. Valencia'ya dönerken en sevdiği arazisi, çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği yer olan San Mateo'daki konağına uğradı ve plantasyon hayatına dair anılarını tazeledi. "Devrimden önce sahip olduğu bin köleden geriye üç kişi kalmıştı ki onları da hemen azat etti."[72] O sırada

ne kadar mali gücü olduğunu tanrı bilir. Şahsi işleri tam anlamıyla arapsaçına dönmüştü; devletten çok düşük paralar alıyor ve gerçek maaşını almayı reddediyordu. Tıpkı ordusu gibi o da çok düşük ücretle geçiniyordu; topraklı bir aristokrattı ama artık zengin değildi. Caracas'a kısa bir ziyarette daha bulunduktan sonra devrimi sınırların ötesine taşımak üzere yurdundan ayrıldı. O yalnızca Venezuelalı değildi. Kolombiya'nın başkanıydı ve başka yerleri de özgürleştirmesi gereken bir kurtarıcıydı. Saygın meslektaşı Carlos Soublette'yi Venezuela'nın başkan yardımcısı olarak bıraktı. Ama asıl iktidar *llanero*ların lideri, Carabobo'nun kahramanı ve Venezuela'nın idollerinden biri olan Paez'deydi. Eyaletin askeri idaresi kaçınılmaz olarak ona verilmişti. Bermudez ile Marino da askeri liderler olarak geleneği sürdürüp yüksek makamlara atanmışlardı.

Carabobo'nun ardından, savaş sonrası siyasi problemlere dair farkındalığı yüzünden Bolivar'ın tatmin duygusu epeyce azalmıştı. Venezuela'dan hiç umutlu değildi: "Burası tam bir kaos halinde. Burada iyi bir şey yapmaya imkân yok çünkü iyi insanlar kaybolmuş ve kötüler çoğalmış. Venezuela uzun bir uyuşukluğun ardından aniden ayağa kalkan bir halk görüntüsü arz ediyor. Kimse ne durumda olduğunu, ne yapacağını ve ne olduğunu bilmiyor."[73] Tek bir şeyi gayet iyi biliyordu: Venezuela'nın kendini barış içinde organize etmesi için *caudillo*ları memnun etmek ve onlarla işbirliği yapmak esastı. Bunu da iki şekilde yaptı: Onları bölgesel görevlere atadı ve hepsine toprak dağıttı.[74]

16 Temmuz 1821'de Bolivar *caudillo*culuğu fiilen kurumlaştıran bir kararname çıkardı. Batıda iki siyasi-askeri bölge oluşturdu. Bunlardan biri Paez, diğeri Marino içindi.[75] Doğudaki eyaletlere Bermudez'i atadı. Bu üç bölge bariz bir şekilde eşitti. Böylece bölmelere ayrılan ülke, tıpkı diğer eyaletler gibi Kolombiya Cumhuriyeti'ne katıldı. Ama Paez'in hükümeti daha işin başında hegemonyayı elinde tutuyordu ve Paez yerel bir *caudillo* olmaktan çıkıp ulusal bir kahraman olmuş, Venezuela'nın tartışmasız askeri ve siyasi lideri haline gelmişti. Ülkenin sosyoekonomik merkezi olan Caracas çevresine yerleşen, disiplinli ordudan geriye kalan Apure *llano*su askerlerinin komutanı olan Paez, çevresindeki oligarşinin ve onu putlaştıran kitlelerin farkında olan diğer askeri *caudillo*lara otoritesini dayatacak konumdaydı. Doğduğu yer ve ilk kurtarmak istediği eyalet olan Caracas'ın başına bizzat atadığı adamın bağımsızlığını ilan etmesi, Bolivar'ın yarattığı Kolombiya'dan Venezue-

la'yı koparması, Bolivar'ın hayatındaki en sert ironilerinden biridir. O zamana kadar işbirliğine devam edeceklerdi, ama aralarındaki ilişki güvenden ziyade zorunluluğa dayalı olmayı sürdürecekti. Venezuela'daki savaşı kazanan Bolivar'ın yeni devleti *caudillo*lara bırakıp Kolombiya anayasasının pekiştirilmesi işinin başında durmak ve devrimi güneye taşımaktan başka çaresi yoktu.

Bolivar'ın Venezuela'da savaşçı şefleri kabullenmesi, liderliğinin açık bir niteliği olan gerçekçiliğin ve "kaçınılmaz olan"la iş yapmaya hazır oluşunun bir örneğidir. Angostura'dan Boyaca'ya ve daha sonra Carabobo'ya kadar zaferden zafere koştuğu yıllarda asker, siyasetçi ve devlet adamı olarak otoritesinin pek çok veçhesi ortaya çıkmıştı. Her şeyin ötesinde, Bolivar insanların, hatta en baş edilmez olanların yollarda, savaş meydanlarında, anayasa tartışmalarında ve riskli politikalarda neden peşinden geldiğini göstermişti. Devrim yapanlar içinde, iradesini başkalarına dayatmak bakımından amacına en bağlı lider oydu. Liderliği pek çok sınavdan sapasağlam çıkmıştı. Ama devrimin nihai hedef olduğuna, kurtuluşun başlı başına bir amaç olduğuna asla inanmamıştı. Adaleti sağlamak da istiyordu. Angostura Kongresi'ne nutkunun kapanış cümlelerinde hukukun üstünlüğünün yaygınlaştığı, eşitlik ve özgürlüğün kazandığı yeni bir dünya hayalini anlatmış, iki konuda şahsi önceliği olduğunu belirtmişti: Kölelere mutlak özgürlük ve ulusal mülklerin devrimin askerlerine dağıtılması. Sosyal adalet; devrimin karşılaşacağı yeni güçlük tam da buydu işte.

7. Bölüm

Bolivar'a Göre Toplum

Rousseau'nun Gerileyişi

Bir lider zaferler kazanabilir, toplumunu kurtarabilirdi ve Güney Amerika'nın kuzeyindeki en büyük lider Bolivar'dı. Ama bir kişinin çabaları kendi başına toplumu dönüştürüp ekonomiyi tekrar düzene sokamazdı. Bolivar olayları kontrol edebilirdi ama koşulları değil. Savaş sonrası kargaşası içinde ihtiyaçları belirlemeyi, politikalar planlamayı ya da çözümleri değerlendirmeyi hiç bırakmadı. Ama halkın hayatı içinde bulundukları toplumun ve ekonominin şartlarının dışına çıkamazdı. Üstelik savaş bu şartları temelde pek değiştirmemiş, değiştirdiyse de kötüleştirmişti. Ayrıca çözümleri belirleyen sadece Bolivar değildi; çok sayıda siyasetçi, çıkar grubu ve rakibi de bu işe karışıyordu ve çoğu durumda Bolivar onların fikirlerine hiç katılmıyordu. Barış dönemi başlayınca Bolivar'ın huzursuzluğu artmıştı.

Cumhuriyet hükümeti 1821 başında Angostura'dan Cucuta'ya taşındı ve yeni Kolombiya devletinin anayasasını saptayacak kongreyi toplama hazırlıklarına başladı. Başkan yardımcısı Juan German Roscio ve halefi Luis Eduardo Azuola'nın ölümünden sonra Bolivar, İspanya'daki bir hapishaneden yeni dönmüş olan tanınmış merkeziyetçi ve üniterlik yanlısı Antonio Narino'yu kongreyi yönetmesi için geçici başkan yardımcılığına atadı. Kongre 6 Mayıs'ta başlayıp 14 Ekim'e kadar sürdü. Bolivar'ın Narino'ya güveni tamdı; Kolombiya'nın "sosyal bir yapıdan ziyade kışlaya benzediği" bir dönemde "askeri cumhuriyeti" yönetmeye uygun bir askerdi.[1] Merkeziyetçilik karşıtları da kongrede temsil ediliyordu: Bunlar federalizmi daha demokratik ve cumhuriyetçi buluyor, özgürlüklerin daha sağlam garanti edileceğini ve yürütmenin yetkilerinin daha kolay kısıtlanacağını düşünüyorlardı. Bu fikirler sadece kırdakilere ait değildi; merkezdeki bazı çıkar grupları da federalistti çünkü çevre eyaletlerin ağırlığını ve masraflarını çekmek istemiyorlardı. Bu

arada, sivil Cundinamarca da Venezuela ordusunun hâkimiyetine girmekten korkuyordu.

Bolivar'ın bu meselelerle ilgili görüşleri iyi biliniyordu: Bağımsızlığı teminat altına almak ve bağımsızlığın serbest bıraktığı sosyal anarşiyi dizginlemek için tek yol güçlü bir merkezi hükümete sahip olmaktı. Carabobo Muharebesi'nden kısa süre önce, halihazırda kendisini sıkıştırmakta olan askerlerle çevriliyken, dikkatini Cucuta'daki siyasetçilere yöneltmişti. Federasyon talep edenlerin "çılgınlığından" küçümsemeyle söz ediyordu: Kendi fikirlerinin halkın iradesiyle bir olduğuna inanan siyasetçiler ile avukatlar; kısacası bu tür aşırı uçlara gidenlerin hepsi, tıpkı şairlerin Platon'un Devlet'inden kovulmaları gibi Kolombiya'dan kovulacaktı ister istemez:

> Aslında Kolombiya'da halk ordudur, yani ülkeyi tiranların elinden gerçekten kurtaranlardır; tercihte bulunacak, eyleme geçecek ve karar verecek insanlar bunlardır. Nüfusun geri kalanı ister kötü niyetli ister yurtsever olsun, eylemsizdir ve pasif yurttaşlar olmaktan başka hakka sahip değildirler. Bu politikayı geliştirmek zorunda kalacağız. Böyle bir politika için Rousseau'dan feyz almak imkânsız, aksi takdirde bu beyler bizi yine mahveder. Kolombiya'nın Bogota, Tunja ve Pamplona'da ateşlerin çevresine toplanmış kıt akıllılarla dolu olduğunu sanıyorlar. Orinoco'daki Cariblilerin, Apure'li çobanların, Maracaibo'lu denizcilerin, Magdalena'lı gemicilerin, Patia'lı haydutların, Pasto'nun ele avuca gelmeyen halkının, Casanare'li Guajiboların*, ayrıca Kolombiya'nın yaban yerlerinde geyik misali dolaşan Afrika ve Amerika'dan vahşi güruhların varlığına dikkat etme zahmetine girmemişler. Hainlikten ziyade cahillikten, hırstan ziyade ifrattan mustarip bu yasa koyucuların bizi anarşiye, oradan tiranlığa ve nihayet her seferinde çöküşe götürdüğünü düşünmüyor musun sevgili Santander? Ben bundan eminim. Llanerolar işimizi bitirmezse filozoflar bitirecektir.[2]

Bolivar'ın tipik ironisiyle bezeli bu mesaj gayet tutarlıydı. Kolombiyalıları ehlileştirmek ve sosyal homojenlik arzularını dengelemek için otoriteye ihtiyaç vardı. Bu mesaja muhalif olanlar devlet için tehlikeliydi ve bu yüzden de marjinalleştirilmeleri gerekiyordu. Hâlâ sık sık okuduğu ve sözde büyük saygı duyduğu Rouessau'dan ciddi anlamda uzaklaşmakta olduğunun farkındaydı. Bolivar kültürel imajını koru-

---

* Llano'larda yaşayan küçük bir yerli halk-e.n

maya ve Aydınlanma'nın en temel fikirlerinden ayrı düştüğünde bile Aydınlanmacı olarak bilinmeye daima çok büyük önem vermişti; aksi medeniyet aleyhtarlığı olurdu ki bunu da kendine yakıştıramazdı. Kim liberalizm karşıtı görünmek isterdi ki? Hayat boyu ders aldığı hocalardan nasıl vazgeçebilirdi? Bu yüzden Rousseau'yu okumaya ve alıntılamaya devam etti ama liberalizmin Amerikan iklimine uyum sağlaması gerektiğini anlayamayan Amerikan filozof ve hukukçularının değil Bolivar'ın yorumladığı bir Rousseau'ydu bu. Bolivar'ın liberalizmi sadece değerlere değil, hesaplara da dayanıyordu. Politikalara karar verirken Aydınlanma'nın siyasi modelini derhal kopya etmiyor, özgün durumları değerlendiriyordu.

Cucuta Bolivar'a aradığı hukuki çerçeveyi sağlayacak gibi görünüyordu ama temel önemde gördüğü güçlü hükümet konusunda yetersiz kalmıştı.[3] Angostura'dan kalma vârisler senatosu ve moral güç gibi fikirleri Cucuta'daki yasa yapıcıları ikna etmedi ancak Bolivar sükunetini bozmayıp çekincelerini sağduyulu bir şekilde ifade etmekle yetindi. Anayasanın kabulünü kutlamak üzere çanlar çaldığında, "Çanlar Kolombiya için çalıyor," demişti. 12 Temmuz 1821 Anayasası güçlü bir merkeziyetçi devlet ve büyük bir Kolombiya yarattı. Venezuela, Yeni Granada ve potansiyel olarak Quito tek bir hükümet tarafından yönetilecek, başkenti Bogota olacaktı. Bu devlet üç bölgeye bölünmeyecek, fiilen yürütmenin doğrudan temsilcileri olan yüksek memurlar tarafından yönetilen bir dizi idari birime ayrılacaktı. Bolivar'ın istediği de aşağı yukarı buydu fakat neticede azınlığın çoğunluğa dayattığı elitist bir projeydi; çoğunluğa danışılmamış ve milli kimlik meseleleri çözülmemişti.

Nihai otorite, senato ve temsilciler meclisinden oluşan, oy kullanabilen yurttaşların seçtiği kurullarca seçilen yasama organındaydı. Oy kullanmak için okuma yazma bilmek ve yüz pezodan değerli mülke sahip olmak gerekiyordu. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkomutanı olan başkan dört yıllığına seçiliyor ve ikinci dönem de seçilebiliyordu. Ama yetkileri sınırlıydı ve ancak dış ülkelerin istilası ya da içte kargaşa çıkması halinde mutlak iktidarı alabiliyordu. Bolivar her zamanki hazırcevaplığıyla durumu şöyle ifade ediyordu: "Kolombiya hükümeti ya sakin bir nehir ya da yıkıcı bir seldir." Anayasada klasik özgürlükler tanındı; yargı organı yürütme organından tamamen bağımsızdı ve yargıçları görevden almak neredeyse imkânsızdı. Ayrıca anayasa kısmen reformistti

de. Kızılderili vergisini kaldırdı ve köleliğin kaldırılması için adımlar attı; gerçi bunun ne anlama geldiği ileride ortaya çıkacaktı.

7 Eylül'de kongre Carabobo galibi ve iki ülkenin kurtarıcısı olan Bolivar'ı Kolombiya'nın ilk başkanı, Santander'i de başkan yardımcısı seçti. Bolivar gaspçı, tiran ve despot suçlamalarından çok sıkılmıştı ve idari yeteneğinin hiç de üstün olmadığını ilan etti. Böylece başkan olmaya heves etmediğini belirterek Narino, Urdaneta ya da Santander'in (yaş sırasıyla) aday olmasını önerdi. Ayrıca, "gene de beni seçmekte ısrar ederlerse, ne yazık ki ya başkentte hiç bulunmayacağım ya da daima hasta olacağım."[4] Dostlarının ısrarı karşısında da hükümette rol almaya yeterli olmadığını söyleyerek itiraz etti: "Tarihin hakkımda büyük şeyler yazacağını söylüyorsunuz. İktidarı reddedip hükümeti ve ülkeyi kurtarabilecek orduya kendimi tamamen adadığımdan daha büyük şeyler yazamaz bana kalırsa. Tarih şöyle diyecek: 'Bolivar yurttaşlarını özgürleştirmek için iktidarı eline aldı ve özgürlüklerini kazanınca da onun iradesiyle değil, hukukla yönetilmeleri için halkını kendi başına bıraktı.' Benim cevabım işte budur."[5]

Ama kongrenin oybirliğiyle kendisini tekrar başkanlığa seçtiğini duyunca makamına geçmek ve kabul edilmiş olan anayasayı hayata geçirmek üzere Cucuta'ya gitti. Aslında idareci değil asker olduğu yönündeki itirazından vazgeçmemişti. Üstelik geleceğinin, kendisine "işkence odası" gibi gelen hükümet dairesinde değil savaş meydanlarında yattığına inanıyordu. Görevi sırf "itaatkârlığından" kabul etmiş ve hükümeti başkan yardımcısı Santander'e bırakarak, kendisine ordunun başına geçip kurtarıcılık seferini sürdürme yetkisinin verilmesini şart koşmuştu. Başkanlığı kabul ederken kongrede yaptığı konuşmada da bu düşüncelerini tekrarlıyordu: "Ben savaş çocuğuyum, savaş meydanlarından hükümete yükselmiş bir insanım... Benim gibi insanlar halk hükümeti için tehlikeli yurttaşlardır, ulusal egemenliğe tehdittir." Ayrıca, belki biraz da kendi sözlerine fazla kapılarak onlardan kendisine Kurtarıcı demeyi bırakıp "iyi yurttaş" demelerini istiyordu.[6]

Siyasetçiler, avukatlar ve askerler bıçaklarını bilemeye başlamışlardı bile. Kongre Bolivar'a, İspanya'nın elindeki toprakları kurtarması için olağanüstü yetkiler veren bir yasayı kabul etti. Çatlak sesler duyulmaya başladığından, Bolivar Kolombiya hükümetini katı ama yetenekli Santander'e bıraktığı, yasaların onayı ve kendi tutkularının yönlendirmesiy-

le kurtarıcılık işine geri döndüğü için memnundu. Daha kazanacak çok şan ve şeref vardı. Üstelik şanlı savaşlara giden yol açıktı. 1821'in Aralık ayı sonunda Bogota'dan ayrılıp yabancı topraklarda, doğru düzgün bilmediği yollardan güneye doğru ilerlemeye başladı: Venezuela ve Karayipler'den uzaklara doğru, Tocaima, La Plata, Pedregal'e, sonra Orta Cordillera Dağlarını aşarak Cali'ye, ardından Popayan ve Taminango'ya doğru ilerledi.

Süreklilik ve Değişim

Bolivar güneye ilerlerken, arkada bıraktığı insanlar da zaferin meyvelerini toplamaya koyuldu. Ortaya pek hoş bir karışım çıkmamıştı. Subaylar mülkleri ele geçiriyordu. Askerler toprak istiyordu. Toprak sahipleri kölelerini bırakmamıştı. Köleler özgürlük istiyordu. Kreoller mevki bekliyordu. *Pardo*lar eşitlik peşindeydi. Kurtuluş, birbiriyle uyumsuz birçok çıkarı ortalığa salıvermişti.

Sömürgeden ülke olmaya geçişin siyasi alanın ötesinde etkileri olmuştu. Can ve mal kaybı, yeni liderlerin ortaya çıkışı, toplumun askerileşmesi; tüm bunlar eski sömürge düzenini ve toplumsal gruplar arasındaki ilişkileri sarsmıştı. Toplum, çağın getirdiği özgürlükçü ve eşitlikçi fikirlerden uzak duramaz, ayrımcılığı reddedip toplumsal farkları ulus inşasında birleştirip aynı potada eritmeye yönelik düşünce tarzlarına duyarsız kalamazdı. Irk grupları arasındaki hukuki ayrımlar sona ermiş ve yeni yasalar tüm yurttaşların yasa önünde eşit olduğunu ilan etmişti. Ama değişimin tek faili hukuk değildi. Belki de kast toplumundan farklı olarak sınıflaşma eğilimi daha önemliydi, zira artık başlıca sosyal ayrım kriteri zenginlikti ve kişilerin konumu hukuki tanımlardan ziyade gelirle belirleniyordu. Yaşam standartları da sınıflara ayrılmayı getiriyordu. İthal lüks mallara parası yetenler, zengin sofralara oturanlar ve Şili'den, hatta Fransa'dan ithal şaraplar içenler zenginliklerini gizlemiyorlardı. Bu arada Bolivar savaşın dul bıraktıklarıyla ilgileniyor, yoksullara yardım programları yürütüyordu.

Toprak sahipliği Bağımsızlık Savaşı'nda kritik bir konu, sonrasında da başlıca zenginlik ve iktidar kaynağıydı. Hükümette mevki sahibi olmak da kreollerin büyük ilgisini çekiyordu elbette, İspanyollardan boşalan üst bürokratik görevleri onlar devraldılar ve gerek yönetimde ge-

rekse siyasette yeni fırsatlar yakaladılar. Ama yeni ülkelerin kentli seçkinleri en büyük güç değildi. İspanyolların çekilmesi, yabancı girişimcilerin ticari ağırlığı ve yeni iktidar merkezinin *–hacienda–* siyasi önemi bir araya gelerek kentli seçkinlerin gücünü ve zenginliğini azaltmış, şehirlerin rolünü önemsizleştirmişti. Bundan böyle siyasi güç, ekonomik gücü olanlar tarafından kullanılacaktı ve ekonomik güç de toprağa dayanıyordu. Görece küçük bir kreol grubu, sömürgeci öncüllerinden çok daha verimli bir şekilde işledikleri toprağı sıkı sıkıya ellerinde tutuyorlardı. Bolivar fiilen iktidarın kırsallaşmasına sebep olmuştu ve en yakınındaki işbirlikçileri de bu iktidarı ellerinde toplamışlardı.

Savaş sırasında kreol seçkinlerin yapısı değişmişti. Düşmanlıklardan ve müsadere mahkemelerinin kararlarından faydalanan askerler, tüccarlar ve maceraperestler toprak sahiplerine dönüşmüşlerdi. Sömürge aristokrasisinin hem sayısının hem de öneminin azaldığı Venezuela'da büyük araziler yeni kreol ve *mestizo* oligarşisinin, yani bağımsızlığın başarılı savaş şeflerinin eline geçmişti. Pek çok durumda askerlere dağıtılması gereken toprakları kendisi alan Paez gibi liderler, Bolivar'ın el konmuş mülkleri ve milli araziyi silahlı halk olarak gördüğü erata dağıtma girişimini hüsrana uğratmışlardı. Ama bu orta derecedeki hareketlilik tarımsal yapıyı değiştirmemişti. Hatta bu yapı yeni alanlara da taşıyordu. *Llano*larda cumhuriyetçi yöneticiler büyük çiftlik sahiplerinin özel mülk edinme haklarının savunucusu haline gelerek göçmen ovalıların ortak kullanım haklarını gasp etmiş ve onları tarım emekçisi konumuna itmişlerdi.

Artık emek üzerinde mutlak bir kontrol vardı. 1810 itibarıyla ya da kısa süre sonrasında köle ticareti gerçekten de kaldırılmıştı ama kölelerin serbest bırakılması ve köleliğin kaldırılması yavaş işleyen zorlu bir süreçti. 1821'deki Köleliği Sonlandırma Yasası inandırıcılıktan yoksundu ve daha ziyade, kölesini azat eden köle sahiplerine verilecek tazminatlarla ilgiliydi. Dolayısıyla pek az şey yapıldı. Aslında Venezuela'da 1824-7'de ve Ekvador'da 1825-6'da meydana gelen yeni siyah ayaklanmaları kölelerin kurtuluşunu daha da geciktirmişti. Yükselen panik dalgası ve *pardo* Amiral Padilla'nın isyan girişimi Bolivar'ı bile "renkli insanların doğuştan gelen doğal nefretinden" bahsetmeye itmişti. Köleliği kaldırma işini idare edenlerin sınıfsal çıkarları ve köle sahiplerine tazminat olarak verilmek üzere çıkarılan vergilerin ödenmemesi sebebiyle,

köleliğin kaldırılması yavaş yavaş ve kısmen gerçekleşti; her yıl binlerce değil yüzlerce köle serbest kalabiliyordu ancak.

Kızılderililer bir bakıma kurtulmuştu çünkü artık özgür yurttaş sayılıyorlardı ve topluluk vergisi* ödeme zorunluluğu kaldırılmıştı. Kolombiya'da Kızılderililer ulusun hayatının toplumsal ve kültürel olarak dışında bulunan büyük bir azınlıktı; bağımsızlığa pek ilgi göstermiyorlardı ve iki taraftan biri onları zorla askere almadığı müddetçe mücadeleye pek katılmamışlardı. Az sayıda Kızılderili grubu kralcıydı ve bunlar da özellikle Santa Marta ile Pasto bölgelerine toplanmış, orada İspanyol propagandasından etkilenmişlerdi. Hatta kralın gittiğini duyan bazı Kızılderililerin ağladığı söyleniyordu, belki de koruyucularını kaybettiklerini hissetmişlerdi. Çeşitli yerlerdeki henüz fethedilmemiş Kızılderililerin tek istediği rahat bırakılmaktı. Sömürge idaresinin Kızılderilileri ceza olarak alenen kırbaçlamak gibi uygulamaları sona ermiş ama bedelsiz hizmet ve itaat beklentileri bağımsızlıkla birlikte kendiliğinden bitmemişti.[7] Savaştan sonra liberal yasa koyucular Kızılderilileri krallığın koruma altındaki tebası olmaktan çıkarıp bağımsız bireyler haline getirmek, topluluk arazisini mümkünse Kızılderililerin özel mülklerine çevirmek istemişlerdi. Ama elbette ki kendi hayatta kalma mekanizmaları olan Kızılderili topluluklarını sırf yasa çıkararak ortadan kaldırmak mümkün değildi. Ayrıca topluluk arazileri bağımsızlığı takip eden yıllarda ticari tarımın durgunluğu nedeniyle çoğu yerde fiilen korunmuş oldu. Ama demografik baskılar ve piyasa baskısı artınca ve İspanyol Amerikası uluslararası ekonomiye entegre oldukça Kızılderili toplulukları mecburen kalkanlarını indirdiler ve *haciendan*ın tecavüzüne maruz kaldılar.

Siyahların ve Kızılderililerin durumu bağımsızlıkla pek iyileşmemişti ancak melezlerin durumu da daha iyi değildi. Venezuela'da toplumun en kalabalık kesimi *pardo*lar, yani mulattolardı. Nüfusun neredeyse yarısını oluşturan bu insanlar savaştan diğerlerine nazaran daha güçlü çıkmışlardı. Savaş sırasında Venezuela nüfusu azalmış, Bağımsızlık Mücadelesi'nin başladığı dönemdeki yaklaşık 800.000'den 1825 itibariyle 700.000 civarına düşmüştü.[8] Savaş sırasındaki kayıplar ve göç yüzünden beyazların nüfusu düşmüştü ve savaş sonrasında seçkinlerin demog-

* *Tribute.* Haraç, bağımlı bir halkın/hükümdarın bağımlı olduğu devlete/hükümdara ödediği vergi. Metinde Kızılderili topluluklardan birey başına değil de, kolektif olarak alınan vergi-e.n.

rafik dezavantajı iyice artmıştı. *Pardo*lar artık hukukun ve toplumun dayattığı geleneksel kısıtlamalardan kurtulmak ve daha önce kreollere ayrılmış olan fırsatlardan faydalanmak istiyorlardı. Bolivar'ın subaylarından pek çoğu *pardo*ydu ve en kıdemlilerinden ikisi olan Piar ve Padilla ona isyan etmişlerdi.[9] *Pardo*ların üst sınıftan olanları bu hüsranı en yakıcı şekilde hissedenlerdi ve eşitlik mücadelesine en bağlı olanlar da onlardı. Kimileri başarı kazanarak eğitim, mevki ve toplumsal konum sahibi olmuştu. Maracaibo'daki İngiliz konsolosu, "Kıdemli subayların, önemli sivil ve askerlerin hep bu sınıftan olduğunu" gözlemlemişti.[10] Başarılı *pardo*ların bir örneği de Caracas'taki İngiliz konsolosu Sir Robert Ker Porter'in "neredeyse siyah – bir nevi Sambo Kızılderilisi" diye tanımladığı Judas Tadeo Pinango'ydu; Bogotalı beyaz bir kadınla evlenmiş, general rütbesine yükselmiş ve Devlet Meclisi üyesi olmuştu.[11] Bu düzeye gelmiş insanların devrimden büyük çıkarı vardı ve önceki konumlarını geri getirebilecek her türlü temel değişime –örneğin monarşiye doğru bir değişime– büyük şüpheyle yaklaşıyorlardı.

Dönemin ırkçıları bu gelişmeler karşısındaki horgörülerini gizlemiyorlardı. Eski bir kralcı memur olan Level de Goda, *pardo* liderleri geleneksel beyazlarla işbirliği yapıp bağımsız Venezuela'yı yöneten yeni bir seçkinler sınıfı oluşturmakla suçlamıştı. Bu oligarşinin başında "*pardo* ve iflah olmaz bir suçlu olan" Paez bulunuyordu.[12] Paez'in West Point'te eğitim gören oğlu eve yazdığı mektupta kendisinin ve iki kardeşinin Birleşik Devletler'de "mulato" diye çağrıldıklarını ve Philadelphia basınında babalarından "*mulatto*" diye bahsedildiğini yazıyordu – "bu benim için korkunç bir darbeydi."[13] Paez'in kendisi ise yazılarında ırk ya da rengi çok fazla önemsiyormuş gibi görünmüyordu. Tavrını eşitlikten yana koymuştu: "Çünkü yetenekli bir kişinin kökeni ne olursa olsun, rengin bir anlamı yoktur, çünkü bu salt şansa bağlı bir şeydir."[14] Ama toplumsal yapı başka bir konuydu. Hâkim düzen *pardo* kitlelerin yararına olmasa da, Paez bu düzenin destekleyicisi ve uygulayıcısıydı. Venezuela'daki hukuk ve düzen sorunlarına tüm diğer seçkinler gibi o da çok duyarlıydı ve kölelerin itaatsizliğine asla merhamet göstermiyordu.

Venezuela'da bir nebze sosyal hareket imkânı vardı ama *pardo* kitleleri bu hareketlilikten faydalanacak durumda değildi. Sırf sayıları yüzünden bağımsızlık savaşında kreoller için vazgeçilmezdiler ve orduda terfi edenler olmuştu. Aynı zamanda hukuki eşitlik de kazanmışlardı

çünkü cumhuriyet yasaları tüm dışsal ayrımları kaldırmış ve tek bir yurttaş sınıfını tanıdığını ilan etmişti. Ama yeni yöneticiler oy hakkını sınırlamış ve tam vatandaşlığı mülk sahipliğine bağlamıştı, bu yüzden de eşitsizliğin temeli yasalar değil servetti artık. Yasa karşısında eşitlik, medeni hakların temini gibi önlemler *pardo*lar için yeterli değildi. Bolivar'ın da işaret ettiği gibi, fırsatlara erişimde mutlak eşitlik istiyorlardı. Üstelik bu daha yalnızca başlangıçtı. Bolivar şu uyarıyı da yapmıştı: *Pardo*ların bir sonraki talepleri tam siyasi katılım olacak ve nihayetinde beyazları yönetmeye kadar varacak bir siyasi güç isteyeceklerdi. Bolivar bunun kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu çünkü devrim *pardo*lara bir şey sağlamamış, zaferin meyveleri başkalarına ayrılmıştı. Tam bir huzursuzluk iklimi doğmuştu böylece. Toprak sahibi oligarşinin bağımsızlığa ilerleyip kendilerini geride bıraktığını gören *pardo*lar mücadeleye girişerek devrimi bir sonraki adımına taşımaya çalışmışlardı. 1820'lerde pardokrasi tehdidi Bolivar açısından son derece somuttu ve ırklar arası savaşın da belirgin bir ihtimal olduğunu düşünüyordu. 1820 sonlarında Valencia, Barcelona ve Cumana, *pardo*ların başkaldırılarına sahne oldu. Böylece, sıkı bir grup bilinci geliştirdikleri ve yeri gelince şiddet kullanmaktan çekinmeyecekleri de açıkça anlaşıldı. 1827'de, Bolivar Venezuela'dayken, Haiti'den Cumana ve Barcelona'ya göç edenler sayesinde sayıları artan siyahlar ayaklandılar. Kurtarıcı'nın amansız tepkisiyle karşılaştılar fakat yeni girişimlerde bulunmaları an meselesiydi. 1830'un Aralık ayında askerleri ayaklandırmaya çalışan bir siyah tutuklandı: "Venezuela'nın ikinci bir Haiti olması gerektiğini söylüyordu. Beyazların hepsi öldürülmeliydi, kendisi güçlü bir siyah çetesinin başındaydı ve bu şanlı görevin yerine getirilmesi için yardım edecekti."[15]

Pardo nüfusunun büyükçe bir kısmı tarım alanında çalışıyordu. Kimileri çoktan plantasyon üretimine katılmış ve *hacienda*larda çeşitli işler yapıyorlardı. Ama birçoğu borç karşılığı ırgatlık yapmaktan kaçmayı başarmış ve işgücünün bir parçası haline gelmemişti. Bazıları geçimlik tarım yapıyordu ve pek çoğu *llano*larda sığır yetiştirme işine girmişti. Önemli bir kısmı da tarım sektörünün marjlarında yaşıyor, haydutluk ederek ve suç işleyerek geçiniyordu. Bağımsızlık, toprakların az sayıda kişinin elinde toplanması sürecini hızlandırdı. Muzaffer *caudillo*lar, orta kuzeydeki *hacienda*lar için rekabet ederken, güçlü sığır yetiştiricileri de *llano*larda daha fazla özel mülkiyet hakı edinmeye çalışıyor-

lardı. Toprak sahipleri kırda büyük bir özgür ve işsiz kitlesi bulunduğunu görmüş, onları plantasyonlarda ve çiftliklerde toplama, asgari ücretle üretim yapmak için seferber etme zamanının geldiğine karar vermişlerdi. Paez yeni bir Toprak Sahipleri ve *Llano*lardaki Sığır Yetiştiricileri Yasası çıkardı (25 Ağustos 1828). Bu yasayla, Birinci Cumhuriyet'in ilan ettiği özel mülkiyeti savunma politikası sürdürülmüş oldu. Arazi sahibinin ya da yöneticinin izni olmadan bir araziden diğerine geçiş yasaklandı ve vahşi sığırlar üzerindeki haklar toprak sahipliğine bağlandı.[16] Böylece *llanero*lar ehlileştirildi ve Kurtarıcı'nın erişemediği yerlerde de işleyen tarım yapılanmasına dahil edildi. *Pardo*ların çoğunluğu için bağımsızlık, gerileme anlamına geliyordu. Savaşın sona ermesiyle birlikte siyasi seferberlik de sona ermişti. Toplumsal geçişlilik sağlama, kreollerin itirazlarına rağmen İspanyolların yürüttüğü bir politikaydı. Artık kreoller iktidardaydı ve yeni seçkinleri oluşturmuşlardı. Bağımsızlıktan sonra, 1830'larda, Venezuela nüfusu 900.000'in altındaydı ve bunun yarısı *pardo*lardan ve özgür siyahlardan, dörtte biri beyazlardan oluşuyordu ve kırk bin kadar da köle vardı. Beyazlar arasındaki süper seçkinlerin sayısı on bini buluyordu. Bunlar toprak sahipleri, zengin tüccarlar ve onların aileleri ile akrabalarından oluşuyordu. Bunlar imtiyazlı sınıftı; iktidarı ve başkanlıktan tutun da *cabildo*lara kadar kurumları tekellerine almışlardı. Toprak sahibi değillerse makam sahibiydiler; savaş zamanı yapılan yüksek düzey askeri atamaları uzattıkça uzatıp arpalık haline getirmişlerdi. Meşru yükselme imkânı bulamayan memnuniyetsiz *pardo*lar protestolara ve ayaklanmaya başvurarak kreol hükümet için bir tehlike arz etmeye başladılar. *Caudillo*lar tarafından maniple edilmeye ya da haydut çetelerine girmeye eğilimliydiler. 1830 dolaylarında Bolivar'ın korkuları gerçekleşti ve siyahların öfkesi Venezuela'da şiddet olaylarında kendini göstermeye başladı. Bolivar'ın bahsettiği volkan buydu işte.

Bolivar Döneminde Toplum

Bolivar Amerikan Devrimi'ni siyasi bağımsızlık mücadelesinin ötesinde bir şey olarak görmüştü. Özgürleştirmenin yanı sıra iyileştirip geliştirecek, dönemin özgürlükçü ihtiyaçlarının yanı sıra radikal ihtiyaçlarına da cevap verecek büyük bir toplumsal hareket tasavvur ediyordu.

Güçlü hükümeti insanların hayatını iyileştirecek bir reform aracı olduğu için istiyordu. Bolivar'ın reformculuğu hep mevcut yapıların çerçevesinde kalmış, siyaseten mümkün olanın ötesine geçmeye çalışmamıştır. Ama yine de sömürge sonrası toplumun önüne yeni hedefler koymuştur.

Bolivar köleliği tamamen kaldırmaktan yanaydı ki zaten Venezuela'da bunu isteyen ilk kişi de değildi. 1797'de Gual ve Espana'nın cumhuriyetçi hareketi, "insanlığa aykırı olduğundan köleliğin hemen kaldırılmasını" öneriyor ve bunu devrimci milis kuvvetlerine katılma ya da eski efendinin çalışanı olma şartına bağlıyordu. Aydınlanma'nın desteği tamamen teorik düzeydeydi. Montesquieu'dan itibaren *philosophes* köleliği kötü olmasının yanı sıra faydasız ve ekonomiye aykırı bularak reddetmişler ama bir köleliği kaldırma seferberliği filan ilan etmemişlerdi. Hiç kuşku yok ki Bolivar İngiltere ve Fransa'daki insani idealler ve dini inanışlardan feyz alan çağdaş hareketlerden haberdardı. Ama anlaşıldığı kadarıyla o esasen içindeki adalet duygusundan esinleniyordu. "Bir kurtuluş savaşının köleliği devam ettirmeye çalışması deliliktir," diyordu. Ama tüm Kolombiya'da köleliği mutlak olarak kaldırma amaçlı yasalar çıkarma çabaları başarıya ulaşmadı. Kendi kölelerini azat etmişti. Önce 1814'te askere alınma karşılığı bunu önermişti ve on beşi kabul etmişti, sonra 1821'de kayıtsız şartsız serbest bırakma önerisini yüzden fazla kölesi kabul etti.[17] Fakat pek az *hacendado* onu takip edecekti.

Bolivar kreol yöneticilerin ve toprak sahiplerinin devrimin sonuçlarını kabul etmeleri gerektiğini, özgürlük ruhunun "ısrarcı ve zorlayıcı olduğunu," cumhuriyetçilerin "başka yoldan değil devrim yolundan zafere ulaşacağını" söylemeye devam etti.[18] Ama Angostura'daki delegeler hazırlıksız köleleri özgür topluma salıvermekten korkuyorlardı ve kölelerin özgürlüğünden yana çıkan içi boş bir açıklama yaparak yasa çıkarma işini sonraki kongreye bıraktılar.[19] Orduya katılma karşılığı özgürlük verme politikası sürdürüldü ama 1819'dan sonra köle sahipleri savaş zamanındaki kadar gönüllü davranmadılar. Sorun bir türlü çözülemiyordu. Bolivar savaş öncesi şartlara dönülemeyeceğinin, artık meselenin kölelerin beklentilerine direnmekten ziyade onları kontrol edip yönlendirmek olduğunun farkındaydı. 1820'de Boyaca'nın ardından ordusunu toparlamaya çalışırken Santander'e Yeni Granada'nın batısından beş bin köleyi askere almasını emretmişti. Bu işe pek gönüllü olmayan Santander, Choco ve Antioquia'da kölelerin kralcılara değil sisteme

sempati duyan ailelere ait olduğunu ve madenlerin köle emeğine ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştü. Bolivar ısrar etti: Başkan sıfatıyla köleleri askere alıp onlara özgürlüklerini vermeye yetkiliydi; köleler safları doldurmak için gerekliydi ve savaşacak durumdaydılar. Siyasi özgürlükle sivil özgürlük arasındaki esas bağ konusunda Montesquieu'ye başvurarak, kendilerine özgürlük tanınmayan bir özgür toplumda yaşayan kölelerin tehlike arz edeceğini ve isyana eğilimli olacağını iddia ediyordu:

> Köleliği koruma saçmalığını sürdüren her özgür hükümetin isyanla, hatta kimi zaman yok oluşla cezalandırıldığı, tarihin bize verdiği siyasi bir derstir; Haiti bunun iyi bir örneğidir: ... Özgürlüğü elde etmek için savaşmaktan daha makul ve adil bir yol olabilir mi? Köleleri kurtarmak için yalnızca özgür insanların ölmesi doğru mudur? Kölelerin savaş meydanında kendi haklarını almak için çarpışmaları ve tehlikeli ölçüde artan sayılarının etkin ve meşru bir şekilde azalması kadar akla yakın bir şey var mıdır? Venezuela'da özgür nüfusun ölmesine ve kölelerin hayatta kalmasına şahit olduk. Bu siyasi midir bilmiyorum, ama Cundinamarca'da köleleri askere almazsak aynı şeyin tekrarlanacağını biliyorum.[20]

Santander homurdanarak bu isteği yerine getirdi ama maden sahiplerinden ve Cauca'daki arazi sahiplerinden ciddi muhalefet gördü. Bolivar'ın katı talebi daha sonra liberalleri de huzursuz etti ama sözlerini çok iyi seçiyor ve kölelerin faydalanması için bizzat koyduğu mevcut yasaya dayanıyordu. Siyaset felsefesi açısından da bu politikasını Montesquieu'ye dayandırıyordu. Kurtarıcı bir köle taciri değildi ve asla bir ırkçı olmamıştı.

Cucuta Kongresi karmaşık bir köleliği kaldırma yasası kabul etti (21 Temmuz 1821). Bu yasa yetişkin kölelerin bırakılmasına izin veriyordu ancak yaptırımdan yoksundu ve işleyebilmesi için tazminatların toprak sahiplerinden alınan miras vergilerinden karşılanması gerekiyordu. Bu vergilerin toplanması hiç kolay olmadı.[21] Ayrıca Cucuta yasası o tarihten sonra doğan köle çocuklarının, annelerinin sahibine on sekiz yaşına kadar hizmet ettikten sonra serbest kalmalarını öngörüyor, böylece köleliğin tam anlamıyla kaldırılmasını erteliyordu. 1821'den sonra doğan bütün köleler özgür olmak için on sekiz yıl bekleyecekti, bu süre 1830'daki Venezuela Kongresi tarafından yirmi bir yıla uzatıldı. Kısa süre sonra, orduya katılan kölelerin de ancak sahipleri köleliği kaldır-

ma fonundan tazminat aldığı zaman özgür olabilecekleri ortaya çıktı. Böylece Bolivar'ın hayali boşa çıkıyor, ekonomik ve sosyal sonuçlarından korkulduğu için, köle sahiplerinden yana yasalar aracılığıyla özgürlüğün önüne set çekiliyordu. O'Leary'ye göre 1821 kanunları "Bolivar'ı tatmin etmemişti çünkü daima köleliğin kayıtsız şartsız kaldırılmasından yana tavır almıştı." Kongreye daha ileri adımlar atmaları için bir mesaj gönderdi (14 Temmuz 1821): "Bundan böyle kölelerden doğan çocuklar özgür olmalı ve Kongre de "kendi yasalarının verdiği yetkiyle, tüm Kolombiyalıların tamamen özgür olduğunu ilan etmelidir."[22] Ama köleliği kaldırmanın önündeki engelleri Bolivar'ın tek başına aşmaya çalışması gerçekçi değildi. 28 Haziran 1827 tarihli kararnamesinde yasanın uygulanmasında yeniden organizasyona gidiliyor ve köleler lehine insani önlemler alınıyordu ama bu da temelde durumu düzeltmeye ya da köleliğin kaldırılması yolunda adım atmaya yetmedi. Kimi gözlemciler 1827'de Bolivar'ın köleliği kaldırma konusunda ısrarcı olmamak için Venezuela yöneticileriyle anlaştığı kanaatine vardılar.[23] Ama Bolivar'ın köleliğe dair son sözü kararnamelerde değil, İspanyol Amerikası'nda barış ve istikrar için son umut olarak gördüğü anayasada bulunmaktadır. Bolivya Anayasası köleleri serbest bırakıyordu ve Bolivya'da da köle sahipleri Bolivar'ın yoluna çıkmaya çalışsalar da, köleliğin tam olarak kaldırılması davasından geri adım atmadı. Köleliğin, tüm yasaların yadsınması, insan onurunun ve kutsal eşitlik doktrininin çiğnenmesi, adalete ve akla saldırı olduğunu ilan etti.[24] Bu politika değerlere dayanıyordu ve gerek Paez'in gerekse köleliği 1854'e kadar kaldırmayan Venezuela'daki toprak sahiplerinin politikalarından çok daha ilericiydi.

Siyahların ve *pardo*ların aksine, Kolombiya ve Peru Kızılderilileri Bolivar'ın başlıca meşgalelerinden biri değildi ama yine de onların koşullarını iyileştirmek için kararlılıkla hareket etmişti. Venezuela'daki Kızılderililere bakışına, en hafifinden, pragmatik denebilir. Onları ordusu için iyi bir kaynak olarak görüyordu. "Kızılderililer ne kadar vahşiyse tarım, sanayi ve dolayısıyla toplum için o kadar faydasız oluyorlar ama vahşilikleri iyi bir asker olmalarının önünde engel değil... Yerliler genelde üretime hiç katkıda bulunmuyor ve bu ırk diğerlerine nazaran savaştan daha az etkileniyor."[25] Gelgelelim, Kızılderililere yönelik siyaseti pek çok bakımdan çağdaş liberalizmin ilkelerine uyuyordu çünkü Kızılderilileri genel nüfusa katmayı ve topluluk toprağını bireyselleştirmeyi

amaçlıyordu. Ama Bolivar'ın Kızılderililere yönelik politikalarındaki iyileştirme unsurunu herhangi bir doktrinle bağdaştırmak çok zordu. Cucuta Kongresi (11 Ekim 1821'de) çıkardığı bir yasayla topluluk vergisini ve tüm ücretsiz emek türlerini kaldırdı, Kızılderilileri diğer vatandaşlarla eşit düzeyde vergilere tabi kıldı. Yasanın uygulanması Ekvador'da ertelendi çünkü Kızılderili çoğunluktan gelen topluluk vergisi Peru'daki savaşın finansmanı için çok önemliydi. Ne olursa olsun, And Kızılderilileri vergiyi kaldırmaya gönüllü olmadıkları gibi, kaldırılmasından pek hoşnut da kalmadılar. Bu vergiyi çoğunlukla toprakları üzerindeki haklarının bir kanıtı ve tarım alanlarına yönelik saldırılara karşı öteden beri varolan bir savunma olarak görüyorlardı. Zaten bu tarım alanlarından aldıkları ürün sayesinde vergiyi ödeyebiliyorlardı. Hükümet çevreleri bunu kavramayı pek başaramadı. Ekvador'dan 1825 tarihinde gelen bir raporda şöyle deniyordu: "Kızılderililerin budalalığı ve sefilliği öyle bir düzeye varmış ki topluluk vergisi ödemeyi bir şeref nişanesi olarak görüyorlar."[26]

Bolivar, Cundinamarca'daki tüm rezervasyon topraklarının* Kızılderililere geri verilmesi ve her aileye "kolayca işleyebileceği büyüklükte toprak" dağıtılmasına yönelik bir kararname çıkardı (20 Mayıs 1820). Arta kalan toprak da açık artırmayla satılacak ve elde edilen gelir vergi ödemesi ve öğretmen maaşları için kullanılacaktı. Kızılderililer resmen ücretlendirilmeden çalıştırılmayacaktı. Özellikle rahipler, Kızılderililerin muaf olduğu mıntıka ücretini almayı bırakmaları için uyarıldılar. Keza, "dinin ruhuna aykırı rezil uygulamalar" diye nitelenen diğer ücretlendirmelere de son verilecekti. Sonraki aylarda Kızılderililerden gelen şikayetler, kararnameden faydalanmak şöyle dursun, hakları olan topraklardan bile atılıp marjinal topraklara sürüldükleri yönündeydi. Bolivar 12 Şubat 1821'de çıkardığı kararnamede önceki emrini tekrarladı ve bu kez rezervasyon topraklarının Kızılderililere dağıtılırken "en zengin ve bereketli toprakların" verilmesini özellikle belirtti.[27] Artık bundan sonra tek yapabileceği şey idarecilere güvenmek ve sorunun en iyi şekilde çözülmesini ummaktı. 11 Ekim 1821 tarihli Cucuta yasaları rezervasyon sistemini kaldırıyordu. Bu yasaya göre Kızılderililer haklarını "almışlardı" ve daha önce ortak kullanılan rezervasyon toprakları

* Kızılderililerin kullanımı için ayrılmış araziler-e.n.

tek tek ailelerin tam mülkiyetine geçiyordu; bu süreç beş yıl içinde tamamlanacaktı.[28] Kızılderililerin iyi toprak sahipleri olacakları, topraklarını işleyecekleri ve vergilerini ödeyecekleri umuluyordu. Ama devlette ne tarım reformunun altyapısını temin edecek araçlar ne de böyle bir niyet vardı; tek başarılan şey Kızılderililerin ortak mülkiyete dayalı topluluk emeği ve örgütlenmesini dağıtmak oldu, böylece kısa süre içinde rezervasyon toprakları geri dönüşsüz bir biçimde Kızılderililerin elinden gitti. Bu yasalar neticesinde kaybeden Kızılderililer olmuştu. Kazananlar ise bu toprakların büyük bir kısmını kendi arazilerine katan Caracas, Aragua ve Yeni Granadalı büyük toprak sahipleriydi.

Bolivar 1823'ten itibaren Peru'da devrime daha fazla toplumsal ve tarımsal içerik kazandırmak için gücünü kullanmaya çalıştı. Buradaki hedefi, tıpkı Kolombiya'da olduğu gibi, topluluk mülkiyeti sistemini kaldırmak ve toprakları Kızılderililerin bireysel mülkü haline getirmekti. 1812'de İspanyol Cortes'in ilham verdiği ve 1814'te Genel Vali Abascal tarafından formüle edilmiş olan bir örnek vardı önünde.[29] Plan hayata geçirilmemişti ama on yıl sonra Bolivar'ı harekete geçiren özgürlükçü ruhun birebir aynısıyla hazırlandığına şüphe yoktu. Bolivar'ın 8 Nisan 1824'te Trujillo'da çıkardığı kararnamenin öncelikli hedefi tarımsal üretimi destekleyip gelirleri artırmaktı ama aynı zamanda toplumsal açıdan kötü sonuçları da oldu çünkü özel mülkiyetin artırılmasıyla üretimin de artacağı varsayımı üzerine kurulmuştu. Kararname tüm devlet arazilerinin üçte bir fiyatına satışa çıkarılmasını öngörüyordu. Ama Kızılderililerin toprakları buna dahil değildi çünkü onlar toprakları üzerinde hak sahibi olarak görülüyorlardı ve isterlerse topraklarını kendileri satabilir ya da devredebilirlerdi. Kızılderililerin ortak arazileri yine topraksız Kızılderililere dağıtılacaktı; bundan özellikle aileler faydalanacak ve paylarına düşen toprak üzerinde tam hak sahibi olacaklardı. Bolivar, "kendi toprağı olmayan hiç Kızılderili kalmayacak," diye ısrarla belirtiyordu bunu.

Kızılderililerı bağımsız çiftçilere dönüştürme girişimi toprak sahipleri, *caciqueler* ve memurlar tarafından hüsrana uğratıldı ve sonraki yıl Cuzco'da Bolivar ilk kararnameyi tekrarlayan ve netleştiren yeni bir kararname çıkarmak zorunda kaldı (4 Temmuz 1825). Sömürgeciliğe karşı 1814'te çıkan isyan sonrası el konan ve şimdi kurtarılmış olan bu Kızılderili toprakları artık topluluk arazisi olmaktan çıkarak sulama hak-

larını da içerecek şekilde Kızılderililere dağıtılacaktı. Üstelik bu toprakları satış hakkı 1850'ye kadar kullanılamayacaktı ki Bolivar muhtemelen o tarihe kadar Kızılderililerin çıkarlarını savunacak kadar ilerleme kaydedecekleri kanaatindeydi.[30] *Caciqueler*, rahipler ve toprak sahiplerinin elinde uzun zamandır ayrımcılığa ve kötü muameleye maruz kalan, özellikle de ücretsiz olarak tarım sektöründe ya da ev işlerinde çalıştırılan Kızılderilileri kurtarmak ve eşitlik sağlamak amacıyla bu kararnameleri ek önlemlerle de destekledi.[31] Topluluk vergisini de kaldırmıştı ama buna her yerde uyulmadı çünkü kimileri bunun Kızılderilileri geleneksel bir korumadan yoksun bırakacağını, kimileri de Kızılderililerin eşit vergilendirme karşısında kayba uğrayacağını iddia ediyordu. Tuhaftır, ama Bolivar 15 Ekim 1828'de Kızılderili vergisini bir kararnameyle tekrar devreye soktuğunda şu açıklamayı yapıyordu: "Yerli halk bunu kendi tercih etti. Pek çoğu diğer yurttaşlardan alınan vergi ve ücretlerden muaf tutulmak kaydıyla mali katkıda bulunmak istediler."[32]

Bolivar'ın Kızılderililerle ilgili kararnameleri dar kapsamlı ve yanlış amaçlara yönelikti. Büyük *haciendalar* Peru'daki en iyi toprakların büyük bir kısmını zaten ele geçirmiş olduğundan, bu önlemler Kızılderilileri daha da savunmasız bırakmaktan başka işe yaramadı çünkü onlara sermaye, malzeme ve koruma vermeden toprak vermek demek, daha güçlü toprak sahiplerine borçlanmaları, ellerindeki toprağı kaybetmeleri, ama yine de borçlarını ödeyemeyip ırgatlığa başlamaları demekti. Topluluklar dağılırken, *haciendalar* Kızılderili toplumunun parçalarını yutmak için hazır bekliyorlardı: Yeni politikalar onlara daha fazla ucuz emek sağlamış, ayrıca cumhuriyet rejiminin devam ettirdiği sömürgeci çalışma ve toprak kiralama biçimleri Kızılderili toplumuna boyun eğdirilmesini garantilemişti. Bolivar'ın politikaları Kızılderililerin sorunlarının derinlemesine anlaşılmasına dayanmıyordu, sadece dışarıdan bir gözlemci olarak dikkatini çeken meselelere özgürlükçü idealleri ve ateşli bir sempatiyle yanıt vermişti. "Zavallı Kızılderililer gerçekten acınacak durumdalar. Onlara yardım için elimden geleni yapacağım, çünkü bu öncelikle bir insanlık sorunu, ikincisi onların da hakları var ve üçüncüsü, iyilik yapmanın maliyeti yoktur ama değeri çoktur."[33] Fakat iyilik yapmak yeterli değildi; doğru şeyler yapmak gerekiyordu ve devrimin insani içgüdüleri And toplulukları için kendiliğinden faydalı olmuyordu.

Yurttaş Askerler

Bağımsızlık Savaşı bir iktidar mücadelesi olduğu kadar, aynı zamanda bir kaynakları paylaşma mücadelesiydi. Kreoller ve *caudillo*lar bağımsızlığın yanı sıra toprak için de savaşıyorlardı. Bunu kabullenen ve siyasi erişimin yanı sıra ekonomik teşvikleri de kullanan ilk kişi Bolivar olmuştu. Ayrıca maaş yerine geçecek bir şey de bulmak gerekiyordu. 3 Eylül 1817 tarihli kararnamesinde, İspanyol ya da Amerikan düşmanlara ait olup da devletin el koyduğu tüm mülklerin ve toprakların açık artırmayla satılmasını, ya da bu olmazsa milli hazine adına kiraya verilmesini emretmişti. Bu mülkler sadece yurtsever hükümete doğrudan gelir kaynağı olarak kullanılmakla kalmayacak, aynı zamanda Cumhuriyet subaylarına ve askerlerine rütbeye göre toprak bağışlanmasını mümkün kılacaktı; bu bakımdan, terfi de kazancın ölçüsü haline geliyordu. 10 Ekim 1817 tarihli kararnamede toprak bağışlarının en üst düzey general için 25.000 pezo ile erat için 500 pezo arasında olması emrediliyordu.[34] Bolivar'ın deyişiyle, buradaki amaç "her askeri toprak sahibi bir yurttaş yapmaktı." Angostura Nutku'nda, "korkunç bir savaşta en kötü zalimliklerle yüzleşmiş olanları, en acı verici yoksunlukları ve en berbat eziyetleri yaşayanları" ödüllendirmenin en önemli önceliklerinden biri olduğunu yasa koyuculara hatırlatmış, kongreden bu politikayı desteklemesini talep etmişti.[35]

Bu ödüllerden ilk yararlananlar *caudillo*lar ve kıdemli subaylar oldu. Bolivar'ın Milli Arazi Komisyonu'na özel ricasıyla ilk hibe General Cedeno'ya yapıldı ve Palmar *sabana*larında bir *hacienda* kurması sağlandı.[36] Pek gözde olmayanlar bile ilk ödüllendirilenler arasındaydı. Angostura Kongresi 1819'un Aralık ayında Marino ile Arismendi'ye Güiria ve Yaguarapo'daki kakao *hacienda*larını verdi. Bunlar İspanyolların el konmuş mülkleriydi. Hükümet ayrıca daha önce İspanyollara ait olan başka mülkleri de Urdaneta, Bermudez, Soublette ve diğerlerine verdi ki bunların çoğu bağımsızlık savaşına girdiklerinde hemen hiç toprakları yoktu. 1821'den itibaren *caudillo*lar belli *hacienda*ları almak için yöneticilere doğrudan baskı yapmaya başladılar ve yöneticiler de genellikle bu taleplerini arazi mahkemelerine yönlendirdi. Artık Venezuela'nın başkan yardımcısı olan Soublette'ye göre, "El konmuş mülkleri en güçlü şekilde ve ısrarla talep edenler askerler. Başarıyla çarpıştılar ve kor-

kunç yoksunluklar yaşadılar... Onların taleplerini daha fazla görmezden gelmek mümkün değil."[37]

Gelgelelim, Bolivar'ın askerler için planları ya yasa koyucular ile subayların ortak eylemleriyle boşa çıkarıldı ya da açıkça görmezden gelindi. Kongre askerlere gerçek toprak yerine ruhsat dağıtmaya karar verdi. Bu ruhsatlar savaş sonrasında bilinmeyen bir tarihte milli araziden bir parça almaya hak kazandıkları anlamına geliyordu. Cahil ve yoksul askerler kolayca avlandılar. Ruhsatlar çok düşük fiyatlardan, hatta kimi zaman yasal fiyatının yüzde beşinden subaylar ve sivil spekülatörler tarafından satın alındı. Böylece pek çok asker toprak alma hakkını kaybetti. Bolivar oyuna getirildiğini söyleyerek itiraz etti ve Kongre'nin yasayı değiştirerek birliklere ruhsat değil toprak vermesini talep etti.[38] Cucute Kongresi toprak hibesi yerine ruhsat dağıtma uygulamasını sonlandırma işini ağırdan alarak gönülsüzce birtakım önlemlere başvurdu ama bu sefer de, toprak hibesine resmi görevlileri de dahil ederek Bolivar'ı iyice çileden çıkardı. Bilhassa *llanero*lar hiç tatmin olmamış, "mızraklarıyla kazandıkları zaferin meyvelerini toplama umudunu tamamen yitirmiş, aşağılanmış ve hüsrana uğramışlardı."[39] 1821 ortalarında süresiz ücretsiz izne çıkarıldılar. Kısa süre sonra Apure'de soygunculuk ve huzursuzluk baş gösterdi ancak bazı toprak sahipleri örgütlenip çıkarlarını korumayı ve hatta genişletmeyi başardılar.

*Caudillo*ların en başarılısı Paez oldu. Üstelik daha savaşın ilk başlarında insanları seferber etmek için toprağı kullanan da Paez'di. "General Paez 1816'da Apure'yi işgal ettiğinde, düşman bir bölgede yapayalnız olduğunu gördü; ne yardım edecek birileri, ne bir umut ışığı, ne de kamuoyunun desteği vardı. Bu yüzden birliklerine Apure hükümetine ait topraklardan ücretsiz pay önermek zorunda kaldı. Birliklerin desteğini sağlamak ve yeni askerleri orduya katmak için çok etkili bir yoldu bu çünkü hepsi de eşit miktarda toprak kazanmayı umuyorlardı."[40] Bu politika asla hayata geçirilmedi çünkü Paez adamlarından ziyade kendisi için toprak edinmekle ilgileniyordu.

Daha Venezuela'daki savaş bitmeden Bolivar, Paez'e "ulusal mülkleri bölüştürme yetkisi" verdi, ki kendisi de bu hakkı Cumhuriyet'in başkanı olarak Kongre'den almıştı, ama Paez'in yetkisi Apure ordusuyla ve idaresi altındaki bölgeyle sınırlıydı. Bolivar, orduya toprak dağıtmak için önceki girişimlerinde hüsrana uğradığından bu kez Paez'e özel

ayrıcalıklar tanımıştı.[41] Ama Paez toprağı bölüştürmeye başlamadan önce en iyi kısımlarını kendine ayırdı. Elindeki mülkler *llano*larla da sınırlı değildi; orta-kuzeyde de topraklar almış, değerli ticari plantasyonların bulunduğu, geleneksel oligarşinin yurdu sayılan bölgede başlıca arazilerin bazılarını eline geçirmişti. 1825'te Kolombiya'nın başkan yardımcısına görünüşte cömertçe bir teklif yaparak, Apure'deki mülklerini üzerindeki sığır ve atlarla birlikte hükümete satmayı önerdi. Böylece askerlere ücret yerine vaat edilen toprakları vermek mümkün olacaktı.[42] Ama bu hareketi salt demagoji amaçlıydı. Patron olarak namını güçlendirmek ve birliklerinin sadakatini korumak istiyordu. Bu arada toprak hibesinin ilk –ve genellikle tek– adımı olan ruhsatları borçlulardan satın alma hakkını da saklı tutmuştu. Kongre bu öneriyi reddetti ve Paez, kendi subayları ve askerlerinin ruhsatları üzerinde "rezilce spekülasyon" yaparak şahsi servet edindiği için eleştirildi.[43] Pek çok *caudillo* aynı taktiklere başvuruyor, birliklerine toprak ruhsatları karşılığında para öneriyordu (kimi yerlerde bin pezo değerindeki ruhsatlara elli-altmış pezo ödeniyordu). Bu suiistimaller tüm Venezuela ve Yeni Granada'ya yayıldı.

Toprak dağıtma projesi hiçbir zaman tarım reformu olarak düşünülmemişti. Ama ücretleri ödeme aracı olarak bile başarısız olmuştu. Bolivar'ın kâtibi ve savaş bakanı Pedro Briceno Mendez'e göre, "Ücretini ruhsat olarak alanlardan hiçbiri toprak sahibi olamadı. Hemen hepsi bu ruhsatları başkalarına sattı; hem de daha önce zikrettiğim rezil fiyatları [gerçek değerinin yüzde beşi] ödeyen para babalarına sattılar."[44] El konmuş arazilerden ya da kamu arazilerinden nemalanan yeni toprak sahibi seçkinler, sömürge dönemi toprak sahiplerine katıldı ya da bazı yerlerde onların yerini aldı. Ama bir türlü paylarını alamayan askerler toprak komisyonlarının faaliyetlerinden şikayet etmeyi sürdürdüler. Doğudan batıya kadar her yerde toprak dağıtımında adam kayırma, kayıtsızlık, verimsizlik ve sınıf ayrımcılığı suçlamaları oldu. Analar, oğullar ve dullar toprak ve mülk komitelerini sayısız kez şikayet ettiler, davalar açtılar: "Venezuela'daki evlerin ve arazilerin üçte birine el konmuştu ama en çok hak edenlere ve tazminat hakkı kazananlara bir şey verilmiyordu."[45] Askerler ve ölen askerlerin yakınları hiçbir şey alamadı, her şeyi *caudillo*lar aldı. Bağımsızlık tarımsal yapıyı değiştirmemiş, aksine toprakların daha az kişinin elinde toplanmasına yol açmıştı. Bolivar'ın

yurttaş askerlerine dair umutları Kolombiya'nın vadilerinde ve ovalarında eriyip gitti.

Bolivar toplumdaki kutuplaşmanın, ayrıca sosyal ve siyasi ayrımcılığın doğurduğu gerilimlerin farkındaydı. Tam da bu yüzden kitlelerin öfkesinden ve taleplerinden, pardokrasinin güçlenmesinden ve yeni sosyal sarsıntılar yaşanmasından korkuyordu. Onun politikaları devrimci değildi. Köleliğin kaldırılması ve toprakların paylaştırılması mevcut yapıları tadil edecek ama dönüştürmeyecek türden reformist hedeflerdi. Tepkilerden korktuğu için reformları yaparken pratikte seçkinlerin önüne geçemiyordu, aksi takdirde bağımsızlığın kendisi tehlikeye düşebilirdi. Aristokrat olarak doğmuş ve yetişmiş olmasına rağmen, Cumhuriyet devriminin sınırlarına dair bilinci bakımından sınıfından farklıydı. 1828'de, Kolombiya alt sınıflarının hâlâ köle gibi yaşadıklarını, yerel yöneticiler ve zenginlere tabi olduklarını, onlara verilen insan haklarından mahrum kaldıklarını eşsiz bir içgörüyle ifade ediyordu:

> Kolombiya'daki rütbe, makam ve servet kaynaklı aristokrasi, nüfuzu, küstahlığı ve halkı ezmesi bakımından Avrupa'daki unvan ve soy kaynaklı en despot aristokrasilere taş çıkartır. Bu aristokrasinin saflarında din adamları, münevverler, avukatlar, rütbeli askerler ve zenginler bulunuyor. Özgürlükten ve yasalardan bahsediyor olabilirler ama bunları sadece kendileri için istiyorlar, halk için değil. Halkın bu sefer de kendi çizmeleri altında ezildiğini görmekten memnunlar. Ayrıca eşitlik de istiyorlar ama üst sınıflarla eşitlik istiyorlar, alt sınıflarla değil. Tüm özgürlükçü nutuklarına rağmen, alt sınıfların daima serf olarak kalmasını tercih ediyorlar.[46]

Toplumun toprak sahipleri oligarşisi ve hemen altlarındaki müttefikleri ile kırsaldaki kitleler arasındaki kutuplaşma Kolombiya'nın ufkunda belirmişti. Bolivar zaman zaman kötümserleşiyor, yasaların da işe yaramayacağından endişe ediyordu. Kırsaldaki kitleler ve efendileri Kolombiya'nın tamamını oluşturmuyordu elbette; bir milyonun üstündeki nüfusa kentlerdeki zanaatkârlar, madenciler ve orta sınıf da dahildi. Üstelik kırsal nüfusta tarım emekçilerinin yanı sıra kiracı çiftçiler, borçlandırılmış ırgatların yanı sıra sürü sahipleri, *mestizo*ların yanı sıra Kızılderililer de vardı. Bağımsızlık mevcut toplum yapısını değiştirme yönünde yeni fırsatlar yaratarak bu ayrımları biraz azaltmıştı gerçi. Ama Bolivar'ın tarif ettiği ayrımları değiştirmemiş, temelde bir hareketliliğe yol

açmamıştı. Bolivar yeni yönetici sınıfların reformları kabul etmemeleri halinde aşağıdan gelecek kitlesel hareketlerin tehdidi altında olacaklarına inanıyordu. Bundan kaçmanın yolu ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğu azaltmaktı ama tek bir adamın ulaşamayacağı bir hedefti bu.

Bolivar Döneminde Ekonomi

Bolivar'ın kazandığı zaferlerin çaktığı kıvılcımın ekonomiyi tutuşturması mümkün değildi. Bağımsızlığın bedelini ödemek gerekiyordu. 1825-6'da askeri harcamalar devlet gelirlerinin dörtte üçünü emmeye devam ediyordu. Savaş sırasında el koyma ve yağmaya hedef olan, savaş sonrasında da şahsi hesaplaşmalara sahne olan pek çok *hacienda* çatışmalarda büyük zarar görmüş, hatta bazıları harabeye dönmüştü.[47] İki tarafın orduları tarım emekçilerini askere alıp sürüleri yağmaladıkça üretim zarar görüyor, sığırlar azalıyordu. Savaş sonrasındaki yıllarda, ister sömürgeci ailelerin mirasçısı ister toprak hibelerinden faydalanan yeni zenginler olsun, *hacienda* sahipleri kırsal alanda emniyette değillerdi. Daha önce de var olan suçlular, avareler, haydutlar ve isyan eden köleler hâlâ başlarını ağrıtıyordu. Kölelerin kaybedilmesi demek, köle sahibinin büyük ihtimalle ipotek taksitlerini ödemeye çalıştığı ve mülküne el konması tehlikesiyle yüz yüze olduğu bir dönemde sermayenin de kaybedilmesi demekti. Savaşın nüfus üzerindeki etkileri, Kurtuluşun insani bedelleri pek çok gözlemciye göre felaket düzeyindeydi: İnsanlar çatışmalarda ve katliamlarda ölmüş ya da kaçmış, saklanmış veya göç etmiş, böylece hükümetin takip edemediği nüfus hareketleri ortaya çıkmıştı. 1825 itibariyle nüfusu 1.1 milyon kadar hesaplanan Yeni Granada'da bunun etkisi pek fazla olmamış ve nüfus artışı devam etmişti belki, ama Venezuela'nın savaş sırasında nüfusunun üçte birini kaybettiği söyleniyordu.[48] Askere alma tarlalardaki ve madenlerdeki işgücünü kökünden sökmüş, asker toplayan çeteler ne zaman yaklaşsa ırgatların, Kızılderililerin ve kölelerin kaçıp saklanmasına neden olmuştu. Bolivar'ın yaklaştığına dair haberler, en az kutlamaya koşanlar kadar çok sayıda insanın saklanacak köşe bucak aramasına yol açıyordu.

La Guaira'daki İngiliz konsolosu şöyle diyordu: "Daha önceki göçlerin ardından 1823'te Avrupalı İspanyolların vatandaşlıktan çıkarılması, geride kalanların aşırılıklarına eklenmiş, nüfusun azalması da pek

çok durumda geniş ve değerli arazilerin terk edilmesi ya da kısmen işlenmesiyle sonuçlanmıştı."[49] 1821'de pek çok plantasyon yalnızca savaşan tarafların değil, tropik bitki örtüsünün de istilasına uğruyordu. Toprağı yeniden işlemek için o yıllarda mevcut olandan daha fazla emek ve sermayeye ihtiyaç duyuluyordu. Üstelik tropik ürünlerin, bilhassa da kahvenin uluslararası piyasadaki fiyatı hızla düşüyordu. Diğer yandan, yerli tarım hâlâ üretkenliğini koruyordu. Bogota ovaları çok iyi işlenmişti. Çiftçiler yılda iki kez hasat alıyor ve iyi bir sulama sistemi sayesinde mükemmel buğday, arpa ve yonca elde ediliyordu. Ama saban, tırmık ve diğer tarım aletleri çok ilkeldi ve tarım büyük ölçüde ithal malzemeye bağımlıydı.[50]

Peru'daki savaş ülkenin belini bükmüş, çiftlikler ve plantasyonlar askeri operasyonlara ve emeğin çeşitlenmesine kurban gitmişti.[51] Ekonominin geleneksel dayanağı ve Peru'nun başlıca ihraç malları olan altın ve gümüş üretimi de azalmıştı. Madenler hem nakliye sorunlarından, hem de emek, cıva, katır ve sermaye yokluğundan mustaripti. 1819 ile 1825 arasında yaklaşık 26.9 milyon dolar Lima'dan İngiliz gemilerine yüklendi; tüketim malları ve savaş malzemelerinden oluşan ithalat ödemelerinin ve daha güvenli yerlere kaçırılan sermayenin toplamı bu kadar ediyordu.[52] Gayretkeş İngiliz tüccarları mal ve hizmet satmak için ülkeye doluşmuşken, Peru'nun mamul mal ithalatının parasını ödeyecek kadar kazanamaması gayet doğaldı. Huacho'da bir Perulunun evinde akşam yemeği yiyen Kaptan Basil Hall R. N. bu değişikliklerin etkisini şöyle gözlemliyordu: "Bir Fransız şarabı sandığının üstünde bir top İngiliz brokarı duruyordu. Masada bir şişe şampanya vardı. Bıçak ve çatalların markası Sheffield'dı ve daireyi ikiye bölen perde Glasgow pamuklularının armasını taşıyordu."[53] Bu ticaret açığı geçici olarak dış borçla kapatıldı ama dış borçlanmanın da müsrifliğin dik âlâsı olduğu yakında açığa çıkacaktı.

Bolivar'ın iktisadi anlayışı yeni bir liberal çerçevede kalkınmayı öngörüyordu ama savaş sonrası şartlar ve güçlü çıkar grupları yüzünden bu yöndeki politikaları hüsrana uğradı. Durgun bir tarım ve yetersiz gelirler en büyük engellerdi. Bolivar'ın ekonomik liberalizminin temel kaynağı olan Adam Smith, mevcut kısıtlamaların kaynakların yanlış bölüşülmesine yol açtığını, yani tarımın geri planda kaldığını öne sürüyordu. Bu yüzden Bolivar serbest ticareti ve genel bir ekonomik liberalizm

programını savunarak toprak ve emek üzerindeki sınırları kaldırmaya çalıştı. Bolivar'ın iktisadi fikirlerinin daha doğrudan kaynağı sömürge ekonomisine dair kendi gözlemleri ve İspanyol tekeline muhalefetiydi: "Geleceğimizde ne gördüğümü bilmek ister misiniz? Biz yalnızca tüketici olmuşuz; çivit, tahıl, kahve, şeker, kakao ve pamuk yetiştirmeye mahkum edilmişiz; ıssız ovalarda sığır yetiştiren, yabanda hayvan avlayan, İspanya'nın doymak bilmez iştahını kesecek altını üretmek için madenlerde çalışan bir halka dönüşmüşüz."[54]

Deneyim ve Aydınlanma'nın bileşimi Bolivar'ı tarımsal kalkınmaya, serbest ticarete ve yabancı yatırımın faydasına inandırmıştı. İspanyol Amerikası'nın öncelikli ihracatçı rolünden memnundu ve zanaatçılık sektörlerinin ayakta kalmasını ya da ekonomik kendi kendine yeterliliğe ulaşmayı pek de önemsemiyordu. Ama ekonomik liberalizme körü körüne bağlı değildi. Devlete, klasik liberalizmin öngördüğünden daha önemli ve olumlu bir rol biçiyor, azgelişmişliğin özgül sorunlarının farkında olduğunu gösteriyordu. Kolombiya'nın durumunda bu sorunlara on yıllık bir yıkım ve kötü yönetim de eklenmişti. Zimmetine para geçiren memurlara ölüm cezası getirdi ama gümrük vergilerinden kaçmanın deneyimli ithalatçılar ve düşük ücretli memurlar tarafından bir sanata dönüştürüldüğü Cartagena gibi limanlarda ölüm cezasının bile pek etkisi olmadı.[55]

Bolivar altyapının iyileştirilmesinde, özellikle de bölgeler arası ulaşımın kolaylaştırılmasında devletin harekete geçmesini bekliyordu. Yolsuz vadilerde, ovalarda ve *páramo*larda binlerce kilometre yol almış, daha savaş meydanına çıkmadan ordusuyla kahramanca yürüyüşler yapmıştı. Kolombiya'da hiç araç yolu yoktu, sadece katır yolları vardı. Taşımacılık çok ilkel şartlarda yapılıyordu. Karada katırlar kullanılıyor, nehirlerde kanolar ve sallardan faydalanılıyordu. Ülkede hemen hiç araba yoktu ve Bogota'da sadece iki tane iki tekerlekli araba bulunuyordu.[56] Kuzeyden güneye doğru en çok kullanılan yol olan Magdalena Nehri kötü şöhretli kayıkçılar olan *boga*ların elindeydi. Yabancılar bu insanların sarhoş ve kavgacı olduğunu Kolombiyalılar ise kendi kanunlarına göre yaşayan insanlar olduklarını düşünüyordu.[57] Üstelik başka tehlikeler de vardı. İngiliz konsolosunun on beş yaşındaki oğlu Magdalena'da yüzerken bir timsaha yem olmuş ve hamile annesi de bunu duyunca düşük yapmıştı.[58] Barranquilla'dan Mompos'a nehirden yolculuk

on beş gün, Mompos'tan Honda'ya, yani başkente gitmek üzere karaya çıkılan limana kadar otuz gün sürüyordu. Alman kökenli bir Kolombiyalı olan John Bernard Elbers'e nehirde buharlı gemi işletme tekeli verilmişti ama gemileri takviye etmek ve yakıt ikmali yapmak için yol olmaması ve gemilerin kendi teknik yetersizlikleri yüzünden gemiler pek çalışamadı ve 1829'da tekel tamamen iptal edildi. Guayaquil'de Bolivar tuz tekelinden elde edilen geliri yol yapımına ayırdı ve Esmeraldas Limanı'ndan hükümetin yatırım yapacağı iç bölgelere yol yapımında rol alan işadamlarına hem koruma hem vergiden muafiyet önerdi.[59] Ama bağımsızlık altyapıda ve çalışma yaşamında çok az farklılık yaratabildi. Kolombiyalıları modern teknolojiyi kullanmadan ve devletten çok az yardım alarak hayatlarını iyileştirmeleri umuduyla rahat bırakmak zorunda olduğunu Bolivar da fark etmişti.

Savaş ve devrim zaten zayıf olan ekonominin sırtına yeni yükler eklemişti. Emeğin hareketliliği, hayvan kaybı, sermaye kaçışı; bunların hepsi Venezuela ile Yeni Granada'nın bunalım seviyesini yükseltti ve planlamacıların problemlerini kat be kat artırdı. Daha Cucuta Kongresi'nden itibaren Cumhuriyet'in yasama organı tarım, sanayi ve ticarette serbestlik garantisi vermiş, tekel ya da korporatif sınırlamaları olmayacağını belirtmişti. Hükümet de kendini özel girişimlerin faaliyet gösterebileceği şartları sağlamakla sınırlamıştı. Teoride durum böyleydi. Pratikte ise "bırakınız yapsınlar" politikasını şartlara uyarlamak gerekiyordu ve Bolivar dönemi ekonomisi bir tür ılımlı himayeciliği benimsedi. Tarımın korunması ve teşvik edilmesi gerekiyordu çünkü öncelikle ithalat desteği sağlanmalı, sonra da ihracat için artık ürün üretilmeliydi. Cartagena ve Santa Marta'dan kakao, pamuk, tütün ve post ihracatı durma noktasına gelmişti ve ithalatta kullanılacak geliri elde etmek için buna altın ve gümüş eklemek gerekiyordu. Venezuela'nın kakao, kahve, pamuk, çivit ve post ihracatı da daha kazançlı olan at, katır ve sığır ithalatıyla desteklendi çünkü İngiliz Karayipleri'nde bu malların iyi bir pazarı vardı.[60]

Bolivar ülkedeki sürüleri artırmak için, canlı hayvan ihracatı yasaklansın diye Kongre'ye baskı yaptı. At ve katır ihracatının yasaklandığına dair bir kararname çıkardı.[61] Cuzco'dayken vikunya* kesimini ya-

* Andların yükseklerinde yaşayan, postu çok değerli bir hayvan-e.n.

sakladı ve sürü besleyenlere devlet desteği sağladı.[62] Bolivar aynı zamanda sömürge rejiminin dayattığı ağır vergilerden kurtulmuş bir tarım istiyordu. Bu yüzden onda birlik vergiyi ve ihracat vergilerini kaldırdı. Cucuta Kongresi içerideki gümrük engellerini, *alcabala*yı kaldırdı. Ama savaşı ve savaş sonrası yönetimi finanse etmek için başka vergiler eklenince mali sistem sömürge zamanındaki haline geri döndü. *Alcabala* 1826'da diriltildi ve 1828'de yüzde 5'ten 4'e çekilmesi Venezuela ihraç mallarını daha rekabetçi yapmak için tasarlanmış bir ayrıcalık olarak sunuldu.[63] 1826'da kaldırılan alkol tekeli *(estanco)* 1828'de geri getirildi ve sömürge dönemi tütün tekeli 1850'de kaldırılıncaya kadar önemli bir gelir kalemi olarak varlığını sürdürdü. Tarımdan elde edilen artığın, özellikle de ihracat sektöründeki artığın tekrar üretime yatırılmadığını Bolivar açıkça görmüştü. Özellikle tütün geliri, bitmek bilmez masraf kalemlerini karşılamak için kullanılıyordu. Bolivar tütün kârının üretime hiç dönmemesini endişeyle karşılıyordu. Maliye Bakanı Rafael Revenga'nın da belirttiği gibi, "Kurtarıcı'nın sık sık ve acilen emrettiği gibi, gelir, üretimi desteklemek için kullanılmalıdır, ama onun yerine başka masraflara yönlendirilirse ekonomi iyileşmekten ziyade kötüye gidecektir."[64]

Yerel birikim olmadığı için Bolivar dikkatini yurtdışına çevirdi ve yeni cumhuriyetlerde yabancı sermayenin, girişimcilerin ve göçmenlerin hoş karşılanacağının duyulmasını sağladı. Ama bunlardan çok azı tarıma yöneldi ve sermaye verimsiz madencilik projelerinde yoğunlaştı. Bolivar'ın göç almaya dair liberal görüşleri vardı. Ayrıca Yeni Granada ve Venezuela'da çok sayıda kolonileşme ve arazi satışı projesi hazırlanmıştı, ama çabuk kâr etme arayışındaki girişimcilerin açgözlülüğü ve Avrupalı göçmenlerin işçi olarak gelmek istememesi bunların altını boşalttı. Sadece Bolivar'ın eseri olmayan göç politikası şiddetli itirazlara yol açıyordu. Kolombiya'da zaten büyük bir topraksız köylü ve *llanero* kitlesi vardı ama Bolivar'ın övgüyle söz edilen toprak dağıtma politikası devlet tarafından yeterince hayata geçirilememişti. Diğer yandan, toprak sahibi sınıf, ya da bu sınıfın bir kısmı hükümetten tarım kredisi alma avantajına da sahipti.

Bağımsızlık İspanyol sömürge tekelini kırmıştı, ama dış ticaret hâlâ kısıtlamalara tabiydi ve serbest ticaretin yanına bile yaklaşılamamıştı. Kolombiya altın ihraç ediyor olsa da dünya ekonomisinde önemli bir

rol oynamaya hazır değildi. 1820'lerde Kolombiya'da bir İngiliz ticareti ve yatırımı dalgası yaşandı. 1820, 1822 ve 1824'te İngilizlerin hükümete verdiği borçlarla sağlanan döviz sevinçle karşılandı ve İngiltere'yle ticareti canlandırdı. Ama bu canlılık 1826'da sona erdi, Kolombiya borçlarını ödeyemez duruma geldi ve sömürge ticareti dönemindeki kısıtlı altın ihracatı ile dışarıdan ithalata geri döndü. Bu koşullarda ulusal kalkınmanın bir dayanağı kalmadı ve Kolombiya bir dizi bölgesel ekonomiye bölündü. Bunların her biri az çok kendi kendine yetiyor, kendi nüfusunu ilkel şartlarda da olsa hayatta tutabiliyordu.[65] Peru'da da benzer bir süreç yaşanmıştı. 1822'de Londra'da yapılan bir anlaşmayla 1.2 milyon sterlinlik bir borç alındı ama Peru hükümeti bunun 900.000 sterlinden azını eline geçirebildi.[66] Daha sonra 1825'te 616.000 sterlin daha alındı ama aynı yıl hükümet dara düştü ve faiz ödemelerini askıya aldı. Bu borçlar İngiliz tüccarlarıyla yapılmış sözleşmelerin koşullarını yerine getirmek ya da ordunun ve donanmanın masraflarını karşılamak için kullanılıyor, kalkınmaya yatırım yapacak para kalmıyordu.

Devletin gelirleri ticaretten alınan paya bağlıydı. Cucuta Kongresi bir gelir vergisi koymaya kalkmıştı ama vergi mükelleflerine dair güvenilir istatistiklerin bulunmaması ve vergi memurlarının yetersizliği bu işi daha başından sakatlamış, nihayet 1826'da gelir vergisi kaldırılmıştı.[67] Böylece devlet öncelikle dış ticarete yöneldi. 1826'da gümrük vergisi yüzde 7,5'tan 36'ya kadar değişiyordu. Bu esasen bir gelir vergisiydi ama aynı zamanda milli ekonomik çıkarları korumaya yönelikti. Ayrıca devlet tekelleri de yabancı tütün ve tuz ithalatının yasaklanmasıyla korunmuştu. 1830'a gelindiğinde ithalat vergileri sömürge döneminin sonundakinden daha yüksekti. Gelir edinme amaçlı bazı ihracat vergileri de vardı ama ülkenin ihracatı bu vergileri kaldıracak kadar güçlü değildi. Kolombiya'nın üretim kalıpları aynen kaldı. Başlıca kalemler kahve, kakao, tütün, boya ağaçları ve posttu; daha küçük ölçekte şeker ve pamuk üretimi de yapılıyordu. Yeni Granada'nın kuzeyindeki tarım işletmeleri, tıpkı Venezuela kıyılarındakiler gibi plantasyon ürünlerine koruma talep ediyor ve bu taleplerini kabul ettiriyorlardı. Ama iç kesimlerdeki daha zayıf buğday üreticileri, ABD ununa karşı pek korunmuyordu. Ayrıca tüm tarımsal üretim, yatırım sermayesi yokluğundan, emek azlığından, ulaşım yetersizliğinden ve uluslararası pazardaki düşük fiyatlardan mustaripti. Bolivar'ın 1822'de güneye giderken geçtiği

Neiva eyaletinde, geniş verimli araziler emek yokluğundan işlenemiyordu.[68] Çok geçmeden Bolivar bağımsızlığın ekonomik problemlerini takip etmenin askeri olanları takip etmekten daha zor olduğunu anladı.

İmalat sektörü tarım sektöründen daha savunmasızdı ve İngilizlerin rekabetine çok az direnebildi. Tekstil gibi sektörlerin dalga dalga gelen ucuz yabancı mallarla rekabet etmesi zaten mümkün değildi. Manchester ve Glasgow Kolombiya'ya pamuklu mallar gönderirken, Fransa da ipek ve şarap gönderiyordu. Ayrıca her tür lüks tüketim maddesi de dışarıdan geliyordu.[69] Popayan'da seçkinler yabancı malları satın alabiliyor, Guayaquil üzerinden getirilip katırlarla iç kesimlere sokulan Şili şarabı içebiliyorlardı. Bağımsızlık ulusal sektörleri yok etmemiş, tecrit ve yerliyi tercihin sağladığı korumayı tamamen kaldırmamıştı. Bu yüzden, güneyde ve Quito civarında geleneksel halı, pamuklu kumaş, *ruana* (panço) ve eldiven imalatı devam etti. Ama Kolombiya sanayisi bunlar dışında tamamen krizdeydi. Özellikle de Socorro'daki tekstil sektörü ve Boyaca'daki yün sektörü büyük zarar gördü.[70] Ayrıca, *alcabala*nın ayakta kalması ulusal imalat sektörünün piyasa koşullarını pek iyileştirmedi. Neticede ithalat daha da artarken ihracat Yeni Granada'dan çıkan az miktarda altın ve gümüşün yanı sıra kakao, tütün ve kahve başta gelmek üzere sınırlı düzeyde plantasyon ürünlerine sıkışıp kaldı. Ticaret açığı yasa dışı değerli metal ihracatı ve dış borçlanmayla kapatılıyordu ama dış borçlanma çok kötü koşullarda alınıyor, kötü kullanılıyor ve güvenilmez ellerde yok olup gidiyordu. Bütün bunlar doğal olarak ithalatın azalmasını getirdi.

Bu koşullar altında, daha önceki iyimser serbest ticaret anlayışına bir tepki oluştu, himayecilik ve devlet müdahalesi fikirlerine doğru kayıldı. Juan Garcia del Rio ve Jose Rafael Revenga'nın fikirlerinde bunun izlerine rastlamak mümkündür. Ama müşteri artışı olmadan, emek, sermaye ve beceride artış yaşanmadan tek başına himayecilik de fayda etmeyecekti. Bolivar'la en çok ilişkilendirilen iktisatçı olan Revenga, Venezuela'da sanayinin çöküşünü şunlara bağlıyordu: "Daha önce buradaki yoksul ailelerin ürettiği pek çok kalem aşırı ölçüde ithal edildi... Örneğin iç kesimlerde bulunan pek çok sabun fabrikası yabancı sabun yüzünden yok oldu. Artık mumu bile sekiz tanesini bir Real'e dışarıdan alıyoruz..... Bu ülkede üretilen mumlar da var ama onların da fitili dışarıdan geliyor... İhtiyaçlarımızı karşılamak için dış yatırımcılara ne ka-

dar bağımlı olursak, ulusal bağımsızlığımız o kadar azalacaktır. Bugün en gündelik ve hayati ihtiyaçlarımızı karşılamak için bile onlara bağımlıyız." Ayrıca Revenga Venezuela'nın sanayileşecek konumda olmadığını da görüyordu: "Ülkemiz esasen tarım ülkesidir. İmalattan önce madenciliği geliştirebilir, ancak dış ülkelere şu anki bağımlılığına bir son vermelidir."[71] Bolivar himayeci fikirlerden bihaber değildi. Venezuela'daki Paez'den, Yeni Granada'daki imalatçılardan ve Ekvador'daki tekstil sektöründen bu yönde talepler geliyordu. Bu talepleri bir ölçüde karşıladı. Gümrük vergisi konusundaki eğilimi hep yukarı doğru oldu; yüksek vergiler himayeciliği desteklediği gibi gelirleri de artırıyordu. 1829'da ise bazı yabancı tekstil mallarının ithalatını yasakladı.

Bununla birlikte, Bolivar'ın düşüncelerinde, sonraki kuşakların ifade ettiği, yabancıların nüfuzuna karşı milliyetçi tepkiden pek bir iz yoktur. İspanyol ekonomik tekelini reddetmiş, ama açık ticaret yapan, çok ihtiyaç duyulan mamul malları ve işletme becerilerini getiren, bağımsızlığın korunmasında çıkarı olan yabancıları sevinçle karşılamıştı. Bolivar İngiliz korumasını istiyor ancak bu korumadan korkuyor, bağımlılığı da hem arzuluyor hem de çekiniyordu. İngiliz ittifakıyla yeni cumhuriyetler ayakta kalabilirdi, hatta bu ittifak olmazsa yok olacaklardı. İngiliz hâkimiyetini kabul ederek güçlenebileceklerini ve sonra da İngilizlerden kurtulabileceklerini öne sürüyordu. "Ruhumuzu ve bedenimizi İngilizlere bağlamalıyız ki hiç değilse hukuki ve sivil yönetimin formlarını ve avantajlarını koruyabilelim, çünkü Kutsal İttifak tarafından yönetilmek demek fatihler ve askeri bir hükümet tarafından yönetilmek demektir."[72] Zaman zaman daha da saygılı bir dil kullanıyordu. "Siyaseten, Büyük Britanya'yla ittifak yapmak Ayacucho'dakinden daha büyük bir zafer olacaktır; böyle bir ittifak kurabilirsek gelecekte mutlu olmayı garantileyebiliriz. Evrenin sahibesiyle ittifak kuran bir Kolombiya'nın kazanacağı avantajlar hesaplanmayacak kadar çoktur."[73] Genç ve zayıf bir devletin bir koruyucu bulmak istemesi anlaşılabilir bir şeydir elbette. Üstelik Kutsal İttifak karşısında liberal bir koruyucu arıyorlardı ve en önemlisi de İngiltere'nin İspanyol Amerikası'nda siyasi iktidar peşinde koşmadığı aşikârdı. Ama bağımlılık siyasi açıdan ifade edilse de, ekonomi alanında da uygulaması olacaktı kuşkusuz.

Bolivar Latin Amerika'da İngiliz ekonomik varlığını, sonraki kuşakların kabul edeceğinden çok daha büyük ölçeklerde onaylamaya hazır-

dı: "Burada [Peru] madenleri iki buçuk milyon pezoya sattım ve başka kaynaklardan çok daha fazlasını elde etmeyi umuyorum. Peru hükümetine tüm madenlerini, arazilerini, mülklerini ve diğer hükümet kıymetlerini İngiltere'de satışa çıkararak en az 20 milyon pezoluk dış borcunu kapatmasını önerdim."[74] İngilizlerin bağımsızlık sonrası ekonomilere katılımı vazgeçilmez ve her iki taraf için de faydalı görülüyordu. Bolivar'ın gözünde bunun alternatifi tecrit ve durgunluktu. Ama bu durum onun boyun eğmeye meyilli olduğu anlamına gelmiyor. Venezuela ekonomisindeki kusurları görüyor, monokültür tarımına eğilim gösterilmesine karşı çıkıyordu. Üretimi çeşitlendirmenin ve ihraç yelpazesini genişletmenin zorunlu olduğunu düşünüyordu. Bolivar'a göre, Venezuela kahveye fazla bağımlıydı ve kahvenin fiyatı 1820'lerde sürekli düşüyordu; ona bakılırsa bir daha da yükselmeyecekti. Kahvenin yerine çivit ve pamuk gibi daha pazarlanabilir ürünler geçirilmeliydi. "Ya çeşitlendiririz, ya yok oluruz," diyordu.[75] Bolivar başlıca ihraç mallarına yönelimi de görüyor ve daha iyi ürün alınması için çareler araştırıyordu. Sanayi Devrimi çağında İspanyol Amerikası'na da bir yer vardı. Bu mecburen ikincil bir yer, mamul mallar karşılığında hammadde verip kalkınma aşamasına uygun bir rol olacaktı. Bolivar'ın yakından tanıdığı, İngiliz Lima başkonsolosunun vardığı sonuçlar da cesaret kırıcı ama gerçekçiydi:

> Peru'da yabancılarla ticari ilişki kurmak özellikle teşvik ediliyor. Bu ülkede hiçbir türden imalat sektörü bulunmuyor; imalathanelerin temel gerekleri ortada olmadığından ve desteklenmeleri de arzu edilmediğinden yerlilerin bu sektörlerde daha uzun yıllar ilerleme kaydedemeyeceği görülüyor. Bu yüzden her türden yabancı mamul malın ülkeye girişi çok önemli. Ülkede yaşayanlar yüksek fiyatlı malları alamayacak kadar yoksullar genellikle. Düşük fiyattan ihtiyaçlarını karşılamaları için taban fiyat uygulaması kadar uygun bir şey yok.[76]

Klasik serbest ticaret teorisinden başka bir şey değildi bu. Metin Bolivar'ın kaleminden çıksa hiç farklı olmazdı.

8. Bölüm

Andlarda Savaş ve Aşk

Dağ Engelleri

Sonraki iki yıl, yani 1822-4, Bolivar'ın umutlarının ya gerçekleşeceği ya suya düşeceği önemli bir dönem olacaktı. Devrimi güneye, Peru'ya taşımakta kararlıydı. Bunun görevi olduğunu, bir mıknatıs gibi kendisini çektiğini düşünüyordu. Carabobo'daki zaferin ardından yayınladığı bir duyuruda Santander, Bolivar'ı "*hijo predilecto de la gloria*" (şanın seçme oğlu) ilan etmişti.[1] Bunu cömertçe bir hediye olarak görmüş, "çok nazikçe" demişti daha o zamandan güneydeki geleceği üzerine düşünmeye başlayan Bolivar: "Ama dur dostum, önce bana dört beş bin asker ver ki Peru da bana iki kardeşini, Boyaca ve Carabobo'yu verebilsin. Şanın beni takip etmediği yere gitmeyeceğim çünkü hayatta öyle bir yere geldim ki ya yolumu yitireceğim ya da şanın izinden gideceğim. Bir aşağılanma sonucu on bir yıllık çabayı heba etmeyi, ya da San Martin'in beni *seçme oğuldan* başka bir rolde görmesini istemem."[2] O zamandan beri stratejik düşüncelerinde çeşitli değişiklikler olmuştu ve 1822'nin başında hâlâ güzergâh seçme işini bitirememişti.

Bolivar başlangıçta Venezuela'nın ardından Panama'yı kurtarmayı, sonra da denizden Guayaquil'e geçmeyi planlamıştı. Ama Cartagena'nın kurtuluşundan sonra Panama kansız bir devrim gerçekleştirerek 28 Kasım 1821'de bağımsızlığını ilan etti. Gerçi Bolivar'ın doğrudan güneye ilerleme niyetinin altındaki asıl sebep San Martin'in daha önce Ekvador'a ulaşıp orayı Peru'ya dahil etmesi ihtimalinden çekinmesiydi. 9 Ekim 1820'de Guayaquil ayaklanmış, İspanyol yetkilileri kovup devrimci bir cunta kurmuştu. Kolombiya'nın Temel Yasası (17 Aralık 1819) Quito'nun, Kolombiya'nın bir parçası olduğu ilan etmişti. Yeni devletlerin sömürge döneminin idari sınırlarını devralacağı yönündeki

*uti possidetis** doktrinine göre Kolombiya bunda haklıydı da, zira Quito idaresi 1740'tan beri Yeni Granada genel valiliğine bağlıydı. Ama Bolivar'ın tek silahı hukuk değildi: "Bolivar'ın öncelikli amacı Guayaquil'in ister gönüllü olarak ister zorla Kolombiya hükümetini tanımasını sağlamaktı."[3] 1821'in başında Bolivar General Sucre'yi bin kişilik bir orduyla Guayaquil'e gönderdi. Sucre'nin görevi General Melchor Aymerich komutasındaki kralcı kuvvetlere karşı devrimi desteklemek ve Ekvador'un geri kalanını Kolombiya'ya katmaktı.[4]

Sucre güneyde tam bir siyasi labirentin içinde kalmıştı; Quito yolunu kapayan kralcılar tarafından yolu tıkanmış, Guayaquil'de ise İspanya'nın yanı sıra Kolombiya'dan da bağımsız olmak isteyenler ile Peru'yla birleşmek isteyenler arasındaki hizip çatışmaları engeline takılmıştı. Ama Sucre Guayaquil'deki isyancılara ne kadar ihtiyaç duyuyorsa, onlar da Sucre ve Kolombiya'ya o kadar ihtiyaç duyuyorlardı; bu yüzden 1821 Mayısı'nda Guayaquil'in konumunu zikredilmeden bir ittifak yapıldı. Sucre artık sahili savunabilir, hatta iç bölgelere ilerleyebilirdi. Quito'daki kralcıların iki koldan saldırısını başarıyla savuşturdu, bir tümeni mağlup edip diğerini de çekilmeye zorladı. Ama Quito yaylalarına sokulacak kadar gücü yoktu, hatta aceleyle yaptığı bir hücum neredeyse felaketle sonuçlanıyordu. Bu cephede 1821 tarihinde ateşkes imzalamayı memnuniyetle kabul etti. Batıda sıradağların koruduğu Quito'ya kuzeyden girmek de imkânsızdı çünkü kralcılar dağ geçitlerini devrimcilere kapatmıştı.

Bolivar 13 Aralık 1821'de Bogota'dan ayrıldı ve bu kaleye girmek için güneye doğru yol almaya başladı. İlk baştaki niyeti en iyi askerlerinden oluşan iki bin kişilik bir orduyla Buenaventura'nın Pasifik'teki limanına çıkmak, Guayaquil'de komutayı şahsen ele almak ve oradan iç bölgelere saldırmaktı. Ama bu sularda iki İspanyol firkateyninin dolaştığını haber aldı ve Pasifik'te nakliye gemilerini koruyacak cumhuriyet gemileri olmadığından fikrini değiştirdi. Onun yerine karargâhını Cali'den Popayan'a taşıyıp Quito'ya kuzeyden saldırmaya karar verdi;

---

* Savaş sırasında kim nereye sahip olduysa, savaştan sonra elinde kalır anlamına gelen terim. Güney Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanması sürecinde bu prensibin biraz farklı bir versiyonu uygulandı. *Uti possidetis juris* denilen bu prensibe göre yeni kurulan devletler, yerine kuruldukları sömürgelerin elindeki toprağa sahip oluyordu-e.n.

Sucre de bu sırada kıyıdan ikinci strateji hattını kuracaktı. Bolivar'ın yolu üzerinde yüksek ve engebeli Pasto eyaleti bulunuyordu. Burası tecrit edilmişliği yüzünden Katolik ve muhafazakâr görüşlerini korumuştu, kralcılığı en az dağları kadar aşılmazdı ve cumhuriyetçiliğe yönelik nefreti, öfkeli piskoposu tarafından daha da artırılıyordu.[5] Pasto'nun kreolleri bölgesel güçlerini korumalarının cumhuriyetten ziyade monarşiye yakın durmalarına bağlı olduğunu hesaplamışlardı ve çevredeki dağlarda bulunan Kızılderililer de yeni gelen tanımadıkları insanlardan ziyade sömürge memurlarına güveniyorlardı.[6]

Devrimin bu hududu pek başarı vaat etmiyordu ve Kolombiya Muhafız Tümeni'nin düşmandan önce doğa koşullarıyla baş etmesi gerekiyordu. Bolivar'ın birlikleri zaten Valencia kadar uzak yerlerden ovalar ve *paramo*lar aşarak, dağ geçitlerinden ve coşkun ırmaklardan geçerek, zorlu iklim koşullarında oraya gelmişlerdi ve daha Popayan'a girmeden hastalık ve firardan sayıları azalmış, kalanların da iskeleti çıkmıştı. Mart başında üç bin kişilik bir kuvvetle Popayan'dan ayrılarak Patia'nın sıcak, çorak ve hastalık yuvası yabanından kabus gibi bir yürüyüşe başladılar. Bu arada sömürge döneminin kaçak kölelerinin ve *mulatto* haydut çetelerinin soyundan gelen gerillaların saldırılarına da maruz kalıyorlardı. Nihayet Taminango'ya ulaştıktan sonra bu kez de sarp yamaçlar ve Juanambu Nehri'nin taşkın sularıyla boğuşmaya başladılar. Burada Bolivar'ın sadece iki bin askeri kalmıştı. Pasto'nun kendisi daha kötü olabilir miydi? Öte yandan, vazgeçmek mümkün müydü artık? Yüce dağlar ve derin vadilerle kesilen açık *paramo*dan oluşan And arazisinde Pasto Platosu'ndan geçmek Popayan'dan Quito'ya gitmenin tek yoluydu.

Bolivar bir karşılaşmadan çekiniyordu. İspanyol ordusunun, Kilise'nin ve halkın ona karşı olduğunu gördüğünden harekete geçmeyi erteliyordu. İlk önce, halk üzerinde büyük nüfuzu olan, "*un hombre muy politico*" (en politik adam) olan Popayan Piskoposu Salvador Jimenez'i kendi tarafına çekmeye çalıştı. Savaşın din karşıtı cumhuriyet ile Katolik monarşi arasında olduğu yönündeki yaygın inanışın artık geçerli olmadığını söylüyor; İspanya'daki liberal devrim dine zararlı olsa da, Amerika'da piskoposların çoktan cumhuriyet davasına sahip çıkmış olduğunu öne sürüyordu. "Her şey değişti, bu yüzden siz de değişmelisiniz."[7] Ama piskopos yolundan dönecek gibi görünmüyordu. Bolivar daha sonra itaatkâr Santander'in hazırlattığı evrakları gösterdi; bunlara

göre İspanya artık Kolombiya'nın bağımsızlığını tanımıştı. İncelikli bir aldatma sürecinden sonra, kendi deyimiyle, "bu yalanları" Pasto'daki İspanyol komutana yutturup savaştan çekilmesini sağlamaya çalıştı.[8] İspanyol bunları yutmadı. *Pastuto*lara doğrudan hitap etmek de pek işe yaramadı. "Cezalandırma ya da misilleme korkunuz olmasın çünkü size dost ve kardeş muamelesi yapacağız," dedi onlara.[9] Ama onlar da barıştan konuşmaya kesinlikle yanaşmıyorlardı.

Tek çare savaşmaktı. Geri çekilmek yenilgiyi kabullenmek olacaktı. Bolivar 7 Nisan'da Caraico'nun kayalık yamaçlarındaki kralcı mevzilere saldırmaya karar verdi. Sert savunmaya karşı üst üste piyade taburları gönderdi. Savaşın merkezinde, süngü takıp yukarı doğru ilerleyen Rifles (1818'den itibaren Bolivar için savaşan İngiliz birliği) vardı; gösterdikleri kahramanlık için "Muhafızların Birincisi" ayrıcalığı verilmişti. Sırf bu ısrar sayesinde düşmanı mevzilerden attılar, ama korkunç bir bedel ödemiş, kendi hesaplarına göre 116 ölü ve 341 yaralı vermişlerdi. Bolivar bu savaşı "*un triunfo muy glorioso*" (en şanlı zafer) diye niteledi ancak Bombona "zaferi" aslında galibiyetin hayattan üstün tutulduğu müsrifçe bir hareket olmuştu. Pasto seferinin belki de tek faydası, Sucre nihayet Quito'ya doğru ilerlerken İspanyol ordusunun güçlerini bölmesi olmuştu.[10] Bolivar'ın sağlığı kötüleşti ve onu sedyeyle götürmek zorunda kaldılar. Juanambu'yu tekrar geçmeye ve Popayan'dan gelecek takviye kuvvetleri beklemeye karar vermişti.

Mayıs sonunda Bolivar ona karşı olan iki kanadı, yani askeri ve dini kanatları yola getirmiş fakat henüz halkın gönlünü kazanabilmiş değildi. Bu yüzden göç edip sürüsünü terk etmek yerine Kolombiya'da kalıp "iman sahiplerini cennet yolunda" tutması için Popayan Piskoposu'na epeyce baskı yaptı.[11] İspanyol görevlilerle yaptığı teslim görüşmeleri uyarınca Pasto vergiden ve askerlik hizmetinden muaf kılındı ve memurlar görevlerinde kaldılar. Kızılderililer de anlaşmaya dahil edildiler ama topluluk vergisi ödemeye devam etmek istediklerini belirttiler.

Bu arada Sucre, Peru'dan Albay Andres Santa Cruz komutasında gelen bir takviye tümenle beraber, 1822 Nisanı'nda yüksek volkanlar arasında zorlu bir yolculuk yaparak sıradağları geçti. Dağlar arasında üç bin metre yükseklikte bulunan Quito'ya yaklaştı. Beklendiği üzere güneyden saldırmak yerine düşmanın sol tarafına geçti ve kuvvetlerini şehrin güneyine konuşlandırdı; böylece İspanyolları şaşırtıp yanlış yönlen-

dirmişti. "Daima karla kaplı sönmüş bir volkan olan" Pichincha Dağı'nın eteklerinde, "daima cesaretiyle seçkinliğini gösteren" Albion Birliği'nin desteklediği Kolombiya birlikleri 24 Mayıs 1822'de İspanyolları yenilgiye uğrattı. Kuzey devriminin üçüncü büyük zaferi olan Pichincha Savaşı akıllıca taktikler ve cesurca hücumlar sayesinde kazanılmıştı; düşmanın dört yüz askeri öldürülüp iki bini esir alınırken, Sucre iki yüz adam kaybetmişti.[12]

Sucre Quito'ya girip General Aymerich'i teslim aldı ve halkın tezahüratlarıyla karşılandı; Bolivar ise halinden hiç memnun olmayan bir Pasto'yu teslim almıştı. Bolivar, "Pasto'nun teslim alınması bizim için olağanüstü bir başarıdır çünkü bunlar çok sert ve inatçı insanlar; üstelik arazi de derin vadiler ve uçurumlarla öyle bir bölünmüş ki her adımda yuvarlanma ihtimali var" şeklindeki açıklamasına herkesi inandırmak için kendini yırtıyordu. *Pastuso*lar teslim şartlarına uymayı reddettiler, piskoposa kulak asmadılar, İspanyol komutanı kınadılar ve Kolombiyalılara "ancak cesetlerini çiğneyerek" ilerleyebileceklerini bildirdiler. Kurtarıcı'nın çevresindeki hava çok gergindi ve bazı soruların geleceğini tahmin ediyordu: Bombona Sucre'ye mi yaramıştı, yoksa Pichincha Bolivar'a mı yaramıştı? Kaygılanmasını anlamak mümkündü elbette. Onun girdiği muharebe daha zorlu çıkmıştı ve o kadar ihtişamlı sonuçlanmamıştı, fakat yine de bunu biraz kaba bir tarzda dile getirerek Sucre'nin zaferinin kendisininkini gölgede bırakmaması gerektiğini iddia etti: "Sucre'nin daha fazla askeri ve daha az düşmanı vardı; üstelik hem insanlar hem de arazi ondan yanaydı. Oysa biz cehenneme düşmüş, şeytanlarla boğuşuyorduk. Bombona zaferi Pichinca zaferinden daha güzeldir. Her iki çarpışmada da kayıplar aynı düzeydeydi ama düşman şeflerinin karakteri çok farklıydı. General Sucre muharebe günü benden daha fazla avantaj kazanamadı... Biz güney burcunu almıştık ve o da fethimizi kopyalamaktan başka bir şey yapmadı."[13] Bolivar 8 Haziran'da Pasto'dan ayrıldı ve ordusunu Quito'nun yerli topluluklarının topraklarından geçirerek güneye götürdü. Fakat arkasında kraldan daha kralcı bir halk bırakmıştı ve başına gene bela olacaklardı.

15 Haziran 1822'de Kurtarıcı, Kızılderili kırsalının ortasındaki beyazlar ve *mestizo*lardan ibaret bir şehir olan Quito'ya girdi. Beyaz atı Pastor'a binmişti, üniformasının içinde göz kamaştırıyordu ve tezahürat eden halkı selamlamaya hazırdı. Gene tanıdık törenler düzenlendi; be-

yazlar içinde on iki genç kız Bolivar ile Sucre'nin alınlarını defne dallarıyla süslerken, bir balkondan onları izleyen bir başka hayran, kendi defne dalından tacını onlara attı. Bolivar'ın Manuela Saenz'i ilk görüşüydü bu. Sonra onuruna verilen baloda onunla tekrar karşılaştı ve sabaha kadar dans ettiler. Ama ilgilenmesi gereken başka konular da vardı. Sucre'yi yeni Quito biriminin gönülsüz başkanı olarak bırakıp Guayaquil üzerinde yoğunlaştı. Burası tüm kariyeri boyunca içinden çıkılmaz problemler yaratan ve Kolombiya ile Peru arasındaki gerilimleri tırmandıran bir yer olacaktı. Bağımsız cuntanın sorun çıkarabileceğini düşünerek Salom komutasındaki birlikleri Guayaquil'e gönderdi. Temmuz başında kendisi de oraya gitti. Quito üzerinden güneye doğru yol alırken kâh çorak kâh yemyeşil yerlerden geçti, Kızılderili yerleşimleri ve volkanlar gördü, tıpkı kalbini çalan Ekvadorlu kadınlar gibi dışı buz kesen, içi kor misali yanan Chimborazo Dağı'nı hayran hayran seyretti.

Bolivar 6.267 metre yüksekliğindeki bu dağı La Condamine ve Humboldt'un ayak izlerini takip ederek tırmandı. Burada tuhaf bir dönüşüm geçirerek kendini ruhlar dünyasında buldu: Yeryüzünün çok yukarılarında dururken bir hayalet ona geçmişin tarihini ve kaderin planlarını gösterdi. Kolombiya'nın gür sesiyle kendine gelene kadar, Kolombiya Tanrısı'nın avcunun içinde bu hayalleri görmeye devam etti. Sonra, yaşadığı bu aydınlanmayı *Mi delirio sobre el Chimborazo* (Chimborazo'daki Hezeyanlarım) başlıklı, epeyce geç ortaya çıkan ve ölümünden sonra yayınlanan bir metinde anlatmıştır. Bu hikâye doğru muydu? Gerçek bir olayı anlatan sahici bir belge miydi? Yoksa bir Amerikan dağında yeni bir peygamberin göğe yükselişini anlatan, Bolivar kültünün ilk takipçilerinden birinin ürettiği bir metafor muydu? Bolivar araştırmacılarının çoğuna göre bu metin orijinaldir. Kimileri bunun gerçek Bolivar'ın açığa vuruluşu olduğunu düşünür. Ama yine de belge gizemini korumaktadır ve lehte kanıtların ya da çağdaş referansların bulunmayışı da şüpheleri artırmaktadır.[14]

Guayaquil Konferansı

Artık düşmandan kurtarılmış olan Guayaquil, şimdi dostlarının ilgisinin merkezine oturmuştu. Acaba büyük komşularından hangisine aitti? San Martin Peru'ya katılmasını istiyordu, ama kendi kaderini tayin

hakkını da teslim ediyordu. Bolivar ise Quito başkanlığı Yeni Granada genel valiliğine ait olduğu için Guayaquil'in Kolombiya'ya ait olduğunu iddia ediyor, üstelik bu konuda pazarlık etmeye de yanaşmıyordu. 1822'nin Ocak ayında Quito'ya Guayaquil üzerinden gitme planını iptal ettiğini ama Guayaquil üzerindeki egemenlik iddiasını sürdürdüğünü belirtirken konumunu açıkça göstermişti. "Şunu bilmenizi isterim ki," demişti Guayaquil başkanına," Guayaquil Kolombiya topraklarının bir parçasıdır; bir eyaletin ait olduğu birliği terk etme hakkı yoktur."[15] Kolombiya Quito'yu istiyordu ve Quito'nun da Guayaquil'e ihtiyacı vardı; ekonomik açıdan yaylaların denize başka çıkışı yoktu. Guayaquil'in bağımsızlık yanlıları, Peru yanlıları ve Kolombiya yanlıları olarak üç hizbe bölünmüş siyaseti ve siyasetçileriyle başa çıkmak için Bolivar tüm manipülasyon becerilerini kullanmak zorundaydı, ama öte yandan onlara dürüstçe yaklaşıyor, Guayaquil'i soygunculuk düzeninden kurtarma gereği üzerinde duruyordu: "Tek başınıza kalırsanız kendinizi yanlış, muğlak ve saçma bir durumda bulacaksınız. Anarşinin tehdidi altında bulunuyorsunuz. Ben size kurtuluş getireceğim. 13 Temmuz'da Guayaquil'in Kolombiya'ya katıldığını resmen açıkladı, sonra da eyalet halkının "oyunu" aldı.[16] Eyaletin sivil ve askeri yönetimini kendi eline alan Bolivar, sonra da oturup San Martin'in gelişini beklemeye koyuldu.

San Martin ondan beş yaş daha büyüktü ve farklı bir ortamdan geliyordu.[17] 25 Şubat 1778'de, babasının sömürge idaresinin bir subayı olarak görev yaptığı Rio de Plata vilayetindeki Yapeyu'da, İspanyol bir ailede doğmuştu. İspanyol ordusundaki yirmi iki yıllık hizmeti ve bu sürenin son üç yılını Yarımada Savaşı'nda cephede geçirmiş olması ona kurtarıcılar arasında eşsiz yetenekler kazandırmıştı: Askeri strateji ve taktik becerileri, Aydınlanma fikirlerine dair bilgisi ve modern tarihin kritik olaylarından bazılarına katılmış olmaktan gelen bir otoritesi vardı. Ama doğuştan Amerikalıydı ve 1812'de İspanya'ya karşı mücadele etmek için Buenos Aires'e dönmüş, birkaç yıl içinde de yeni bir strateji saptamıştı. Bu strateji, Güney Amerika devriminin İspanyol iktidarının Peru'daki kalbini yok etmeden tamamlanamayacağı tezine dayalıydı. Öte yandan Peru, Kuzey Arjantin üzerinden bir kara saldırısıyla istila edilemezdi ve açık olan tek yol Andları aşıp Şili'ye geçmek ve Pasifik boyunca yukarı çıkıp Peru'yu denizden istila etmekti. Martin'in Kıta Planı, Mendoza'da bir üs kurmak, Andları geçmek, İspanyolları Şili'de yen-

mek ve Peru'yu kurtarmak için seferi devam ettirmekti. Tüm bunları öyle bir örgütlenme ve planlama dehasıyla başardı ki, herhalde bu konuda onunla ancak Bolivar boy ölçüşebilirdi. San Martin fetih için değil fikir savaşı başlatmak için Peru'ya gitti; Perululların kafalarını ve kalplerini kazanmak için savaşıyordu. Olaylara bakılırsa onun "savaşsız devrim" tezi gerçekleşecek gibiydi. Lima ve Peru kıyısı ona katıldı ve 28 Temmuz 1821'de Peru'nun bağımsızlığı ilan edildi. Sonraki yıl San Martin "Koruyucu" sıfatıyla iktidardaydı ama Peru'nun tamamı elinde değildi. Dağlarda güçlü bir kralcı ordu vardı ve çok geçmeden Perululular kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeye başladılar.

San Martin'e karşı siyasi muhalefet büyüyordu. En yakınındaki kişi olan Bernardo de Monteagudo, İspanyollara karşı çok sert bir siyaset izlediği için hiç sevilmiyordu. Monteagudo aynı zamanda Koruyucu'nun monarşik bir düzen sağlamasında da etkili olmuştu ki bu durum Torre Tagle markisi gibi Perululara çekici görünse de, çoğu kişiyi iktidara yabancılaştırmıştı. Peru siyasetinin liberal kanadı bağımsızlık hareketinin öncülüğünü yapmamış olsa da artık kendi görüşlerini bağımsız devlete benimsetmeye çalışıyordu. Bir yandan San Martin'in siyasi planlarını hüsrana uğratırken, diğer yandan da savaşı bitirmek için ihtiyaç duyduğu askeri yardımı yapmıyorlardı; aslında onun faal olmayan ordusundan ve getirdiği mali yükten hiç hoşlanmıyorlardı. Böylece kralcı ordu varlığını sürdürebildi. San Martin bu pat durumundan nasıl kurtulabilirdi ki? Siyasi sorunlarını çözmesi ve askeri çıkmazdan kurtulması nasıl mümkün olacaktı? Yürütme gücünü müttefiki olan Torre Tagle'ye devrederek kuzeyin kurtarıcısıyla görüşmek üzere Guayaquil'e gitti. Ama Bolivar'a yaklaşmak çözdüğünden daha fazla problem yarattı. Bolivar kariyerinin neredeyse zirvesine ulaşmıştı. O da anayurdunun dışındaki yerleri kurtarmıştı ve hiç sorunsuz olmasa da arkasında yeni zaferler ve başarılı bir ordu vardı. San Martin ise Peru'daki durumunun zayıf olduğunun farkındaydı. Yeterince geniş bir bölgeyi ele geçirememişti, kuvvetleri savaşı kaybediyor gibi görünüyordu ve İspanyollar görüşmelerde çok inatçı davranıyordu. Şili'den daha fazla yardım gelmesine pek imkân yok gibiydi ve Buenos Aires'teki liderlik de düşmanca tavırlar sergiliyordu. Üstelik Bolivar'a yapacağı ziyaret askeri işbirliği konusunun da sorgulanmasını getirmişti; monarşi ve cumhuriyet karşıtlığı ön plana çıkmış, Guayaquil'in statüsü meselesi de yeni bir sorun olmuştu.

Guayaquil bir deniz üssü, tersane merkezi ve önemli bir limandı. Stratejik ve ticari açıdan devrim için vazgeçilmezdi. 1821'in sonunda San Martin'in biraz pazarlık gücü vardı çünkü Bolivar Quito'ya yaklaşma gayreti içindeyken Albay Andres Santa Cruz'un komutanlığındaki, San Martin'in de ikinci komutanı olduğu tümenin yardımına ihtiyaç duymuştu. Ama Bolivar Guayaquil'i sahiplenmekten caymamış ve 1822 Mayısı'nda Pichincha'daki savaşta galip gelip Quito'yu kuzey devrimine kazandıktan sonra ordusunun başında şahsen Guayaquil'e girmişti. Bu yüzden, Bolivar, San Martin'le görüşmesine daha üstün bir noktadan başladı ve bu üstünlüğünün unutulmasına asla izin vermedi. Carabobo Zaferi'nin coşkusuyla, güneyin kurtarıcısına hem nalına hem mıhına vuran sözlerle işbirliği teklif etti: "Peru halklarının Kolombiya ordusunun hizmetlerine ihtiyaç duymak zorunda kalmaması için dua ediyorum."[18]

Şimdi, 1822 Temmuzu'nda ise San Martin'den aldığı askeri yardımın karşılığını "Peru hükümetine daha da güçlü bir yardımla" vermeyi önerdi ve ordusunun başında Peru'ya girmeye gönüllü olduğunu ifade etti. Ama Guayaquil'in statüsü konusunda demir gibi sertti. Milli egemenliği ulusun bir parçasının değil tüm halkın yönlendireceğini söyledi Koruyucu'ya: "Küçük bir eyaletin çıkarları tüm Güney Amerika'nın ilerlemesine mani olmamalıdır."[19] San Martin yardım önerisini kabul etti: "Verebileceğiniz tüm birlikleri alıp Peru'daki savaşı bitirmek tüm Perulular memnun ve minnettar kılacaktır."[20] Ondan sonra kuzeye ilerledi. Bu arada konumu da zayıflamıştı. Peru'daki gücü azalmıştı ve Bolivar'ın kendisine ihtiyaç duyduğundan daha fazla ihtiyaç duyuyordu ona. San Martin üç şey istiyordu: Guayaquil'in Peru'ya bağlanması, kendi kuvvetlerini güçlendirip İspanyolları yenmesi için Kolombiya birliklerinin verilmesi ve yeni devletlerde monarşik bir anayasanın kabul edilmesi. Guayaquil'e yaklaşırken kendisinin teklifte bulunan ve Bolivar'ın da teklifi değerlendiren kişi olacağı çok açıktı herhalde. San Martin'in gemisi 26 Temmuz sabahında limana yaklaştığında Bolivar önce hazırlıksız yakalandı ama sonra güverteye çıkıp diğer kurtarıcıyı kucakladı. İki gün sürecek dostluğun başlangıcıydı bu.

Toplantılar 26 ve 27 Temmuz'da baş başa yapıldı, üçüncü kişiler hiç kabul edilmedi.[21] Bu yüzden görüşmelerin Bolivar'la ilgili tarafının tek kaynağı Bolivar'dır.[22] Ona göre tartışmalar siyasi meselelerle sınırlıydı ve San Martin ne Guayaquil'in statüsünü gündeme getirmiş ne de aske-

ri yardım talep etmişti; ayrıca Peru'daki monarşi için Bolivar'ın onayını da almamıştı. San Martin'in destekçilerine göre, Koruyucu, Peru'daki kralcı güçleri tamamen mağlup etmek için Bolivar'ın ordusuna ihtiyaç duyuyordu ve yardım talep etmişti, hatta bu yardımı elde etmek için Bolivar'ın emrine girmeyi önermişti. Bolivar'ın Guayaquil'i önceden ele geçirmiş olduğunu gören San Martin büyük bir hüsrana uğramıştı ancak Kolombiya işgalini geri döndürmek için hiçbir şey yapılamayacağının da farkındaydı. Bolivar ayrıca Amerika'da hiçbir Avrupa monarşisine yer olmadığını da açıkça belirtmişti. Bu yüzden Martin'in temel hedefi ya büyük bir askeri kuvvet ya da Bolivar'ın komutasında bir ordu şeklinde askeri yardımı sağlama almakla sınırlı kalmıştı. Ama Bolivar son öneriyi geri çevirdi. Takviye kuvvet gönderebilirdi, ama tüm ordusunu gönderemezdi çünkü Kolombiya'nın iç güvenliğini sağlamak için orduya ihtiyacı vardı. Bu yüzden öneriyi ve talebi aşırı buluyor, San Martin'in kendi adına vaadini yerine getirebileceğinden de şüphe ediyordu. San Martin sahiden de kendinden genç bir adamdan emir alabilir miydi, ayrıca San Martin'in ordusu bu durumu kabullenir miydi? Üstelik San Martin'in askeri politikalarını pratik olmaktan uzak ve kararsız buluyordu. Bu yüzden görüşmelerden bir sonuç alınamadı.

Görüşmelerin sonunda San Martin'in onuruna bir balo düzenlendi. Bolivar dans pistinde yeteneklerini sergilerken San Martin biraz dışarıda kaldı. Gece iki gibi ayrılıp sabah yelken açmak üzere gemisine döndü. Bolivar da ona eşlik etti ve bir portresini hediye etti.[23] Tüm bu nezaket gösterilerine rağmen San Martin, ya Bolivar'ın onun samimiyetine inanmadığı ya da devrimdeki varlığından rahatsız olduğu izlenimiyle canı sıkkın olarak ayrıldı Guayaquil'den.[24] Bolivar'ın "*la pasion de mando*"nun (yönetme tutkusunun) hükmü altında boş, kibirli, hırslı bir adam olduğunu düşünüyordu.[25] Ayrıca dürüstlüğü elden bırakmayarak, onun tam savaş kazanacak, yoluna çıkacak olan İspanyolları, hatta gerekirse San Martin'in ta kendisini ezecek biri olduğunu da kabul ediyordu.

Güney devriminin lideri geri çekilmeye ve Peru'yu fethedip bağımsızlaştırması için Bolivar'a yolu açmaya karar verdi. Dostu Tomas Guido'ya söylediği gibi, "Peru'da hem bana hem Bolivar'a yetecek kadar yer yok."[26] Peru'ya dönüp konumunun iyice kötüleştiğini, Peru yönetici sınıfı üzerindeki nüfuzunun azaldığını ve ordu üzerindeki otoritesinin sarsıldığını görünce bu kararı kesinleşti. 20 Eylül'de iktidardan çekildi.

Hemen o gece Lima'dan ayrılıp ertesi gün Şili'ye doğru yelken açtı, ardından Avrupa'ya geçip 1850'deki ölümüne kadar uzun bir sürgün yaşadı. Mağlubiyette bile cömertliği elden bırakmamıştı. Peru'nun ancak dış yardımla kurtarılabileceğini ve bu yardımın da ancak Bolivar'dan geleceğini kabul ediyordu. 1826'da Peru'nun kurtarılması tamamlandığında şöyle yazıyordu: "Bağımsızlık Savaşı'nda kazandığım başarılar, General Bolivar'ın genel Amerika davası için kazandığı zaferlerin yanında solda sıfır kalır."[27]

Bolivar'ın, Güney Amerika'nın iyiliğine katkı koyabileceğine dair San Martin'i temin ettiği Guayaquil görüşmesi, Kurtarıcı açısından pek o kadar dramatik değildi.[28] Bolivar bu toplantıları Santander'e "komplimanlar, sohbet ve veda" diye özetleyivermişti. San Martin "gelişinin özel bir sebebi olduğunu söylememiş, Kolombiya'dan herhangi bir talepte bulunmamıştı." Demokrat değildi, Avrupa'dan ithal bir monarşiyi tercih ediyordu. "Tam bir asker gibi olması etkileyiciydi. Görünüşe bakılırsa enerjik, çevik bir adamdı ve kesinlikle sıkıcı değildi. İnsanın hoşuna gidecek doğru fikirleri vardı ama yüceltilecek kadar incelikli görünmedi bana." Bir taşla iki kuş. Bolivar başarısından memnundu. "Artık başarımın definesini emniyetli bir yere koymak, kimsenin el süremeyeceği bir yere saklamaktan başka yapacak bir şey kalmadı, sevgili general."[29]

Devrimin Savunulması

Üç savaşın galibi, üç ülkenin kurtarıcısı, Kolombiya'nın yasal başkanı, Guayaquil'in fiili diktatörü Bolivar tüm kartları elinde tutuyordu; kuzeyde degüneyde de gelecek onundu. Sonraki yıl Ekvador'da kalıp bekledi ve dinlendi. Ama uzun süre dinlenemeyecekti. 1822 Eylülü'nde Guayaquil'i General Salom'un yetenekli ellerine bırakıp Cuenca ve Loja eyaletlerini ziyarete gitti. Peru'dan gelen haberler iyi değildi. Yeni hükümet Bolivar'ın yardım önerisini reddetmiş ve Peru'ya gönderdiği Kolombiya birliklerinin işini o kadar zorlaşmıştı ki birlikler geri çekilmişti. Güneyinde zorlu bir komşusu olan Ekvador'un korunması gerekiyordu. Üstelik belli bir bağımsız kimlik elde etmeli, asker ve bürokratların maaşlarını ödemeliydi. Yeni devletin bütçesi ve izlediği politikalar yüzünden şimdiden başına ağrılar giriyordu: "Pasto, Quito, Cuenca ve

Guayaquil birbirine düşman, ötekilere üstün gelmeye çalışan, ama iç politikadaki çekişmeler yüzünden bunu yapamayan dört devlet gibi."[30] Bu acil işlerin yanı sıra güneyin ona yine ihtiyacı vardı, ayrıca yurda dönmesi için yapılan çağrılara direnmesi gerekiyordu. "Ben artık Bolivar ailesine değil Kolombiya ailesine aidim; artık sadece Caracas'a değil, tüm ülkeye aidim... Güney Kolombiya halkının arkasında onları ayartmaya çalışan Peru ve fethetmek isteyen kraliyet ordusu bulunuyor."[31] Güneyi içteki ve dıştaki düşmanlara bırakamazdı.

Loja'da bulunduğu sırada Pasto'nun ayaklandığı haberini aldı. Korkunç Jose Tomas Boves'in yeğeni olan Benito Boves adlı bir İspanyol subayı Quito'dan kaçıp Kızılderili kralcı subay Agustin Agualongo'yla ittifak kurmuş, Guaitara ve Juanambu nehirlerinin arasındaki bölgeyi isyan ve kargaşanın odağı haline getirmişti. Bolivar, Sucre'ye Quito kışlasındaki birliklerin başında oraya gitmesini emretti. Sucre'nin yanında Bağımsızlık Savaşları sırasında kötü bir şöhret edinmiş olan genç Kolombiya subayı Jose Maria Cordova bulunuyordu. Cordova cesur bir adamdı ama kontrolsüz ve gelişigüzel bir öfkesi vardı, ayrıca zalimliğiyle tanınıyordu. Bununla birlikte, onun Pasto'daki eski şiddet eylemlerini görmezden gelen ve tuğgeneralliğe terfi ettiren Kurtarıcı'nın pek de onu kınıyormuş gibi bir hali yoktu.[32] Sucre'nin ilk hamlesi başarısız oldu ve Taindala'daki isyancı mevzilerini ele geçirip gidişatı tersine çevirebilmek için destek kuvvetlere ihtiyaç duydu. Ondan sonra ilerleyip Yacuanquer'de Boves'e yetişip onu Pasto'ya kadar kovaladı. Ertesi gün şehrin teslim olmasını istedi fakat Pastolular mağlubiyeti kabul etmeyip uzun süre direndiler. Şehir alındığında Boves asker sivil demeden yapılan katliamdan kaçmayı başardı. Agualongo, Kızılderili gerillalarıyla birlikte direnişi sürdürdü ve 1824'te yakalanıp kurşuna dizilene kadar cumhuriyete karşı savaştı.[33] Ama Pasto daha sonra Bolivar'ın başına yine bela olacaktı.

Bir süre Ibarra'da kalan Bolivar, 2 Ocak 1823'te Pasto'ya geçtiğinde bu inatçı insanlar tarafından pek de iyi karşılanmadı. Bunun üzerine kendini daha iyi ifade etmeye karar verdi. Kaçmaya zorlanan iki kişi haricinde herkes ayaklanmaya destek olmuştu ve şimdi mülklerine el konması ve işgalci kuvvetlerin subay ve askerlerine dağıtılmasıyla cezalandırılacaklardı.[34] General Salom'a, cumhuriyete karşı silahlanmış tüm Pastoluları orduya almasını emretti. Ardından, Albay Juan Jose Flores'i

Pasto eyaletinin valisi yapıp Quito'ya geri döndü. Salom şehir halkını meydanda topladı, askerler bin kişiyi tutuklayıp hemen Quito'ya sürgüne gönderdiler. Sürgünlerin pek çoğu yolda öldü, bazıları hapishanelerde can verdi ama geriye kalanların hepsi Kolombiya'ya karşı nefretlerini korudular ve asla bağımsızlık davasına katılmadılar. Pasto'da olaylar yatıştırılmamış, sadece yakılıp yıkılmış ve nüfusu azaltılmıştı; bir süre sonra yeniden ayaklanmaya hazırdı ve dağlarda da Kızılderili gerillalar direnişi sürdürüyordu. Bolivar, Pasto'da gördüğü krala ve Kiliseye bağlılığın yerel bir sorun olmadığını, Kolombiya'ya tekrar bulaşabilecek ve Peru'daki İspanyollardan da destek görecek bir mesele olduğunu düşünüyordu. Bağımsızlık bölünemez olmalıydı. Ama altı ay sonra Pasto yeniden ayaklanıp yeni cezalar verilmesini gerektirdi ve bu kez beş yüz kişi öldü. Pastolular tamamen yok edilinceye kadar direnmeye kararlı görünüyorlardı.

Kolombiya'nın kendisi de Kurtarıcı'yı endişelendiriyor, bölünme ve federalizmin vahametine dair önsezileri, büyük devletlerin küçüklerden daha etkili olduğu inancını baltalamayı sürdürüyordu. Pek çok farklı siyasi bileşim vardı. Kimi liberaller merkeziyetçiydi ve liberalizmi yaymak için güçlü bir hükümete ihtiyaç olduğunu düşünüyorlardı. Diğerleri federalistti çünkü federalizmin daha demokratik olduğu kanaatindeydiler. Kimi muhafazakârlar merkezde azami otorite istiyordu. Diğerleri Bogota'daki Santander liberalizmine karşı bölgesel çıkarlarının arkasındaydılar. Bolivar'ın kendine has bir tarzı vardı; aynı anda hem liberal, hem muhafazakâr, hem de merkeziyetçiydi. "Geniş alanlara dağılmış durumda iki buçuk milyon insanımız var. Bir taraf vahşi, diğer taraf köle; her ikisi de birbirine düşman ve batıl inançlar ile despotluk yüzünden yozlaşmışlar. Tüm dünyadaki milletlerin karşısına ne de güzel bir zıtlıkla çıkıyoruz! İşte bizim halimiz bu, işte Kolombiya bu! Bir de üstlüne üstlük bölmeye çalışıyorlar."[35] Ama geri dönüp morali artırmasını ve kongreyle başa çıkmasını isteyen Santander'i geri çevirdi. Bolivar fetih peşindeydi ve hiçbir şeyi onu galibiyetin şanından mahrum edemezdi. "Benim adıma herkese şunu söyleyebilirsiniz: Kongre'nin oybirliğiyle bana verdiği olağanüstü yetkileri kullanamayacaksam başkanlık koltuğunda kalmak istemiyorum. Kolombiya Cumhuriyeti'nin mutlakıyetçi iktidar olmadan düzen ve refaha ulaşamayacağına kesinlikle inanıyorum... Kolombiya özgür kalmak için bir fetih ordusuna ihtiyaç duyuyor."[36]

Ibarra'dan Pasto'ya giderken Bogota hükümetinden hiç hayra alamet olmayan haberler aldı. Caracas'taki belediye yetkilileri, halkın özgür iradesiyle seçilmiş kişilerin görüşlerini yansıtmadığı gerekçesiyle anayasayı resmen protesto etmişlerdi. Merkezi hükümet protestocuların cezalandırılmasını istediğinde de mahkemeler onlara karşı ellerinde bir delil olmadığını açıklamıştı. Merkezdeki yürütme gücüne saldıran bir muhalif grup ortaya çıkmış ve Santander'in bildirdiğine göre muhalefetin (onlara "Caracas fraksiyonu" diyordu) fikirleri Kongre'ye de nüfuz etmişti. Federalizmden gelebilecek her türlü tehdide karşı tetikte olan Bolivar sert bir tepki vererek yenilikçileri onaylamadığını belirtti ve Kolombiya'nın anayasasında yargının değişiklik yapmasını önlemek üzere yürütme organını göreve çağırdı. Anayasanın herhangi bir şekilde revize edilmesini hoşgörmediğini de Kongre'ye açıkça ifade etti: "Kolombiya Anayasası on yıllığına dokunulmazdır ve kanım damarlarımda aktığı, emrimde kurtarıcılar olduğu sürece ihlal edilmesi cezasız kalmayacaktır." Kolombiya'yı şahsi yaratısı, başarısının merkezi, askeri gücünün kaynağı olarak görüyordu. Santander'e yazdığı en unutulmaz mektuplarından birinde, siyasi prensiplerini çarpıcı bir biçimde açıklıyor, Kolombiya'nın bölünmezliğine ve refahına olan bağlılığını hatırlatıyordu. "İzlediğim siyaset daima istikrar, güç ve hakiki özgürlük içindi." Yönetime dair görüşlerini Angostura Kongre'sinde açıklamıştı ve hem bu kongrede hem de Cucuta Kongresi'nde kısmen kabul ettirmiş, on yıllığına, hatta esasen bir kuşak boyunca değiştirilemez olan anayasa üzerine yemin etmişti. Tüm bunlar dünyanın ilk cumhuriyetçisinin (Rousseau) *Toplumsal Sözleşme*'siyle uyumluydu.

> Toplumun egemenliği sınırsız değildir çünkü adaleti temel alır ve eksiksiz fayda anlayışınca sınırlanır. Bu doktrin günümüzün anayasa havarisine [Bentham] aittir. Halkın temsilcileri nasıl olur da toplumsal örgütlenmeyi sürekli değiştirmeye yetkili olduklarını düşünürler? O zaman yurttaşların haklarının, mülklerinin, şereflerinin ve hayatlarının temeli ne olacaktır? O zaman acımasız bir despotluk düzeninde yaşamak daha iyi olacaktır çünkü onları ezen gücün ta kendisi tarafından bir nebze korunacaklardır... Kurtuluş Ordusu'nun muazzam işlerini baltalayacak kanunları kabul etmektense Kolombiya'yı terk etmeyi tercih ederim. Kolombiya Cumhuriyeti'nin temel kanunlarını fesheden, değiştiren ya da tadil eden Kongre kararlarını başkanlığım süresince kabul etmemeye kesin kararlı olduğumu Genel Kongre'ye bildirmenizi istiyorum.[37]

Bolivar bu raundu kazandı. Onun açık yüreklilikle konuşması karşısında Kongre geri adım attı, hatta resmen minnettarlığını bildirdi. O'Leary bu noktada Bolivar'ın Kolombiya'daki nüfuzunun zirvesine ulaştığını düşünüyordu: "Gücünün yetmeyeceği hiçbir şey yoktu." Ama muhalefetin hıncı ve Bolivar'ın kararlılığı gelecekte de bu güçleri sınamayı sürdürecekti.

Manuela Saenz

1822 yılı Kurtarıcı'nın hayatının önemli yıllarından biriydi; cezalandırma seferleri, çetin muharebeler, büyük zaferler, muhteşem manzaralar, yeni topraklar ve eski hasımların siyasi tehditleriyle doluydu. Aynı zamanda bu yılda iki kişiyle tanışmıştı: bir Amerikan kahramanı ve frapan bir metres. San Martin kısa zamanda hayatından çıktı. Ama metres daha uzun kaldı. Bolivar, genç eşinin ölümünden sonra hiç evlenmemişti fakat birkaç kadınla birlikte olmuştu.[38] Görünüşe bakılırsa Manuela Saenz'e ilk görüşte değilse de uzun süreli bir ilişkide âşık olmuştu. Bununla birlikte, yılın başında gözleri, ya da en azından duyguları başka bir kadına, daha önce başka bir asker uğruna onu reddeden ve hâlâ girişimlerini boşa çıkartan Bogota'daki genç kadına yönelmişti. Bolivar ona "titiz ve tatlı Bernardina" diyor, kendisine yazması için yalvarıyordu. "Sadece seni ve senin güzelliklerini hatırlatan şeyleri düşünebiliyor, ancak bunları hayal edebiliyorum. Benim için bu dünyada senden başkası yok. Sadece sen benim duygularımı ve arzularımı uyandırıyorsun, mutluluk umutlarımı ve özlemlerimi yeşertiyorsun ey cennetten inme melek. Mütevazılık ve nezaket her şeyi söylememi engelliyor, ama seni sevmediğimi asla düşünme. Sana bıkıp usanmadan yazan bu zavallıya sen de yaz. *Adios*. Aziz âşığın."[39] Ama altı ay sonra bu tutku başka yere yöneldi.

Manuela Saenz, Kurtarıcı, Quito'dan atıyla geçerken balkondan ona bakan güzel bir yüzden ibaret değildi. İspanyol işadamı Simon Saenz'in Amerikalı metresi Maria Joaquina de Aizpuru'dan doğmuş, daha küçükken annesini kaybetmiş, gevşek bir manastır eğitiminin ardından, binicilik ve atıcılıktan anlayan, devrimci fikirlere de ilgi gösteren canlı ve bağımsız ruhlu bir kız olarak manastırdan çıkmıştı. Kısa zamanda hakkında bir sürü söylenti ve efsane çıktı; bunlar onu hayatı boyunca takip

ederek tarihçiler için tehlikeli tuzaklar haline geldiler.[40] 1817'de yirmi yaşındayken zengin İngiliz tüccarı James Thorne'yle evlenmişti. Kendinden yirmi yaş büyük duygusuz bir kodaman olan bu adam ona kralcı Lima'ya kadar eşlik etmişti ve Saenz 1819-1820 yıllarını burada geçirmişti. Çekici ve güzeldi, yuvarlak yüzü, açık teni, kara gözleri ve gür saçlarıyla tam bir Güney Amerikan güzeliydi. Haz peşinde koşan saygısız bir tip olarak Lima sosyetesinin canlı şahsiyetlerinden biri haline geldi. Koruyucu'ya yakınlığıyla bilinen aktris Rosita Campuzano'nun arkadaşıydı ve kendisi de ün salmaya kararlıydı. Amerikan Devrimi'ne karıştığı gibi, 1821'de San Martin'in liderliğinde Peru'nun bağımsızlaşmasına da katıldı. Hizmetleri için Caballeresa del Sol (Güneş Hanımı Madalyası) ile ödüllendirildi. Siyasete ve hazza kocasından daha düşkündü ve babasıyla birlikte Quito'ya geri döndü. Orada, yirmi beş yaşındayken tanıştığı kahramanı onun dostu, yol arkadaşı ve sevgilisi oldu. Zafer Balosu'nda başlayan ilişkileri ayrılıkları, mesafeleri, kavgaları ve kendi ateşli yaradılışlarını atlatmayı başardı ve Bolivar'ın hikâyesinin ayrılmaz bir parçası oldu.

Ama ilk başta Bolivar'ın nazarında, sefer sonrası dinlencelerinin parçası olan diğer ilişkilerden farklı değildi. Bir fetih yeterli değildi. Guayaquil'e geçtiğinde Garaycoa ailesinden sayısız kadının esiri olmuş ve özellikle Joaquina'yla ilgilenmişti. Onu eve ilk geldiğinde *el glorioso* (şanlı adam) diye karşılayan kıza *La Gloriosa* (şanlı kadın) diye karşılık vermiş, hatta bazen *amable loca* (müthiş çılgın) ya da *loca gloriosa* (çılgın şanlı kadın) diye de hitap etmişti. *La Gloriosa* ile romantik bir ilişkisi oldu, onu bildik komplimanlara boğdu, kendisini sevmekte ne kadar haklı olduğundan bahsetti, çünkü Bolivar da onu tüm kalbiyle seviyordu.[41] Aileye yönelik mektuplarında ve şahsi mesajlarında kendisini "hayranlarınızın en zavallısı" diye tarif ediyor, yokluğunda kıskançlığa kapılmamasını, çünkü yaylalardaki kızların çok alçakgönüllü olduklarından askerleri görür görmez kaçtıklarını söylüyordu. Ayrıca, Cuenca'da kaldığı yeri şöyle tarif etmişti: "Kilise beni fethetti. Bir mabette yaşıyorum. Yemeklerimi rahibeler, içeceklerimi papazlar gönderiyor. *Te Deum** hem en sevdiğim şarkı, hem de yatmadan önceki duam oldu...

---

* Erken Hıristiyanlıktan beri hem ibadetlerde hem de törenlerde çok kullanılan bir ilahi-e.n.

Beni tekrar gördüğünde bir melekten farksız olacağım."[42] Kız ona "benim sevgili tatlı arkadaşım" diye hitap ediyor ve kendisine yazmasını istiyordu. Kız sonunda ona teslim olmuş muydu? Yoksa romantik özlemlerini mi kağıda döküyordu?

Dört yıl sonra aynı aileyle temaslarını, bu kez evli kardeş olan Manuela'yla sürdürüyordu ve mektuplardan birinde *La Gloriosa*'nın sıtma olduğunu öğrendi: "Ama hastalıklarının ilacı sizsiniz; mektubunuzu alıp alnına koyuyor ve kendini daha iyi hissettiğini hayal ediyor." Artık aşk dolu mektupların muhatabı Manuela'ydı: "Benim sevgili ve aziz dostum, sizi kucaklayacağım o mesut günü görmek için sabırsızlanıyorum." Ve yine, "Sinemde sizin için ne büyük bir aşk ateşi yanıyor, aslında hepimiz sizin aşkınız için savaşan rakipleriz." "*La Gloriosa* size iletmem için birçok şey söylüyor ama onları ifade etmem mümkün değil çünkü ben de kendimi kaptırdım, içimde Kurtarıcı'mın aşkı yanıp tutuşuyor."[43] Kadınların kahramanı yazmayı ve *Gloriosa*'yı boş iltifatlarla oyalamayı sürdürdü.[44] Bolivar 1830'da sahneyi terk ettiğinde kızkardeşler büyük bir keder içindeydi. Joaquina ona şöyle yazıyordu: "Sizin iyiliğinizle hayat buldum; sizi daima kalbimde taşıyacak, sizi orada görecek, sizinle konuşacak, sizi dinleyecek, sizi kucaklayacak ve hayran hayran seyredeceğim."[45]

Manuela Saenz'le cinselliği de barındıran bir ilişkisi vardı. İkisi de erotik yaratıklardı ve ayrı olduklarında sevgililere has arzu ve özlemler yaşıyorlardı. Ama hem duyguların hem de akılların buluşmasıydı bu. Bolivar'ın diğer sevgililerinin tersine Manuela onun işleriyle alakalıydı, politikalarıyla ilgileniyordu, efsanelerde iddia edildiği üzere ona savaş meydanlarında eşlik etmese de Bolivar'ın önceki sevgililerinden çok daha fazla güvenini kazanmıştı. Teşhirci bir yapısı olduğuna, kamusal bir şahsiyet haline gelip erkek kültürüne meydan okumaya kararlı olduğuna şüphe yoktu. İki siyah hizmetçisi Jonatas ve Nathan hep yanında olurdu; kendi maiyeti vardı ve gittiği her yerde hareket yaratırdı. Bolivar'ın subaylarından farklı farklı tepkiler almıştı: Sucre arkadaş canlısıydı, O'Leary onu karargâha yarı zamanlı kâtip ve arşivci olarak almıştı, ama kimileri de ondan nefret ediyordu. Bazen uygunsuz davranışlarda bulunabiliyor ve Bolivar'ın arşivini kendi savaş bakanından bile korumaya kalkabiliyordu. Skandalların yanı sıra efsaneler de alıp başını yürüdü. Gelişigüzel ve biraz da kötü niyetli bir gözlemci olan genç Fran-

sız bilim adamı Jean-Baptiste Boussingault, 1820'lerin ortasında Peru'da onu sık gördüğü dönemde adeta büyülenmişti:

> Kimi zaman yüce bir hanımefendi, kimi zaman bildiğimiz melezdi. Saray danslarını da sokak danslarını da aynı zarafetle beceriyordu. Daima asker gibi giyinen ve Manuela'nın şehvetini ve ahlaksızca eğilimlerini kışkırtan genç ve güzel mulatta kölesinden hiç ayrılmıyordu. Sahibesinin gölgesi gibi olan bu kadın muhtemelen aynı zamanda sevgilisiydi; bu günah Peru'da çok yaygındır. Şehvet uyandırıcı bir dans edişi vardı. Hiç âşığı olmamıştı, tek aşkı Manuela'ydı.[46]

Lezbiyenlik söylentileri doğruydu ama Bolivar'la ilişkilerini etkileyen bir şey değildi bu. Bolivar onu görmeye geldiğinde karşısında sadece güzel bir sevgili değil, aynı zamanda bir gün hayatını kurtaracak olan cesur ve sadık –ayrıca kıskanç- bir kadın buluyordu. Ona yazdığı mektuplar, her zamanki mesajlarından, kararnamelerinden ve yazışmalarından çok farklıydı. Mektuplarında yüreğinden gelen bir sesle konuşuyordu.

Daha en başından itibaren ilişkilerinin en temel konusu ayrılık acısı oldu. 1823'ün Ocak ayında Bolivar'ın Pasto'da olmayışını kabullenmekte zorlanıyordu. Kendisiyle ilgileniyor olmasından etkilenmişti ama onu yakınında istiyordu: "Yacuanquer'deki zaferin için ağır bir bedel ödedim. Muhtemelen bu söylediğim şey yüzünden benim yurtsever olmadığımı düşüneceksin. Ama Pasto'da on zafer yerine seninle birlikte olmayı yeğlerim. O köyde yaşamanın ne kadar sıkıcı olduğunu düşünüyorum sık sık. Ama yine de senin için ne kadar umutsuzluk verici olursa olsun, dostlarının en iyisi kadar umutsuz olamazsın, yani Manuela kadar."[47] Ayrılıkları ve Manuela'nın evliliği Bolivar'ın kafasında ilişkilerine dair şüpheler uyandırabilirdi. Ama ne kadar faal olursa olsun, zihnini başka yerlere çeken planlama, komuta etme ve savaşma sorumluluğu olmayan Manuela muhtemelen ayrılığı daha derinden hissediyordu. Bolivar, Peru seferine hazırlanırken eski hocası Simon Rodriguez'den kendisine katılmasını istedi: "Yanımda bir sevgili değil, bir filozof istiyorum çünkü şu anda Sokrates'i güzel Aspasia'ya* tercih ederim."[48] Uzun süreli sessizlikler Manuela'yı hemen endişelendiriyordu. Pasco'ya düzenlenen büyük seferin öncesinde Bolivar'ın subaylarına ya-

* Atinalı devlet adamı Perikles'in metresi. Atina'nın önde gelen kişiliklerindendi-e.n.

zıp bilgi istiyordu: "Herhalde gözden düştüm, her şey sona erdi," diye yazıyordu Yüzbaşı Santana'ya. "General artık beni düşünmüyor, on dokuz gündür iki mektup bile yazmadı. Neler oluyor? Hep dostum olduğunuzu söylerdiniz, size sormazsam kime soracağım?"[49]

Daha sonra, 1823'te sadık kocası James Thorne, sadakatsiz karısının peşine düştü. Ama Manuela parayla satın alınabilecek gibi değildi ve her türlü girişimini sonuçsuz bıraktı. Böyle konularda asla acıması yoktu. Bolivar'ın metresiydi, aşkından emindi, tutkuluydu, ne kocasına geri dönmeye, ne de onunla İngiltere'ye gidip İngiliz tarzı hayata katlanmaya niyeti vardı.

> Siz eşsiz ve mükemmel bir insansınız bayım ama cevabım yine de hayır, bin kere hayır... Bu generalin kocam değil sevgilim olması benim şerefimi lekeler mi sanıyorsunuz? Ben toplumun kurallarına göre yaşamam, bu kurallar insanlara eziyet için uydurulmuştur. Bu yüzden beni yalnız bırakın, sevgili İngiliz. Cennete gittiğimizde belki yine evleniriz ama burada, dünya üzerinde olmaz... Siz de tıpkı ülkeniz gibi sıkıcısınız, aşkınız hazdan yoksun, sohbetinizde zarafet yok, yavaş yürüyor, törende gibi selamlaşıyor, dikkatle oturup kalkıyor, şaka yaparken gülmüyorsunuz... Neyse, bu kadar takıldığım yeter. Gerçekten de, bir İngiliz kadının doğruluğu ve saflığıyla söylüyorum size asla dönmeyeceğimi.

Daha sonra, Yukarı Peru'da bulunan Bolivar'a bu mektubun bir kopyasını gönderdi. Bolivar onun kocasını tasvir edişini "aynı anda hem üzücü hem gülünç..." buldu. "Bu erdemli kalbi çalmak istemezdim ama benim hatam değil, üstelik aşkımızı görevlerimizle nasıl uzlaştırırız bilemiyorum; sevgili Manuela'yla aşkımın düğümünü nasıl keseceğimi ise hiç bilemiyorum."[50]

İlişkileri konusunda vicdanıyla mücadele ediyordu ve şüphelerini de saklamıyordu. Hatta 1825'te Peru'ya giderken kendini ondan uzaklaştırmaya çalıştı. "Seni ve kaderini düşünmeden edemiyorum ve bu korkunç duruma lanetler okuyorum; sen sevmediğin biriyle birleşmek zorundasın, ben de sevdiğim kişiyi terk etmek... Sen benimken dış güzelliğinden ziyade tatlı mizacın için seviyordum seni... Şimdi ise, ayrılmak hayatlarımızı parçalamak demek. İleride yalnız kalacak, ama kocanın yanında olacaksın; ben de bu dünyanın ortasında yapayalnız olacağım. Tek tesellimiz kazandığımız zaferlerin şanı olacak."[51] Pek inandırıcı

değil. Kendi yazdıklarına kendisinin inandığı da şüpheli. Potosi'den sonra onun refahı için kaygılanmaya başladı. Gelenekçi bir toplumda maceraperest bir kadındı neticede. Ona bakacak arkadaşlarının bulunduğu Arequipa'ya gitmesini tavsiye etti. Bolivar'ın yokluğunun Manuela'nın tutkusunu körüklemekten başka etkisi olmuyordu. Aklına mukayyet olmak için bu tutkuyu koruyor ve onun sonsuza dek süreceğini söylüyordu.[52]

Bolivar onun uzak mesafelerden gelen mektuplarına büyük değer veriyor ve çok ters yerlerde olduklarında –Bolivar Lima'da, Manuela Bolivya'dayken mesela– kendisini beklemesi için yalvarıyordu, hem de "ne pahasına olursa olsun, duyuyor musun, anlıyor musun?" Londra'ya ya da başka yere gitmemesini istiyordu: "Seni görmek, sana dokunmak, seni hissetmek, seni tatmak, seni tam bir birleşmeyle kendime katmak istiyorum... Beni sevmeyi öğren ve gitme, Tanrı bizzat istese de gitme. Senin bana dediğin gibi, bildiğim tek kadına. Seninim."[53] Manuela da mesafeleri ve sessizlikleri katlanılmaz buluyordu. Kendi aşkının onunkinden daha büyük olduğunu söylüyordu: "Bana karşı azıcık sevgin vardı ve uzun ayrılık onu da öldürdü. Ama sana karşı büyük bir tutkusu olan ben, huzurumu ve mutluluğumu korumak için bu tutkuyu hiç terk etmedim."[54] İlk karşılaşmalarından dört yıl sonra Bolivar'ın mektupları her zamanki kadar tutkuluydu. 1826'da Quito'dan Bogota'ya yolculuğu sırasında yazarken, onun tercih ettiği gibi küçük harfli uzun mektuplar yazmaya vakti olmadığından yakınıyordu.

> Sen aşkın ta kendisisin. Bizi iki çocuk gibi yiyip yutan bu ateşli hastalık beni de eritip bitiriyor. Bu yaşıma rağmen, uzun zaman önce unuttuğum bir hastalığın pençesinde kıvranıyorum. Bir tek sen yetiyorsun bu halde kalmam için. Başka kimseyi sevmediğimi söylememi istemiştin. Yo, hayır, başka kimseyi sevmiyorum ve asla sevmeyeceğim. Senin oturduğun mabet başka bir put ya da suretle kirletilmeyecek. Bizzat Tanrı bile girmeyecek oraya ... Sen beni insan güzelliğine tapan, Manuela'ya tapan biri yaptın. İnan bana: sadece ve sadece seni seviyorum, başkasını değil. Sakın kendini öldürme, benim için ve kendin için yaşa; bu talihsizin tesellisi için, seni görme özlemiyle dolu sevgilini teselli için yaşa.[55]

1828 Nisanı'nda sevgi dolu mektuplar devam ediyordu ve Manuela onu hâlâ eğlendiriyor ve heyecanlandırıyordu. Bucaramanga'dan yaz-

dığı bir mektupta, Venezuela ve Cartagena'yı atlayarak doğrudan Bogota'ya geldiğini ve yakında görüşeceklerini söylüyordu: "Seni tüm ruhuyla seven kişiyle birlikte seni de mutlu etmiyor mu bu?"[56] Kamusal rolü konusunda eleştirilere hedef olduğu Temmuz ayında, Bolivar ona bir âşığın özürlerini gönderdi: "Sana olan aşkım bitmekte olan bir hayatı tazeliyor. Sensiz yaşayamam Manuela'm, senden kolayca vazgeçemem. Senin kadar güçlü değilim, seni görmemeye dayanacak kadar güçlü hiç değilim. Uzaklardan bile görüyorum seni. Gel, gel, gel." Son yolculuğunda da ayrılığın acımasızlığından yakınıyor ve aşkının asla bitmeyeceğini yazıyordu.[57] Gerçek aşkın ateşi, Bolivar'ın damarlarında çok hızlı akıyordu.

Peru'da

1823'te Bolivar'a büyük güçlükler çıkartan Peru, yönetim bakımından da feci durumdaydı. San Martin gittikten sonra görüşebileceği büyük bir kurtarıcı filan kalmamıştı. Kreoller bağımsızlık davasına kendilerini adamamışlardı ve aristokratlar da güvenilir değildi. Şubat ayında mareşal rütbesiyle başkanlığa atanan Jose de la Riva Agüero'nun da onlardan pek farkı yoktu: "Böylece Kongre siyasi iktidarı ve en yüksek askeri rütbeyi, daha önce kendisine karşı askeri ayaklanma başlatan ve tek bir seferde ya da muharebede çarpışmamış bir *caudillo*ya vermişti."[58] Kendi kendine kurtulmaya gönülsüz olan Peru, başkaları tarafından kurtarılmayı da pek istemiyordu. Böyle bir ihtimal İspanyol varlığının yarattığından çok daha büyük bir infial yarattı ve Peru milliyetçiliği ilk olarak kendisini İspanyollara karşı değil Amerikalılara karşı gösterdi. Ama yine de Perululların sırtında ağır bir yük vardı. İki yıl süren savaş zaten kırılgan olan ekonomiyi zayıflatmış, geçim düzeyini düşürmüş ve hastalıklara, sıtmaya, dizanteriye ve tifoya, ayrıca sert iklim değişikliklerine dirençlerini azaltmıştı.[59] 1822'de Perululer savaş felaketini daha fazla kaldıracak durumda değillerdi.

Bolivar daha Peru'ya girmeden Andlıların yabancı düşmanlığının gücünü hissetmişti. Quito'yu kurtardıktan sonra düşmanı güneyde izlemek istemiş ve Peru liderlerine yardım önermiş, ancak önerisi reddedilmiş ve Lima basınında onu kötüleyen yazılar çıkmıştı. "Hükümetin üyeleri," diyordu, "İspanyollardan korkmaktan çok, bizi kıskanıyorlar."

Bolivar Amerikan Devrimi'ni savunmak için Peru'ya davet edilmeden müdahalede bulunma hakkı olduğuna inanıyordu: "Ben erken davranıp onları durdurmazsam düşman buraya gelecek, üstelik düşman toprakları yabancı bir ülke muamelesi değil fethedilecek toprak muamelesi görür."[60] Ama geride bırakacağı istikrarsızlık ve önünde uzanan kaos yüzünden gitmekte tereddüt ediyordu: "Amerika'daki savaşı sona erdirme arzusu beni Peru'ya yönlendiriyor ama namımı korumak istemem de beni geride tutuyor."[61]

1823 Martı'nda altı bin kişilik bir birliği Peru'ya göndermeye karar verdi, Nisan'da ise Peru hükümetiyle bağlantı kurup Kolombiya tümenini idare etmesi için gözde öncüsünü gönderdi. Ama Sucre Peru'da hizipçilik yüzünden hüsrana uğradı ve tecrit edildi. Haziran'da kralcı bir ordu gelip Lima'yı ele geçirdi ve Sucre güç bela şehri boşaltıp kendi ordusunu kurtardı. "Tarif edilemez bir anarşi vardı. Lima'ya geldiğim güne lanet ediyorum. Bana nasıl bir görev verdin böyle!" diye yakınıyordu.[62] Hükümet Callao'ya kaçtı ve Kongre Riva Agüero'yu görevden alıp Sucre'yi başa getirdi. Riva Agüero görevden alınmayı kabul etmedi. Ama neyse ki bir grup kongre üyesiyle birlikte Trujillo'ya çekilip Sucre için sorun olmaktan çıktı. Orada bir ordu kurup kongre oluşturdu. Kongre kralcıların boşalttığı Lima'da tekrar bir hükümet kurdu ve başına Torre Tagle'yi getirdi. Riva Agüero bu başkanı kabul etmedi ama Tagle devlet hazinesindeki parayı kullanarak kendine destekçi bulmayı başardı.[63]

Peru artık ikiye bölünmüştü; güneydeki kısım İspanyol işgali altındaydı ve kuzeyde de iç savaş hüküm sürüyordu. Peru'nun yönetici sınıfının Bolivar'dan yardım istemesinin altında bu olağanüstü anarşi yatıyordu. Bolivar'ın devrim dünyasında kendi problemleri vardı; Peru'da felaket, Pasto'dan kötü haberler, Bogota'da söylentiler, asker yetersizliği:

> Tuhaf bir durum. Kritik demeyeceğim çünkü bu söz fazla kullanılıyor; tehlikeli de demeyeceğim çünkü bazı avantajlar da sağlıyor. Aklım umutla endişe arasında gidip geliyor. Pichincha'nın eteklerinde atımın üzerinden baktığımda Orinoco'nun ağzından Potosi'nin zirvesine kadar her yeri görüyorum. Bu büyük savaş ve politika alanı zihnimi kaplıyor ve tüm aşırılıkları dikkatimi talep ediyor. Ben de tıpkı Tanrı gibi hepsinden birden bulunmak istiyorum... En kötüsü de hiçbir tarafta değilim çünkü Pastolulara katılmak şereften ve muharebe alanından uzak kalmak demek. Ne kadar acı. Sırf yurtseverliğimden durumu idare ediyorum.[64]

Ama o sırada kıta devriminin bekası uğruna Peru'ya gitmek zorundaydı. 3 Ağustos'ta nihayet Kolombiya Kongresi'nden izin aldı. 7Ağustos'ta Chimborazo adlı gemiyle Guayaquil'den ayrıldı. Chimborazo Dağı'ndan sonra da bu isim peşini bırakmamıştı. Yolculuk sırasında aşçının ihmali sonucu yangın çıktı ama Bolivar soğukkanlılığı elden bırakmadı ve yolculuk güç şartlarda da olsa devam etti.[65]

Peru'ya vardığında altın ve gümüşten sahillerle karşılaşmadı. Lima güneşe açılan kapı değil, ardında kasvetli tepeler bulunan gri, çorak bir sahil çölüydü. Bolivar'ın ruh hali de hiç iyi değildi. Caracas'tan Lima'ya uzun yürüyüşü kesintisiz kurtuluş sürecinin bir parçası olarak görüyordu, yolculuğun sonunda ise yapılmayı bekleyen yeni bir devrim bekliyordu. Bununla birlikte Peru, hayatında yeni bir evre olacaktı: halk yabancıydı, ülke tehlikelerle doluydu ve siyasi manzara daha önce hiç görmediği kadar zorluydu. Peru farklı bir yerdi. Peru'ya göre de Kolombiya farklıydı: Bolivar bir Venezuelalıydı ve ordusu istila ordusuydu.

Ama yine de 1 Eylül 1823'te geldiğinde Lima onu coşkuyla karşıladı ve derhal en üst askeri ve siyasi otoriteyi teslim etti. Manuela Saenz kısa süre sonra arkasından geldi. Bolivar'ın ruh hali düzelmişti. "Lima eskiden zengin olan büyük ve hoş bir şehir. Halkı çok yurtsever görünüyor. Adamlar bana sadık ve fedakârlıkta bulunmaya hazır olduklarını söylüyorlar. Kadınlar pek hoş ve sevimli. Bugün verilecek olan baloda hepsini görme şansım olacak." İyimser olmaya çalışıyordu: "Erkekler bana saygı duyuyor, kadınlar beni seviyor. Bu çok hoş bir durum. Bedelini ödeyebilecek durumda olanlar için pek çok haz veren şey var burada... Yemekler kusursuz, tiyatrodaki oyunlar idare eder, ama güzel gözler ve çekici biçimlerle süslü... Arabalar, atlar, gezintiler, boğa güreşleri, *Te Deum*'lar... Paradan başka her şey var."[66] Bolivar'ın gözü hep dışarıda olurdu ama Lima'da gözünü Manuela'dan ayırmadı, aşkları daha tazeydi. Manuela gündüzleri yumuşak başlı kocasıyla birlikte oturuyor, geceleri sevgilisine gidiyordu. Başka formalitelere de dikkat ediliyor, toplumun neyi kabul edip neyi etmeyeceğini göz önüne alıyordu. Bu yüzden, Pativilca'daki hasta yatağında Bolivar'ı ziyaret edememişti.

Peru siyaseten berbat durumdaydı. Dört ayrı yurtsever hizbe (Perucular, Arjantinciler, Şiliciler ve Kolombiyacılar) bölünmüştü. İsyana hazır bir donanması ve büyük bir kralcı ordusu bulunuyordu.[67] Bir kongresi, iki başkanı ve bir diktatörü vardı. Meşru başkan Torre Tagle ar-

tık unvanının içi boşaldığı için kızgındı. Ayrıca yönetici sınıf, yabancılara dair şüpheciliğini yeniden keşfetmişti. Bolivar kendi varlığının bir sorumluluk getirdiğinin farkındaydı: "Burası Kolombiya değil, ben de Perulu değilim. Peru halkı için hep bir yabancı olarak kalacak, bu beylerin kıskançlığından ve güvensizliğinden kurtulamayacağım... Buraya geldiğime şimdiden pişman oldum bile."[68] Askeri vali görevini yapmaya zorlanmıştı ama yönetecek pek az şey vardı. Arjantin ve Şili bir an önce desteğini çekme gayretindeydi. Güneyde Santa Cruz komutasındaki Peru ordusu daha düşmanla çarpışmaya girmeden dağıldı. Orta bölgedeki gerillalar her şeyden evvel Peruluydu ve Riva Agüero'ya mı yoksa Bolivar'a mı bağlı olacakları konusunda bölünmüşlerdi. Üstelik sayıları da birkaç düzensiz çeteye kadar düşmüştü. Kuzeyde ise eski başkan Riva Agüero Kolombiyalılara karşı İspanyollara gösterdiğinden çok daha büyük bir enerjiyle mücadele ediyor, Bolivar'a teslim olmaktansa kralcılarla pazarlığa oturuyordu. Maksadının ne olduğu tartışmalıydı. Bağımsız bir monarşi mi kurmak istiyordu? Kolombiyalıları sürüp çıkarmak için kralcılarla ortak bir sefer mi düzenleyecekti? Bolivar'a bakılırsa Agüero'nun "gaspçı, asi ve hain" olduğuna şüphe yoktu. Riva Agüero ister hain olsun ister olmasın, ciddi bir hata yapıyordu çünkü zayıf bir konumdan İspanya'yla başarılı bir müzakere gerçekleştirmesi mümkün değildi. 1823 Kasımı'nda askerleri ona karşı ayaklanıp Bolivar'a teslim oldular ve Riva Agüero'ya da Avrupa'ya gitme izni verildi. Bolivar epeyce hayal kırıklığına uğramış durumdaydı: "Kolombiya'nın iyiliği için fırtınanın karşısına çıktım... Şilililere ve Arjantinlilere güvenmek artık mümkün değil. Perulular da bu savaşa koşulabilecek insanların en sefilleri."[69] "Uyuşmazlık, sefalet, memnuniyetsizlik ve egoizm her yerde hüküm sürüyor," diye hatırlıyordu; "artık Peru diye bir yer yoktu." Santander onun için cankurtaran simidi olabilirdi: "Andların ortasında, *soroche* denen zehirli havayı soluyarak, kar üstünde ve yanımda lamalarla yazıyorum sana bu mektubu. Bir akbaba alıp yukarıdaki güneşte ısıtmazsa donacak elimde."[70] Peru'nun durumu umutsuzdu. Sadece Kolombiya bağımsızlığı kazanabilirdi ve daha fazla Kolombiya askerine ihtiyaç vardı.

Trujillo'dan Lima'ya dönerken Peru'da yaşadığı sıkıntılar nihayet etkisini gösterdi ve 1 Ocak 1824'te Lima'nın kuzeyindeki küçük bir köy olan Pativilca'nın limanında yüksek ateşten devrildi ve kıyıya taşındı.

Yedi gün boyunca profesyonel yardım ve yeterince ilaç olmadan yaşam mücadelesi verdi. Hastalığını tarif ederken, yüksek dağlardaki yolculuklarının üst üste getirdiği romatizma, karahumma ve renal kolik olabileceğini söylüyordu. Ancak gıda zehirlenmesi, hatta veremin ilk belirtileri bile olabilirdi hastalığı. Pativilca'da iki ay kaldı. Bitkin düşmüş ve zayıflamıştı, tanınmayacak haldeydi. "Tükenmiş ve yaşlanmış" göründüğünü kabul ediyordu, parmağını bile kıpırdatmak büyük bir ıstırap veriyordu. Haletiruhiyesi mağlubiyeti kabullenmekle karşı koymak arasında gidip geliyordu. Ekvadorlular ve Perulular hakkındaki, zaten pek iyi olmayan görüşleri iyice kötümserleşmişti. "Kolombiyalılar içinde en kötüleri Quitolular. Bu alçakların yanında Venezuelalılar melek kalır. Quitolular ile Perulular aynı hamurdan yoğrulmuş. Kötü niyetliliğiyle nam salmış, tamamen ahlakı bozuk insanlar bunlar. Kızılderililer hilekâr, hırsız, alçak, hain, ahlaki değerlerden tamamen yoksun güruhlar ve beyazlar da onlarla aynı karaktere sahip."[71] Bilmediği insanları anlayamayan, dış ülkeden gelmiş birinin düşünceleriydi bunlar ve Kızılderili ulak ve "yurt davasının bir şehidi" olan Jose Olaya'yı hiç duymamıştı anlaşılan. Ayrıca bunlar hasta bir adamın sayıklamalarıydı; kendisini bekleyen kaderi ve güneydeki iktidarını bırakıp Bogota'ya dönmek isteyen bir adamın.

Zihninden geçen çelişkili fikirlerden biri de vazgeçip gitmek ve San Martin örneğini takip etmekti. Ama Bolivar adeta iki farklı sesle konuşuyordu. Bunlardan biri Santander'den yeni birlikler istiyor, Kolombiya başkanlığından ayrılıp ülkeyi terk etmekte ısrar ediyordu. İspanyol kuvvetlerinin tek bir saldırısı Bolivar'ın minik ordusunu yenip Peru'dan atmaya yeterdi ki bu da onun adını ciddi anlamda lekeleyecekti. Diğeri ise Sucre ve diğer komutanlara serinkanlılıkla hitap ediyordu. Hastalığını çok büyütmemiş, endişe ve umutsuzluğun yayılmasını engellemiş, sürekli olarak kontrolü elinde tuttuğunun ve İspanyollarla savaşmaya hazır olduğunun sinyallerini vermişti. Kötümserliği ile ihtirası arasında bir mücadele sürüp gidiyordu. Devrimi organize etmeye, mektuplar yazdırmaya –hasta olduğu ve acılar içinde kıvrandığı haftalarda kırk iki tane yazdırmıştı– ve hasta yatağından emirler yağdırmaya devam etti. Somut tehlike karşısında olağanüstü bir performans gösteriyordu çünkü 1824'te kralcılar Peru'nun büyük bir kısmını, hatta Lima ve Callao'yu tekrar ele geçirmişti ve bağımsızlık davası kaybedilmiş gibi görünüyordu.

Yeni Kolombiya ve Peru birliklerine şiddetle ihtiyaç duyuyordu. Torre Tagle'ye Peru askerlerinin savaşmakta gözü olmadığından yakınmıştı: "Peru askerlerini bir kaleye kapatmadığınız sürece kaçacaklarına kesin gözüyle bakabilirsiniz... Açıkta uyumalarına izin verildiğinde ya da uzun yürüyüşlere çıktıklarında bir tanesi bile kalmıyor.[72] Ama zaten Torre Tagle'nin kendisi daha büyük bir tehlikeydi ve Bolivar zaman kazanmak için onu İspanyol komutanıyla müzakere etmeye göndermekle hata etmişti. Bu zayıf ve kafası karışık fırsatçı adam İspanyollarla müzakere yapmaktan fazlasına niyetliydi; aslında bir kez daha taraf değiştirmeye hazırlanıyordu. 5 Şubat 1824'te Callao'daki Arjantin ve Şili birlikleri ücretleri geciktiği için isyan çıkardılar ve Peru hükümetinden tatmin edici bir cevap alamayınca da kaleyi kralcılara teslim ettiler. 29 Şubat'ta Torre Tagle ve diğer taraf değiştirenlerin işbirliğiyle İspanyollar, kreoller, siyahlar ve Kızılderililerden oluşan bir ordunun Lima'yı tekrar işgal etmesi kararsız beyazlar için bir uyarı ve ders oldu. Torre Tagle, başlıca memurları ve üç yüzden fazla Peru subayı, tıpkı daha önce cumhuriyetçilerin tarafına geçtikleri gibi, bu kez de kralcıların tarafına geçmişlerdi; kim güçlüyse onun yanında olmak istiyorlardı.[73] "Peru bir dehşet odasından farksız," diye haykırıyordu Bolivar. Peru'da geçirdiği beş ay içinde art arda felaketlere tanık olmuştu: Santa Cruz'daki ordunun kaybedilmesi, Riva Agüero'nun hainliği, Şilililerin firarı, Peru donanmasının ayaklanması, Callao'nun teslim olması ve Lima'nın kaybedilmesi. Yolun sonuna gelmiş gibi görünüyordu. Derinlemesine bir içebakışın etkisi altında en duygusal ve anlaşılması zor mektuplarından birini yazdı:

> Şu ana kadar kurtuluş için savaştım. Gelecekte ise, neye mal olursa olsun, şan için savaşacağım. Şimdiki şan ve şerefim yönetimi bırakmaktan ve kendimden başka bir şey düşünmemekten ibaret. Buna hep niyetim vardı ama şu zamanlarda niyetim kademe kademe katileşiyor. Geçirdiğim yıllar, sağlığımın kötülüğü, gençliğin hayallerine artık inanmıyor olmam başka bir yoldan gitmemi önlüyor. Hissettiğim tiksinti kimseyi görmek ya da birlikte sofraya oturmak istemememe yol açıyor. Başka bir insanın varlığı beni öldürüyor: Peru sahilindeki bu sefil yerde ağaçların arasında yaşıyorum ve birdenbire insansevmez birine dönüştüm. Ama bunalımda olmadığımı anlaman gerek. İnsanlara ve topluma karşı bu nefretim fiziksel bir sebepten ya da kişisel bir sorundan ileri gelmiyor, derinlerimde yatan bir inançtan kaynaklanıyor. Rousseau kırkına varan insanın hayatını tutku yönlendirir, diyor; ben de o yaşa ulaştım.

Ama içimdeki tutku tükenip gitti. Hiç umudum yok ama korkacak çok şeyim var. İnsan ilişkilerindeki bu çöküntüyü görmelisin. İnsanın eserleri daima gelip geçici olmuştur; fakat günümüzde, henüz gelişmeden ölüp giden ceninlere benziyor daha ziyade. Dört bir yandan felaket haberleri geliyor. Bir facialar döneminden geçiyorum. Her şey gözlerimin önünde şimşeklerle aydınlanmış gibi canlanıp kayboluyor. Her şey gelip geçiyor ve bu kadar alt üst oluşun, bu kadar yıkımın, dünyadaki ahlaki çöküşün içinde sağlam durabileceğimi düşünmek için aptal olmam gerek. Hayır, dostum, bu mümkün değil. Ölüm beni koruyucu kanatlarının altına almaya karar vermediğine göre, bu unutuş ve sessizliğin içinde sinip saklanmak için acele etmeliyim, yoksa göğün darbeleriyle toza, küle, hiçliğe döneceğim. Fırtınayı görüp de bir yere sığınmamak delilik olacaktır. Onursuzluk ya da felaketin darbesini yiyen herkes düşer. Ben ayakta kalabilir miyim? İmkânı yok. Ben de düşmeliyim.[74]

Bolivar için karanlık bir dönemdi. Görünüşe bakılırsa bir sözcükler labirentinde kaybolup gitmişti ama tek bir mesaj çok açıktı: Hayatta kalma iradesini koruyordu ve mağlup olmaya hiç niyeti yoktu. İçten gelen kendini toplama yeteneği Pativilca'da yine ortaya çıktı ve onu çaresizlikten kurtardı. Birkaç hafta içinde eski haline gelmiş, çevresindeki felaketlere kulak asmaz olmuştu. Peru'da görevli Kolombiya temsilcisi Joaquin Mosquera yakında bir yerden geçerken bir Kızılderiliden Kurtarıcı'nın Pativilca'da ölüm döşeğinde olduğu haberini alıp telaşa kapıldı. Onu bir bahçede, kalkamayacak kadar hasta halde bir tahta sıraya uzanmış buldu, başı bir bezle sarılmıştı ve bir deri bir kemik kalmıştı. Mosquera ona Kolombiya ordusunun nasıl ayakta kalabileceğini sordu. Ne yapmalıydı? Cevap, "Zafer!"di. "Üç ay içinde saldırıya hazır bir ordum olması gerek. Sıradağlara tırmanıp İspanyolları yenmeliyim." Zamanlaması fazla erkendi ama kararı son derece katiydi: "Beni bu yaşanmaz sahilde hasta yatağında bıraktığını yoldaşlarımıza söyle. Peru'nun bağımsızlığı ve Kolombiya'nın emniyeti için kırık bir mızrakla dövüşüyorum."[75] Artık her şey Kurtarıcı'ya bağlıydı ve onun Kolombiya ordusu son savunma hattı olacaktı; tabii artık bıkıp usanmış Santander'i daha fazla silah ve asker göndermeye ikna edebilirse. Ama Santander Peru konusunda yavaş davranmayı sürdürüyordu. Kongre'yi sıkıştırıp yardım göndermesini sağlamak için Kurtarıcı tüm iltifatlarını ve ikna kabiliyetini kullanmak zorunda kaldı. Bolivar ayrıldıktan sonra çok şey değişmişti. Artık Bogota'da daha fazla avukat, profesör ve gazeteci bulu-

nuyordu. Yönetici sınıf liberal fikirlere daha açıktı, uzaklardaki Bolivar'ı tanımıyor ya da tasvip etmiyorlar, Kolombiya'yla alakası olmayan tasarılar için sürekli asker ve para talep etmesinden de hoşlanmıyorlardı. Bu yüzden Santander gönülsüz bir Kongre ile kendisini seferler için hazır bir kaynak sayan acil ihtiyaç içindeki Kurtarıcı arasında kalmıştı. Kritik bir şekilde karşı karşıya geldikten sonra ikisi de geri adım atıp baştan başladılar.

Peru Kongresi 10 Şubat 1824 tarihli kararnameyle Bolivarı "ülkenin kurtuluşu için" diktatörlüğe atadı ve anayasayı askıya aldı. O'Leary bu olayın kaydını unutulmaz bir pasajla tutuyordu:

> Bu kararnameyi çıkaran Peru, dört yıl önce San Martin'in karaya çıktığı Peru'dan çok farklıydı. O zamanlar tüm Peru bağımsızlığı destekliyordu ve kurtarıcılar konusundaki coşku, onlara verilen kaynaklara denk düşüyordu. San Martin'in tek yapması gereken gelmek, görmek ve fethetmekti. Geldi, gördü ve istese fethedebilirdi. Ama bu görev belki de onu aşıyordu. En azından kendisi buna inanıyordu. Tereddüt etti ve nihayetinde vazgeçti. Kongre Bolivar'a cumhuriyeti kurtarma görevi verdiğinde, ortadaki şey sadece bir cesetti.[76]

O'Leary, Perulların San Martin'e verdiği desteği abartıyordu fakat bu kinayeli kıyaslamasında gerçeklik payı vardı. San Martin Perulların aklını ve gönlünü kazanmaya çalışmıştı. Oysa Bolivar'ın karşısında "üçe bölünmüş bir Peru vardı. Birincisi, Kolombiya karşıtı yurtseverler; ikincisi, İspanyaya bağlı olanlar; üçüncüsü, Torre Tagle ve Riva Agüero'ya bağlı olanlar. Geri kalanı hiçbir şeye karışmayan silahsız kitlelerden ibaret."[77] Perulların şu ya da bu davaya ilgi göstermediğini de San Martin'den çok daha derinlemesine hissetmişti. Net katmanlara ayrılmış olan bu toplum sadece kısa vadeli avantajlarını koruyabiliyordu ve bu koşullarda ancak güç, ikna edici olabilir ve Amerikan ordusunun askeri bir zaferi Peru'yu kurtarabilirdi. "Bu felaketleri hisseden sadece biziz çünkü Perulular pek de umursamıyor. Hiç umutları olmadığından her şeyi sırf kuvvetle yapıyor, bizim fedakârlıklarımızdan hiçbir sonuç beklemiyorlar. Ama Peru'yu kaybedersek Kolombiya da gider. Bu yüzden, Kolombiya'nın iyiliği için bu fırtınayı güdeceğim."[78]

Bolivar daha ileri gidip neden böyle gerektiğini sorgulamadı. Peki ilk başta İspanya'ya direnmeye hazır görünen Perulu seçkinler neden artık

bağımsızlık için mücadele etmiyorlardı? İspanyol ailelerinin zalimce kovulması ve mülklerine el konulması onları gücendirmiş olabilirdi. Zira çoğunun onlarla aile, dostluk ve ticaret bağları vardı.1822'den sonra, Riva Agüero ve Torre Tagle'nin liderliğinde birçok kreol İspanya'yla kültürel bağlarını yeniden keşfetmiş, İspanyol rejimiyle toplumsal açıdan yakınlığını ve zalim Kolombiyalılara düşmanlıklarını hatırlamışlardı.[79] Bu seçkinlerin gözünde bağımsızlığın Kızılderililer ve siyahlara yönelik liberal politikalar izleyecek gevşek bir rejim yaratacak olması ve Bolivar ile cumhuriyetçilerinden ziyade İspanyol valileri ve generallerinin onların emniyetini daha iyi sağlayacağını düşünmeleri de bu durumu izahta işe yarayabilir.

Bolivar'ın dostları ve meslektaşları Peru diktatörlüğünü kabul etmenin delilik olduğunu düşünüyorlardı ve ona geri çekilmesini tavsiye ettiler. Ama Bolivar'ın konumu bir ikilem yaratıyor olmasına rağmen kuvvetli ve meşruydu. Angostura Kongresi 1819'da onu Venezuela'nın başkanı yapmıştı. Cucuta Kongresi 1821'de onu Kolombiya başkanlığına atayarak askeri görevler için uzaklara gitsin diye özel yetkiler vermişti. Quito onu tezahüratla karşılamış ve Kolombiya Cumhuriyeti'ne katılmayı kabul etmişti. Şimdi de Peru diktatörlüğü kongre tarafından onaylanıyordu. Başkaları tarafından atanan Bolivar ondan sonra kendi dehası ve vizyonuna dayanarak işe başladı. Pativilca'da sağlığına kavuştuktan sonra çürümeyi durdurmak ve moralleri yükseltmek için bir direniş örgütlemeye koyuldu. İçişlerinin başına Jose Sanches Carrion'u getirdi. Carrion yetenekli bir Perulu ve tanınmış bir yurtseverdi. Bolivar'la sıkı işbirliği yaparak medeni kurumların ve sosyal politikaların yenilenmesi ya da sıfırdan oluşturulmasında, ayrıca kurtarılmış yerlerde hukuki düzenlemelerin yapılmasında aktif rol oynayarak diktatörlük kavramına yeni anlamlar kazandırdı. Kurtarıcı'nın görevi ise bir ordu toplamak, Kolombiya'dan takviye kuvvetler tedarik etmek, Peru'da daha fazla insanı askere almak, son olarak da askerlerin ve malzemelerin masrafını karşılamak için para bulmaktı. Pativilca'da nekahat dönemindeyken Sucre'ye tam formunda profesyonel bir komutana yaraşır uzun bir talimatlar listesi göndermişti. Savaş alanının yapısı, iklim ve arazi şartları, hareket halindeyken ordunun kullanabileceği kaynaklar konusunda uzman gözüyle tarifler yapıyordu. Eğitim kurallarını belirtiyor, orduyu düşmanın ordusu kadar hızlandıracak, aynı zamanda ilerleme ya da

çekilme emirlerini yerine getirmesini sağlayacak yollar bulma ihtiyacını hatırlatıyordu. Süvariler ile piyadenin farklı şekillerde konuşlandırılması, erzak ve hayvan ihtiyacı, birliklerin refahı gibi konulara giriyor, hastaneler kurma ihtiyacını da unutmuyordu. Düşmanın düzeni ve hücuma mı yoksa savunmaya mı odaklanmak gerektiği gibi kritik konuları da değerlendirmişti.[80] Hastalığı onu güçten düşürmüş olsa da, Pativilca'da geçirdiği nekahat dönemi ona nihai seferini düşünmek ve planlamak için iki ay vermişti.

Mart başında karargâhını Trujillo'ya kurdu ve Nisan'da Huamachuco'ya hareket etti. Düşmanla karşılaşabilmek için savaş alanı olarak sahili değil yaylaları seçmek zorundaydı: Kralcı gücün üssü ve İspanya'nın son şansı sıradağlardaydı. Bolivar Kuzey Peru'yu devrimin tedarik merkezi haline getirdi. Kralcıların mülklerine el koydu, Kilise'den para aldı ve vergiler koydu. Şimdi artık insan, para ve ikmal yoluyla bağımsızlığa katkıda bulunma sırası Perululara gelmişti. Bu askere alma ve organizasyon işlerinde Bolivar'ın en vazgeçilmez yardımcısı sadık Sucre'ydi, yani "Kurtarıcı'nın sağ kolu ve ordunun temel direği." Sucre silah ve nal için atölyeler kurmuş, üniformaları Trujillo'dan sipariş etmiş, haritalar hazırlamış, güzergâhlara öncüler göndermişti. İkisi birlikte yeni bir kurtuluş ordusu yaratıp eğitmişlerdi. Santander Kolombiya birlikleri konusunda onu tümden hüsrana uğratmamıştı. Panama ve Guayaquil'den gelen destek kuvvetler içinde Albay Burdett O'Connor komutasında bir İrlanda birliği de vardı. O'Connor'ın lojistikteki yeteneğinden etkilenen Bolivar onu yurtsever güçlerin personel ve erzak düzenini koordine etmesi için kurmay başkanlığı görevine atadı. Yarımada Savaşı gazisi bir başka İrlandalı olan Arthur Sandes Venezuela'da Bolivar'a katılmış ve Peru seferine kadar albay rütbesine yükselmişti; sefer sonrasında da general oldu.[81] 1824 Nisanı'nda yurtseverlerin ordusu sekiz bin askerden oluşuyordu. Çoğunluk General Jacinto Lara ve Albay Cordova komutasındaki Kolombiyalılardan oluşuyor, Mareşal La Mar komutasındaki Perulu askerler de onları destekliyordu. Karşılarında Peru ile Yukarı Peru arasında dağılmış on altı bin kişilik bir İspanyol ordusu vardı. Kızılderililer ve *cholo*lardan oluşan bu ordu İspanyol ve Perulu subayların komutasındaydı. Yurtseverlerin ordusunun iki önemli üstünlüğü vardı. Arjantinli *gaucho*lardan, Şilili *huaso*lardan ve Venezuela ile Kolombiyalı *llanero*lardan oluşan çok üstün bir süvari gücü bulunuyordu. Ayrıca

bu birlik çok yüksek değilse de (haftada yarım dolar) düzenli maaş alıyordu; Bolivar bunda ısrar etmişti.

Kurtarıcıların başka bir avantajı daha vardı: Düşman dağınık durumdaydı. İspanyollar da Peru'da yıkıma uğradıkları için moralleri çökmüş, birlikleri bozulmuştu. 1823 sonunda bu durum henüz çok görünür değildi. Amerikalılar savaşıp birbirlerini mağlup ederlerken kralcılar durumlarını sağlamlaştırmışlardı. Kuzeyde General Canterac sekiz bin askeriyle Huancayo'ya yerleşmişti. Vali La Serna'nın Cuzco'da bin adamı vardı. Arequipa'da General Valdes komutasındaki güney ordusu yaklaşık üç bin kişilikti. Onların arkasında da, Yukarı Peru'da General Olaneta'nın dört bin kişilik bir ordusu vardı. Bu koca koca ordular birleşip Kolombiyalıların üzerine yürümeye hazırdı. Çabuk hareket etmeleri çok önemliydi. Bolivar'ın hamlelerini tahmin etmeleri ve uzun bir seferde parazit işgal ordusunun yaratacağı düşmanlıktan sakınmaları gerekiyordu. Ama tam bu noktada İspanyolların mevzileri içeriden zayıflamaya başladı. 1 Ekim 1823'te VII. Ferdinand, Fransız ordusu sayesinde meşrutiyet bağlarından kurtulmuş, anayasayı kaldırıp mutlakıyeti yeniden kurmuştu ve böylece Peru'da eski meşrutiyetçiler La Serna, Canterac ve Valdes ile mutlakıyetçi Olaneta arasında bir ayrılık başlamıştı. Ama bu, prensiplerin çatışmasından ziyade iktidar mücadelesiyle ilgili bir ayrılıktı.[82] 1823 sonunda Olaneta askeri işbirliğini bıraktı ve Yukarı Peru'da az çok tutucu bir rejim kurdu. Kral ve din adına geldiğini ilan ederek meşrutiyet idaresini kaldırıp hükümeti akrabaları ve destekçileriyle doldurdu. Daha önce de genel valinin en değerli mülklerinin bulunduğu kralcı iç bölgeleri zimmetine geçirdi. Olaneta'nın gücünü sınırlamak için girişimde bulunan General Valdes püskürtüldü. Bu iç sorunlar kralcıların Şubat ya da Mart'ta Kolombiyalılara saldırmasını önledi. Bu süreçte Kolombiyalılar daha yeni toparlanmaya başlamışlardı; çok savunmasızlardı; sayı, silah ve kaynak bakımından çok kötü durumdaydılar.

Bolivar bu strateji üzerine uzun süredir düşünüyordu. Elde edeceklerini göz önünde tutup saldıracak mıydı? Yoksa savunmaya geçip kaynaklarını heba mı edecekti? Tüm muhakemesini, becerisini ve deneyimini bu soruna ayırması gerekiyordu. Düşmanın durumuna dair istihbaratın gecikmesi kendi karargâhındaki sorunlarla birleşerek Bolivar'ın soruna derhal tepki vermesine ve La Serna'nın zor durumundan tam an-

lamıyla faydalanmasına engel oldu. Ama mesele anlaşılınca hemen harekete geçti. Saldırıya geçerse çok şey kazanacağından ama bir şey kaybetmeyeceğinden emindi. "Savaş cini nihayet kalbimi çeldi. Bu mücadeleyi şu ya da bu şekilde bitirmeye kararlıyım."[83]

Junin ve Ayacucho

1824 Mayısı'nda Kurtarıcı bağımsızlık savaşının klasikleşmiş yürüyüşlerinden biriyle ordusunu Pasco'ya doğru yola çıkardı. "Avrupa'da olsa kesinlikle aşılmaz sayılacak dik yamaçların adım başı karşınıza çıktığı, dünyanın en dağlık arazisinden, en engebeli bölgesinden" geçtiler.[84] Hâlâ Kızılderili kabilelerinin yaşadığı, yol geçmez vadiler ve dağlar labirentinden ilerlemeye çalışan birlikler yükseklik hastalığı, arazinin tehlikeleri ve geceleri sıcaklığın sıfırın altına düşmesi yüzünden büyük eziyet çektiler. Piyadeler ve suvariler sarp patikalardan tek sıra halinde ilerlemek zorundaydı. Onların arkasından erzak ve malzeme taşıyan Kızılderililer ve en sonda da üç yüz katır ve yedek erzak olarak sığır sürüleri geliyordu.

Kararlılıkla yürütülen bu seferde Bolivar'ın liderliği ile Sucre'nin planlama dehası bir araya gelmişti. Ağustos başında, Cerro de Pasco'nun dağlarında kurtarıcılar neredeyse dokuz bin kişilik bir ordu toplamış durumdaydı. Caracas, Panama, Quito, Lima, Şili ve Buenos Aires'ten gelme askerlerin birçoğu Maipu, Boyaca, Carabobo ve Pichincha gazisiydiler. Bolivar bu olayın coşkusuyla birlikleri denetledi ve onlara hitap etti: "Askerler! Koca bir dünyayı kölelikten kurtaracaksınız. Yeni Dünya'nın özgürlüğü herkes için umut demektir. Sizi kimse yenemez." Askerler tezahüratlarla yanıt verdiler.[85] En sonunda, 6 Ağustos'ta Junin Platosu'nda Canterac'la çarpıştılar ve Bolivar ordusuna manevra yaptırarak avantajlı konuma getirme konusundaki bilinen becerisini yine gösterdi. Sert ve şiddetli geçen muharebede tek el ateş edilmedi. Soluk kesen sessizliği sadece kılıçların ve mızrakların şakırtısı, atların nal sesleri bozuyordu. O günkü savaşı yurtseverlerin üstün süvarisi ve daha uzun mızrakları kazandı ve kralcıları kaçmaya zorladı. "*Llaner*oların hücumları," diye yazıyordu O'Connor'a, "toprağı sarsıyordu."[86] Bolivar o gece savaş meydanında uyudu. Bu savaşta 259 düşman ölmüş, yurtseverler de kırk beş ölü, doksan dokuz yaralı vermişlerdi.

Kazandıkları zafer kurtarıcılara verimli Jauja Vadisi'nin stratejik egemenliğini kazandırmıştı fakat İspanyol ordusu büyük ölçüde sağlamlığını ve moralini koruyordu. Bolivar kendi kuvvetlerini azami güce ulaştırmak için adımlar atmak zorundaydı ve Sucre'ye kayıpları telafi etme, gruptan kopanları ve toparlananları geri getirme görevini verdi. Sucre bu görevi hakkıyla yerine getirdi ama sonra meslektaşları arasında küçük düştüğünden yakınarak görevden ayrılmak için izin istedi. Bolivar onun kibirli ve alıngan olduğunu biliyordu. Cevabı da nazikçe ama sert oldu: "Eğer sana hakaret etmek istediğimi düşünüyorsan aklını kaybetmiş olmalısın. Bu işi benden daha iyi yapacağını düşündüğüm için sana verdim. Bu görev seni küçümsediğimin değil sana güvendiğimin kanıtıdır. Bu aşırı hassasiyet ve önemsiz kişilerin dedikodularını dikkate almak sana yakışmıyor. Şan ve şeref, büyüklükte ve faydalı olmakta yatar." Sucre meseleyi tekrar düşünüp vazgeçti ve Bolivar Sucre'ye "cengaver general" diyerek, onun Junin sonrası yaralı ve kayıplar için yaptıklarını öve öve bitiremedi.[87]

Sucre'yi ordunun başına geçirip düşmanla çarpışma kararını ona bırakan Bolivar, Ekim başında yola çıkarak önce Manuela'nın onu beklediği Huancayo'ya, oradan da kıyıya geçti. İlerlerken sivil idareyi de düzenliyordu. Aralık'ta Lima'yı kurtardı ve bir kahraman gibi karşılandı. Ama Bolivar zaferlerden sonra bile su katılmamış bir sevinç yaşayamıyordu. Önce Sucre, şimdi de Santander sorun çıkarmıştı. Huancayo'da Bogota'dan gelen haberler Kongre'nin yeni bir yasayla (28 Temmuz 1824) Bolivar'ın olağanüstü yetkilerini geri aldığı ve bunları Santander'e verdiği yönündeydi. Bunu yaparken de Bolivar'ın Peru diktatörlüğünü kabul etmesini mazeret göstermişlerdi. Santander'den gelen bir mesajda da Kolombiya birliklerinin komutasını Sucre'ye vermesi emrediliyordu.

Kurtarıcı bu gereksiz hakaretler karşısında öfkelenmişti fakat incinmiş gururuna kulak asmadı ve sahile ulaştığında Santander'e dostça mektuplar yazdırıp hainliğine cömertlikle karşılık verdi: Zaferlerden söz etti, gönderdiği askerler için teşekkür etti, ordunun komutasını çoktan Sucre'ye verdiğine dair onu temin etti ve Ayacucho'da "Amerikan savaşının en parlak zaferini" elde ettiğini" bildirdi.[88] Sucre ve diğer kıdemli subayların itirazlarını yatıştırdı ve yazdıkları öfkeli dilekçenin Bogota'ya gitmesini önledi. Santander'in başının altından çıkan bu adice ka-

rara karşı bir isyan başlatabileceğine şüphe yoktu ama Kolombiya ordusunu derhal Sucre'nin komutasına vermekte tereddüt etmedi. O'Leary şöyle diyordu: "Bolivar bu şekilde ülkesinin yasalarına ibretlik bir şekilde itaat etti. Oysa tüm ordunun ve Kolombiya halkının candan desteğini almak için tek bir sözü ya da hareketi yeterli olurdu."[89] Ama liderliğine yapılan bu saldırıyı unutmadı ve Santander'in bu müdahalesini görmezden gelmedi. Uzun yıllar sürdürdükleri yakın temaslardan sonra Bolivar başkan yardımcısıyla özel mektuplaşmalarına bir son verdi. Ayrıca Peru diktatörlüğünü de sürdürdü.

Bu arada dağlarda La Serna çabucak karşı saldırıya geçmişti. Canteras ile Valdes'in birleşik kuvvetlerinden oluşan, üstün silahlara ve kaynaklara sahip 9.300 kişilik bir orduyla Sucre'nin üzerine yürüdü ve onu kuşatmaya çalıştı. Ama Sucre altı bin kişilik ordusuna yaptırdığı manevralarla konumunu korudu; tıpkı bir sahnedeymiş gibi birbirlerinin çevresinde döndüler. Sucre çok yetenekli, cesur ve şaşmaz bir generaldi. Hem büyük resme hem de ayrıntılara hâkim olmasını biliyordu. Mesajlarını kendisi yazıyor, casusları koordine ediyor, öncüler çıkarıyor, hemen her saatte birlikleri denetliyor ve tayınların dağıtımını kontrol ediyordu. Son büyük zaferin başını çekecek niteliklere sahipti. 8 Aralık 1824'te, dağlarla çevrili ve kendisi de üç bin metre yükseklikte olan Ayacucho Ovası'nda iki ordu nihayet karşı karşıya geldi. Sucre'nin adamlarına tavsiyeleri kısa ve öz oldu: "Güney Amerika'nın kaderi size bağlı." Ayrıca kendi kaderleri de bahis konusuydu; yurtseverlere daha önce de saldırmış olan kralcı Kızılderililer şimdi kanatlara yerleşmiş, mağlup olmaları ya da kaçmaları durumunda hepsini kesmek için bekliyorlardı. Kolombiya ordusundan Yarbay Medina, Sucre'nin savaşla ilgili raporunu götürürken Huando Kızılderilileri tarafından öldürülmüştü.[90] Ama muharebeyi kaybeden kralcılar oldu. Savaşın kaderini kısmen Sucre'nin taktikleri kısmen de kralcıların umutsuzluğu belirlemişti. Andların yükseklerinde parlak üniformalı askerlerin çarpıştığı bu son büyük Amerikan savaşında asker kayıplarında tuhaf bir düşüş yaşandı (yurtseverler altmış yedi kişi kaybetmişti), ama savaş meydanının dışında Rifle'lar yurtseverlerin ikmal trenini savunurken büyük kayıplar verdiler. Genel Vali La Serna esir edildi ve 9 Aralık'ta General Canterac kayıtsız şartsız teslim oldu. Böylece Peru'da geriye kalan tüm kralcı güçler de teslim alınmıştı. "Peru savaşı bitmiştir. Peru'nun bağımsızlığı ve

Amerikan barışı bu savaş meydanında elde edilmiştir."[91] Kralcılar Peru ve Yukarı Peru'daki tüm geri kalan güçlerini bir araya getirip tekrar saldırabilirlerdi. Ama bundan ne elde edeceklerdi? İspanya'dan destek kuvvet gelme umudu yoktu, ki belki de en moral bozucu olan buydu.

Peru'daki askeri zafer Bolivar'ın siyasi konumunu netleştirmesini sağladı. Kolombiya Kongresi'ne başkanlıktan istifasını gönderdi. Kongre önce istifayı şaşkınlık dolu bir sessizlikle karşıladı; sonrasında ise Kurtarıcı alkışlanmaya başladı ve istifası reddedildi. Peru Kongresi'ne 10 Şubat 1825'te toplanmasını emretti, ardından da istifasını sundu ve artık diktatörleri olmadığı için Perulular tebrik etti. Ama Perulular zafer kazananlara büyük sevgi besliyordu, o yüzden gitmesine izin vermediler. Kongre derhal ona en üst siyasi ve askeri otoriteyi devredip bir sonraki toplantının yapılacağı 1826'ya kadar kararını geçerli kıldı. Serinkanlılığı ve akılcılığı sayesinde iktidar zırhını korumuştu. Ayrıca Santander'e de devrim hiyerarşisindeki yerini hatırlatmayı ihmal etmedi: "Dostlarımdan ve yardımcılarımdan ikisinin büyük dahiler olması büyük bir şeref... Ben zorlukların adamıyım, sen yasaların, Sucre de savaşın."[92] Bunun anlamı açıktı: Ben üstünüm, büyük sorunları çözen kişiyim. Ben emri veririm, sen yerine getirirsin.

Bolivar yılbaşında büyük zaferini ilan etti: "Askerler! Ezenlere karşı verilen korkunç mücadeleyi sizin sayenizde iyilik ve insan hakları kazanmış bulunuyor." 27 Aralık'ta da, "bu şanlı zafer Genel Komutan Antonio Jose de Sucre, diğer generaller, komutanlar, subaylar ve askerlerin becerisi, cesareti ve kahramanlığı sayesinde kazanılmıştır," diyordu. Galipleri onurlandırmak için rütbelerini yükseltti ve Sucre'yi de Büyük Mareşalliğe atadı; bu Peru rütbesi Bogota'daki minik zihinlerin alamayacağı kadar büyüktü.[93] Sucre'nin rolünü tanımak konusunda son derece cömert davranıldı; bir gazete onun hayatı ve başarılarına dair yazdığı makaleyi şöyle bitiriyordu: "Ayacucho savaşı Amerikan zaferinin doruğu ve General Sucre'nin eseridir... Gelecek nesiller Sucre'yi bir ayağı Pichincha'da diğeri Potosi'de olarak tasvir edecektir."[94] Kısa süre sonra Büyük Mareşal savaşı Yukarı Peru ve Potosi'ye taşıdı ancak Lima'nın limanı Callao'nun uzun ve masraflı bir kuşatmanın ardından 23 Ocak 1826'da teslim olması için bir yıl daha geçmesi gerekecekti.

O'Leary, "Bunlar Kurtarıcı'nın hayatındaki şanlı zamanlardı," diyordu Ayacucho sonrası için. Kolombiya ile Peru övgüler yağdırmakta

yarışıyordu, hatta düşmanları bile bir süre için kara çalmayı bırakmıştı.[95] Bolivar 1825'in başlarında sivil idare işleriyle, cumhuriyetçi eşitlik ve özgürlük ilkelerini hayata geçirmekle, siyasi, hukuki ve ekonomik kurumlarda reform yapmakla ve Lancaster modeline göre bir okul sistemi kurmakla meşgul oldu. Peru Kongresi ona bir milyon ödül verdiğinde, Venezuela'da hayır işlerinde kullanılması şartıyla kabul etti. Peru'dayken Lima'nın dışında bir kır evinde prens gibi yaşadı. Sarayı La Magdalena'ydı; Manuela sevgilisi, Perulular hayranıydı ve şairler onu göklere çıkarıyorlardı. Çıkar sahipleri ve lobiciler gelip taleplerini iletiyor, kadınlar onunla vakit geçirmeye geliyor, haberciler de mektup getirip götürüyordu. Her şeyden çok memnundu. Dünyanın merkezindeydi; başarıya doymamışsa da epeyce baştan çıkmış durumdaydı. Daha ne isteyebilirdi ki? Latin Amerika'nın neresinde tehlike baş gösterirse orada eyleme geçip şanlı zaferler kazanmak mı? Ama onun kendi devrimi daha bitmemişti.

Nisan'da Lima'dan ayrılarak siyasi ve askeri yardımcıları, bir de Helvetius, Montesquieu, Napoleon, De Pradt ve Bentham'ın eserlerini barındıran seyyar bir kütüphaneyle Arequipa'ya gitti. Manuela'nın evliliğiyle ilgili konulardaki tavrıyla onun kalbini kırmıştı. Gene de, ziyareti şerefine düzenlenen ziyafetler ve balolar arasında reformcu bir idareci, adalet ve iyi yönetim dağıtıcısı olarak izlerini bırakmaya zaman bulabildi. Ayrıca piskoposa da monarşi yanlısı değil cumhuriyet ilkeleri yanlısı vaazlar verme görevini hatırlattı. Böylece insanlar dinin kendilerini doğal haklarından yoksun bırakmadığını anlayabileceklerdi.[96] Gelgelelim, Peru'daki sivil rejimin işleyebilmesi için bir ordu Bolivarcı bürokrat gerekiyordu ve tasarlanan işlerin çoğu onun yokluğunda duruyordu. Cuzco'ya geçmek için sıradağları aşarken sadece üç bin metreden yüksek yaylalarda *soroche*nin etkisinden değil, yaylaların kıyıdan tecrit olmuş olması yüzünden de yavaş ilerliyordu. Ulaşımı kolaylaştırmak için Cuzco ile Puno'ya giden üç ana yol yapılmasını istedi ve güzergâhların taslağını da kendisi çizdi; ama o gidince proje de suya düştü.

Bolivar'ın nazarında, İnkaların eski başkenti soylu bir tarihin ve tarihsel adaletsizliğin bir anıtıydı. Başkent de onu bir kahraman gibi karşıladı, eşsiz törenlerle ve cömertlikle misafir etti. Bunun karşılığında da eğitim, sosyal reform ve Kızılderililerin refahına yönelik aydınlanmış politikalara sahne oldu; özellikle de zorunlu hizmet ve başka eşitsizlik-

lere son verildi.[97] Gözlemciler Bolivar'ın Cuzco'daki programından iki sonuç çıkarmış olabilirler. Çıkar gruplarının yeniliğe direnecek kadar güçlü olduğu yerlerde –örneğin Kızılderili emeği kullanan topraklı seçkinlerin durumunda– reformlar ya görmezden gelindi ya da etkisizleştirildi. Fakat artık eskisi gibi prestij ve kaynak sahibi olmayan geleneksel kurumlar hedef alındığında modernizasyon daha başarı oldu. Böylece itaatkârlığa karşı cumhuriyetçi özgürlük kavramı ve hayır işlerinden ayırt edilmiş devlet eylemleri fikri ortaya çıktı. Bolivar yetimhane, devlete bağlı erkek okulu ve yeni bir kız okulu kurulması için kararname çıkarıp bunların masrafının manastırlardan alınacak mülk ve gelirlerden edinilmesini öngörerek Cuzco manastırlarını epeyce zayıf düşürdü.[98] Bolivar'ın dünya görüşü kazananları kapsadığı gibi kaybedenleri de kapsıyordu. Üstelik sıradağlardan bakınca Peru da daha iyi bir yer gibi görünüyordu. İki yıllık çalkantılı bir dönemin ardından yakın arkadaşı Fernando Penalver'e şöyle yazıyordu: "Şu anda bu ülke Kolombiya'dan daha huzurlu ve kurtarıcılarına karşı hayran olunası bir saygı ve minnettarlık duyuyor."[99] Ayrıca Ekvadorlu şair Jose Joaquin Olmedo'nun yazdığı bir kasideyi eleştirmeye bile vakit bulmuş, ona Alexander Pope'u örnek almasını tavsiye etmişti. Anlaşılan, Pope'un *İlyada* çevirisinden Kurtarıcı'nın haberi vardı.[100]

Cuzco'nun tarihi eserlerinden ayrılıp İnka İmparatorluğu'nun başka önemli kalıntıları arasından güneye seyahat ederek Puno ve Titicaca Gölü'ne vardı. Sonra da Ağustos başında son kurtarma yolculuğuna çıktı. General Sucre onunla Zepita'da buluştu ve birlikte Desaguadero'yu aşıp Yukarı Peru'ya geçtiler.

9. Bölüm

Zorlukların Adamı

Desaguadero'yu Aşmak

Kurtuluş inişli çıkışlı bir süreçti. Venezuela'dan itibaren bir fetih diğerini izlemişti ve daima ufukta yeni hedefler beliriyordu. Bu seferler silsilesi boyunca Bolivar büyük düşünme, aniden gelişen olaylara incelikli tepkiler üretme ve yılmaz iradesini kullanma fırsatı buluyordu. Onun yönetiminde Devrim, İspanyol İmparatorluğu'na karşı on beş yıl boyunca uzun ama kesin bir ilerleme kaydetmişti. Ama yine de Kurtuluş'un bir sınırı, düşman ordularının bir sonu vardı. Son zaferle birlikte ileri hücum durdu ve kurtarıcılar dizginlere asılıp çevrelerine baktıklarında İspanyolları değil Amerikalıları gördüler. Kurtuluş sahnesi artık yerini yeniden yapılanmaya bırakmıştı. Devlet inşası da Kurtarıcı'nın becerileri arasındaydı ve onun için bir başka zafer sahnesiydi fakat burada yeni düşmanlar vardı ve sorunlar değişikti. Yarattığı dünyada kimsenin onun eşiti olmaması, herkesin onu eleştirmesi de kaderin bir oyunu olmalı. Santander'e kendini "zorlukların adamı" diye tarif ederken, 1826 yılında olacakları, Devrim'in sonunu ve savaş sonrası sorunların, yani kendi sorunlarının başlangıcını önceden görüyordu.

Son İspanyol işgal ordusu Yukarı Peru'daydı. Buenos Aires'in Mayıs Devrimi'ni ihraç çabalarını bu ordu püskürtmüştü. Kızılderililerin sayıca çok fazla olduğu bir toplum yapısını devirmeye gönülsüz kreollere liberal doktrinler hiç çekici gelmemişti. *Mestizo* gerilla çeteleri direnişi canlı tutuyorlar ama onlar da ulusal bağımsızlıktan ziyade İspanya ya da Arjantin'in dışarıdan kontrolünden kurtulmak için mücadele ediyorlardı; 1819'dan önce Bolivar'ın adını bile duymamışlardı.[1] Kreollerin ve *mestizo*ların tersine Kızılderililer bireysel saiklere değil geleneksel ittifaklara göre kralcıların ya da gerilla şeflerinin yanında yer alıyor, hiçbir kazançları olmayacağı için savaştan uzak duruyorlardı. Yarımadalı liderler Aşağı Peru'da Bolivar'la savaşırken, İspanyol kuvvetleri katı kral-

cı kreol subaylara bırakılmıştı. Kreol seçkinlerin çoğunluğu da kralcıların tarafındaydı ya da en azından onlara karşı çıkmıyordu. 1823'te La Pazlı bir *mestizo* ve eski kralcı General Santa Cruz Yukarı Peru'yu istila ettiğinde, Kurtuluş'a verilen desteğin cılızlığını ve kralcı güçlerce sarıldığını hemen fark edip çekilmişti.

Yukarı Peru'nun muhafazakârlarının lideri Pedro Antonio Olaneta'ydı. Genel validen daha kralcı, kraldan daha mutlakıyetçi olan bu komutan ister İspanyol generali, ister cumhuriyetçi lider olsun tüm liberallere düşmandı. Genel Vali La Serna'yı tanımayarak kral ve din için ölümüne mücadele edeceğini bildirmişti. Onun isyanı İspanyol cephesini bölmüş, Yukarı Peru'nun kreol seçkinlerinin bakış açılarında değişikliklere yol açmıştı. Kreollerin yaptıkları tercihlerin altında inanç değil fırsatçılık yatıyordu. İspanya'nın Amerika'daki son kalesinin yıkılacağını düşündüklerinden, çıkarlarını, topraklarını ve Kızılderili emeği kullanma haklarını korumak için alternatif bir rejim arayışına girmişlerdi. Böylece, Yukarı Peru için bir tür özerklik oluşturmaya karar verdiler. Bunun anlamı mutlak monarşinin sözcüsü Olaneta'nın yanında mı kalmaktı? Yoksa liberal cumhuriyet getirecek olan Bolivar'a yanaşmak mıydı? Bu sorunun cevabını savaş verecekti.

Bolivar, Ayacucho'dan sonra, Yukarı Peru'yu kurtarma işiyle Sucre'yi görevlendirdi. Büyük mareşal kısa zamanda dağlardaki İspanyol hâkimiyetinin kalıntılarını temizleyip 24 Aralık 1824'te Cuzco'ya girdi, sonra da Desaguadero'yu aştı ve bir yandan Yukarı Peru'ya doğru dikkatle ilerlerken bir yandan da hem Olaneta'yla görüşmeler yapıp hem de işgal ettiği toprakları genişletti. Olaneta'nın kuvvetleri Sucre'nin kurtuluş ordusuna katılma çağrısına yanıt vererek kitleler halinde firar etmeye başladılar. Kreoller de uzaktaki krala sadakat ile hemen önlerindeki Bolivar ve Sucre'nin gücünü tanımak arasında tercih yapmak zorunda kalmışlardı. Olaneta tercihini kraldan yana yaptı. Ama kreollerin çoğunluğu kazanan tarafı seçti ve resmen yapmadıkları bir devrimi devraldı. Cochabamba, La Paz ve diğer şehirler taraf değiştirdiğini açıkladı. Nihayet, köşeye sıkışıp tecrit olan Olaneta da, Tumusla Muharebe'sinde (1 Nisan 1825) ölümcül bir yara aldı ve kuvvetleri yenilgiye uğradı. Güney Amerikan devriminin bu son muharebesinin ardından Sucre, Bolivar'ın deyimiyle üç yüz yıldır İspanya'nın hazinesi olan Potosi'yi işgal etti.

Yukarı Peru neydi? Ülke mi? Halk mı? Eyalet mi? Sucre, La Paz'da çıkardığı bir kararnameyle (9 Şubat 1825) Yukarı Peru'nun fiili bağımsızlığını ilan etti. Ordunun yönetmeye değil kurtarmaya geldiğini ısrarla belirtiyordu. Yukarı Peru artık eskisi gibi Buenos Aires'e bağlı olamazdı çünkü Buenos Aires bu eyaletleri hukuken temsil eden bir hükümete sahip değildi. Nihai çözüm eyaletlerin kendilerinden gelmeli ve Peru ile Buenos Aires arasında bir anlaşmaya dayanmalıydı. Bu arada, Yukarı Peru'da genel meclis hükümet biçimine karar verene kadar kurtuluş ordusunun kumandanı yetkileri elinde tutacaktı. Sucre liderin siyasi düşüncesini bu kararnameyle yansıttığı kanaatindeydi. Ama profesyonel kurtarıcı Bolivar bu girişimi onaylamadı ve Sucre'ye siyasi hak dağıtıcısı değil ordu komutanı olduğunu hatırlattı; üstelik Sucre *uti possidetis* prensibini çiğnemişti. Bu prensip uyarınca yeni devletlerin kaderi, sömürge döneminin büyük idari birimlerinin yetki alanlarına göre belirleniyordu.[2] Bolivar Lima'dayken düşüncelerini Santander'le paylaştı.

> Yukarı Peru resmen Rio de la Plata'ya ait; aslında İspanya'nın; ayrı bir devlet isteyen halkının arzusuyla bağımsız; öte yandan Peru'ya ait çünkü daha önce Peru'nundu ve Peru onu geri istiyor... Burayı Rio de la Plata'ya vermek anarşiye sürüklemek demektir. Peru'ya vermek bizim kurduğumuz uluslararası hukuku çiğnemek anlamına gelecektir. Üzerinde yaşayanların talebi üzerine yeni bir cumhuriyet yaratmak ise benim sorumluluğunu yüklenmek istemediğim bir yenilik olacaktır çünkü ancak bir Amerikan meclisi buna karar verebilir.[3]

Aslında üç ay sonra Bolivar, muhtemelen kendi rolünü gasp eden Sucre'ye öfkesi dindiğinde 9 Şubat Kararnamesi'ni onayladı. Gerekçeleri gayet sağlamdı: Ne Arjantin'in ne de Peru'nun birbirine toprak vermeye yanaşmayacağını biliyordu. Kendisi de bu değerli madencilik bölgesini vererek bu ülkelerden birinin gücünü artırmak istemiyordu. Üstelik Yukarı Peru'nun kendi fikrini de göz önüne alıyordu.

Bu yeni ülke için Bolivar devriminin anlamı neydi? Bu devrim gerçekten Bolivarcı mıydı? 10 Temmuz 1825'te Chuquisaca'da, yani dört isimli şehirde bir "temsilciler" meclisi toplandı.[4] Nüfusu bir milyonun üstündeki ülke kırk sekiz delege çıkarmıştı. Bunlar da okuryazarlık ve mülk sahipliği gibi kısıtlı ve karmaşık bir oy hakkı düzenlemesiyle seçilmişti. Örneğin Santa Cruz gibi büyük bir eyalet okuryazar eksikliği ne-

deniyle sadece iki delege gönderebilmişti. Delegelerin en az otuz tanesi meclisin toplandığı Chuquisaca Üniversitesi mezunlarıydı. Sadece iki delege gerçek bir savaşa katılmıştı ki bunların ikisi de gerillaydı. Böylece kreol aristokrasisi mirası devralmış oluyor, toplumsal hiyerarşide *–caballero*lar, *cholo*lar, *indio*lar (yerliler-e.)– İspanyolların yerini dolduruyorlardı. Gelecek nesillerde de bu durum aynen devam edecekti. Meclisteki yerel seçkinler bir araya gelmişlerdi. Bunların arasında General Olaneta'nın yeğeni Casimiro Olaneta gibileri çoktu. Bunlar ilk başta kralcıydılar, sonra Olanetacı olmuş, son dakikada bağımsızlık saflarına katılmışlardı ve şimdi de ulusu değil yönetici sınıfı temsil ediyorlardı. Onlara göre bağımsızlık, siyaseti kontrol etmek ve himayecilik demekti. Sadece Yukarı Peru'da hüküm sürmeye razı ve başkasıyla hükümeti paylaşmamaya kararlıydılar. Meclis 6 Ağustos'ta bağımsızlığını ilan etti ve yeni cumhuriyete Bolivar adı verilip sonradan Bolivya'ya çevrildi. Ayrıca, Kurtarıcı'ya en üst düzey yürütme gücü verildi. Delegeler Bolivar'dan Bolivya'nın anayasasını hazırlamasını da istediler. Cuzco'dan Puno'ya gitmekte olan Bolivar bu kararları haber aldı ve Ağustos'ta yeni bir ülkeyi kutlamak üzere hareket etti.

Bolivar Bolivya'ya yaklaşırken Sucre Desaguadero'nun kuzeyinde onunla buluşmaya geldi. Kurtarıcı'yı selamlamak üzere atından inerken kılıcı kınından düştü. Akşamleyin O'Leary'ye bunun kötü bir işaret olduğunu söyledi. Ertesi gün hizmetkârlarından biri terbiyesizlik edince kılıcının yanıyla ona vurdu ve kılıç kırıldı. "Bu daha da kötü bir işaret," dedi O'Leary, "artık talihsizlik peşini bırakmayacak." "Ben de öyle düşünüyordum," diye cevap verdi Sucre.[5] Talihsizliklerin de vakti gelecekti ama kısa vadede işler iyi gidiyordu. En azından Kurtarıcı böyle düşünüyordu. Güney Andlar'daki doğa harikaları Bolivar'ın moralini yükseltmişti ve dağ yollarında onuruna dikilmiş takların altından geçerken İmparator Napoleon'un Alpler'den zaferle geçişini nasıl kıskandığını anlatıyordu subaylarına. 18 Ağustos'ta ulaştığı La Paz'da zafer alayıyla karşılandı. Kendisine armağan edilen elmas kakmalı altından tacı Sucre'ye verdi: "Bu ödül muzaffere, Ayacucho kahramanına aittir."[6] La Paz buna karşılık olarak Bolivar'ın liberal fikirlerinden faydalandı fakat idari ve dini istismarlara karşı reformlarının hepsi de anında hoş karşılanmadı. 20 Eylül'de La Paz'dan ayrılıp yaylaları geçerek Oruro'ya yöneldi ve her biri öncekinden yüksek görünen dağ silsilelerini geçtikten son-

ra nihayet Potosi'ye vardı. Şehrin idari amiri, And ordusunda savaşmış bir İngiliz olan General William Miller tarafından renkli kutlamalar ve Kızılderili törenleriyle karşılandı.[7] Ayrıca Brezilya'yla savaşmak için Kolombiya ordusunun yardımını isteyen iki Arjantin temsilcisi de onu bekliyordu. Kolombiya'nın çıkarlarını ilgilendirmeyen ve Bolivar'ın yeteneklerinin dışında kalan bir projeydi bu ama yine de diplomatik bir zarafetle yanıt verdi. O sırada Şili ve Peru Madencilik Birliği adına Potosi'de bulunan İngiliz Kaptan Joseph Andrews, Kurtarıcı'nın gergin, ilgiden sıkılmış ve bitkin göründüğünü düşünmüştü; endişeli bir yüzü, delici gözleri vardı ve çok hızlı konuşuyordu, ama aynı zamanda çok "candan, toksözlü bir adamdı ve İngilizler gibi tokalaşıyordu".[8]

Sağlığı uzun zamandır nazik durumda olan Bolivar ne yükseklikten rahatsız olmuş ne de zafer yürüyüşlerinden geri kalmıştı. İmparatorluk refahı ve gücünün simgesi, aynı zamanda Devrim'in en önemli ganimeti olan yüce gümüş dağın zirvesine Sucre ve diğer subayların eşliğinde katır sırtında zorlu bir tırmanış yaparak, son aşamada ise yürüyerek ulaştı. Dağın tepesinde dondurucu rüzgârlar eserken Kolombiya, Peru ve Arjantin'in bağımsız bayraklarını açtılar ve Amerikan Devrimi onuruna kadeh kaldırdılar. Oradaki herkes için, bilhassa Kurtarıcı'nın ta kendisi için unutulmaz bir andı bu. Çıplak *paramo*dan, Orta Cordilleraların ötesine, kuzeye bakarken; büyük yolculuğunun Orinoco'nun kıyılarında ve Karayipler sahillerinde başlayan, Venezuela'nın geniş ovalarından, Kolombiya'nın tepe ve vadilerinden, Ekvador'dan geçen, nihayet Peru'nun hayranlık uyandırıcı dağlarında son bulan destanını görüyordu adeta. O anda on beş yıllık yürüyüşler ve savaşlar, başarısızlıklar ve başarılar, acılar ve sevinçler; on beş yıllık şan ve şeref geçiyordu aklından.[9]

Duygusal bir andı ama çok uzun sürmeyecekti. Her zamanki sıralamayı izleyerek –fethetmek, söylev vermek ve ayrılmak– tüm itirazlarına rağmen Sucre'yi Bolivya'nın başında bırakıp siyasi hayatta ilerlemek üzere Lima'ya döndü. Efsaneye bakılırsa kısa süreli bir sevgilisini, Arjantinli bir generalin karısı olan Maria Costa'yı da orada bırakmıştı. Daha sonra, bu kadının oğlu olan Jose Antonio adlı kişi Simon Bolivar'ın oğlu olduğunu iddia etmiştir.[10] Bolivar Chuquisaca'ya geçtiğinde bir kararname yayınlayarak "ahlaksızlığı besleyen" müstehcen yayınları yasakladı, Genel Meclis'in bir sonraki toplantısını 25 Mayıs 1826'ya

erteledi ve idari yetkilerini Sucre'ye devretti.[11] Yoluna devam edip Cochabamba ve Arica'ya geçti, 2 Şubat 1826'da oradan Chimborazo adlı gemiyle ayrılıp 7 Şubat gecesi Chorillos'a ulaştı. Buradan kuzeye doğru kısa bir yolculukla Lima'ya ve La Magdalena'daki konutuna varılıyordu. 10 Şubat'ta alkışlayan kalabalıklar, bayraklar arasında, zafer taklarının altından geçerek Lima'ya girdi.

Kendi adını taşıyacak anayasayı hazırlamak için yazılarını, taslaklarını ve düşüncelerini toplamaya başlamıştı bile. Kıvançla oturup bunları kağıda geçirmeye koyuldu. "Bolivya Cumhuriyeti bana özel bir sevinç aşılıyordu. Öncelikle adı, sonra tüm avantajları aklıma geliyordu. Hiçbir terslik yoktu. Elle yoğrulmaya yazgılı gibi görünüyordu. Bu ülkenin kaderini ne kadar düşünürsem, küçük bir mucize olduğunu o kadar iyi anlıyordum."[12] Bu görevi kabul etmek onu gururlandırmıştı: "Başka hiçbir madalya ya da övgü almasam bile, tüm bir halka isim vermiş olmak ruhumun ve yüreğimin dolup taşmasına yetecektir."[13] Kendi deyişiyle hür bir halkın idaresi için yasaları saptamak çok zor bir işti ve bunun için var gücüyle çalıştı. 12 Mayıs'ta anayasayı tamamlamış ve göndermişti; elbette postaya vermemiş, Albay William Ferguson ile Yüzbaşı Belford Hinton Wilson'a teslim etmişti. Onlar da Chuquisaca'daki Sucre'ye anayasayı vermek için yirmi bir günlük destansı bir yolculukla bin sekiz yüz mil yol kat etmişlerdi.[14] 18 Mayıs'ta Peru da Bolivya'nın bağımsızlığını kabul etti.

Bolivarcı Aydınlanma

Devrim son safhalarına doğru ilerlerken, Bolivar'ın zihnini hep Amerika'nın güçlü hükümet ihtiyacı meşgul ediyordu. Bolivya anayasasının taslağını hazırlarken de aklında bu mesele vardı.[15] Siyasi düşüncesinin doruğuna ulaştığı bir evrenin ürünüydü bu çalışma. Savaşın bittiği ve barışın sağlanmayı beklediği bir döneme ait "büyük düşüncesi" nihayet olgunluk döneminde kağıda dökülerek ifadesini buluyordu. Tiranlıkla anarşi arasındaki dengeyi bulmak üzere ömür boyu süren çabaları şimdi düpedüz otoriterliğe doğru itiyordu onu. Lima'daki İngiliz Konsolosu'na, "kalbinin daima özgürlük için çarptığını, ama kafasının onu aristokrasiye götürdüğünü," söylüyordu. "Özgürlüğün prensipleri çok hızlı yerleştirilirse anarşinin patlak vermesi ve beyazların yok edil-

mesi kaçınılmazdır."[16] O'Leary'nin de izah ettiği üzere, "devrimleri kışkırtacak teoriler değil, onları kontrol edebilecek bir sistem bulmak istiyordu. Kötü tasarlanmış feci bir demokrasi ruhu Amerika'da şimdiden bir sürü kötülük üretmişti ve etkilerinden sakınmak için frenlenmesi gerekiyordu."[17]

Yeni anayasada güçler ayrılığı –yasama, yürütme, yargı– korunuyordu, hatta bunlara bir de elektör gücü eklenmişti. Buna göre her eyaletteki yurttaşlar bir elektör seçiyorlar ve elektörler kurulu da temsilcilerini seçip belediye başkanı ve yargıçları atıyorlardı. Yasama organı, hepsi seçilerek makama gelen üç ayrı yapıya –tribünler, senatörler ve sensörler– bölünmüştü. Tribünler mali meseleler ve önemli politikalar konusunda vazifeliydiler; senatörler hukukun ve dini himayenin bekçileriydi; sensörler ise medeni hak ve özgürlüklerin, kültürün ve anayasanın korunmasından sorumluydular. Kısacası, bu anayasa daha önceki "ahlaki güç" nosyonunun biçimsizce canlandırılmasından ibaretti. Başkan meclis tarafından ömür boyu görevde kalmak üzere atanıyordu ve yerine geçecek kişiyi atama yetkisine sahipti. Bolivar bunu "cumhuriyetçi fikirlerin en ilham vericisi" olarak adlandırıyor, başkanın "bir güneş gibi yörüngesinde sabit durarak evrene hayat vereceğini" söylüyordu.[18] Başkanın başkan yardımcısını atama hakkı da vardı. Başkan yardımcısı başbakan görevini görüyor ve başkandan sonra onun yerine geçiyordu. Böylece "seçimlerden uzak duruluyordu çünkü seçimler cumhuriyetlerin en büyük musibetidir ve ancak anarşi üretir." 1819'da Angostura'daki açıklamalarından yedi yıl sonra uğradığı hüsranın ifadesiydi bu. Angostura'da şöyle diyordu: "Otoritenin aynı kişide kalması çoğunlukla demokratik hükümetin sonu demektir. Tekrarlanan seçimler işleyen bir hükümet sistemi için temel önemdedir."

Bolivar'ın gerekçeler göstererek belirttiği üzere anayasa liberal yönelimliydi. Özgürlük, eşitlik, can ve mal güvenliği gibi medeni hakları ve güçlü, bağımsız yargıyı getirmişti. Ayrıca eşitlik de kutsal sayılmıştı. Anayasada sosyal ayrıcalıklar kaldırılıyor ve "anayasa kabul edildiği gün" kölelerin özgür olduğu ilan ediliyordu. Bolivar özgürlük kavramının altında yatan sorunların farkındaydı. Amerika'da özgürlük artık İspanyol monarşisinden kurtulmak anlamına değil, cumhuriyetçi devletten kurtulmak anlamına geliyordu ve bunun için de sağlam bir zemine ihtiyaç vardı. Takdiminde "Tanrı insanı özgürlüğe yazgılı kılmıştır" di-

yordu. Kökenleri ilahi güçte emniyetteydi ama bir sınırlayıcı kurala ihtiyaç vardı. Bu kuralı da kamu çıkarı ve güvenlikte buluyordu. Fakat sadece teorik özgürlükten bahsetmiyordu. Kurtarıcı uygulanabilir bir özgürlük peşindeydi; toplumun yaşayışını etkileyecek bir özgürlük. Anayasayla yaratılan güçlü ve tavizsiz kurumların temel gerekçesi de bu özgürlüğün teminiydi.

Kimi gözlemciler gerçekten etkilenmişlerdi. İngiliz Konsolosu bu anayasanın "kesinlikle İngiliz anayasası temelinde hazırlanmış" olduğuna inanıyordu; çünkü anayasa "faydalı özgürlüğe" izin veriyor, ama "halk gücünün kötü amaçlar için kullanımını önlüyordu."[19] Londra'da, Bolivar'ın arkadaşı Sir Robert Wilson, Kuzey Amerika anayasası eleştirisinin, köleliğin çok sağlam köklere sahip olduğu bir ülkede şaşırtıcı olmadığını, ama bu ülkede Aydınlanma fikirlerinin etkinliğini giderek artırdığını yazıyordu.[20] Bolivar'ın kendisi de, başkan üzerindeki anayasal denetimin "eşsiz sıkılıkta" olduğunu iddia ediyordu; çünkü başkanın yetkileri bakanlar tarafından sınırlanıyordu ve bakanlar da hem sensörlere karşı sorumluydular hem de savcılar tarafından soruşturulabiliyorlardı. Bolivyalıları kendilerine "aynı anda saldıracak iki korkunç düşman"a karşı uyarıyordu. *Tiranlık* ve *anarşi* minik özgürlük adasını çevreleyen baskı okyanusunun temel taşlarıydı. Halkın kurtuluşu anayasada kutsal sayılan kurumlar ve özgürlüklerde olabilirdi ancak.

Ama halefini seçme hakkına sahip ömür boyu başkan, yani yürütme gücü anayasaya damgasını vurmuştu.[21] Kendine has fikirleri olan ve kolay kolay da fikirlerini değiştirmeyen Sucre anayasayı ve ömür boyu başkanlığı destekliyor ama tartışmalı olduğunu da biliyordu: "Anayasayı takdim etmek için şahsen gelmen gerektiğini düşünüyorum çünkü ömür boyu başkanlık maddesi binlerce sorun yaratacaktır ve hepsiyle başa çıkabilir miyim bilemiyorum."[22] Bir başka deyişle, Kongre'de muhalefet vardı ve bazıları çok makul argümanlar öne sürmüş, ömür boyu başkanlığın bir tür cumhuriyet monarşisi yaratarak bir süre sonra babadan oğla geçeceğinden korktuklarını belirtmişlerdi. Bu göreve kendisinin atanacağını bilen Sucre ilk başkanın sadece Kongre'nin oyuyla değil, halk oyuyla seçilmesini önerdi.[23] Ama madde herhangi bir düzeltme yapılmadan kabul edildi. Kızılderililere oy hakkı verip vermemek konusunda da sert tartışmalar oluyordu çünkü anayasa okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı tanımıyordu. Egemenlik halkınsa, Bolivyalıların üçte

ikisi Kızılderili olduğuna göre oy kullanamamalarının adaletsiz olacağı öne sürülüyordu. Kimileri eğitim sayesinde niteliklerin gelişeceğine, kimileri de cehaletin siyasi katılıma engel olduğuna dikkat çekiyordu. Kongre okuryazarlık şartını 1835'e kadar ertelemek konusunda uzlaşmaya vardı.[24] Din konusunda ise hiç taviz verilmedi. Bolivar din meselesine hiç girmek istemiyordu; bununla birlikte, Kongre, Cumhuriyet'in tek resmi dinini Katoliklik olarak tanımlamakta ısrar etti.

Liberallerin yanı sıra birçok muhafazakâr Amerikalı da ömür boyu başkanlık fikri karşısında infiale kapılmıştı. Hiç şüphe yok ki Peru'daki ürkütücü anarşi ve Bolivya'da istikrarın önündeki engeller Bolivar'ın ömür boyu başkanlık tercihinin izahında işe yarayabilirdi. Ama öte yandan anayasayı diğer Amerika ülkelerine ihraç etmek istediği de doğrudur. Güney Amerika'da çabucak beş edisyon yapıldı ve Kolombiya'daki dostlarına, meslektaşlarına ve düşmanlarına kopyalar gönderildi. Paez de listedeydi. En önem verdiği devletlerden biri olan İngiltere'yi ikna edip tarafına çekme amacı taşıyan bir Londra edisyonu da vardı. Anayasayı "Avrupa ile Amerika arasında, asker ile sivil arasında, demokrasi ile aristokrasi arasında, emperyalizmle cumhuriyetçilik arasında bir ittifak, bir ahit belgesi" olarak değerlendiriyordu.[25] Daha geniş kitlelere anayasayı önerirken de "federalizmin tüm avantajlarının, merkezi hükümetin tüm kuvvetinin ve monarşik rejimlerin istikrarının bu belgede birleştirildiğini" iddia ediyordu.[26] Nitekim ömür boyu başkanlıktan bilhassa kıvançla bahsediyor, babadan oğula geçen monarşiden üstün olduğunu söylüyordu; çünkü başkan kendi halefini atıyordu ve bu halef başarıları sayesinde o kademeye yükseliyor, iktidarı kan yoluyla miras almıyordu. O'Leary'ye göre Bolivya anayasası, özgürlükleri engellemek şöyle dursun, tam da özgürlüğün, yani anarşi ve devrimden azadeliğin savunusu ve garantisiydi. Anayasaya eşlik eden hitabede bunu görmek mümkündür: "Anayasayı yazan kişi savaş meydanlarında özgürlüğün en ünlü savunucusu olduktan sonra çalışma odasında olağanüstü belagatle özgürlük davası için mücadeleye devam etmiştir."[27]

Bolivar'ın güçlü bir şahsi iktidar anlayışı vardı ve sadece askeri seferlerde değil, devlet inşasında da şahsi iradesini kullanmayı daima zorunlu görmüştü. Aktif bir hükümet güçlü ve kısıtlamalardan azade olmalıydı. Kurumsal denetimin sıkı bağlarından kurtulmak ve iradesini dayatabilmek için şahsen özgürlük istiyor, hem savaş alanında hem de

hükümette iradesini dayatabilmek için mutlak iktidara ihtiyaç duyuyordu. Bolivya anayasası işlevsel açıdan da değerlendirilebilir. Bolivar özgürlüğü asla başlı başına bir amaç olarak görmemişti. Ona göre daima ikinci bir soru daha vardı: Neden kurtulup özgür olmak? Hükümetin sadece hakları savunmak, imtiyazları korumak, himayeciliği hayata geçirmek gibi pasif rollerle sınırlı olmadığını düşünüyordu. Hükümet insan mutluluğunu azamileştirmek için vardı ve işlevi de çıkarları tatmin etmek kadar politikalar da üretmekti. Yeni ülkelerin etkin bir reform aracı olarak güçlü hükümete özellikle ihtiyaç duyduğunu o da biliyordu. Hazırladığı anayasanın liberal ve reformcu olduğundan hiç şüphesi yoktu: "Kolombiya anayasasından daha liberal ve kalıcı;" üstelik köleliğin kayıtsız şartsız kaldırılmasını ve tüm imtiyazların iptal edilmesini de içeriyordu bu anayasa. Bolivarcı devletin örneği olarak Bolivya'yı göstermek mümkün olabilirdi. Bolivar ile Sucre, anayurtları Venezuela'dan çok uzakta, Andların ücra bir köşesinde tarihi bir devlet inşasına giriştiler. Önlerinde *tabula rasa** değilse bile en azından kendi gündemleri vardı.

Bolivar ömür boyu başkanlık yapabilecek ve buna layık olabilecek tek kişinin Sucre olduğunu düşünüyordu. Ama Sucre ömür boyu başkanlık istemiyordu ve 1826'da Bolivya Kongresi anayasayı benimseyip Sucre'yi seçtiğinde (28 Ekim), bu görevi 1828'de bırakmak kaydıyla kabul etti. En büyük arzusu Quito'ya dönüp nişanlısı Solanda markizi Mariana Carcelan y Larrea'yla evlenmekti. Ama görevini hakkıyla yaparak Bolivya'yı Aydınlanmacı mutlakıyetçiliğin, yani Bolivar'ın fikirlerini yansıtan iktisadi kalkınma ve sosyal reform macerasının bir modeli haline getirdi. Bunu tam anlamıyla başaramadıysa bile, en azından politikaları hep bu yönde oldu. Değişimin önündeki engeller çok güçlüydü ve Güney Amerika'nın başka yerlerinde Bolivar'ın kendisi de bu engellerle karşılaşmıştı. Kreoller muhafazakârdı, iktisadi ufukları atıl *hacienda*larla rantiye ve devlet makamları elde etmekle sınırlıydı; yenilik faaliyetlerine, alışkanlıkları gereği ilgisizlerdi toplumsal bakışları derin ve katı bir eşitsizliğe dayanıyordu. Kongre'de baskın olduklarından anayasanın din ve seçimle ilgili bazı ayrıntılarını liberalizme karşıt yönde değiştirmişlerdi. Savaş ortamı zaten zayıf olan ekonomiye ağır

* Boş levha, beyaz sayfa-e.n.

bir darbe vurmuş, Kızılderili emeğinin ve beyaz sermayenin kaçışı madenciliği ve tarımı durma noktasına getirmişti. Sucre milli bir ekonomi inşa edebilmek için daha fazla gelir elde etmeliydi, bu yüzden de ilk hedefi daha eşitlikçi ve üretken bir vergi sistemi yaratmak oldu. 1826'da kongre *alcabala*yı kaldırdı ve temel tüketim maddeleri üzerindeki diğer vergileri de azalttı. Bu kendi çıkarlarınaydı. Ama asıl sınav doğrudan vergilendirme konusunda verilecekti. Kızılderili vergisini 22 Aralık 1825 tarihli bir kararnameyle Bolivar bizzat kaldırmıştı. Onun yerine gelir ve mülk vergisi gelmişti, ki bu da beyazların ve asimile olmuş *mestizo*ların uzun zamandır faydalandığı mali imtiyazların devrimci bir şekilde kaldırılması anlamına geliyordu. Bu çıkar grupları yeni politikalara inatla direndiler ve sömürge dönemi vergi sistemini geri getirmek için vicdansızca bir kampanya başlattılar. Cochabamba'da sayım memurları, içeridekiler arka tarafından çıkana kadar kapıyı açmayan hane halkı tarafından aldatılıyordu.[28] 1826 Temmuzu'nda Kızılderili vergisi tekrar devreye sokuldu ve Aralık'ta da gelir ve mülk vergileri kaldırıldı. Böylece bir yıl içinde ülke ayrımcı ve eşitsiz sömürge vergi sistemine geri dönmüş oldu. Sucre'nin de işaret ettiği üzere, ezilen sınıflar kendi içlerinde bölünmüş durumdaydı: "*Cholo*lar Kızılderili olarak sınıflandırılmak istemiyorlardı ve Kızılderililerin bile aralarında ayrımlar vardı."[29]

Yine de Bolivya'nın gümüşü vardı, ama bunun da çıkarılması gerekiyordu. Sektöre yüklü miktarda sermaye yatırmak, işletmeleri genişletmek, makineler almak ve sondaj yapmak zorunluydu. Bunlar için gözler yurtdışına çevrildi ki bu da Londra para piyasasında arayışa girmek anlamına geliyordu. Burada Potosi'nin olağanüstü zenginliklerine dair hayaller kolayca insanları etkisi altına alıp zihinlerini bulandırabiliyordu. 2 Ağustos 1825 tarihli kararnameyle Bolivar tüm terk edilmiş ya da işletilmeyen madenlerin devlet malı olduğunu, ya kiralanacağını ya da açık artırmayla satılacağını açıkladı. İngiliz konsolosuna göre bu sayede yaklaşık beş milyon pezo değerinde maden kamulaştırılmıştı.[30] Barış koşullarında işlemeye başlayan yeni yasa 1825'ten itibaren gümüş üretiminde küçük de olsa bir artış yarattı ve böylece madeni para üretimi de arttı. Potosi yöneticisi General Miller'a göre 1810'dan 1825'e kadar yıllık ortalama yarım milyon doların üzerine çıkamıyordu ama kurtuluştan sonraki ilk beş ayda bir milyonu bulmuştu.[31]

Yabancı yatırımdan daha da çarpıcı sonuçlar elde edilmesi bekleniyordu. Londra'daki spekülasyon çılgınlığı 1824-25'te İspanyol Amerikası'ndaki madenleri sömürmek üzere yirmi altı madencilik birliği kurulmasına yol açtı.[32] Bunlar arasında en çok sermaye toplayan ve destek alan Potosi, La Paz ve Peru Madencilik Birliği'ydi. Yönetim kurulunda altı parlamento üyesi vardı ve temsilcisi de James Paroissien'di. Şirketin temsilcileri Bolivya'da çok iyi karşılandılar; yasanın tam koruması ve pek çok mali imtiyaz sunularak maden ve müştemilat satın alma yetkisi aldılar. Ama Londra'daki cahil ve ihtiyatsız spekülasyon çöküşle sonuçlandı. 1825 Aralıkı'nda para piyasaları çökünce hayati sermaye akışı kesildi ve şirket Güney Amerika'daki yükümlülüklerini yerine getiremedi. Bu yüzden madencilik faaliyetleri aniden durdu. Makine, malzeme ve kaynaklara Arica limanında resmen ambargo koyuldu. Sermaye yetersizliği, şirket temsilcilerinin müsrifliği, vasıflı emek eksikliği ve teknolojik yetersizliklerin kurbanı olan şirket tasfiyeye zorlandı. Aslında İngilizler çok az yatırımdan çok fazla şey beklemişlerdi.[33] Potosi Madencilik Birliği'nin çöküşü Bolivya'nın gümüş üretiminde büyük ilerleme kaydetme umutlarını da söndürdü. Böylece hükümet, ekonomik ve sosyal reformlar, yollar, kamu işleri ve okullar için yatırım yapacak gelirden yoksun kaldı. Kalkınmanın temel gereği, yani dış güçlerden bağımsız giriş ve çıkış limanı olmayan ülke tümden iflas etmiş durumdaydı. Peru'dan Arica'yı satın almak için başarısız bir girişimde bulundu. Ardından Bolivar tarafından adı Puerto de La Mar olarak değiştirilen Cobija limanını kullanılabilir hale getirmeye çalıştı. Ama rekabetçi gümrük vergilerine rağmen burayı denizaşırı ticaret için bir çekim noktası haline getiremedi; Potosi'den beş yüz mil uzakta, Atacama Çölü'nün kenarındaydı ve ne yol, ne insan ne de su vardı.[34]

Bolivya aristokrasisi, tıpkı Peru'daki muadilleri gibi ülkenin az sayıdaki değeri üzerinde tekel oluşturmuştu ve hem toprak hem emek üzerinde amansız bir kontrole sahipti. On dokuzuncu yüzyıl başında Bolivya Kızılderilileri nüfusun yüzde 80'ini oluşturuyordu.[35] Bağımsızlığın şafağında hâlâ *mita, repartimiento*, topluluk vergisi, kilise vergisi ve ondalığı, *pongueaje* ve başka zorunlu bedelsiz hizmetlere tabiydiler. Ayrıca, beyazların topraklarında zorunlu tarım emekçisi olarak çalışıyorlardı. Kızılderili kabilelerinde yaşayanların durumu *haciendada* çalışanlarınkinden daha kötüydü çünkü birçok yetkiliye ve memura karşı bedel-

siz hizmet sorumlulukları vardı. Bağımsızlık, statülerini nispeten iyileştirdi. *Mita* kaldırıldı ve topluk vergisinin aksine bir daha ortaya çıkmadı. Bolivar Peru'da zaten denemiş olduğu politikaları 1825 Ağustosu'nda La Paz'da tekrar devreye soktu. Şahsi hizmeti kaldırarak tüm yurttaşların eşit olduğunu ilan etti. Ama kreoller işbirliği yapmadılar, Kızılderililer ise bunların kendilerini daha fazla ezmek isteyen zalim beyazların tuzağı olduğunu düşündükleri için geç tepki verdiler. Dolayısıyla bu politikaların etkisi ihmal edilebilecek kadar az oldu. Kızılderililerin önyargıları ve çekingenliği ile onları vahşice sömürüp kârına kâr katmak isteyen çıkar gruplarının çabaları bir araya gelerek Cumhuriyet hükümetinin en iyi niyetli görüşlerini bile etkisizleştirdi."[36] Bolivya Kızılderililerini yeni yasalara rağmen beyazlar tarafından sömürülmeyi sürdürdü, giderek daha çok Kızılderili *hacendado*lara bağımlılaştı ve kiraladıkları toprakların bedelini efendilerinin arazisinde ve evinde hizmet ederek ödediler.

Bolivar 1825'te tarımda değişiklik için bazı kararnameler çıkardı. Hedefi Bolivya'daki devlet arazilerini tercihen "yerlilere ve bağımsızlık mücadelesine katılıp ağır bedeller ödemiş olanlara" paylaştırmaktı.[37] Ama kırın sefaleti, aynı şeyi denediği Kolombiya'dakinden de beter olduğu için toprakların sadece orduya katılanlara değil tüm ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasına karar verdi: "Yaş ya da cinsiyet ayrımı olmaksızın herkes verimli arazilerden bir *fanegada* ya da sulaması az olan ve verimi nispeten düşük arazilerden iki *fanegada* alabilir;" bunun tek şartı araziyi alan kişinin bir yıl içinde toprağı işlemeye başlamasıydı. Ama Bolivya yönetici sınıfı bu reformları sabote etti çünkü özgür ve topraklı köylülerin bağımlı emek kaynaklarına bir tehdit olduğunu düşünüyorlardı. 20 Eylül 1827'de Bolivya Kongresi toprakların Kızılderililere paylaştırılmasıyla ilgili kararnameleri "ilgili birimlerin idarecileri Kızılderili sayısını ve kalan toprak miktarını bildirene, böylece herkese ne kadar verileceği kararlaştırılana" kadar askıya aldı. Bu da hayır demenin bir başka yoluydu. Bolivya yöneticilerinin tarım reformu konusundaki kesin cevabı buydu.

Bolivar'ın kölelik karşıtı politikaları da hiç hoşa gitmedi. 1825'te Bolivya Genel Meclisi Bolivar'a hizmetleri için bir milyon dolar ödül verdiğinde, "Bolivya'daki bin kadar siyah kölenin özgürlüğünü satın almak için kullanmak şartıyla" parayı kabul etti.[38] Ama bu şarta olumsuz ya-

nıt verildi. Fakat Bolivar 1826'da anayasada bu saldırıya karşılık verdi ve Bolivyalıları tanımlarken "şu ana kadar köle olan ve bu anayasanın kabulüyle serbest kalanların hepsi"ni de ekleyerek, "eski sahiplerine tazminat olarak verilecek miktarı belirlemek için özel bir yasa çıkarılacaktır" diye belirtti. Delegeler görünüşte buna uydular ama aslında Bolivar'ın metninde önemli bir değişiklik yapmışlardı. Yeni versiyonda eski köleler özgür yurttaşlar sayılıyordu "ama özel bir yasanın belirleyeceği yollar haricinde eski sahiplerinin evinden ayrılmalarına izin verilmiyordu."[39] Bu noktada temel konular emek ve tazminattı çünkü Bolivya'da büyük ölçekli plantasyon tarımı yapılmıyor olsa da, köleler konaklarda ve ev hizmetlerinde kullanılıyorlardı. Özellikle La Paz bölgesinde durum böyleydi ve köleler sahiplerinin kaybetmeye hazır olmadığı bir yatırımı temsil ediyorlardı. "Kabul edebilecekleri tek tazminat," diyordu Sucre, "kölelerin aynı *haciendalarda* borçlu emekçi olarak çalışmaya devam etmek zorunda bırakılmasıydı." Bunun da yeterli olduğunu düşünüyormuş gibi görünüyordu ancak Bolivar onunla aynı fikirde değildi.[40] Neticede bulunan çözüm, İspanyol Amerikası'nda köleliğin kaldırılması hususunda tipikti; köleliğin yerini özgürlük değil, kölelik benzeri bir emek aldı.

Bolivar ve Sucre'nin Bolivya'yı liberal ve zengin bir devlete dönüştürme girişimi başarısız oldu. Bolivar'ın siyasi okuryazarlık ütopyası da uçup gitti. Eğitim hem bir fırsat hem de bir sorundu. Kurtarıcı ilkokulların, yetimhanelerin kurulmasını emretmiş, dini kurumların gelirlerini çeşitli reformlar yoluyla buralara aktarmıştı. Ama aynı zamanda hâlâ sözcüklere sığmaz bir hayranlık beslediği eski hocası Simon Rodriguez'i halk eğitimi direktörü ve hayır kurumları idarecisi yapmıştı. Quito'daki nişanlısının hayallerini kuran Sucre, başka görevlerinin yanı sıra deli bir profesörü ve onun çılgınca projelerini de miras aldığını sonradan fark etti. Kısa süre sonra, kendi tabiriyle Don Samuel'in budalalıklarından şikayet etmeye başladı. Rodriguez, maaşlarını nasıl ödeyeceğini düşünmeden öğretmen orduları oluşturuyor, içinde dilenciden çok memur olan dilenci evleri kuruyordu. Ne isterse yapma özgürlüğüne sahip olduğunu ilan ediyor, yerli halka cahil vahşiler diye hakaret edip sürekli sorun yaratıyordu. Sucre önce Bolivar'ı gücendirmek istemedi, ama sonra bu serseri mayının istifasını kabul etmekten çok memnun oldu. Sucre Amerikalıları yönetme sanatında yetersiz kılan ve Avrupalılarla iliş-

kilerinde dezavantajlı konumda bırakan "sömürge eğitimi"nin kusurlarının farkındaydı. Okulları genişletme konusundaki kendi politikaları tamamen verimsiz de değildi fakat yine de eğitim alanı hem mali kaynak yetersizliği hem de öğretmen ve kitap yokluğundan mustaripti.[41]

Bolivarcı modernleşmenin kusurları Bolivya'da gün ışığına çıkmıştı. Dini kurumların imtiyazlarına saldırılması ve vergi reformunun eşitlikçi yönelimi geleneksel toplumun ana çıkar gruplarını, yani din adamlarını ve toprak sahiplerini doğrudan tehdit ediyordu. Bununla birlikte, yeni devletin onları karşısına alacak gücü yoktu.[42] Netice mali başarısızlık ve ekonomik büyümenin önüne yeni bir engel çıkması oldu. Yapılan deneme, bu yeni And cumhuriyetinin de, insan ve doğa kıymetleri olmadan rüzgârlı yaylaları kadar çorak ve çıplak olacağını göstermişti. Ama yöneticiler ellerinde bulunan pek az şeyi korumaya niyetliydiler ve bu da kendini milliyetçilikle gösterecek, Sucre kısa sürede bunun etkilerini hissetmeye başlayacaktı. Kolombiya birliklerinin sürekli varlığı yabancılara karşı gizli kalmış öfkeyi yüzeye çıkardı. Sömürge döneminden miras aldıkları şeyden mahrum bırakıldaklarını düşünen kinli Arjantinliler ve Perulular da bu öfkeyi körüklemek için ellerinden geleni yaptılar. Sucre şu raporu Bolivar'a iletti: "Portenolar ve Perulular ülkede Kolombiya birliklerine karşı öfkeyi kışkırtmak için çok çalışıyorlar." En sonunda Bolivar ona şu tavsiyede bulundu: "Senin yerinde olsam güneyde kalmazdım çünkü eninde sonunda Venezuelalı olmak gibi bir kusura sahibiz; tıpkı Peru'da Kolombiyalı olduğumuz gibi."[43] Peru hâlâ bu eyaletleri kendine bağlamaya hevesli olduğundan, Kolombiya karşıtı hissiyatı sömürme fırsatlarını hiç kaçırmıyordu, 1827-28'de içeride ayaklanma, dışarıdan da saldırı başlattı. 18 Nisan 1828'de bir Arjantinli çavuş ve iki Perulu'nun önderlik ettiği Chuquisaca isyanının ardından Peru bölgeyi istila etti ve böylece Bolivya'daki Bolivarcı aydınlanmanın da sonuna gelinmeye başladı. İlk isyanı bastırmaya çalışan Sucre sağ kolundan ciddi bir yara aldı ve 7 Temmuz'da hükümet Bolivya ordusundan tüm yabancıların atılması ve Kolombiya birliklerinin derhal çekilmesi için bir anlaşma imzalamak zorunda kaldı. Sucre bu işin içindeki ironiyi görmeden edememişti: Savaştan sağ kurtulmuştu ama şimdi barışta ölümle yüzleşmişti.[44] Bolivya'nın yaşayabilir bir ulus olma kapasitesi konusunda kötümser fikirlerle başkanlıktan ayrıldı ve Chuquisaca'da yaralı yatarken, 20 Nisan'da Quito'da vekaleten evlendiği yeni eşine kavuşmak

için Ağustos'ta Bolivya'dan ayrıldı. Orada geride bıraktıkları vardı: Rosalia Cortes ve iki yaşındaki oğlu.

Prensiplerden Uzaklaşmak

Kurtuluş saadeti çok uzun sürmedi. Şilililer ile Arjantinlilerin kurtarıcı kılığında ülkelerine girmesi ve Kolombiyalıların da gereğinden uzun kalması Perululların hiç hoşuna gitmiyordu. Savaş sırasında Kızılderili gerilla lideri Ninavilca Kolombiyalıları "hırsızlar çetesi" olarak tanımlamış, Peru'nun kaynaklarını sömürdüklerini söylemişti; şimdi de o zaman olduğundan daha popüler değillerdi.[45] Perululular Bolivar'ın diktatörlüğünden nefret ediyor, And konfederasyonu fikrinden hiç hoşlanmıyorlardı.

Bolivar 1826'da güneyden döndüğünde Peru milliyetçiliğinin tüm gücünü hissetti fakat çok fazla itibar etmedi ve bunu radikal idari reformlardan canı yanan çıkar gruplarının muhalefetine bağladı.[46] Callao'nun 23 Ocak 1826'da teslim alınmasıyla birlikte kurtarıcılık görevi tamamlandı. Bir zamanların büyük Amerikan İmparatorluğu'ndan geriye İspanya'nın elinde sadece Küba ile Puerto Rico'nun kalmış olması gibi büyük bir zafer kazandığı söylenebilirdi artık. Biraz rahat etmeyi hak etmişti ve ordusuyla birlikte Kolombiya'ya dönebilirdi. Ama yine de kaldı. Hükümetin başında önce General La Mar vardı, sonra yerine General Santa Cruz geçti, fakat idarenin arkasındaki güç Bolivar'dı. Perululların, varlığından giderek daha çok rahatsız olduğu Bolivar, komploların, Kongre'de muhalefetin ve ülke çapında yaygın eleştirilerin hedefi haline gelmişti. Komploları boşa çıkardı, Kongre'deki muhalefeti sindirdi ve eleştirileri de elinin tersiyle itti; Kolombiya birliklerine sonuna dek güvenebilirdi.

Öte yandan, ekonomik ya da toplumsal hayat konusunda çok az şey yapabiliyordu. Ekonominin geleneksel dayanakları ve Peru'nun ana ihraç malları olan altın ve gümüş savaş sonrası bunalımından mustaripti. Madencilik faaliyetleri, ulaşımın bozulması ile emek, civa, katır ve sermaye yokluğu yüzünden büyük darbe yemişti. 6 Haziran 1826 tarihli Ticaret Kanunnamesi liberal klişelerle başlamasına rağmen aslında çok kısıtlayıcıydı.[47] İç gümrük vergilerini ve *alcabala*yı düşürmüş ama tüm ithal mallara yüzde 30 vergi koymuştu. Likör, bazı kumaşlar, şeker ve

milli üretimle rekabet eden başka kalemlerde yüzde 80 koruyucu gümrük vergisi vardı; daha sonra bu oran yüzde 90'a çıkarıldı. Peru geniş kıyı şeridi boyunca bu aşırı gümrük vergilerini toplayabilecek kurumlara sahip değildi. Bu yüzden gümrük vergileri ne gelir getirdi ne de koruma işine yaradı. Kaçakçılık hazineyi büyük zarara soktu, ekonomi durgunlaştı ve yabancı tüccarlar bürokrasideki yozlaşma ve yavaşlıktan büyük zarar gördüler.

Nadir milli kaynakların tahsisatı, sömürge toplumundan miras alınan değer ve yapılara göre yapıldı. Toplumsal yapıda sadece marjinal değişimler yaşandı. Bağımsızlık sürecini atlatıp ülkede kalan İspanyollar Peru oligarşisiyle bütünleşerek toprak ve makam sahibi bir üst sınıf oluşturdular; zenginliği, iktidarı ve imtiyazları tekellerinde tutuyorlardı. *Mestizo*lar ve kıyılardaki özgür *pardo*lar hizmet sektörüne ve yerel atölyelere mahkum olmuşlardı. İlerleme çok yavaş gerçekleşiyordu. Bolivar'ın Peru deneyimi "üst sınıfın büyük bir kısmının İspanyol yöneticilerin önyargılarını ve kötü huylarını miras aldığını, alt sınıfları ezerken onları örnek aldığını" ona gayet iyi öğretmişti.[48] Kurtarıcı, açgözlülük ve eşitsizlik dünyasını değiştirecek gücü bulamasa da kendisini yozlaşmanın dışında tutmayı başarıyordu. 1826'da başkanlık maaşının on beş bin pezosunu hayır işlerine ve ihtiyaç sahiplerine dağıtıyordu. Kendi kafasında bu hem Kolombiya başkanlığını devam ettirmenin bir gerekçesiydi hem de hükümet gelirlerini tehdit eden müsrifliği azaltmış oluyordu.[49]

Kölelik azaldı ama kaldırılamadı.[50] San Martin köle ticaretinin kaldırılmasını onaylamış ve köle sahiplerine tazminat ödeyip köleleri askere alma yolunda politikalar izleyerek köleliği kaldırmaya çalışmıştı. Ama köle sahipleri bu ılımlı programa bile karşı çıkmışlardı. Onların gözünde köleler hem işgücü hem de yatırımdı. Böylece kölecilik ve köle sahiplerinin geri kalan mülkleri bağımsızlaşma sürecini hiç zarar görmeden atlattı ve sahildeki plantasyonlar ile dağlardaki Kızılderili emeği arasında bir köprü kurulamadı. Bolivar'ın anayasası Peru'da 1826'da benimsendiğinde, hükümet köleleri serbest bırakan maddeyi gerçekçi bulmadığından bu madde görmezden gelindi. "Bunun ardındaki sebep toprağı işleyen tek kesim olan kölelerin serbest kalınca çalıştıkları toprakları terk edeceklerine inanılmasıydı. Toprak sahipleri başka çalışan da bulamayacaktı çünkü dağlarda yaşayan yerlileri, ovadaki topraklara

işçi olarak getirme işini kısa sürede başarmak mümkün değildi."[51] İki kurtarıcının politikaları liberal düşüncelerden ve insancıl fikirlerden kaynaklanıyordu ama toprak sahibi seçkinlerin yönetimde olduğu bir toplumun şartlarıyla kısıtlıydı. Bolivar teoride Peru'nun diktatörüydü fakat canının istediğini yapamıyordu ve burası onun ülkesi değildi. İşin içine mülkiyet girince kararı yerel yönetici sınıfa bırakmak zorundaydı. Peru'nun köleliği kaldırması 1855 yılını buldu.

Peru, Bolivar için bir intikam meleğiydi. Büyük beklentiler yarattığı bu ülke, umut ettikleri ile başarabildiklerinin savaş meydanı olmuştu. Peru'nun yönetici sınıfı Bolivar'ın diktatörlüğüne tepki koymak ile Bolivar giderse anarşi, sosyal çalkantı ve köle isyanları çıkmasından korkmak arasında kalmış durumdaydı. Bolivar bu muğlaklığı kullanmasını bildi. Bolivya Anayasası'nı Peru'da kabul ettirmeye karar verdi, böylece ömür boyu başkan seçilmeyi umuyordu belki de. Bolivar'ın zafer ve liderlik arzusunu hem doyurup hem hüsrana uğratan Peru, onun en kötü yanlarını su yüzüne çıkarmıştı. Sadık yaveri bile o günleri "prensiplerinin saflığını ve masumiyetini kaybettiği günler" olarak anıyordu. O'Leary bu değişimleri Bolivar'ın yetenekli bir Limalı ve bağımsızlık davasına yeni kazanılmış biri olan Jose Maria Pando'yla diyaloğuna bağlıyordu. Bolivar bu adamı maliye bakanlığına atamıştı; asla ahlaksızlık etmeyeceğini, Revenga'dan bile zeki olduğunu düşünüyordu. Pando, Bolivya Anayasası'na övgüler yağdırarak her hükümete uyarlanabileceğini iddia ediyor, tam bir deha eseri ve kusursuz bir belge olduğunu söyleyerek Bolivar'ın koltuklarını kabartıyordu.[52]

Bolivar için Peru'nun başlı başına bir amaç olmadığı doğrudur. And ülkeleri olan Kolombiya, Peru ve Bolivya'nın konfederasyon kurmasını istiyordu; ayrıca her ülke aynı anayasaya sahip olursa ve kendisi etkili bir nüfuz kullanırsa konfederasyonun daha kolay düzenlenebileceğini biliyordu. Ama bu hesapta ciddi bir hata vardı. Hem kendisinin hem Perulular'ın hayrına olandan çok daha uzun süre kalmıştı Peru'da. La Magdalena Lordu üstün bir rehber ve filozof muamelesi görmekten, hayranlarının ziyaretlerinden, Manuela'nın aşkından memnundu ve rolüne iyi uyum sağlamıştı. Şöyle bir iki komplo olmadan da olmazdı zaten; bunlarla kolayca başa çıkıyor ve çok da üstünde durmuyordu. 16 Ağustos 1826'da Lima seçmen kürsüsü biraz da Kurtarıcı'nın yardımıyla Bolivya Anayasası'nı benimsedi ve Bolivar'ı ömür boyu başkan

ilan etti. Yabancı bir ordunun desteklediği ömür boyu başkan – Peruluların kurtuluştan anladığı şey bu muydu? Böyle bir şey olamazdı. Bolivar hem Peru'daki hem de Kolombiya'daki olaylardan etkilenerek siyasi aklını tekrar topladı. Başkanlığı reddederek Bogota'ya dönmek için hazırlıklara başladı. Üzüntüden kahrolan Manuela'yı, gitmemesi için yalvaran Lima'lı hanımları ve Kurtarıcı'sız bir hayatın emniyetsizliğini aniden keşfetmiş olan seçkinleri geride bıraktı. Sırf varlığıyla bile düşmanlık yaratan Kolombiya ordusunu da geride bıraktı. Dayanılmaz gerilimler yaşayan, hem Kızılderilileri hem de kastları sömüren hırslı askerler ve kendi çıkarlarını kollayan kreoller arasında bölünmüş bir ülkeyi terk ediyordu. Pando'ya göre Peru "kendini yönetme yeteneğinden yoksun ve yönetilmeye de gönülsüzdü."[53] İspanyol Amerikası için bundan daha ötesi var mıydı? Bolivar'ın verebileceği başka bir şey kalmış mıydı?

Daha Büyük Bir Amerika

İspanyol Amerikası milliyetçi projelere hem açık hem de kayıtsızdı. Bolivar bu tür projelerin önemini kavramıştı. Dünyayı milletlere bölen, milletlerin ayrılmaz özelliklerini ve çıkarlarını tanımlayan, dil, ırk, kültür ve dine göre milletlerin varlığını sınayan bir doktrin olarak milliyetçilik Bolivar'ın yazılarında sık sık boy gösteriyordu. Ülkenin amaçlarını ve çıkarlarını korumak, egemen bir devlet oluşturmasını sağlamak için tasarlanan örgütlü bir siyasi hareket olarak milliyetçilik ise Bolivarcı devrimin merkezinde duruyordu. Milliyetçilik en aktif anlamıyla çoğu zaman milli kimliğe ve çıkarlara tehdit olarak algılanan siyasi, ekonomik ya da kültürel dış baskıya bir tepki olarak gelişir. İspanyol Amerikalılar ilk başta Bourbon devletinin emperyalist baskısına tepki olarak kimlik edindiler. Ardından İspanya'ya karşı uzun savaşta, sonra da kendi komşularıyla çatışmalarında ve yabancı ülkelerle ilişkilerinde kimlik edinme süreci devam etti. Milliyetçiliğin öncelikli hedeflerinden biri bağımsızlıktır, yani milletin baskın olduğu bir egemen devlet yaratmaktır. 1810-30 yıllarında İspanyol Amerikası bunu kısmen başardı. Bolivar Devrim'in tek başarısının bu olduğuna inanmaya başlamıştı: "Utançla kabul ediyorum ki bağımsızlık, kazandığımız tek şey oldu, hem de diğer her şey pahasına."[54] Milliyetçiliğin ikinci hedefi milli birliktir, yani yeni

devletin sınırları içinde millete ait olarak görülen tüm grupların bünyeye dahil edilmesidir. Bazı durumlarda üçüncü bir hedef daha vardır: Bağımsız devlet içinde bir millet inşa etmek; bunun için de, daha önce sadece azınlıkta varolan milletin varlığı inancını bir bütün olarak halka yaymak.[55] Kurtarıcı milli birliğe ve halk arasında milli bilince ihtiyaç olduğunun farkındaydı ancak uyguladığı politikalar bunlara tam olarak ulaşılmasına yetmedi.

Bolivar, devrimi bağımsızlık mücadelesi, bağımsızlığı da millet yaratmak olarak görüyordu. İlk dönem siyasi düşüncesinde, sömürge dönemi idari birimlerini miras alan Venezuela ve Yeni Granada yeni milletler olarak tarif edilmiş ve istikrarlı hükümetin temelinde milli devletin yattığı belirtilmişti. Buna ulaşmak için de yurttaşların bağlılığını besleyecek bir "milli ruh" gerekliydi. Yurtseverlik, yurda bağlılık, yeni devlete itaat, bu kavramların hepsi Bolivar için veriliydi çünkü, 1818'de Venezuelalılara da söylediği gibi, "Hepiniz Venezuelalısınız, aynı yurdun çocuklarısınız, aynı toplumun mensupları, aynı Cumhuriyetin yurttaşları."[56] İspanyol Amerikası, sadece sömürge dönemi hudutlarına göre değil, aynı zamanda milli duygulara göre de farklı devletlere ayrışmaya başlamıştı. Peru'da yabancı olduğunu, Kolombiyalı olmanın Perulu olmak anlamına gelmediğini, Bolivyalıların Venezuelalıları pek sevmediklerini kabul ediyordu. Jamaika Mektubu'nda, Amerika'yı on beş ya da on yedi bağımsız devlete bölmek isteyen De Pradt'ın görüşlerini paylaşıyordu.[57]

Oysa Devrim'in daha başından itibaren Bolivar'ın milli kimlik anlayışı tekil milletleri aşıp Amerika'yı kapsıyordu. Amerikancıların, yani Francisco de Miranda ve Andres Bello'nun da dahil olduğu, kreol seçkinler içindeki küçük azınlığın en önde gelenlerindendi. Venezuela, Yeni Granada ve Ekvador'u içine alan büyük Kolombiya devletini yaratmayı uzun zamandır arzu ediyordu. 1813'te şunu ileri sürüyordu: "Tek bir üst devlet altında birleşmek bizi hem güçlü hem de başkalarının gözünde daha heybetli yapar."[58] Ama ufku Kolombiya'yla da sınırlı değildi. Venezuela ile Yeni Granada'nın birleşmesinin daha geniş bir İspanyol Amerikası birliğine ilham vereceğine inanıyordu. Elbette ki bu fikirler farklı planlama ve imkân düzeylerinde bulunuyorlardı.[59] Amerika'nın tek bir ülke olamayacağını daha baştan açıkça belirtmişti; bu türden bir birlik imkânsızdı. Tüm Amerika'yı yöneten tek bir hükümet,

kaynakları ve halkı idare etmek için ilahi bir güce ihtiyaç duyacaktı. En fazla, İspanyol Amerikası ülkelerinin birliğinin ya da konfederasyonunun olabileceğini öngörüyordu. Tek ülkede federalizmin düşmanıydı fakat İspanyol Amerikası birliğinin yapısı için kıta çapında federalizmi savunuyordu.

Bu birlik Panama'da toplanacak bir kongrede oluşturulacak, özgür ülkelerin temsilcileri dünyanın geri kalanına karşı Amerikan politikalarını koordine edecek ve Amerikan ülkeleri arasında bir uzlaşma organı, bir nevi uluslarüstü parlamento oluşturacaklardı. Bu ilham verici konuda hayal gücü sınır tanımıyordu. Daha 1815'teki Jamaika Mektubu'nda bu uluslararası kongrenin toplanacağını öngörüyordu: "Yunanlılar için Korint Kıstağı neyse, Panama Kıstağı'nın da bizim için o olması ne kadar yüce bir şey olurdu!"[60] 1822'de öyle diyordu: "Amerika'nın büyük günü daha gelmedi. Bizi ezenleri başımızdan attık, onların tiranca yasalarını kaldırıp yerine meşru kurumlar getirdik. Ama hâlâ toplumsal sözleşmenin temellerini atmamız gerekiyor ki bu dünyayı bir cumhuriyetler ülkesi haline getirebilelim.[61] "Cumhuriyetler ülkesi" ile ne kastediyor olursa olsun, aklında bir tür uluslarüstü birlik olduğuna şüphe yok. "Bu birlik sağlandıktan sonra," diye soruyordu, "tek yürek olup birleşmiş, tek bir yasayla yönetilen ve özgürlük meşalesini rehber edinmiş bir Amerika'ya kim direnebilir?"

Kafasına koyduğu bu Amerikan Kongresi, Panama'da oturumlar başlattı. Bolivar kasten ABD'yi dışarıda bırakmıştı (ki bunun sebeplerinden biri de İngilizlerle arayı bozmak istememesiydi); monarşi olduğu için Brezilya ve tıpkı ABD gibi "bize göre yabancı ve kendi içinde heterojen" olan (yani dil, tarih ve kültür bakımından farklar barındıran) Haiti de dışarıda kaldı.[62] Ancak daha sonra ABD ile Brezilya da birliğe davet edildi. Ama Bolivar İngiltere'yi de davet etmişti çünkü ona göre, "Amerikan federasyonumuz İngiliz koruması olmadan varlığını sürdüremez"di.[63] 7 Aralık 1824'te Meksika, Peru, Şili ve Arjantin'e yönelik 1822'dekine benzer bir çağrıda bulunurken, Amerikan cumhuriyetlerine geleceklerini sağlama alacak bir siyasi zemin sağlamaktan bahsediyordu; bu da hükümetlerinin politikalarını yönlendirecek bir "üst otorite" sayesinde mümkün olacaktı. Toplantı gününün "Amerika'nın uluslararası tarihinde ölümsüzleşeceğini" öngörmüştü.[64] 1826'da kaleme aldığı bir yazıda, Panama'da yapılacak kongre için azami gündem-

lerini sayıyordu.[65] Yeni, bağımsız ve eşit ülkeler, uluslararası ilişkilerini düzenleyip kalıcı bir kongreyle varlıklarını temin edecek ortak bir yasa çerçevesinde birleşecekti. İspanya da İngiltere'ye saygısından barış yapacaktı ve Kutsal İttifak bu birliği resmen tanıyacaktı. İç ve dış anlaşmazlıklarda birlik arabuluculuk yapacak, içeride anarşi ya da ülkeler arasında saldırgan tutumlar doğması gibi durumlarda da müdahalede bulunacaktı. Sosyal ve ırksal ayrımcılık önemini kaybedecekti ve köle ticareti kalkacaktı. İngiltere'nin Avrupa ve Asya'yla ilişkilerinin merkezine Amerika oturacaktı. İngilizlere Güney Amerikan vatandaşlarıyla aynı haklar verilecek, Güney Amerikalılar İngilizleri örnek alarak onların ahlak kurallarını benimseyeceklerdi.

Oysa Cumhuriyetler hiç de benzer duygular içinde değildi. Katılım acı verecek kadar düşüktü, temsilciler Panama'nın hastalık üreten ikliminden çekiniyorlardı, bazıları çok geç geldi. 22 Haziran 1826'da yapılan toplantıya sadece Meksika, Orta Amerika, Kolombiya ve Peru temsilcileri katılmıştı. İngiltere'yi bir gözlemci olan Edward Dawkins temsil ediyordu ve temsilcileri "hiç de beklediğim kadar cumhuriyetçi değil," diye niteliyordu.[66] ABD gözlemcileri toplantıya yetişemediler. Kongre'de, temsil edilen devletlerin "birliğine ve daimi konfederasyonuna" karar verildi, ayrıca sınır anlaşmazlıklarında arabuluculuk etmesi için bir mahkeme kurulacak ve kararların bağlayıcılığını da konfederasyon ordusu sağlayacaktı.[67] O toplantıda sadece Kolombiya bu şartları onayladığı için Güney Amerika birliği yaratmak konusunda bir adım atılamadı. Yeni ülkeler kendiliğinden güven duyup işbirliğine yanaşmıyordu. Lima'da bulunan Bolivar bu durumu fark etti ve temsilcilere baskı yapmayı reddetti. Bu toplantıya umut bağlanmayacağını görmüştü. Proje beklentilerini karşılamamıştı ve ilerisi için de güvenini yitirmişti. Yine de Amerikan işbirliği için bazı somut konuları –güvenlik, dış yardım ve sosyal reform– tartışmaya açtı ki bunun meyvelerini sonraki kuşaklardan devlet adamları toplayacaktı. Bir bütün olarak bu girişimin önemini daha sonra kendisi de yadsıdı: "Biraz hareket olsun, Kolombiya ve diğer Güney Amerika cumhuriyetlerinin adları dünya çapında duyulsun diye Panama Kongresi'ni toplamıştım... Viyana Kongresi'yle oluşturulan Kutsal İttifak'la kıyaslanabilecek bir Amerikan İttifakı'nın ortaya çıkmasını hiç beklemedim."[68] Kongre'nin boş bir kibirlenme, bir tiyatro gösterisi olduğunu yazdı. Amerika'da

uluslararası işbirliğinin ilkelerine inancını kaybetmemişti ama bölücü çıkarların işe karıştığının da farkındaydı. "Kıstak Kongresi'nin bir tiyatro gösterisi olduğunu görüyorum ve tıpkı Solon gibi, orada kabul edilen maddelerin zayıflara tuzak, güçlülere destek olduğuna inanıyorum."[69]

Anarşi ve zayıflığın yeni devletleri tüketmeye başladığı 1826'da Panama Kongresi de büyük bir güven yaratamayınca, Bolivar'ın bazı Perulu danışmanları Peru, Bolivya ve Kolombiya'dan oluşan gerçek bir federasyon için bastırmaya başladılar. Büyük olanın güçlü olacağına daima inanan Bolivar bu fikri ikna edici buldu. Bu And Birliğinde her devlet kendine özgü Bolivarcı Anayasa'yı benimseyecek ve bir federal başkan (kendisi), başkan yardımcısı, bir de kongre olacaktı.[70] Bu fikri geliştirdi, "federal biçimde birleşmenin en kusursuz yolunu" arıyordu fakat bu yapı sadece teoride kaldı, planlamacıların masalarını terk edemedi ve Kurtarıcı'nın Amerika'nın durumuna dair o yıllardaki kaygılarının bir delili olarak raflardaki yerini aldı.

İstikrarsızlıktan mustarip tek ülke Peru değildi. Kolombiya'daki, "zaten kötü uygulanan liberalizmin aşırıya kaçması" neticesinde her fırsatta başını kaldıran anarşi ve Venezuela'daki çalkantılar Bolivar'ın şahsen ilgilenmesini gerektiriyordu. En azından bir süre için kozmopolitliği bırakıp daha milli bir role bürünmesi gerektiğini anlamıştı. 1826 Eylülü'nde Kolombiya'ya gitmek üzere Peru'dan ayrıldı ve Ekim'de, And Birliğinde merkezi bir rol biçtiği General Santa Cruz'a milli çıkarlara bağlılığını incelikle ifade etti:

> Amerika'daki başka ülkeler uğruna uzun süredir ihmal ettiğim anayurdumda çok sayıda sorunum var. Kötülüklerin çok yaygınlaştığını ve Venezuela'nın tam da benim başarılarımın kurbanı olduğunu şimdi görebiliyorum. Doğduğum yerde arkamdan laf edilmesini istemiyorum... Size de Amerika'ya dair planları bir yana bırakıp tamamen Peru'ya gerekli programlara yönelmenizi öneriyorum; hatta sırf Peru'nun çıkarlarını koruyacak bir program geliştirseniz daha iyi... Venezuela için elimden geleni yapıp daha fazlasına girişmemeye niyetliyim. Bu yüzden size ve meslektaşlarınıza da Peru'da aynı şeyi yapmanızı öğütlüyorum. Anayurdumuz her şeyin üstünde olmalıdır çünkü varlığımızı şekillendiren odur... Sevgi ve bağlılıktan daha kutsal his var mıdır? Vardır, General, herkes anayurduna hizmet etmeli ve diğer her şeyi tali saymalıdır.[71]

Demek ki, Bolivar'ın daha hayalci anlatımlarını bir yana bırakırsak, konfederasyon ve kongre fikirlerinin tekil milletleri varsaydığı ve onlara ortak bir güvenlik arayışının ürünü olduğu açıktır. Büyük Kolombiya ideali de milli kimliğin reddi değil, olumlanmasıydı. Yapmak istediği tek şey ayakta kalabilecek büyüklükte bir millet oluşturmaktı ki bu noktayı daha 1813'te açıkça ifade etmişti: "Biri doğuda biri batıda olan iki bağımsız otorite kurarsak, iki farklı millet yaratmış oluruz ama bunlar mevcut durumlarını koruyamayacakları ve diğer milletlerin rol aldığı sahnede boy gösteremeyeceği için, gülünç olmaktan öteye gidemeyecektir. Ancak Venezuela'yla birleşmiş bir Yeni Granada millet olup başka milletlere kendini saydırabilir. Böyle bir milleti ikiye bölmeyi nasıl düşünebiliriz?"[72] Bu yüzden Bolivar ulusal güç ve ekonomik işleyişin bir yolu olarak birlik arayışına girmişti. Bir kere, yerel şefler düzeninin anarşisinin tersine birlik, barış ve refahı sağlayacaktı. "Bu mini hükümetleri istemiyorum. Sürekli devrim yapma arzusundaki partizanlar isteyebilir ancak böyle bir şeyi, ben değil. Temel yasalar ve mutlak birlik uğruna savaşıp Kolombiya'nın külleri arasında ölmeye kararlıyım."[73] İkincisi, birlik diğer milletlerden, yani ABD ve İngiltere'den daha fazla itibar görecekti. Bolivar'ın gözünde, yabancı ülkelerin Latin Amerika bağımsızlığına kayıtsızlığı ve horgörüsü, kendi aralarında savaşan bir sürü minik iktidarın ortaya çıkmış olmasından kaynaklanıyordu: "Yüzölçümü geniş olmasına rağmen nüfusu ya da kaynakları olmayan birimlerin, parçaların, onlarla ilişki kurabilecek durumdakilerde ilgi ya da güven yaratması mümkün değildir."[74] Demek ki Bolivar'ın milli devleti, milli birliğin cisimleştiği devlet Kolombiya'ydı. Üstelik Kolombiya'nın kurumları; "mutlak ve yozlaşmış hükümetleri, kahramanları, *trigaranteyi*,* imparatorları, direktörleri, protektörleri, delegeleri, naipleri, amiralleri vs." olan bağımsız Amerika'nın geri kalanının kurumlarına gayet iyi denk düşüyordu.[75] Kolombiya onun en sevdiği evladıydı. "Birlik, birlik, birlik," diye haykırıyordu.

Her şey suya düşünce bu kez İngiltere'ye umut bağladı. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı mesafeli ve sakıngandı; fakat açıktan düşman-

* 1821 yılında bağımsızlık yanlısı hizipleri birleştirerek Meksika'nın İspanya'dan bağımsızlaşmasını sağlayan plandaki (Plan de Trigarantes) üç unsur: Bağımsızlığın hemen ilanı, Katolikliğin tek din olarak kabulü ve İspanyollarla kreollerin eşitliğinin sağlanması-e.n.

lık göstermiyor, devrimci ve cumhuriyetçi niteliklerine saygı duyuyordu. Bununla birlikte, İngiltere'ye karşı hem sempati besliyor hem de hayranlık duyuyordu. Bu duyguları mücadelenin ilk yıllarından beri değişmemişti. Jamaika'da sürgündeyken bağımsızlık için İngilizlerin desteğini istemiş, karşılığında ticari imtiyazlar, hatta toprak teklif etmişti (aslında o sırada elinde olmadığından vermesinin mümkün olmadığı Panama ve Nikaragua'yı önermişti).[76] Esasen Güney Amerika halkının kendini savunma ve toplumu demokratikleştirme kapasitesinden şüphe ediyordu; halkın bir öğretmene ve koruyucuya ihtiyacı vardı. İngiltere'de liberalizmin tarihinden çok etkilenmiş, özgürlük ve istikrar isteyenler için bir model oluşturduğuna inanmıştı. Ayrıca Napoleon Savaşları sona erdiğinden beri İngiltere'nin yükselişte olması hayranlığını artırıyordu. Ama İngiliz politikalarını belirleyenlerin gücünün de bir sınırı vardı ve 1822 Eylülü'nde Dışişleri'nde Castlereagh'ın yerine geçen Canning, kendi güçlerinin de kısıtlı olduğunu kısa sürede gördü. Ekim'de yeni devletlere konsoloslar atadı ve onları resmen tanımanın kaçınılmaz olduğuna inanmasına rağmen Kolombiya'yı tanıma kararını İngiliz kabinesinden çıkarması 1824 Aralıkı'nı buldu. Bolivar, Canning'in ölümünden duyduğu üzüntüyü şöyle dile getiriyordu: "Amerika, haklarına saygı duyulmasının Bay Canning sayesinde mümkün olduğunu asla unutmayacak... İnsanlık bu şerefli şahsiyetin varlığından sonsuz fayda gördü. Fransız Devrimi'nin aldatıcı bir biçimde vaat ettiği ve Amerika'nın başarıyla fiiliyata taşımakta olduğu değerleri büyük bir dikkat ve bilgelikle gerçekleştirme mücadelesi vermiştir."[77]

Gelgelelim, İngilizler tarafından tanınmaktan daha önemli bir şey vardı: İngilizlerin gücü. İspanyol Amerikası'ndaki İngiliz-Amerikan ilişkileri tarihçisi şöyle diyordu: "Denizde, sanayide ve finansta dünyanın en büyük gücü olan İngiltere'nin küçük İspanyol Amerikası devletlerinin gözünde ABD'den daha önemli olması kaçınılmazdı."[78] Bolivar Latin Amerika'nın bağımsızlığına İngiltere'nin asıl katkısına parmak basıyordu: "Müttefiklerden korkmayın çünkü hendek geniş olsa da İngiliz filosu daha geniş." İngiltere'yle işbirliği yapmanın alternatifi yoktu; ayakta kalmak için işbirliği zorunluydu. Riskler de asgari düzeydeydi çünkü İspanyol Amerikası İngiliz korumasında güçlenecek ve bağımlılıktan kaçmayı becerebilecekti. Düşmanca liberal ve milliyetçi fikirlere karşı küçümsemesini de gizlemiyordu: "Benim politikam budur," diye

ısrar ediyordu, "sorumluluğunu da alıyorum".[79] İspanyol Amerikası birliği planı İngiliz desteğine bağlıydı ve "İngilizler madden ve manen korumazsa başarıya ulaşamaz"dı. "İngiliz devleti yükseliştedir ve ona karşı duranlar, hatta onunla ittifak yapmayı başaramayanlar bedelini ağır ödeyecektir. Amerika'nın tamamı tek bir İngiliz filosuna denk değil. Kutsal İttifak'ın tamamı onların liberal prensipleri ve muazzam kaynakları karşısında acizdir."[80] 1826 tarihli "Panama Kongresi Üzerine Düşünceler" yazısında "Britanya İmparatorluğu'yla yeni devletlerin birliğinin, dünya üzerindeki en geniş, en olağanüstü ve güçlü birlik olacağını" belirtiyordu.[81] İngilizler ticari kaynaklara ve yollara sahip olacak, aynı zamanda İspanyol Amerikası'nın sosyal refahına katkıda bulunabileceklerdi. İspanyol Amerikası da İngilizler sayesinde ilerleyecek, sosyal reformlarını yapacak, gelecekte Amerikalıların örnek alacağı İngiliz "karakteri ve adetleri"nden faydalanacaklardı.

Verimli bir zihinden geçen düşünceler, eylemlerden ziyade dileklerin meyveleri, kayıp giden bir dünyaya demir atma yönünde çaresizce çabalardı... Öte yandan İngiliz siyasetçileri Bolivar'ın Amerikası'yla ilişkilerini kendi konsolosları, kendi deniz üsleri ve kendi tüccarları yoluyla sürdürmekten memnundu.

Şeytanla Anlaşma

Bolivar Amerikan toplumundaki ırk ayrılıklarını ve halkın anarşi eğilimini her geçen yıl daha çok hissediyordu:

> Amerika'nın ancak güçlü bir despotlukla yönetilebileceğine tüm benliğimle inanıyorum... Amerika'nın kanını içmek ve kurbanlarıyla beslenmek üzere gelen yağmacı İspanyolların habis döllerinden başka bir şey değiliz. Bu birleşmelerin piçleri daha sonra Afrika'dan nakledilen kölelerin yavrularıyla bir araya gelmiş. Böyle bir ırk karışımı ve böyle bir ahlaki sicille yasaları liderlerin, prensipleri insanların üstüne çıkarmayı kaldırabilir miyiz?[82]

La Magdalena'daki konutundan, Santander'i liberal ideologlara karşı uyarıyordu: "Onlar en habis ve korkak insan türüdür," İspanyol liberallerini körü körüne taklit ediyorlar, bizi yeni bir Haiti haline getirecek, kontrol edemeyecekleri bir özgürlükçülüğü serbest kılacaklar. "Bir işgal

ordusu nerede düzen sağlayabilmiştir? Afrika'da mı? – Afrika'dan çok daha fenasını görürüz. Bunu laf olsun diye söylemiyorum çünkü beyaz tenli olup canını kurtaranlar şanslı sayılacak." En nihayetinde Kolombiya'nın çağrısı zorlayıcı olmaya başladı. Santander ısrarcı ve daima ahlakçıydı. Kendi liberal gündemi vardı, ayrıca hem isyancı Paez'le yaşadığı çatışmada, hem de iç savaş tehdidine karşı Bolivar'ın desteğine ihtiyaç duyuyordu. Mesajları genellikle imalar barındırıyordu: "Cumhuriyet'in başkanı ve Kurtarıcısı, anayurdun babası, özgürlüğün askeri, anayasanın ilk yazarı olarak durumu anlayacağından ve Kolombiya'yı, kendi evladını kurtarmak için doğru yolu bulacağından şüphem yok."[83]

1826 Kasımı'nda Bolivar Peru'dan döndüğünde bölünmüş bir ülke buldu: Santander'in liberalizmi, federalizm ve Bolivar'ın kendi muhafazakâr anayasası rekabet halindeydi. Sınıra yaklaştığı sırada, Kolombiya'nın durumu karşısındaki kederini gizlemiyordu: "Kolombiya'nın güneyi büyük bir ihtişam ve sevinçle beni karşıladı ama konuştukları zaman şikayet ediyor, sürekli iç çekiyorlar, herkes her şeyden yakınıyor; sanki arafa düşmüşüm de sızlanmaları dinliyorum." Cumhuriyet sistemi yurttaşlarını hüsrana uğratmıştı; vergiler çok yüksekti, gelirler çok düşüktü, gereksiz memurlar yüzünden bürokrasi çok büyümüştü. Kolombiya ütopyası bitmişti. Bir şeyler yapması gerekiyordu. Ama ne?

> Güney kuzeyden nefret ediyor, kıyı dağlardan nefret ediyor, Venezuela Cundinamarca'dan nefret ediyor; Cundinamarca Venezuela'daki düzensizlikten mustarip. Ordu halinden hiç memnun değil ve dayatılan düzenlemeler karşısında öfkeli. O çok değerli basın özgürlüğü rezalete dönüşmüş, her türlü sınır aşılmış ve farklı fikirde olanlar birbirine düşmüş. Tüm bu kargaşanın içinde de pardokrasi güçlenmeye başlamış. Bunların hiçbiri benim ya da ordunun suçu değil. Tüm suç hukukçularda ve filozoflarda. İspanya'nın yasalarına karşı savaştım; şimdi ise onlardan hiç de daha iyi olmayan, hatta daha saçma olan Cumhuriyet yasaları için savaşacak değilim.[84]

Kuzeye doğru yol aldıkça güçlü merkezi hükümetin tek çözüm olduğuna ve bu hükümetin Bolivya Anayasası'na dayanması gerektiğine ikna oluyordu.

Beş yıldan sonraki dönüşü kutlanacak bir olaydı. Santander üst düzey meslektaşlarıyla birlikte –Savaş Bakanı Soublette, Dışişleri Bakanı Revenga– Tocaima'ya kadar güneye inip onu karşıladı. Daha sonra, 14

Kasım'da Bogota'ya yaklaşırken bildik türden yeni bir delegasyon onu karşıladı ve çiğnenen yasalara, ihlal edilen haklara dair liberal eleştirileri dillendirmeye başlayıp Kurtarıcı'dan sert ve öfke dolu bir cevap aldılar: "Bugün kurtarıcı ordunun zaferlerini kutlamak için buradayız, yasaların ihlalini değil." Bogota'ya en az hisleri kadar soğuk bir yağmur altında, kuşkusuz Santander'in teşviklerinin eseri olan liberal duvar yazılarını hoşnutsuzlukla seyrederek girdi. Hükümet Binası'ndaki resepsiyonda atmosfer biraz yumuşadı. Santander'in resmi tebrikleri dostçaydı ve Bolivar tarafından cömertçe cevaplandı. Son üç yıldır sürdürdükleri mektuplaşmanın ruhuna daha uygundu bu. Birbirlerine ayda iki-üç mektup yazmışlar, devlet meselelerini, siyasi konuları, mali sorunları, askeri harekatları ve terfileri tartışmışlardı. Bolivar bir sonraki hamlesinden Santander'i daima haberdar etmeye çalışmış, Kongre'nin bilmesi gereken meseleleri iletmiş, hatta entelektüel meseleleri tartışacak zaman bile bulmuştu. Tüm mektuplarında açık ve makuldü, Santander de daima kibar ve saygılıydı. Ama bu rutinin altında dillendirilmemiş gerilimler vardı – en azından birbirlerine karşı dillendirmemişlerdi bu gerilimleri. İpler bir noktada kopacaktı.

Bogota'da Kurtarıcı idari mekanizmanın kontrolünü kısa süreliğine alıp bazı tadilatlar yaptı. Santander'in gelişigüzel liberalizmine, mali beceriksizliğine ve ülkedeki bölücü etkilerine karşı hoşnutsuzluğunu gizlemedi ve Bolivya Anayasası'nı öne çıkarma fırsatını hemen değerlendirdi. Ama çok az şey değiştirebildi ve "ülkenin gelir gider dengesini sağlamaya" çalışmaktan öteye gidemedi.[85] Zaman aleyhine işliyordu. Artık Bogota'dan öteye, Paez'in ayaklandığı Venezuela'ya gitmesi gerekiyordu. Mart'taki Kongre Bolivar'ı 2 Ocak 1827 itibarıyla dört yıl için yeniden başkan seçti ve Santander de başkan yardımcısı oldu. Bolivar artık olağanüstü yetkilerle başkanlık yapacak ve Sandander'i de Bogota'nın başına bırakacaktı.

Bolivar'ın hayatındaki ironilerden en acı verici olan buydu herhalde: Kolombiya'nın ilk parçası olan kendi Venezuelası, Kolombiya'ya meydan okuyan ilk ülke olmuştu. Venezuela ayrılıkçılığının uzun bir tarihi vardı. Venezuela ile Yeni Granada arasındaki karşıtlık daha 1815'te su yüzüne çıkmış, Yeni Granada'da Bolivar ile subaylarına direnişe sebep olmuş ve 1815-16 İspanyol karşı devriminin başarısına katkıda bulunmuştu. 1819'da Yeni Granadalı Zea'nın Angostura Kongresi tarafından

Venezuela başkan yardımcılığından azledilip yerine Arismendi'nin geçirilmesinde de iki millet arasındaki çatışma söz konusuydu. Kolombiya kurulduktan sonra da bu gerilimler varlığını sürdürdü. Venezuela, Cundinamarca ve Quito'yu ayıran uzun mesafeler, sıradağlar, ulaşım yetersizliği, nüfusun heterojen yapısı (Venezuela'nın *pardo*ları, Yeni Granadanın *mestizo*ları, Ekvador'un Kızılderilileri) Kolombiya'nın birlik olmasını ya da "milli karakter ve milli hislere" sahip olmasını imkânsız kılıyordu.[86] Ekonomik entegrasyon için bir itici güç yoktu: Venezuela ile Yeni Granada'nın ekonomileri ayrı ve bağımsızdı, her ikisinin de büyük sorunları olmasına rağmen, bunlar birleşerek çözülecek türden değildi. Venezuelalılar milli gelirden adil bir pay alamadıklarından yakınıyorlardı. Ama asıl ayrımcılık başka bir konudaydı.

Zaman ve mekân bakımından çeperlerden uzak olan Bogota'nın göreli erişilemezliği Venezuelalıları başkentte yeterince temsil edilme imkânından yoksun bırakmıştı. Üstelik anayasa içişlerinde onlara takdir yetkisi vermiyor, her konuda Bogota'nın kararını beklemeleri gerekiyordu ki bu da hem gecikmelere yol açıyor hem de rüşvet ve yozlaşmaya davetiye çıkarıyordu. Özgürlük savaşına ilk girenler şimdi yeni kısıtlamalara tabiydi ve yeni bir metropol tarafından yönetiliyorlardı. Venezuelalılar zamanla Yeni Granadalıları yabancı efendiler olarak görmeye başladılar ki kurumların ve fırsatların merkezinde olmanın Yeni Granadalılara kazandırdığı avantajlar bu görüşü daha da güçlendiriyordu. Cumhuriyet'in Cundinamarca'da merkezileştirilmesi Bogota'da hızlı bir gelişme başlattı. Bürokrasi hızla genişledi, kamu faaliyetleri arttı, finansal kayırmacılık ve nüfus artışı yaşandı. Böylece Bogota imparatorluğun ilkel bir karakolu olmaktan çııp medeni bir başkente dönüştü.[87] Yine de birçok Güney Amerikan şehrinin temel niteliklerini taşıyordu. Görkemli dini binalarının çevresinde birbirinin aynı tek katlı konutlar vardı. Venezuela ordusu yeni sömürgecilik olarak gördükleri bu durumu eleştiriyordu. Onlar dövüşüp zafer kazanmışken Bogota'daki yozlaşmış politikacılar meyveleri yiyordu. Bogota'da gelenekçi ve güçlü bir seçkin grup oluşturan avukat ve memurların gözünde ise durum farklıydı. Ordudaki Venezuela hâkimiyetinden ve askeri bütçenin yüksekliğinden yakınıyorlardı.[88] Bu yüzden, Venezuela ile Bogota arasındaki ilişkiler bir ölçüde komutanlar ile sivil memurlar arasındaki zıtlıklardan mustaripti. Ama Bolivar'ın da kabul ettiği üzere, milli-

yetçi hisler de bir role sahipti. İnsanlar öncelikle Venezuelalı, Yeni Granadalı, Quitoluydu ve yabancılarla ilişkilerinden daha sıkı ilişki ve iletişim geliştirdikleri yeri anayurt olarak benimsiyorlardı. Savaş da milliyetçiliği besliyordu. Ordular farklı milletlerden insanları birbirine rahatsız edecek ölçüde yaklaştırıyor, farklılıkları ve düşmanlıkları körüklüyordu. Milliyetçi önyargılar doğuyor, klişeler yaratılıyor, dönemin dilinde yansımasını buluyordu; hatta Bolivar'da bile buna rastlamak mümkündü: Venezuelalılar *pardo* ya da *militare*ydi [asker-e.], Yeni Granadalılar *mestizo* ya da *curiales*ti, Ekvadorlular *indio*ydu. Amerikalılar birbirlerini kendiliğinden sevmiyorlardı.

Venezuela bölgesinin kumandanı Jose Antonio Paez, kızgınlığını dile getirdiğinde pek çok Venezuelalı adına konuşuyordu. Vekilharç Juan de Escolona ve Bogota'daki efendilerine karşı ordu içindeki ve bir ölçüde de halk arasındaki muhalefeti temsil ediyordu. Paez'e düşman olduğu bilinen Escolona'yı Venezuela'nın idaresine atayıp sonra da Paez'i ordunun başına geçirmek hiç gerçekçi bir hamle değildi.[89] Büyük bir *caudillo*ya böyle muamele edilemezdi. Bolivar bu sorunu görmüş ama Santander görmemişti. *Llanero* savaşçısının elinde artık büyük bir servet ve engin topraklar vardı; hem de sadece *llano*larda değil, orta-kuzeyde de toprak sahibiydi ve oradaki yerleşik seçkinlerle ittifak halindeydi. Orada yeni bir güç kaynağı bulmuş, toprak sahiplerini, tüccarları ve Caracas'taki mevki sahiplerini istikrar ve düzeni sağlayabileceğine ikna etmişti. Onlar da karşılığında Paez'in kuzeydeki *hacendado*lar ve ihracat sektörüyle özdeşleşmesini sağlayarak bu seçme şefi evcilleştirmiş, onu ekonomik önceliklere yönlendirmişlerdi. Bolivar bu gelişmeleri ürkütücü bulmuyordu çünkü Venezuela gibi bir ülke için Paez'in kıymetli olduğunu düşünüyordu: "Venezuela'nın Paez tarafından gayet iyi yönetilebileceği kanaatindeyim; tabii iyi bir kâtip ve General Briceno Mendez gibi iyi bir danışman ve Peru'ya gitmiş olan ordudan dört bin askerin yardımıyla... Briceno Mendez'in Caracas'a gidip yeğenimle evlenmesini ve Paez'e danışmanlık etmesini istiyorum... General Paez, bölgeyi Briceno Mendez'le birlikte kusursuz yönetecektir çünkü bütün hizipçi unsurlar Paez'den korkar ve geri kalanının da zaten bir önemi yok."[90] Ama mesele bundan daha karmaşıktı. Bir otorite aracı olarak Paez faydalıydı. Ama milli bir lider olarak tehlikeliydi. Ülkeyi milli seçkinlerin kontrolüne geçirmek isteyen, Bogota'dan

değil Caracas'tan yönetilmesini ve kendi kaynaklarını tekeline almasını hedefleyen ayrılıkçı bir Venezuela hareketinin başındaydı. Muhafazakâr ve bağımsız bir Venezuela kurmak için toprak sahipleri ile askeri *caudillo*lar ittifak yapacaklardı. Ama Kolombiya'ya karşı bir hareket Bolivar'a karşı bir hareket demekti ve onun da tepki vermesi kaçınılmazdı. "Otoritesi isyandan ve güçten gelen bir reise" karşı eyleme geçmesi için Santander de Bolivar'ı kışkırtıyordu.

Paez'in kendine ait pek az siyasi fikri vardı. En büyük tutkuları kumar ve horoz dövüşüydü. Bununla birlikte, kendini geliştirmek için çok uğraşıyor, okuma yazmayı, çatal bıçak kullanmayı öğreniyordu. Tavsiyeleri dinlemeye hazırdı; ancak Briceno Mendez'in ya da başka Bolivarcıların tavsiyelerini değil, Bolivar'ın "demagoglar" adını taktığı Caracas'taki bir hizbin tavsiyelerini dikkate alıyordu. Bu hizbin içinde (Paez'in yaveri, entrika ustası ve Bolivar'ın öteden beri hasımlarından biri olan) Marino, (Paez'in sivil danışmanı, Santander'le arası bozuk olan ilkesiz ama becerikli siyasetçi) Dr. Miguel Pena ve (Bolivar'a kin besleyen) Albay Francisco Carabano vardı. Ayrılıkçı ve federalist hizbin çekirdeğini bu kişiler oluşturuyordu. Gözlemcilere bakılırsa onlar için Paez "liderden ziyade araç"tı.[91] Bu ne kadar doğrudur bilinmez ama Paez aşağılık kompleksi kullanılarak kışkırtılıyordu. Hak ettiği güç ve tanınmışlığa sahip olamadığını düşünmeye başlamıştı. Hukukçular ve siyasetçilere karşı hiddeti, "zavallı orduyu" ezen siviller olarak gördüğü hukukçulara ve siyasetçilere odaklanmıştı. Ordu, ağırlıklı olarak Venezuelalılardan oluşuyordu. Venezuela endişe verici bir fikrin de kaynağıydı.

1825'te Paez daha büyük, hatta monarşik yetkileri alıp Güney Amerika'nın Napoleon'u olarak anayurdu kurtarması için Bolivar'ı cesaretlendirmek amacıyla ona bir mektup yazmıştı.[92] Posta sistemine güvenmediği bahanesiyle, ama esasen ortalığı karıştırmak ve siyasi hamlesini duyurmak için, mektubu özel ajanı –bağımsız Venezuela'nın önde gelen liberal politikacılarından biri olacak– Antonio Leocadio Guzman'la göndermişti. Bolivar bu fikri doğrudan reddetti. Böyle planların ancak Caracas'taki "demagoglardan" çıkabileceğini düşünüyordu. Böyle bayağı heveslerle hareket ettiğinin düşünülmesi karşısında onuru kırılmış, adına leke sürüldüğü düşüncesiyle çok gücenmişti. Paez'e basit bir Fransa tarihi dersi verdikten sonra Kolombiya'nın Fransa, kendisinin de Napoleon olmadığını hatırlattı. "Kurtarıcı unvanı insanların

en onurlusunun ulaşabileceği unvandan daha yüksektir... Böyle bir planın ne senin için, ne benim için, ne de ülke için faydalı olmadığını açıkça söylemek zorundayım." Onun yerine Bolivya Anayasası'nı tavsiye ediyordu. Otoriteyle özgürlüğü birleştiren bu anayasa federalizm ile monarşi arasında bir orta yoldu ve asıl tanıtılması, duyurulması gereken oydu.[93]

Caracas'taki eğilimlerin farkında olan kızkardeşi Maria Antonia ona tacı öneren, böyle rezil bir teklifte bulunan herkesten uzak durmasını önermişti: "Onlara ya Kurtarıcı olacağını ya da hiçbir şey olmayacağını söyle. Senin asıl unvanın Kurtarıcı'dır, zorlukla kazandığın zaferleri koruyacak tek şey odur."[94] Asla demokrat olduğunu iddia etmeyen Sucre de Maria Antonia'ya hak vererek Kurtarıcı'dan başka bir şey olmamasını öğütlüyor ve Caracas'ta Napoleoncu projeyi teşvik edenlerin kötü niyetine karşı onu uyarıyordu. Hem sağduyusu hem de yurtseverliği bu fikri reddetmesini gerektiriyordu: "Çocukların olsa başka türlü düşünebilirdim ama vâris olmadan bu proje ülkeyi istikrarsızlaştıracaktır ve projenin mimarları sen öldükten sonra yerine geçmek için rekabet edeceklerdir." Bolivya Anayasası'nın tüm sorunları çözdüğünü, özgür ve bağımsız bir ülkede güçlü hükümet kurmayı mümkün kıldığını belirtiyordu.[95] Paez ve fikri konusunda Santander daha da tepkiliydi. Bu öneriyi Bolivar'a hakaret sayıyor, anarşi yaratmaya yol açacağını, kimsenin hoşuna gitmeyeceğini ve Bolivar sonsuza dek yaşamayacağına göre vâris sorunu yaratacağını söylüyordu. Bolivya Anayasası'nın bazı ayrıntılarına, özellikle de ömür boyu başkanlığa dair çekinceleri vardı, ama şimdilik "özgürlükçü, halkçı, güçlü ve sağlam" olduğunu kabul ediyordu.[96] Santander'in standartlarına göre dahi samimiyetsiz bir mektuptu bu. Gerçek düşünceleri daha sonra yazdığı bir otobiyografik anı kitabında bulunuyordu. Burada ömür boyu başkanı, "İngiltere ya da Fransa krallarından bile daha güçlü" diye niteliyordu. Anayasanın tamamının karmaşık, saçma ve istikrarı bozucu olduğunu, Bolivar'ın Angostura'daki hukukçu kişiliğinden ne kadar uzaklaştığını gösterdiğini düşünüyordu. Bolivar'ın ününe saygısından sessiz kalmış, anayasanın sadece Bolivya'ya uygun olduğunu varsaymıştı.[97] Santander, Kolombiya'da ömür boyu başkanlıktan bahsedilmesine bile karşı çıkıyordu çünkü, mevcut Kolombiya anayasası uyarınca, 1831'de Bolivar'ın başkanlığı sona erince onun yerine geçmeyi hesaplıyordu.

1826 Nisanı'nda Paez komutanlıktan alındı ve Kongre tarafından sivilleri hukuka aykırı ve keyfi olarak Caracas milislerine almakla suçlanarak Bogota'ya çağırıldı. Santander'in ifadesiyle amaç, "Cumhuriyet'in ilk reislerine hizmetlerinin ve kahramanlıklarının, onlara yurttaşlara kötü muamele etme hakkı vermediğini göstermekti."[98] Ama Paez direndi. *Llaner*oları arkasına aldı. Venezuela ordusunun desteği ve çevresindeki aşırı federalistlerin teşvikiyle 30 Nisan'da önce Valencia'da sonra Venezuela idari bölgesinde isyan bayrağını açtı. Sloganı etkili oldu: Venezuela'ya bağımsızlık. Paez'i destekleyenler çoktu fakat herkesten de destek alamamıştı çünkü milli kimlik henüz herkese çekici gelecek kadar gelişmemişti. Aslında bu eylemi bölücü bir etki yaratıyordu. Diğer *caudillo*lar farklı farklı tepkiler gösterdiler. Marino onun tarafında yer aldı, Bermudez ona karşı çıkıp isyanı bastırmayı teklif etti. Zulia'da General Urdaneta Bogota'dan gelecek emirleri bekliyordu ve sadık bir Bolivarcı olarak kaldı. Fakat askerlerin pek çoğu gibi o da Paez'in Kongre'ye karşı çıkışından memnundu çünkü böylece Bolivar daha güçlü bir hükümet kurmak zorunda kalacaktı. Şimdi Kurtarıcı nefretle karşıladığı şahsiyetçiliğin odağına yerleşmişti. Maracaibo'daki İngiliz Konsolosu, Urdaneta'yla yaptığı bir görüşmenin ardından yazdığı raporda şöyle diyordu: Ordu "Anayasa ve Kongre'ye değil, reislerine bağlılık ve itaat konusunda fire vermiyor ve Başkan'ın dönüşüne büyük umut bağlamış durumda." Aynı kaynağa göre, ordu "General Santander'in ve Bogota'daki dükkancılar hizbinin tekelindeki" hükümete güvenini kaybetmişti; "Bana kalırsa hemen yarın "Çok yaşa Kral Bolivar" diye tezahürat yapmayacak asker yoktur."[99]

Bolivar işleri yatıştırmak için O'Leary'yi gönderdi. İrlandalı en sonunda Paez'i Apure'nin başkenti Achaguas'ta buldu. Paez bir arkadaşının evindeydi, bir iskemleye oturmuş keman çalıyordu ve "tek dinleyicisi kör bir Zenciydi." Sürekli olarak aklına İmparator Neron gelmişti. Onun dışında pek etkilendiği söylenemezdi. Boşa geçen on günün ardından Paez'in nihai cevabını alıp gitti: "Umarım başkan beni kendisine düşman olmaya ve Kolombiya'yı iç savaşta yakıp yıkmaya mecbur bırakmaz."[100] O'Leary bunun bir halk ayaklanması olmadığını düşünüyordu. Paez bir hizbe alet olmuş ve çevresindekilerin etkisi altında kalmıştı, şimdi de kontrol edemeyeceği bir şeyi başlatmış olmanın endişesini yaşıyordu.[101]

Paez'in isyanı Bolivar'ı bir ikileme sokmuştu. Sivil iktidara karşı askeri isyanı tasvip etmiyordu. Ama bu olayda Santander ve hukukçulardan ziyade Paez'e sempati besliyor, Paez ile ordunun sivil siyasetçilerin aşırı liberalizmine kurban gittiğine inanıyordu. Bunlar "kendi kurtarıcılarını yok etmeye" çalışıyorlardı ve Paez'i Kongre'ye çağırmakla büyük bir hata yapmışlardı. Bir *caudillo*yu komutanlıktan yoksun bırakmaya çalışmanın ne kadar gerçekçilikten uzak olduğunu da biliyordu. Bolivar şahsen işe karışmak istemiyordu çünkü eğer başarısız olursa kendi otoritesi tehlikeye girecekti. Bogota'dan gelen haberler Lima'ya ulaştığında bunları giderek artan bir huzursuzlukla okuyordu. İçgüdüsel tepkisi bu isyanın altında askeri hoşnutsuzluk ve sosyal-ırksal çalkantılar olduğu yönündeydi ve bu meseleye fazla bulaşmamanın bir yolunu bulmak istiyordu. "Bu iki adam [Paez ve Padilla] iktidarın ayrılmaz parçalarını kanlarında taşıyorlar; o yüzden onlara karşı çıkmamın bir faydası yok, çünkü benim kanım halka hiçbir anlam ifade etmez."[102]

Amerikalıların ırksal kökenleri ve ahlaki tarihine dair çarpıcı analizini işte bu haletiruhiyeyle yazmış ve "güçlü bir despotizmi" tercih ettiğini açıkça ifade etmişti. "Amerikalıların sosyal ve ırksal oluşumunu düşünürsek," diyordu, "kanunları kahramanların ve prensipleri insanların üstüne koyabilir miyiz?"[103] Bolivar bu noktada şahsiyetçiliğin gücünü ve güçlü bir adamın etkinliğini kabul ediyordu ve bunun yapısal bir izahını yapıyordu. İşte bu bağlamda Paez'e yazdı; ordunun moralini ve bölgelerin istikrarını bozma tehlikesi olduğunu kabul etti: "Her eyalet otoriteyi ve iktidarı kendi eline aldı; hepsi de ülkenin merkezi olmak istiyor. Burada demokratlardan ve fanatiklerden söz etmemiz doğru değil. Ayrıca renklilerden de hiç söz etmemeliyiz çünkü bu sorunların dipsiz kuyusuna girmek, aklı tamamen rafa kaldırmak demektir... Ayaklarımızın altında devasa bir volkan var; kımıltıları da şairane ya da hayali değil, son derece gerçek." Sonra da şunu soruyordu: "Zihinleri barıştırma işini kim yapacak? Ezilen sınıfları kim durduracak. Kölelik boyunduruğundan kurtulacak, her renk tonu kendi üstünlüğünü sağlamaya çalışacak ve geri kalanlar da savaşarak ya ölecek ya da kazanacaklar. Farklı sınıflar arasındaki gizli nefretler açığa çıkacak, her ayrı fikir egemen olmaya çalışacak." Öyleyse çözüm neydi? "Panama Kongresi işe yarasaydı hayranlık kazanacak bir çözüm olurdu; neticede, deniz araçlarını taş üstünden götürmeye çalışan şu deli Yunan-

lının* çözümünden farkı kalmadı. İktidarı sadece sözde olacak ve kararları tavsiye niteliğini taşıyacaktır, daha fazlası mümkün değil." Cevap Bolivya Anayasası'nda yatıyordu. Anayasa konfederasyon içindeki tekil devletlere uyarlanabilirdi. Bu arada hükümet hukuku ve düzeni "basın, kürsü ve süngü yoluyla" korumak zorundaydı.[104] Bolivar kesinlikle Bogota'ya taviz vermedi. Santander anayasal karşı çıkışını dile getirip Paez'i ahde vefasızlıkla suçladığında Bolivar onunla dalga geçti ve Bogota'daki uzlaşmazlıkları alaya aldı. "Kutsal ahdimiz saf ve dokunulmamış durumdaydı, lekesiz bir bekâret sahibiydi. Şimdi ihlal edildi, çiğnendi, lekelendi ve artık hiçbirimizin işine yaramıyor. Kongre boşanmayı ayarladı ve Paez de gerçekleştirdi. Yeni bir sözleşmeye ihtiyacımız var; ayrıca yeni evliliği kutsayacak yeni bir ilahiye. Ancak ondan sonra sadakatsizlikleri unutabiliriz."[105] Bu ironinin altında Bolivya Anayasası'nı satmanın derdindeydi.

Merkeziyetçilik ile federalizm arasındaki çatışma aynı zamanda ırksal bir sorun da barındırıyordu. Daha doğrusu Bolivar böyle olduğuna inanıyordu. Bogota'nın başkent seçilmesine güçlü itirazlar olduğunun ve bunların sadece başkentin uzaklığıyla ilgili olmadığının farkındaydı. Ama başka alternatif olmadığını öne sürüyordu, "çünkü Caracas nüfusunun ve nüfuzunun yüksekliğinden dolayı daha doğal bir nokta gibi görünmesine rağmen, eyaletin tamamı esasen beyazları kıskanan ve onlara karşı olan renklilerden oluşuyordu. Dolayısıyla Caracas'ın nüfuzunu artırmaktan ziyade azaltmak genel huzur için daha uygundu.[106] Venezuela yönetici sınıfı tamamen aynı olgulara bakarak tam tersi bir sonuç çıkarmıştı. Venezuela'ya yakın bir iktidar merkezi, hatta oradan yönetim istiyorlardı: "Çok çeşitli ırkların varlığı sebebiyle son derece enerjik ve yoğunlaşmış bir sistem."[107] Irksal gerilimler ve *pardo*ların hevesleri sıkı denetim gerektiriyordu ve bunun dillendirilmeyen sonucu da seçkinlerin Paez'i desteklemek zorunda olduğuydu, çünkü halk sınıflarını kontrol edebilecek tek lider oydu.

Bolivar 1826 sonunda Paez'in isyanıyla yüzleşmek üzere Venezuela'ya hareket etti. Bir öğretmenin öğrencisini uyardığı gibi, reisi şahsının önceki karşılaşmaları konusunda uyardı: "General Castillo bana karşı

* 6 kilometrelik Korint Kıstağına su kanalı açmaya girişen ama zamanın teknolojik imkânlarıyla bunu başaramayınca gemileri karadan taşıyarak geçirmek için taştan bir yol yaptıran Korinthos tiranı Periandros (MÖ 628-588) kastediliyor-e.n.

çıktı ve kaybetti; General Piar bana karşı çıktı ve kaybetti; General Marino bana karşı çıktı ve kaybetti; General Torre Tagle bana karşı çıktı ve kaybetti. Görünüşe bakılırsa şahsi düşmanlarım, ister Amerikalı olsun ister İspanyol, ilahi gazaba uğruyorlar. Ama bak General Sucre, Santander ve Santa Cruz ne kadar ilerlediler."[108] İsyancılarla savaşmak için askeri hazırlıklar yapıldı, Briceno Mendez Puerto Cabello'yu işgal etti ve Kurtarıcı'nın dili sertleşmeye başladı. Ayrıca oraya sadece bir Venezuela vatandaşı olarak değil, başkan olarak gittiğini Paez'e açıkça belirterek Venezuela'daki tek meşru egemenliğin kendisine ait olduğuna işaret etti. Oysa Paez'in idaresi "belediyelerden geliyordu ve şiddetin içinden doğmuştu. Bunların hiçbiri şanlı değildir, benim sevgili generalim." Bolivar harekete geçmişti ama şiddet kullanmak istemiyordu. Coro'dayken uyarısını yaptı: "Seni içsavaş suçundan kurtarmak için Peru'dan kalktım geldim."[109] Her iki ülkedeki çoğunluğun tavrı da barış ve uzlaşmadan yanaydı. Çok az alternatif vardı. Bolivar, Paez'e karşı güç kullanmanın tehlikelerinin farkındaydı, "çünkü Kolombiya'daki başlıca askeri komuta birimlerinin hemen hepsi Caracas yerlileriyle dolu."[110] Böylece uzlaşmaya yöneldi. İçsavaştan kaçınmak istiyorsa başka çaresi de yoktu zaten. 1 Ocak 1827'de Paez teslim oldu. Ancak, bunun bir bedeli vardı: Tüm isyancılara af çıkarıldı, mevki ve mülklerine dokunulmayacağı garanti edildi, son olarak da anayasal reform sözü verildi. Aylar süren siyasi çalkantılar ve iç karışıklıklardan sonra 1826 yılı sona erdiğinde Bolivar biraz soluk alabildi. Öte yandan, Kolombiya'nın sorunlarının çözümden çok uzak olduğunun işaretleri de ortadaydı.

10. Bölüm

Prestijinin Sihri

Elveda Venezuela

Bolivar doğduğu şehri uzaktan uzağa hep sevmişti ama hasretiyle yanıp tutuştuğu da söylenemezdi "çünkü oradaki depremlere katlanmak mümkün değildir, üstelik insanlar daha da beterdir."[1] Yine de 4 Ocak 1827'de Paez eşliğinde Caracas'a girdi ve eski günleri hatırlatan törenler ve kutlamalarla, zafer takları, çelenkler, şarkılarla bir kahraman gibi karşılandı. Beyazlar içinde on beş genç kız ona defne dalından iki taç armağan etti; "biri tiranlara karşı zaferi, diğeri iç savaşı önlemedeki zaferi için." Bolivar taçları hemen devretti; biri Paez'e, diğeri Kolombiya'ya. Kurtarıcı, bizzat ayarladığı bir sahnede Paez'e kılıcını armağan edip yerine oturduktan sonra Paez kalabalığa şöyle hitap etti: "Sayın yurttaşlarım, Bolivar'ın kılıcı benim elimde. Hem sizin adınıza hem onun adına sonsuza dek bu kılıçla ilerleyeceğim."[2] İki tarafı keskin bir kılıçtı bu.

Bolivar, Paez'i baş başayken eleştiriyor ama halkın önünde övüyor, kopmasını önlemeye çalışıyordu. Görünüşe bakılırsa kendisi de Venezuela'yı Bolivya Anayasası'nı kabule ve And Konfederasyonu'na girmeye hazırlıyordu. 1827 Ocak-Haziran arasında Venezuela'yı bizzat yönetti. Venezuelalıların –İspanyol Amerikalıların– demokrasiye uygun olmadıkları varsayımı üzerinden hareket etmeyi sürdürüyordu. Sefil, batıl inançlı ve cahildiler; İspanyol idarecilerin onlardan esirgemiş olduğu iyi yönetim pratiğini anlayamıyorlardı. "Özgürlük yerine isyankârlık ve disiplinsizlikle karşılaşıyoruz. Yurtseverlik namına entrikacılık ve hilekârlık almış yürüyor. Kamusal erdemin yerine yozlaşmışlık var. Adalet kisvesi altındaysa şahsi öçler güdülüyor".[3] Bu yüzden de, Paez'in elinden ancak güçlü bir yürütme ile idare geliyorsa, Bolivar bunu endişe verici bulmuyordu. Emrindeki *caudillo*yu Venezuela'nın Üst Başkanı ilan etti. Bolivar, durumun gerçekliğini resmen tanımak ve bir *caudillo*-

yu meşrulaştırmak için, anayasada bulunmayan bu unvanı icat etmişti. Paez asla Bogota'ya itaat etmeyecekti ama Bolivar'a itaat edebilirdi. Üstelik Paez'in siyasi rolü sadece Bolivar tarafından belirlenmiyordu. Caracaslı toprak sahipleri ile tüccarların yanı sıra barış, emniyet ve karşılıklı ihtiyaç bilinci etrafında kendi oluşturduğu koalisyonun diğer üyeleri de onu değerli bir lider olarak görüyorlardı. Ayrıca, Bolivar tarafından istedikleri mevkilere atanmış olan Marino, Pena ve benzerlerinin de takdirini kazanmıştı.[4] Caracas hizbinin lehine olan bu durum, Santander'e, onun Paez'e karşı sert tavrını destekleyenlere ve anayasaya aykırı eğilimlere karşı çok sert eleştiriler doğurmuştu. İronik bir biçimde, Bolivar'ın kendisi de Paez'e dair ciddi kuşkular duyuyor, onun samimiyetsiz ve otoriter bir kişi olduğunu düşünüyordu. Paez kendi ticari işlerinde başarılıydı ancak kendi başına karar vermeyi, hatta kendi mektuplarını yazmayı beceremiyordu:

> General Paez dünyanın en hırslı ve kibirli adamı. İtaat arzusu sıfır, sadece yönetmek istiyor. Kolombiya'nın siyasi hiyerarşisinde beni kendisinden üstün görmek onu incitiyor. Gurur ve cehalet onu öyle körleştirmiş ki kendi beceriksizliğinin farkında bile değil. Danışmanlarının oyuncağı haline gelmiş. Kolombiya için en tehlikeli kişinin Paez olduğunu düşünüyorum çünkü eyleme geçme araçlarına ve gereken kararlılığa sahip. Ayrıca llanerolar nazarında prestiji var ve istediği zaman halkın, siyahların ve zamboların desteğini alabilir.[5]

Caracas'taki İngiliz Konsolosu'nun ifadeleri de gayet netti. Venezuela halkının ezici çoğunluğu hükümet biçiminin değiştirilmesinden yanaydı. Geleneksel aristokrasi, ordu ve din adamları babadan oğula geçecek bir hükümdarlık istiyorlardı. Cumhuriyetçiler ve reformcular Bolivya Anayasası'nın kabulünden yanaydılar. Entelektüeller ve avukatlar bağımsız bir federal devlet peşindeydiler. Halk kesimlerinin çoğunluğu hükümet biçimi ne olursa olsun huzurlu bir yaşam istiyordu; bununla birlikte, bazıları da beyaz olmayanları iktidara getirecck tam bir devrimi tercih ediyordu ve "beyazların yok edilmesini" memnuniyetle desteklerlerdi. Genel olarak, Kolombiya, Quito, Peru ve Bolivya'yla federasyona dahil olmuş bir Venezuela'nın üst hükümet tarafından yönetilmesini tercih ediyorlardı; ayrıca tüm bu birimler üst başkan olarak Kurtarıcı'nın koruma ve idaresinde olacaktı. Bolivar'ın Paez ve

taraftarlarını affedip onlarla anlaşması Venezulea'da "genel bir tatmin" duygusu yaratmıştı. Ama Ker Porter, Kolombiya'nın bir diktatörlüğe ihtiyaç duyduğundan şüphe etmiyordu. Başkan yardımcısı ve şürekâsından ülkeyi ancak Bolivar kurtarabilir ve "halkın mevcut ahlaki durumuna en uygun bulduğu hükümet biçimini" onlara o sunabilirdi. Bu belki taraflı bir görüştü ama büyük ihtimalle Kurtarıcı'nın fikirlerini gayet iyi yansıtıyordu.[6]

Bolivar bu çalışmaları sırasında kötü haberler aldı. Hatta 1826-27 yıllarındaki haberlerin hemen hepsi kötüydü. Bolivya Anayasası'nı Bolivya dışında destekleyenler çok azdı. Bogota'daki siyasi hava And federasyonu projesinin gerçeklikten uzak ve federasyon üyelerinin kabul edemeyeceği türden olduğu yönündeydi. Santander'in ta kendisi durumu ironik bir dille ifade ediyordu: "Bu bana hiç uygulanabilir görünmedi."[7] Santander'le ilişkiler daha da kötüleşti çünkü başkan yardımcısı, Bolivar'ın Venezuela'da bulduğu çözümü ve güya diktatörlük peşinde koşmasını eleştiriyor, Santander yanlıları da liberal basında Kurtarıcı aleyhine kampanyalar yürütüyorlardı. Bolivar da Santander'in mali idaresini ve İngilizlerden borç alınan parayı kullanma tarzını eleştiriyordu: "Kamusal güven, hukuk sevgisi ve devlet memuruna saygı eriyip gitti. Memnuniyetsizlik her yere yayıldı."[8] Mahut anayasacılara karşı kendi Bolivarcılarını yetiştirdi. Zaten 1824'ten beri Santander'le arası iyi değildi; ama şimdi ilişkileri tamir edilemez bir hale gelmişti ve aralarındaki dostluğu reddedip yazışmayı da bıraktılar. "Santander'deki inanç ve şükran yoksunluğuna katlanamıyorum. Bugün, artık ona yazmayacağımı haber verdim çünkü ne ona cevap vermek ne de dostum demek geliyor içimden."[9] Santander ise zevahiri kurtarmak yerine alenen bağları koparmanın daha iyi olduğu cevabını verdi. Kamusal saygı ile kişisel nefreti birleştirdiği bir konumdan, Bolivar'a Bogota'ya dönüp kendisini anayasanın iradesine teslim etmesini, ayrıca Paez'den muhakkak kurtulmasını önerdi.[10] Çok geçmeden resmiyeti tamamen bir yana bırakıp Bolivar'ın başkanlıktan alınmasını talep etti. Başkan ile başkan yardımcısının düşman olduklarını artık halk da biliyordu.

Peru'dan gelen haberler de kötüydü. Kolombiya tümeni Venezuelalı subaylara karşı ayaklanmış, Yeni Granadalı Albay Jose Bustamante'nin emrine uyarak Venezuela kökenli subayları tutuklamıştı. Üstelik Bustamante bunu anayasayı savunmak için yaptığını iddia ediyordu. Daha

sonra isyancılar Kolombiya'ya gitmek üzere denize açılmışlardı. Ordunun ayrılışıyla birlikte Bolivarcı Peru darmadağın olmuştu. Bolivar'ın anayasası bir köşeye atıldı. Santa Cruz yeni başkan seçildi; "yozlaşmaz" Pando da onun tarafına geçenler arasındaydı. Santa Cruz'un cesaretlendirmesi ve Bustamante'nin işbirliğiyle Guayaquil Peru'ya çekilecek gibi görünüyordu. Santander'in bu isyanla ilgisi olduğundan bahsediliyordu ve kendisi de Bustamante'yi desteklediğini gizlemiyordu. Bogota'da kutlama amacıyla çanları çaldırmış ve tezahürat yapan kalabalıkları selamlamak için sokaklara çıkmıştı. Bolivar öfkeden deliye döndü; Santander'in Peru'nun çöküşüne fiilen katıldığına emin olmuştu. Güvenebileceği tek bir müttefiki vardı. Lima'da Manuela üniformasıyla kışlalara gitmiş ve birliklere Kurtarıcı'ya sadakatlerini hatırlama çağrısı yapmıştı. Ancak bu çabaları karşılığında derhal hapsedildi, sonra da Peru'dan sınırdışı edildi. Guayaquil'e ulaştıktan sonra Bolivar'ın arşivlerini de yanına alıp Quito'ya geçmeyi başardı.

Bolivar hâlâ Caracas'taydı, yoksunluk ve umutsuzluk dalgasını durdurmaya çalışıyordu. Ülke iflas etmişti, orduya para ödenemiyordu, askerler yağmacılığa başlamıştı, subaylar açtı. Barcelona'da siyahlar ve köleler başkaldırmaya başlamış, toplumsal huzursuzluk gündelik bir tehlike haline gelmişti. Gümrük vergileri, eğitim, hastaneler ve kölelerin koşulları konusunda çalışmayı sürdürdü. Ama bu savaşı kaybediyordu: "Kölelik sistemiyle geri bıraktırılmış olan biz Amerikalılar, basit kanunlar ya da liberal ilkelere göre yaşamanın nasıl bir şey olduğunu anlayamıyoruz. Elimden gelenin en iyisini yapmaya kararlıyım. Ülkemi kurtarmak için bir keresinde ölümüne savaş ilan etmiştim... Onu tekrar kurtarmak için, kılıçtan geçirileceğimi bilsem de isyancılarla savaşırım."[11] Siyasi çalkantıların ortasında bile eğitim ve medeni değerlere olan ilgisi azalmamıştı. Kendisi üniversite mezunu olmasa da, Caracas Üniversitesi'nin işleriyle yakından ilgileniyordu. Rektör atamasında, doktor atamalarına karşı bir yasa çıkarmak isteyenleri değil, Edinburgh Üniversitesi'nde eğitim görmüş saygın bir doktor olan Jose Maria Vargas'ı desteklemiş, ayrıca Caracas'tan ayrılmadan birkaç gün önce Üniversite Tüzüğü Reformu'nu bizzat onaylamıştı.[12]

Caracas'ta takdir Bogota'da şüpheyle karşılaşmak onu hayrete düşürmüştü. Elleriyle yaptığı şeyi başkalarının ayaklar altında çiğnediği düşüncesiyle umutsuzluğa kapıldı. Bustamante'nin Guayaquil bölgesini

istila ederek Kolombiya ile Peru arasında savaş çıkarma nedenlerini artırdığını öğrenene kadar bekledi. Bu durumda güneye doğru, en azından Bogota'ya kadar gitmesi gerektiğini anladığı için Caracas'a son kez veda etti. 4 Temmuz 1827'de La Guaira limanından denize açıldı ve bir hafta sonra Cartagena'da General Jose Prudencio Padilla tarafından ağırlanıp, ardından Barranca'dan bir buharlı gemiyle Magdalena'ya doğru hareket etti. Kolombiya'nın başkentine yaklaştığı sırada her iki taraf da bir söz ve sinir savaşı başlattı. Santander daha fazla ilerlememesini söyleyerek meydan okumasına rağmen, orduyu hâlâ kendi tarafında tutan Bolivar yürütme gücünü ele almaya kararlıydı. Santander, Bolivar ve komutan Urdaneta'nın Bogota'ya ilerleyişini isyancı bir şehre karşı yürüyüşe geçen bir ordunun ilerleyişi olarak tanımlıyordu; hükümet ve anayasa taraftarları ihanetle yargılanıp Bolivar'ın intikam arzusuna ve hırsına kurban gideceklerdi.[13]

10 Eylül'deki Kongre'den önce Bolivar yemin ederek makamına geçti ve Millet Meclisi'nin toplanması için çağrı yaptı. Santo Domingo Kilisesi'nde düzenlenen törende kongre üyeleri çift sıra halka halinde hazır bulundular. Bir İngiliz tüccarının karısı olan Mary English ön tarafta oturuyordu ve töreni yakından izleme fırsatı bulmuştu. Kurtarıcı'nın müzik ve çan sesleri eşliğinde sokakta belirdiğini, ağır ve düzenli adımlarla ama çok uzun süre at binmiş gibi tuhaf bir yürüyüşle kilisenin ortasına geldiğini gördü. Elbette onun haberi yoktu ama tuhaf yürüyüşün asıl sebebi Bolivar'ın uzun süredir geçmeyen hemoroitiydi. Bolivar yorgun ve sağlıksız görünüyordu fakat sert bir sesle yemini edip ardından bir de söylev çekti. Hükümet Binası'nda Santander'le soğuk bir karşılaşma oldu, tokalaşmadılar ama resmi sözcüklerle selamlaştılar. Daha sonra Bolivar tatlı Bayan English'i gördü. Daha önce İngiliz başkonsolosu Albay Patrick Campbell aynı kadının peşinden koşmuş ama hüsrana uğramıştı. Neşesi yerine gelen Bolivar Bayan English'in yanına oturdu ve ona iltifatlar yağdırdı. Bayan English onu balolarda, yarışlarda, evindeki davetlerde defalarca gördü; hoş tavırlarından, nezaketinden, entelektüel görünüşünden, bileklerinin "kusursuz simetrisinden ve güzelliğinden" çok etkilenmişti. Bolivar ona kendisinin bir gravürünü armağan etti.[14] Ama siyasi ve sosyal sorunlarla boğuşan Bolivar'ın aklında sadece Manuela vardı ve onun yanında olmasını her zamankinden çok istiyordu.

18 Ekim'de Bogota büyük bir depremle sarsıldı. Pek çok kilise, manastır ve ev zarar gördü. Bunların arasında Albay Campbell'in evi de vardı. Ama siyasi hayat devam etti; başkan ile başkan yardımcısı arasındaki gerilim de devam ediyordu. Bolivar'ın gözünde siyasi gelecek pek sevimsizdi. Sisteminin Peru'da reddedilmesi And Federasyonu fikrinin sonu olmuştu. General Flores, Bustamante'yi Guayaquil'den kovup Bolivar yanlısı bir hükümet kurmuştu fakat şimdi Quito'da Flores de bir güç haline gelmişti ki bu da Kolombiya birliğine dair bir başka soru işareti teşkil ediyordu. Bolivya Anayasası bir dert kaynağı haline geliyordu. "İstemiyorsanız yakın gitsin," diyordu Bolivar, "insani meselelerde yazar kibri yoktur bende."[15] Siyasetçilerin ömür boyu başkanlığa neden asla rıza göstermeyeceklerini anlayamamış gibi görünüyordu. Bu tür bir başkanlık tüm siyasetçileri öngörülebilir gelecekteki en büyük ödülden yoksun bırakıyor, siyasi hırsı öldürüyordu. Bu arada mevcut anayasanın kendisine verdiği olağanüstü güçlerle ülkeyi idare ettiği için liberaller tarafından diktatör diye damgalanmıştı. Ama çekip gitmek onun yapısına aykırıydı. On altı yıllık mücadeleyi birden bırakacak ve nefret ettiği siyasetçileri memnun etmek için art arda kurtuluşların getirdiği kazanımları bir yana atacak değildi.

Güçlü Hükümet Arayışı

Bolivar sonraki üç yıl boyunca O'Leary'nin "prestijinin sihri" dediği şey sayesinde durumu idare etti.[16] Gerek kendisi için, gerekse Kolombiya'da oluşturmak istediği kurumlar için elde etmeye çalıştığı siyasi güvenlikten yoksun kaldı; görüş ve politikalarına yönelik düşmanlık ve saygısızlığa karşı savunmasızdı. Özgürlük, tiranlık ve zaferlerden bahsetmeye devam ediyordu ama artık savaşların rengi değişmişti. 1827-8'de her gün siyasetle, gerilimle, başkan ile başkan yardımcısı arasındaki çatışmalarla geçiyordu. Kodamanların bağımsızlaşmalarının ve kitlelerin huzursuzluğunun genç cumhuriyeti yıkmasından korkulan, anarşinin arttığı bir dönemde rakip politikalar hayata geçirilmeye çalışılıyordu. Bolivar ısrarla "güçlü hükümet" ihtiyacının altını çiziyordu. "Hükümete büyük bir güç verilmez ve binlerce fitnecinin yaratacağı anarşiyi bastırmaya muktedir kılınmazsa, Kolombiya'nın yıkıma uğrayacağından eminim."[17] Anayasanın ne toplumsal yapıya ne de halkın ihtiyaçla-

rına uygun olduğu görüşündeydi: "Yasamayı tek başına egemen yapı haline getirdik, oysa egemenliğin sadece bir kısmına sahip olmalıydı. Yürütmeyi yasamanın hükmü altına soktuk. Yasama, ülkenin gerçek çıkarlarının gerektirdiğinden çok daha büyük bir pay sahibidir yönetimde."[18] Yasa yapma hakkı sadece yasamaya verilmişti, ayrıca yasama yürütmenin vetosunu da aşabiliyordu. Dahası, anayasa yargı gücüne de aşırı bağımsızlık tanımıştı; yürütmenin gerektiğinde müdahale etmesi imkânsızdı. Sivil mahkemelere askeri davalarda mutlak kontrol hakkı verilmiş, böylece disipline zarar verilerek ordunun güveni sarsılmıştı. Yeni bir anayasa kongresiyle bu kusurlar giderilmeliydi. Bu arada Bolivar da anayasanın kusurlarını bizzat kapatmaya ve Kolombiya'ya ihtiyaç duyduğu "güçlü hükümet"i vermeye çalışıyordu. Liberaller öfkeden kudurmuştu. Santander yeni rejimin muhafazakâr ve militarist olduğunu, son altı yılın liberal adımlarını tehlikeye soktuğunu açıkladı; artık düpedüz federalizmi savunmaya başlamıştı. Yakınlarından bazıları bu açıklamalar üzerine hayatlarından endişe ederek saklandılar.

Bolivar bir başına kalmış bir lider değildi. Orduda dostları ve müttefikleri vardı. Mesela başından beri onunla olan Urdaneta bir an bile tereddüde düşmemişti. Kabinede Soublette ve diğer bakanların çoğu onun tarafındaydı. Kongre'de Santander ya da bir başkası yerine onu tercih eden pek çok politikacı vardı. Ev hayatında da iyileşmeler olmuştu. 1828'in Ocak ayı başında Manuela da Bogota'ya geldi. Quito'dan birkaç Bolivarcı subay ve bir süvari birliğiyle beraber gelmişti, arşiv de hâlâ yanındaydı. Şehrin dışındaki Villa Quinta'da onunla oturmaya başladı ve özel hayatını düzene soktu.

Kariyerinin zirvesine yaklaşan Bolivar nasıl görünüyordu? 1828 Şubatı'nda Fransız doktor ve sanatçı François Desiree Roulin, onun görünüşünü tasvir edip bir de profilini çizdi. Daha sonra Kurtarıcı'nın pek çok tablosunda ve heykelinde de bu çizim kullanıldı.[19] Bolivar'ın resmini yapmak o kadar kolay değildi. Poz verdiği başka bir seçkin sanatçı olan Jose Maria Espinosa, onu sabit tutmanın çok zor olduğunu, sık sık pencereden dışarıya, sokakta olup bitenlere baktığını söylüyordu. Yalnızlık, melankoli ve nostalji içinde kaybolduğunda yüzüne daha rahat bir ifade vermeye çalışmışlardı. Ama bunu iradi olarak yapamıyordu. Hem sanatta hem de anatomide uzman olan Roulin, Bolivar'ı orta boyun biraz üstünde, ince ve zarif, gergin ve çabuk öfkelenen bir

yapıda, hareketlerinde bir huzursuzluk hissedilen, sabırsız ve çevresine tepeden bakan bir adam olarak tarif etmişti. Gençliğinde siması İspanyol kökenli Venezuelalıların çoğu gibi beyazdı fakat on beş yıllık yolculuklar ve seferler sonucunda teni esmerleşmişti. Gösterişli olmaktan ziyade çevik bir yürüyüşü vardı. Ayakta dururken sık sık kollarını kavuşturuyor, bilhassa ciddi durumlarda heykel gibi duruyordu. Kafası biçimli ve yüz hatları düzgündü; geniş bir alnı, köşeli bir yüzü, sivri bir çenesi vardı ve elmacık kemikleri ileriye doğru çıkıktı. Daima tıraşlı geziyordu, onu sakallı gören pek olmamıştı. Tepesi seyrelmiş dalgalı saçlarını öne doğru taramıştı. Profilden iyi görünüyordu; geniş alnı, düz burnu, küçük ağzı, etli dudakları ve yay gibi kaşları ona hem uyanık hem de anlayışlı bir ifade kazandırıyordu. Gözleri kocaman, kara, canlı ve derindi. Hızlı ve kesin bir konuşması vardı; boş laf etmiyor, sözlerini duruma göre ayarlıyordu. İkili görüşmelerde boşboğazlık ettiği oluyordu ama mektuplaşmaları orijinal ve zekice, söylevleri ciddi ve güven vericiydi. Sorulara ve taleplere çabucak kısa cevaplar veriyor ve sabrını taşıranları hemen azarlıyordu. Roulin'in değerlendirmesine bakarsak, kırk altı yaşındaki Kurtarıcı'nın görünüşü gayet iyiydi ve sağlığı da bozulmamıştı. O'Leary'den gözlerinin keskin ve kulaklarının son derece hassas olduğunu öğreniyoruz. Zihninin sağlam, aklının yerinde olduğu sonucuna da varmamız mümkün.

Fakat iç huzurunu büyük ölçüde yitirmişti ve siyasi dertleri şahsi endişelerle birleşip daha da ağırlaşıyordu. Şimdi de kendi geleceği konusunda sorun çıkmıştı; son kalan mülkü Aroa bakır madenlerini paraya çeviremiyordu. Londra'daki temsilcisi Andres Bello mülkiyet ve ikamet anlaşmazlıklarını çözmek için çok uğraşmıştı ama satışı gerçekleştiremeyince Kurtarıcı ile eski öğretmeni arasındaki kırılgan ilişki iyice kötüye gitti.[20] Bello Londra'da yoksulluğun kıyısında yaşıyordu. Kolombiya temsilciliğinin kâtibi sıfatıyla aldığı ücret çok az ve düzensizdi. 1810'da diplomatik göreve başlamış olduğu için çok daha fazlasını hak ediyordu. Bello çekingen bir insandı ve Bolivar'ın kendisine neden yardımcı olamadığını da bir türlü anlayamıyordu. Bolivar her ne kadar ona hayran olsa da terfi ettirmekte zorluk yaşıyordu. Bunun nedeni kısmen sıkı temas halinde olmamaları, kısmen tüm o yıllarda Bello'nun neleri başardığını takip etmemesi, kısmen de 1828'de Santander'in hükümetini atlayıp canının istediği atamayı yapacak pozisyonda olmamasıydı.

Üstelik Bello onun davasını da desteklemiyordu. Bağımsızlık savaşlarının bir anlatısı niteliğindeki *Alocucion a la Poesia* adlı şiirinde Bolivar'ı yaralama amacı taşımayan, ama yeterince övgü içermediği için Kurtarıcı gibi namına düşkün birini incitecek türden sözler kullanmıştı. Bununla da kalmayıp Bolivar'ın *bete noire*ı (nefretle baktığı) Manuel Piar'ı övmüştü. Kurtarıcı bu adamın idamını "siyasi bir zorunluluk ve güvenlik önlemi, ayrıca siyahların beyazlara savaş açmasına karşı bir tedbir" diye savunmak için çok ter dökmüştü oysa.[21] Bolivar savaştaki sicilini her türlü eleştirinin üstünde görüyordu ve siyasi düşmanlarının kılıçlarını bilediği böyle bir dönemde dostlarından saygı görmeyi bekliyordu, Bello da istisna değildi. Uzaklık ve zorunluluklar, devrimin bu iki devinin birbirini anlamasına engel olmuştu.

Ocana'ya ve İktidara Giden Yol

1827 Eylülü'nde kongre oylamaya giderek bir Büyük Millet Meclisi toplamaya karar verdi. Cucuta Kongresi'nin öngördüğü gibi 1831'de değil, 2 Mart 1828'de Ocana'da toplanacak olan bu meclis Kolombiya Anayasası'nı gözden geçirip revize edecekti. Bolivar bu toplantının acil ve zorunlu olduğunu Caracas'tan bizzat ilan etmişti. Halkını anarşiden kurtarmak isteyen "Kolombiya'nın çağrısıydı" bu, ayrıca doğrudan dile getirmese de Bolivya Anayasası'nın bu toplantıda benimsenmesini umuyordu.[22] Toplantı Kolombiyalıları üçe böldü. Bir taraf güçlü bir merkezi hükümet yanlısıydı. Yürütmenin iktidarını güçlendirip her bölgeye bir başkan yardımcısı atanırsa birlik sağlamlaştırılabilirdi; bu Bolivar'ın bakışıydı, dolayısıyla herkesin desteğini almasa da belli bir ağırlığı vardı.[23] Santander ve anayasacıların desteklediği ikinci taraf federalizm istiyordu fakat hangi idari birimlerin federasyon oluşturacağı konusunda bir uzlaşma yoktu. Üçüncü bir taraf da Venezuela, Yeni Granada ve Quito'nun bağımsız devletler olmasını savunuyordu.

Bolivar, Ocana Kongresi'nin "Kolombiya'nın son şansı" olduğunu düşünüyordu ancak Kongre başından itibaren kötü gitti ve kendine biçilen role ayak uyduramadı. Bolivar'ın beklentisi "partizanlığın hukuka değil çıkarlara ağırlık vereceği; kalabalığın demagojisinin nihayetinde galip geleceği" yönündeydi. "Bunlar en derinlerimde yatan korkular... Fakat boyun eğip de şanımı şerefimi Kolombiya'nın kalıntılarına göme-

cek değilim."[24] Seçim kampanyasının ta kendisi Bolivar için işleri zorlaştırdı. Adaylığını koyan Santander'in propagandasıyla rekabet etme şansı yoktu çünkü Santander anayasacılarla birlikte doğrudan Bolivar'a karşı federal bir platformda kampanya yürütüyordu; üstelik basının da sempatisini kazanmıştı.[25] Bolivar, hükümeti titizlikle siyasi çekişmelerden uzak tutuyordu. Gerçi bu ordudaki Bolivar taraftarlarının hasımlarını tehdit etmesine engel olmamıştı. Oylar sayıldığında Santander'in ve onun gösterdiği adaylardan çoğunun seçildiği ortaya çıktı. Bolivar seçime hile karıştırıldığını iddia etti, ama yine de Santander'in "halkın idolü" olduğunu kabul etti. İngiliz bakan, "faturalarını hazineden ödeyen uslanmaz bir kumarbaz" diye tanımladığı Santander'in mevki ve imtiyaz verdiği büyük bir destekçi kitlesine sahip olduğunu kabul ediyordu. Ama Santander aynı zamanda avukatlardan da çoğunun desteğini almıştı çünkü Bolivar'ın "askeri hizbine" kin duyuyor ve güçlü merkeziyetçi devletin iktidara erişmelerini engellemesinden endişe ediyorlardı.[26] Tüm bu dertler arasında, Venezuela'dan gelen haberler adeta arzu edilir bir değişiklik olmuştu.

İspanya, Orinoco'daki varlığını tekrar güçlendirmek istiyordu ve Puerto Rico'dan gelen kralcı gemiler sahildeki faaliyetlerini artırmış, iç taraflardaki siyah nüfusun huzursuzluğunu körüklüyorlardı. Bolivar yardım için gideceğini Paez'e iletti ancak birliğin erdemlerini sayıp dökme fırsatını da kaçırmadı: "Birlik olmazsa, elveda Cumhuriyet, elveda General Paez ve dostunuz Bolivar'a da elveda."[27] 16 Mart 1828'de Bogota'dan ayrıldı ve Tunja'dan Cucuta'ya tanıdık bir güzergâhtan yola çıktı. Yoldayken, Coro'daki kralcı bir isyanın bastırıldığı ve Venezuela komutanlarının ülkenin geri kalanında gerilla tipi ayaklanmalarla başa çıktıkları haberini aldı. Ama daha bu haberlere sevinmeye vakit bulamadan başka bir ayaklanma haberi aldı. Cartagena'da siyahlar ve kıyılardaki *pardo*lar bir ırk savaşı başlatmak üzere toplanıyorlardı. Bolivar derhal yönünü Cartagena'ya çevirdi ve Bucaramanga'da mola verdi.

Trafalgar'da hayatta kalan, İspanya'ya karşı deniz savaşlarına katılan, 1823'teki Maracaibo Gölü Savaşı'nın kahramanı olan Jose Prudencio Padilla kendisini Cartagena'nın kumandanı ve baş yöneticisi ilan etmiş, Bolivar'a ve "tiranlığa" karşı kıyı halklarını çevresinde toplamaya başlamıştı.[28] Padilla bir *pardo*ydu; daha doğrusu, O'Leary'nin sözleriyle, "kana susamış, acımasız bir *mulatto*ydu." Magdalena böl-

gesinde nüfusun çoğunluğu olan *pardo*lara hitap ediyor, onları "benim sınıfım" diye niteliyordu. Özgürlük ve eşitliğin düşmanları olarak gördüğü beyazları ise kılıcıyla tehdit ediyordu.[29] Hangi yönden gelirse gelsin ırkçılığa karşı tetikte olan Bolivar daha önceden Padilla'nın niyetinin farkına varmıştı. Devrim'e sadakat bakımından onu suçlayamasa da, sosyal ve siyasi hırsları konusunda bazı çekinceleri vardı: "Bu ruh halindeki insanlar için hukuk önünde eşitlik yeterli değildir. Onlar hem kamusal hem sosyal hak olarak mutlak eşitlik istiyorlar. Sonra da pardokrasi isteyecekler, yani *pardo*lar yönetsin diyecekler. Çok doğal olan bu eğilim en nihayetinde imtiyazlı sınıfın imhasıyla sonuçlanacaktır."[30] Cartagena'da Bolivar tam bir ikileme düşmüştü. Magdalena biriminin başkomutanı ve sadık bir Bolivarcı olan General Mariano Montilla beyaz seçkin sınıfa mensuptu ve kitleleri arkasına alamamıştı. Üst mevkilere gelememiş olan ve eşitlik propagandası yapan Padilla ise bir *pardo*ydu ve kendi halkı tarafından seviliyordu. 2 Mart 1828'de Padilla bir grup *pardo* subaya hitaben yaptığı konuşmada halkının özgürlüklerini korumak için önderliğe soyunduğunu söylüyordu. Ama Montilla aklıca hareket ederek tüm askeri birimleri Cartagena'dan çıkardı ve Padilla'yı takipçilerini seferber ederek kendisini bölgenin komutanı ilan etmeye zorladı. İşte bu sefer isyancı ileri gitmiş, hukukun dışına çıkmış ve beklediği desteği de alamamıştı. Montilla Cartagena'da güvenliği yeniden sağlarken Padilla da Santander tarafından korunma umuduyla Ocana'ya kaçtı. O'Leary orada onunla görüştükten sonra Bolivar'a rapor gönderdi. "Ekselansları Cartagena'daki olaylar konusunda çok abartılı bir fikir edinmiş. Padillo'nun attığı adımlar ve bana karşı davranışları hiç taraftarı olmadığı konusunda şüpheye yer bırakmıyor." O'Leary Padilla'nın Cartagena'da yargılanmasına da karşı çıktı, zira hukuk dışına çıkınca halk ve ordu tarafından terk edilse de, kurban haline gelmesi sempati doğurabilirdi.[31]

O'Leary doğru bir noktaya işaret etmişti. Şartlar Padilla'nın lehine değildi. Bir başka Bolivarcı subay olan Joaquin Posada Gutierrez şöyle diyordu:

> Kıyıdaki eyaletlerimizde, özellikle de Cartagena'da eğitimli ve duyarlı pardolar bulunuyor. Siyasi ve medeni haklar konusunda tam eşitlikten faydalandıkları için gerçek çıkarlarının gayet iyi farkındalar. Bilgi ve becerinin yükselmek için en önemli ni-

telikler olduğunu, dürüstçe çalışıp yaşayarak yasal yollardan sosyal konumlarını değiştirebileceklerini biliyorlar. Bu durum geri kalanlar üzerinde de yumuşatıcı bir etki yaratıyor. Tarlalarda çalışan cahil siyahlar ve şehirlerdeki alt sınıflar arasında hâlâ bize karşı düşmanlık olduğu doğrudur. Öte yandan, düşmanlıkları renkten ziyade sosyal statüye yöneliktir çünkü üst sınıftan pardolara karşı da düşmanlar.[32]

Padilla'nın devrimcileştirmeye çalıştığı da bu baskı altındaki *pardo*lardı. Düşmanları elbette çok öfkeliydi. Posada Gutierrez zaman ve iyi niyetin "biz beyazların sorumlu olmadığı" ırksal gerilimleri azaltacağını umduğunu ifade ediyordu. Diğerleri o kadar uzlaşmacı değildi: "*Zambo* General Padilla'nın sonu Piar'ınki gibi olacak çünkü pek çok konuşmasında, niyetinin tüm beyazları öldürüp burayı yeni bir Santo Domingo yapmak olduğunu göstermiştir."[33] Bolivar için ikinci bir tehlike daha vardı. Bu hareket siyaseten Santander'le bağlantılıydı ve Bolivar'ın düşmanına Karayipler'de önemli bir liman ve kalede yeni bir siyasi taban sağlıyordu. Bolivar'ın şahsi görüşü, Padilla'nın yasalara uygun olarak yargılanıp diğerlerine ibret olmasıydı. Cartagena'da yargılanması için onu Ocana'da tutuklattı. Ama görünüşe göre O'Leary gibi düşünen Montilla onu Bogota'ya gönderdi.

Cartagena'daki olayları Bolivar'ın her yerdeki hasımlarıyla, özellikle adları "P" ile başlayanlarla ilişkilendiren Manuela telaşlanmıştı. "Şu Paula, Padilla, Paez denen hainlerin hepsinin Allah canını alsın. Onlar gibiler ortadan kalkınca Kolombiya rahat bir nefes alacak... Milyonları kurtarmak için on kişinin ölmesi çok daha insani."[34] Bolivar'la birbirlerine aşk, mizah ve tartışmalar içeren mektuplar yazıyorlardı. Bolivar Venezuela ya da Cartagena'ya gitmek yerine en kısa zamanda Bogota'ya döneceğine dair sözler veriyordu.[35]

Bolivar Ocana'nın doksan mil güneyindeki Bucaramanga'da kaldı; burası O'Leary ve delegelerle iletişim kurmak, ayrıca Cartagena ve Bogota'yla temasta olmak için uygun bir yerdi. Bucaramanga'daki subayları arasında Fransız Louis Peru de Lacroix de vardı. Napoleon Seferlerine katılmış olan de Lacroix 1823'ten beri Bolivar'ın ordusunda görev yapıyordu. Üç ay boyunca Kurtarıcı'nın yaşam tarzını gözlemleyip fikirlerini ve hatıralarını yazdı. Bolivar'ın günlük rutinini şöyle anlatıyordu: Genellikle ata biner, hem de doludizgin sürerdi; ama yüzmeyi, yürümeyi ve bir hamağa uzanıp kitap okumayı da severdi. Çoğunlukla sebze ye-

meklerini ve meyveleri tercih eder, etten pek hoşlanmazdı. Şarabı az içer, salatasını kendisi hazırlardı. Tütün içmez ve yanında içilmesini de istemezdi. Eski dans tutkusundan geriye pek bir şey kalmamıştı. Geçmişi ve bugünü düşünerek dalıp giderdi. Tarihteki yerinin ne olacağını merak ederdi. Bolivar, hükümetinde bakanlık yapan tarihçi Jose Manuel Restrepo'nun yeni yayınladığı *Historia de la revolucion de Colombia* (Kolombiya Devrim Tarihi) başlıklı kitabı için hayli eleştiri aldığını gördü. Kitap Kurtarıcı'yı bolca övüyordu, hatta Bolivar'a göre övgüyü fazla kaçırmıştı. Yazar Bolivar'ı eleştirmekten kaçınmıştı, "çünkü hayattayım, iktidardayım ve bana bağımlı." Kitabı bir solukta okuduktan sonra fikrini şöyle ifade etti: "Artık her söylediği için sorgusuz sualsiz itibar kazanan imtiyazlı tarihçilerin milli tarihi yazdığı zamanlarda yaşamıyoruz. Sadece halkın kendi tarihini yazma ve büyük adamları değerlendirme hakkı vardır. Bu yüzden izin verin beni Kolombiya halkı yargılasın. Benim arzum budur. Ancak bunu takdir ederim. Şanıma ancak bu yaraşır, İçişleri Bakanımın değerlendirmeleri değil."[36] Napoleon üzerine düşüncelerini de yazmıştı, fakat ihtiyatlı sözcüklerle ve yayınlanmamak üzere. Bir imparatorun bütün tebası tarafından saygı ve sevgi görmesini özendirici bulduğunu ve onu örnek alan bir kurtarıcının büyük bir şan kazanacağına inandığını yazarken hiç kuşkusuz aklında Napoleon vardı.[37] Siyasi haberler ya da Restrepo'nun kitabındaki pasajlar karşısında heyecana kapılıyordu fakat acil durumlarda hep soğukkanlıydı. Kurmay heyetiyle birlikte ayine katılmaya başladığında, kilisede bağdaş kurarak oturanları azarlamıştı. Bir seferinde, deprem var zannedilince kilise panik içinde boşaltılmış, içeride sadece kürsüdeki rahip ve koro bölmesindeki Bolivar kalmış. İnsanlar geri döndüklerinde onun sakin sakin kitap okumakta olduğunu görmüşler; fakat ilahi kitabı yerine seküler bir dergi varmış elinde.[38] Gelgelelim, Ocana'dan gelen haberler öfkeden kudurmasına yetiyordu.

Santander delegeleri karşılamak ve rahatlarını sağlamak için bütün gücünü harcamış ama yine de çoğunluğu elde edememişti. 9 Nisan'da toplantı başladığında yirmi üç Santander yanlısı, yirmi bir Bolivar yanlısı, on sekiz bağımsız ve ılımlı vardı; seçilmiş olan 108 delegeden kırk dördü ise gelmemişti. Delegelerin çoğu anayasa reformunun gerekliliğine inanıyordu fakat ayrıntılar konusunda anlaşamıyorlardı. Bolivarcılar adaba uygun davranıp partizanlık etmemeye çalışırlarken, "*anarqu-*

ist"ler sıkı bir grup oluşturdular; birlikte yiyip içiyor, aynı yerde oturuyor, yürütme organını zayıflatmaya yönelik taktiklerini birlikte belirliyorlardı. "Bunu sonun başlangıcı olarak görüyorum," diyordu Bolivar. "Büyük Meclis'ten kötü değil de iyi bir şey çıkması için mucize gerek."[39] Tartışmalar sekiz hafta sürdü. Santander diktatörlük tehlikesine karşı hukuku savundu, liberalizmin de ötesine geçerek, "milli özgürlüklerimizi korumanın tek kalan yolu federasyondur" deme noktasına geldi. Bolivar'ın meclisteki şahsi gözlemcisi olan ve Santander'den nefret eden O'Leary onu şöyle tanımlıyordu: "Orta düzeyde beceri sahibi vasat bir adam; küstahlık gırla ve ahlak sıfır." O'Leary bunları yazdığı sırada Santander kürsüden, "Bende kaplan kalbi var," diyordu. "Çok doğru," diyordu O'Leary, "tabii müthiş bir kibir, kalın bir deri, zalimlik ve başka kötü özellikler açısından.[40]" Santander de O'Leary'den nefret ediyor ve onun Bolivar'ın Ocana'daki casusu olduğunu, vekillerin yaptıklarını ona bildirdiğini ve efendisinin emirlerini yerine getirdiğini yazıyordu.

Bolivar Meclis konusundaki cılız umudunu da hızla yitiriyordu ve gerek hizipçiliği gerekse kendi politikalarına olan düşmanlığı sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştı. Delegeler Padilla'nın isyanını haklı bulunca iyice çileden çıktı. Irksal düşmanlığı körüklemekle kalmayıp Cartagena'yı Santander ve Cucuta Anayasası safına çekip Bolivar'a karşı seferber etmeye kalkmıştı; bu "iğrenç hareket" Bolivar'ın iki hassas noktasına temas ediyordu: Santander ve pardokrasi.[41] Kargaşa arttı ve anayasal reformun benimsenmesini engelledi. Santanderciler 128. maddeyi iptal etmek koşuluyla mevcut anayasayı korumayı teklif ettiler. Bu madde başkana kriz dönemlerinde olağanüstü yetkiler tanıyordu. Bu noktada Bolivar'ın destekçileri yeterli sayının elde edilmesini engellemek için meclisi terk ettiler ve 11 Haziran'da hiçbir sonuç alınamadan toplantılar sona erdi. Bolivar Santander'in planını bozmuştu fakat bir sonraki hamleyi hesaplayamıyordu. Tam da bu dönemde, cumhuriyeti üç ya da dört devlete bölüp her birine özyönetim hakkı vermekten bahsetti. Çaresizlikten doğan bu fikir, destekçileri arasında şüphe yarattı.[42] Gerçekten ciddi miydi?

İngiliz Konsolosu'na göre, Padilla'nın isyanı "tüm mülk ve nüfuz sahibi insanların General Bolivar'ın çevresinde toplanmasına yol açmıştı çünkü Kolombiya'da huzuru ondan başkası sağlayamazdı."[43] Ocana toplantısı çıkmaza girip dağılınca, Bolivar da nadir tereddütlü hamlele-

rinden birini yaparak Bucaramanga'dan ayrıldı. Her ne yaparsa yapsın, kimileri tarafından anayasacı, kimileri tarafından da diktatör olarak görüleceğini düşünüyordu. Bu arada, Bogota'da 13 Haziran'da vekilharç ile *cabildo,* büyük adamların ve iyi niyetlilerin katılacağı açık bir toplantı çağrısı yaptılar. Toplantıya katılanlar içeriden ve dışarıdan cumhuriyete yönelik tehditleri gözden geçirdiler, Ocana Meclisi'ni tanımadıklarını bildirdiler ve Bolivar'dan "mutlak iktidara sahip en üst otorite"yi tek başına almak üzere dönmesini istediler.[44] Üç saat içinde beş yüz imza toplandı; imza atanlar arasında "başpiskopos ve diğer ileri gelenler" vardı. Bolivar önce durup düşündü ama bu çok uzun sürmedi. Çağrıyı kabul edip ilerledi. Başkentte bir kurtarıcı gibi karşılandı, katedralde şükran günü ayinine katıldı ve hükümet binasına kadar götürüldü. Görünüşte geniş bir destek alarak, hiç değilse ülke çapında otuz bir kentin yerel yöneticilerinin düzenlediği oylamada açık bir çoğunluğun desteğini alarak başa geçti.[45] Popayan'da vekilharç Tomas Cipriano de Mosquera Kurtarıcı'yı ülkenin *jefe supremo*su (en üst otorite) olarak tanımak üzere *cabildo abierto* (açık meclis) çağrısı yaptı ve orduyu özellikle dışarıda tuttu.[46] General Urdaneta İngiliz bakana Bolivarcıların uzun zamandır pasif kaldıklarını belirtti. "Kolombiya'nın küçük bir demagoglar hizbine asla teslim olmayacağına, bunların sırf kendi çıkarları ve şahsi nefretleri uğruna ülkeyi kan gölüne çevirmek istediklerine" tüm dünyayı inandırmanın zorunlu olduğunu eklemeyi de unutmadı.[47] Ondan sonra kötü haberler gelmeye başladı. Bolivar Chuquisaca'daki birliklerin isyan ettiğini ve 18 Nisan 1828'de Sucre'nin saldırıya uğradığını haber aldı.[48] Peru artık hem kuzeyde hem güneyde açıkça savaş başlatmıştı ve Guayaquil tehlikedeydi. Tek başına dış politikanın bile Kolombiya'da güçlü bir hükümet ve saldırgan tavırlara sert tepki gerektirdiğine inanan Bolivar'ı anlamamak mümkün değil. Peru savaşı için insan ve para harcanması kimsenin hoşuna gitmeyecekti ve bu politika ancak kararlı bir şekilde hareket ederek hayata geçirilebilirdi.

En üst iktidar, 27 Ağustos 1828 tarihli Kanun Hükmünde Kararname'yle mutlak iktidara dönüştü.[49] Yeni adıyla Kurtarıcı Başkan kararnameyi gerekçelendirirken, "insanların kendilerini anarşinin tahribatından kurtarmak için daima korudukları temel haklarından" kaynaklandığını ve Millet Meclisi toplanana kadar bu hakları kendisine teslim ettiklerini belirtiyordu. Kararname Bolivar'ın iktidarını kurumsallaştır-

mak için çıkarılmıştı; "sınırsız otoritenin çekilmez ağırlığından kendimi kurtarma ve Cumhuriyet'in kendi temsilcileri tarafından kurulmasını sağlama yönündeki derin arzumun" ispatı niteliğini taşıyordu.[50] Ama iki olay nedeniyle seçenekleri azalmıştı: hayatına kasteden saldırılar ve Peru'nun başlattığı istila. Bu yüzden Kurtarıcı Başkan'ın iktidarı kişisel bir iktidardı, kanun hükmünde kararnamelerle ve Bolivar'ın kontrolündeki atamalarla hayata geçiyordu. Kanun Hükmünde Kararname başkan yardımcılığı makamını kaldırıyordu. ABD bakanlığına atanan Santander görevi hemen kabul etti ama gitmek için harekete geçmedi. Bolivar sadece danışmanlık işlevi bulunan bir devlet meclisi kurdu. Bu mecliste beş bakan, bölgesel temsilciler, ordudan ve kiliseden görevliler vardı. Yargı gücünün ayrılığından ödün vermeyi hiçbir zaman istememişti fakat tam bağımsız olmasını da istemiyordu çünkü meşru hükümeti fiilen engellediğini düşünüyordu. Bu yüzden, yürütmenin nüfuzunu yasa yapmanın yanı sıra yasayı uygulamada da artırmak prensiplerine aykırı düşmemişti. Uzun zamandır ordunun sivil liberaller karşısında savunmasız olduğunu düşünüyordu. Bu sefer İspanyollardan miras alınan geleneksel askeri *fuero*yu tastiklemiş, hatta genişletmişti. Ayrıca, silahlı kuvvetleri büyütmek savunmayı güçlendirme bakımından da akla yakın bir tercihti. Bu önlemlerden hiçbiri başkanlığı askeri diktatörlüğe dönüştürmüyordu. Rejimin geçici olduğunu belirtiyor, Kongre'nin 2 Ocak 1830 tarihli toplantısıyla sona ereceğini dile getiriyordu.[51] Bolivar başka açılardan özgürlükçü içgüdülerine uygun davranıyordu. Hükümeti köle ticareti yasağını delme girişimlerine karşı sert tedbirler alacağını ilan etmişti. 5 Ocak 1828 tarihli bir kararnameyle ev işlerinde çalışan kölelerin ticareti yasaklandı ve 1821 sonrası köle olanlar serbest bırakıldı.[52]

En üst iktidar ne anlama geliyordu? Bolivar'ın siyasi saflığını kaybettiğini ve prensiplerinin aşındığını mı gösteriyordu? 1828-30 yıllarındaki idaresine dair yorumlar hem sonraki eylemlerinden hem de daha evvelki ününden etkilenmiştir. Bu dönem daha önceki büyük özgürlük, eşitlik, kimi zaman da demokrasi yeminleriyle karşılaştırılır, dolayısıyla Bolivar'ın kendi standartlarının altına düştüğü iddia edilir. Bir başka görüş de bu dönemin, ömür boyu başkanlık öngören Bolivya Anayasası'nda ve Kolombiya Anayasası çerçevesinde aldığı olağanüstü yetkilerde mevcut olan mutlakıyetçi eğilimlerin zirvesi olduğu yönündedir. Ama bu bir

sapma değildi. Bolivar'ın demokrasiyle arası hiç iyi olmamıştı. Ona göre İspanyol Amerikası'nda demokrasi ile anarşi birbirine çok yakındı. Bolivar en başından beri güçlü hükümeti savunmuştu. Daha Jamaika Mektubu'nda, Kolombiya'da babadan oğula geçmeyen ama ömür boyu süren yürütme gücü olabileceğinden bahsediyordu. Üstelik siyasi düşüncesi ve politikaları, liberal cumhuriyetçiliğe bağlılık derecesinde bir süreklilik olduğunu göstermektedir. Vekillere İngiliz Anayasası'nı incelemelerini tavsiye ettiği Angostura'da bile, bunu monarşiyi taklit etmek amacıyla değil cumhuriyeti savunmak için yapmıştı. "İngiliz hükümetinden bahsettiğimde sadece cumhuriyetçi niteliklerini kastediyorum. Nitekim halk egemenliğini, güçler ayrımı ve dengesini, sivil özgürlükleri, vicdan ve basın özgürlüğünü ve siyasetteki tüm yüce anlayışları tanıyan bir siyasi sisteme saf monarşi denebilir mi? Başka hangi cumhuriyet biçiminde daha fazla özgürlük vardır? Bundan iyisi hangi toplumsal düzenden beklenebilir?"[53]

Daimi hedefleri olan bağımsızlık ve özgürlüğün temel nitelikleri, anayasa tarafından güvenceye alınana kadar güçlü bir hükümetle ve gerekirse şahsi iktidarıyla en iyi şekilde temin edilebilirdi. Ama şahsi iktidarı sırasındaki politikaları ve uygulamaları abartılmıştır. Bolivar mutlak iktidara sahip olduğu 1828-30 yıllarında dahi ülkeyi *caudillo* ya da despot gibi yönetmemiş, özel bir kesimin ya da bölgenin çıkarlarını gözetmemiş, himayecilikten faydalanırken aşırıya kaçmamış ve hukukun üstünlüğüne saygısını yitirmemiştir. Uç fikirleri olan Bolivarcıların bulunduğu doğrudur; bunlardan bazıları liberalleri gerçekten dehşete düşürüyor, halkın ihtiraslarını, hatta kendileri "normalde hiçbir şeye inanmayan insanlar olmalarına rağmen" dini içgüdüleri sömürerek toplumsal huzursuzlukları körüklemeye çalışıyorlardı.[54] Öte yandan İçişleri Bakanı Restrepo gibi siyaseten ılımlı ve rejim ne olursa olsun makamını koruyacak türden insanlar da vardı. Bir de herkesi hayrete düşürenler vardı.

Bolivar San Carlos'taki Başkanlık Sarayı'nda kalırken, Manuela da yakında, Plazuela de San Carlos'taki bir evde kendi hayatını yaşıyordu. Gündüzleri askeri üniformayla ata biniyor, akşamları da şarap içip ziyaretçilerin pohpohlamalarıyla eğleniyordu. Manuela, Bolivar'ın doğum günü olan 24 Temmuz'da Bogota'nın dışındaki villasında bir parti verdi ve kutlamalar için Santander'in bir kuklasını yaptırdı. Kukla bir

sıraya oturtuldu ve bir manga asker tarafından sırtından vuruldu. Bolivar orada değildi ama rezaleti ona bildiren General Cordova'ya göre, Bolivar'ın adına zarar verecek türden konuşmalar olmuş ve "hükümet işlerine karışan" hanımefendi eleştirilmişti. Bolivar'ın cevabı biraz utandığını gösteriyordu, fakat çok da fazla değil. Mevzunun önemsiz bir saçmalıktan ibaret olduğunu, suç sayılmayacağını söyledi. Askerlerin başındaki subayın terfisini durduracak ve başka bir yere gönderecekti. "Sevgili Çılgın'a gelince, ne diyebilirim ki? Onu uzun zamandır tanıyorsun. Ondan ayrılmayı denedim ama onun gibi direngen bir kadınla başa çıkmak imkânsız. Gelgelelim, işler durulduktan sonra onu kendi ülkesine ya da istediği başka bir yere göndermek için elimden geleni yapacağım. Öte yandan, [başkalarının iyiliği için?] yalvarmak dışında asla işime karışmadığını belirtmeme izin verin. Endişelenecek bir şey yok. Zaafları olan bir insan değilim, doğrunun söylenmesinden de korkum yok."[55] Birkaç hafta sonra Manuela'ya yazdığı bir mektupta, gelmesi ve aşkıyla onu neşelendirmesi için yalvarıyordu. "Senden ayrıyken bile görüyorum seni. Gel, gel, çabuk gel." Bolivar askerlerini gücendirmek istemezdi fakat Manuela'ya ihanet edecek de değildi.

Suikastçiler

Bolivar yapısı itibarıyla diktatör değildi ve mutlak iktidarı sürekli bir düzen ya da monarşiye doğru bir adım olarak görmüyordu. Olağanüstü yetkilerini ciddi anlamda genişletmek için pratikte bir şey yapmamıştı. Komploculuk konusunda zaten bir kararname vardı (20 Şubat 1828), ama "melun Bolivar, Urdaneta ve Castillo üçlüsü"nü açıkça eleştiren hasımlarına dahi uygulanmamıştı.[56] Ateş hattında ilk olarak Bolivar vardı. Rejimin ilk aylarında aşırılar onu hedef aldılar ve ortadan kaldırmak için planlar yapmaya koyuldular. Bu komplo *caudillo* tipi bir harekat ya da kitlesel bir ayaklanma değil, komplocuların özgürlüğün baş düşmanı olarak tanımladıkları Bolivar'ı devirmeye yönelik bir darbe öngörüyordu. Santander'e danıştıklarında, Bolivar'ın suçlu olduğunu kabul etti ama şiddete karışmaya yeltenmedi; açıkça sorulduğunda, tasvip etmediğini belirtti ama ileride barışçıl bir hareketle işbirliği ihtimalini de hepten reddetmedi.[57] Komplocular, ordu subayları ile sözde Filoloji Derneği'nde toplanan "güya özgürlükçü" öğretmen ve öğrenciler-

den oluşuyordu.[58] Komplocuların çoğunluğu gençlerden oluşuyordu. Onlara göre 1810 devrimi eski bir tarihti ve Bolivar da hiç ilerleme kaydetmeyen bir adamdı. Komplocuların lideri yirmi altı yaşındaki edebiyata meraklı Venezuelalı kurmay subay Pedro Carujo'ydu. Yardımcıları ise Bogota'daki kurmay subay heyetinin başındaki Ramon Guerra ve liberal politikacı Luis Vargas Tejada'ydı. Sivil kesimin koordinatörü, Bolivar'ın Boyaca sonrasındaki yıllar boyunca peşinden koştuğu Bernardina Ibanez'in önce hayranı sonra kocası olan Florentino Gonzalez'di. Komplocuların liderleri hareketi eyaletlere yayma niyetinde olsalar da, kırda çok az yankı yaratabildiler. Santander'in bizzat kabul ettiği gibi, ordu ve halk Bolivar'ın yanındaydı.

Komplocular fırsatçı tiplerdi ve yanlış bir başlangıç yaptıktan sonra, Bolivar'ı 25 Eylül 1828 Perşembe gecesi San Carlos'taki sarayında uyurken baskın yapıp öldürmeye karar verdiler. Belanın yaklaştığına dair söylentiler vardı ama Bolivar bunları ciddiye almadı. Akşamüzeri Manuela'yı çağırttı ve ona bir devrim olacağını söyledi. Manuela da umursamadı: "Sen varken on devrim bile olur, hiç dikkat etmiyorsun." "Meraklanma," dedi Bolivar, "hiçbir şey olmayacak." Bolivar banyo yaparken Manuela ona kitap okudu, sonra da Bolivar yanında sadece kılıcı ve piştovlarıyla uzanıp derin bir uykuya daldı. Geceyarısı otuz komplocu üç grup halinde saldırıya geçtiler: Carujo ve Navarreseli Agustin Horment önderliğindeki birinci grup Başkanlık Sarayı'na saldıracak ve Bolivar'ı öldürecekti; ikinci grup Vargas Kıtası'nın kışlasına saldırıp Padilla'yı hapisten kurtaracaktı; üçüncü grup da Muhafız Birliği'ne saldıracaktı. Komplocular sarayın girişinde üç nöbetçiyi ve bekçi köpeklerini öldürüp içeri sızdılar. Yolda Bolivar'ın yaverlerinden Andres Ibarra'yı da yaraladılar. Gürültüye uyanan Bolivar kılıcını eline alıp düşmanı beklemeye başladı ama Manuela tehlikeyi görerek onu giyinip pencereden kaçmaya ikna etti. Aşağıdakiler geçip ortalık tenhalaşıncaya kadar beklediler. Sonra Bolivar balkondan atlayıp koşarak dört beş bina uzağa gitti. Arkasında da efendisini piştovla görünce hemen "*Soy Trinidad, mi general*!" (Ben Trinidad'ım, komutanım) diye kendini tanıtan bir uşağı vardı.[59]

Kapı bir tekmeyle açıldığında, Manuela elinde kılıcıyla Carujo'nun karşısına dikildi. Carujo onu kolundan sürükleyerek sarayda Bolivar'ı bulmaya çalıştı, verdiği bilgi yanlış çıkınca da fena şekilde dövdü. Yara-

lı Ibarra'nın bakımını yapmakta olan Manuela, yardım etmek için koşan Albay Ferguson'u uyarmaya çalıştı. Pek çok savaştan sağ kurtulan Ferguson, Carujo'nun silahından çıkan kurşunlarla öldü. Bolivar'ın vekilharcı Jose Palacio da hastalanıp başka odaya taşınmış olduğu için sağ kurtulabildi. Vargas Kışlası'nda Padilla kurtarıldı ve muhafızı öldürüldü ama kıta hızlı tepki verip saldırganları kaçırttı. Muhafız Birliği üçüncü grubu püskürttü. Urdaneta komutayı aldı, düzeni sağladı ve Bolivar'ı bulup komploculari yakalamaları için keşif kolları çıkarttı. Bolivar Carmen Köprüsü'nün altında, minik San Agustin Nehri'nin çamurlu sularında üç saat titreye titreye beklemiş, Santander'in taraftarlarıyla kendi taraftarlarının karşılıklı haykırışlarını dinlemişti. "*Viva el Libertador*" haykırışına cevap gelmediğini duyunca, sabahın üçünde sığındığı yerden çıktı. Tehlikeyi atlatan ama sırılsıklam olan Kurtarıcı, Manuela'nın "kurtarıcının kurtarıcısı" olduğuna kanaat getirmişti. Duygusal yaralara gelince, onları hayatı boyunca taşıyacaktı.[60]

Ertesi gün Santander, Padilla ve geri kalanların çoğu tutuklandı. Onları yargılayacak olan General Urdaneta'nın Santander'e düşman olduğu çok iyi biliniyordu. Urdaneta sert davranmaktan yanaydı çünkü bunun daha geniş bir komplonun bir parçası olduğunu, komplonun beyni olarak Santander'in komploculari yönlendirdiğini ve kendisinin de öldürülecek diğer yedi hedef arasında bulunduğunu düşünüyordu. "Bana kalırsa ya biz ya onlar."[61] Esas katılımcılar olarak tespit edilen elli dokuz kişiden sekizi suçsuz bulundu, on dördü ölüm cezasına çarptırıldı, beşi sürgüne gönderildi, üçü kaçtı ve geri kalanları da ya hapse atıldı ya da öğretmenlikten uzaklaştırıldı. Padilla, Guerra, Horment ve on kişi daha komplodan suçlu bulunup idam edildi. Komplocu değilse de asi olan Padilla gözünün bağlanmasını reddetti ve ölürken idam mangasına "*cobardes*" (korkaklar) diye haykırdı. Carujo pazarlık ederek Santander ve diğerleri aleyhine şahitlik yaptı ama yine de ölüm cezasına çarptırıldı ve ancak Bakanlar Kurulu'nun affıyla kurtulabildi. Çeşitli hapishanelerde kaldıktan sonra 1829 Ağustosu'nda kaçtı ve nihayet Paez tarafından, güya acımasız bir diktatörlükten kaçma şansına eriştiği için bağışlandı. Komplonun çeperlerinde yer alanlara kadar uzanıldı; bununla birlikte, hükümetin kalbine yönelik bu şiddet eylemine verilen tepki bir kan banyosu da değildi. Öğretmenlik lisanslarının ve akademik unvanların iptali, seyahat kısıtlamaları ve gizli derneklerin yasaklanma-

sıyla resmi eylem tamamlandı. Santander, ortada açık kanıtlar bulunmamasına rağmen, azmettirmekten ve komploculara yardım ve yataklıktan suçlu bulundu. Urdaneta onun suçlu olduğundan emindi ve onu idam cezasına çarptırdı fakat Bakanlar Kurulu kanıtları yeterli bulmayarak kamu çıkarları gereği cezanın hapse çevrilmesini tavsiye etti.[62] Bolivar, çok gücüne gittiğini ama esasen bir erteleme olarak gördüğünü belirttiği bu tavsiye üzerine düşmanının hayatını bağışladı.

Bolivar'ın hayatına kasteden bu komplo hem şanını sarsmış hem de gururunu incitmişti. Kurtarıcı, *pardo*ların hıncıyla da karşı karşıya kalarak bir iç çatışma yaşadı. Piar, Padilla ve diğerleri isyan suçunu işledikleri için ölmüşlerdi. Peki o halde yaptığı işlerle ancak anarşiye yol açan Santander gibi bir halk düşmanı nasıl kaçabiliyordu? "Piar ve Padilla'yla aynı sınıfa mensup olanlar, bu meşhur yurtseverlerle hizmet bakımından asla boy ölçüşemeyecek olan melun bir beyaz karşısında zaaf gösterdiğimi düşünmekte sonuna kadar haklı olacaklar."[63] Santander bunu kendi başarısı olarak görüyordu. "Bolivar'ın ölüm cezasını aslen neden iptal ettiğini bilmiyoruz," diye yazıyordu. "Şanına bunun yakışacağını söyledi. Kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey, kamuoyunun Santander'in yanında olduğu ve hükümetin yarattığı teröre karşı çıktığıydı."[64] Oysa başka birçok davada da Bolivar ceza hafifletme yoluna gitmişti. Nihayet bu uzadıkça uzayan süreçten sıkıldı: "Komployu köküne kadar çözdüm," diyordu. Bu iş bittikten sonra, "bu korku odasından" kaçmak için kırda tatile çıktı ve Bogota'nın kuzeyindeki Chia'da bulunan, en sevdiği rahatlama mekânı olan Kızılderili köylerinde birkaç hafta geçirdi. Urdaneta da gerçeği öğrenmek için eziyetli prosedürlere katlanmış ve Santander'in komployu bilmesine rağmen haber vermediği için vatana ihanetten suçlu olduğuna kesinlikle ikna olmuştu. Santander 1829'da Kolombiya'dan ayrılıp Avrupa ve ABD'de sürgün hayatı yaşadıktan sonra 1832'de Yeni Granada'nın ilk seçilmiş başkanı olarak geri döndü.

Kurtarıcı Başkan, Kilise ve devlet makamlarının, ordunun büyük bir kısmının, üst düzey *caudillo*ların ve her kesimden Bolivarcıların desteğine sahipti. Savaş Bakanı ve ordunun kumandanı Urdaneta başından beri rejimle çok sıkı bağlara sahipti. Sucre'nin merkezde daha fazla otoriteye ihtiyaç olduğundan şüphesi yoktu. Ona göre, insanlar yazılı garantiler ve teorik özgürlükler karşısında hayal kırıklığına uğramışlardı. Tek

istedikleri güçlü bir hükümet tarafından canlarının ve mallarının korunmasıydı. Bir yıl sonra da şunu ekliyordu: "Yurtiçinde huzur ve istikrar sağlamak için diktatörlük gücünü kullanarak Kolombiya'ya bir anayasa vermemiş olmanızdan daima hicap duyacağım. Üstelik ordu da bu anayasanın arkasında durabilirdi... İnsanların istediği şey barış ve güvence. Diğerlerine gelince, onların da kendi mülkiyet ve güvenlik haklarına bu kadar çok zarar veren ilkeler ya da siyasi teoriler için mücadele edeceklerine inanmıyorum."[65] Paez, Ocana'dan dönen "düşman" *convencionista*lara (Ocana Kongresi'ndeki delegeler) karşı sert bir tutum aldı. Rejimi derhal resmen tanıdı ve bunun, askeriyenin hizipçiliğine ve Venezuela'da sayısı hiç de az olmayan liberallerin hilelerine karşı en iyi çözüm olduğunu belirtti. Dini politikalar konusunda bazı şerhler koydu. Güya Venezuela'nın dini kurumları Bogota'dakilere nazaran daha geri plandaydı ve bu yüzden din hukuka değil doktrine tabiydi. Ayrıca Kurtarıcı'ya "Aydınlanma Çağı'nın gerektirdiği basiretle" hareket etmesini öğütlüyordu.[66] Paez'den Aydınlanma dersi almak herhalde Bolivar için tam bir sabır sınavı olmuştur. Başkan ile *caudillo* siyaseten aynı şeyi istiyorlardı: güçlü hükümet ve istikrar. Paez ayrıca Venezuela'nın bağımsızlığını da istiyordu; ama bunu barışçıl yoldan, başka bir devrime meydan vermeden yapmak niyetindeydi çünkü, Soublette'nin bildirdiği gibi, "Başka bir devrim başlatmak istemiyor, keza sık sık tekrarladığı sizinle müttefiklik yeminlerini bozmaya da cesareti yok."[67] Bolivar, ordusunun komutanları Kolombiya'nın geri kalanındakilerden çok farklı olan Venezuela'nın kendi yoluna gitmesine izin verecek gibi görünüyordu. Kolombiya'nın büyüklük ve coğrafyadan yana sorun yaşadığını kabul etti: Merkez ile dıştaki yerleşimler arasındaki mesafe çok uzundu; hükümetin otoritesi mesafe yüzünden azalıyordu ve üstelik arazinin yapısı mesafeleri daha da artırıyordu. "Esasen mutlak zorunluluk yüzünden kendisini en üst otorite haline getirmeyen tek bir idareci, tek bir vali yok. Her idari birimin başlı başına bir hükümet olduğunu, ülkenin hükümetinden farklılaştığını, yerel koşullara ya da bölgeye özgü şartlara uyarlandığını, hatta yapısı itibarıyla kişiselleştiğini söylemek mümkün."[68] Bağımsız bölgeleri ve *caudillo*ları doğuran da bu şartlardı. Ekvador da aşırı merkezileşmeye karşı duyarlıydı ve başkanlık tıpkı Paez gibi Flores'i de Bogota'nın talep ettiği katı mutlakıyetçilikten kısmen azade olmaya zorlamıştı.

İmanın Temelleri

Bolivar'ın liberal devleti reddi, yalnızca hayatına yönelik tehdide bir tepki değil, aynı zamanda dine karşı tavrını hep belirlemiş olan sürekli bir politikanın ifadesiydi. Son başkanlığının başlangıcında Paez'e, yönetim prensibini geleneğe dönüş olarak açıklamıştı: "Reformlarımı dinin sağlam temellerine oturtmayı planlıyorum. Koşullar müsait olduğu sürece en basit, emniyetli ve verimli olan geleneksel yasalar bulacağım."[69] Zihniyet bakımından sekülerdi, ayrıca içten içe Kilise'ye şüpheyle yaklaşıyordu. Ama temel hedeflerinin, gereksiz bir din adamı karşıtlığı tarafından, hele de açık ve serbest düşünce tarafından tehlikeye sokmasına müsaade etmeyecek kadar siyasi düşünüyordu. Katolik dinine uygun davrandı ve kilise ayinlerine katıldı. Ondan mutlak iman ifadeleri beklemek ya da bu ifadeler yok diye dinsiz olduğuna hükmetmek gerçekçi olmayacaktır. Daha dolaylı başka göstergeler daha sağlam kılavuzlardır. Dönem dönem sıklıkla ayinlere katıldı, kilisede ihmalciliği tenkit etti, bazı rahipleri azarlarken bazılarına saygılı davrandı. Gerek din adamlarından gerekse müminlerden ciddi standartlar bekledi. Cumhuriyet aleyhine vaaz veren rahipler 1812 depremini açıkça kullanmışlardı; Bolivar'ın gözünde, kralcı taraf uğruna "makamın kutsiyetini ahlaksızca çiğniyorlardı".[70]

Kralcı din adamları onu öfkelendirse de, sözleri ve yaptıklarıyla müminleri cumhuriyetçi tarafa çeken birçok rahibin desteğine minnettardı. Mompos rahibi ve müstakbel Cartagena piskoposu Juan Fernandez de Sotomayor, 1814'te *Catecismo o instruccion popular* (Halk Eğitimi İlmihali) adlı eserinde İspanyol sömürge rejiminin adaletsiz, bu rejimi destekleyen rahiplerin de din düşmanı olduğunu yazıyordu; onlara karşı verilen "haklı ve kutsal savaş" Yeni Granada'yı kölelikten kurtarıp özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturacaktı.[71] Bolivar, söylevlerinin ve duyurularının ulaşamadığı bir kitleye ulaşan propagandacı din adamlarının bağımsızlığa katkılarını hiçbir zaman resmen kabul etmedi. Kilise'nin kurumsal yapısını dağıtmayı tercih ederdi belki ama koyu Katolik bir toplumda adımlarını doğru atmak zorundaydı. Bolivya Kurucu Kongresi'ne gönderdiği mesajda, Bolivya Anayasası'nın dini kamusal alandan çıkardığını ifade etmiş ve dinin tamamen şahsi bir konu, siyaset değil vicdan meselesi olduğunu söylemeye çok yaklaşmıştı. Anaya-

sa'da belli bir kilise kurumu ya da devlet dini belirtmekten bilhassa kaçınmıştı: "Kutsal emir ve dogmalar faydalıdır, yapı itibarıyla aydınlatıcı ve metafiziktirler; onların gereğini yapmalıyız, ama bu siyasi değil ahlaki bir görevdir."[72] Devlet belli bir dini salık vermek yerine din özgürlüğünü güvence altına almalıydı. Dolayısıyla, Bolivar modern dindarlara aşina bir hoşgörü pozisyonunu savunuyordu. Bu pozisyona göre iman kendi gücü ve değeri sayesinde var olur, hukuki yaptırımlarla desteklenmez. Bolivar hiçbir zaman Rousseau'nun, sosyal ve siyasi açıdan yararlı olacak şekilde tasarlanmış olan ve mevcut kiliselerin yerini alması hedeflenen sivil din anlayışına yakın olmadı. Bolivar fikir adamıydı ama aynı zamanda gerçekçiydi. Başkanlık rejimi sırasında da gerçekçilikten şaşmadı ve hep muhafazakârlar ile liberallerin görüşleri arasında bir denge arayışında oldu.

Bolivar uzun zamandır Jeremy Bentham'a hayrandı ve onun faydacılığa dayalı cumhuriyetçi sistemini Amerikalılar için uygun buluyordu. 1822'de Bentham'ı, "kanunların rehberinin adı Amerika'nın bu vahşi yörelerinde dahi saygı ve minnettarlıkla anılmaktadır," diye temin ediyordu. Faydacılık İspanyol Amerikası'na yeni bir felsefi çerçeve kazandırarak, kralcı hükümetin çöküşünün ardından cumhuriyetçiliğe ahlaki meşruiyet vermişti. Mutlakıyetçilik ve dine alternatif bir otorite arayan liberaller, kendilerine istedikleri entelektüel itibarı verecek modern bir felsefe olarak faydacılığa yöneldiler. Faydacılık doktrini Bolivar'ın her alanda iş yapma felsefesi haline geldi.[73] Bentham'ın fikirleri karşısındaki coşkusunu saklamıyor ve filozofun kendisini "öğrencilerinden biri saymasını" arzu ediyordu, "çünkü onun doktrinleriyle tanıştığım için özgürlüğü Kolombiya'da egemen hale getirinceye kadar, sonuna dek savundum."[74] Bentham ise Bolivar'ın esirleri öldürmesine kuşkuyla bakıyordu; bu konuda 1820'de bazı söylentiler duymuştu. Görünüşe bakılırsa olayı büyütmemeye karar vermişti çünkü kışkırtıcı olabileceğinin farkındaydı. Mesele böylece kapandı.[75] Bentham 1823'te Bolivar'a yazdığı iki mektupta yönetim konusunda öğütler verdi; ayrıca, diplomatik temsilciler atamanın en uygun yolları, ya da kendi deyişiyle "Ambonasyonal Temsilcilik tarzı"yla ilgili rehberlik etti. 1825 Ağustosu'nda Bolivar'a, *Constitutional Code* (Anayasa Kaideleri) ve *Codification Proposal* (Kanunlaştırma Teklifi) gibi bazı kitaplarının nüshalarını, ayrıca hayatı ve işlerine dair uzun bir mektup gönderdi. Bu mek-

tupta, hükümet yetkililerini İngiliz usulünce yüksek maaşlarla ödüllendirmekten kaçınmasını öğütlüyor, Bolivar'ın kamu hizmetinde örnek alınması gereken fedakârlıklarını övüyor, Kurtarıcı'nın birden fazla kez hedef olduğu suikastleri önlemenin en iyi yolunun hükümetlerin en büyük mutluluk prensibini benimsemesi olduğunu belirtiyordu. Bentham 1810'da bahçesinde karşılaştıkları günü hatırlatıyor, Bolivar'a duyduğu güveni ve başarıları karşısındaki hayranlığını ifade ediyordu. Son olarak da, kısa sürede zafer tacını takıp kendisini barış sanatlarına adamasını diliyordu.[76] Kitaplar kayboldu ama mektup Bolivar'ı çok etkilemişti. Kötülüğü ve cehaleti yenmek üzere "mucizevi bir şekilde geliştirilmiş" diye tanımladığı Bentham'ın düşünceleri karşısındaki coşkusunu ifade eden bir cevap yazdı.[77]

Cumhuriyetçi Kolombiya'da Bentham'ın eserleri din adamlarının ve diğer muhafazakârların saldırısına uğradı. İngiliz filozofun metaryalizmi, şüpheciliği ve dini kurumlara karşıtlığı Katolik dinine zararlı ilan edildi. Bolivar, hepsi de şahsi fikrini yansıtmayan ve Bentham'ın eserlerinde gerekçeleri bulunamayacak bazı kararlar almaya mecbur kaldı. Kolombiya Anayasası ve kanunlarının fazla liberal olduğuna, toplumu ve devleti yok etme tehlikesi yarattığına inandığı ve özellikle Bentham konusunda muhafazakârların baskılarına maruz kaldığı için taraf seçmek zorundaydı. 1825'te Santander üniversitelerin Bentham'ın ilkelerine göre hukuk öğretmesi için bir kararname çıkarmıştı.[78] Artık bu politika terk ediliyordu. 1828 Martı'nda, Bentham'ın *Tratados de Legislacion Civil y Penal* adlı eserinin Kolombiya üniversitelerinde okutulması bir kararnameyle yasaklandı. 1828 Eylülü'ndeki suikast girişimi ve komploda üniversite çalışanlarının da yer alması, Bolivar'ın üniversite öğrencilerinin tehlikeli biçimde yönlendirildiklerine ilişkin inancını pekiştirdi. Caracas'tan Başpiskopos Mendez, "sağlam prensiplerden sapmanın yarattığı çılgınlık ülkeyi karıştırmakta ve insanlara saygı, itaat ve erdem aşılayan rahiplerin sesiyle düzeltilmesi gerekmektedir," diye yazıyordu.[79] Kamusal eğitime dair bir hükümet bildirisi yayınlanarak (20 Ekim 1828), "eserlerinde sadece Aydınlanma fikirleri değil, aynı zamanda dine, ahlaka ve kamu düzenine aykırı fikirler de bulunan Bentham gibi yazarların hukuk prensiplerinin" öğretilmesi suç sayıldı. Bu derslerin yerine Latin, Roma ve Gelenek Hukuku, ayrıca Roma Katolik dini ve tarihi dersleri geçirilecekti.[80] Bentham'ın tehlikeli yazar sayılmasının

sebebini anlamak güçtür çünkü eserlerinde devletin başına suikast düzenlemeyi haklı çıkaracak bir şey yoktur ve diğer Aydınlanma yazarlarına herkes erişebilmektedir. Bogota'da bir İngiliz seyyah "iyi ailelerden gelme ve liberal eğitimden geçmiş" gençlerin Voltaire, Rousseau "ve diğer özgür düşünürler"in eserlerini okuyarak dini reddettiklerini gözlemlemişti.[81] Ne olursa olsun, bu süreç Kurtarıcı'nın namını gölgelemiştir.

Santander 1830 Temmuzu'nda Londra'yı ziyaret ettiğinde, seksen iki yaşındaki Bentham'la akşam yemeğinde bir araya geldi. Bentham'ın deyişiyle, evinde tatlı bir akşam vakti Kolombiya, Bolivar ve İngiliz politikaları üzerine tartışmışlardı. Bentham sonraki bir mektubunda Santander'den "*cette belle Constitution Bolivienne*"in ("Şu güzel Bolivya Anayasası") yazarının adını sordu; anayasadan çok etkilendiği belliydi. Bu masum soruya partizanca bir cevap geldi. Santander Bolivar'ın namını lekeleyip onu liberal ve cumhuriyetçi kurumların düşmanı olarak damgalama fırsatını değerlendirmeden edemedi: "Bu canavarca anayasa Kolombiya, Peru ve Bolivya'yı bölen ve harap eden ihtilaf konusunun ta kendisidir." Bentham'ın zihninde "tiran" Bolivar faziletini yitirirken, "seçkin" Santander değer kazanıyordu. Santander bu şansını sonuna dek kullandı: "Bize barış, huzur ve özgürlük vermektense nefret, hınç ve hırs doğuruyor... İspanyol hâkimiyetini kaldıran kılıcın ta kendisi Kolombiya halkının özgürlüklerini yok etti, ne yazık!"[82] Bolivar duysa bu sözleri bir yerden hatırlardı herhalde.

Dini kurumlar Bolivar'ın yönetiminden faydalandılar, ama sadece varlıklarına izin verilmesi bakımından. Cucuta Kongresi'nin çıkardığı liberal yasalar sekizden az üyeli küçük manastırlar olan *conventos menores*leri kaldırmıştı. Bolivar 1828 Temmuz tarihli kararnamesiyle bu din binalarını tekrar açtı. Öte yandan, okul ya da hastane haline getirilenlere dokunmadığı gibi manastırların eski gelir kaynaklarını da geri vermedi. Aynı ay çıkarılan ikinci bir kararname, dini hizmet için asgari yirmi beş yaş sınırı koyan 1826 tarihli yasayı kaldırıyordu fakat geri verilen hak yine tam değildi çünkü din adamlarına Kızılderili misyonlarında beş yıl zorunlu hizmet getiriliyordu.[83] Çeşitli dini pratikleri savunmak için başka önlemler de alınmıştı. Mesela *censos* korunmuş, orduda görev yapan papazların durumu düzeltilmiş, Katolik dinine saldırmak yasaklanmıştı. Bu önlemlerin hepsi bir araya getirilse bile, yerini aldıkları liberalizmden daha uç noktada sayılamaz, ayrıca Bolivar'ın Kilise'ye yaklaş-

tığı anlamına da gelmez. Zaten tövbekâr olduğunu kimse söyleyemezdi. Kanun Hükmünde Kararname, Roma Katolik dinini korumayı milli otoritenin işlevlerinden biri sayıyordu: "Hükümet Katolik, Papalığa Bağlı Roma dinini Kolombiyalıların dini sayarak koruyacak ve kollayacaktır."[84] Bu politikasıyla ilgili sonradan kaleme aldığı bir yazıda şunu da ekliyordu: "Son iş olarak size [1830'un Ocak ayında toplanan Kongre'ye] cennetin nimetlerinin kaynağı olan, iman ettiğimiz kutsal dinimizi korumanızı tavsiye etmek isterim."[85] Ama bunlar büyük siyasi etkiler yaratmayan resmi ve genel ifadelerdi. Bolivar'ın meslektaşları ve yakınlarının hepsi Kilise yanlısı değildi. O'Leary'nin yazdığına göre Bolivar'ın dostlarının pek çoğu onun, manastırları keşişlere veren kararnamesini onaylamadıklarını belirtmiş ancak şu cevabı almışlardı: "Demagogların fanatizminin karşısına dini fanatizmi koymak zorunludur."[86] Liberaller karşı çıkmış olabilirdi ama sıradan insanların düşüncesi farklıydı; geleneksel Katolik birimlerden biri olan Popayan'da, Tomas Mosquera, *gentes de pueblo*nun manastırları kapatan yasanın kaldırılmasını iyi karşıladığını yazıyordu.[87]

Kilise'nin çıkarlarının siyasi ya da ekonomik öneme sahip konulara baskın gelmesine de izin verilmiyordu. Aralık 1828 tarihli bir kararnameyle kahve, kakao ve çivit plantasyonlarına tahıl ekenlerin onda birlik vergisi kaldırıldı; Ağustos 1829 tarihli bir kararnameyle yaylalarda yaşayan Ekvadorluların (genellikle din adamlarından oluşan) yatırımcılara kâr payı vermesine müsaade edildi. Bolivar vicdan özgürlüğünün verilmesine ve 1826'da İngilizlerle, 1829'da Hollandalılarla yaptıkları uluslararası anlaşmalar uyarınca, Katolik olmayanlara özel tapınma imkânı tanımaya karşı çıkmıyordu. Cumhuriyet'in maaşlı Kilise mevkilerine (*ecclesiastical benefices)* atama yapma hakkına sahip olduğunda ısrar ediyordu. İspanyolların ve cumhuriyetçilerin uygulaması da öteden beri bu yöndeydi fakat bunun Papalık tarafından onaylanması gerektiğini iddia eden ultramontanist* görüşler de vardı. Böylece piskoposluk atamaları devlet tarafından yapılmaya devam etti; tabii düşük mevkilere atama yapma işi piskoposlara bırakılıyordu. Quito'nun piskoposu da Papalık'ın onayı beklenmeden başpiskopos yapıldı.

* Her türlü kararı Papaya danışmak gerektiğini ileri süren Katolik Kilisesi üyeleri için kullanılan terim-e.n.

Bu arada Kilise'nin cumhuriyetçiliğe karşı tavrı Roma'da değilse de Amerika'da değişiyordu.[88] İspanya'nın politikaları karşısında hüsrana uğrayan ve Devrim'in başarılarından etkilenen kralcı din adamları yüzlerini Cumhuriyet'e döndüler ve 1820'den itibaren bir bir bağımsızlık davasına katıldılar. Panama doğumlu bir kreol olan Merida Piskoposu Rafael Laso de la Vega daha önce asi liderleri aforoz etmişken, şimdi kralların ilahi haklarını reddediyor, kendi cumhuriyetçiliğini de halkın kendi hükümetini seçme hakkına dayandırıyordu. Bolivar'la uzun bir görüşme neticesinde Katolik dininin liberal İspanyol *cortes*ten ziyade Kurtarıcı'nın elinde emniyette olacağına inanmıştı. Bağımsız Kolombiya'da Kilise'nin yeniden inşası için çalışmaya başladı ve Bolivar'ın en sadık müttefiki ve Roma'yla başlıca bağlantısı oldu. 1829'da Quito piskoposluğuna atandığında Kurtarıcı bu atama karşısındaki memnuniyetini ifade ederek, "Kilise'nin hükümdarı ve her şeyin ötesinde yoksulların babası olarak adlandırılmayı hak eden bir piskopos isteyen müminlere ihtimam göstereceğinden" emin olduğunu belirtti.[89] Bu kriz ve dinde ayrılık zamanında Amerika'daki Kilise, Avrupa'daki devrim deneyiminin güçlendirdiği bağımsızlık karşıtlığını art arda düşmanca *encyclical*'lerle* ifade ediliyordu. Roma'dan çok az yardım gördü.[90] Bolivar soğukkanlılığını kaybetmedi. İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşı verirken asla Roma'dan bağımsızlık arayışına girmedi. Tıpkı piskoposlar gibi o da Roma'nın uzlaşmazlığını idare edebilir ve işbirliği arayışlarını sürdürebilirdi. 1817'de Angostura'da "Hıristiyan bir halkın başı olarak" kendini Roma Kilisesi'yle birliği korumaya adayacağını söylüyordu.[91] 1822'de Pasto'daki çalkantılar sırasında rahiplerden ve rehberlikten mahrum kalmış olan Kolombiya'yı ihtiyaç duyduğu bir zamanda terk etmemesi için Popayan'ın İspanyol piskoposuna ricada bulunuyordu:

> Papa Hazretleri Kolombiya milletinin siyasi ve dini varlığını kabul etmediği müddetçe, Kilisemiz bu yetimlik hissini azaltmak için piskoposlara daha çok ihtiyaç duyacaktır. Bu yarımkürenin şiddetli bir şekilde kopuşu Roma Kilisesi'nin evrenselliğini azaltacaktır ve bu korkunç ayrışmanın sorumluluğu, Roma Kilisesi'yle birliği koruyacak pozisyonda olmasına rağmen Kilise'yi mahvedecek ve ruhların ebedi ölümüne yol açacak bu kötü gidişatı tavırlarıyla hızlandıranların omuzlarında olacaktır.

---

* Papanın belirli bir bölgedeki ya da bütün dünyadaki piskoposlara gönderdiği mektup, sirküler-e.n.

Bolivar, Piskopos Jimenez de Enciso'ya hayranlık duyuyordu. İnsanı dikkatle dinleyen, daima akıllıca konuşan bu keskin zekalı adam "şimdiden iyi bir Kolombiyalı" olmuştu ve VII. Ferdinand'ı temsil ettiği gibi Cumhuriyet'i de gayretle temsil edebilirdi. Santander'e Bogota'da onunla ilişkilerini geliştirmesini tavsiye etti.[92] Gerçekten de bir yıl sonra piskopos bağımsızlık davası konusunda Papa VII. Pius'a olumlu görüş bildirdi.

Bolivar Papalık'la ilişkileri yeniden tesis etmek istiyordu ve nihayet 1827'de temsilcileri, Papa XII. Leo'nun Kolombiya ve Bolivya piskoposlarını tanımasını sağladılar. Bogota, Caracas, Santa Marta, Antioquia, Quito, Cuenca ve Charcas'a başpiskopos ve piskoposların atanmasını kutlamak için Bolivar 1827 Ekimi'de Bogota'da bir ziyafet verdi ve hem yeni din adamları hem de "cennetin kaynağı" Roma Kilisesi'yle birliğin yenilenmesi şerefine kadeh kaldırdı. "Aziz Petrus'un soyundan gelenler daima bizim babalarımız oldu, ama savaş bizi meleyerek kayıp annesini arayan kuzular misali öksüz bıraktı. Şimdi Kilise'ye ve Cumhuriyet'e yakışan din adamlarımız oldu. [Yeni piskoposlar] dini ve siyasi erdemler konusunda bize rehberlik edip örnek olacaklar."[93] Vatikan hâlâ Bolivar'a karşı ihtiyatlı davranıyor ve önceliği İspanya'ya veriyordu, keza Amerikan bağımsızlığına herhangi bir taviz vermiş de değildi. Yine de, 1829'da Bolivar VIII. Pius'u "Katolik Kilisesi'nin başına bağlı" olduğu ve "Hazretlerinin kutsal şahsiyetine saygı ve hürmet duyduğu" konusunda temin etti.[94] Bolivar siyasi muhakeme konusunda olduğu gibi Hıristiyanlık hisleri konusunda da Roma'ya bir ders verebilirdi.

Bolivar'ın 1828-30 yıllarındaki iktidarı Kilise'nin gücü ele geçirdiği bir dönem değildi; ayrıca kendisi de dine dönmemişti. Daha önce de aşırı derecede Kilise karşıtı değildi ve dinden asla tamamen kopmamıştı. Düşünceleri ve politikaları bakımından hâlâ faydacı ve sekülerdi, geçmişteki fikirleriyle tutarsız bir şey yapmıyordu. 1828'de Rahip Justiniano Gutierrez'e yazdığı mektupta 25 Eylül gecesinde emniyetinden endişe ettiği için teşekkürlerini bildiriyordu:

> Dinin ve manastır düzeninin toparlanmasıyla cesaret bularak cemaatiyle ilgilenmek üzere Guaduas'a gidecek olan dostum Dr. Molano'yu tavsiye ederim. Din ve manastırlar bu ülkenin medenileşmesine çok katkı yapmıştır. Üstelik bizi mahveden ve neticede sadece dini değil insanların hayatını da yok edecek ilkelerin yayılması-

> nı engellemek için canla başla çalışmaktadırlar. Fransız Devrimi'nde yaşanan bu olmuştur; tutkulu filozoflar tam da önceden inandıkları şeylerden pişmanlık duymuşlardır. Bu yüzden Abbé Raynal pişmanlıktan ölmüş, pek çokları da onu takip etmiştir; zira din duygusu olmazsa ahlakın temeli kalmaz.[95]

Bu düşüncelerin hiçbiri dini mutlakıyetçilik anlamına gelmez, üstelik hiçbiri Bolivar'ın fikir dünyasına yeni girmemiştir.

Devrimin Sınırları

Bolivar Devrimi 1826 Mayısı'ndan beri sendeliyordu, koca bir sorunlar yumağının içinde kaybolmuştu. Bolivar Bolivya Anayasası'nda ve beraberindeki mesajda yaratıcılığının doruğuna ulaşmıştı. Ondan sonrası muhalefete karşı sözlü, saldırıya karşı fiili savunmayla sürüp gitti. Yanlış olan neydi? Onun kendi açıklamasını kabul edebiliriz elbette: Politikalarını reddeden düşmanlarını suçlayabilir, suskun kalan dostlarını eleştirebiliriz. "Gelecek nesillere kepazelik bırakacak olan Kolombiyalılardır, ben değilim."[96] Ama 1826-8 olayları suçlamaların ötesinde daha derin bir soruna, tüm bağımsızlık stratejisini içine alan bir soruna işaret etmektedir.

Devrimi Angostura'dan Potosi'ye dek Bolivar yönetmişti: Politikaları saptadı, stratejilere karar verdi ve ilerleyişi hep kontrolü altında tuttu. Ama sonra devrimi asıl zemininden çok uzaklaştırıp kontrolü kaybetti ve bu yüzden de tasarladığı hükümet modelini sürdürmek mümkün olmadı. Bu modele göre merkezi otorite düzen dahilinde özgürlüğü, makullük dahilinde eşitliği güvence altına alacaktı. Kolombiya ordusu asgari düzeni dayatabilecek durumdaydı. Ayrıca, fikirlerine saygı duyan ve şahsına sadakatle bağlı bir grup subay ve yöneticinin, yani Bolivarcıların desteğine de sahipti. Ama ordu aynı anda her yerde olamazdı ve Bolivarcılar da stratejik konumlara yerleştirilmiş olmalarına rağmen liderlerinin dengi değillerdi. Ayrıca Urdaneta gibileri kraldan çok kralcı tiplerdi. Devlet yönetme kapasitesine sahip tek bir Bolivarcı vardı; üstelik devrimin dış çeperinde kalan Sucre'nin kendisi bile yenilmez değildi. Bolivar'ın gözünde Peru özgürlük için temel önemdeydi çünkü bir İspanyol ordusunu koruyordu; bununla birlikte, stratejik bakımdan çok uzakta yapılan bir devrimdi; siyasi hatları fazla uzamış, askeri gücü

dağılmıştı. Bolivar bu tehlikelerin farkındaydı. Dünya tarihi bu eğilimin kaydını çok tutmuştu: hırsına yenik düşen yöneticiler, fazla uzağa giden ordular, gücünün ötesinde büyüyen imparatorluklar, savunması pahalıya patlayan fetihler. Her yerde anında itaatle karşılanmayacağını, kimileri için eşitlik anlamına gelen şeyin başkaları için dezavantaj anlamına geldiğini biliyordu. Fikirlerinin tohumlarını serpmişti ama her toprak verimli değildi ve bazı yerlerde de toprak zehirli mahsuller vermişti. Bunlardan hiçbiri onun için sürpriz değildi. Dünyasındaki hemen her kusuru Bolivar bizzat görüyor, çoğu zaman da önceden tahmin ediyordu. Bir insanın daha fazlasını yapması mümkün müydü?

Bolivya Anayasası onun nihai çözümü, umudunun son ifadesiydi; ama tahmin ettiği üzere, ancak Sucre bu anayasaya uyarak onun yokluğunda ülke yönetebilmişti. Sucre de reddedilirse, ondan sonra ne olacaktı? Onun yerini dolduracak kimse yoktu. Ülkeden ülkeye sürüklediği Bolivya Anayasası bir türlü kurtulamadığı bir yük haline gelmişti. Özellikle ömür boyu başkanlık koca bir engeldi: Tüm diğer adayların başarı şansını daha başından ortadan kaldırıyor, politikacıları iktidarın imtiyazlarından ve himayecilerini de mevkilerin meyvelerinden yoksun bırakıyordu. Bolivar hasımlarının seçeneklerinin önünü tıkayarak daha büyük bir yıkıma kapı açtı. Elinde sadece devriminin merkezi olan Kolombiya kaldı. Kolombiya kontrol altındaydı fakat beş yıllık yokluğunu takip eden iki yıllık çatışmalar ve ihtilaflardan sonra tam olarak Bolivar'ın kontrolünde olmayan bu ülkenin hudutlarında bile çevredeki kargaşanın etkileri hissediliyordu. Bolivar üstün otoritesi yoluyla Kolombiya'nın varlığını devam ettiriyordu. Bu otoriteyi ilk başta anayasanın kendisine tanıdığı olağanüstü yetkilere dayanarak uyguluyordu, sonra da halkın desteği ve sevgisinin verdiği mutlak iktidara sırtını dayadı. Peki ama Kolombiya'nın birliği sürekli olabilir miydi? Devrim siyaseti yükseliyor ve devrimi yapan kişiyi yalnızlaştırıyordu. Venezuela ayrılır ve kaçış yaygınlaşırken Bolivar gittikçe daha çok tecrit olmuş görünüyordu. O sırada haklı olarak sıklıkla söylendiği gibi, "Kolombiya, sadece tek yurttaşı olan bir cumhuriyet"ti.[97]

11. Bölüm

Hüsran Yolculuğu

Asiler ve İstilacılar

Artık seçenekler azalmış, geriye sadece girilecek birkaç savaş kalmıştı. 1828 kötü bir yıldı ama sonraki yıllar onu da aratacaktı. Dönemin kronolojisi, politikaları ve güzergâhları karmaşıktır; Bolivar'ın aklından geçenleri ve hareketlerini takip etmek isteyen gözlemcilerin onu çok yakından izlemesi gerekecektir. Bununla birlikte, olayların mantığı gayet açıktır. 1829'da dıştaki sarsıntıların ve içteki ayaklanmaların birleşmesi klasik bir kriz durumu doğurdu; her şeyin bıçak sırtında olduğu bir dönüm noktasına gelindi. Peru'nun saldırısı Kolombiya'daki muhalifleri cesaretlendirdi. Bunlar rejime meydan okumaya başlayınca, yıkılmaya yüz tutan ülkeden kaçış başladı. Bu kritik yılda Bolivar mücadelesini sürdürüyordu. 1812'de Caracas'taki deprem sırasında tabiata açtığı savaşın rövanş zamanı gelmişti. Artık sağlığı bozuluyordu ve bu gidişatı bir türlü engelleyemiyordu. Ama yine de olayların çaresiz bir kurbanı gibi de değildi. Efsanevi içgüdüleri canlıydı: Yangın varsa söndür, isyan varsa bastır ve daima bir siyasi anlaşma yapmanın yolunu bul. Ortaya Bolivar'ı devirmek isteyen yeni hasımlar çıkıp eski düşmanlar da yeniden saldırıya geçerken Bolivar tüm baskılara rağmen serinkanlılığını koruyor, Bolivarcıları seferber ediyor, generallerini gönderiyor, kuvvetlerini düzenliyor ve düşmanlarıyla pazarlık etmeyi sürdürüyordu. Dolayısıyla 1829 tümden facia değildi; zaman zaman bulutlar dağılıyor ve umut verici parıltılar görünüyordu. Ama yılın sonuna gelindiğinde baskın olan şey umutsuzluktu.

Bolivar krizin farkındaydı ve uyarılar yapıyordu. Yaşananlar karşısında tarihçinin neredeyse Bolivar'ın teşhisine inanacağı geliyor: "Suç Kolombiyalılarda, bende değil." Tüm siyasi tedbirler, Kolombiya'daki liberal rejim, olağanüstü yetkilere sahip başkanlık konumu, halk onaylı mutlakıyet kısmen ya da geçici destek bulmuştu ve bu destek de Kur-

tarıcı'nın prestiji sayesindeydi. Üzerine titrediği Bolivya Anayasası'nın bile "bir dilim ekmekten uzun dayanmayacağına" inanıyordu.[1] Başka şeyler de kalıcı olmadı. Kurtarıcı'nın meşruiyetinin şahsi niteliklerinden kaynaklandığı somut bir şekilde ortadaydı. İkilem halen çözülebilmiş değildi. Bolivar tek başına iktidardaydı ve çalkantılar içinde bir dünyada tek sabit kalan şey buydu. Tam da bu dünyayı suçluyordu ve analizinde değerli unsurlar yok değildi. Bolivar olmasa devrim sayısız oligarşiye bölünecek, *caudillo*lar nihai otoriteler olacaktı. Milli bir devrim ve siyasi birlik peşine düşecek azim sadece onda vardı. Ayrıca Bolivar, kendi varlığını güvenceye alan devletin ta kendisini yıkmak isteyen muhalif gruplara ne ölçüde serbestlik ve özgürlük tanınacağı konusunda meşru sorular ortaya atmıştı. Mutlak özgürlüğü savunanlar tehlikeli ve liberalizm karşıtı aşırılıkçıları desteklediklerinde klasik liberal ikileme düşüyorlardı. Usulüyle kurulmuş bir hükümetin, özgürlük adına onu yok edeceğini açıklayanlara karşı kendini koruma hakkı yok muydu? Ne de olsa liberaller koyun değillerdi. Onlar da mutlak iktidar istiyorlardı. Santander'e göre, özgür olmak başka insanları yönetmek demekti. Onların liberalizminin kilit noktası hükümetin ele geçirilmesiydi. Arjantin'de benzer bir eğilim gözlemleyen Alberdi'den feyz alınarak bakıldığında, Kolombiyalı liberallerin kendi görüşlerine aykırı olanların görüşlerine saygı göstermeyi akıllarına bile getirmedikleri görülecektir. Bu türden liberaller eninde sonunda Bolivar'ın gırtlağına çökmeye niyetleniyorlardı. Dolayısıyla onun da gece gündüz korunması gerekiyordu.

1828 Eylülü'nde Bolivar'a düzenlenen suikastın güney Kolombiya'da yankıları olmuştu. Albay Jose Maria Obando Ekim sonunda Popayan'da Bolivar'a karşı bayrak açtı. Bogota'daki suikastçılarla aynı nedenlerle harekete geçmişti ama daha çok kaynağı vardı çünkü darphaneye giden altına el koymuş ve zengin mülkleri yağmalamıştı. Üst sınıftan bir Popayan ailesinin gayrimeşru oğlu olan Obando 1819'dan 1822'ye kadar kralcıların safında gerilla lideri olarak savaşmış, ardından taraf değiştirerek 1822'den 1828'e kadar cumhuriyetçi bir subay olarak görev yapmıştı. Savaştığı her yerde kana susamış bir düşman olarak biliniyordu. Tipik bir *caudillo*ydu ve "yaşasın özgürlük, tiranlara ölüm" gibi alışıldık sloganları kullanmasına rağmen, Bolivar'ı öldürmek ve Güney Kolombiya'daki kendi inini savunmak konusunda en ufak bir tereddüdü yoktu. Hobbes'un savaş sanatındaki iki büyük erdem saydı-

ğı güç ve hilekârlık sayesinde kariyerinde ilerlemişti. Popayan kırsalını terörize etmek için siyahlardan ve Kızılderililerden oluşan kuvvetlerini gönderdikten sonra, Bolivarcı komutan Tomas C. Mosquera'nın yedi yüz kişilik disiplini zayıf ordusuna dört yüz kişiyle saldırdı. 11 Kasım 1828'de La Ladera Savaşı'nı kazandı ve cephanesiyle birlikte iki bin tüfek ele geçirdi. Mosquera birliklerini bırakıp kaçarken, Obando beklenecği üzere esirleri kılıçtan geçirdi. Zira Posada Gutierrez'in ifadesiyle, "Cauca savaşlarında esirlerin canını bağışlamak diye bir şey yoktu, bu gelenek günümüzdeki devrimciler arasında hâlâ yaygındır."[2] Obando Popayan'daki "soylu devrimimiz"in başına Albay Jose Hilario Lopez'i atadıktan sonra doğal yaşam alanı olan güneydeki Pasto'ya geçip "İspanya Kralı ve Katolik dini için" savaştığı iddiasıyla Kızılderilileri peşine taktı. Ayrıca Kolombiya'nın Perulu düşmanlarıyla da temas kurarak, "Kolombiya'nın Sultanı" Bolivar'ın işinin bittiğine ve "sadece külleriyle uğraşacak"larına dair La Mar'ı temin etti.[3]

Bolivar "lanetli topraklar" adını taktığı bu bölgede yaşayanlara hiç güvenmiyordu. 1822'deki kanlı çarpışmadan beri Pasto'dan nefret ediyordu ve sonraki isyanlar öfkesini kat be kat artırmıştı. 1825'te "Pastoluların ortadan kaldırılmasını, kadın ve çocuklarının ülkenin başka yerlerine gönderilmesini, Pasto'nun da askeri koloni haline gelmesini" savunuyordu. "Aksi takdirde Pastolular sonraki yüz yıl boyunca en ufak bir kargaşada Kolombiya'nın başına bela olmayı sürdüreceklerdir."[4] Üstelik Pasto Bolivar'ın düşmanları için de bereketli bir kaynaktı. Lopez Popayan'ın yerlisiydi ve cumhuriyetçilere katıldıktan sonra birkaç yıl hapiste kalmıştı. Bolivar'ın hükümetine muhalefet ediyordu, pek çok bakımdan Obando'nun ikizi gibiydi ve onun yaptıklarını coşkuyla takip ediyordu. Bu arada Obando da Pasto'daki iktidarını pekiştiriyor, gününün gelmesini bekliyordu.

Bolivar Chia'da bulunduğu sırada, 22 Kasım'da Cauca isyanını duydu. Kırdaki konutunu terk edip Bogota'ya dönerek, korktuğu gibi başına gelen sorunlarla yüzleşti. Peru ile asiler arasında işbirliği tehlikesi büyük olduğundan bir an önce harekete geçmesi gerekiyordu. İlk tepki olarak bin beş yüz kişilik bir ordunun başında General Cordova'yı bölgeye gönderdi ve kendisi de güneyden gelen tehditlerle tek başına ilgilenmek üzere hazırlıklara başladı. Yokluğunda idareyi Bakanlar Kurulu'na bıraktı ve 24 Aralık tarihli bir kararnameyle Kurucu Meclis dele-

geleri seçimlerinin 1829 Temmuzu'nda düzenleneceğini ilan etti. 27 Ağustos'taki Kanun Hükmünde Kararname'yle kurulan hükümetin "kesinlikle geçici" olduğunu halka hatırlatarak, Kongre'nin 2 Ocak 1830'da Bogota'da toplanarak Kolombiya'nın daimi anayasasını "çağın Aydınlanma fikirlerine ve halkın adetlerine ve ihtiyaçlarına uygun bir biçimde" yapacağını belirtti.[5] 28 Aralık'ta Cordova'nın ardından güneye hareket etti. Bu kez zaman kısa, mesafe uzun, yürümek ve at binmek daha yorucuydu.

Popayan'a ulaşan Cordova Aralık sonunda şehri yeniden ele geçirdi, Lopez ile asi birlikleri Pasto'ya doğru kovaladı. Büyük bir sahneye çıkmaktan çok hoşlanan Cordova kendini dev aynasında görmeye başladı. Popayan'da Obando'nun az sayıdaki askerine karşı savunma yapamayan Mosquera'yı alaya alarak, hakaretini unutmayacak bir düşman edindi.[6] Ayrıca Kurtarıcı'nınkilerle çelişen fikirlerini dile getirmeye başladı. Oysa Bolivar'ın çekilmesini ya da anayasayı kabul etmesini tavsiye eden bir astının çenesini dinlemeye ihtiyacı yoktu. Peru'ya doğru ilerleme derdinde olan ve 1822'den hatırladığı şekilde savaşa savaşa yol almak istemeyen Bolivar, asi Obando'yla müzakereye oturma kararı aldı. Silah bırakan asilere af teklif etmek üzere iki rahibi görevlendirdi; bu arada Obando da kendi görüşlerini sunmak üzere iki temsilci gönderdi. Taraflar 2 Mart'ta Berruecos yakınlarında Rio de Mayo üzerindeki bir köprüde bir araya geldiler. Bolivar birliklerinden ayrılıp kendini Obando'nun insafına terk ederek ve gece onunla birlikte at sürerek riske girdi. Hindi panterle yolculuk ediyordu adeta ama cüretkârlığı işe yardı ve bir anlaşma yaptılar. 9 Mart'ta Urdaneta'ya şöyle yazıyordu: "Nihayet Pasto'ya geldik. Burada halk ve Obando tarafından iyi karşılandık. Obando ileride iyi bir dost olacağının işaretlerini veriyor."[7] Aslında işler pek yazdığı gibi değildi. Obando Bolivar'ın şartlarını kabul etmişti; Popayan ve Pasto'dan emniyetli bir şekilde güneye, Ekvador'a doğru gidecekti, ama çok yüksek bir bedel istemişti: kendisi general rütbesine yükseltilecek ve Pasto bir yıl boyunca askerlik hizmetinden muaf olacaktı. Bolivar daha sonra Sucre'nin Tarqui'de Peruluları yenilgiye uğrattığını duyunca çok fazla taviz vermiş olduğunu düşündü. Utanmaz bir adam olan Obando ise artık barışçıl görünüyordu; pişmanlık ve iyi davranma vaatleriyle dolu mesajlar göndererek Bolivar'ın anlaşmayı bozmasının önüne geçti.[8]

Bolivar Peru hükümetine ciddi suçlamalar yöneltti. Bilhassa, hükümetin Kolombiya Üçüncü Tümeni'nin isyanına karışmasının, Bolivya'ya müdahale etmesinin, Kolombiya hudut bölgesini işgal etmesinin ve Kolombiya yardımlarından doğan borçlarını ödememesinin üstünde duruyordu. Liberal muhalefetle işbirliği yaptığından şüphelendiği Perulu bakanı huzuruna kabul etmedi ve eski tarzını anımsatan kavgacı sözler etmeye başladı. Savaşın kaçınılmaz hale geldiğini, sorumlusunun da Peru olduğunu söylüyordu. "Güneydeki Kolombiyalılar silah kuşanın, Peru sınırına doğru hareket geçin ve orada intikam saatinin gelmesini bekleyin. Beni gördüğünüzde savaşın başladığının işareti verilmiş demektir."[9] Peru yönetici sınıfı Bolivar'la yaptığı anlaşmadan hiçbir zaman tam anlamıyla memnun olmamıştı. Dağlardaki Kızılderilileri ve sahildeki siyahları kontrol ettikleri için, Peru'da hayatı ve emeği yönetme konusunda kendilerini uzman sayıyorlardı. Generallerinin gözü hudutlardaydı; ya sınır güvenliğinden endişe duyuyorlar ya da sınırın durumunu tarihsel iddialarına hakaret sayıyorlardı. Özellikle de Guayaquil'in kaybını kendilerine yediremiyorlardı. 1828'de General Agustin Gamarra orduyu Bolivya sınırına yerleştirdi. Bu arada Chuquisaca'daki işbirlikçileri 18 Nisan'da kışlada isyan çıkararak Sucre'yi kötü bir şekilde yaraladılar. Gamarra Nisan sonunda istilaya başladı ve Sucre'yi çekilip Kolombiya birlikleriyle birlikte eve dönmeye zorladı. Kuzeyde artık Peru Başkanı olan General La Mar Kolombiya'yı karadan istila etmek üzere harekete geçerken, bir donanma da Guayaquil'i ablukaya aldı. Bağımsızlık Savaşı'na katılan ve daha sonra ülkesi Ekvador'da Bolivar'a hizmet etmeyi tercih eden General Juan Jose Flores bu hareketleri savaş ilanı kabul ederek Guayaquil ve Peru sınırındaki Ekvador eyaletlerini savunmak üzere tedbirler aldı. Bolivar ateşkes ve Peru ile Kolombiya arasındaki sınır meselesini görüşmesi için barış elçisi olarak O'Leary'yi güneye gönderdi. Peru'yla savaşmak istiyordu ama orduyu harekete geçirip Kolombiya'dan Guayaquil ve güney sınırına götürmek için zamana ihtiyacı vardı.

O'Leary ile Flores 13 Eylül'de Guayaquil'e vardılar. Görünüşte barış yapmak, borçlar ve hudut meselelerini müzakere etmek için gelmişlerdi fakat aslında savaş için vakit kazanmaya çalışıyorlardı. Flores'in beş bin askere ve onları harekete geçirmek için iki aya ihtiyacı vardı. O'Leary barış görüşmesine en iyi hazırlığın askeri bir zafer olduğunu öne sürü-

yordu. Sucre Bolivya'dan gelip 19 Eylül'de onlara katıldı. Kolu hâlâ sargılı bir halde onlara Peru ve Bolivya'daki durum hakkında bilgi verdi. Bolivar'ın korkak, barbar ve hain diye nitelediği Başkan La Mar savaş çıkaracak gibiydi ve Peru ordusunu Kolombiya sınırına taşıyordu. İngiliz donanma subayı Amiral George Martin Guise ise ablukaya almak amacıyla Guayaquil'e geliyordu.

Sucre bilgilendirmenin ardından ayrıldı ve 30 Eylül'de Quito'ya ulaştı. Beş yıllık ayrılıktan sonra Mariana'ya kavuştuğu için rahatlamıştı. Daha yaşlı görünüyordu, yaralanmıştı ve Ekvador'daki zorunlu seferberlik işaretleri karşısında paniğe kapılmış, köşeye çekilme kararı iyice pekişmişti. Ama savaş yaklaşıyordu. La Mar kuzey Peru'da "bol bol konuşup hiçbir şey yapmadan" bekliyordu. Kasım başında O'Leary Bolivar'a gönderdiği raporda Flores'in ordu toparlamak için Riobamba'ya gittiğini ve Guayaquil'de komutayı İngiliz General John Illingsworth'a, ya da yörede bilinen adıyla Illingrot'ta bıraktığını yazıyordu. İngiliz general Guise'in bombardımanına sert bir karşılık vermiş ve O'Leary'nin yorumuna göre "cesur ve kusursuz bir denizci" olan amirali öldürmüştü.[10] Sonrasında filonun saldırısı püskürtüldü ve Guayaquil yağmalanmaktan kurtuldu. Peru'yla savaş herkes açısından ekonomik bir sorundu. Sucre Eylül'de Quito'ya giderken şöyle yazıyordu: "Peru'yla savaşa karşı seslerin yükseldiğini duyuyorum. Zira ülkenin tehlikeli durumunun ve yoksulluğunun, katırlara, atlara, patateslere, buğdaya, sığırlara el konmasının ve sadece boşgezerlerin ve bekarların değil aile babalarının da amansızca askere alınmasının altında bu savaşın yattığı düşünülüyor."[11] Kendi ailesi de savaş için ağır bir vergi ödemişti ki bu da hem kinini artırmış hem de mali durumunu kötüleştirmişti.

Bolivar'ın tasarısına yönelik tehditler, Guayaquil'de bir araya gelen, kişilikleri arasında çatışmalar yaşanan başlıca Bolivarcılar arasındaki gerilimleri de su yüzüne çıkardı. En üstte kim vardı? En iyi sicili olan kimdi? Kurtarıcı'ya kim söz geçirebiliyordu? Sucre üstünlüğünün farkında ve gayet sakindi; basit bir dalkavuk değildi, savaşta yeni yaralanmıştı, üstelik lider konumunda olduğundan eli rahattı ve alıngan bir yapısı olduğunu herkes biliyordu. Flores Venezuelalı bir *pardo*ydu, Bolivar'ın himayesinde olduğunun farkındaydı; faydacı bir kişiliği vardı, tutkularının peşinden gidiyordu ve Sucre'nin en iyi dostu olduğu söyle-

nemezdi. Her ikisi de Quito aristokratlarından kız almıştı ama, her şeyden önce, Sucre daha üstün bir aileden geliyordu. O'Leary rütbe bakımından üçüncüydü, yabancı bir ülkedendi, hep sadık bir hizmetkâr olmuştu; artık Bolivar'ın sadece yaveri değil aynı zamanda sırdaşıydı ve ona diğer ikisi hakkında içtenlikli yorumlarını gönderebilecek pozisyondaydı. *Detached Recollections*'ta (Tarafsız Hatıralar) Sucre'yi bolca över: "Kolombiya'nın en iyi generali, yetenekli ve akıllı bir adam, pek çok yüksek rütbeliden daha üstün." Oysa Flores'i "tek bir marifeti olan piçin teki" şeklinde kısaca tarif etmiştir.[12] Ayrıca politikalarında da farklar olabilirdi. Sucre diğer ikisine nazaran Peru'yla barış yapmaya daha eğilimliydi ve savaşın Kolombiya'da istikrarı engelleyeceğini düşünüyordu. O'Leary pek çok konuda sertlik yanlısıydı. Bolivarcı davanın geleceği hepsinin de zihnini meşgul ediyordu. Muhtemelen pek çok gizli görüşme ve dedikodu da oluyordu. Ayrıca, Bolivar hakkındaki şahsi görüşleri sadakatlerine zeval vermese de alenen açıkladıklarından daha eleştireldi.

Bu resmi ve gayriresmi görüş alışverişleri O'Leary'nin yazılarına da yansımıştır. *Detached Recollections*'ta Sucre hakkında şöyle yazar: "Bir zamanlar General Bolivar'ı taparcasına severdi; Chuquisaca'da yaralanıncaya kadar da sevmeye devam etti. Ama ondan sonra acımasızca eleştirdi ve onu Kolombiya'nın başına gelen felaketlerin sorumlusu olmakla suçladı." 1828 Ekimi'nde üçlünün Guayaquil'deki tartışmalarının ardından Bolivar'a yazdığı raporda "sizin büyük bir dostunuz" olan Flores'le uyum sağladığını, ama kaynakları orduya yönlendirme politikasını eleştiren Sucre hakkında aynı şeyi söyleyemeyeceğini belirtiyordu. "General Sucre dostumdu fakat yakışıksız yollardan destekçilerini artırmaya çalışan biriyle dost olamam, olmak da istemem. Ona sert bir mektup yazmayı düşündüm ama sonra doğrudan çatışmak istemedim. Böylece, Flores'le aralarında ihtilaf çıktığında arabuluculuk yapabilirim. Sucre'nin bu davranışı Ekselansları'nın çabuk gelmesini gerektiriyor. Bu bölgede varlığınıza her zamankinden çok ihtiyaç var."[13] İrlandalının bu tuhaf müdahalesi Bolivarcılar arasındaki gerilimleri açığa vurmaya yetiyor. Daha sonra, Kolombiya krizi sırasında Kurtarıcı'nın eli zayıfladığında, O'Leary kuzey-doğu cephesinde Sucre'nin emrine verilmek yerine bağımsız davranmak istemiş ama sonra Bolivar'ın kararına itaat etmişti.[14]

Bolivar zaten dış ve iç güvenliğe yönelik tehditlere karşı güneyde kendisinin varlığına ihtiyaç olduğuna karar vermişti. Ayrıca kıdemli meslektaşları arasındaki kıskançlıkları ortadan kaldırmak ve rütbe sırasını netleştirmek için de orada olması gerekiyordu. Bogota'yı terk etmeden önce, Quito'da bulunan Sucre'ye özel bir ulakla hüsnükabul ve teselli mesajı gönderdi: "Bu evraklar güneyin mutlak başkanlığına atandığınızı gösteriyor. İyi ya da kötü yönde bütün yetkilerimi size devrediyorum. İster savaşın ister barış yapın, güneyi ister kurtarın ister kaybedin, kaderi tamamen sizin ellerinizdedir. Benim de bütün umudum sizde."[15] Bolivar meslektaşlarının hassasiyetleri konusunda derin bir deneyime sahipti. Bu atamanın savaş karşıtı olan ve görevden ayrılmak isteyen Sucre'yi rahatsız edeceğini, başta savaş taraftarı olan komutanlık heveslisi Flores olmak üzere diğerlerini kıskandıracağını biliyordu. Bu yüzden Sucre'ye özel mektubu Flores ve O'Leary'ye okumasını öğütledi. "Böylece Simon Bolivar'ın varlığını size teslim ettiğimi anlarlar. Evet, sevgili Sucre, siz benimle birsiniz; tabii sizin erdeminizi ve benim şansımı saymıyorum." Ayrıca Flores'e de şöyle diyordu: "Sizi şan kazanmaktan mahrum bırakmıyorum, çünkü bu talihsiz dönemde ne şan ne şeref kazanma imkânı var. Sizi felaketten kurtarmak için halefim Sucre'yi yetkilendiriyorum ve size geri kalan herkes gibi şartlara boyun eğmenizi tavsiye ediyorum."[16]

Sucre bir kez daha kaderine boyun eğdi ve Perulularla en iyi şekilde nasıl karşılaşacağını planlamaya koyuldu. Perulular müttefiki olan ve Pasto hududunda bulunan Obando'ya saldırmakla güneye sefere çıkıp esas düşmana saldırmak arasında bir karar vermeliydi. Ondan sonra Guayaquil'i çevreleyen yağmur ve sellerden uzak durmalı, muharebe ve levazım için uygun bir yer bulmalıydı. Sefer güzergâhını Tarqui Ovası'nın çevresinden geçecek şekilde ustaca ayarladı, Flores ile ordusunu Cuenca'da bıraktı ve Daule'den kuzeye gerilla saldırıları düzenlemesi için Illingsworth'u Guayaquil'den çekti. Sucre 27 Ocak'ta Cuenca'da Kolombiya ordusuna katıldı ve 21 Şubat'ta Tarqui'de bin beş yüz piyade ve bir süvari bölüğüyle beş bin kişilik düşman piyadesine saldırdı.[17] Tarqui'de Bolivar'ın komutanları arasındaki gerilimler yer yer su yüzüne çıktı ve muharebenin bir noktasında O'Leary taburunu ileri sürmek konusunda Sucre'ye mi yoksa Flores'e mi itaat edeceğini şaşırdı.[18] İki saatlik çarpışmanın ardından Perulular bin beş yüz kayıp verdiler, binden fazla kişi de ya yaralanıp esir düştü ya da firar etti. Sucre yeni bir zafer

kazanmış ve örnek bir barış imzalamıştı: İntikamdan ziyade adalet sağlama yönündeki katı iradesini kullanarak, Giron Anlaşması'nda (28 Şubat) sadece Peru askeri Kolombiya topraklarından çekildikten sonra barış anlaşmasının yapılmasını talep etti. Sucre orduyu Flores'in komutasına bırakıp Quito'ya döndü ve Bolivar'a seferin, hatta savaşın sona erdiğini bildirdi. Artık yorulmuştu, ödül olarak istediği tek şey komutayı ve tüm unvanlarını bırakmaktı. "Güney ordusunun otuz günlük seferi Peru'nun iki yıllık tehdidini silip süpürdü. İki saatlik bir muharebe 1.500 piyademizin tüm Peru kuvvetlerini yenmesine yetti."[19] Ama içten içe pek o kadar iyimser değildi. Tarqui seferi Kolombiya'nın siyasi istikrarına dair en derin endişelerinin ve orduda disiplinin azalmasından duyduğu kaygının haklılığını göstermiş, Kurtarıcı'nın güçlü hükümet arayışına duyduğu yakınlığı artırmıştı.[20]

Bolivar Pasto'ya yaklaştığı sırada Sucre'nin emeklilik talebini öğrendi. Bu yeni kriz karşısında o da Kolombiya için korkmaya başladı ve kötümser bir haletiruhiyeyle, benzersiz tarzına uygun bir siyasi metin kaleme alarak hem basına hem de meslektaşlarına gönderdi: "Ne Amerika'da ne de Amerikan milletlerinde iyi niyet diye bir şey kalmamış. Anlaşmalar kağıt parçalarından ibaret, anayasalar sadece okuma kitabı sanki, seçimler muharebe demek, özgürlük anarşiyle bir, hayat bir işkence." Amerikalılar nerede hata yapmıştı? "Hürriyete sevdalandınız ve onun güçlü çekiciliği karşısında gözleriniz kamaştı. Ama özgürlük kadınların güzelliği kadar tehlikeli olduğundan, aşk ya da kibir sayesinde ayarttığı ve arzulattığından, cennetten indiği zamanki masumiyetini ve saflığını koruyamadınız. İnsan haklarının doğuştan düşmanı olan iktidar, ülkenin her sınıfında şahsi hırsları körükledi."[21]

Guayaquil'den Kasvetli Düşünceler

Bolivar Sucre'nin Tarqui'de zafer kazandığını ve görevden ayrılmak istediğini Pasto'da Obando'yla anlaşma yaptıktan sonra duymuştu. Askerleri terhis etmek için henüz erken olduğunu biliyordu çünkü Perululara güvenmiyordu ve Pasto'nun tamamen durulmuş olduğundan emin değildi. Nisan'da Sucre'yle buluşmak üzere Quito'ya gitti. Üç yıllık bir ayrılıktan sonra duygusal bir karşılaşma yaşandı. Sucre'nin görevden ayrılma isteğini ve ailenin ilk çocuklarını beklerken rahat bırakılma ar-

zusunu kabul etti. Ama güneyde hâlâ güçlü bir ele ihtiyaç vardı çünkü Perululular hakkındaki şüphelerinde haklı çıkmıştı: Giron Anlaşması'nı çiğneyerek Guayaquil'i boşaltmadılar ve savaşmayı tercih ettiler. Cordova'nın tümenini Popayan'dan getirdi ama komutayı kendisi aldı. Yalnızca Sucre vardı ve Bolivar ne Flores'in ne de Cordova'nın onun halefi olacak nitelikte olduklarını düşünüyordu. O'Leary Bogota'daki bakanlara güneyin durumu hakkında rapor vermeye gönderildi.

Bolivar durumu güvenli bulmadığından Ekvador'da bir süre bekledikten sonra Haziran'da Guayaquil'e ilerledi; hâlâ bir lider ve savaşçıydı. Bu sefer savaşması gerekmedi. Gamarra Haziran başında La Mar'ın hükümetini devirerek onu Guatemala'ya sürgüne gönderdi. La Mar'ın sürgünde ölmesi Bolivar'a göre yası tutulacak bir olay değildi çünkü onu "eşek sıfatında bir adam, kaplan pençelerine sahip ve Amerikalıların kanını içmeye hiç doyamadı" diye tasvir ediyordu.[22] Bolivar kuvvetlerini ustaca Peru mevzilerine doğru götürürken bu tehditkâr havası onlarda ciddi tedirginlik yarattı. Kolombiya'yla savaşın aşırı maliyetli olduğuna ve Bolivar'la meydan muharebesine girmekten sakınmak gerektiğine karar verdiler; en iyisi uzlaşmaktı. Gamarra 10 Temmuz'da Piura'da ateşkesi imzaladı. Bolivar da imzasını attıktan sonra Peru Guayaquil'i Kolombiya'ya iade edecekti. Barış anlaşması da nihayet 22 Eylül'de imzalandı. 21 Temmuz'da Guayaquil'e giren Bolivar halkın sevinç gösterileri ve hiç kuşkusuz Garaycoa ailesinden genç kızların yakın ilgisiyle karşılandı. Sucre onu "hain" Gamarra'ya güvenmemesi için uyarmıştı ama yine de barış sürekli olacak gibi görünüyordu. Mariana 10 Temmuz'da Teresita adını koydukları bir kız doğurdu ve Sucre yurduna asker olarak hizmet edecek bir oğul sahibi olamadığı için adeta özür dileyerek Bolivar'a haber verdi. Artık askeri unvan istemiyordu fakat Kolombiya'yı liberallerin insafına terk etmek de işine gelmediğinden anayasa kongresi için seçimlere katılacağını yazdı. Kolombiya'nın tümünden generallerin ve dostların haberleri gelirken, Kurtarıcı da kendi dertleriyle uğraşmak zorunda kalıyordu.

Guayaquil'de Bolivar ciddi biçimde hastalandı. Ciğer marazı diye tanımladığı ama henüz teşhisi konulmamış verem belirtileri gösteriyordu. Kolombiya'nın şeytanları ona işkence etmek için dönmüşlerdi, ülkesine büyük bir kargaşanın yaklaştığını hissediyordu. Geçmiş yıllarda birkaç kez son anda vazgeçtiği bir kararı yine verdi: Görevden ayrılma ve siya-

setten uzak durma vakti gelmişti. Çevresindeki kişiler bu hikâyeyi daha önce duymuşlardı ve bu kez Sucre öfke ve sabırsızlıkla tepki gösterdi, çünkü ayrılırsa mevcut politikalar ve gelecekte yapılacakların hepsi rafa kalkacaktı. Bu kriz döneminde, en çok ihtiyaç duyulduğu anda ülkeyi kaderine terk etmek, diyordu Sucre öfkeyle; görevden kaçmak olarak görülecek ve kariyerini gölgeleyecekti:

> İftiracıları susturma zamanı da gelecektir. Ama şu andaki en iyi ve her makul insanın onaylayacağı hareket ülkenin durumunu sağlamlaştırmak, onu istikrarlı ve değişmez bir yola sokmak için çalışmaktır. Başka hiçbir davranış size yakışmaz. Ülkenin başında pek çok bela varken görevi bırakmak ilgisizliğinizin kanıtı sayılacaktır ki bu sizin karakterinize aykırıdır. Ayrıca, dürüst olmak gerekirse, tüm dünya bunun sadece bir hile olduğunu düşünecektir. Bin bir kılıcın ülkeyi parçalamak üzere olduğu bir dönemde taraflar birbirine girince kurtarıcı ve uzlaştırıcı olarak geri çağrılmayı planladığınız sanılacaktır.[23]

Sucre etraftayken Bolivar dobra laflardan yana hiç sıkıntı çekmiyordu. İktidardan yorulmuş ve anayasalardan hüsrana uğramış olan Bolivar, Bogota'daki parlamenterlere iletmesi için Ağustos'ta O'Leary'ye bir önerisini anlattı. Buna göre Bolivar başkanın yanı sıra varolacak, bir tür sorun çözücü ve uygulayıcı olarak görev yapacaktı. Böylece Kolombiya'ya barış ve özgürlük getirecek, kendisi de şanına şan katacaktı. "Allah aşkına bu fikri parlamenterlere ve diğer herkese ilet O'Leary; hem Kolombiya için hem de benim için hayırlı olacaktır."[24] Şaka mı yapıyordu? Söz konusu Bolivar olunca bunu söylemek zor.

Ama ironi onun en iyi becerdiği şeydi. Mosquera'ya federalizmin popülerliğinden yakınıyor fakat halk bunu istiyorsa vermek gerektiğini söylüyordu. "Monarşi ya da ömür boyu başkanlık istemiyorlar, hele aristokrasiyi hiç istemiyorlar. Öyleyse neden anarşiyi, yani o gürültülü ve bahtiyar okyanusta boğulmayı denemiyorlar? Herkesin pek hoşuna gidiyor ve en iyi çözüm olması kuvvetle muhtemel, zira benim 'egemen yanılmaz olmalıdır' düsturuma uyuyor."[25] "İnsanların beni çarmıha germeye hakkı yok," diye ekliyordu. "Üstelik önümde sadece çarmıh olsa son ıstırabım olarak görüp sabırla katlanırdım. Bu ölümlü dünyaya İsa Mesih 33 yıl katlanmış, ben 46 yaşını geçtim. Daha da kötüsü vurdumduymaz bir Rab da değilim; öyle olsam sonsuza dek katlanırdım."

Guayaquil'de Ağustos'un ikisinden on üçüne kadar yatakta kaldı ve sonrasında da pek toparlanamadı. Ağustos sonunda Guayas Nehri üzerindeki, şehirden bir mil uzakta küçük bir adaya geçip bir kır evine yerleşti ve iyileşmekte olduğunu iddia etti.[26] Ama o güne dek sürdüğü aktif hayatın yerini cansızlık ve hareketsizliğin aldığını kabullenemeyerek zihnini O'Leary'ye açtı. Tarihsel ifadelerini hatırlatan şahsi ve siyasi endişelerini dile getirdiği içtenlikli mektuplar yazdı.[27] Bu sefer ciddiydi. Yirmi yıllık sürekli çalışmanın ardından fiziksel olarak bittiğini, erken yaşlandığını, verecek bir şeyi kalmadığını itiraf ediyor, acıklı bir iyimserlikle "dört ila altı yıl ömrü kaldığı"nı yazıyordu. Siyasi manzaraya dair görüşleri kısmen iyiydi: Peru'yu mağlup etmiş, yurtiçindeki anarşistleri de yenilgiye uğratmışlardı. Ama mevcut idareciler gücünü yitirince ve kendi otoritesi de ortadan kalkınca ne olacaktı? Sırf Kolombiya'nın büyüklüğü bile yaklaşan felaketi önlemek için bir çözüm bulmayı gerektiriyordu ve Bolivar ancak iki seçenek görüyordu ki bunların ikisi de ülke için iyi değildi:

> Bu genişlikte bir bölgeyi yönetmenin krallık otoritesi kurmak ya da genel konfederasyon oluşturmaktan başka yolu yok. Temelden demokratik olan bir ülkede krallık kurmayı ihtimal olarak dahi hayal edemiyorum. En kalabalık kesimi oluşturan alt sınıflar imtiyazlarını kaybetmek istemeyeceklerdir ki buna sonuna kadar hakları var. Fiziksel eşitsizliğin bulunduğu yerde doğanın adaletsizliklerinin kısmen düzeltilebilmesi için hukuk önünde eşitlik kaçınılmazdır. Üstelik kim Kolombiya kralı olacak ki? Görebildiğim kadarıyla, hiç kimse.

Monarşinin neticelerine –yeni bir tiranlık biçimi, pahalı yönetim ve yeni bir aristokrasi– karşı uyarıda bulunduktan sonra bu "canavar"ı küçümseyerek bir kenara itiyordu. Ayrıca hâlâ federal hükümet biçimi için uygun zaman olmadığını düşünüyordu. "Böyle bir sistem örgütlü anarşiden başka bir şey değildir. Daha doğrusu, en iyi haliyle, hükümeti çözüp yıkma ve tüm üyelerini mahvetmeyi örtük olarak buyuran bir yasa olduğu söylenebilir. Güney Amerika için –dünyanın en iyi yönetim biçimi olmasına rağmen– ABD'nin yönetim biçimini benimsemektense Kuran'ı benimsemek yeğdir." Kolombiya o kadar büyüktü ve halkı o kadar cahildi ki kurumların Avrupa'daki örneklerinden daha fazla iktidara ihtiyacı oluyordu ama aslında bu kurumlar da tek bir eyaleti yönetmeye bile yetmiyordu:

> Kurucu Meclis mevcut durumda mümkün olan iki yoldan birini seçmelidir: 1) Yeni Granada ile Venezuela'nın ayrılması. 2) Ömür boyu başkanlık sistemine dayanan güçlü bir hükümetin kurulması... Kolombiya kuruntularını bir yana bırakıp karar vermelidir çünkü ben yönetimde daha fazla kalamayacağım. Gerçek budur ve zorluklarla yüzleşmemiz gerekir. Meclis benim halefimi atamak için ne yapacak? Yeni başkan Yeni Granadalı mı yoksa Venezuelalı mı olacak? Asker mi yoksa sivil mi olacak?.. Askerler daima güç kullanarak mı yönetecekler? Sivil nüfus askerlerin despotluğundan yakınmayacak mı? Mevcut cumhuriyetin ancak kılıç yoluyla yönetilebileceğini kabul ediyorum. Ayrıca askeri anlayışın sivil iktidarla uyumsuz olduğuna da hak vermek zorundayım. Meclis her koşulda ülkeyi bölüp bölmeme sorununa geri dönmek zorunda kalacaktır çünkü seçtikleri başkanın karşı tarafça sorgulanacağı aşikârdır.

Kolombiya'nın topraklarının büyüklüğüne ve yurttaşlarının yapısına mümkün mertebe uygun bir merkezi sistem organize etmekten başka çaresi yoktu.

1829 Eylülü sonunda Peru'yla barış anlaşması tamamlandı ve Bolivar Guayaquil'den ayrılıp at üstünde yavaş yavaş kuzeye gitmeye başladı. Bir yandan da O'Leary'ye gönderdiği mektubu ve kendi geleceğini düşünüyordu. "Sana yazdıklarımda ciddiydim. Ama yine de bunları söylenmemiş sayıyorum, yani sır olarak kalsın." Yolculuk sırasında kaygıları daha da arttı. O'Leary 13 Eylül tarihli o hayati mektubu aldığında Medellin'de bir isyanı bastırmaya çalışıyordu. Bolivar'ın kasveti karşısında üzüntüye kapılarak, pes etmemesi için liderine yalvardı. 1826'dan beri ortaya çıkan tüm hainlere rağmen pek çok sadık takipçisi vardı, üstelik halkın büyük bir kısmının desteğine sahipti. O'Leary Choco'nun altın madenlerinde asilerin kalıntılarını da yok etmeye kararlıydı, "çünkü bu meşum siyahların gırtlaklarını kesmek zorundayız."[28]

Monarşist Dostlar, Cumhuriyetçi Düşmanlar

O'Leary 1829 Nisanı'nın sonunda Bogota'ya vardığında iki kadının gündemde olduğunu gördü. Birincisi, aktif bir sosyal hayat süren ve partilerine yabancı diplomatları çeken Manuela'ydı. İkincisi de Santander'in metresi La Nicolasa'ydı; âşığının gözden düşmesinin ardından, eski başkan yardımcısının zinacı partneri olarak değil, haksızlığa uğra-

mış şerefli bir kişi olarak kendini sınırdışı ettirmeye uğraşıyordu.[29] Ayrıca daha uğursuz bir haber daha vardı: Hükümetin bir monarşi kurmak için tartışmalara başladığını ve bu projeyi Fransız ve İngiliz temsilcilere de açmış olduğunu öğrenmişti. Hem bu gelişmelerden hem de dedikodulardan Bolivar'ı haberdar etti. Bakanlardan bazıları O'Leary'ye cumhuriyet kurumlarının ülkeye zarar verdiğini, Bolivar'a düzenlenen suikast girişiminin herkesi sarstığını ve radikal bir değişimin zorunlu olduğunu anlatmışlardı. "Mevzu iyice netleşinceye kadar General Bolivar'a danışmayı düşünmediklerini, çünkü planı tasvip etmemesinden çekindiklerini de söylediler." Paez'le görüştüklerinde bu fikri düşmanca karşılamış ama sadece ertelemelerini önermişti. Briceno Mendez ve Soublette plana sert bir şekilde karşı çıkmışlardı. Bunun Bolivar'ın Venezuela'daki düşmanlarına devrim bahanesi yaratmaktan başka işe yaramayacağını düşünüyorlardı. Liberaller de çileden çıkmıştı elbette. Ama bakanlar bu girişimi şiddetle savunuyorlardı ve en güçlü destekçilerinden biri de Urdaneta'ydı. Bolivar'ın taç giymesi ya da görevden ayrılması değil, Kurtarıcı unvanıyla hükümetin başında kalmaya devam etmesi düşünülüyordu. Ölümünden sonra da yabancı bir hükümdar gelecekti. O'Leary bu monarşi fikrinin Bogota'dan mı kaynaklandığını yoksa ithal mi edildiğini hiçbir zaman anlayamadı. Bununla birlkte, Eylül başında projenin artık Bogota'da benimsendiğini ve gözlemlenebilir bir muhalefet olmadığını rapor ediyordu. Kendisi de monarşi yanlısı argümanlara ikna olmuş gibiydi: Monarşi sayesinde istikrar ve emniyet sağlanacaktı, askeri ve dini seçkinler için cazipti, liberallerin kafası karışacak, yabancı yatırımcılar güven duyacaktı. Posada Gutierrez'e göre, "Bakanlar kurulu üyeleri esasen projeyi benimsemiş, basına yansıtarak kamuda tartışılmasını sağlıyorlardı;" ayrıca, "bunu yaparken Kurtarıcı'ya danışmamışlardı."[30]

Aslında danışmışlardı ama niyetlerini açıkça belli etmemiş, net bir cevap da almamışlardı. Bolivar 1829 Nisanı'nda Quito'dayken daha önce ortaya attığı bir fikri canlandırarak Kolombiya'nın İngiliz himayesinden fayda göreceğini belirtmişti. Bu ihtimal Amerika'nın birliği konusundaki fikriyatının sık sık yinelenen bir parçasıydı ve şimdi de kabinesine tavsiye ediyordu. Küçük bir taş koca bir gölü dalgalandırmaya yetti. Bakanlar tartışmalarına Fransız ve İngiliz temsilcileri de dahil ettiler. 8 Nisan 1829'da Restrepo'nun Bolivar'a bildirdiğine göre bakanlar Kurucu

Meclis'e hazırlık olarak bir anayasa hazırlama projesini tartışıyorlardı ve İspanyol Amerikası'nın anayasal sistemi değiştirmesi gerektiği sonucuna varmışlardı: "Babadan oğula geçen iktidar zorunludur ve geri kalan her şey buna dayanıyor. Bazı güçlükler var ama sizin ve ordunun desteğini aldığımız sürece aşılmaz değiller." 6 Mayıs'ta Bolivar cevap verdi: "İspanyol Amerikası'nın anayasal sistemini değiştirmenin kesinlikle zorunlu olduğuna katılıyorum. Böylece sistem pekiştirilebilir. Ayrıca, bazı zorluklar bulunmasına rağmen aşılmaz olmadıkları konusunda da aynı görüşteyim."[31] Restrepo tartışmayı bir adım daha ileri taşıdı ve yabancı bir hükümdar ithalatı meselesini gündeme getirdi: "Anayasal düzenin değiştirilmesinin zorunluluğu konusunda bize hak verdiğinize memnun oldum... Göründüğü kadarıyla biz, yani dostlarınız, planı ortaya atmalıyız, siz de karşı çıkmamakla beraber meselenin dışında kalıyor gibi görünmelisiniz." Kurucu Meclis'in de değişime razı olması gerektiğini ekliyordu; hiç kuşkusuz bu da bir başka "önemsiz güçlüktü".[32]

Temmuz'da Bolivar'ın görevden ayrılma kararı bakanları şaşkına çevirdi. Onun işbirliği olmadan nasıl ilerleyeceklerdi? Bolivar'ın onayını aldıklarını varsaymışlardı. Onun önlerini açması zorunluydu.[33] Bolivar İngiliz maslahatgüzarı Patrick Camplell'le görüşmesinde, halefi olarak Avrupalı bir hükümdar seçme projesinden tamamen habersiz olmadığını kabul ediyordu; çünkü bu türden bir şeyler kulağına fısıldanmıştı ama muğlak ve sakıngan ifadeler kullanmışlardı; "ne de olsa benim düşünme tarzımı biliyorlardı." Ama Campell'le konuşurken kelimeleri çok dikkatli seçiyor ve esasen diplomatik bir tavır alıyordu. Bu projeye şahsen karışmamıştı çünkü bir sonraki kongrede görevden ayrılmaya kararlıydı. Böyle bir planın yaratacağı sayısız güçlüğe ve dezavantaja dikkat çekti: Bir Bourbon seçilirse İngiltere'nin tepkisi ne olurdu? "Tüm yeni Amerikan devletleri ve Özgürlük namına Amerika'yı sefalete sürüklemeye yazgılı görünen ABD bu plana cepheden karşı çıkmaz mı?" Herkes zavallı Kolombiya'ya düşman kesilecekti.[34] Ama nihai görüşünü açıkça belirtmedi. Sık sık gündeme getirdiği fikirlerini bir çırpıda kenara atmaya da gönüllü değildi. Bir ay sonra O'Leary'ye yazdığı mektuptaysa gayet netti: "Temelde demokratik olan bir ülkede krallık kurma ihtimalini hayal bile edemiyorum."[35]

Kolombiya'da iletişim, bu türden tartışmaların gizli kalmasını sağlayacak kadar zayıf değildi. Hem zaten Restrepo ile meslektaşları şeffaflı-

ğı tercih ediyorlardı. Delifişek General Jose Maria Cordova monarşi projesini duyduğunda Popaya'dan ayrılıp yerlisi olduğu Antioquia eyaletine giderek özgürlük ilan etti ve Bolivar'ın iktidarını reddetti. Düşmanı olan Mosquera, Nisan ayında onun emrindeki subaylarla birlikte komplo kurduğunu ve Bolivar ile Bolivar'ın politikalarını eleştirdiğini ihbar ettiğinden beri zaten şüphe altındaydı.[36] O'Leary Bogota'ya giderken Pasto'da durdu ve Angostura günlerinden beri arkadaşı olan Cordova'yla görüştü. Cordova Kurtarıcı'ya düşman olduğunu reddederek sadece Obando'nun da dahil olduğu meslektaşlarıyla Bolivar sonrası Kolombiya'nın durumu hakkında konuştuğunu söyledi. O'Leary Cordova'nın –ve Pasto'daki rejimin– güvenlik riski oluşturduğuna karar verdi. Haziran'dan itibaren Kurtarıcı'ya gönderdiği uyarılar sıklaştı. Ne var ki, tam da bu sırada Bogota'daki hükümet zayıf düşmüştü ve ancak General Urdaneta'nın yarattığı "terör", hukuk ve düzenin korunmasını sağlayabiliyordu.[37] Eylül'de Cordova alelacele hazırlanmış bir manifestoyla Bolivar'ı mutlakıyetçilikle suçladı: Kolombiya halkını aldatmış, insan haklarını çiğnemiş, Ocana Toplantısı'nı zorbalıkla yıldırmış, anayasaya ihanet etmişti. Asi general, Kolombiya halkını on dokuz yıllık fedakârlığın meyvelerini yeni bir kölelik düzeninden kurtarmaya çağırıyordu.[38] Bolivar'ın sanki "ülkenin sahibiymiş ve hiçbir meşru otoriteye bağlı değilmiş gibi Cumhuriyeti sattığını," Bolivar'ın mutlak iktidarını yıkıp Cucuta Anayasası'nı getirmenin görevi olduğunu ilan etti. Cordova'nın isyanının haberleri Bogota'ya 25 Eylül'de, Kurtarıcı'ya suikast girişiminin yıldönümünde ulaştı. Ya insanlar o olayı hatırladıklarından ya da krizin yaklaşmakta olduğunu sezdiklerinden sokaklar tuhaf bir şekilde boşaltılmıştı. O'Leary akşamüstü şehir merkezinde gezintiye çıktığında, havanın iyi olmasına rağmen çok az insanın çevrede dolaştığını gördü. Ardından Medellin'den haberler geldi ve her şey değişti. Ordu toparlanmaya başlamıştı ve ertesi gün Savaş Bakanı Urdaneta, artık general olan O'Leary'ye yedi yüz kişilik bir birlikle asilere saldırıp düzeni tesis etmesini emretti.

Cordova'nın isyanı küçük çaplı olmasına rağmen, eskiden himaye ettiği bu askerin "bölünme ve isyanı savunduğunu, Paez'in yardımını ve Bogota'daki İngiliz konsolosunun işbirliğini istediğini" öğrenen Bolivar'ı sarsmıştı. Sucre'ye şöyle yazıyordu: "Başka şeylerin yanı sıra senin de Peru kralı olmak istediğini söylüyor! Nereden çıktı bu? Bana gelince,

kötü olan her şey ama her şey benden kaynaklanıyor ama yine de yönetimde kalmamı istiyorlar. Biz beyazlar ve Venezuelalılar sırf doğduğumuz için suçluyuz herhalde. Tüm bu suçlar üstümüze atılmışken buralarda yönetimde kalmamız mümkün değil."[39] İsyanı kuşatıp Kolombiya'nın başka kesimlerine bulaşmasını önlemek için Urdaneta'dan birlikleri göndermesini istedi. Kendisi de kuzeye doğru hareket etmek için hazırlıklara başladı. Ruh hali iyimserlikle çaresizlik arasında gidip geliyordu. Meclis en iyi olduğunu düşündüğü şeyi yapmalıydı. Bunu kabul ediyordu, çünkü Sucre'ye dediği gibi, "Ben de liberalim. Kimse inanmayacaktır ama bu doğru."

O'Leary Medellin'in doğusundaki Santuario'da Cordova'yla çarpıştı. 17 Ekim'de birliklerinin başında yaklaşırken asi general onu tanıdı ve konuşmaya geldi. Fakat Cordova Antioquialı askerleri ayartmaya çalışınca O'Leary görüşmeyi kısa kesti. Sonraki iki saatlik mücadelede asi birlikler düzenli ordunun karşısında tutunamadılar. Cordova cesurca savaştı ama yaralanıp bir eve sığındı ve zeminine yığılıp kaldı. O'Leary eve hücum emri verdi. İngiliz Lejyonu'nda savaşmış olan ve zalimliğiyle tanınan İrlandalı Albay Rupert Hand içeri girdiğinde Cordova'yı yerde yatarken buldu ve kılıcını iki kez saplayarak serinkanlılıkla öldürdü. O'Leary bu ayrıntıları Bolivar'a duyurmadı ama anlaşıldığı kadarıyla kendisi de evdeydi, hatta "zavallı şeytan"la konuşmuştu. Cordova'nın ölümünün Bolivar'ın öcünü almak ve kendi şerefini korumak için zorunlu olduğunu bildirdi.[40] Bu asi hakkında daha önce uyarıda bulunduğunu ve düşüncesinin görmezden gelindiğini Bolivar'a hatırlattı; Cordova budalanın biriydi ve başarısız bir insandı, tek değerli yanı cesaretiydi.[41] Devrim'de merhamete yer yoktu ve bu mesele Hand'in komutanı olarak O'Leary'yi rahatsız etmiş olsa bile, onu Choco'da başka bir operasyona atamasına engel olmadı. Hand 1831'de Obando'nun kışkırtmasıyla tutuklandı ve cinayetle yargılandı. Ölüme mahkum edildi ama hapisten kaçıp Venezuela'ya geçti ve orada iade edilmekten kurtulup Caracas Üniversitesi'nin ilk İngilizce Profesörü oldu.[42]

Cordova isyanının ardındaki mesele olduğu gibi duruyordu: Bolivar yolundan sapmış mıydı? Gerçekten kral olmak ya da monarşiyle işbirliği yapmak istiyor muydu? Asinin yenildiğini öğrenen bakanlar monarşi projesine geri döndüler ve hükümet biçimini değiştirme maksadında olduklarını Fransız ve İngiliz temsilcilere resmen bildirdiler. Ar-

tık olup bitenler hakkında Bolivar'ı bilgilendirme vakti gelmişti. Dışişleri Bakanı ona konuyla ilgili yazılı bilgi verdi. Bolivar, Popayan'dan gönderdiği sert yanıtta meslektaşlarının çok ileri gittiklerini belirtti. Bakanlar Kurulu'na yönelik 22 Kasım 1829 tarihli müzekkerede, yaptıkları müzakerelerin meclis toplama yönündeki hükümet politikasını ihlal ettiğini yazıyordu. "Milli hükümetin organizasyonunu değerlendirmek üzere toplanacak meclisin işlevlerini gasp etmişlerdi." Ayrıca, onları uyarıyordu: "Fransız ve İngiliz hükümetleriyle müzakereleri derhal askıya almalısınız." Urdaneta'ya yazdığı kişisel mektuplarda daha nazikti ama yine de "işin içine fazla girdik ve daha ileri gitmemeliyiz. Bırakalım meclis işini yapsın," diye ısrar ediyordu. Ayrıca mecliste "hükümdar değil başkan atamak daha kolay" olacaktı.[43] Meselenin tamamı boyunca verdiği tepkilerle bu söyledikleri uyumluydu. Bolivar'ın anayasal değişimden anladığı şey çok önemsediği güçlü hükümet, hatta belki monokrasiye yönelmekti, ama monarşi istemiyordu. Restrepo'nun başvurduğu "İspanyol Amerikası'na Genel Bir Bakış" başlıklı yazısında monarşiyi tercih ettiğinden bahsetmiyordu. Bolivar'ın karşı çıkışı Bogota'da sansasyon yarattı. Bakanlar sadece onun talimatlarına uyduklarını belirterek istifa ettiler. Ama Bolivar'ın açık talimatı sadece Avrupa devletlerinin himayesine girmeye çalışmalarıydı, çünkü böyle bir destek olmadan ülkenin bir millet olarak yoluna devam edemeyeceğini düşünüyordu.[44]

1829'un bu ayları boyunca Bolivar'ın liderliği iki cephede sınanmış oldu. Güneydeki askeri mücadelelerin hemen ardından Kolombiya'nın geri kalanında bir sürü siyasi kargaşayla yüz yüze kalmıştı ki kendi eseri olmayan monarşi projesi bunlardan yalnızca biriydi. Bir kararı ya da politikayı enine boyuna düşünen, önce bir tarafa sonra öbür tarafa yönelen, tercih ettiği seçenek işe yaramayınca tam tersini deneyen, karar verirken yön değiştiren her lider bunun kararsızlık, ikiyüzlülük ya da tutarsızlık değil, sonuca ulaşmanın ve eyleme geçmenin makul bir yolu olduğunu anlayacaktır. Bolivar, tıpkı hayatındaki diğer krizlerde olduğu gibi, 1829'da da bu yolu izlemişti. Böylece konuyu kapattı, yeni bir kabine oluşturdu, Bresson ve Campbell'le müzakereleri askıya aldı. Siyasal liberalizmin ve savunucularının hâlâ dövüşken bir havada olduklarını ve kendi dönemindeki Kolombiya'da monarşinin sözünü bile etmenin tehlike yarattığını görmüştü.

Çıkış

Cordova'nın başkaldırısı Venezuela'daki muhalefeti cesaretlendirmişti. Paez bocalamayı bırakıp ülkesini birlikten çıkarmak için harekete geçti. Haberler 28 Ekim'de Caracas'a ulaştığı andan itibaren Bolivar'ın düşmanları Paez'in çevresinde toplandılar, haberleri abarttılar, monarşiyle ilgili çatışmayı büyüttüler ve Venezuela'yı devrime götürmekte vakit kaybetmemesi için *caudillo*ya baskı yaptılar. Bu kritik tarihte muhtemelen muhakemesi yalnızlık ve hastalıktan sakatlanmış olan Bolivar siyasetçilere ve *caudillo*lara yok yere avantaj verdi. Salt kişisel bir çözüme razı olmayarak halka danışmaya karar verdi. 16 Ekim 1829'da Bolivar'ın 31 Ağustos 1829 tarihli genelgesi İçişleri Bakanı tarafından yayınlandı. Genelgede yurttaşların yeni hükümet biçimi ve Kolombiya'nın gelecekteki örgütlenişine dair fikirlerini belirteceği halk toplantıları yapılması öneriliyor, hatta emrediliyordu.[45] Buna Meclis'in karar vermesi gerekirdi fakat seçilmiş vekiller özgür iradeleriyle değil yazılı talimatlara bağlı delegeler olarak toplantılara katılacaklardı. Bu yüzden Bolivar halkın iradesine başvurmayı tercih etmiş ve iyi ya da kötü yönde bu iradeye bağlı kalma sorumluluğunu üstlenmişti.[46] Peki ama halk, iradesini özgürce ifade edebilecek miydi? Toplantıları *caudillo*lar kontrol edip kendi iradelerini dayatmayacaklar mıydı? Bolivar'ın yakın dostları ve danışmanları bu usule dair ciddi çekinceleri olduğunu ifade ettiler. Sucre Quito'dan gönderdiği mesajda makul ve hakiki yurttaşları yabancılaştırdığı, radikalleri cesaretlendirdiği yönünde onu uyararak meseleyi oy hakkı düzeyine çekmesini önerdi. Aksi takdirde bağlayıcı talimatlar verme hakkı "yerel eğilimleri canlandıracaktı."[47]

Nitekim ayrılıkçılar kendi görüşlerine ağırlık kazandırmak için vakit kaybetmeden bu toplantılara hile karıştırdılar. Başlı başına temsiliyet yerel diktatörlere geri adım attıracak değildi. Caracas'ta 25 Kasım 1829 tarihli halk toplantısının öncesindeki gece *caudillo* Arismendi'nin evinde dört yüz önde gelen yurttaş ve toprak sahibi diğer generallerle birlikte toplandı. Toplantıda Venezuela'nın bağımsızlığını savunma ve Bolivar'a karşı çıkma kararı alındı (karara sadece iki kişi, Revenga ve Vekilharç Clementi muhalefet etti), ertesi gün Fransisken Kilisesi'nde yapılan açık toplantıda da bu yönde hareket edildi.[48] Trujillo bölgesinin komutanı Albay Cegarra'nın başvurduğu usulleri General Paez'e şikayet eden

Escuque kasabasından bir mektupta, baskının bir diğer örneğini görmek mümkündü:

> Halk toplantıları bile [Cegarra'nın] küstahlığına vesile oldu. Yurttaşları toplantıda söylenen ve karar verilen görüşlerin değil, evde hazırladığı başka kağıtların altına imza atmaya zorladı, itaat etmeyenleri de güç kullanmakla tehdit etti. Özgürlük bu mudur, Efendim? Meydanda bir süvari birliği ve bir bölük tüfekli asker dururken insanların toplantıda özgürce konuşması mümkün müdür? Senyör Cegarra'nın imzalamamızı istediği kağıtlar adil ve makul şikayetleri içeriyorsa, uygun bir zamanda bizim de fikrimiz alınmalıydı. Ama bizi General Bolivar'a karşı bir sürü hakaret, itiraz ve küstahlığa imza atmaya zorlamak doğru görünmüyor çünkü onun otoritesine itiraz etsek bile şahsına saygı gösterebileceğimizi düşünüyoruz.[49]

Bu türden manzaralar Bolivar'ın karşısına ne tür bir şey çıkacağını zaten göstermektedir. Venezuela'nın pek çok şehri ve bölgesi Kolombiya'dan bağımsız olmaya karar verdi, Paez'i tercih ederek Bolivar'ı tiranlıkla, hatta daha beter olmakla suçladı. Daha beter derken herhalde kendi yerel tiranlarından daha beter demek istiyorlardı ki bu tiranların da büyük çoğunluğu bağımsızlıktan yanaydı. Bolivar'ın şevkle peşine düştüğü "halkın arzularının dizginsizce ifadesi" koca bir suistimal ve itaatsizlik taşkınına dönüşmüştü ve Kolombiya'nın Kurucu Meclisi de durumu pek düzeltebilecekmiş gibi görünmüyordu. 1829 Kasımı'nda Venezuelalılar alenen Kolombiya'dan ayrılmaktan bahsetmeye başlamışlardı: "Venezuela'nın Yeni Granada ve Quito'yla birleşik olması doğru değildir çünkü bu ülkeler için uygun olan yasalar bize uymuyor, geleneklerimize, iklimimize ve ürünlerimize ters düşüyor. Ayrıca, çok geniş alanda iş gören bir hükümet gücünü ve enerjisini kaybediyor."[50] Paez 1 Aralık'ta Bolivar'a şöyle diyordu: "Venezuelalılar Bogota'yla birlik olma fikrini derin bir nefretle karşılıyorlar ve ayrılığı teminat altına almak için her türlü fedakârlığı yapmaya kararlılar." Şimdilik harekete geçmeyecekti ama Bolivar'ın "ayrılığın kaçınılmazlığı"nı kabul etmesini ve yaklaşan Kurucu Meclis'te bu yönde tavsiyede bulunmasını istiyordu. Aksi takdirde sonuçlardan kendisi sorumlu olmayacaktı. Kaba bir *caudillo*nun küstahlığını dinlemek Kurtarıcı için acı dolu bir deneyimdi! Venezuela'dan gelen "korkunç haberler" ve anayurdunun hainliği karşısında çaresiz kalmıştı. Bunlar gönüllü olarak

görevden ayrılma şansını elinden alıyordu. "Hiç şimdiki kadar büyük bir çile çekmemiştim, utanç verici hayatımın artık sona ereceği o vahim anı özlüyorum."[51]

Kolombiya'daki siyasi kariyerinin sonuna yaklaşan Bolivar, Venezuela'nın ve *caudillo*nun kendisini reddettiğini biliyordu. Bermudez, "despota," monarşi yanlısına, Cumhuriyet düşmanına karşı Venezuela'yı silah başına çağıran sert bir bildiri yayınlamıştı. "Cumana'da yaşayan herkesin erdemlerini, görüşlerini ve çıkarlarını" bildiğini iddia eden Marino, Bolivar'ın kendisini doğuda görevlendirmemesi üzerine çileden çıkmıştı.[52] Paez bağımsız bir Venezuela istiyordu ve bağımsızlık da Bolivar'a karşı çıkmak demekti. *Caudillo*culuk tam da Venezuela milliyetçiliğiyle çakıştığı için güçlenmişti ve bu durum kimlikle ilgili olduğu kadar çıkarlarla da ilgiliydi. İşin en başında, Venezuela *caudillo*ları sınırlı kaynaklara ulaşabilen yerel liderlerdi. Savaş onlara şahsi servetlerini ve iktidar alanlarını büyütme fırsatı vermişti. Barış zamanında daha da büyük avantajlar edinmişlerdi ve bunları bırakmaya hiç niyetleri yoktu. *Caudillo*ların Kolombiya'dan ayrılma nedeni hem Venezuelalı olmaları hem de Venezuela kaynaklarını sadece kendilerine ve himaye ettikleri kişilere ayırmak istemeleriydi. *Caudillism* ve milliyetçilik birbirini besledi. Bunun en büyük kurbanı da Bolivar oldu.

Venezuela Kurucu Meclisi 6 Mayıs 1830'da Valencia'da toplandı. Paez, San Carlos'taki karargâhından bir mesaj gönderdi: "Kılıcım, mızrağım ve tüm askerlerim hukuka saygılıdırlar ve alınan kararlara itaat edeceklerdir."[53] Bu iki tarafı keskin bir ifadeydi. "Basit bir yurttaş" olma iddiasına rağmen, arkasına aldığı *llanero*lar ve omuz omuza verdiği zenginler ve güçlüler oligarşisiyle ülkenin en üstün gücünün kendisi olduğunu vekillere hatırlatıyordu. Bu mecliste egemen ve bağımsız Venezuela Cumhuriyeti kuruldu, Paez de başkan ve başkomutan olarak ikili otoritesini korudu. Bolivar ise hüsrana uğramıştı: "Tiranlar ülkemi elimden alıp beni kovdular. Artık kendimi feda edeceğim bir anayurdum yok."[54]

Venezuela ilk ayrılandı, ama sonuncusu değildi. Ekvador da kendi milli kimliğini edinmeye çalışıyordu. Bu ülkenin siyasi deneyimleri Venezuela'nınki kadar şiddet yüklü değildi. Venezuela'daki *pardo*lar ve *mestizo*lar Ekvador'daki pasif ve apolitik Kızılerililerden çok daha hırslıydılar ve üst sınıfları Quito aristokrasisinden daha aktifti. Ama Ekvador'un

da şikayetleri vardı. Kolombiya'nın liberal ekonomik politikaları Ekvador'un zaten savaş ve ihraç yollarındaki aksaklık nedeniyle zarar görmüş olan sanayisini yeterince korumuyordu. Ayrıca ülke yoğun askere almalar, zorunlu para ve erzak tedariki yüzünden de ciddi sıkıntılar yaşıyordu. Peru'daki son seferlerin maliyeti büyük ölçüde Ekvador'un sırtına binmişti ve Bolivar Kolombiya ordusunu 1828-9'da ayakta tutmak için Ekvador ekonomisini fena halde sömürmüştü. Geniş tarım arazileri geçimlik üretimden fazlasına uygun değildi ve tek ticari ürün kakaoydu. Bunun dışında bir de Guayaquil'deki tersanelerde inşa ve tamir yapılıyordu.[55] Bogota hükümeti bu sorunları görmezden gelerek ne vergi indirimi yaptı, ne de himayeciliğe ya da sübvansiyon politikalarına başvurdu. Üstelik hükümetin liberalizmi, Kızılderili vergisinin ve siyahların köleliğinin devamını isteyen Ekvador'un yönetici sınıflarında muhafazakârlığı kışkırttı. Ekvadorlular merkezi hükümette ve makamlarda yeterince temsil edilmiyor, yurtlarında da yeni emperyalistler tarafından sömürgeleştirildiklerini hissediyorlardı. Yabancı kurtarıcılar tam bir işgal ordusu gibi davranıyordu ve Ekvador'daki sivil ve askeri kurumlar Kolombiya'nın başka yerlerinden gelen askerler ve bürokratlarca doldurulmuştu. 13 Mayıs 1830'da Kolombiya'nın güney birimleri birlikten çekilip bağımsız Ekvador devletini kurdu ve evlilik sayesinde saygınlık kazanan bir Venezuelalı *mulatto* olan General Juan Jose Flores başkanlığa getirildi. Böylece, kaçınılmaz görünen siyasi parçalanmayı kabul eden Kurucu Meclis Kolombiya'yı üç devlete ayırmaya karar verdi. Sadece eski Yeni Granada'nın adı Kolombiya olarak kaldı.

Elveda İktidar, Merhaba Şan

Bolivar'ın 2 Ocak 1830'da toplanmasını istediği Kurucu Meclis, delegelerin uzak eyaletlerden bir bir sökün etmesiyle toplanmaya başladı. Dağlardan, tepelerden ve ovalardan gelen bu bölgesel liderler birliğin en üst liderini dinlemek üzere Bogota'da bir araya geldiler. Topluluk küçük, dar ve muhafazakârdı. Avukatlar ve askerler güçlü bir şekilde temsil ediliyorlardı fakat bölgelerin temsiliyeti pek o kadar iyi değildi.[56] Bolivar 15 Ocak'ta geldi. Dıştan bakıldığında Boyaca zaferinden sonra Bogota'ya giren adamın hayaletine benziyordu. Yüzü çökmüş, saçları seyrelmişti. Zorlukla hareket ediyor gibiydi ama aslında fikirlerinin

parlaklığı ve eylemlerindeki kararlılık bakımından hâlâ eskisi gibiydi. 20 Ocak'ta Meclis toplandı ve katedraldeki ayinden sonra delegeler Meclis Binası'nda bir araya geldiler; herkesin toplantılardan farklı beklentileri vardı ama hepsinin zihni Kurtarıcı'ya odaklanmıştı. Bolivar kısa sürede harekete geçti. Sucre meclis başkanı seçildi, Santa Marta Piskoposu Jose Maria Esteves de başkan yardımcısı oldu. Bu işte Bolivar'ın parmağı olduğu belliydi. Seçimleri yönlendirmiş olsa da olmasa da, bu kişiler Kilise ve Devlet idaresi için ideallerini temsil ediyordu: Sucre'yi varisi olarak görüyordu, piskopos da "inandığımız kutsal din" adına konuşacaktı. Kendi verdiği adla "Şahane Meclis"e gönderdiği mesajda Kolombiya'nın yakın geçmişteki sorunlarını sıralıyor, içerideki kargaşaya ve dışarıdan saldırılara verdiği tepkileri savunuyor ve bu üzücü tabloya bakarak gelecek için dersler çıkaracaklarını umduğunu belirtiyordu.[57] Sonra biraz buruk bir tonla istifasını sunuyor, Meclis'e kendisini tekrar seçmemesini öğütlüyordu. Çünkü iktidara gelmek istemiyordu ve hem kimsenin kuşkuyla bakmadığı, hem de başkanlık mevkiine uygun başkaları vardı:

> Sadece ben tiranlık peşinde olmakla damgalandım. Asla despotluk hırsı ithamından kurtulamayacak bir makamda oturarak rezillik yaşamama izin vermemenizi rica ediyorum... Saygıyla size teslim ettiğim başkanlık makamıyla ne isterseniz onu yapın. Bugünden itibaren ülkesini savunmaya ve hükümetine itaat etmeye hazır basit bir yurttaş olacağım. Devletteki görevlerim tamamen sona ermiştir. Ülkemin oylarıyla aldığım üstün otoriteyi resmen ve tamamen size veriyorum.

Sözlerini en açık itirafıyla kapatıyordu: "Utançla kabul ediyorum ki, kazandığımız tek şey bağımsızlık oldu; hem de diğer her şey pahasına."

Bolivar yapısal projelerinin sonuna ulaşmıştı. Her şeyi bırakıp gidemezdi ve sonraki haftalarda kâh bir taraftan kâh öbür taraftan sıkıştırıldı. Çelişkili düşünceler zihninde uçuşuyordu. Kolombiya'nın kalıntılarından bir şeylerin kurtarılabileceğine dair en ufak umut ışığının peşine düşüyordu. Ama geride hiçbir şey kalmamıştı ve ona denk kimse de yoktu. Bolivar güçten düşer ve liderlik niteliklerini kaybederken, koca bir bayağılık salonunda göze çarpan tek kişi olmayı sürdürüyordu. Artık her şeyden önce kendi sicilini savunmaya ve düşmanlarını yalanlamaya çabalıyordu. Asla bir krallık kurmaya yeltenmemişti. İktidar elin-

den gitmişti. Geride sadece şanı vardı ve şanını korumaya kararlıydı. Londra'daki Kolombiya temsilcisi Jose Fernandez Madrid'e yayılan dedikodulara ve iftiralara yanıt vermesini emretti:[58]

> Birincisi, asla Kolombiya'da Bolivya Anayasası'nı kabul ettirmeye çalışmadım. Peru'da da bunu yapan ben değildim. Halk ve bakanlar bunları kendi başlarına yaptılar.
>
> İkincisi, bana atfedilen tüm hilekârlık, ikiyüzlülük ya da düzenbazlıklar iftiradan ibarettir. Ne yaptıysam daima dürüstçe yaptım ve gerçeği kimseden gizlemedim.
>
> Üçüncüsü, yurtseverlere yönelik zalimliği kesinlikle reddetmelisiniz, ayrıca eskiden İspanyollara karşı zalimce davranmışsam da bunun misilleme niteliğinde olduğunu açıklayınız.
>
> Dördüncüsü, bana yöneltilen şahsi çıkar peşinde koşma suçlamalarını reddediniz ve düşmanlarımın çoğuna karşı cömert davrandığımı açıkça belirtiniz.
>
> Beşincisi, savaş sırasında korkaklık sayılabilecek hiçbir karar ya da tedbir almadığımı söyleyiniz.[59] Her eylemim hesaplı, ayrıca cüretkârca olmuştur.

Bolivar'ın mesajına cevap vermesi için Meclis'in atadığı komisyon yeni anayasa ve yeni liderler belli olana dek istifasını kabul etme kararını erteledi. Bolivar geçici başkan olarak Domingo Caicedo'yu atayıp, sağlık durumunu düzeltmek üzere Caicedo'nun şehrin batısında kalan Fucha'daki kır evine yerleşti. Ziyaretçileri arasında olan Bolivarcı subay Posada Gutierrez onunla çayırda yaptıkları akşam yürüyüşüne dair izlenimlerini kaydetti:

> [Bolivar] yavaş ve bitkince yürüyordu. Sesi öyle kısıktı ki duyurmak için büyük çaba harcıyordu. Çok hoş bir kır manzarasını seyrederek, sessizce akan bir derenin kenarından yürümeyi tercih etti. Bir ara durup kollarını kavuşturarak dereyi, hayatın simgesini seyre daldı. "Bu su engin okyanuslara karışmadan önce ne kadar akacak," dedi bana, "insan da tıpkı onun gibi mezarında çürüyecek ve içinden çıktığı toprağa karışacak. Derenin büyük bir kısmı buharlaşıp yok olacak, tıpkı insanın şerefi, namı gibi. Haksız mıyım, Albay?"... Sonra titreyen bir sesle haykırdı: "Şanım! Şerefim! Neden benden şerefimi alıyorlar? Neden bana iftira atıyorlar?"[60]

Bu arada siyasetçiler fesat karıştırmayı sürdürüyor, Bolivar'ın iktidarının küllerini eşeliyorlardı. Meclisin yeni anayasayı tartışarak geçir-

diği haftalarda siyasi faaliyetler hızla arttı, hizipleşmeler doğdu. Bolivar'ın zihninde çelişkili fikirler ortaya çıktı, yeni belirsizlikler onun ruhuna eziyet ederken Bolivarcıları da tedirgin etti. Meclis onu istiyor muydu, istemiyor muydu? Halk onu istiyor muydu, istemiyor muydu? Onu istemiyorlarsa kimi istiyorlardı? En eski meslektaşlarından Urdaneta'yla çatışıp sonra yeniden barışmaya da vakit buldu. Ama bunların hiçbiri sürpriz değildi. Bir dünya lideri nasıl ses geçirmez bir hücreye saklanabilirdi ki? Eleştiri oklarından nasıl kurtulabilir, siyasetçilerin siyaset yapmalarını nasıl engelleyebilirdi? Nisan sonunda Kolombiyalı liberallerin hâlâ kendisinden nefret ettiklerini, dostlarının bölünmüş olduğunu ve liderliğinin geri dönüşsüz bir şekilde sona erdiğini görebiliyordu. Tüm şüphelerini ve çevresindeki şüphecileri silkinip attı. 27 Nisan'da başkanlığı reddettiğini ve ülkeyi terk edeceğini Meclis'e tekrar bildirdi: "Yurdumuzun iyiliği için bana hayat veren ülkeyi sonsuza dek terk etme fedakârlığını yapmam gerektiğinden emin olunuz. Böylece benim Kolombiya'daki varlığım yurttaşlarımın mutluluğu önünde bir engel teşkil etmeyecektir."[61]

Yeni anayasayı hazırlayan Meclis, Venezuela'nın bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu ilan eden Paez'in meydan okumasıyla da karşı karşıyaydı. Ama Venezuelalılar nezaketle ayrılmayı bile beceremediler. Birlikleri kuzey-doğu hududunda konuşlanmış olan O'Leary, onu cesareti varsa Tachira'dan öteye geçmeye çağıran Marino'nun "küstahça" meydan okumasıyla karşılaştı.[62] Venezuelalılar ülke dışında hizmet veren asker ve sivil personelin bakmakla mükellef oldukları kişilere bağlanan aylıkları, bilhassa Bolivar'ın kendi ücretinden verdirdiği aylıkları kestiler.[63] Kolombiya vekilleri Sucre ve Piskopos Esteves'i durdurup Venezuela topraklarının dışındaki Cucuta'da, Venezuelalı müzakereciler Nisan ortasında gelinceye kadar beklettiler, sonra da hiçbir taviz vermediler. Kolombiya Meclisi artık Venezuela bağımsızlığının müzakere edilir yanı olmadığını anlamıştı ve kısa süre sonra Paez'in anlaşma şartı olarak Bolivar'ın Kolombiya'dan kovulmasında ısrar ettiğini de öğrendiler.[64] Meclis en sonunda Bolivar'ın istifasını kabul etti ve Yeni Granadalı liberal siyasetçi Joaquin Mosquera'yı başkanlığa getirdi.

Bolivar artık Kolombiya'dan ayrılmak istiyordu. Ama en önemli sorun paraydı. Geçimini sağlayabilecek miydi? Zengin bir adam değildi. Savaş döneminde arazileri eriyip gitmişti. En büyük mülkü Aroa bakır

madenleri son yıllarında tam bir baş belası, "ölümcül bir ıstırap" kaynağı oldu. 1824'te kız kardeşi Maria Antonia'nın yardımıyla madenleri bir İngiliz şirketine kiraladı ama buradan elde ettiği gelir çok düşüktü. 1826'dan beri Londra'daki temsilcileri madenleri satmaya çalışıyorlardı fakat 1830'a gelindiğinde hâlâ bir ilerleme kaydedememişlerdi.[65] Meclis ona ömür boyu 30.000 pezo aylık bağladı, ama ödemeler çok düzensizdi ve buradan aldığı parayı Bolivarcı Sosyal Güvenlik Sistemi'ni finanse etmekte kullanıyordu. Elindeki birkaç eşyayı satarak yolculuk hazırlıklarına başladı. Gümüş servis takımları 2.500 pezo etti; mücevherler, atlar ve diğer eşyalar 17.000 pezoya satıldı.[66] Elinde nakit olarak sadece birkaç bin pezoyla yola çıktı, madenlerden de bir haber yoktu.

Kalabalıklar sokakta Bolivar'ın gidişini kutluyorlardı. Onun portrelerini yakıyor ve Santander lehine sloganlar atıyorlardı. Bolivar'ın hâlâ kendi tarafında savaşacak dostları ve askerleri vardı. Sucre bunlardan biriydi: "Prensipleri bakımından liberaldi ama cumhuriyetçi değildi," diye yazıyordu onun hakkında O'Leary. "Bana söylediği son sözler şunlardı: 'Kurtarıcı'ya bulabildiği tüm birlikleri toplamasını ve başkalarının emriyle hareket etmemesini söyle. Ülkeyi kurtarma vaktinin asıl şimdi olduğunu anlat. Kolombiya'nın ihtiyaç duyduğu şeyin monarşi olduğunu düşünüyorsa açıkça dile getirsin, diğerlerinin desteğine ihtiyaç duymayacaktır.'"[67] Ama Bogota'da gerilim had safhadaydı. Venezuelalı birlikler, 600 Granadalı ve 180 Apureli süvari Kolombiya'da kendilerine yönelik nefret karşısında isyan etmiş ve Bolivar'dan önce evlerine doğru yola çıkmışlardı; başkentten sessizce ayrılırlarken peşlerinden de "alayın kızları" gidiyordu.[68] Kurtarıcı'nın hayatı tehlikedeydi artık. 8 Mayıs'ta şehrin önde gelenleriyle duygusal bir vedalaşmanın ardından şehri terk etti. Bakanlardan, diplomatlardan, asker ve sivil dostlarından, ayrıca önde gelen yabancılardan oluşan bir grup şehrin birkaç mil dışına kadar ona eşlik etti.

Yolculuğun Sonu

5 Mayıs'ta Bogota'ya ulaştıktan üç gün sonra Sucre Bolivar'a karşı gösterileri duyup paniğe kapılarak derhal onun konutuna gitti. Ancak, Bolivar çoktan şehirden ayrılmış, Cartagena'ya ve sürgüne gitmişti.

Size eşlik etmek için evinize geldiğimde çoktan gitmiştiniz. Belki de bu daha iyi oldu çünkü ıstırap verici bir vedalaşmadan kurtuldum. Şu anda yüreğim kederle dolu, size ne diyeceğimi bilemiyorum. Ruhumda dolaşan hisleri sözcüklerle ifade etmek mümkün değil. Beni yıllardır tanırsınız. O yüzden siz de biliyorsunuz ki size karşı müşfik sevgimin altında yatan, gücünüz değil gösterdiğiniz dostluk olmuştur... Her neredeyseniz mutluluklar dilerim. Nerede olursanız olun, sadık ve görevine bağlı Sucre'nin hizmetlerine ve minnettarlığına güvenebilirsiniz.

Bolivar Cartagena'ya yaklaşırken Sucre'nin mektubunu aldı. 26 Mayıs'ta kederli ama nispeten ölçülü bir cevap yazdı: "Bana veda ettiğiniz kıymetli ve tarihsiz mektubunuz karşısında çok duygulandım. Bu mektubu yazmak sizi üzdüyse, bir de beni düşünün. Çünkü sadece bir dostu değil, yurdumu da terk ediyorum... Böyle durumlarda yüreğin halini sözler anlatamaz. Tüm içtenliğimle size refah ve mutluluk diliyorum."[69] Sucre Kolombiya'da Bolivar'dan sonra en önemli adamdı ama Bolivar'dan nefret eden kişiler ondan da aynı nedenlerle nefret ediyorlardı. Bolivya'da yabancı olduğu için kabul görmemişti. Peru'da Kolombiya ordusunun komutanıydı. Venezuela'da yabancı bir devletle birliği temsil ediyordu. Kolombiya'da ayrılmanın karşıtı ve Venezuela ordusunun savunucusuydu. Şahane Meclis onun için pek şahane olmadı: başkanlık yaşını asgari kırk yaparak sonraki beş yıl için Sucre'yi devre dışı bıraktılar. Damgalanmış bir adam olarak Quito'ya doğru yola çıktı.

Bogota'da Bolivar Manuela'yla vedalaşıyordu. Kuzeye doğru yolculuğuna başlarken, her ikisi için de zalimce olan bu ayrılığın üzüntüsüyle şu satırları yazıyordu: "Seni seviyorum aşkım. Ama her zamankinden daha sağduyulu davranırsan daha da çok seveceğim. Neler yaptığına, nereye gittiğine çok dikkat et. Aksi takdirde ikimizi değil, sadece kendini mahvedeceksin. Sadık âşığın, Bolivar."[70] Manuela bu öğütleri dinlemedi ve onun adına faaliyetlerini aktif olarak devam ettirdi. Bu arada, Magdalena'dan aşağı gitmek için Honda'da bekleyen Bolivar'ın zihni üzüntüyle tevekkül arasında gidip geliyordu. Santa Ana madenlerini ziyaret ederken Posada Gutierrez'e sordu: "Sizce neden buradayım?" "Kader, Generalim," diye yanıtladı arkadaşı. "Ne kaderi?" dedi Bolivar sertçe. "Buradayım, çünkü Cumhuriyet'i San Bartolome Koleji'ne* tes-

* Cizvitler tarafından 1604 yılında Bogota'da kurulan okul. Üst sınıf ailelerin çocukları bu okulda eğitim görürlerdi-e.n

lim etmedim."[71] Mariquita'nın ovalarında bir vaha olan Padilla Koyağı'nda, ufuktaki sıradağları izleyerek ve Magdalena'ya dökülen Guali Nehri'nin uzaktan gelen çağıltısını dinleyerek istirahat ederken doğanın muhteşemliği karşısında dayanamayıp haykırdı: "Ne kadar görkemli, ne kadar ihtişamlı! Tanrı'yı görebilir, hissedebilir, ona dokunabilirsin! İnsan bunu nasıl reddeder?" Robert Stephenson'ın yakın geçmişteki çabalarının ürünü olan madenlerde, madenciler ve İngiliz meslektaşları sıraya girip Bolivar'ı "Viva el Libertador!" (Yaşasın Kurtarıcı!) diye karşılayınca onu epeyce duygulandırdılar. Gözden düşmüş bir idole karşı cömertçe bir tavırdı bu. Ona ilk zaferlerini hatırlatan Magdalena'dan aşağı, kuzeye doğru yoluna devam etti, Turbaco'da biraz durakladıktan sonra Haziran'da Cartagena'ya vardı. Tam olarak nereye gittiğini hiç kimse bilmiyordu: Jamaika, Avrupa, İngiltere? Planlar değişiyor, söylentiler yayılıyordu.

Cartagena'da iyi karşılandı ama ağır bir darbe yedi. 1 Temmuz akşamı saat dokuzda iki araba geldi ve General Montilla içeri daldı: "General, Berruecos Dağları'nda Sucre'yi alçakça katlettiler!" Bolivar umutsuzlukla elini alnına vurdu: "Yüce Tanrım, Habil'in kanını döktüler." Düşünmek için kendisini yalnız bırakmalarını istedi. Evde ve bahçede volta atıp duruyor fakat hem Sucre hem de Kolombiya için duyduğu sıkıntıyı bir türlü atamıyordu.[72] Ayrıntılar sonra geldi. Eşine kavuşmak için Quito'ya giden Sucre, asilerin ve haydutların yurdu olan Pasto yolu üzerindeki Berruecos'a giden dağ yolunu kullanmış, şansına güvenerek yanına hiç asker almamıştı. 4 Haziran'da vurulmuş, cesedi bir bataklığa atılmıştı. Otuz beş yaşındaydı. Karşılıklı suçlamalar ve şikayetler başladı. En sonunda da suç Cauca yetkililerine atıldı. Görünüşe bakılırsa suça azmettiren Obando'ydu, kiralık katiller ise Apolinar Morillo ve Jose Erazo'ydu. Morillo sonradan yakalandı ve öldürücü kurşunu sıktığı için idam edildi.[73] Bolivar'ın dünyasında Sucre onun ruhani ve siyasi vârisiydi. Onun ölümü Devrim'in sonu demekti. Mariana'ya yazdığı mektupta bunun hem onun için hem Kolombiya için hem de Amerika için ne kadar büyük bir kayıp olduğunu yazıyor, "sadakati, itibarı ve hizmetleri için sonsuz minnettarlık duyduğu bir dostun ölümünden duyduğum en derin ve sözcüklere sığmaz kederi" ifade ediyordu.[74] Şimdi Kolombiya'nın Kartacası'nın, Cauca canavarlarının ininin yakılıp yıkılarak Sucre'nin intikamının alındığını görmek istiyordu. "Bu masum

adam"ın ölümü tüm Avrupa'da "Yeni dünya tarihindeki en karanlık silinmez leke" olarak addediliyordu."[75]

Cartagena'da dışarıdan gelen haberlerle meşgul olurken umutla umutsuzluk arasında gidip geliyordu. 5 Eylül'de eski ordu komutanı ve bakanı Rafael Urdaneta, Bolivar'ın tekrar başa geçmesi ve Kolombiya'nın birleşmesi için Bogota'da Başkan Mosquera'ya başkaldırdı. "Meşruiyet engelinin gücü"nü iyi bilen Bolivar bunu kabul edemezdi. Bununla birlikte, seçim yasasını çiğnerse ününe leke geleceğine dair Urdaneta'yı uyarmış olsa da, bir şekilde ona yardımcı olma fikrine de uzak değildi. "Bana bir ordu verirlerse kabul ederim. Beni Venezuela'ya gönderirlerse giderim."[76] Ama isyanın durumu hiç umut verici değildi. "En iyi taraf, yani milli bütünlükten yana olan taraf diğerlerinden güçlü olmasına rağmen... Nihayetinde düzenin nasıl yeniden tesis edileceğine dair şüphelerim var."[77] İsyan edenlerin sunacağı bir koltuğa oturamazdı. Eski bakanı Estanislao Vergara'ya şöyle diyordu: "İnan bana, ayaklanmalara hiçbir zaman iyi gözle bakmadım. Bizim İspanyollara karşı ayaklanmamızı bile artık teessüfle hatırlıyorum... Bunun altında tek bir şey yatıyor: Yurdun *kurtulacağına dair hiç umudum yok*."[78] Ekim sonuna gelindiğinde "Kolombiya'nın eski haline gelmesinin" mümkün olmadığını açıkça görmüştü. "Burada Venezuela, güneyde suikastçiler ve dört bir yandaki demagoglar arasında" nihai çöküş kaçınılmaz görünüyordu fakat halkın hâlâ yanında olduğunu hissediyordu.[79]

Bin bir yer görmüş olan adam şimdi Kolombiya'nın bir köşesinde tecrit olmuş, sükunet ve konfordan yoksun kalmıştı. Cartagena'nın tahammül edilir gibi olmayan sıcağında ve neminde, sürgüne gitmek için gereken parayı sabırla bekliyordu. Ancak, bu para hiç gelmeyecekti. Ne hâlâ satılmamış olan Aroa madenlerinden ne de artık mahsul vermeyen arazilerinden olumlu bir haber alacaktı. Jose Palacios ve birkaç arkadaşı 1830 Ekimi'nde onu Soledad'a götürdüler. Burada Wilson "çok hasta ve bitkin" olduğu raporunu verdi, evin içinde bile yürüyemiyordu ve morali çok bozuktu. Ardından onu Barranquilla'ya götürdüler. Kendi deyişiyle "yaşayan bir iskelet"e dönmüştü, birkaç adım ancak atabiliyordu, merdiven hiç çıkamıyordu. Yediklerini derhal çıkartmamak için büyük çaba harcaması gerekiyordu. Bir kadeh şeri, bir bardak bira içmeyi ya da sevdiği sebzeleri yemeyi özlemişti ama hiçbirini bulamıyordu ve isteyebileceği kimse de yoktu. Öksürükler arasında mektup yaz-

dırmaya devam ediyordu ve dışarıdan gelen haberler de onu rahat bırakacak gibi görünmüyordu. Urdaneta'ya uzun bir mektup yazarak sağlık durumunun acıklı olduğunu ve çok kötü koşullarda yaşadığını belirtti. Eski yoldaşına iktidar mücadelesinde dikkatli olmasını öğütledi; "en acımasız"ın ayakta kalacağı bir mücadeleydi bu. Üstelik geri dönüşsüz bir durumu değiştirmek uğruna hayatını ve otoritesini tehlikeye atmaya değip değmeyeceğini de iyi düşünmeliydi. "Amerika'nın durumu öyle olağanüstü ve acayip ki kimse iktidarı uzun süre elinde tutabileceğini düşünerek kendini kandırmamalı."[80]

Artık her şeye razı olacak duruma gelmiş, derinden bağlı olduğu birlik davasından vazgeçmişti. Artık bağımsız olan Ekvador'un başındaki General Flores'e hayır dualarını gönderdi. Urdaneta'yla da dürüstçe ve bıkkın bir gerçekçilikle konuştu. Amerika'da kamuoyu demek kitlelerin iradesi demekti ve iktidar da birkaç liderin küstahlığından ibaretti. Flores'ten tek bir şey istiyordu: gücünü kullanarak Pasto'yu cezalandırıp Bolivar'ın gözünde kusursuz bir adam olan Sucre'nin ölümünün öcünü alması. Ayrıca gözden düşmeye başladığını hissettiğinde, şerefinle ayrılmayı bil:

> Yirmi yıl iktidarda kaldım ve bu yıllarda çok az şeyden emin olabildim: 1) Amerika bizim tarafımızdan yönetilemez; 2) devrime hizmet etmenin denize tohum ekmekten farkı yoktur; 3) Amerika'da yapılabilecek tek şey başka yere göç etmektir; 4) bu ülke eninde sonunda azgın kitlelerin eline düşecek, sonra da hiç fark edilmeden her renkten ve ırktan küçük tiranların elinde kalacaktır; 5) biz her türlü suçun ağına düştükten ve had safhada vahşetin ateşiyle kül olduktan sonra Avrupalılar burayı fethetmeye bile değer bulmayacaklardır; 6) dünyanın ilkel bir kaosa sürüklenebilecek bir yeri varsa, burası muhakkak sona yaklaşmış olan Amerika'dır.[81]

Bolivarcıların endişe içinde olduğunu biliyordu. İyi ve kötü zamanlarda ona hizmet etmiş olan, öğütlerine ve kararlarına bağımlı olan insanlar şimdi geleceğe bakarken bir rehber bulamıyor, sonraki hamlelerini hesaplayamıyor ve müttefiklik zincirinin ana halkası koptuğundan birbirlerine de güvenemiyorlardı. O'Leary onun tavsiyelerini bekliyordu fakat Bolivar tamamen güçten düştüğünü ve verecek hiçbir şeyinin kalmadığını söylemek zorunda kaldı. İyileşme umudu yoktu, sürekli öksürüyordu. Tek önerisi Urdaneta'yla birlikte hareket etmek olabilirdi.[82]

Zengin bir İspanyol olan Joaquin Mier, Bolivar'a haber göndererek onu Santa Marta'ya üç mil uzaklıktaki kır evinde dinlenmeye davet etti, sonra da onu götürmesi için Manuel adlı bir tekne gönderdi. Bolivar 1 Aralık akşamı Santa Marta'ya ulaştı ve tahtırevanla kıyıya taşındı. Fransız doktor Alexandre Prospere Reverend ve ABD donanması cerrahı George MacNight onu muayene ettikten sonra, ayrıntılarda farklı düşünmekle beraber ciddi bir ciğer rahatsızlığı teşhisi koydular. Modern tıpta doktorlar bunu verem diye adlandırırdı.[83] 6 Aralık'ta emektar vekilharcı Jose Palacios onu Mier'in San Pedro Alejandrino'daki villasına götürecek arabaya taşıdı. Bu son mekânında yanında Belford Hinton Wilson, yeğeni Fernando ve Jose Palacios vardı. General Montillo dış dünyayla irtibatını sağlıyordu ve Fransız doktor da sürekli başında bekliyordu. Sadık O'Leary başka yerde görevdeydi. Villanın diğer odalarında gürültücü subaylar kağıt oynuyorlardı. 8 Aralık'a kadar Urdaneta'ya mektuplar göndermeyi ve Bolivarcılar arasındaki farklılıkları giderme çabasını sürdürdü.[84] Ayın onunda sağlığı iyice kötüleşti, göğüs ağrıları ve uyuşmalar başladı. Ama zihni hâlâ açıktı. Yaklaşan ölüme ve ölümsüz ruhun durumuna dair tavsiyelerde bulunan Santa Marta Piskoposu Jose Maria Esteves'i dikkatle dinliyordu. Bir sonraki hamlesinin ne olacağına karar vermeliydi: Kendini karanlığa mı bırakacaktı, yoksa Hıristiyan yolculuğunun son adımını mı atacaktı? Bolivar irkildi. "O kadar hasta mıyım?" dedi. "Bu labirentten çıkmayı nasıl başaracağım?"

Piskopos Esteves ve yakındaki bir Kızılderili köyünden başka bir rahibin yardımıyla Bolivar Katolik olarak öldü. Günah çıkardı ve payına düşen sözleri açık ve sert bir biçimde söyleyerek nihai ayinleri tamamladı. O günlerdeki zihinsel durumuna dair pek çok şüphe vardır. Tereddüt ettiği doğruysa da, muhtemelen zamanı durdurmak istemesinden, nihai ayinlerin ürkütücülüğünden kaynaklanıyordu bu. Günah çıkarırken neler söylediğini bilemiyoruz. Ama yağ sürme ve Aşai Rabbani gibi ayinler insanın zihnini açık olmasını gerektirir; bu yüzden, ne yaptıysa bilinçli yaptığını varsaymak daha akla yakın görünüyor. Ardından, o dönemde sık kullanılan ve bu nedenle itibarından bir şey kaybetmeyen sözcüklerle vasiyetini bildirdi. Kutsal Üçlü'ye; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a; bir Tanrı'da üç şahsiyete, Roma Katolik Kilisesi'nin diğer gizlerine inanıyordu. "gerçek bir Katolik ve Hıristiyan olarak daima inandım ve kurallarına uygun yaşadım, ölünceye kadar da böyle yaşayaca-

ğım."[85] Aroa Madenleri ve bazı mücevherlerden başka hiçbir şeyi olmadığını açıkladı. "Sadık hizmetini göz önüne alarak" Jose Palacios'a sekiz bin pezo bıraktı. Malından mülkünden geriye kalanları da vârislerine, kız kardeşleri Maria Antonia ve Juana'ya, bir de merhum biraderi Juan Vicente'nin çocuklarına bıraktı. Vasiyetini yerine getirecek kişilerden, Sucre'nin kendisine verdiği kılıcı "Büyük Mareşal'e duyduğu sevginin bir hatırası olarak" onun eşine vermelerini istedi. General Robert Wilson'a da "hayatımın son anlarında yanında kalan oğlu Albay Belford Wilson'u iyi yetiştirdiği için" minnettarlığını gönderdi. Bir de doğduğu yer olan Caracas'ta gömülmek istedi.

Son günü yaklaşırken, 10 Aralık 1830 tarihli bir bildiriyle Kolombiya halkına veda etti:

> Kolombiya Halkı:
>
> Bir zamanlar tiranlığın hüküm sürdüğü yerlere özgürlüğü getirmek için harcadığım çabalara tanık oldunuz. Kendimi düşünmeden, servetimi ve iç huzurumu feda ederek çalıştım. Tarafsızlığımdan şüphe duyduğunuzu görünce görevimden istifa ettim. Düşmanlarım sizin saflığınızdan faydalanarak en kutsal saydığım şeye zarar verdiler: namıma ve özgürlük aşkıma. Bana bu zulmü reva görenler nihayet beni mezara kadar sürüklediler. Onları bağışlıyorum.
>
> Aranızdan ayrılırken, size duyduğum güvene dayanarak son isteklerimi ifade edeceğim. Hiçbir şey Kolombiya'nın birleşmesinden daha çok mutlu edemez beni. Hepiniz Birliğin yararı için çalışmalısınız: Halk anarşiden kurtulmak için mevcut hükümete itaat etmelidir, din adamları Tanrı'ya birlik için yalvarmalıdır, askerler de güçlerini kullanarak sosyal güvenceleri savunmalıdır. Kolombiyalılar! Son isteklerim anayurdumuzun mutluluğu içindir. Benim ölümüm hiziplerin sona ererek Birliğin güçlenmesine olacaksa mezara huzur içinde girebilirim.[86]

Ölmesi uzun sürmedi. Son günlerinde çok rahatsızdı, hiç uyuyamıyordu. Kâh yatağına kâh hamağına geçiyor, her nefes için ayrıca çaba harcıyordu. "Gidelim! Gidelim!" dedi bir düşteymiş gibi. "Bu ülkenin insanları beni istemiyor. Haydi beyler! Eşyalarımı toplayın da firkateyne binelim."[87] Sonunda doktor bekleyenlere haber verdi ve hepsi yatağın başında toplandılar. Bolivar kırk yedi yaşındayken, 17 Aralık 1830 tarihinde, öğlenden sonra saat biri biraz geçe hayata gözlerini yumdu.

"Son anlarında –sönmüş bir volkanın son ışıltıları sırasında– And Dağları'nın tozu hâlâ giysilerindeydi."[88]

Manuela durumu öğrenmesi için Bogota'dan oraya gönderdiği Peru de Lacroix'dan vefat haberini aldı. Sevgilisinden sonra yirmi altı yıl daha yaşadı ama hiç gün yüzü görmedi. Başlangıçta düşmanlarının nefret ve husumetine hedef olarak, biraz da kendi mizacı sebebiyle oradan oraya dolaştı. En sonunda da Peru'nun kuzeyindeki küçük bir liman olan Paita'ya yerleşti. 1840'larda Bolivar'ın mektuplarını sakladığı kutuyu O'Leary'ye teslim etti ve 1850'de onun 25 Eylül 1828'deki olaylara dair sorularını bir bir yanıtladı. 1856'da da öldü.

Bolivar'ın Gümrük Binası'nda sergilenen mumyalanmış cenazesini görmek için halk akın akın geldi. En önünde Bolivar'ın sırtları siyah kumaşla örtülmüş atları bulunan tören alayının katedrale kadar ilerlediği 20 Aralık'taki cenazede Santa Marta'nın sokaklarını daha da büyük kalabalıklar doldurdu. Matem marşları ve çanlar çalındı. Son olarak da Katolik cenaze ayiniyle Kurtarıcı ebediyete uğurlandı. Mezarı katedralin içine yerleştirildi. Ölüm haberi ağır ağır yayıldı ve sessizlikle karşılandı. Londra'da çıkan *The Times* gazetesindeki bir ölüm ilanında şöyle deniyordu: "Bolivar'ın elindeki malzemeyle daimi bir toplumsal düzen ve özgürlük binası inşa edecek kadar maharetli bir siyasi mimar daha yoktur. Yapılabilecek ne varsa hepsini yaptı. Kolombiya ve Peru'nun bugünkü düzeninde olumlu olan her şeyin arkasında onun üstün bilgisini ve yeteneğini bulmak mümkündür."[89] Venezuelalılar bu konuda bölünmüştü ve o tarihte herhalde pek azı onun niteliklerinin üstün olduğunu düşünüyordu. Cenazesinin Caracas'a götürülmesi için on iki yıl geçmesi gerekti. Bolivar sonrası siyasette on iki yıl boyunca hüsran yaşadıktan sonra Venezuelalılar Bolivar'dan daha kötü seçeneklerin de olduğunu görmeye başladılar. 1842'nin Aralık ayında Caracas Katedrali'ne, 1876 Ekimi'nde Milli Anıt'a gömüldü.

12. Bölüm

Miras

İnsan ve Mit

Bolivar'ın hayatı ilk başkaldırısından son savaşına kadar kesintisiz bir hat izlemez. Esasen üç evre gözlemleyebiliriz: Devrim, bağımsızlık ve devlet inşası. 1810'dan 1818'e kadar süren birincisinde genç ve aydınlanmış Venezuelalı'nın devrimci bir lider olduğunu görürüz. Hem anayurdu için hem de komşusu Yeni Granada için savaşmakta ve kanun yapmaktadır. 1819'dan 1826'ya kadar süren ikinci dönemde ulusal sınırların ötesini gören ve Devrim'i son haddine kadar götüren evrensel kurtarıcı rolündedir. 1827'den 1830'a kadar süren üçüncü dönemde ise Amerikalılara kurumsallık, emniyet ve reform temin etmek isteyen bir devlet adamıdır ve kendisine göre kusurlu olan ama dünyanın geri kalanının büyük bir başarı olarak gördüğü bir ulusal özgürlük mirası bırakmıştır.

Kronolojik bölünmelere rağmen 1812'deki Cartagena Manifestosu'ndan 1830'daki Şahane Meclise Hitabe'ye kadar Bolivar'ın siyasi fikirlerinde dikkate değer bir süreklilik vardır. Bununla birlikte, üç evrenin her birinin kendine özgü nitelikleri vardır ve Bolivar her birinde farklı güçlüklerle karşılaşmış, bunlara belli politikalarla tepki vermiştir; bir sonraki güçlükle baş etmeye ya da yeni bir projeye girişmeden önce deneyim biriktirip içinde bulunduğu döneme uyum sağlamıştır. Muhteşem Sefer boyunca savaşa savaşa ilerleyen devrimci, sonra birden kendini *caudillo*larla çatışırken ve kendi stratejisini sorgularken bulmuş, İspanyolları Venezuela'nın kuzey kıyısında yenemeyeceğini ve karadan yeni bir cephe açması gerektiğini zor yoldan öğrenmişti. Sonradan Kolombiya'da bağımsızlığı kazanan Kurtarıcı, Devrim'i kralcı Peru'nun bağrına taşıyarak bağımsızlığı sağlama almış, ama bu arada askeri kontrol hatlarını aşırı zorlamış, ülkesindeki siyasi konumunu tehlikeye atmıştı. Devrim'in mevzilerini sağlamlaştırmak isteyen devlet adamı en ni-

hayetinde din, ırk ve ideolojinin derin bölünmelere yol açtığı bir toplumda devlet inşası göreviyle baş başa kalmıştı. Üstelik kendi varlığının da yeni bir bölünme yarattığını görüyordu. Bolivar değişmez stratejileri takip eden biri miydi? Zamana ve mekâna karşı mı gelmişti? Yoksa bir evreden diğerine geçerken politikalarını yenilemiş, cephanesine yeni silahlar ekleyerek tasarılarını adım adım gerçekleştirmeye mi girişmişti? Hedefine ulaşmak için uzlaşmaktan çekinmeyen faydacı bir siyasetçi olmuştu daima. Dogmatizmin kısıtlamalarındansa başarılı bir uzlaşmayı tercih ediyordu ve her zaman, "en iyi yönetim sisteminden ziyade işe yaraması ihtimali en fazla olan" sistemi savunmuştu.[1]

Bolivar hakkındaki yorumlar o günden bugüne tarih yazımının, romanların ve polemiklerin konusu olmuş, meslek yaşamının malzemeleri içinden siyasi tavır modelleri üretilmeye çalışılmıştır. Bolivar'ın hayatını hiçbir teori tek başına kapsayamaz. Onu bir kavramsal çerçeveye hapsederek anlatmaya kalkan tarihçiler, hayatını ve görüşlerini çarpıtma riskine girmiş demektir. Psikobiyografi gibi bir tür de hayatını hep öngörülebilir hale getirerek hikâyesini değersizleştirecektir. Kurtarıcı'nın hayatında yer alan olayların önceki işaretlerini aramaktansa, bu olayların sonrasına bakarak yorum yapmak daha doğru olur. Kendisinin de dediği gibi, "devrimleri ve devrime katılanları anlamak için onları yakından gözlemlemeli ama uzaktan yargılamalıyız."[2] Bolivar'ın hayatı anlatısal bir çizgi gerektirir. Bu anlatıyı analiz ve yorum için zaman zaman duraklatmak, en sona da bir değerlendirme koymak en sağlıklısıdır.

Bolivar'ın hayatını yazanlar onun kusurlarını görmezden gelemezler. Özel hayatında diğer insanlarla, meslektaşlarıyla, kadınlarla kurduğu ilişkilerde bu tip kusurlar çoktur fakat özellikle yorumlanmayı ya da sansürlenmeyi gerektirecek düzeyde değildir. Ruh hali o an kafasını meşgul eden şeylere göre neşeyle keder arasında gidip geliyordu. Çabuk kızıyordu ama öfkesi kısa sürüyordu. Üstelik acil durumlarda astlarının ataleti ve direnişine rağmen siyasi ve askeri kararlar alması gereken bir liderin bu kadar sinirli olması çok da şaşırtıcı değildi.[3] Boş zamanlarında, orada olmayan meslektaşları hakkında dedikodu yapar ve kısa, sivri sözlerle arkalarından şakalar yapardı; ortak işlere girişmiş insanların yabancı olmadığı bir eğilimdir bu. Ama genelde cömert bir insandı, başkalarının refahını da düşünürdü. Savaşın dul ve öksüz bırak-

tıklarına kendi gelirinden yardımda bulunuyor, üstelik bunu sessiz sedasız yapıyordu.

Kamusal hayatı ise başka bir meseleydi. Bu alanda askeri ve siyasi kararları kusursuz değildi. Devrim başladıktan sonra rakipleri karşısında sabırsız, başka fikirler karşısında tahammülsüz davranmıştı. Bunlar liderliğin olmazsa olmazları ve başarının koşuluydu belki ama ölümcül sonuçları olmuştu. Miranda'yı bir kalemde silip atmak ve düşmana ihbar etmek ona yakışmıyordu. O sırada İspanyol Amerikası'nı uluslararası bilince çıkarmakta çok daha fazla emeği geçmiş bir devrimci öncüye böyle davranmamalıydı. Ona karşı gelip geçici bir öfke duymuyor, aksine derin bir nefret besliyordu. Sonradan Miranda'nın başına gelenleri öğrendiğinde bile ona karşı hiddeti geçmedi. Yıllar boyunca onu korkaklıkla suçlamayı sürdürdü ve çevresindekilere bu tavrını hiç unutturmadı. Öncü'nün hatırasına karşı bu katı tutumu, rakibinin başarılarını gözden saklama ihtiyacından kaynaklanıyor olabilir. Miranda'nın saiklerinin –başka bir gün savaşmak üzere hayatta kalmak– kendisininkilerden farklı olmayabileceği ihtimalini görmezden geliyordu ve Miranda'nın teslim olma kararının, mağlubiyeti şahsi bir kazanca ve kesin bir zafere dönüştürme fırsatından kendisini mahrum bıraktığını düşünüyormuş gibi görünüyordu.

On dokuzuncu yüzyıl ve sonrasındaki liberal anlayışlar, acımasız bir sömürgeci devletle savaşmanın zorunluluklarını hiç dikkate almadan, ölümüne savaşı kınarlar. En çok öfke uyandıran ise bu politikanın kendisi değil, savaşmayan taraflar üzerinde de uygulanmasıdır. 1817'de Güney Venezuela'daki Capuchin misyonları kralcılarla cumhuriyetçilerin çapraz ateşinde kaldığında ve İspanyol Guayana'sını savunanlarla işbirliği yapmakla suçlandığında bu uygulama kontrolden çıkmıştır. Esir rahiplerden yirmisi palalar ve mızraklarla öldürülüp cesetleri yakılmıştı. Bolivar bu işe şahsen karışmamış olsa da genel komutan oydu ve bu vahşetle ilgili herhangi bir kamusal açıklama yapmamıştı. Katliamdan doğrudan sorumlu olan iki cumhuriyetçi subay asla cezalandırılmadı ve bir tanesi Kurtarıcı'nın ordusunda yükselmeye devam etti. Bolivar kolayca acıma duygusuna kapılan bir insan değildi. O bir ordunun komutanıydı ve savaştaki kayıpları normal karşılıyordu; ister Bombona ve Pantano de Vargas'taki kendi askerleri olsun, ister Taguanes ve Carabobo'daki düşman askerleri ya da her iki tarafın zalimliklerinin çaresiz

kurbanları olsun. Ahlaki konumunun sağlamlığından emindi. İspanyollar Amerika'dan çekilselerdi ve İspanyol generaller savaş meydanında insanlık gösterselerdi, bunlar sona erebilirdi. Özgürlük savaşı haklı bir savaştı. Bu konuda en ufak bir şüpheye kapılmamıştı.

Devrim sırasında Bolivar incelikten yoksun pek çok kişiyle temas kurdu. Ancak, çoğu durumda onların kişisel davranışları değil, askeri ya da siyasi kusurları karşısında öfkeye kapılıyordu. Böylece vahşi Cordova 1829'da isyan edinceye kadar onun himayesinde kaldı. "Aslan gibi dövüştü; katılığını yitirmeden, gururla ve pişmanlık duymadan düştü," diye yazıyordu, eski silah arkadaşının korkunç ölümü nedeniyle muhtemelen vicdan azabı çeken O'Leary.[4] Bolivar'ın insanlar hakkındaki yargıları da her zaman isabetli değildi. Yoksa Jose Maria Pando'yu Peru'daki en iyi adam, "asla dalkavukluk etmeyen, başı dik, bilgili ve kararlı" diye tanımlaması mümkün olur muydu? Bunu söylediğinde 1826 yılıydı. Dört yıl sonraki sadakatsizliğinin ardından Pando, Bolivar'a "zarar verecek her şeyi yapmaya muktedir bir hain" haline gelmişti.[5] Keza Bolivya'daki davranışları Bolivarcı Aydınlanma'ya örnek olmanın yanına bile yaklaşamayan, ayrıca gizemli yeteneklerini zavallı Sucre'nin bir türlü keşfedemediği eksantrik Simon Rodriguez'e ömür boyu bağlılık duyması da ancak böyle açıklanabilir. Öte yandan, Bolivar'ın insanlar hakkındaki fikirleri yeterince sağlamdı ve hayatı boyunca işini gördü. Sucre'yi en değerli komutanı ve varisi olarak seçmesi isabetli bir karardı ve hem Bolivar'ın değerlerine hem de Sucre'nin niteliklerine dair çok şey söylüyordu. Bolivar'ın en duygusal hareketi Manuela Saenz'i hem sevgili hem de dost, danışman ve avutucu olarak seçmesidir ve Kurtarıcı'nın bir başka yüzü daha olduğunu göstermektedir. Tıpkı onun gibi bağımsız ve özgür bir tip olan Manuela adeta sonraki bir çağa aitti. Sömürüye dayanmayan ilişkileri Bolivar'ın kadınlarla ilgili görüşlerinin yaşadığı dönemin kültürüne pek uygun düşmediğini göstermektedir. Yoksa Manuela, Bolivar'ın kadınlar hakkındaki geleneksel görüşlerine ve adının temiz kalması için duyduğu kaygılara bir istisna mı teşkil ediyordu? Bolivar yeğeninin şerefli ve yurtsever bir adamla evlenmesini istemişti "çünkü aile, hepimizin pay sahibi olduğu bir hazinedir" ve bir keresinde kız kardeşi Antonia'ya kadınların politikaya karışmaması gerektiğini söylemişti.[6]

Venezuela, Yeni Granada ve Quito'nun tek bir büyük Kolombiya bünyesinde birleşerek Bolivya Anayasası'nı kabul etmesi Bolivar'ın en

büyük hedefi ve nihai umuduydu ama hayatta olduğu sırada bile hayalden ibaretti. Tarihçiler bu imkânsız davanın peşinden koşmasını düşünsel bir kusur olarak görüp onu eleştirdiler. Andres Bello 1847'de Bolivar hakkında yazdığı olumlu ama mesafeli değerlendirme yazısında Kolombiya'nın dağılışına ve Bolivya Anayasası'nın kusurlarına dikkat çeker ve Bolivar'ın büyük ideallerinden türemiş politikaların sürdürülebilir olmadığı sonucuna varır.[7] Ama Kolombiya ideallerden ziyade zorunluluktan doğmuştur. Bolivar Venezuela ile Yeni Granada'nın bağımsızlık savaşının ayrı ayrı kazanılamayacağını görmüştü; İspanya aradaki bölünmüşlüğü kullanıyor ve onlarla tek tek karşılandığında mevzisini savunabiliyordu. Bu nedenle daha geniş çaplı bir strateji ve daha fazla kaynak gerekiyordu. Dolayısıyla birleşik cephe zorunluydu. Ondan sonra birleşik Kolombiya'nın güneyden gelen İspanyol karşı-devriminden korunması gerekti ve bu da Ekvador'un ele geçirilip birliğe dahil edilmesini doğurdu. Kolombiya'nın kralcı Peru'ya karşı güvenliğini sağlayabilmek için bir arada kalması, kaynaklarını biriktirmesi ve mevzilerini güçlendirmesi gerekiyordu. Bu yüzden Kolombiya'nın ilk yaratılışı askeri stratejiye dayanıyordu. Daha sonra da milli kimlik ve uluslararası itibar gerekçesiyle birlik sürmüş, nihayet Bolivar'ın kendisinin de kabul ettiği gerçeklikler karşısında mağlup olup dağılmıştı.

Bolivar'ın büyük kararları ve mesleğinde en üst komuta kademesinde bulunması bireysel muhakeme ve beğeni hatalarını karanlıkta bırakmıştır. İspanya'ya karşı çıkarken yalnız değildi. Amerikalıların sömürü koşulları, sıkıntılarının bastırılmışlığı ve kimlik talebinin yükselmesine dair farkındalığı pek çok yurttaşıyla paylaşıyordu ve Amerika'nın pek çok kesiminde bu tip fikirler ifade buluyordu. Ama Bolivar sırf aristokrat statüsünde olması, bağımsız bir serveti ve Avrupa deneyiminin bulunması bakımından değil, uluslararası konjonktürü anlaması bakımından da avantaj sahibiydi. İspanyol Amerikası Devrimi, Avrupa'nın 1808'deki durumundan –zayıf bir İspanya, saldırgan bir Fransa, tetikteki bir İngiltere– kaynaklanmadıysa da bu durumdan fayda görmüştü. Bolivar İspanya'nın emperyal bir güç olarak zayıflığını, yerini Fransa'nın alması tehlikesinin doğduğunu ve İngiltere'nin dostluğunun önemini anlamıştı. Bu başlangıçtı, eyleme geçmenin ilk saikiydi. Daha sonra İspanya emperyal konumunu yitirdi ve Fransa ve Kutsal İttifak'tan medet ummaya başladı. Bolivar, İngiltere'nin İspanyol Amerikası'na ge-

reken korumayı zaten çok fazla diplomatik hamle gerekmeden sağladığını fark etmişti: İngiliz donanması İngiliz çıkarlarının peşinden koşarken, Avrupa'dan Amerika'ya yönelik saldırıları Monroe Doktrini'nden daha etkin biçimde önleyecekti. Bolivar'ın muhakeme gücü ilk olarak kendini, İspanya'nın çöküşü son haddine vardığında o anı yakalamasında gösterdi; böylece İspanyol Amerikası bir kalkana sahip oluyordu. Ondan sonra da hâkimiyetini askeri rolünde, büyük stratejik kararlarında ve taktik tepkilerinde gösterdiği gibi, ordularının başındaki konumunda ve cephedeyken bile daima ulaşılabilir kalma ve önderliği sürdürme kararlılığında da gösterdi.

Fikirler ve İdealler

Bolivar'ı büyük yapan nedir? Birincisi, savunduğu davaydı. Ama sadece İspanya'ya düşmanlıkla açıklanamayacak bir davaydı bu. İspanyol İmparatorluğu bir kötülük imparatorluğu değildi. Andres Bello'nun da işaret ettiği üzere İspanyol sömürge rejimi tam anlamıyla tiranlık değildi; tıpkı diğer koloni rejimleri gibi katılık, ılımlılık ve beceriksizliğin bir karışımıydı.[8] Ama sömürgeler hep aynı kalmadılar. İçlerinde kendi yok oluşlarının tohumlarını taşıyorlardı: mevki talepleri, fırsat eşitliği talepleri, serbest ekonomi talepleri, her türden özbilincin artışı, milli duyguların güçlenmesi. Bolivar bu talepleri yükseltme ve mutlak bağımsızlık çerçevesinde ifade etme zamanının geldiğini görmüştü. Hedefi özgürlüktü; yani İspanyol Amerikası'nı sömürgecilerin işgalinden, halkları da yabancı yasalardan kurtarmak gibi yüce bir amacın peşinden gidiyordu. Özgürlük ve eşitlik temalarının önemini görmüş, bunları devriminin temeline yerleştirmişti. İspanyol monarşisinden özerkliği yeterli bulan, eşitlik talebindeki samimiyetleri daima kuşkulu olan kreollerin arasından böyle sıyrıldı. Ayrıca hem iradesiyle hem aklıyla öncülük etti. İspanyol Amerikası'nın bağımsızlığına düşünsel altyapısını, siyaset teorisyeni ve entelektüel Bolivar vermişti; eserlerinin üslubu ve inceliği bugün bile yankılarını sürdürmektedir.

Özgürlük, diyordu, "insanın uğruna hayatını verebileceği tek amaçtır;" sadece mutlakıyetten kurtularak değil, sömürgeci devletten de kurtularak özgür olmak.[9] Despotluk düşmanlığını ve ılımlı anayasal hükümete, güçler ayrılığına, hukukun üstünlüğüne olan inancını Mon-

tesquieu'den devralmıştı. Ama siyasal sisteminin kilit noktası özgürlük değildi. Özgürlüğe dair teorik anlayışlara güvenmiyordu ve tiranlığa duyduğu nefret onu anarşiyi yüceltmeye götürmemişti. "Soyut teoriler sınırsız özgürlük gibi habis fikirler doğurur," diyordu ve mutlak özgürlüğün daima yozlaşarak mutlak iktidara dönüşeceğine inanıyordu. Bu yüzden, özgürlük arayışı onu anarşi ve tiranlık uçları arasında, bireyin hakları ile toplumun hakları arasında bir yere götürüyordu. Böyle bir şey de esasen adaletin sağlanması ve hukukun üstünlüğüyle mümkün olabilirdi. Bu sayede iyi ama zayıf olanlar korkmadan yaşayabilir, fazilet ve erdem hak ettiği ödülü alabilirdi.[10] Rousseau gibi o da ancak hukukun egemen olabileceğini, ayrıca hukukun ilahi ya da despot bir otoriteden değil insan iradesinden ve halkın egemenliğinden doğacağını düşünüyordu.

Eşitlik hakkı da Bolivar'ın projesindeki hedeflerden biriydi. Öncelikle Amerikalıların İspanyollarla, ya da Venezuela ile Kolombiya'nın İspanya'yla eşitliğini hedefliyordu. Bu eşitlik mutlak bir eşitlikti ve bağımsızlık argümanının temelini oluşturuyordu. İkinci olarak, Amerikalılar arasında eşitlik. Avrupalı siyaset teorisyenleri görece toplumsal homojenliği olan toplumlar için yazmışlar ve belli sınıflara hitap etmişlerdi. Mesela Rousseau, pek sevdiği küçük burjuvaziye hitap ediyordu. Bolivar'ın böyle bir avantajı yoktu. Çok daha karmaşık bir insan malzemesiyle işe başlaması, özel bir ırksal yapı arz eden bir toplum için yasalar çıkartması gerekiyordu. Amerikalıların Avrupalı ya da yerli olmadığını, İspanyolların, Afrikalıların ve Kızılderililerin bir karışımı olduğunu söylemekten hiç bıkmadı. "Bunların hepsi ten renklerine göre ayırt edilebilir ki bu fark bizim için çok önemli bir yükümlülük demektir."[11] Bu yükümlülük doğa ve soyun yarattığı farklılığı düzeltmek, insanları hukuk ve anayasa önünde eşit kılmaktı. "İnsanlar toplumun faydalarını eşit bir şekilde paylaşma hakkıyla doğarlar," diyordu, ama eşit yeteneklere, erdeme, zekâya ve kuvvete sahip olmadıkları da ortadaydı. Bu fiziksel, ahlaki ve entelektüel eşitsizlik yasalar aracılığıyla düzeltilmeydi ki birey siyasi ve toplumsal eşitlikten faydalanabilsin. Böylece birey, doğanın vermediği eşitliğe eğitim ve başka fırsatlar yoluyla sahip olabilirdi. Bolivar'a göre, "Siyasal sistemimizin temelinde doğrudan ve yalnızca Venezuela'da eşitliğin sağlanması ve sürdürülmesi vardır." Bu fikirlerin Fransa ya da Kuzey Amerika'dan esinlendiğini de açıkça reddediyordu çün-

kü onun gözünde bu iki ülkede eşitlik, siyasi bir dogma haline gelmemişti. Bu, muhtemelen Amerikan sorunlarına Amerikan çözümleri üretme kararlılığının etkisiyle ortaya çıkan tartışılabilir bir görüştür. Kendi prensiplerinin mantığı, sosyal eşitsizlik ne kadar büyükse hukuk önünde eşitliğin de o kadar büyük bir ihtiyaç olduğunu düşünmeye götürmüştü onu. Tasarladığı pratik adımlar arasında halkın tamamına ücretsiz eğitim imkânı sağlamak ve topraksızlar ile köleler gibi dezavantajlı kesimler için özel reformlar yapmak da vardı.

Eşitlik ve özgürlük en temel hedeflerdi. Ama emniyet, mülkiyet ve istikrar gibi hakları, yani yurttaşların canını ve malını koruma yönündeki diğer toplumsal hakları feda etmeden eşitlik ve özgürlük nasıl hayata geçirilecekti? Bolivar prensipte demokrattı ve hükümetin halk karşısında mesul olması gerektiğini düşünüyordu. 1826'nın Aralık ayında Paez'in isyanı üzerine Venezuela'ya geldiğinde *caudillo*lara ve taraftarlarına karşı halkı uyarmıştı: "Ancak çoğunluk egemen olabilir. Halkın yerini alan kişi tirandır ve iktidarı gasp etmiştir."[12] Ama Bolivar Amerika'nın saf demokrasiye hazır olduğunu ya da doğanın ve toplumun yarattığı eşitsizlikleri hukukun bir anda ortadan kaldırabileceğini düşünecek kadar idealist de değildi. "Halkımız Kuzey Amerika'daki kardeşlerimizin siyasi erdemlerini kazanıncaya kadar," diyordu, "korkarım halkçı yönetim sistemleri bize yardım etmekten ziyade mahvımıza yol açacaktır." Sömürge sisteminden yeni çıkmış halk kitlelerine hiç güvenmiyordu; özgürlüğe uygun hale gelinceye dek güçlü bir idarecinin kontrolünde yeniden eğitilmeleri gerekiyordu. Bu arada: "Tam özgürlük ve mutlak demokrasi, tüm cumhuriyetçi umutların altında yatan çürük topraktır."[13] Tüm siyasi kariyerini prensiplerini geliştirmeye ve Amerika'nın koşullarında bu prensipleri kendi Devrim Çağı versiyonuna göre hayata geçirmeye adamıştı. "Onun prensibi köle milleti olmaktan yeni yeni kurtulan bir halktan çok fazla şey beklememek, onlara kullanabileceklerinden fazla iktidar vermemek ve böyle bir iktidarı elinde tutanları kontrol etmekti."[14] Halk eğitilip siyasi bir toplum haline gelinceye kadar çözüm, Bolivar'ın sürekli karşı çıktığı federal sistemde ve peşine düşmekle suçlandığı monarşide değildi. Ona göre çözüm Bolivya Anayasası'ndaydı. Gerçi bu anayasa konusunda bile zannedildiğinden daha çekingen davranıyordu.

Bolivar'ın Devrim'i Avrupa'daki ya da Atlantik alemindeki devrimci hareketlere benzemiyordu. O devrimler kendilerine denk düşen şart-

ları ve talepleri yansıtıyorlardı. Bununla birlikte, Amerika'nın siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunlarını çözmekte ancak sınırlı katkıları olabilirdi. Bolivar'ın gayet aşina olduğu Avrupa Aydınlanması ve sonrasındaki liberallik, sömürge halklarına siyasi fikirler sunamayacak, onların amaçlarına hizmet edemeyecek kadar kendi içine yönelikti. Sanayileşen Avrupa'nın ekonomik çıkarları metropol çıkarlarıydı; temel tüketim mallarının üreticileri için bazı fırsatlar barındırmanın yanı sıra dezavantajlar da yaratmıştı. Ayrıca sanayileşme batı Avrupa'da toplumsal değişimin aracı olmuşsa da on dokuzuncu yüzyıl başı İspanyol Amerikası'nda böyle bir rol oynamamıştı çünkü buradaki mesele, başkalarının yaptığı mamül malları ithal edebilmek için geleneksel ihracat sektörünü –ve onunla birlikte toprak sahibi oligarşiyi– güçlendirmekti. Pek çok bakımdan Devrim Çağı'na yakınlık duyan Bolivar bu sebeplerle, onun entelektüel ve siyasi liderlerini istese bile taklit edemezdi. Aydınlanma onun akla bağlılığını perçinlemiş, eşitlik ve özgürlük mücadelesi için esin vermişti. Ancak, bir sömürge kurtuluşu teorisi oluşturmak, sonra da eşitlik ve özgürlüğün uygun sınırlarını bulmak için kendi entelektüel kaynaklarını kullanmak zorundaydı. Bu sürece baktığımızda demokratik devrimin yanı sıra aydınlanmacı mutlakıyetçiliğin de izlerini görebiliriz. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki demokratik biçimlere saygı duyuyordu fakat dış modellere değil İspanyol Amerikası'nın koşullarına uyacak kendi anayasasını yazmakta ısrar etti. Özellikle savaş sonrası dönemde sosyal ve ırksal bölünmeler, mutabakat yokluğu ve siyasi geleneklerin eksikliği liberal anayasalarda ciddi gerilimler yarattı ve yeni cumhuriyetleri anarşinin kıyısına sürükleyerek Bolivar'ın başına ciddi belalar açtı. İşte bu noktada da gerçekçi Bolivar'ı görüyoruz. Halkın protestoları, ırk çatışmaları ve seçkinlerin hizipçiliğini yaşadıktan sonra fikirleri değişiyor ve İspanyol Amerikası'nın yönetilemez olduğunu ilan ediyordu.

Ömür boyu başkanlık etrafında tasarlanan Bolivarcı hükümet modeli askerlere cazip gelse de başka kesimlerin sempatisini kazanamamıştı. Siyasi hayatın ve siyasi kararların saiklerini o kadar dışlıyordu ki yaygın kabul görmesi imkânsızdı. Sivil seçkinler daha liberal bir anayasayı tercih ediyorlardı. Öte yandan, bu anayasalar ve onları yazanlar bile, sömürge devletinin olduğu kadar cumhuriyet devletinin de özelliği olan otorite ve merkeziyetçiliğe meyletmekten mustaripti. Venezuela anaya-

salarının çoğu kriz ya da isyan durumunda başkana olağanüstü yetkiler vermiş, siyasete katılabilecek kesimi dar tutup, seçilmek için, hatta seçmek için mülkiyet ve okuryazarlık şartları aramıştır. Bolivar anayasal ilkeler bakımından liberal düşmanlarına kıyasla utanılacak bir durumda değildir. Tarihçiler onun özgürlük arayışından vazgeçtiğini, ya da en azından düzen ve emniyet uğruna ertelediğini öne sürmüşlerdir. Ama kanıtlar göstermektedir ki 1828-30'daki ilkeleri 1812'den itibaren geliştirdiği ilkelerden farklı değildir. Ayrıca eşitlik ve özgürlük üzerindeki ısrarına daima güçlü hükümet arayışı da eşlik etmiştir.

Bolivar Amerikan devrimini siyasi bağımsızlık mücadelesinin ötesinde bir şey olarak tasarlıyordu. Özgürleştirmenin yanı sıra iyileştirecek, çağın hem radikal hem liberal taleplerine yanıt verecek bir sosyal hareket peşindeydi. Ona göre özgür bir hükümet aktif olmalı, ayrıcalık tanıyıp himayecilik yapmanın ötesine geçerek Amerikalılara daha iyi bir hayat sunmak gibi olumlu işlere yönelmeliydi. Reformlar yapmak isteyen yeni devletlerin güçlü hükümetlerinin olması zorunluydu. O dönemin liberalleri bu sentezi anlayamıyorlardı fakat sonraki kuşaktan Latin Amerikalılar bu zorunlulukları daha iyi kavradılar. Yeni kurulan ülkelerde güçlü başkanlığa dayanan hükümetlerin ve tek partili devletlerin uygun, en azından kaçınılmaz yönetim biçimleri olduğunu pek çoğu kabul etti. Dolayısıyla, Bolivarcı mutlakıyetçilik başlı başına bir amaç değildi. Hem düzen sağlamak hem reform yapmak amacıyla, ayrıca sömürgecilik sonrası kalkınmanın zorunlu bir çerçevesi olarak güçlü hükümete yönelmek Bolivar'ın politikalarında bir kusurdan ziyade üstünlüğe işaret eder ve ona Devrim Çağı'nın sınırları ötesinde bir modernlik verir.

Devrim'deki Gerçekçi

Bolivar toplumsal devrimi desteklemedi ve hiçbir zaman da böyle bir iddiası olmadı. Toprakları bölüştürme, ırksal eşitlik, köleliğin kaldırılması, Kızılderili yanlısı kararnameler bir reformistin –devrimcinin değil– uygulayacağı politikalardı. Amerika'nın sosyal yapısını yasalarla ya da büyük çıkar gruplarının kabul etmeyeceği politikalarla değiştirebileceğini düşünmeyecek kadar gerçekçiydi. Demokratik Devrim Çağı'nda, Atlantik alemindeki hiçbir rejim toplumsal bir devrim yapmayı başara-

mamıştı. Tek istisna Haiti'ydi ama Bolivar'a ve pek çok Kuzey Amerikalıya göre Haiti bir model değil bir felaket uyarısı, güçlü kurumları dağıtıp köleleri bir aptallar cennetine düşüncesizce salmanın sonuçlarına dair bir ibret vesikasıydı.[15] İspanyol Amerikası devriminin köleliğe dair tavrı muğlaktı. Köle ticaretini kaldırmaya hazırdı fakat köleleri özgür bir topluma salıvermeye gönülsüzdü. Köleler toplumda kreollerin hukuk ve düzenine uyum sağlayamayabilir, madenlerde ve plantasyonlarda efendilerini işçisiz bırakabilirlerdi. Bolivar'ın fikri bu yönde değildi. Thomas Jefferson'dan daha katı bir ahlaki içgüdüsü olan Kurtarıcı, "özgürlük için yapılan bir devrimin köleliği kaldırmamasını çılgınlık" olarak görüyordu.[16] Kendi kölelerini öncelikle Kurtuluş Ordusu'na yazılmaları karşılığında serbest bıraktı; çünkü kölelerin de özgürlük uğruna ölmeye hazır olmaları gerekliydi. Fakat sonra kayıtsız şartsız özgürlük hakkına dayanarak onları koşulsuz serbest bıraktı. Ardından köleliğin kaldırılmasını yasalaştırmaya çalıştı ama gerek Kolombiya'da gerekse Bolivya'da fiilen başarısız oldu çünkü her iki ülkenin toprak sahibi oligarşisi salt yasayla yönlendirilemeyecek kadar sağlam bağlarla toplumsal ve ekonomik hayata kök salmışlardı. Bolivar asla canının istediğin yapacak kadar güçlü olmadı. Liberal düşmanları tarafından "tiranlıkla" suçlandığında bile iktidarının sınırları açıkça ortadaydı ve düşmanlarının da ait olduğu oligarşiler onun liberal toplumsal politikalarını reddediyordu. Köleliğin kaldırılmasının kronolojisi pratikte ülkede bulunan köle sayısına, ekonomide kölelerin önemine ve zaman zaman da tazminat tartışmalarına bağlı oldu. Venezuela'daki kırk bin kölenin serbest bırakılması 1854'e kadar sürdü. Ancak o zaman toprak sahipleri kölelerin hem pahalı, hem de ekonomik olmadığına karar verip onları "özgür" borçlu işçiler haline getirerek emeği ucuzlatabileceklerini düşündüler. Boşgezerliğe karşı yasalar çıkararak ya da zorunlu tarım rejimine geçerek de onları mülklerine bağlayabileceklerdi. Kolombiya ve Peru da köleliği kaldırmayı 1850'lere kadar erteledi.

Irk meselelerinde özgürlükçü hassasiyetlerin yerini rasyonel hesaplar alıyordu. Bolivar'ın Kızılderililere yönelik politikalarında ise bunun tam tersi söz konusuydu. Kızılderililer esasen bağımsızlığın kaybeden tarafı oldular. Bolivarcı yasalara bakılırsa şeklen özgürleşmişlerdi çünkü artık özgür yurttaşlar olmuşlar, topluluk vergisi ödemekten ve zorunlu emek yükümlülüğünden kurtulmuşlardı. Ama Peru, Ekvador ve Bolivya'daki

Kızılderililer başka yurttaşlarla aynı vergileri ödemek kaydıyla topluluk vergisinin kaldırılmasını kendiliklerinden hoş karşılamadılar. Zira işledikleri toprağın artık ürünüyle ödedikleri verginin aynı zamanda toprağın teminatı olduğunu düşünüyorlardı. Topluluk vergisi kalkınca toprakları tehdit altında kalmıştı. Bağımsızlık sonrasında liberaller Kızılderilileri ulusal kalkınmanın önünde engel sayıyor, sömürge rejiminden miras aldıkları özerkliğin sona erdirilerek ulusa dahil edilmeleri gerektiğini düşünüyorlardı. Kolombiya ve Peru'da hükümet yetkilileri Kızılderili topraklarını alım satıma açmak ve Kızılderili emeğini hareketlendirmek için toplulukların varlığını sona erdirmek peşindeydi. Bu politika topluluk topraklarını tek tek kişilere bölüştürmeyi kapsıyordu. Teoride Kızılderililerin kendileri toprağı bölüşecekti ama pratikte daha güçlü olan komşuları bölüştü. Bolivar Cuzco'da bulunduğu sırada bu çizgide politikalar yürüterek topluluk arazilerinin bölüştürülmesini, her Kızılderiliye "hangi cinsiyetten ya da yaştan olursa olsun" en iyi yerden bir parça toprak verilmesini emretti.[17] Ama Andların tarımsal yapısı hayırseverliğe müsait değildi ve bu durum yasalarla değiştirilemezdi. Gerçekte Kızılderililerin kendi hayatta kalma mekanizmaları vardı ve yasalar yoluyla varlıkları sona erdirilemezdi. Ama topluluk toprakları korumasız kaldı ve en sonunda toprakların tekelleşmesine ve ihracat ekonomisine kurban gitti.

Devrim Kızılderililere ve kölelere ulaşamadığı gibi, melez ırklara da elini uzatamadı. On sekizinci yüzyılın ortasından beri *pardo*ların ilerleme yönündeki umutları metropolde yatıyordu. İspanyolların politikaları, kreollerin itirazlarına ve direnişine rağmen bir nebze olsun toplumsal hareketlilik sağlamaya yönelikti. Şimdi kreoller iktidardaydı; hem de bunlar *pardo*lara üniversitenin, Kilise'nin, sivil ve askeri makamların kapılarını açmayı reddeden ailelerin ta kendileriydi. *Pardo*ların çoğunluğu için bağımsızlık, eski konumlarından gerileme anlamına gelmişti. Savaşın sona ermesiyle siyasi seferberlik de bitti ve sosyal hareketlilik bu sefer zenginlerin önyargıları ve alttakilerin yoksulluğu tarafından engellenmeye başladı. Ama *pardo*ların eğitim, mevki ve siyasi hak talepleri görmezden gelinemezdi çünkü Bağımsızlık Savaşları'nda sırf sayı bakımından bile olsa beyazlar için vazgeçilmez durumdaydılar. Orduda orta düzey subaylığa kadar terfi ediyorlardı. En sonunda hukuk önünde eşitlik hakkını da aldılar: Yeni cumhuriyetçi anayasa dışsal görünüme

bakarak ırk ayrımcılığı yapmayı yasaklıyor ve herkesi yasa önünde eşit kılıyordu. Ama eşitlik burada kalmıştı çünkü pek çok toplumsal hareketlilik yolu *pardo*lara kapalı kalmaya devam ediyordu. Venezuela'da üniversiteye giriş kuralları hâlâ kısıtlamalarla doluydu: 1822'ye kadar *limpieza* (ari kan) sertifikası talep ediliyordu; sonrasında da meşruiyetin ispatı, görece yüksek giriş ücretleri ve fiili ayrımcılık yüksek eğitimi halkın çoğunluğuna kapalı tutmaya devam etti.[18]

Genel olarak halk kesimleri devrim yüzünden toplumun dışına itilmişlerdi. Kırsal bölgelerde toprağın tekelleşmesi, özel mülkiyet lehine liberal yasalar ve avareliğe yeniden bir saldırı başlatılması yüzünden büyük baskı altında kalmışlardı. Şehirlerde perakendecilik ve hizmet sektörleri uluslararası ticaretin büyümesiyle birlikte büyümüştü elbette. Ama yerel sanayi ya kötüye gitmiş ya da gelişememişti. Venezuela ve Kolombiya'da yerel sanayi yerel pazarlar dışında düşüşe geçti ve And ülkelerinde sadece yerel tüketimde varlığını sürdürebilir hale geldi. Zanaatkârlar işsiz ya da düşük gelirli grupta kalmayı sürdürdülerve kırsal yoksullarla birlikte, siyasete katılan kesimin dışında kabul edildiler. Bolivar ırksal eşitlik fikrine kesinlikle bağlıydı. Siyasi ve hukuki düşüncesi beyazların, *mestizo*ların, siyahların, *pardo*ların ve Kızılderililerin eşitliği konusunda çok netti ve pratikte de memurları ve subayları ırksal kökenlerine bakmadan terfi ettiriyordu. Ama toplumun yapısını değiştiremezdi. Sosyal ve ekonomik hayatın çeperlerinde yoksul siyah ve *pardo* kitlelerinin bulunduğunun farkındaydı. Üstelik bu kitleler sadece beyazlar tarafından değil, daha zengin komşuları tarafından da fiilen ayrım gördükleri için öfkeleri artıyordu.

*Pardo*lar hukuk önünde eşitlikten daha fazlasını istiyorlardı. "Hukuk önünde eşitlik," diye uyarıyordu Bolivar, "bu ruh halindeki insanlara yetmez. Onlar aleni ve toplumsal bir hak olarak mutlak eşitlik istiyorlar. Sonra da pardokrasi, yani *pardo*ların iktidarını isteyecekler. Bu çok doğal bir eğilim ve eninde sonunda imtiyazlı sınıfların imhasıyla sonuçlanacaktır."[19] Irk ayrımlarını sömürmeye yönelik girişimlere karşı çok acımasızdı ve siyah ayaklanması ile ırk savaşı girişimini sert bir şekilde bastırmıştı. Piar ve Padilla'nın idamı yüzünden vicdanı sızlasa da, Venezuela ve Kolombiya'nın ırk dağılımına bakarak, onların kendi aşırılıklarının kurbanı olduklarını ve mevcut toplumun siyahların isyanını kaldıramayacağını düşünüyordu. Son yıllarının kötümserliği sırasında,

*pardo*lara siyasi yetki vermenin ancak aşırılıkla sonuçlanabileceğinden korkmaya başlamıştı. Pardokrasi tehdidi hiç peşini bırakmadı. Bunu güneyde "mutlak bir dogma" olan *albokrasi*, yani beyaz idaresi kadar nefret edilecek bir şey sayıyordu. Hiçbir aşırı sosyal özgürlükçülük girişiminde oligarşiyi yanında göremeyeceğini biliyordu ve onları fazla zorlarsa mevcut kazanımları da riske atmış olacaktı. Venezuela ve Kolombiya'nın yönetici sınıfı toprak sahiplerinin, tüccarların, yüksek memurların ve avukatların ittifakından oluşuyordu. Bu ittifak, "imha edilme" tehlikesi yaşamak şöyle dursun, toplumsal isyana karşı koyacak ve iktidarı elinde tutacak güce fazlasıyla sahipti ki bunu on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında da gösterdi.

Bolivar'ın toplumsal devrim yanlısı olmadığı fikrine katılmak mümkün, hatta German Carrera Damas daha da ileri giderek Bolivar'ın politikalarının fiilen kreol seçkinlerin politikalarının bir varyantı olduğunu ileri sürer. Bu argüman çok ustaca sunulmuştur. Kreol seçkinler çok daha önemli bir hedefe yönelmişlerdi: Venezuela'daki içsel iktidar yapısını korumak, yani sömürgede ortaya çıkan ve şimdi savaşın yarattığı toplumsal sarsıntıların tehdidi altında olan mülk sahibi beyaz sınıfın baskın gücünü devam ettirmek. Bu gerilimli ortamda iktidarlarını korumak ve kölelerin özgürlük, *pardo*ların toplumsal eşitlik taleplerini engellemek isteyen kreoller asgari tavizler vermeye, köle ticaretini kaldırmaya ve tüm yurttaşlara hukuk önünde eşitlik vermeye hazırdılar. Ama 1812 ve 1814'te kölelerin ayaklanması, 1811, 1812 ve 1814'te *pardo*ların isyanı, ölümüne savaş ve hâkim beyaz sınıfın yok olmaya yüz tutmasıyla bu kontrollü ve barışçıl değişim sert bir darbe yedi. Carrera Damas'a göre Bolivar da aynı hedeflere ulaşmak istiyordu ancak uygulanacak politikalar konusunda diğer kreol seçkinlerden ayrılıyordu. Toplumsal savaşın ırk savaşına dönmesinden korkarak daima köleliğin tamamen kaldırılmasını savundu. Köleliğin kalkması kölelerin özgürlük mücadelesinin yarattığı tehdidi ortadan kaldıracak ve içsel iktidar yapısını yeniden inşa edip korumasını mümkün kılacaktı. Ama başka bir tehlike daha vardı: *pardo*ların taleplerinin karşılanmamış olması. Bu tehlikeyi de yapısal projeler yoluyla, yani Angostura ve Bolivya anayasalarının merkeziyetçi ve aristokratik karakteriyle, hayatının son zamanlarında da monarşi taraftarlığıyla savuşturmaya çalışmıştı ki bunların hepsi de içerideki iktidar yapısını sağlamlaştırmak üzere tasarlanmış

projelerdi. Cumhuriyetçi biçimler ise pardokrasinin araçları haline gelme tehdidi yaratmışlardı. 1821'den itibaren Cumhuriyet kurumlarının ve demokratik liberalizmin etkinliğini eleştirdi, onları Venezuela'da düzeni tesis etmenin, yani "içerideki iktidar yapısını yeniden kurmanın" önünde engel olarak görüyordu. Bu argüman Bolivar'ın kariyerindeki zıtlığın altını çizerek tamamlanır: Bağımsızlık teorisini formüle ederken gösterdiği yaratıcılığı Venezuela toplumunun organizasyonu için proje üretirken gösterememiştir.[20]

Gelgelelim başka bir yorum da mümkündür. Bolivar içerideki iktidar yapısı teorisine bir istisna teşkil ediyordu çünkü olaylar ve şartlarla liderlik konumundan mücadele etmek zorundaydı ve çatışan taleplerin tahammül ötesi baskısına maruz kalırken karar vermek mecburiyetindeydi. En olumsuz şartları aşabiliyordu; İspanyolları bu sayede önce pat durumuna sürüklemiş, sonra da bağımsızlığı kazanmıştı. Ama toplumda ve ekonomide tamamen yeni bir düzen yaratması beklenemezdi çünkü bu alanlarda değişiklik ancak kökleri tarihte, çevrede ve halkta bulunan uzun vadeli şartların değişimiyle mümkün olabilirdi; sadece yasalarla değiştirilmesi mümkün değildi, hele on-on beş yıl gibi kısa dönemlerde hiç değiştirilemezdi. Üstelik toplumu içerideki iktidar yapısı olarak tarif ederken sosyal ve ekonomik hayatın ayrıntıları görmezden gelinemez. Bolivar kısmi bir ırksal hareketlilik yaratmış ve pratikte *pardo*lara gerek orduda gerekse yönetimde yeni fırsatlar tanımıştı. Onun karşı çıktığı şey *pardo*ların iktidarı, yani pardokrasiydi. Burada sorulması gereken Bolivar'ın pardokrasiye neden hayır dediği değil, pardokrasinin Venezuela'ya daha iyi bir yönetim, daha fazla barış ve istikrar getirip getiremeyeceğidir. Haiti'den alınan ders kesinlik taşımaktan uzaktı.

Bolivar ayrıca kısa zaman önce "devrimin kaosu" olarak teşhis edilen başka bir duruma da tabiydi. Uzun ve şiddetli bir savaşın yanı sıra toplumsal ilişkilerde eşzamanlı olarak yaşanan altüst oluşların doğurduğu kaosla sürekli mücadele etmek zorundaydı. Bu kaos teorisine göre Bolivar askeri lider olarak başarılıydı çünkü silahlı kuvvetlerini bu kaosa rağmen yönlendirip amaçlarına ulaşabiliyordu; fakat devrim sonrası bir lider olarak başarısızdı çünkü kaotik bir dünyada daha fazla ayakta kalamamıştı.[21] Bu argümanın ikinci kısmı birinci kısmı kadar inandırıcı değildir çünkü yine başarısızlık nosyonunda ısrar etmektedir. İnsanüstü

başarılar kazanmış olan Bolivar'ın aynı zamanda insanüstü niteliklere sahip olması beklenmektedir. Başarısızlık teşhisi daima sorunlu olmaya mahkumdur, zira hiçbir kişi, parti ya da hükümet kusursuz bir toplum modeli yaratamaz ve tüm çözümler halkın kendi kurtuluşuna gönüllü katılımına muhtaçtır.

Bolivar'ı kendi döneminde eleştirildiği şekilde eleştirmek ve liberal demokrat değil de muhafazakâr mutlakıyetçi olduğu için suçlamak, o dönemin şartlarını tamamen tartışma dışı bırakmak demektir. Onu hükümdar yapmak isteyenlere bir keresinde şöyle karşı çıkmıştı: "Ben Napoleon değilim, Kolombiya da Fransa değil." Liberal eleştirmenlerine de aynı şekilde şu cevabı verebilirdi: "Ben Washington değilim, Kolombiya da ABD değil." Kuzey Amerikalılar bağımsızlık yolunu çoktan katetmiş ve şimdi de eğitim, okuryazarlık ve oy hakkının Kolombiya'dakinden çok daha ileri olduğu bir toplumda demokrasi ve eşitlik konusunda ilerleme kaydediyorlardı. Ama Bolivar bağımsızlığı *pardo*lardan, siyahlardan ve eski kölelerden oluşan bir orduyu seferber ederek kazanmıştı ve tüm bu kesimlerin savaş sonrası için beklentileri vardı.[22] Kolombiya kuzeyin homojen toplumlarına benzemiyordu, çok ırklı bir toplumdu ve her ırkın kendi çıkarları ve tahammülsüzlükleri vardı. Herkesin çıkarlarını koruyamazdı ve boş bir eşitlik arayışı içinde koskoca Kolombiya'yı yok edecek kadar idealist değildi. Bu yüzden onun siyasal devrimine sadece toplumsal reform eşlik etti.

Şana Giden Yol

Bolivar'ın dışarıdan görünmeyen bir iç yaşamı var mıydı? Onun karakterini ve saiklerini eksiksiz yakalayabilir miyiz? Ona esin veren ve onu aydınlatan neydi? Bolivar tüm hayatını felsefe yaparak geçirmişti. Teorik altyapısını kurmadan harekete geçtiği ya da politika hazırladığı nadirdi. "Benim mutsuzluğum," diyordu," felsefemden geliyor ve talihsizlikten ziyade başarıda yapıyorum felsefeyi. Mutsuzsam diğerleri için mutsuzum, zira kader beni öyle bir yüksekliğe çıkardı ki mutsuz olmam çok güç. Dünyadaki her şeyimi kaybetsem dahi son nefesime kadar görevimi yerine getirmenin şanına sahip olacağım. İşte benim daimi neşe ve mutluluk kaynağım bu şandır."[23] Bu sözleri Peru'daki seferinin doruğuna yaklaşırken, başarının ya da başarısızlığın ötesine geçtiği bir sı-

rada yazmıştı. Üstün kendine güven hissi onu kadere karşı kayıtsız kılmıştı çünkü şanına itimadı ayakta durmasına yetiyordu. Ama yine de tarihçiler Bolivar'ın bizzat yazdığı metinlere dayanarak aklından geçenleri ve eylemlerini değerlendirirken dikkatli olmalıdırlar. Bolivar'ın metinlerinin çokluğundan kaçınmak mümkün değildir ve muhakemesini, özellikle de şan tutkusunu araştırmanın pek başka bir yolu yoktur. Ama şana inanmak büyük bir insan olmaya yeter mi?

Bolivar'ın başlıca tutkusu, kendini değerlendirirken daima vurgu yaptığı nokta şandı. Kimi zaman en az güç istediği kadar şan da istiyormuş, hatta şanı daha çok istiyormuş gibi görünüyordu. Peki bu takıntı ne zaman başlamıştı? İspanyol hâkimiyeti altında bir kreolün şan sahibi olması pek mümkün değildi. Üstelik Bolivar çocukluğunda şan bulutlarının peşi sıra koşan bir tip de sayılmazdı. Şan tutkusu Bolivar'ın hırsının bir belirtisiydi. Ayrıca sömürgecilik sonrası zihniyetine, Avrupa görmüşlüğüne ve Napoleon'u bilmesine, tarih okumalarına, kadim ve modern dünyaların kahramanlarını taklit etme kaygısına ve dönemin en büyük liderleriyle boy ölçüşme kararlılığına da işaret ediyordu. Carabobo Zaferi sonrasında Santander onu "şanın seçme oğlu" diye nitelediğinde utanmamış, aksine onu onaylamıştı. Şan kaygısı ve kendi yüceliğine dair bilinci içsel benliğinin sadece bir veçhesi değildi: Karakterini belirliyor ve eylemlerine esin kaynağı oluyordu. Şan duygusu adeta onun hayatının kaynağıydı.

Bolivar'ın sözlüğünde şanın anlamı neydi? Şan kavramı yeni bir kavram değildi elbette. Hem kadimler hem de modernler şan peşinden koşmuşlardı. Okula giden her çocuk, XIV. Louis'nin en büyük saikinin *la gloire* olduğunu bilir. Yüzyıllar boyunca şan (izzet) Tanrı'nın bir niteliği sayılmıştı; bununla birlikte, istisnai eylemlerde bulunan insanlar da şan kazanabiliyorlardı. Aziz Augustinus teoloji ve tarih gözlüğüyle şan kavramını uzun uzun incelemişti. Roma imparatorları için yazdıkları aynı geçerlilikle Bolivar için de yazılmış olabilirdi; "imparatorluk" sözcüğünü atmak yeterli oluyordu. "Ülkelerinin köleleşmesini utanç verici buluyorlardı. Öte yandan egemenlik ve imparatorluk sahibi olmak şanlı bir şeydi. Bu yüzden yüreklerini önce onu özgürleştirmeye sonra da egemen kılmaya vakfediyorlardı. İşte insanların gözünde övgüye değer ve ihtişamlı olan mucizevi başarıları yaratan şey bu övgü açlığı, bu şan tutkusuydu." "Ama şan sevgisi," diye devam ediyordu, "kusurlu bir

tutkudur, erdemden aşağıdır; bunun tanığı da başkaları değil insanın kendi vicdanıdır. Bu yüzden şan açlığı ahlaksızlıktır ve Hıristiyan dünyasında yerini adalet sevgisine bırakmıştır. Peki ya sonuç nedir? Şan dişilere özgü bir şehvet gibi olmayabilir, ama boş gururla şişirilmiştir."[24]

Bolivar'ın şan sevgisi ahlaksızlık değilse de bir kusurdu. Ona hayranlık besleyen O'Leary bile bunu bir zaaf olarak görüyordu. 1821'de Cucuta öncesindeki aylarda Bolivar, düşmanları tarafından adını lekelemek için atılan iftiralar karşısında öfkeye kapılmıştı. "Bu tip saldırılara Bolivar kadar duyarlı biri daha yoktur. Ne haksızlık edildiğini bilmesi ne de iftira atanların önemsizliği acısını dindiriyordu. Değersiz bir yayında çıkan, şahsı hakkındaki olumsuz bir yazıyı okuduktan sonra hiddetten köpürmüş ya da öfkeden deliye dönmüş bir halde görürdüm onu. Bu yüce bir ruhun işareti olmayabilir ama kamuoyuna büyük önem verdiğini gösterir."[25] Bolivar'ın cumhuriyeti uluslararasıydı, dolayısıyla okuyucuları da uluslararasıydı. O'Leary'nin *Memorias*'ının "Correspondencia de hombres notables con el Libertador" başlıklı 12. cildinde dünya çapında hayranlık dolu yazıların bir derlemesi vardır. Bu eserde zikredilen isimler arasında Sir Robert Wilson, Lafayette, Abbe de Pradt, Humboldt, Joseph Lancaster, Daniel O'Connell, Jeremy Bentham ve daha niceleri bulunmaktadır. Bolivar Avrupa'daki ünü konusunda kıskançtı ve 1830'da Londra'daki Kolombiya temsilciliğine her türlü iftirayla ne pahasına olursa olsun mücadele talimatı vermişti.

Bolivar'ın şan anlayışı, insanların onun hakkında ne düşündüğüyle ilgili bir kaygıdan ibaret değildi; başlı başına şan sevgisiyle, kendi kendisini memnun etmekle ilgiliydi. Bolivar için önemli olan başkalarının onun hakkındaki düşüncesi değil, kendisinin düşüncesiydi. Onun şan anlayışı ün, şeref ve tanınmanın bir bileşimi, savaşta kazanılan ve savaştan sonra da gururla kayda geçirilen bir şeydi. Aynı zamanda onur duyulacak bir başarıydı. "Şan büyük ve faydalı olmaktan ibarettir," diye tembihliyordu Junin Muharebesi'nin ardından bazı görevleri kendisi için küçük bulan Sucre'ye.[26] Pativilca'da gece gündüz hasta yatarken güneyde özgürlük çabası, liderlerin vefasızlığı ve her şeyi bırakma konusunda sayıklayıp duruyordu. "Şu ana kadar özgürlük için savaştım. Gelecekte şanım için savaşacağım, hem de ne pahasına olursa olsun. Benim şanım daha fazla hükmetmemekten ve sadece kendimi düşünmekten ibaret. Bu gaye hep içimdeydi ama bugünlerde giderek etkisini artırıyor.

Yaşadığım yıllar, sağlığımın kötüleşmesi, gençlik düşlerimin hüsrana uğraması başka bir yol seçmemi engelliyor."[27] Hep şanını korumaya çalışıyordu. İktidar olmasa da şan yeterdi ona.

Ama şan her şeyi halletmeye yetmiyordu. Daha sonra 1824'te, Junin'de kazandığı şan Kolombiya'dan gelen kötü haberlerle yıprandığında, arkadaşı Fernando Penalver'e şöyle yazıyordu: "Bu talihsiz devrimde, mağlubiyette olduğu kadar galibiyette de feleğin sillesini yiyen bu devrimde kaderimiz için daima gözyaşı dökmeliyiz. İspanyollar yakında tamamen bitecek. Peki ama bizim işimiz ne zaman bitecek? Yaralı geyik gibiyiz; göğsümüzden oku yemişiz. Ölüm kaçınılmaz çünkü aslında zehirli olan kendi kanımız. Bu kanlı tiyatronun finalinden önce ölenler çok şanslı olacak... Ölümümüz ne kadar üzücü olursa olsun, hayatımızdan daha şen olacağını düşünerek avut kendini."[28] Bolivar'ın aklındaki şan sadece askeri, savaş meydanıyla sınırlı bir şan değildi. Üstelik hırsla da aynı şey değildi. Santander ve Kongre ile ilişkileri, anayasasını sunmak üzere Bolivya'ya dönme isteği yüzünden gerildiğinde şu sözleri söylemişti: "Bu felsefe asrında prensiplere vicdanen bağlı olanlardan başka şan kazanan ya da şanını koruyan kimse yok." Ardından, Venezuela'da kendisine taç giydirme planları yapanları kastederek şöyle diyordu: "Düşmanlarım ve budala dostlarım şanı sevdiğim kadar yönetmekten de nefret ettiğimi anlamak istemiyorlar. Ayrıca, şanın yönetmekten değil yüce erdemlere sahip olmaktan geçtiğini de göremiyorlar. Şan ve özgürlük peşindeydim. İkisini de elde ettiğim için artık başka arzu duymuyorum."[29] Aziz Augustinus'un neredeyse birebir kopyasıydı bu sözler.

Amerikalılar için kurtuluş, kendisi için şan. Bolivar modern dünyadaki ilk sömürgelikten kurtuluş hareketlerinden birinin başındaydı. Ama kurtuluş da sorunlar getiriyordu ve sorunların bazıları kontrol edemeyeceği boyutlardaydı. Kurtuluşun sonrasında şan kazanma fırsatları da azalmıştı. Bolivar'ın devrimiyle yirminci yüzyılın ulusal kurtuluş hareketlerini kıyasladığımızda zaferin ardından gelen yıllarda bazı ortak noktalar olduğunu görürüz. Tek parti sistemleri, başarısız sosyal reform deneyleri, yozlaşma ve etnik çatışmalar hep Bolivar'ın dünyasıyla paralellikler taşır. Hatta ekonomilerinde bile benzer sorunlar vardır: dış borç, altyapının yetersizliği, ekonominin kötü idaresi, kötü hükümetler. Her iki durumda da halkın emperyalist devletin –İspanya ya da İngiltere'nin– egemen olduğu dönemi özlemle anmaya meyilli ol-

duğunu ve emperyal yönetim tarihinin yeniden yorumlandığını görüyoruz. İspanyol Amerikası'nda da geçmişe dair algılar reddedişten kabullenişe dönmüştü ve geleneksel kurumlar yeniden gözde olmuştu. Monarşi yeniden su yüzüne çıkarak ciddi ciddi tartışıldı. Liberaller hemen dehşet içinde ellerini havaya kaldırdılar ya da silahlarını çektiler çünkü onlara göre bu tiranlığa dönüştü. Faydacılar konuyu değerlendirmekte sakınca görmediler. Bolivar da meseleyi değerlendirmekten ve İngiliz diplomatlarla tartışmaktan korkmadı. O'Leary'nin 1829'daki yazışmalarına bakılırsa, Bolivarcıların tavsiyeleri karışıktı ve Bolivar'a monarşi karşıtı fikirler kadar monarşi yanlısı fikirler de ulaşıyordu.[30] Kamuoyunu, Devrim'in tarihini ve kendi namını değerlendirerek karar vermek zorundaydı. İspanya'yı tiranlıkla suçlayan birisi monarşiyi asla ciddi ciddi kafaya koyamazdı. Ancak, meşrutiyet de ona göre yeterince güçlü değildi. Onun aradığı şey temelde bir tür monokrasiydi. Her şey dönüp dolaşıp onun Bolivya Anayasası'nda tarif ettiği ömür boyu başkanlıkta düğümleniyordu.

Liderliğin Dinamikleri

Fikirlerin, açıklamaların, kararnamelerin, anayasaların ve şanın ötesine baktığımızda Bolivar'ı yönlendiren şeyin irade gücü, komuta etme tutkusu olduğunu görürüz. Devrim sırasında en tepeye ulaşmak için birbiriyle mücadele eden birçok askeri ve siyasi şahsiyet ortaya çıkmıştı. Çok geçmeden erdemlilerin ve yeteneklilerin, erkek ve kadın kahramanların, kıymetlilerin ve vasatların, sıkıcı olanların, hilekârların ve delilerin de namı aldı yürüdü. Ayrıca orduları hareket ettiren, atları ve katırları sağlayan, erzak temin eden vazgeçilmez ve anonim işbirlikçiler, adı duyulmamış lojistikçiler de vardı. Ama tüm komuta kademelerinde, hatta Devrim'in seçkinleri arasında, Bolivar'ın dehasına sahip kimse yoktu. Bu üstünlüğünün bilincindeydi ve bunu yazılarında zikredecek kadar da kendine güveniyordu. İsyan eden Paez'i kaybedenlere katılmaması için uyarmıştı: "General Castillo bana karşı çıktı ve kaybetti; General Piar bana karşı çıktı ve kaybetti; General Marino bana karşı çıktı ve kaybetti; General Torre Tagle bana karşı çıktı ve kaybetti. Görünüşe bakılırsa şahsi düşmanlarım, ister Amerikalı olsun ister İspanyol, ilahi gazaba uğruyorlar."[31] Bolivar en üst liderdi, demir gibi

kararlılığı sayesinde diğerlerinin ötesine geçmişti. Liderlik içgüdüleri büyük şeylerin yanı sıra küçük şeylerde de, stratejinin yanı sıra taktiklerde de kendini gösteriyordu. Eninde sonunda her şeye hâkim olup Devrim'i bağımsızlığa kadar götüren de bu liderlikti. Devrimler, birilerinin başı çekmesini, birilerinin de takip etmesini gerektirir. İnsanlar daima fikirleri en net olan ve sözünün arkasında duranı takip ederler. Bolivar'ın seçkinleri idare etmesini ve yığınları yönlendirmesini sağlayanlar bu niteliklerdi işte.

Thomas Carlyle'ın kahramanlara dair söylevinde, kahramana tapınma, istikrarsız ve düzensiz bir dünyada insanların kendilerine rehberlik edip yönetecek bir büyük adam ihtiyacına cevap veren doğal bir eğilim olarak sunulur. En iyi kahraman tüm tipleri bünyesinde taşıyandır: peygamber, rahip, şair, öğretmen ve idareci; "iradelerimizi onun iradesine tabi kılacağımız kişi." Kahramanın idaresi tüm hükümet biçimlerinden daha üstündür. "Bir ülkedeki en Muktedir Adam'ı bulun. Onu en üstün makama oturtun ve ona sadakatle hürmet edin. O ülkenin kusursuz yönetim biçimini buldunuz demektir. Oy sandığı yok, parlamento nutukları yok, seçme ve seçilme yok, anayasa yapmak yok, hükümeti iyileştirecek hiçbir mekanizmaya gerek yok. Hükümet zaten kusursuz durumdadır; ideal bir ülke söz konusudur." Bolivar'ın Carlyle'ın kahramanına her açıdan uyduğu söylenemez. Dev bir "Suskunluk İmparatorluğu"nda oturan, sessizce düşünen, dünyanın gürültücü anlamsızlığında sessizce iş gören, tarihin sessiz adamlarından biri değildi tam olarak. Başka bakımlardan ise Bolivar, Carlyle'ın vazgeçilmez adam diyeceği türdendi; "her gün ve saat bize ne yapacağımızı söyler."[32]

Bolivar'ın liderlik gücü doğuştan geliyordu. Deneyimle birlikte gelişmişti ama başkalarından öğrenilmiş bir şey değildi. İçindeki güçlü kader ve görev hissi Avrupa'dan Venezuela'ya döndüğünde uyanmıştı ve devrim yılları geçtikçe daha derinlerine yerleşip kalıcılaştı. Bolivar'ın kurtuluş projesini başlatacağı alanı yaratan öncü ve yurtseverlerin onu hazırlamış olduğuna şüphe yok. Ama devrimi telaffuz etmek ve yönlendirmek için gereken yaratıcı ruh Bolivar'ın içindeydi. Bolivar mı devrimi yaratmıştı, yoksa devrim mi Bolivar'ı? Bu yüzeysel bir sorudur. 1810 dolaylarındaki olayların tarihsel bir fırsat yarattığı doğrudur fakat gereken fikirleri üretip eylemleri yönlendirecek liderlik niteliklerine sahip bir *jefe supremo*ya ihtiyaç vardı. Bolivar durumun gerektirdiği akli kararlı-

lığa ve fiziksel becerilere sahip olduğunu çabucak gösterdi. İspanyol Amerikası devriminin entelektüel lideri, fikri yapısının ana kaynağı, savaş sırasında ve sonrasındaki argümanlarıyla bağımsızlık davasını netleştirip meşrulaştıran kurtuluş teorisyeniydi.

Bolivar aynı zamanda eylem adamıydı. Bununla birlikte, onu diğerlerinden üstün kılan niteliğine, yani fiziksel sağlamlığına ve dayanıklılığına karşı genellikle kayıtsız görünüyordu. Büyük seferlere çıkan Bolivar seyahatlerini ve çektiği sıkıntıları anlatarak böbürlenmiyordu –aksine, hayatı boyunca hiçbir şeyin eksikliğini çekmediğini kabul ediyordu– ama büyüklüğünün bir yönü de sağlam irade gücüydü. Bu sayede kesintisiz mücadelede ayakta kalmış, en uzun sömürge savaşlarından birinde ilkel yollardan ve patikalardan ovaları ve dağları aşarak on binlerce mil yol kat etmişti. Yolculuklarının en zorlusu da 1829'da Bogota'dan Pasto'ya ve Quito'dan Guayaquil'e yaptıklarıydı. Yolu üzerinde düşmanların arttığını ve sağlığının bozulmakta olduğunu biliyordu ancak Kolombiya uğruna ikisine de göğüs germeye kararlıydı. Bu yaptığı büyük bir kahramanlıktı. Geri dönüş yolunda Popayan'dan Guayaquil'e kadar durmaksızın yağan yağmura ve doğa kuvvetlerine karşı mücadele verdi. Yollar neredeyse geçit vermez durumdaydı ve at sırtında ilerlemek çok zordu. Oradan Bogota'ya geçerken de iktidarıyla ilgili zihnini ezen, ruhunu sınavdan geçiren siyasi sorunlarla boğuşup durdu. Ama o hâlâ liderdi, onunla boy ölçüşecek kim vardı ki?

Bolivar'ın liderliği hitabetinin ezici gücünde de kendini gösteriyordu. Akıl ve duyguyu öyle bir birleştiriyordu ki fikirlerini dinleyicilerinin daha önce hiç duymadıkları kadar etkileyici bir biçimde sunabiliyordu. Sesinin tonu, titreşimi, tesiri, ironisi ve duyguları verişine dair kanıt teşkil edecek nutuk kayıtları yok elbette. Ama yurtseverlerin daha ilk tartışmalarında sesinin yüksek ve net çıktığını, sadakat, özerklik ve bağımsızlık konusundaki tartışmaları fikirleriyle bıçak gibi kestiğini biliyoruz. Eksiksiz yazılı halini de hazırladığı büyük nutukları hem akla hem kalbe hitap ediyordu ve Angostura Kongresi'ne hitabının dinleyenleri gözyaşlarına boğduğu söylenir. Yine de çoğunlukla milletvekillerinden oluşan dinleyicilerine tirad çekmiyor, ders vermeye kalkmıyordu. Dinleyicilerini asla küçümsemiyordu fakat imaları ve göndermeleri muhtemelen dinleyicilerinden pek azının sahip olduğu bir antik, modern ve çağdaş tarih bilgisi gerektiriyordu. Siyasetçilere hitap ettiği kadar ordulara

da hitap edebiliyordu. Junin Muharebesi öncesinde Cerro de Pasco'da askerlerin saflarını coşturmuştu: "Askerler! Koca bir dünyayı kölelikten kurtaracaksınız... Sizi kimse yenemez!" Seferdeyken ordusuna yakın dururdu. Özellikle de sadık Venezuelalılarının yanı başındaydı ve 1830'da Venezuela'ya dönmek üzere ondan ayrıldıklarında, savaşının sona erdiğini anlamıştı.

Bolivar'ın tarzı kendisini sadece söylevlerde değil, yazılarında da gösteriyordu. Kelimeler coşkun seller gibi fışkırıyordu zihninden: aynı anda farklı kâtiplere yazdırılan kimisi çok önemli kimisi önemsiz ve birkaç cümlelik mektuplar, siyasi belgeler, ilanlar, yasalarla ilgili konuşmalar, kararnameler. Farklı yazım tarzlarının karışımı olan eşsiz, açık, kinayeli, bol mecazlı ve yer yer aniden lirik bir üslubu vardı. Bolivar dürüst ve açıktı ama aynı zamanda propagandacıydı ve mektupları da dahil olmak üzere yazılarında analizin yanı sıra ikna kaygısı da vardı. Ona göre, fikirlerini yaymak da bir şeyleri tanımlamak kadar önemliydi. Üstelik Bolivar'ın mesajı, mektuplaştığı kişiye göre tasarlanmış oluyordu ve kişiden kişiye farklı nitelikler barındırıyordu. Dolayısıyla, farklı zamanlarda (hatta aynı anda) farklı kişilere farklı şeyler söyleme becerisine sahipti. Tarihçiler için tehlikeli bir cezbedicilikte olan, uyanık davranmayanlara tuzak teşkil eden yazıları aynı zamanda onun dünyasını dürüstçe ve cömertçe gözler önüne seren bir doğrulukta ve şeffaflıktaydı. "Fikirlerimi tüm olaylarda açıkça ve dürüstçe dile getirdim," diye itiraz ediyordu. "Onları merak edenler için tekrarlamama gerek yok, kamusal hayatıma dair bütün metinlerin içinde bulabilirler."[33]

"Ben zorlukların adamıyım," diyordu Bolivar Santander'e, "sen de hukuk adamısın." Bu ince ayrım onun üstün lider olduğunu ve rakibinin de astı konumundaki idareci olduğunu açıklığa kavuşturuyordu. Zorluklarla etkin biçimde uğraşmak liderlikte esastı ve bu da genellikle insanlarla uğraşmak anlamına geliyordu. Günümüzde insanları idare etmek diye bilinen yeteneğe Bolivar doğuştan sahipti. Tüm duyargaları meslektaşlarının güçlü ve zayıf yönlerini algılamaya ayarlıydı: Onları neyin memnun edip neyin kızdıracağını biliyordu ve adamına göre dürüstlük, pohpohlama ve azarlama yoluna başvurarak kıdemli subaylarıyla ve yüksek memurlarla ilişkilerini başarıyla götürüyordu. Zor kararları vermekten kaçınmıyordu; atama ya da terfi emirleri zarif ama çok sertti. Komuta etmek ve yatıştırmakta olduğu kadar dinlemekte de iyiydi. 1826'nın Aralık

ayında ülkesini birliğe dahil etmek üzere Venezuela'nın içlerine doğru yürüyüşe geçtiğinde Paez'e kimin üst kimin ast olduğunu açıkça göstermiş ve üstün ne kadar ileri gidebileceğini de hemen kabul etmişti.

Paez gibi astlarından öğüt dinlemekten hoşlanmıyordu ama kendisininkiyle kıyaslanabilir yeteneklere sahip bir lider olduğunu düşündüğü ve terfi ettirdiği Sucre'nin öğütlerini dinliyor ve kararlarına saygı gösteriyordu. Ayrıca pek az kişiye Sucre kadar güveniyor ve rahatça sorumluluk veriyordu. Savaşın son seferine de onu göndermiş, son kurtardığı ülkenin idaresini ellerine teslim etmişti. Sucre onun bilinçaltıydı. Ona eşiti muamelesi yapıyor ve onu himayesinde tutuyor, astı olmasına rağmen ondan hiçbir şey saklamıyordu. Öte yandan, Santander hayatının felaketiydi; kaçamadığı ya da kovalayamadığı bir intikam meleğiydi, ironik bir biçimde en büyük "zorluklarından" biriydi. Bolivar onu kendisinden sonra gelen kişi yapmak zorunda olduğunu bilecek kadar politik bilince sahipti: Santander Yeni Granadalıları yönetebilecek bir Yeni Granada, Kurtarıcı, kurtuluş konusuna odaklanırken devrimin bürokratik sorumluluğunu taşıyabilecek nitelikte bir idareciydi. İkisi de birbirine güvenmiyorlardı ancak aralarındaki ilişki uzun süre uygar ve dostça göründü. Ayrıca Bolivar'ın halkın ve Devrim'in sorunlarına dair en mahrem ve dürüst düşüncelerini ortaya çıkaran yazışmaları oldu. Ama 1827-8'in açık suçlamaları neticesinde vitrin bozuldu ve öncelikli prensipler yüksek sesle ve açıkça dile getirildi.

Kendini zorlukların adamı olarak tanımlayan Bolivar, başarılar kadar başarısızlıklar konusunda da sorumluluk almaya hazır olduğunu ifade ediyordu. Başarısızlık bir zorluktan ibaretti, aşılması gereken bir engeldi. Kendini en ters durumda toparlamakla ünlüydü ve tam da bu şekilde askerlerinin güvenini ve yenilgileri kabullenmelerini sağlayabiliyordu. Perişan olduğu 1814 seferini sona erdiren "Carupano Manifestosu"nda, direnişin çöküşünde suçsuz olmadığını kabul ediyordu. 1822'de Pasto'da Sucre'den daha az övgü almayı kabullenememesi, müttefiklerini yanında tutmak isteyen bir liderin zaferini küçük gösteremeyeceğinin kabulüydü neticede. Ama Anayasa'nın başarısızlığında ve Birlik'in siyasi sorunlarına çözüm bulma güçlüğünde suçu üstlenmesinin de bir sınırı vardı. Bu konuda Santander ve Bogota'daki siyasi yandaşlarına, bölgelerdeki *caudillo*lara kadar bir dizi düşmanını, son tahlilde de olgunlaşmamış olan halkı suçluyordu. Yanıldığını kim söyleyebilir ki?

Liderlik değişken bir kavramdır ve farklı çağlarda farklı talepler doğurur. Ama insanları esinleme, ruhu canlandırma ve yürekleri kışkırtma, her şeyi mümkün gösterme kabiliyeti daima gereklidir. Bolivar'ın kendi zihninden çıkan projelerinin pek çoğu başkalarına çılgınlık gibi gelmişti. Devrim'i Yeni Granada'dan tekrar başlatmak, Venezuela'yı Haiti üzerinden istila etmek, Angostura uğruna Caracas'tan vazgeçmek, sonra da en kafa karıştırıcı olan kararı, stratejiyi değiştirip batıdaki And Dağları'na yönelmek; bunların hiçbiri takipçileri tarafından hemen anlaşılamamış, meslektaşları arasında kabul görmemişti. Üstelik daha fazlası gelecekti: güneydeki bir sefer için, ardından pek çok Kolombiyalının gözünde yabancı bir ülke olan Peru'nun fethi için, son olarak da Bolivya'da öncü rolü için seferberlik. Bu projelerin çoğu riskli, hatta imkânsız görünüyordu ve halkın sürekli fedakârlıklar yapmasını gerektiriyordu. Bolivar eleştirmenleri ikna etmek, şüphecileri motive etmek, din adamlarını temin etmek ve savaşçı şefleri hizada tutmak zorundaydı. Verdiği kararları savunmak her seferinde kolay olmuyordu ama hitabeti, ünü ve cephedeki konumu, kısacası üstün liderliği sayesinde her çağrısı yanıt buluyor ve Devrim yeniden ileriye adımlar atıyordu. Bu körü körüne itaat değildi. İnsanlar ikna olmasalar bile Bolivar'a güvendiklerinden, O'Leary'nin "prestijinin sihri" dediği şeyden esinlenerek onu takip ediyorlardı.[34]

Bolivar Kültü

Zafer günleri geçti ve liderliği güçlüklerle karşı karşıya kaldı. "Düşmanları" hep vardı, ama 1826'da her ülkede uygulanabilir saydığı Bolivya Anayasası'yla Bogota'ya döndükten sonra hem desteğini hem de prestijini kaybetmeye başladı. Şanını yaratan ve besleyen şey tarihi zaferleriydi. İspanya'ya ve doğanın kuvvetlerine karşı büyük bir zafer olan Boyaca onu zirveye oturtmuştu: Bolivar artık *Padre de la Patria*, yani ülkenin babasıydı, ülkenin bağımsızlığı ve ulusal kimliğinin ruhuydu, hem Venezuela'nın hem Kolombiya'nın kurtarıcısıydı. Ama zaferlerinin anıdan ibaret olduğu zamanlar da geldi; artık insanlar ileriye bakıyorlar ve Bolivar'sız bir gelecek düşünüyorlardı. Böylece şanı daha kıymetli ve korunmaya muhtaç hale geldi. Gerileme yıllarındaki ruh hali buydu. 1810'da anı yakalayan adam, 1830'daki çıkışını da doğru ayarladı. Er-

ken ölümünün yarattığı trajedi onun nihai zaferiydi ve ne zamanın geçmesi yüzünden ne de başarısız bir idarecinin kaderini yaşamış olması yüzünden bu zaferin şanı parıltısını kaybetti.

Bolivar'ın hikâyesi, yurttaşlarının onu Kolombiya topraklarında görmeyi reddetmesiyle dibe vurdu. Ardından da melankolik sürgün yolculuğu ve Karayip sahillerindeki son günleri geldi. Sonraki yıllarda yaşananlar ironikti: Kolombiya birliğinin mimarı ve çöküşünün kurbanı, düşmanının onu geri getirme mücadelesi sayesinde vatanına dönebildi. Paez'e biraz iyilik borçlu olduğu söylenebilir. Fakat Kurtarıcı'nın yardım eline bir kez daha ihtiyaç duyduğuna *caudillo*yu ikna eden şey Bolivar sonrası Venezuela'nın istikrarsızlığı olmuştu esasen. 1833'teki ilk girişimlerden sonra, 1842 Şubatı'nda Paez, Kurtarıcı'nın cenazesinin vatanına dönmesi için ciddi çaba harcadı. Meclis'e hitaben yaptığı konuşmalarda Bolivar'ın cenazesini getirmenin hem siyasi bir görev hem de faydalı bir hamle olduğunu belirtti; "böylece Kurtarıcı'nın anısına halkın duyduğu saygı genel seçimlerde yasal yoldan ifade edilebilecek, onun yurtseverlik ve insanlık uğruna yaptığı büyük işlere duyulan minnet ve hayranlık, hükümet yetkililerinin istekleriyle uyum içinde olacaktır."[35] Toplumsal huzursuzluğun her an kapıda olduğu ve muhalefetin tartışmalardan ziyade silahlara yönelmeye başladığı bir dönemde, Paez'in ve diğer siyasetçilerin başkasının şanını kuşanmaya ve Bolivar'ın siciliyle yan yana anılmaya ihtiyacı vardı.

1842 Kasımı'nda Bolivar'ın naaşı Santa Marta Katedrali'nden çıkartılıp küçük bir filoyla La Guaira'ya getirildi ve 16 Aralık'ta da Caracas'a ulaştı. Büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Hükümet liderleri, Kilise, ordu, devlet memurları, yabancı temsilcilikler ve "bir grup şık yurttaş" naaşın ardından yürüdü. İhtişamlı bir ayinle önce San Francisco Kilisesi'ne kondu, sonra Caracas Katedrali'ne gömüldü. Siyasetçi, gazeteci ve muhafazakâr oligarşinin sözcüsü olan Fermin Toro bu olayı anlatır ve yorumlar. Dönüşünü geciktiren Meclis'i eleştirmeden Bolivar'ı övmek dikkatli bir yaklaşım gerektiriyordu. Bu yüzden Toro argümanını Bolivar ile ülke arasındaki birliğe dayandırmıştı. Baba ve Kurtarıcı'ya sadakat, anayurda sadakat demekti. Halkın sesi on iki yıllık hatayı, kıskançlığı, iftirayı yıkıp geçmiş, ülke çapında ihtişamlı bir kutlamayla neticelenmişti. Bugünlerde en yüce kişi kim? Kaya gibi sağlam olan kim? Savaş meydanında kazanılan özgürlüğü ve bu özgürlüğü koruma araç-

larını Venezuelalılara ve halk kitlelerine miras bırakan kişi.[36] Paez buna bizzat son bir ek yapıyordu. "Bolivar'ın aklındaki ilk şey Venezuela'nın refahıydı; kahramanca işlerinin ilk gerekçesi buydu. Onun anısını yüceltmek konusunda hiçbir şeyi atlamadık. Sadece Bolivar'ın zaferini kutlamıyoruz. Bu aynı zamanda Venezuela'nın zaferidir. Kahraman'ın şerefine, Venezuela'nın şerefine bayraklarını bizimkiyle yan yana koyan güçlü ülkelerin savaş gemileri eşliğinde kıyılarımıza yüce Bolivar'ın gelişine tanıklık ettik."[37]

Böylece Bolivar kültü doğdu ve Bolivar, belirgin bir tarih öncesi ya da çarpıcı bir sömürge deneyimi olmayan, ancak kazandığı bağımsızlık bakımından önem arz eden anayurdu Venezuela'yla yeniden birleşti. Yaşadığı sürede çevresine seçme bir Bolivarcı asker ve memur grubu toplamıştı. Hepsi de yeteneklerine ve liderliğine duydukları saygı nedeniyle ona sadakatle hizmet ediyorlardı. Şimdi ortaya yeni Bolivarcılar çıkmıştı: tarihçiler, gazeteciler, rahipler, siyasetçiler ve devlet başkanları. Bunlar Bolivar etrafında yarattıkları kültü kıskançlıkla korudular ve Bolivar'ı sefil haldeki halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde idealleştirdiler. Kült yaratanların iyi de bir hikâyeleri vardı. Katıksız Venezuela soyundan gelen bir kahraman, trajik bir evlilik ve Avrupa'da geçen parlak gençlik yıllarının ardından ulusal bağımsızlığın liderliğine soyunur, kıta devrimi için entelektüel temelleri atar; sonra da devletler birliği yaratıp uluslararası itibar kazanmak için askeri ve siyasi yeteneklerini kullanır; tüm bu zaman zarfında mükemmel bir âşık olarak erkekliğini de sürdürmektedir. Böylece birden fazla Bolivar yaratılmıştı ve halk hangisiyle isterse onunla özdeşleşebilirdi. Bolivar Venezuelalı milliyetçi, Amerikalı kahraman ya da maço erkek rollerinin hepsine girebilirdi. Ama kahramana tapmakla kült aynı şey değildi. Kültte daha büyük amaçlar söz konusuydu. Bolivar millet için bir model teşkil etti. Kendi suçları olmamasına rağmen ilerlemeyi başaramayan, Bolivar'ın onlar için kazandığı özgürlüğü kullanamayan sömürge sonrası halklar onu örnek ve rehber sayarak kurtulabilirdi. Venezuela onun sözünü dinlerse uçurumdan çıkabilirdi. Bolivar Tanrı değildi, böyle bir iddiada bulunmak saygısızlık olurdu. Ama dine paralel bir kültün aziziydi; Katolik inancının dinsel hakikatlerini tamamlayacak siyasi erdemleri öğretiyordu.

Bolivar'a yönelik ilk dönemki halk kökenli ve kendiliğinden hislerin yerini daha sonra kültün yeni evresi aldı. Daha sistematik ve hükümet

kaynaklı hislere geçildi ve halkın kültü de yerini halk için külte bıraktı. Bu noktadan itibaren Bolivar bir demokrat, devrimci, ahlaki rehber ve Katolik olarak sunuldu.[38] Doktrin tepeden inme bir hal aldı ve okullarda öğretilmeye başladı. Venezuela Tarihi İlmihali doğru Bağımsızlık versiyonunu anlatıyordu. 1810'da Simon Bolivar, Luis Lopez Mendez ve Andres Bello'nun Londra misyonu konusunda İlmihal soruyordu: Komisyondakiler kimlerdi?

Cevabı da şöyle veriyordu: Komisyon başkanı Albay Simon Bolivar'dı; sonraları gayreti ve yetenekleri sadece Venezuela'nın değil neredeyse tüm Güney Amerika'nın bağımsızlığını sağlayacak, Kolomb'un dünyasında en yüce ve parlak zaferleri kazanacaktı.

Kült geliştikçe başkanlar onun önde gelen savunucusu olmak için yeni adımlar attılar. Pozitivist "düzen ve ilerleme"ci bir diktatör olan, üstelik Bolivar'ın yöneticilik modelinin yanına bile yaklaşamayan meşhur Antonio Guzman Blanco, Bolivar kültünü arşa çıkardı. 1874'te Caracas'taki Bolivar Meydanı'na Kurtarıcı'nın atlı heykeli dikildi. 1876 Ekimi'nde Bolivar'ın naaşı büyük bir törenle katedralden yeni Ulusal Panteon'a taşındı. 1879'da "Venezuela'nın en büyük kahramanının şanını yüceltme görevini tamamlamak için" O'Leary'nin *Memorias*'ının yayınlanmasına karar verildi. Guzman Blanco'nun Bolivarcılığı 1883 Temmuzu'nda muhteşem bir törenle Bolivar'ın doğumunun yüzüncü yılını kutlamasıyla tavan yaptı. Kurtarıcı'nın nefretle karşıladığı özellikleri şahsında birleştiren bir yönetici, Kurtarıcı'nın şanlı tarihini nutuklar, yazılar, kutlamalar ve yeni heykellerle anıyordu. Ulusal Venezuela Kilisesi'ni Roma'dan kurtarmaya çalışan, yani Bolivar'ın bilhassa karşı çıktığı bir şeyi yapan adam, tam da Bolivar kültü ile Kurtarıcı'nın gerçek tarihi arasındaki bölünmeyi göstermiş oluyordu.

1876'da Guzman Blanco, Kurtarıcı'nın doğduğu yer olan ve 1812 depreminde ciddi zarar gören Bolivar ailesine ait tarihi evi satın aldı. Daha sonra toplanan imzaların da etkisiyle bu ev diktatörün mirasçılarından geri alındı ve 1912 Ekimi'nde başka bir *caudillo*dan dönme başkan olan Juan Vicente Gomez tarafından resmen kamulaştırıldı. Caracas'ın merkezindeki Casa Natal del Libertador (Kurtarıcının Doğduğu Ev) restore edilip güzelleştirildikten sonra 5 Temmuz 1921'de, Carabobo Savaşı'nın yıldönümünde hizmete açıldı. Bu ev arşiv ve galeri haline getirildi. Archivo del Libertador (Kurtarıcının Arşivi) ve Tito Salas'ın,

kahramanın hayatının anısına eserleri buraya konarak adeta bir tür Kurtarıcı tapınağı haline getirildi. Bu arada Sociedad Bolivariana de Venezuela (Venezuela Bolivar Derneği) milli kurum statüsüne yerleştirilerek General Eleazar Lopez Contreras'ın himayesine geçti ve Kurtarıcı'nın şanının resmi emanetçisi ve bekçisi oldu.[39] Kültün akademik koruyucusu Vicente Lecuna da şüpheleri dağıtacak ve itirazlara direnecek şekilde tasarlanmış bir dizi eserle resmi bir versiyon üretti.[40]

İşte Bolivar tarihe böyle karşı geldi: "Ölüme mahkumdu ama kaderinde hiç ölmemek vardı." İlahlaştırma gerçek Kurtarıcı'nın çok ötesine geçmiş, bir ideal ve mit yaratmış, yazarlarına hizmet edecek bir kurgu üretmişti. Kültü yaratan Bolivar'ın kendisi değildi. Kendi şanını koruyabilirdi ve Amerikalı yurttaşlarının onu methetme girişimlerine büyük ihtimalle sinirlenirdi. Ama hayatı, başarıları, büyük savaşları daha o zaman kültürün içine işlemişti. Bunlara dair anılar pek çok katmandan oluşuyordu. İlk başta salt hayranlık bu anıları canlı tutuyordu. Sonra hayranlığın yerini saygı aldı. Son olarak da bir dizi ihtiyaca hizmet eden propaganda öne çıktı. Venezuela'nın başarabileceği ama başaramadığı şeyleri simgeliyordu. Venezuelalıların iyi bir yönetim ve adil toplum olma çabasını yargılayacak milli vicdandı Bolivar. Hükümetler için bir nimetti. Venezuelalılar yollarını şaşırıp acil rehberliğe ihtiyaç duyduklarında, yeni politikalar geliştirmektense Bolivar'ın ne söylediğine bakmak daha kolay geliyordu. Anarşi korkusu da, liderliğinin her yılında benzer bir korkuyu ifade eden Bolivar'da teselli bulabiliyordu.

Bolivar dünya karşısında, bilhassa Avrupa karşısında aşağılık hissini de telafi ediyordu. Venezuelalıların uluslararası alanda kendilerine güveninin artmasını sağlamıştı. Gerçekten evrensel boyutlarda tanınırlığa ulaşmış ilk Latin Amerikalıydı ve onları kendini reddetme eğiliminden kurtarmıştı. Beyaz bir Venezuelalı olarak Avrupa ve ABD'yle eşit bir konumdan konuşabiliyordu. Bolivar'ın İspanyol Amerikası'nın birliğiyle ilgili düşünceleri ve Panama Kongresi adına harcadığı çabalar kendi zamanını aşan şeyler olarak hayranlıkla karşılanıyordu. Önde gelen bir Bolivar tarihçisinin sözleriyle, "Şiddetli iç krizlerin, ırksal nefretlerin, dinsel çatışmaların, sınıf savaşımlarının olmadığı, onun yerine olumlu ve sağlam bir siyasi özgürlük ve eşitliğin bulunması durumunda, İspanyol Amerikası kendini yalnızca doğal ortamını barışçıl bir şekilde ve gayretle fethedip tahakküm altına almaya ve Bolivar'ın hazır-

ladığı devrimci planı hayata geçirerek kendi varlığını gerçekleştirmeye adayacaktır."[41]

Siyasetçi ve gazeteci Juan Vicente Gonzalez (1810-66) tam bir Bolivar hayranıydı ve Bolivar'ı ilahlaştırmaya en çok yaklaşan kişi oldu. Venezuelalılara, yani sırf hitabetiyle yurttaşlarına örnek olabilecek kişinin büyük eserini saçma sapan bir şekilde yok etmeye kendilerini adamış sefil yaratıklara, onu bir tapınma nesnesi olarak sunuyordu. Ondan daha üstün kimse yoktu, kimse onun dengi değildi. Bolivar'ı çıkarırsanız geride neyimiz kalır, diye soruyordu. Her kültün izahında kritik bir sorudur bu. Başka hiç büyük kahraman yoktu. Gonzalez'in hemen ardından Guzman Blanco geliyordu. O da Bolivar'ı "kıyas kabul etmez bir adam," bir "yarı tanrı" olarak tanımlıyordu: "Tıpkı İsa Mesih gibi Bolivar da fantastik destanların kahramanlarından ayrıdır. O, kıtanın Kurtarıcısı'dır, Amerikan cumhuriyetlerinin Yaratacısı'dır, özgür yurttaşların Babası'dır. Bunun için doğmuştur. Tanrı ona gereken tüm yetenekleri, cesareti, cüreti, azmi vermiştir. Gelecekte, geçmişte, bugünde bir benzeri daha yoktur dünyada."[42] Bu yorum 1980'de bir aşama daha ileri götürüldü ve Caracas Kardinal Başpiskoposu 1830'da Bolivar'ın sürgüne gitmesini isteyip Tanrı'nın bu seçilmiş şahsiyetinin adını lekeleyen "Venezuela'nın günahı"ndan bahsetmeye başladı: "Vatanın Babası'nın sürgüne gönderilmesini teklif etme rezilliği, Venezuela ulusu tarafından itirazsız kabul edildi. Tanrı'nın seçtiği bu şahsiyeti açıkça reddetmekti bu. İşte bu haksızlığın yapıldığı 1830'dan beri milli tarihimiz bir asırdan uzun süren kahredici iç savaşlar ve uzun tiranlıklar olarak özetlenebilir. Sadece kısa süreli ve bıçak sırtında barış dönemleri görebildik."[43] Kurtuluş zamanındaki kırımın lafını bile etmiyordu.

Venezuela'nın Bolivar'a sadakati 1983'teki anma yılında zirveye ulaştı. Kurtarıcı'nın doğumunun iki yüzüncü yılı Bolivar'dan çıkar sağlayan tüm yelpazeyi bir araya getirdi. Hükümet, siyasetçiler, ordu, akademisyenler, sanatçılar, işadamları ve belki kimi yerlerde de halk birleşerek Kurtarıcı'ya sadakatlerini bir dizi kamusal faaliyet, performanslarla, kongreler, yayınlar ve bitmek bilmez resepsiyonlarla gösterdiler. Hepsi de Kurtarıcı'nın kıymetini bilen ve anısını uygun biçimde selamlayan işler oldu. Ciddi akademik çalışmaların da bir rolü oldu; Kurtarıcı'yı pohpohlayan eserlerin yanı sıra dikkate değer araştırmalar da yayınlandı. İronik bir biçimde, kutlamalar tam bir ulusal krizin ortasında

gerçekleşti. Mali piyasaları çökmekte olan Venezuela zevahiri kurtarmak için kesenin ağzını açık tuttu, yeni bir metro açtı, uluslararası toplantılara ev sahipliği yaptı, iki yüzüncü yıl kutlamalarını üstlendi ve aynı anda seçime gitti. 1983, kültün sona erdiği yıl mıydı? Kurtarıcı artık sessizdi, cevap yoktu, kurtarış yoktu, hayranları gelip onun rehberliği için ricada bulunmuyorlardı. Ama hikâyenin gidişatının değişmesi, kültte modern bir sapma yaşanması için hâlâ vakit vardı.

1998'de Venezuelalılar, kendini "devrimci Bolivarcı" diye adlandıran Başkan Hugo Chavez'in bir kararnamesiyle ülkelerinin adının "Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti" olarak değiştirildiğini öğrenince çok şaşırdılar. Otoriter popülistler, neo-*caudillo*lar ya da Bolivarcı militaristler (artık ne ad verirsek verelim) Bolivar'a başvurmakta önceki yöneticilerden hiç de aşağı kalmıyorlardı. Öte yandan, Bolivar'ın hayatta olsaydı onlara cevap vereceği şüphelidir. Geleneksel Bolivar kültünün askeri diktatörlerce amaçlarına uygun bir ideoloji haline getirilmesi Juan Vicente Gomez ve Eleazar Lopez Contreras'ın rejimlerinde zirveye ulaştı. Ama bunlar hiç değilse Kurtarıcı'nın temel düşüncelerine (anlamını yorumlarken çarpıtmakla beraber) az çok saygı gösteriyorlardı. Fakat Bolivar'ın temel fikirleriyle hiçbir süreklilik arz etmeyen (tersini iddia etse de) bu yeni aykırı düşünce ona yeni bir özellik atfetti: popülist Bolivar. Hatta Küba ona yeni bir kimlik verdi: sosyalist Bolivar. Bolivar'ın düşüncesinde ve eylemlerinde gerçekten de varolan otoriter eğilimleri kullanan Küba ve Venezuela rejimleri Kurtarıcı'yı kendi politikalarının kurucusu ilan ederek bu arada fikirlerini de çarpıttılar.[44] Böylece özgürlük ve eşitliğin Bolivar'ı, eşitlik ve özgürlüğe çok önem vermese de başarısız Sovyet modeline alternatif bulmaya ihtiyaç duyan Marksist bir rejim tarafından kendine mal edilmiş oldu. Venezuela'da ise siyasi meşruiyet arayan bir yirmi birinci yüzyıl popülist rejimi Bolivar'ın büyüsüne kapılarak mıknatıs gibi ona yapıştı. Bunun son olduğunu kim söyleyebilir ki?

Notlar

Kısaltmalar

AGN Archivo General de la Nacion, Caracas
BAGN Boletin del Archivo General de la Nacion
BANH Biblioteca de la Academia Nacional de la Historia, Venezuela
BHN Biblioteca de Historia Nacional, Kolombiya
BOLANH Boletin de la Academia Nacional de la Historia, Caracas
FJB, AL Fundacion John Boulton, Caracas, Archivo del Libertador
HAHR Hispanic American Historical Review
ILAS Latin Amerika Çalışmaları Enstitüsü, Londra
JLAS Journal of Latin American Studies
PRO Devlet Sicil Dairesi, National Archives, Londra

1. BÖLÜM BİR İSPANYOL SÖMÜRGESİ (Sayfa 1-26)

1 Jose Domingo Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas* (BANH, 38, Caracas, 1961), 98-9

2 Alexander von Humboldt, *Personal Narrative of Travels to the Equinoctial Regions of the New Continent during the Years 1799-1804*, çev. Helen Maria Villiams, 6 cilt (Londra, 1814-29), IV, 12-17. Humboldt dprem sırasında orada değildi ama 1812'de Caracas'ta meydana gelen olaylar üzerine Luis Delpeche'nin kaleme aldığı elyazması bir anlatıdan faydalanmıştı.

3 *Gaceta de Caracas*, 25 Nisan 1812.

4 *The 'Detached Recollections' of General D.F. O'Leary*, haz. R. A. Humphreys (Londra, 1969), 36.

5 Robert J. Ferry, *The Colonial Elite of Early Caracas: Formation and Crisis 1567-1767* (Berkeley ve Los Angeles, 1989), 208-11.

6 Kolombiya Cumhuriyeti Anayasa Kongresi'ne Mesaj, Bogota, 20 Ocak 1830, Simon Bolivar, *Obras completas*, haz. Vicente Lecuna ve Esther Barret de Nazaris, 3 cilt (2. baskı, Havana, 1950), III, 812.

7 Alexander von Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Jason Wilson (Londra, 1995), 163.

8 John V. Lombardi, *People and Places in Colonial Venezuela* (Bloomington, Indiana, 1976).

9 Ildefonso Leal, *La Universidad de Caracas en los anos de Bolivar 1783-1830*, 2 cilt (Caracas, 1983), I, 27-33.

10 Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Helen Maria Williams, III, 472-6.

11 Merle E. Simmons, "Los escritos de Juan Pablo Viscardo y Guzman, Precursor de la Independencia Hispanoamericana" (Caracas, 1983), *Esquisse Politique*, 236 ve *La Paix et le bonheur*, 332-3.

12 Jamaika Mektubu, ya da "Constestacion de un americano meridonial a un caballero de esta isla", Kingston, setiembre 6 de 1815, Sociedad Bolivariana de Venezuela, *Escritos del Libertador*, VIII (Caracas, 1972), 233.

13 Mark A. Burkholder ve D. S. Chandler, *From Impotence to Authority: The Spanish Crown and the American Audiencias, 1687-1808* (Columbia, Missouri, 1977, 191-2.

14 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 233-4

15 Manuel Godoy'un içeriden hükmü, Principe de la Paz, *Memorias*, 2 cilt (Biblioteca de Autores Espanoles, 88-9, Madrid, 1956), I, 416.

16 Ferry, *The Colonial Elite of Early Caracas*, 254.

17 Juan Vicente de Bolivar, Martin de Tobar ve marques de Mixares'ten Miranda'ya, Caracas, 24 Şubat 1782, Francisco de Miranda, *Colombeia*, II (Caracas, 1979), 533-4. Bogota ve Cuzco'da kısa süre önce halk hareketleri başarısız olmuştu, çünkü kreoller desteklerini çekip onları kraliyet yetkililerinin acımasız ellerine terk etmişlerdi. Miranda belgelerinin editörü, *Colombeia*, II, 31-45, bu "gizemli" mektubun gerçek olma ihtimalini epeyce düşük bulur. Öncü'nün en yeni biyografisinin yazarı sahte olabileceğini düşünmektedir; bkz. Karen Racine, *Francisco de miranda: A Transatlantic Life in the Age of Revolution* (Wilmington, delaware, 2003), 27-8.

18 Salvador de Madariaga, *Bolivar* (Londra, 1968), 23-4; Tomas Polanco Alcantara, *Simon Bolivar: Ensayo de interpretacion biografica a traves de sus documentos* (Caracas, 1994), 38.

19 F. Depons, *Viaje a la parte oriental de Tierra Firme en la America Meridional*, 2 cilt (Caracas, 1960), II, 14-92; Federico Brito Figueroa, *Historia economica y social de Vnezuela*, 2 cilt (Caracas, 1966), I, 63-121, 160.

20 Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Helen maria Williams, III, 472-6.

21 Racine, *Francisco de Miranda*, 5-6; Maria del Pilar Rodriguez Mesa, "Los blancos pobres", *BOLANH*, 80, 317 (1997), 133-88..

22 P. Michael McKinley, *Pre-revolutionary Caracas: Politics, Economy, and Society 1777-1811* (Cambridge, 1985), 80-2.

23 Laureano Vallenilla Lanz, *Obras completas, I. Cesarismo democratico* (Caracas, 1983), 48-50.

24 Santos R. Cortes, *El Regimen de las 'Gracias al Sacar' en Venezuela durante el periodo hispanico*, 2 cilt (Caracas, 1978), I, 469).

25 "Informe que el ayuntamiento de Caracas hace al rey de Espana referente a la real cedula de 10 de febrero de 1795", Jose Felix Blanco ve Ramon Azpurua, haz., *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador*, 14 cilt (Caracas, 1875-88), I, 267-75.

26 AGN, Gobernacion y Capitania General, lvi, 1795, f. 13, 149, 244.

27 Federico Brito Figueroa, *La estructura economica de Venezuela colonial* (Caracas, 1978), 123-4.

28 Ildefonso Leal, "La aristocracia criolla venezolana y el codigo negrero de 1789", *Revista de Historia*, 2 (Caracas, 1961), 61-81.

29 Mariano Arcaya, Coro cabildo'su şehir avukatı, Federico Brito Figueroa, *Las insurrecciones de los esclavos negros en la sociedad colonial venezolana* içinde (Caracas, 1961), 61-2.

30 Pedro M. Arcaya, *Insurreccion de los negros en la serrania de Coro* (Krakas, 1949), 38; Brito, *Insurrecciones de los esclavos negros*, 41-88.

31 Las Ordenanzas için bkz. Pedro Grases, *La Conspiracion de Gual y Espana y el ideario de la Independencia, Preindependencia y Emancipacion* içinde (Obras, III, Barcelona, 1981), 51-3, 172-7. Picornel'in rolü ve Dolores Gilin yaptıklarının ayrıntıları için AGN, Gobernacion y Capitania General, lxiv, f. 71, 127.

32 Aktaran Josefina Rodriguez de Alonso, Miranda içinde, *Colombeia*, II, 37.

33 Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Helen Maria Williams, III, 414-15.
34 Kathy Waldron, "The sinners and the Bishop in Colonial Venezuela: The Visita of Bishop Mariano Marti, 1771-1784", Asuncion Lavrin, haz., *Sexuality and Marriage in Colonial Latin America* (Lincoln, Nebraska, 1989), 165-6, 170-2.
35 Mariano Marti, *Documentos relativos a su visita pastoral de la diocesis de Caracas*, 1771-1784, 7 cilt (ANH, Caracas, 1969), II, 188, 215, 276, 289, 581.
36 Bolivar'dan Palacios'a, Cuzco, 10 Temmuz 1825, *Obras completas*, II, 163.
37 Bolivar'dan Maria Antonia'ya, Cuzco, 10 Temmuz 1825, *Obras completas*, II, 162-3.
38 Bolivar'dan Santander'e, Arequipa, 20 Mayıs 1825, Francisco de Paula Santander, *Cartas Santander-Bolivar*, 6 cilt (Bogota, 1988-90), IV, 378.
39 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 13-17.
40 N. E. Navarro, "Un episodio divertido de la primera educacion de Bolivar", *BOLANH*, 38, 149 (1955), 3-15; Real Audiencia de Caracas, "Transciption del expediente", Temmuz 1795, *a.g.y.*, 21-2.
41 Antonio Cussen, *Bello and Bolivar: Poetry and Politics in the Spanish American Revolution* (Cambridge, 1992), 4.
42 Carlos Palacios'tan estaban Palacios'a, 8 Ekip 1799, Vicente Lecuna, "Adolescencia y juventud de Bolivar. Documentos", *BOLANH*, 13, 52 (1930), 562.
43 Simon Bolivar'dan Pedro Palacios Blanco'ya, Veracruz, 20 Mart 1799, *Obras completas*, I, 13-14, günümüze ulaşan ilk mektubu.
44 John Lynch, *Bourbon Spain 1700-1808* (Oxford, 1993), 376, 392-5.
45 *Memorias del General Daniel Florencio O'Leary: Narracion*, 3 cilt (Caracas, 1952), I, 57.
46 Bolivar'dan Pedro Palacios Blanco'ya, 30 Eylül 1800, German Carrera Damas, haz., *Simon Bolivar Fundamental* içinde, 2 cilt (Caracas, 1993, I, 54.
47 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 69-70, 74.
48 Evlilik belgeleri, Simon Bolivar, *Escritos del Libertador* içinde (Caracas, 1964-), II, 102-6, ve *BOLANH*, 35, 139 (1952), 253; tarif için O'Leary, *Narracion*, I, 57; Evlilik ilamı, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental* içinde, II, 9.
49 O'Leary, *Narracion*, I, 59.
50 L. Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga* (Ediciones Centauro, Caracas, 1976), 62-6.

2. BÖLÜM AKIL ÇAĞINDAN DERSLER (Sayfa 27-50)

1 O'Leary, "*Detached Recollections*", 29-30; Alfredo Boulton, *Los retratos de Bolivar* (2. baskı, Caracas, 1964), 25-8.
2 Önerilerin ayrıntısı için bkz. Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 151-6.
3 Fanny du Villars to Bolivar, Paris, 6 Nisan, 14 Mayıs 1826, O'Leary, *Memorias del General O'Leary*, 34 cilt (Caracas, 1981) XII, 293-300.
4 Charles Minguet, "Las relaciones entre Alexander von Humboldt y Simon Bolivar", *Bolivar y Europa en las cronicas, el pensamiento politico y la historiografia*, haz. Alberto Filippi, 2 cilt (Caracas, 1986-92), I, 743-54.
5 Humboldt'tan O'Leary'ye, Berlin, 1853, *Minguet* içinde, op cit.??, 746.
6 Bolivar'dan Humboldt'a, 10 Kasım 1821, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 205.
7 O'Leary, *Narracion*, I, 66-7.
8 Peru de Lacroix, *Diario de Buacaramanga*, 64-6.
9 Bolivar'dan Rodriguez'e, Pativilca, 19 Ocak 1824, *Obras completas*, I, 881-2.

10 O'Leary, *Narracion*, I, 66-7.
11 O'Leary, *Narracion*, I, 67-8.
12 Mario Laserna, *Bolivar: Un euro-americano frente a la ilustracion* (Bogota, 1986), 76-7.
13 *Escritos*, IV, 14-16; yemin metni, *Juramento de Roma*, yıllar sonra Rodriguez'in hatırladığı şekliyle oluşturulmuş ve 1850'de Manuel Uribe'ye verilmiştir. Uriebe yemin metnini *Homenaje de Colombia al Libertador*'da yayınladı (Bogota, 1884).
14 Bolivar'dan Rodriguez'e, Pativilca, 19 Ocak 1824, Simon Bolivar, *Cartas del Libertador*, haz. Vicente Lecuna (cilt 1-10, Caracas, 1929-30; cilt 11, New York, 1948; cilt 12, haz. Manuel Peez Vila, Caracas, 1959), IV, 32-4.
15 O'Leary, *Narracion*, I, 68.
16 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 63.
17 Bolivar'dan Santander'e, Arequipa, 20 Mayıs 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 378; ayrıca bkz. Manuel Perez Vila, *La formacion intelectual del Libertador* (2. baskı, Caracas, 1979), 16-20.
18 Perez Vila, *La formacion intelectual del Libertador*, 189-216, sekiz kitap listesi verilir.
19 O'Leary, *Narracion*, I, 63-4, II, 34; Bolivar, "Metodo que se debe seguir en la educacion de mi sobrino Fernando Bolivar", Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 157-8.
20 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 683.
21 R. R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolution. A Political History of Europe and America, 1760-1800*, 2 cilt (Princeton, 1959-64); E.J. Hobsbawm, *The Age of Revolution. Europe 1789-1848* (Londra, 1962), 53; Türkçesi: *Devrim Çağı. Avrupa 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener (Dost, 1998).
22 John Lynch, "Simon Bolivar and the Age of Revolution", *Latin America between Colony and Nation* (Londra, 2001), 134-46, 161-2.
23 Miranda'dan Gual'a, 31 Aralık 1799, *Archivo del General Miranda*, 24 cilt (Caracas, 1929-50), XV, 404.
24 Grases, *Preindependencia y Emancipacion*, 378.
25 Cartagena Manifesto, 15 Aralık 1812, *Escritos*, IV, 123.
26 Leal, *La Universidad de Caracas en los anos de Bolivar* 1783-1830, I, 64-5.
27 Luis Castro Leiva, *La Gran Colombia: Una ilusion ilustrada* (Caracas, 1985), 66, 74-6.
28 Perez Vila, *La formacion intelectual del Libertador*, 184-5.
29 "The Second Treatise of Government", 2: 102-3, 217, John Locke, *Two Treatises of Government* içinde, haz. Peter Laslett (Cambridge, 1989), 334-5, 419; Türkçesi: *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı (Ebabil, 2004).
30 Baron de Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, haz. Anne M. Cohlen ve diğ (Cambridge, 1989), 328-89, 396; Türkçesi: *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Fehmi Baldaş (Seç, 2004).
31 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 683; Ildefonso Mendez Salcedo, *Dos estudios sobre Montesquieu y Bolivar* (Caracas, 1995), 65-75.
32 Luis Castro Leiva, *De la patria boba a la teologia bolivariana* (Caracas, 1991), 46-8.
33 Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract and the Discourses*, çev. G. D. H. Cole (Londra, 1993), 190-1; Türkçesi: Toplum Sözleşmesi, çev. Vedat Günyol (İş Kültür, 2006)
34 Norman Hampson, "The Enlightenment in France", Roy Porter ve Mikulas Teich, *The Enlightenment in National Context* içinde (Cambridge, 1981), 49-50.
35 Frank Holl, "El cientifico independiente y su critica al colonialismo", *Debate y Perspectivas, Cuadernos de Historia y Ciencias Sociales*, 1 (Madrid, 2000), 101-23.
36 Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Williams, III, 472-6.
37 Humboldt'tan O'Leary'ye, Berlin, 1853, Minguet, "Las relaciones entre Alexander von Humboldt y Simon Bolivar" içinde, 746.

38 *The Collected Works of Jeremy Bentham. Colonies, Commerce, and Constitutional Law: Rid Yourselves of Ultramaria and other Writings on Spain and Spanish America*, haz. Philip Schofield (Oxford, 1995), 124-8.
39 "Common Sense", Thomas Paine, *Political Writings* içinde, haz. Bruce Kuklick (Cambridge, 1989), 23, 37-8, 101; "Rights of Man", a.g.y., 140-1.
40 Manuel Garcia de Sena, *La Independencia de la Costa Firme justificada por Thomas Paine treinta anos ha*, haz. Pedro Grases (Caracas, 1949); ayrıca bkz. Pedro Grases, *Libros y libertad* (Caracas, 1974), 21-6.
41 Guillaume Thomas François Raynal, *A Philosophical and Political History of the Settlement and Trade of the Europeans in the East and West Indies, By the Abbe Raynal. To which is added the Revolution of America*, 6 cilt (Edinburgh, 1782), VI, 265, 300-1, 346.
42 Dominique Dufour De Pradt, *Les trois ages des colonies, ou leur etat passe, present et a venir*, 3 cilt (Paris, 1801-02), I, v-xi, II, 188-211, III, 299, 316-17, 352-3, 371-2, 508-9.
43 O'Leary, "*Detached Recollections*", 28 ve *Narracion*, I, 53, 63-4; Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 114-15.
44 P. Schwarts ve C. Rodriguez Braun, "Las relaciones entre Jeremias Bentham y S. Bolivar", *Bolivar y Europa*, I, 445-60; Jamaika Mektubu, 6 Eylül 1815, *Escritos*, VIII, 239; Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 683; Bolivar'dan Santander'e, Tulcan, 31 Aralık 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 290-1.
45 Perez Vila, *La formacion intelectual del Libertador*, 81.
46 Emperyalizmin aşırı genişlemesi teorisi yeni bir buluş değildir. Yetmiş yıl önce Richard Pares tarafından ifade edilmişti: *War and Trade in the West Indies 1739-1763* (Oxford, 1936), 1: "İspanyol emperyalizminin en büyük hatası çok fazla denemede bulunmak oldu. Böylece iddiaları performansını fersah fersah aştı."
47 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 65.

3. BÖLÜM KREOL DEVRİMİ (Sayfa 51-80)

1 Antonio Garcia-Baquero Gonzalez, *El comercio colonial en la epoca del absolutismo ilustrado: Problemas y debates* (Granada, 2003), 324-5; John Fisher, *Commercial Relations between Spain and Spanish America in the Era of Free Trade*, 1778-1796 (Liverpool, 1985), 76.
2 E. Arcila Farias, *Economia colonial de Venezuela* (Meksika, 1946), 368-9.
3 Garcia-Baquero Gonzalez, *El comercio colonial en la epoca del absolutismo ilustrado*, 333-68.
4 Bolivar'dan Paez'e, 4 Ağustos 1826, *Obras completas*, II, 445.
5 Miguel Luis Amunategui'ye verilen, Bello'nun hatıraları, *Vida de don Andres Bello* (Santiago, 1882), 37-51.
6 Beaver'dan Sir Alexander Cochrane'e, aktaran O'Leary, *Narracion*, I, 40.
7 *Conjuracion de 1808 en Caracas para la formacion de una junta suprema gubernativa (documentos completos)*, Instituto Panamericano e Geografia e Historia, comision de Historia, 2 cilt (Caracas, 1969), I, 351-77; cunta hareketi için bkz. Andres F. Ponte, *La revolucion de Caracas y sus proceres* (Caracas, 1960), 46-52.
8 Caracciolo Parra-perez, *Historia de la Primera Republica de Venezuela*, 2 cilt (2. baskı, Caracas, 1959), I, 317; Ponte, *La revolucion de Caracas*, 29.
9 *Conjuracion de 1808*, I, 41-112, 351-77.
10 Ponte, *La revolucion de Caracas*, 48-50.
11 Parra-Perez, *Historia de la Primera Republica*, I, 333.

12 Jose Francisco Heredia, *Memorias del regente Heredia* (Caracas, 1986), 64; Parra-Perez, *Historia de la Primera Republica*, I, 337-42.
13 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 195-7.
14 *Gaceta de Caracas*, 7, 14 Nisan, 5, 20 Mayıs 1809.
15 *Textos oficiales de la Primera Republica de Venezuela*, 2 cilt (BANH, 1-2, Caracas, 1959), I, 99-103.
16 Intendant Vicente Basadre, 4 Temmuz 1810 tarihli haber, *Causas de infidencia*, 2 cilt (BANH, 31-2, Caracas, 1960), I, 128.
17 Miranda, "nuestras Americas"a yönelik sirküler, 24 Mart 1810, *Archivo del General Miranda*, XXIII, 367-8.
18 Lopez Mendez'den Venezuela dışişleri bakanına, Londra, 3 Ekim 1810, aktaran Maria Teresa Berruezo Leon, *La lucha de Hispanoamerica por su independencia en Inglaterra*, 1800-1830 (Madrid, 1989), 91-2.
19 Amunategui, *Vida de don Andres Bello*, 93, 95-6.
20 O'Leary, *Narracion*, I, 77.
21 Bolivar'ın Londra'da yaptıkları için bkz. Racine, *Francisco de Miranda*, 200-6 ve Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 226-46.
22 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 57-8.
23 Caraccas Notları, 5 Ağustos 1810, National Archives, PRO, Londra, FO 72/106.
24 Apsley House konuşmaları için bkz. Cristobal L. Mendoza, *Las primeras misiones diplomaticas de Venezuela*, 2 cilt (Caracas, 1962), I, 240-8, 260-9; D. A. G. Waddell, *Gran Bretana y la Independencia de Venezuela y Colombia* (Caracas, 1983), 63-72.
25 Caracas Notları, 5 Ağustos 1810, National Archives, PRO, FO 72/106.
26 21 Temmuz 1810, National Archives, PRO, FO 72/106.
27 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 88.
28 Racine, *Francisco de Miranda*, 212-13, 219.
29 Simon Bolivar, *Proclamas y Discursos del Libertador*, haz. Vicente Lecuna (Caracas, 1939), 3.
30 Acta de la Independencia, *La Constitucion Federal de Venezuela de 1811* içinde (BANH, 6, Caracas, 1959), 89-96.
31 Rostico'dan Bello'ya, 31 Ağustos 1811, Amunategui, *Vida de don Andres Bello*, 111; Parra-Perez, *Historia de la Primera Republica*, II, 80-2.
32 *Constitucion Federal*, 151-211; Parra-Perez, *Historia de la Primera Republica*, II, 113-20, 131.
33 *Textos oficiales de la Primera Republica*, II, 95; Parra-Preez, *Historia de la Primera Republica*, II, 113-20.
34 *Textos oficiales de la primera Republica*, II, 36, 38.
35 1811 Anayasası, II, ii, 26, IX, 203, *Constitucion Federal* içinde, 159-60, 205.
36 26 Haziran 1811 Kararnamesi, *Textos oficiales de la Primera Republica*, II, 42-3.
37 Narciso Coll y Prat, *Memoriales sobre la independencia de Venezuela* (BANH, 23, Caracas, 1959), 59-60, 63-7.
38 Dünya Milletlerine Manifesto, 30 Eylül 1813, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 26.
39 Bolivar'dan New Granada Kongresi'ne, Cartagena, 27 Kasım 1812, O'Leary, *Memorias*, XIII, 57-60.
40 Jose de Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, 2 cilt (BANH, 29-30, Caracas, 1960), I, 299.
41 Miranda'dan Savaş Bakanı Sata'ya, 24 Temmuz, 13 Ağustos 1811, *Selected Writings of Bolivar*, derleyen Vicente Lecuna, haz. Harold A. Bierck Jr., 2 cilt (2. baskı, New York, 1951), I, 6-10.

42 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 96, 98-9. Bkz. 1. Bölüm.
43 Humboldt, *Personal Narrative*, çev. Williams, IV, 12-17.
44 Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, I, 298.
45 Vicente Lecuna, *Cronica razonada de las guerras de Bolivar*, 3 cilt (New York, 1950), I, xix-xxi.
46 Bolivar'dan Miranda'ya, 12 Temmuz, 14 Temmuz 1812, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 11-13.
47 Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, I, 307, 316, 321-2.
48 Racine, *Francisco de Miranda*, 238.
49 Carlos Pi Sunyer, *Patriotas Americanos en Londres* (Caracas, 1978), 89-95; Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 271-3.
50 O'Leary, *Narracion*, I, 113-4, Wilson'dan O'Leary'ye giden mektup dahil, Londra, 14 Temmuz 1832.
51 O'Leary, *Narracion*, I, 118; Bolivar, Dünya Milletlerine Manifesto, Carrera, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 29-30.
52 Miranda'nın şahsi katibi ve sırdaşı Pedro Gual, Lau Guaira'daki o uğursuz anda yanındaydı; yazdığına göre Miranda o sırada Kartagena'dan Başkan Torrices'in gönderdiği acil yardım çağrısını okuyor ve yardıma gitmeyi öneriyordu; Gual, Bogota, 15 Şubat 1843, Blanco ve Azpurua, haz., *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador* içinde, II, 760-1.
53 Cussen, *Bello and Bolivar*, 106-7.
54 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 289-95.
55 Bolivar'dan Iturbe'ye, Curaçao, 10, 19 Eylül 1812, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 13-6.

4. BÖLÜM ÖLÜMÜNE SAVAŞ
(Sayfa 81-112)

1 Hermes Tovar Pinzon, "La lenta ruptura con el pasado colonial (1810-1850)", *Historia economica de Colombia*, haz. Jose Antonio Ocampo (Bogota, 1987), 88.
2 Rebecca A. Earle, *Spain and the Independence of Colombia* 1810-1825 (Exeter, 2000), 23-4.
3 Simon Bolivar ve Vicente Tejera, Cartagena, 27 Kasım 1812, O'Leary, *Memorias*, XIII, 57-60.
4 Bolivar, *Memoria dirigida a los ciudadanos de la Nueva Granada por un caraqueno*, Cartagena, 15 aralık 1812, *Escritos*, IV, 116-27.
5 Mario Laserna, Bolivar: *Un euro-americano frente a la ilustracion*, 90-2.
6 Anthony McFarlane, "Identity, Enlightenment and Political Dissent in Late Colonial Spanish America", *Transactions of the Royal Historical Society*, altıncı seri, 8 (1998), 309-35.
7 Magdalena kıyısında Tenerife halkına hitaben yapılan konuşma, 24 Aralık 1812, *Escritos*, IV, 127-30; Manuel Perez vila, *Simon Bolivar, Doctrina del Libertador* (2. baskı, Caracas, 1979), 17-19.
8 O'Leary, *Narracion*, I, 133-9.
9 Bolivar'dan Cartagena ordusuna ve Birliğe, 10 Mart 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 151-2.
10 O'Leary, *Narracion*, I, 154-5.
11 Jose Francisco Heredia, *Memorias del regente Heredia* (BANH, 186, Caracas, 1986), 67.
12 Muhteşem Sefer için bkz. Lecuna, *Cronica razonada*, I, 1-73.
13 Pedro de Urquinaona y Pardo, *Memorias* de Urquinaona (Madrid, 1917), 254; Heredia, *Memorias*, 97, 145; Bolivar'dan Birlik Başkanı'na, Cucuta, 6 Nisan 1813, O'Leary, *Memorias*,

XIII, 172; Boliar, Dünya Milletlerine Manifesto, Valencia, 20 Eylül 1813, Carrare Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 25-35; Gabriel E. Munoz, *Monteverde: cuatro anos de historia patria 1812-1816*, 2 cilt (BANH, 42-3, Caracas, 1987), I, 429.

14 Bolivar, "Aprobacion con reservas", Cucuta, 20 Mart 1813, *Escritos*, IV, 166-73.

15 O'Leary, *Narracion*, I, 156.

16 İlam, Merida, 8 Haziran 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 246-7; ayrıca bkz. *Narracion*, I, 158.

17 Ölümüne Savaş Kararnamesi, Trujillo, 15 Haziran 1813, *Escritos*, IV, 305-7.

18 Manifiesto de Carupano, 7 Eylül 1814, *Escritos*, VI, 390-5.

19 Bolivar'dan Birlik Başkanı'na, Merida, 31 Mayıs 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 238.

20 Bolivar'dan Trujillo Valisi'ne, 22 Haziran 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 278.

21 Bolivar, Kararname, Trujillo, 22 Haziran 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 270.

22 O'Lear, *Narracion*, I, 172.

23 *Gaceta de Caracas*, No. 1, 26 Ağustos 1813, 4, Bolivar'ın, kızların çektiği bir savaş arabasına bindiğinden bahseden Ducoudray-Holstein'ın yaydığı sansasyonel hikâyeden daha güvenilir bir anlatı burada bulunabilir.

24 H. L. V. Ducoudray-Holstein, Memoirs *of Simon Bolivar, President, Liberator of the Republic of Colombia*, 2 cilt (Londra, 1830), I, 151, 156-7.

25 Bolivar, Kurtuluş Ordusu Generalinin Kararnamesi, Caracas, 8 Ağustos 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 332-3.

26 Caracciolo Parra-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, 5 cilt (Madrid, 1954-7), I, 134-8.

27 A.g.y., I, 245.

28 Bolivar'dan Marino'ya, Valencia, 16 Aralık 1813, *Cartas del Libertador*, I, 88.

29 Heredia, *Memorias*, 159.

30 Decoudray-Holstein, *Memoirs of Simon Bolivar*, I, 156-7.

31 Bolivar'dan Richard Wellesley'e, 14 Ocak 1814, *Escritos*, VI, 63.

32 San Jacinto manastırındaki toplantıda yapılan konuşma, Caracas, 2 Ocak 1814, *Escritos*, VI, 8-9.

33 Parra-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, I, 325-6.

34 Bolivar'dan Coll y Prat'a, Caracas, 10 Ağustos 1813, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 70-1; Alberto Gutierrez, *La Iglesia que entendio el Libertador Simon Bolivar* (Bogota, 1981), 70-4.

35 Bolivar'dan Caracas belediyesine, 18 Ekip 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 397.

36 Heredia, *Memorias*, 66.

37 Heredia, *Memorias*, 97, Urquinaona, *Memorias*, 86, 114, 254.

38 Bolivar'dan Curaçao valisine, 2 Ekim, 9 Ekim 1813, *Escritos*, V, 12-14, 113, 204.

39 Richard Vowell, *Campaigns and Cruises in Venezuela and New Granada and in the Pacific Ocean from 1817 to 1830*, 3 cilt (Londra, 1831), I, 76.

40 Bolivar'dan Yeni Grenada kongresi başkanına, Caracas, 14 Ağustos 1813, *Escritos*, V, 29.

41 Bolivar'dan Valencia valisine, 9 Eylül 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 357; Bolivar'dan Santander'e, Pamplona, 1 Kasım 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 186-7.

42 Bolivar'dan Yeni Grenada kongresine, 4 Eylül 1813, O'Leary, *Memorias*, XIII, 355.

43 Bolivar'dan Curaçao valisine, 2 Ekim, 9 Ekim 1813, *Escritos*, V, 204-5.

44 Bolivar'dan Coll y Prat'a, 8 Şubat 1814, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 75-6.

45 O'Leary, *Narracion*, I, 201-2.

46 Aktaran German Carrera Damas, "Segundo Republica venezolana", *Tres temas de historia* (2. baskı, Caracas, 1978), 141-3.

47 "Reflexiones sobre el estado actual de los Llanos", 6 Aralık 1813, aktaran German Carrera Damas, Boves, *Aspectos socio-economicos de su accion historica* (2. baskı, Caracas, 1968), 158.
48 O'Leary, *Narracion*, I, 195-7, 225-36; O'Leary, "*Detached Recollections*", 34-6.
49 Carrera Damas, *Boves*, 170-88.
50 "Memorial presentado al Rey en Madrid por el Pbro. Doctor don Jose Ambrosio Llamozas, Vicario General del Ejercito de Barlovento, en las provincias de Venezuela", *BOLANH*, 18, 71 (1935), 168.
51 A.g.y., 169.
52 Heredia, *Memorias*, 41-51, 239.
53 Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, II, 256.
54 Bolivar'dan Editör'e, *Royal Gazette*, Kingston, Jamaika, 28 Eylül 1815, Perez Vila, *Doctrina del Libertador* içinde, 75-9; Heredia, *Memorias*, 172.
55 Austria, *Bolquejo de la historia militar de Venezuela*, II, 222, 226.
56 O'Leary, *Narracion*, I, 212-13.
57 O'Leary, *Narracion*, I, 230-1.
58 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 308-12.
59 A.g.y., 311.
60 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 356-7.
61 Bolivar, Manifiesto de Carupano, 7 Eylül 1814, *Escritos*, VI, 390-5.
62 Bolivar'dan Urdaneta tümenine, Pamplona, 12 Kasım 1814, *Obras completas*, III, 614.
63 Camilo Torres, Bolivar, *Escritos* içinde, X, 458.
64 Bolivar'dan Juan Jurado'ya, 8 Aralık 1814; Pey ve Duquesne'den Bogota yurttaşlarına, 16 Aralık 1814, O'Leary, *Memorias*, XII, 558; Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 185.
65 Bolivar, Yeni Grenada Birleşik Eyaletleri hükümetinin göreve başlarken yaptığı konuşma, 23 Ocak 1815, Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, 46-50.
66 Bolivar, La Popa Kararnamesi, 8 Mayıs 1815, O'Leary, *Memorias*, XV, 14-15.
67 Bolivar, Jamaika Mektubu, 6 Eylül 1815, *Escritos*, VIII, 222-48.

5. BÖLÜM DEVRİMİN MİHENK TAŞI (Sayfa 113-146)

1 Bütün bağımsızlık savaşı için toplam rakam 41.000 civarındaydı ki geniş bir alana yayılmış bir imparatorluk ordusu için küçük bir rakamdı bu; bkz. Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 30-1, 70-1.
2 Margaret L. Woodward, "The Spanish Army and the Loss of America, 1810-1824", *HAHR*, 48 (1968), 586-607.
3 O'Leary, *Narracion*, I, 297-8; Stephen K. Stoan, *Pablo Morillo and Venezuela, 1815-1820* (Columbus, Ohio, 1974), 83-4, 163.
4 Bolivar'dan Richard Wellesley'e, Kingston, 27 Mayıs 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 46.
5 Bolivar, *Escritos*, VIII, 222-48; Jamaika Mektubu ilk olarak *Jamaica Quarterly Journal and Literary Gazette*'de çıkmış, 1818 Temmuzu'nda İngilizce yayınlanmıştı, İspanyolca versiyonu 1833'te Caracas'ta basıldı.
6 Mark A. Burkholder ve D. S. Chandler, *From Impotence to Authority: The Spanish Crown and the American Audiencias, 1687-1808*, 10-11, 74-5, 104-6.
7 O'Leary, "*Detached Recollections*", 38.
8 Bolivar'dan Editör'e, *Royal Gazette*, 28 Eylül 1815, *Selected Writings*, I, 125.
9 Editör'e, *Royal Gazette*, 15 Ağustos 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 54-60.
10 El Americano, 28 Eylül 1815'ten sonra, Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, 75-9.

11 R. A. Humphreys, "British Merchants and South American Independence", *Tradition and Revolt in Latin America* (Londra, 1969), 117-20.
12 Bolivar'dan Maxwell Hyslop'a, 19 Mayıs 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 45-6.
13 Bolivar'dan Maxwell Hyslop'a, 30 Ekim, 8 Kasım 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 66-7.
14 Bolivar'dan Maxwell Hyslop'a, 3 Aralık 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 67-8.
15 *Royal Gazette*, Kingston, 16, 23 Aralık 1815, O'Leary, *Memorias*, XV, 28-33; *Narracion*, I, 333.
16 Paul Verna, *Petion y Bolivar* (Caracas, 1969), 157-61; Lecuna, *Cronica razonada*, I, 418.
17 John Lynch, *Caudillos in Spanish America* 1800-1850 (Oxford, 1992), 4-6, 35-6.
18 O'Leary, *Narracion*, I, 350.
19 Francisco Rivas Vicuna, *Las guerras de Bolivar*, 7 cilt (Bogota, 1934-8, Santiago, 1940), II, 85-95.
20 Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, II, 454-6.
21 A.g.y., II, 388.
22 A.g.y., II, 385.
23 "Acta de Reconocimiento de Bolivar como Jefe Supremo", 6 Mayıs 1816, *Escritos*, IX, 123-6.
24 Bolivar, Ocumare, 6 Temmuz 1816, O'Leary, *Memorias*, XV, 84; *Escritos*, IX, 188, 352.
25 Bolivar'dan Fernandez Madrid'e, Bogota, 6 Mart 1830, Carrera Dmas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 611-13. Soublette ihtiyatla "aşk" faktörüne gönderme yapar, ama bu gönderme Lecuna'yı öfkelendirir: O'Leary, *Narracion*, I, 469; Lecuna, *Cronica razonada*, I, 469, II, 17.
26 O'Leary, *Narracion*, I, 371-2.
27 A.g.y., I, 385.
28 Bolivar'dan Piar'a, 10 Ocak 1817, *Escritos*, X, 46.
29 Bolivar'dan Petion'a, *India Libre*'den, Jacmel, 4 Eylül 1816, *Escritos*, IX, 341-2, 344-5.
30 Bolivar'dan Paez'e, Angostura, 15 Eylül 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 295-7.
31 Bolivar'dan Paez'e, 4 Ekim, 4 Kasım 1817, a.g.y., XV, 324-6, 445-7.
32 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 328.
33 Buenaventura de Carrocera, *Mision de los Capuchinos en Guayana*, 3 cilt (BANH, Caracas, 1979), III, 13-14, 318-23; O'Leary, *Narracion*, I, 390-1.
34 Blanco y Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador*, V, 646-7.
35 Bkz. Tomas Cipriano de Mosquera'nun şuradaki izahı: *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar, Libertador de Colombia, Peru y Bolivia* (Bogota, 1954), 221-2. Şunu da ekler: "Yıllar sonra Kurtarıcı'nın azami ciddiyetle Caroni katliamını kınadığını şahsen duydum."
36 Bolivar'dan Narino'ya, Barinas, 21 Nisan 1821, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 187.
37 Venezuela Halklarına Manifesto, 5 Ağustos 1817, *Escritos*, X, 338; Bolivar'dan O'Leary'ye, Guayaquil, 13 Eylül 1829, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 588-94.
38 Parra-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, II, 368.
39 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 336.
40 Piar'dan Bolivar'a, San Felipe, 31 Ocak 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 150-5.
41 Bolivar'dan Piar'a, 19 Haziran 1817, *Escritos*, X, 264.
42 Morillo'dan Savaş Bakanı'na, 8 Mayıs 1817, Antonio Rodriguez Villa, *El teniente general don Pablo Morillo, primer conde de Cartagena, marques de La Puerta*, 4 cilt (Madrid, 1908-10), III, 379-85.
43 Bolivar'dan Briceno Mendez'e, 19 Haziran 1817, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 113-14.

44 Venezuela Halkalarına Manifesto, 5 Ağustos 1817, *Escritos*, X, 335-40.
45 Bolivar'dan Cedeno'ya, 24 Eylül 1817, *Escritos*, XI, 91. x
46 Bolivar, Venezuela Halklarına Manifesto, 5 Ağustos 1817, a.g.y., X, 337.
47 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 116-17.
48 Bolivar, Venezuela Halklarına Manifesto, 5 Ağustos 1817, *Escritos*, X, 339.
49 Kararname, 17 Ekim 1817, *Escritos*, XI, 253-4.
50 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 58-9.
51 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 353.
52 O'Leary, *Narracion*, I, 223.
53 Bolivar, Villa del Norte, 23 Mayıs 1816, *Obras completas*, III, 634-5; Carupano, 2 Haziran 1816, *Decretos del Libertador*, haz. Vicente Lecuna, 3 cilt (Caracas, 1961), I, 55-6.
54 Austria, *Bosquejo de la historia militar de Venezuela*, II, 448.
55 Kararname, 24 Eylül 1817, *Escritos*, XI, 94-5.
56 Yönetmelik, 7 Haziran 1817, Kararname, 23 Eylül 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 449-50; Rivas Vicuna, *Las guerras de Bolivar*, III, 63-4.
57 Bolivar'dan Bermudez'e, 7 Kasım 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 449-50; Rivas Vicuna, *Las guerras de Bolivar*, II, 63-4.
58 Clement Thibaud, *Republicas en armas: Los ejercitos bolivarianos en la Guerra de Independencia* (Colombia-Venezuela, 1810-1821), (Bogota, 2003), 44, 282-7.
59 Kararname, 30 Ekim 1817, *Escritos*, XI, 318-20.
60 Bolivar'dan Marino'ya, 17 Eylül 1817, *Escritos*, XI, 27; Bolivar'dan Marino'ya, 11 Kasım 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 454-5.
61 Bolivar'dan Zaraza'ya, 3 Ekim 1817, Monagas'a, 30 Ekim 1817, *Escritos*, XI, 157-8, 160.
62 Parra-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, II, 497-8.
63 Kararname, 17 Temmuz 1817, Simon Bolivar, *Proclamas y Discursos del Libertador*, 157-8.
64 Jose Antonio Paez, *Autobiografia del General Jose Antonio Paez*, 2 cilt (Caracas, 1973), I, 86-7.
65 O'Leary, *Narracion*, I, 397.
66 Paez, *Autobiografia*, I, 124.
67 O'Leary, *Narracion*, I, 451-2; Lecuna, *Cronica razonada*, II, 122-30.
68 Aktaran R. B. Cunninghame Graham, *Jose Antonio Paez* (Londra, 1929), 108-9, 114-5, 134; O'Leary, *Narracion*, I, 451.
69 Diaz, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas*, 324.
70 Paez, *Autobiografia*, I, 128.
71 Richard Vowell, *Campaigns and Cruises in Venezuela and New Granada*, I, 65-8. British Library kataloğunda Vawell yazılmış. Yeni subay kuşağının nüfuzlu bir parçası olarak deneyimli paralı askerler konusunda bkz. Thibaud, *Republicas en armas*, 411-25.
72 Bolivar'dan Morillo'ya, 13 Şubat 1818, O'Leary, *Memorias*, XV, 571.
73 Bolivar'dan Paez'e, Calabozo, 24 Şubat, 28 Şubat 1818, O'Leary, *Memorias*, XV, 600, 601.
74 O'Leary,"*Detached Recollections*", 39-40.
75 Paez, Autobiografia, I, 153-4; O'Leary, *Narracion*, I, 489-91, "*Detached Recollections*", 19-20; Bolivar'dan Paez'e, Angostura, 25 Haziran 1818, O'Leary, *Memorias*, XVI, 58.
76 O'Leary, *Narracion*, I, 461.
77 Devlet meclisine söylev, Angostura, 1 Ekim 1818, O'Leary, *Memorias*, XVI, 103.
78 Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 412-14.
79 Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, IV, 626-9; Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 70, 86.
80 Bolivar, Angostura Kararnamesi, 20 Kasım 1818, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 68-71.

6. BÖLÜM YENİ STRATEJİ, YENİ CEPHE (Sayfa 147-176)

1 O'Leary, *Narracion*, I, 496.
2 *Correo del Orinoco*, 20 Şubat 1819.
3 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, Simon Bolivar, *Obras completas*, III, 674-97; ilk baskısı kısaltılmış olarak *Correo del Orinoco*'da yapıldı, 20, 27 Şubat, 6, 13 Mart 1819; İngilizce versiyonu aynı süreçte Angostura'da yayınlandı ve İspanyolcası da Bolivar tarafından gözden geçirildikten sonra 1820 Nisanı'nda Bogota'da basıldı. Bkz. Pedro Grases, *El Libertador y la Constitucion de Angostura de 1819* (Caracas, 1970).
4 Angostura Nutku, *Obras completas*, III, 679.
5 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 241.
6 H. C. Wilson'la sözleşme, 1 Temmuz 1817, G. Hippisley'le sözleşme, 15 Ekim 1817, O'Leary, *Memorias*, XV, 270-3, 345-7. Askerlere ek olarak 1000 kadar denizci de sağlandı.
7 Eric Lambert, "Los legionarios britanicos", Bello y Londres, *Segundo Congreso del Bicentenario*, 2 cilt (Caracas, 1980-81), I, 355-76; ayrıca bkz. aynı yazara ait *Voluntarios britanicos e irlandeses en la gesta bolivariana*, 3 cilt (Caracas, 1983-93). Yabancı serüvencilerin anlatısal olduğu kadar kavramsal bir değerlendirmesi için bkz. Matthew Brown, "Esclavitud, castas y extranjeros en las guerras de la Independencia de Colombia", *Historia y Sociedad*, 10 (2004), 109-25.
8 D. A. G. Waddell, "British Neutrality and Spanish-American Independence: The Problem of Foreign Enlistment", *JLAS*, 19, 1 (1987), 1-18.
9 Proclama de Morillo a los Jefes ingleses, Achaguas, 26 Mart 1819, Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, IV, 108-9, aktarıldığı gibidir.
10 Venezuela hizmetindeki bir İngiliz Subay, Margarita, 1 Temmuz 1819, *Correo del Orinoco*, 27 Kasım 1819.
11 John P. Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, 2 cilt (Londra, 1827), I, 31.
12 Charles Stuart Cochrane, *Journal of a Residence and Travels in Colombia, during the years 1823 and 1824*, 2 cilt (Londra, 1825), I, 496.
13 Carlos Pi Sunyer, *Patriotas americanos en Londres*, 242.
14 Barreiro'dan Samano'ya, 13, 23 Mart 1819, Alberto Lee Lopez, haz., *Los Ejercitos del Rey*, 2 cilt (Bogota, 1989), II, 7-8, 29-32; Santander'den Bolivar'a, 29 Nisan, 5 Mayıs 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 83-9.
15 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 695-6.
16 Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 133, gene aynı yazara ait "Popular Participation in the Wars of Independence in New Granada", Anthony McFarlane ve Eduardo Posada-Carbo, haz., *Independence and Revolution in Spanish America: Perspectives and Problems* (ILAS, Londra, 1999), 87-101.
17 Bolivar'dan Paez'e, Angostura, 19 Ağustos 1818, O'Leary, *Memorias*, XVI, 86; Granadinos'a, 15 Ağustos 1818, a.g.y., XVI, 84.
18 O'Leary, *Narracion*, I, 543.
19 O'Leary, "*Detached Recollections*", 40. Llanos'taki bu olaya dair bir tarih vermez.
20 Bolivar'dan Santander'e, Canafistola, 20 Mayıs 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 92; Morillo'dan Savaş Bakanı'na, Calabozo, 12 Mayıs 1819, Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, II, 401, IV, 25-32.
21 O'Leary, "*Detached Recollections*", 20-1, 54-5; *Narracion*, I, 546-51.
22 Bolivar'dan Paez'e, Arauca, 4 ve 5 Haziran 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 391-6; Paez'den Bolivar'a 24 Mayıs, 15, 28 Haziran, 21 Temmuz 1819, a.g.y., II, 28-35.

23 O'Leary, *Narracion*, I, 555.
24 Bolivar'dan Başkan Yardımcısı Paya'ya, 30 Haziran 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 406.
25 Vowell, *Campaigns and Cruises in Venezuela and New Granada*, I, 163.
26 Bolivar'dan Zea'ya, Bolivar'dan Paez'e, 30 Haziran 1819, Yeni Grenada'da yaşayanlara, Paya, 30 Haziran 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 404-7.
27 Francisco de Paula Santander, *Escritos* autobiograficos 1820-1840, haz. Guillermo Hernandez de Alba (Bogota, 1988), 7.
28 O'Leary, *Narracion*, I, 572.
29 Lambert, *Voluntarios britanicos e irlandeses en la gesta bolivariana*, I, 32.
30 O'Leary, *Narracion*, I, 576-9; Soublette, *Boletin del Ejercito Libertador*, 8 Ağustos 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 429-30.
31 Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 136-7.
32 *Boletin del Ejercito Libertador*, 11 Ağustos 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 431.
33 Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, IV, 70-1.
34 Bolivar'dan Santander'e, 8 Kasım 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 576.
35 Bolivar, Kararname, Santa Fe, 26 Ağustos 1819, O'Leary, *Memorias*, IX, 255.
36 O'Leary, *Narracion*, II, 8.
37 O'Leary, "*Detached Recollections*", 12.
38 Santander'den Bolivar'a, 17 Ekim 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 156.
39 O'Leary, *Narracion*, I, 584-8; Santander'den Bolivar'a, 17 Ekim 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 154-8.
40 Bolivar'dan Santander'e, Pamplona, 26 Ekim 1819, *Cartas Santander-Bolivar*, I, 176-8; Zea'dan Bolivar'a, St. Thomas, 30 Mart 1820, O'Leary, *Memorias*, IX, 255.
41 Santander, *Escritos* autobiograficos, 15.
42 O'Leary, *Narracion*, I, 552-5.
43 Bolivar'dan Santander'e, 30 Mayıs, 22 Temmuz 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 167-9, 244.
44 *Correo del Orinoco*, 11 Aralık 1819.
45 Bolivar'dan Kongre'ye, Angostura, 14 Aralık 1819, O'Leary, *Memorias*, XVI, 565, XXVIII, 18.
46 Santander'den Bolivar'a, 15 Şubat 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 10-15.
47 O'Leary, *Narracion*, II, 32-6.
48 Bolivar'dan Santander'e, 1 Haziran 1820, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 170.
49 Bolivar'dan Santander'e, 19 Haziran, 1 Ağustos 1820, Santander'den Bolivar'a, 13 Ağustos 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 188, 259, 270-1.
50 Bkz. 7. Bölüm.
51 O'Leary, "*Detached Recollections*", 12.
52 Morillo'dan Savaş Bakanı'na, 30 Eylül 1819, Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, IV, 70.
53 Bolivar'dan Gabriel de Torres'e, Turbaco, 29 Ağustos 1820, O'Leary, *Narracion*, II, 44; Bolivar'dan Soublette'ye, Rosario, 19 Haziran 1820, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 162.
54 Lecuna, *Cronica razonada*, II, 463-6; O'Leary, *Narracion*, II, 58.
55 Bolivar'dan Morillo'ya, 30 Kasım 1820, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 177; Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 121-2.
56 Relacion de la entrevista de Santa Ana, Rodriguez Villa, *Pablo Morillo*, IV, 320-3.
57 O'Leary, *Narracion*, I, 4.
58 Bolivar'dan Santander'e, 29 Kasım 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 71-4.
59 Resumen sucinto de la vida del General Sucre, 1825, *Archivo de Sucre* (Caracas, 1973), I, xli.
60 Sucre'den Bolivar'a, 17 Ekim 1817, a.g.y., I, 12.

61 O'Leary, *Narracion*, II, 68.
62 Briceno Mendez'den Sucre'ye, Bogota, 21 Ocak 1821, Bolivar, Instrucciones, 21 Ocak 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 30-5.
63 O'Leary, *Narracion*, II, 68-9.
64 Bolivar'dan La Torre'ye, 19 Şubat 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 77-80.
65 Kararname, 17 Nisan 1821, Simon Bolivar, *Proclamas y Discursos del Libertador*, 256-7.
66 Bolivar'dan Santander'e, Valencia, 25 Haziran 1821, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 115-17.
67 Bolivor'dan Gual'a, Guanare, 24 Mayıs 1821, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 207.
68 O'Leary, *Narracion*, II, 81-3; ayrıca bkz. Briceno Mendez, Caracas, 30 Haziran, 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 350-5; Lecuna, *Cronica Reservada*, III, 39-56.
69 *Carabobo 24 June 1821: Some Accounts Written in English*, haz. Eric Lambert (Caracas, 1974), 25.
70 La Torre, Puerto Cabello, 6 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 368.
71 Lambert, "Los legionarios britanicos", 369.
72 O'Leary, *Narracion*, II, 94; başka yerlerde O'Leary tam rakamı bilmediğini, ama yüzden aşağı olmadıklarını söyler, "*Detached Recollections*", 51.
73 Bolivar'dan Santander'e, 10 Temmuz 1821, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 119-20.
74 Toprak politikaları için bkz. 7. Bölüm.
75 Bolivar'dan başkan yardımcısına, Valencia, 16 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 390-1.

7. BÖLÜM BOLİVAR'A GÖRE TOPLUM (Sayfa 177-205)

1 Bolivar'dan Narino'ya, 21 Nisan 1821, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 187.
2 Bolivar'dan Santander'e, San Carlos, 13 Haziran 1821, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 113-14.
3 O'Leary, *Narracion*, II, 99-104.
4 Bolivar'dan Azuola'ya, 9 Mart 1821, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 184-5
5 Bolivar'dan Gual'a, Maracaibo, 16 Eylül 1821, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 219-20.
6 Bolivar'dan Kolombiya kongresi başkanına, 1 Ekim, kongreyde konuşma, 3 Ekim 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 540-3.
7 Cochrane, *Journal of a Residence and Travels in Colombia*, II, 42; John Miller, haz., *Memoirs of General Miller in the Service of the Republic of Peru*, 2 cilt (2. baskı, Londra, 1829), II, 285.
8 Bazı kaynaklar daha alt rütbeli bir savaş sonrası şahsa işaret eder. Bkz. john V. Lombardi, People and Places in Colonial Venezuela, 132; Miguel Izard, *Series estadisticas para la historia de Venezuela* (Merida, 1970), 9; ayrıca aynı yazara ait *El Miedo a la Revolucion: La lucha por la libertad en Venezuela* (1777-1830), 45-7.
9 O'Leary, "*Detached Recollections*," 37-8
10 Sutherland'dan Bidwell'e, Maracaibo, 28 Temmuz 1827, National Archives, PRO, FO 18/41.
11 Ker Porer, 15 Ocak 1832, *Sir Robert Ker porter's Caracas Diary*, 1825-1842, haz. Walter Dupouy, (Caracas, 1966), 597.
12 Andres Level de Goda, "Antapodosis", *BOLANH*, 16 (1933), 631.
13 J. A. Polanco Paez'den Paez'e??, 8 Ocak 1826, AGN, Intendencia de Venezuela, cilt cclxxxvi.
14 Paez, *Autobiografia*, I, 464.

15 Ker Porter, 21 Mart, 5 Nisan 1827, 16 Aralık 1830, *Caracas Diary*, 229, 233, 517.
16 Reglamento para Hacendados y criadores del Llano, 25 Ağustos 1828, Universidad Central de Venezuela, *Materales para el estudio de la cuestion agraria en Venezuela (1800-1830)*, cilt I (Caracas, 1964), 511-16.
17 *Decretos del Libertador*, I, 55-6; John V. Lombardi, *The Decline and Abolition of Negro Slavery in Venezuela*, 1820-1854 (Westport, 1971), 41-6. Bolivar'ın köleler adına diğer girişimleri için bkz. 5. Bölüm.
18 Bolivar'dan Santander'e, 10 Mayıs, 30 Mayıs 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 137, 167-8.
19 *Correo del Orinoco*, 5 Şubat 1820.
20 Santander'den Bolivar'a, 2 Nisan 1820, Bolivar'dan Santander'e, 18 Nisan 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 64, 85-6.
21 Harold H. Bierck, "The Struggle for Abolition in Gran Colombia", *HAHR*, 33 (1953), 365-86; Lombardi, *Decline and Abolition of Negro Slavery in Venezuela*, 48-50.
22 O'Leary, *Narracion*, II, 102-3.
23 *Decretos del Libertador*, II, 345-52; Sutherland'dan Bidwell'e, 18 Aralık 1827, National Archives, PRO, FO 18/46.
24 Bolivya kongresine mesaj, 25 Mayıs 1826, *Obras completas*, III, 768-9.
25 Bolivar'dan Santander'e, Zumbique, 29 Aralık 1821, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 178.
26 Juan Paz del Castillo, *Memoria sobre el estado politico y militar del Ecuador*, Quito, 6 Eylül 1825, O'Leary, *Memorias*, XXIII, 309.
27 20 Mayıs 1820 ve 12 Şubat 1821 kararnameleri, *Decretos del Libertador*, I, 194-7, 227-30.
28 *Actas del Congreso de Cucuta 1821*, Biblioteca de la Presidencia de la Republica, 3 cilt (Bogota, 1989), III, 201-3.
29 Timothy E. Anna, *The Fall of the Royal Government in Peru* (Lincoln, Nebraska, 1979), 62-3.
30 8 Nisan, 4 Temmuz 1825 kararnameleri, *Decretos del Libertador*, I, 295-6, 410-11.
31 4 Temmuz 1825 kararnamesi, *Decretos del Libertador*, I, 407-8.
32 15 Ekim 1828 kararnamesi, *Decretos del Libertador*, III, 171-8.
33 Bolivar'dan Santander'e, 28 Haziran 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 1.
34 3 Eylül, 10 Ekim 1817 kararnameleri, *Escritos*, XI, 75-7, 219-21; *Materiales para el estudio de la cuestion agraria*, I, 201-2, 204-5; Bolivar'dan Zaraza'ya, 11 Ekim 1817, *Escritos*, XI, 227.
35 Angostura Nutku, *Obras completas*, III, 694.
36 Bolivar'dan Toprak Komisyonu'na, 3 Aralık 1817, *Materiales para el estudio de la cuestion agraria*, I, 211; Parra-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, III, 225.
37 Soublette'den Maliye Bakanı'na, 5 Ekim 1821, *Materiales para el estudio de la cuestion agraria*, I, 311.
38 Briceno Medez'den Gual'e, 17 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 393-5. Ayrıca bkz. Francisco Miguel Lopez, *Contribucion al estudio de la ley de haberes militares y sus repercusiones* (Caracas, 1987), 16-36.
39 Bolivar'dan Santander'e, 30 Mayıs 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 168; Bolivar'dan Gual'e, 24 mayıs 1821, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 207.
40 Briceno Mendez'den Gual'e, 20 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 399.
41 Kararname, 18 Ocak 1821, *Decretos del Libertador*, I, 222-3.
42 Paez'den Santander'e, Şubat-Mart 1825, *Materiales para el estudio de la cuestion agraria*, I, 421-2; David Bushnell, *The Santander Regime in Gran Colombia* (Newark, Delaware, 1954), 281; Izard, *La lucha por la libertad en Venezuela*, 158-63.
43 Antonio M. Briceno'dan Senato'ya, Bogota, 30 Mart 1825, Bushnell, *Santander Regime* içinde, 279.

44 Briceno Mendez'den Gual'e, 17 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, XVIII, 39.
45 El Venezolano, Caracas, 2 Eylül 1822, *Materales para el estudio de la cuestion agraria*, I, 327.
46 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 112-13.
47 Savaşın iktisadi etkisi için bkz. Hermes Tovar Pinzon, "La lenta ruptura con el pasado colonial", 87-117; Anthony McFarlane, "Economia politica y politica economica en Colombia, 1819-1850", Antonio Annino, haz., *America Latina: Dallo Stato Coloniale allo Stato Nazione*, 2 cilt (Milan, 1987), I, 187-208; Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 92-104.
48 Miguel Izard, "Periodo de la Independencia y la Gran Colombia, 1810-1830", *Politica y Economia en Venezuela 1810-1976* (Fundacion John Boulton, Caracas, 1976), 1-31.
49 Tupper'den Canning'e, La Guaira, 21 Şubat 1824, *British Consular Reports on the Trade and Politics of Latin America 1824-1826*, haz. R. A. Humphreys (Londra, 1940), 275.
50 Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, I, 244-5.
51 Ricketts to Canning, 27 Aralık 1826, *British Consular Reports*, 101-206.
52 A.g.y., 195.
53 Kaptan Basil Hall, *Extracts from a Journal written on the coasts of Chili, Peru, and Mexico in the years 1820, 1821, 1822*, 2 cilt (3. baskı, Edinburgh, 1824), I, 268.
54 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 233-4.
55 Kararname, Lima, 12 Ocak 1824, *Decretos del Libertador*, I, 283; Watts'tan Canning'e, Cartagena, 9 Mayıs 1824, *British Consular Reports*, 258.
56 Cochrane, *Journal of a Residence and Travel in Colombia*, II, 44-5.
57 Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Columbia*, I, 74.
58 Hamilton'dan Planta'ya, 7 Mart 1825, National Archives, PRO, FO 18/13.
59 Kararname, Quito, 25 Haziran 1822, *Decretos del Libertador*, I, 260-1; Wood'dan Canning'e, 28 Şubat 1826, *British Consular Reports*, 226-7.
60 Tupper'dan Canning'e, La Guaira, 21 Şubat 1824, *British Consular Reports*, 275-7.
61 Kararname, Coro, 20 Aralık 1826, *Decretos del Libertador*, II, 68.
62 Kararnameler, Cuzco, 5 Temmuz 1825, *Decretos del Libertador*, I, 413-15.
63 Kararname, 23 Aralık 1828 tarihli, *Decretos del Libertador*, III, 270.
64 Revenga'dan Director General de Rentas'a, Jose Rafael Revenga, *La hacienda publica de Venezuela en 1828-1830* (Caracas, 1953), 218.
65 Anthony McFarlane, *Colombia before Independence: Economy, Society, and Politics under Bourbon Rule* (Cambridge, 1993), 347-52.
66 Frank Griffith Dawson, *The First Latin American Debt Crisis: The City of London and the 1822-25 Loan Bubble* (New Haven, 1990), 34-7, 56-9, 75-6, 249.
67 Tovar, "La lenta ruptura con el pasado colonial", 116.
68 Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, II, 4.
69 A.g.y., I, 34, 259-60.
70 Luis Ospina Vasquez, *Industria y proteccion en Colombia 1810-1930* (Medellin, 1955), 132-5.
71 Revenga, 5 Mayıs, 7 Ağustos 1829, *Hacienda publica de Venezuela*, 95-6, 203.
72 Bolivar'dan Santander'e, 28 Haziran, 10 Temmuz 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 1-4, 8-9.
73 Bolivar'dan Sucre'ye, 22 Ocak 1826, *Obras completas*, II, 296-7.
74 Bolivar'dan Santander'e, Potosi, 21 Ekim 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 86.
75 Bolivar'dan Paez'e, Bogota, 16 Ağustos 1828, *Obras completas*, II, 945.
76 Charles Milner Ricketts'ten Canning'e, Lima, 27 Aralık 1826, *British Consular Reports*, 145.

8. BÖLÜM ANDLARDA SAVAŞ VE AŞK (Sayfa 207-243)

1 Kolombiya halkına duyuru, 21 Temmuz 1821, O'Leary, *Memorias*, III, 457.
2 Bolivar'dan Santander'e, Tocuyo, 16 Ağustos 1821, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 132.
3 O'Leary, *Narracion*, II, 118.
4 Bkz. 6. Bölüm.
5 Guayaquil'deki İngiliz Konsolosluğu'nun ağzından, Pasto'da kralcıların direnişine dair tam anlamıyla geçerli olmasa da ilginç bir izah için bkz. "History of events in Pasto", Henry Wood'dan Canning'e, Popayan, 30 Haziran 1825, National Archives, PRO, FO 18/21.
6 Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 47-54.
7 O'Leary, *Narracion*, II, 122-3; Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, II, 44-5.
8 Bolivar'dan Santander'e, Popayan, 29 Ocak 1822, Santander'den Bolivar'a, 30 Ocak 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 194-8, 203-4.
9 Duyuru, 18 Şubat 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 187.
10 Salom, *Boletin del Ejercito Libertador*, 8 Nisan 1822, Bolivar'dan Albay Lara'ya, Cariaco, 15 Nisan 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 236-40, 251.
11 Bolivar'dan Popayan piskoposuna, 10 Haziran 1822, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 214.
12 Sucre, Documentos relativos a la campana del sur, Quito, 28 Mayıs 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 290-2.
13 Bolivar'dan Santander'e, Pasto, 9 Hazian 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 225-8.
14 *Escritos*, XXIII, 233-4. Belgenin bilinen ilk kopyasının tarihi 13 Ekim 1822, ilk yayınlanma tarihi 1833'tür; belgenin aslı hiç bulunamamıştır. Bkz. Pedro Grases, *Estudios Bolivarianos* (Obras, IV, Barcelona, 1981), 367-86, 666. Polanco Alcantara, *Simon Bolivar*, 649-54, bu olayı bir olasılık olarak sunar. Belgenin sahiciliğiyle ilgili şüpheci bir görüş için bkz. Gerhard Masur, *Simon Bolivar* (Albuquerque, 1948), 463 n. 45.
15 Bolivar'dan Olmedo'ya, Cali, 2 Ocak 1822, *Obras completas*, I, 612-13.
16 Kararname, 13 Temmuz 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 333-4, *Narracion*, II, 148-51, "*Detached Recollections*", 31-3.
17 Bkz. John Lynch, San Martin: Argentien Patriot, American Liberator (ILAS, Londra, 2001), 2-4.
18 Bolivar'dan San Martin'e, Trujillo, 23 Ağustos 1821, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 214.
19 Bolivar'dan San Martin'e, Quito, 17 Haziran 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 307; Bolivar'dan San Martin'e, 22 Haziran 1822, *Cartas del Libertador*, III, 50-2.
20 San Martin'den Bolivar'a, Lima, 13 Temmuz 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 335-6.
21 Bağımsızlık Savaşı'nın en tartışmalı ve belgesi kıt olaylarından biri olan Guayaquil görüşmesi için bkz. Vicente Lecuna, *La entrevista de Guayaquil*, 2 cilt (4. baskı, Caracas, 1962-3); ve Gerhard Masur, "The Conference of Guayaquil", *HAHR*, 31 (1951), 189-229, bu en inandırıcı yorumdur.
22 J. G. Perez'den Gual'e, Guayaquil, 29 Temmuz 1822, *Obras completas*, I, 655-9.
23 San Martin'den William Miller'a, Brüksel, Nisan 1827, Lecuna, *La entrevista de Guayaquil*, II, 467.
24 San Martin'den Bolivar'a, 29 Ağustos 1822; bu mekubun sahiciliği tartışmalıdır. Bkz. A. J. Perez Amuchastegui, *La "carta de Lafond" y la perceptiva historiografica* (Cordoba, 1962), 141-50, ve *Ideologia y accion de San Martin* (Buenos Aires, 1966), 55-7.
25 San Martin'den Guido'ya, 18 Aralık 1826, 21 Haziran 1827, Museo Mitre, *Documentos del Archivo de San Martino*, 12 cilt (Buenos Aires, 1910-11), VI, 504, 529.

26 Ruben Vargas Ugarte, *Historia general del Peru*, 6 cilt (Barcelona, 1966), VI, 240.
27 San Martin'den Guido'ya, 18 Aralık 1826, *Documentos del Archivo de San Martin*, VI, 503.
28 Bolivar'dan San Martin'e, Guayaquil, 25 Temmuz 1822, O'Leary, *Memorias*, XIX, 338.
29 Bolivar'dan Santander'e, Guayaquil, 29 Temmuz 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 243.
30 Bolivar'dan Santander'e, 6 Aralık 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 282.
31 Bolivar'dan Fernando Toro'ya Cuenca, 23 Eylül 1822, *Obras completas*, I, 683-5.
32 O'Leary, "*Detached Recollections*", 23-6, 37.
33 Earle, *Spain and the Independence of Colombia*, 164-5.
34 Kararnameler, 13 Ocak 1823, *Decretos del Libertador*, I, 273-5.
35 Bolivar'dan Santander'e, Ibarra, 23 Aralık 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 288.
36 Bolivar'dan Santander'e, Quito, 6 Aralık 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 283.
37 Bolivar'dan Santander'e, Tulcan, 31 Aralık 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 290-1; O'Leary, *Narracion*, II, 182-4.
38 Daha sonra arkadaşlarına hiç varisi olmadığını, "çünkü eşinin çok erken öldüğünü ve tekrar evlenmediğini, ama bunun kısır olduğu anlamına gelmediğini, zira aksine dair kanıtlar bulunduğunu" söylemişti. Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 96.
39 Bolivar'dan Bernardina Ibanez'e, Cali, 5 Ocak 1822, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 212-13.
40 Alfonso Rumazo Gonzalez, *Manuela Saenz: La libertadora del Libertador* (6. baskı, Caracas, 1962); Cornelio Hispano, *Historia secreta de Bolivar, su gloria y sus amores* (Medellin, 1977); Blanca Gaitan de Paris, *La mujer en la vida publica del Libertador* (Bogota, 1980); Victor Wolfgang von Hagen, *The Four Seasons of Manuela: The Love Story of Manuela Saenz and Simon Bolivar* (Londra, 1966), gerçekle uydurmayı birbirine karıştırma eğilimine dair örneklerden birkaçıdır. Tercihen bkz. Bernardo J. Caicedo, "El supuesto rapto de Manuelita Saenz", *BAGN*, 71 (1981), 130-5, Jorge Villalba Freire, *Manuela Saenz en la leyenda y en la historia* (Caracas, 1988), *Manuela Saenz, Epistolario* (Quito, 1986), ve özellikle Pamela S. Murray, "'Loca' or 'Libertadora'? Manuela Saenz in the eyes of History and Historians, 1900-c.1990", *JLAS*, 33, 2 (2001), 291-310, bir uzmanın elinden çıkma özgün bir yorumdur.
41 Bolivar'dan Garaycoa ailesine, Quito, 16 Kasım 1822, Babahoyo, 16 Haziran 1823, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 230, 254-5.
42 Bolivar'dan Garaycoas kadınlarına, Cuenca, 14 Eylül 1822, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 223; Cartas de mujeres, *BOLANH*, 16, 62 (1933), 335, 339, 341.
43 Manuela Garaycoa, Guayquil, 15 Haziran 1826, 2 Ocak 1827, 14 Ağustos 1828, Cartas de mujeres, *BOLANH*, 16, 62 (1933), 337, 338-9, 340.
44 Bolivar'dan Garaycoa ailesine, Bogota, 16 Kasım 1827, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 498.
45 La Gloriosa'dan Bolivar'a, Guayaquil, 13 Haziran 1830, *BOLANH*, 16, 62 (1933), 341.
46 J-B. Boussingault, *Memorias* (Caracas, 1974), 303, 306. Boussingault için bkz German Carrera Damas'ın denemesi: *La Disputa de la Independencia* (Caracas, 1995), 87-116.
47 Manuela Saenz'den Bolivar'a, Quito, 30 Aralık 1822, Cartas de mujeres, *BOLANH*, 16, 62 (1933), 332.
48 Bolivar'dan Santander'e, Huamanchuco, 6 Mayıs 1824, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 240-1.
49 Manuela Saenz'den Kaptan Santana'ya, Huamachuco, 28 Mayıs 1824 (BANH, 16, 62 (1823), 332).
50 Manuela Saenz'den Thorne'e, Ekim 1823, Vicente Lecuna, "Papeles de Manuela Saenz", *BOLANH*, 28, 112 (1945), 501-2; Bolivar'dan Manuela Saenz'e, La Plata, 26 Kasım 1825, *Cartas del Libertador*, V, 180; ayrıca bkz. O'Leary, *Narracion*, III, 338-9 not.

51 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, Ica, 20 Nisan 1825, *Cartas del Libertador*, IV, 315-6.
52 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, 13 Ekim 1825, *Cartas del Libertador*, V, 121-2; Manuela Saenz'den Bolivar'a, Lima, 27 Kasım 1825, *BOLANH*, 16, 62 (1933), 334.
53 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, Lima, 6 Nisan, 1826, *Obras completas*, II, 345; Bolivar'dan Manuela Saenz'e, La Magdalena, Temmuz 1826, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 422-3.
54 Manuela Saenz'den Bolivar'a, Lima, 27 Kasım 1825, Cartas de mujeres, *BOLANH*, XVI, 334.
55 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, Ibarra, 6 Ekim 1826, *Cartas del Libertador*, VI, 80.
56 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, Bucaramanga, 3 Nisan 1828, *Cartas del Libertador*, VI, 80.
57 Bolivar'dan Manuela saenz'e, 1828 Temmuzu sonu, *Cartas del Libertador*, VII, 377; Bolivar'dan Manuela Saenz'e, 11 Mayıs 1830, *Cartas del Libertador*, IX, 265.
58 Jorge Basadre, *Historia de la Republica del Peru*, 10 cilt (5. baskı, Lima, 1961-4), I, 332.
59 Susy Sanchez, "Clima, hambre y enfermedad en Lima durante la Guerra indepentista (1817-1826)", *La Independencia en el Peru: De los Borbones a Bolivar*, haz. Scarlett O'Phelan Godoy (Lima, 2001), 237-63.
60 Bolivar'dan Santander'e, 12-14 Mart 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 31.
61 Bolivar'dan Riva Agüero'ya, Guayaquil, 13 Nisan 1823, *Obras completas*, I, 731-3.
62 Sucre'den Bolivar'a, El Callao, 19 Haziran 1823, O'Leary, *Memorias*, I, 47.
63 O'Leary, *Narracion*, II, 211.
64 Bolivar'dan Santander'e, Quito, Temmuz 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 87.
65 O'Leary, "*Detached Recollections*", 29.
66 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 11 Eylül, 20 Eylül 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 127, 135-6.
67 Miller, *Memoirs*, II, 102-4.
68 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 11 Eylül 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 127-8.
69 Bolivar'dan Santander'e, Trujillo, 21 Aralık 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 187; Duyuru, 25 Aralık 1824, *Proclamas y discursos del Libertador*, 298.
70 Bolivar'dan Santander'e, Pallasca, 8 Aralık 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 174.
71 Bolivar'dan Santander'e, Pativilca, 9 Ocak 1824, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 196-9.
72 Bolivar'dan Torre Tagle'ye, Pativilca, 7 Ocak 1824, *Obras completas*, I, 861-3.
73 O'Leary, *Narracion*, II, 241-4; Anna, *Fall of the Royal Government in Peru*, 222-5.
74 Bolivar'dan Santander'e, Pativilca, 23 Ocak 1824, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 202-5.
75 Mosquero to Restrepo, 2 Ağustos 1854, Blanco y Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del libertador*, IX, 343-4.
76 O'Leary, *Narracion*, II, 240.
77 Bolivar'dan Santander'e, Trujillo, 16 Mart 1824, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 227.
78 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 13 Ekim 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 150.
79 Scarlett O'Phelan, "Sucre en el Peru: Entre Riva Agüero y Torre Tagle", La *Independencia del peru*, 379-406.
80 Bolivar'dan Sucre'ye, Pativilca, 26 Ocak 1824. O'Leary, *Memorias*, XXIX, 409-17.
81 James Dunkerley, *The Third Man: Francisco Burdett O'Connor and the Emancipation of the Americas* (ILAS, Londra, 1999), 15-17; Celia Wu, *Generals and Diplomats: Great Britain and Peru 1820-40* (Cambridge, 1991), 9-23.
82 Anna, *Fall of the Royal Government in Peru*, 228-31.
83 Bolivar'dan Sucre'ye Huaraz, 9 Haziran 1824, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 507.
84 Miller, *Memoirs*, II, 148-9.
85 Duyuru, Pasco, 29 Temmuz 1824, O'Leary, *Memorias*, XXII, 413.
86 Santa Cruz, Parte oficial, 7 Ağustos 1824, O'Leary, *Memorias*, XXII, 423.

87 Bolivar'dan Sucre'ye, Huamanga, 4 Eylül 1824, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 513-15; Bolivar, Resumen sucinto de la vida del General Sucre, 1825, *Archivo de Sucre*, I, xli.
88 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 20 Aralık 1824, 6 Ocak 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 275-84.
89 O'Leary, *Narracion*, II, 282, "*Detached Recollections*", 17.
90 Miller, *Memoirs*, II, 191-2, 200.
91 Sucre, Parte de la batalla de Ayacucho, 11 Aralık 1824, O'Leary, *Memorias*, XXII, 569-75.
92 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 9 Şubat 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 297.
93 Proclama, 25 Aralık 1824, Decreto, 27 Aralık 1824, O'Leary, *Memorias*, XXII, 602, 605-6.
94 Bolivar, Resumen sucinto de la vida del General Sucre, *Archivo de Sucre*, xlvii-xlviii.
95 O'Leary, *Narracion*, II, 333.
96 J. Gabriel Perez'den Arequipa piskoposuna, 26 Mayıs 1825, O'Leary, *Memorias*, XXIII, 161-3.
97 Kararnameler, Cuzco, 4 Temmuz 1825, Urubamba, 20 Temmuz 1825, *Decretos del Libertador*, I, 407-9, 427-8.
98 Kathryn Burns, Colonial Habits: *Convents and the Spiritiual Economy of Cuzco* (Durham, North Carolina, 1999), 187-8, 193-4.
99 Bolivar'dan Penalver'e, Cuzco, 11 Temmuz 1825, O'Leary, *Memorias*, XXX, 93.
100 Bolivar'dan Olmedo'ya, Cuzco, 12 Temmuz 1825, O'Leary, *Memorias*, IV, 388-91.

9. BÖLÜM ZORLUKLARIN ADAMI (Sayfa 245-280)

1 Jose Santos Vargas, *Diario de un comandante de la independencia Americana 1814-1825*, haz. Gunnar Mendoza L. (Meksika, 1982), 242.
2 Sucre, Decree, 9 Şubat 1825, Bolivar'dan Sucre'ye, 21 Şubat 1825, O'Leary, *Narracion*, II, 366-78.
3 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 18 [23] Şubat 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 307.
4 Charcas, La Plata ve 1839'dan itibaren, Sucre.
5 O'Leary, *Narracion*, II, 383; O'Leary, "*Detached Recollections*", 18-28.
6 O'Leary, *Narracion*, II, 384.
7 Miller, *Memoirs*, II, 302-09.
8 Joseph Andrews, *Journey from Buenos Ayres, through the provinces of Cordoba, Tucuman, and Salta, to Potosi*, 2 cilt (Londra 1827), II, 90-5.
9 Palabras en Potosi, 26 Ekim 1825, Itinerario documental de Simon Bolivar, *Escritos* selectos (Caracas, 1970), 280-1.
10 Antonio Cacua Prada, *Los hijos secretos de Bolivar* (Bogota, 1992), 251-3.
11 Kararnameler, Chuquisaca, 16 Kasım, 29 Aralık 1825, *Decretos del Libertador*, I, 436-9.
12 Bolivar'dan Santander'e, Plata, 12 Aralık 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 122.
13 Bolivar'dan Briceno Mendez'e, 27 Şubat 1826, O'Leary, *Memorias*, III, 175-7.
14 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 6 Haziran 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 335-40.
15 *Proyecto de Constitucion para la Republica Boliviana, Lima, 1826, con adiciones manuscritas de Antonio Jose de Sucre* (Caracas, 1978).
16 Ricketts'ten Canning'e, Lima, 25 Nisan 1826, National Archives, PRO, FO 61/7.
17 O'Leary, *Narracion*, II, 428-9.
18 Bolivya Kongresi'ne Mesaj, 25 Mayıs 1826, *Obras completas*, III, 765-7.
19 Ricketts'ten Canning'e, 30 Mayıs 1826, National Archives, PRO, FO 61/7.
20 Sir Robert Wilson, Londra, 31 Ocak 1827, O'Leary, *Memorias*, XII,, 150.

21 Elbette bu miras yoluyla geçen bir başkanlık değildi. Halefi iktidara atanarak geldi, veraset hakkı üzerinden değil.
22 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 20 Mayıs 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 327.
23 *Proyecto de Constitucion*, 102-3, 128.
24 A.g.y., 99-103.
25 Bolivar'dan Sucre'ye, 12 Mayıs 1826, *Cartas del Libertador*, V, 291.
26 Kolombiya'daki nüfuzlu kimselere yönelik sirküler 3 Ağustos 1826, O'Leary, *Memorias*, XXIV, 62-3.
27 O'Leary, *Narracion*, II, 431.
28 William L. Loftstrom, *La presidencia de Sucre en Bolivia* (BANH, Caracas, 1987), 371-422, özellikle 415
29 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 4 Ağustos 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 368.
30 Ricketts'ten Canning'e, 30 Mayıs 1826, *British Consular Reports*, 219-20.
31 Miller, Hatıralar, II, 283, 293-4. Pentland'a göre Potosi 1826'da sadece 900.000 dolar kazanmış. Tüm Bolivya'nın başlıca madenleri 1826'da gümüşten 2.619.918 ve altından 800.000 dolar kazanıyordu. bkz. J. B. Pentland, Bolivya Haberi, 2 Aralık 1827, National Archives, PRO, FO 61/12.
32 R. A. Humphreys, *Liberation in South America 1806-1827; The Career of James Paroissein* (Londra, 1952), 139-44, 155-61; Dawson, *The First Latin American Dept Crisis*, 120, 218.
33 Andrews, *Journey from Buenos Ayres*, II, 114-26; Miller, *Memoirs*, II, 291-4.
34 Ricketts'ten Canning'e, 30 Mayıs 1826, *British Consular Reports*, 217-18; Lofstrom, *La presidencia de Sucre*, 356-65.
35 Pentland'a göre Bolivya'nın 1.100.000 kişilik nüfusu şöyle dağılıyordu: 200.000 beyaz, 800.000 Kızılderili, 100.000 *mestizo*, 7.000 siyah (4.700'ü köle). Pentland'dan Ricketts'e, 2 Aralık 1827, National Archives, PRO, FO 61/12.
36 Miller, *Memoirs*, II, 284.
37 Kararname, Chuquisaca, 14 Aralık 1825, Lecuna, haz., *Documentos referentes a la creacion de Bolivia*, 2 cilt (Caracas, 1924), I, 442-3.
38 Miller, *Memoirs*, II, 299.
39 Proyecto de Constitucion, 114; Lecuna, *Documentos referentes a la creacion de Bolivia*, II, 324, 346.
40 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 20 Ağustos 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 377.
41 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 27 Mayıs, 10 Temmuz 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 332, 347-57; Sucre'den O'Leary'ye, Quito, 7 Kasım 1828, a.g.y., IV, 491; Lofstrom, *La presidencia de Sucre*, 242-68, 301-2.
42 Bkz. Ines Quintero, *Antonio Jose de Sucre: Biografia politica* (BANH, Caracas, 1998), 189-210.
43 Sucre'den Bolivar'a, 20 Haziran 1827, O'Leary, *Memorias*, I, 436; Bolivar'dan Sucre'ye 8 Haziran 1827, O'Leary, *Memorias*, XXX, 409.
44 Sucre'den Bolivar'a, Chuquisaca, 27 Nisan 1828, O'Leary, *Memorias*, I, 496-7; Lofstrom, *La presidencia de Sucre*, 498-9.
45 Ninavilca, Proclama, Canta, 16 Kasım 1823, O'Leary, *Memorias*, XXI, 48-9,
46 Bolivar'dan Briceno Mendez'e, 2 Ağustos 1826, O'Leary, *Memorias*, XXX, 244-7.
47 *British Consular Reports*'ta basılmıştır, 198-206.
48 Ricketts'ten Canning'e, 18 Şubat 1826, C. K. Webster, haz., *Britain and the Independence of Latin America 1812-1830: Select Documents from the Foreign Office Archives*, 2 cilt (Londra, 1938), I, 533.
49 Bolivar'dan Santander'e, 7-8 Haziran 1826, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 421.
50 Peter Blanchard, *Slavery and Abolition in Early Republican Peru* (Wilmington, Delaware, 1992), 9-15, 42-3.

51 Ricketts'ten Canning'e, 19 Aralık 1826, National Archives, PRO, FO 61/8.
52 O'Leary, "*Detached Recollections*", 28; Bolivar'dan Santander'e, 7 Nisan 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 177; Bolivar'dan Sucre'ye, Magdalena, 12 Mayıs 1826, *Obras completas*, II, 361.
53 Willemott'tan Ricketts'e, 31 Ocak 1828, National Archives, PRO, FO 61/15.
54 Kolombiya Anayasa Kongresi'ne Mesaj, 20 Ocak 1830, *Proclamas y Discursos del Libertador*, 398.
55 Hugh Seton-Watson, *Nations and States* (Londra, 1977), 1-9.
56 Proclama a losVenezolanos, Angostura, 22 Ekim 1818, O'Leary, *Memorias*, XVI, 113-5.
57 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 240.
58 Bolivar'dan Marino'ya, 16 Aralık 1813, *Cartas del Libertador*, I, 88.
59 Simon Collier, "Nationality, Nationalism, and Supranationalism in the Writings of Simon Bolivar", *HAHR*, 63, 1 (1983), 37-64.
60 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 244-5.
61 Bolivar'dan O'Higgins'e, 8 Ocak 1822, *Obras completas*, I, 619.
62 Bolivar'dan Santander'e, Arequipa, 6-7 Haziran 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 388.
63 Bolivar to Santander, Cuzco, 28 Haziran 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 3.
64 Lima, 7 Aralık 1824, O'Leary, *Memorias*, XXIV, 251-3.
65 Panama'da toplanacak Kongre üzerine Düşünceler, *Obras completas*, III, 756-7; Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, II, 111-12.
66 Dawkins'ten Canning'e, Londra, 15 Ekim 1826, Webster, *Britain and the Independence of Latin America*, I, 424.
67 O'Leary, *Narracion*, II, 564.
68 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 119.
69 Bolivar'dan Santander'e, Magdalena, 8 Temmuz 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 242.
70 Bolivar'dan Santander'e, Magdalena, 7 Mayıs 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 197-8; Bolivar'dan Sucre'ye, 12 Mayıs 1826, *Obras completas*, II, 260-4; Bolivar'dan Gutierrez de la Fuente'ye, 12 Mayıs 1826, *Obras completas*, II, 365.
71 Bolivar'dan Santa Cruz'a, Popayan, 26 Ekim 1826, O'Leary, *Memorias*, XXX, 271-4.
72 Bolivar'dan Marino'ya, 16 Aralık 1813, *Cartas del Libertador*, I, 88.
73 Bolivar'dan Santander'e, Pasto, 8 Ocak 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 3.
74 Bolivar'dan Santander'e, Angostura, 20 Aralık 1819, O'Lear, *Memorias*, XVII, 11.
75 Bolivar'dan Santander'e, Guayaquil, 30 Mayıs 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 64. *Trigarantes*, Meksika'daki Iturbide'nin Üç Garanti Ordusu: Din, Birlik, Bağımsızlık.
76 Bolivar'dan Maxwell Hyslop'a, 19 Mayıs 1815, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 42-7.
77 Bolivar'dan Campbell'e, Bogota, 29 Ekim 1827, National Archives, PRO, FO 18/42.
78 Humphreys, *Tradition and Revolt in Latin America*, 148-9.
79 Bolivar'dan Santander'e, Babahoyo, 14 Haziran 1823, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 71, Cuzco, 28 Haziran, 10 Temmuz 1825, a.g.y., V, 3-4,9.
80 Bolivar'dan Revenga'ya, Cuzco, 10 Temmuz 1825, *Obras completas*, 166.
81 *Obras completas*, III, 756-7.
82 Bolivar'dan Santander'e, Magdalena, 8 Temmuz 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 243-4.
83 Santander'den Bolivar'a, 9 Haziran 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 222.
84 Bolivar'dan Santander'e, Ibarra, 8 Ekim 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, VI, 42-6.
85 Campbell'den Canning'e, 5 Kasım, 13 Aralık 1826, National Archives, PRO, FO 18/28.
86 Watts'tan Canning'e, Cartagena, 27 Mayıs 1825, National Archives, PRO, FO 18/18.
87 Birliğin nüfus bakımından dengesi Yeni Grenada açısından da avantajlıydı; Jose Manuel Restrepo, *Historia de la revolucion de la republica de Colombia*, 10 cilt Paris, 1827) I, xiv, tahmini Yeni Grenada 1,4 milyon, Venezuela 900.000, Quito 600.000; Campbell'den Planta'ya, 6 Kasım 1824, National Archives, PRO, FO 18/3, Kolombiya'nın tamamı tahmini 2.650.000.

88 Victor M. Uribe-Uran, *Honorable Lives: Lawyers, Family, and Politics in Colombia, 1780-1850* (Pittsburgh, 2000), 75, 89.
89 1825'te Paez, Escalona'nın Apure'den talep ettiği altı yüz kişiyi göndermedi. AGN, Papeles de Guerra y Marina, ci, f. 92.
90 Bolivar'dan Santander'e, Potosi, 13 Ekim 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 72-3.
91 Campbell'den Canning'e, 6 Ekim 1826, National Archives, PRO, FO 18/27.
92 Paez'den Bolivar'a, 2 Ekim 1825, O'Leary, *Memorias*, II, 57-60.
93 Bolivar'dan Paez'e, Magdalena, Peru, 6 Mart 1826, O'Leary, *Memorias*, XXX, 183-5; Bolivar'dan Paez'e, 26 Mayıs 1826, *Obras completas*, II, 378; Bolivar'dan Santander'e, 21 Şubat 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 149-50.
94 Antonia'dan Bolivar'a, Caracas, 30 Ekim 1825, *BOLANH*, 16, 61 (1933), 275.
95 Sucre'Den Bolivar'a, Chuquisaca, 27 Nisan 1826, O'Leary, *Memorias*, I, 314-17.
96 Santander'den Bolivar'a, 21 Nisan 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 182-3.
97 Santander, *Escritos autobiograficos*, 49-51.
98 Santander'den Bolivar'a, 6 Mayıs 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, VI, 316.
99 Sutherland'dan Canning'e, Maracaibo, 1 Eylül 1826, Sutherland'dan HM Charge d'affaires'e, Maracaibo, 2 Ekim 1826, National Archives, PRO, FO 18/33.
100 O'Leary, *Narracion*, III, 66; "*Detached Recollections*", 22; Manuel Perez Vila, *Vida de Daniel florencio O'Leary, primer edecan del Libertador* (Caracas, 1957), 302-4.
101 Campbell'den Canning'e, 6 Ekim 1826, National Archives, PRO, FO 18/28.
102 Bolivar'dan Santander'e, Magdalena, 7 ve 8 Haziran 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 215-17.
103 Bkz. Yukarıda 82. not.
104 Bolivar'dan Paez'e, Lima, 4 Ağustos 1826, *Cartas del Libertador*, VI, 32-34, 8 Ağustos 1826, *Cartas del Libertador*, VI, 49-52, *Obras completas*. II, 455-8.
105 Bolivar'dan Santander'e, Ibarra, 8 Ekim 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, VI, 45.
106 Ricketts'ten Canning'e, Lima, 18 Şubat 1826, Webster, *Britain and the Independence of Latin America*, I, 530.
107 Ker Porter'dan Canning'e, Caracas, 9 Nisan 1827, National Archives, PRO, FO 18/47.
108 Bolivar'dan Paez'e, 23 Aralık 1826, *Obras completas*, II, 505-6.
109 Bolivar'dan Paez'e, 23 Aralık 1826, O'Leary, *Memorias*, XXX, 295-8; *Obras completas*, II, 514-16.
110 Watts'tan Bidwell'e, Cartagena, 5 Ağustos 1826, National Archives, PRO, FO 18/31.

10. BÖLÜM PRESTİJİNİN SİHRİ (Sayfa 281-311)

1 Bolivar'dan Santander'e, Guayaquil, 21 Ağustos 1822, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 254.
2 Paez, *Autobiografia*, I, 335-7.
3 Ker Porter'ın Canning'e raporu, Caracas, 24 Ocak 1827, National Archives PRO, FO 18/47.
4 Ker Porter'dan Canning'e, Caracas, 7 Nisan 1827, National Archives PRO, FO 18/47.
5 Peru de Lacroix, Diario de Bucaramanga, 71-2.
6 Ker Porter'dan Canning'e, Caracas, 9 Nisan 1827, National Archives PRO, FO 18/47.
7 Campbell'den Canning'e, Bogota, 3 Ocak 1827, National Archives PRO, FO 18/40; Santander'den Bolivar'a, 6 Temmuz 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 239.
8 Bolivar'dan Santander'e, Caracas, [16] Ocak 1827, *Cartas Santander-Bolivar*, VI, 161.
9 Bolivar'dan Soublette'ye, Caracas, 16 Mart 1827, O'Leary, *Memorias*, XXX, 359-60.

10 Santander'den Bolivar'a, 16 Mart 1827, *Cartas Santander-Bolivar*, VI, 207-13.
11 Bolivar'dan Paez'e, Caracas, 20 Mart 1827, *Obras completas*, II, 588.
12 Kararnameler, 22 Ocak 1827, 24 Haziran 1827, *Decretos del Libertador*, II, 88-9, 276-341.
13 Santander, *Escritos autobiograficos*, 69.
14 Drusilla Scott, *Mary English: A Friend of Bolivar* (Lewes, 1991), 150-4, 167-9, 170-1.
15 Bolivar'dan Santa Cruz'a, Caracas, 8 Haziran 1827, *Obras completas*, II, 630.
16 O'Leary, *Narracion*, II, 601.
17 Bolivar'dan Paez'e, Bogota, 29 Ocak 1828, *Obras completas*, II, 761.
18 Bolivar, Ocana Kongresi'ne mesaj, 29 Şubat 1828, *Obras completas*, III, 789-96.
19 Roulin, "El retrato fisico de Bolivar", Blanco y Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador*, XIV, 485-7; Boulton, *Los retratos de Bolivar*, 86-98; O'Leary, "*Detached Recollections*", 41.
20 Paul Verna, "Bello y las minas del Libertador," *Bello y Londres*, I, 469-86.
21 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 116. Bkz. Cussen, *Bello and Bolivar*, 140-2 ve Ivan Jaksic, *Andres Bello: Scholarship and Nation-Building in Nineteenth-Century Latin America* (Cambridge, 2001), 53-8,89-91.
22 Duyuru, Caracas, 19 Haziran 1827, O'Leary, *Memorias*, XXV, 394-5.
23 Campbell'den Dudley'e, Bogota, 29 Eylül 1827, Ker Porter'dan Dudley'e, Caracas 22 Ekim 1827, National Archives PRO, FO 18/42 18/47.
24 Bolivar'dan Wilson'a, Bogota, 22 Ocak 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 23.
25 Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 557.
26 Campbell'den Dudley'e, Bogota, 8 Ekim 1828, National Archives PRO, FO 18/54; Uribe-Uran, Honorable Lives, 89.
27 Bolivar'dan Paez'e, Bogota, 16 Şubat 1828, *Obras completas*, II, 783.
28 AGN, Papeles de Guerra y Marina, lxv, f. 169'da Patilla'nın deniz zaferinden Venezuelalıların nasıl gurur duyduğu gösterilmiştir. Ayrıca bkz. Joaquin Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, 4 cilt (2. basım, BHN 41-4, Bogota, 1929), I, 123.
29 Bkz. Aline Helg, "Simon Bolivar and the Spectre of Pardocracia: Jose Padilla in Post Independence Cartagena", *JLAS*, 35, 3 (2003), 447-71.
30 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 7 Nisan 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 344. Montilla-Padilla ikiliğinin Bolivar gayet farkındaydı: "Her ikisi de bana çok bağlı gibi görünüyor: İlki hiçbir şey yapamaz, ikincisi her şeyi yapabilir." Bolivar'dan Santander'e, Lima, 7 Mayıs 1826, a.g.y., V, 197-8.
31 O'Leary'den Bolivar'a, Ocana, 5 Nisan 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXII, 191.
32 O'Leary, "*Detached Recollections*", 37; Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, I, 127; Jose Manuel Restrepo, *Diario politico y militar desde 1819 para adelante*, 4 cilt (Bogota, 1954), I, 379.
33 Manuel Valdes'ten Juan Jose Flores'e, Cartagena, 8 Nisan 1828, *Archivo Santander*, 24 cilt (Bogota, 1913), XVII, 295.
34 Manuela Saenz'den Bolivar'a, 28 Mart 1828, *BOLANH*, 16, 335.
35 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, Bucaramanga, 3 Nisan 1828, *Obras completas*, II, 811.
36 Peru de Lacroix, *Diario de Bucaramanga*, 144-5, 148-9, 161-2, 172-4.
37 A.g.y., 64-6.
38 A.g.y., 114-15.
39 Briceno Mendez'den Bolivar'a, Ocana, 9 Nisan 1828, O'Leary, *Memorias*, VIII, 239; Bolivar'dan Briceno Mendez'e, Bucaramanga, 15 Nisan 1828, a.g.y., XXXI, 68.
40 O'Leary, "*Detached Recollections*", 56-7; Santander, *Escritos autobiograficos*, 78.
41 Bolivar'dan Paez'e, 12 Nisan 1828, *Obras completas*, II, 820-2.
42 Bolivar'dan Arboleda'ya, Bucaramanga, 1 Haziran, Paez'e, 2 Haziran 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXII, 315-9.

43 Campbell'den Dudley'e, 13 Nisan 1828, National Archives PRO, FO 18/53.
44 Acta del pronunciamento de Bogota, 13 Haziran 1828, O'Leary, *Memorias*, XXVI, 306-9.
45 Blanco ve Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador*, XII, 705-20.
46 Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 567.
47 Campbell'den Dudley'e, Bogota, 14 Haziran 1828, National Archives PRO, FO 18/53.
48 Bkz. 9. Bölüm.
49 Kanun Hükmünde Kararname, 27 Ağustos 1828, *Decretos del Libertador*, III, 137-44; Duyuru, 27 Ağustos 1828, O'Leary, *Memorias*, XXVI, 368-9. Bkz. David Bushnell, "The Last Dictatorship: Betrayal or Consummation?", *HAHR*, 63, 1 (1983), 65-105.
50 Kongre'ye Mesaj, 20 Ocak 1830, *Obras completas*, III, 812-17.
51 *Gaceta de Colombia*, 31 Ağustos 1828.
52 Jose M. De Mier, *La Gran Colombia*, 7 cilt (Bogota, 1983), III, 841-2.
53 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 242-3; Angostura Nutku, *Obras completas*, III, 685.
54 Restrepo'dan Bolivar'a, 5 Aralık 1828, O'Leary, *Memorias*, VII, 271.
55 Bolivar'dan Cordova'ya, Bogota, 1828 Temmuz sonu, *Obras completas*, II, 931; Bolivar'dan Manuela Saenz'e, 1828 Temmuz sonu, a.g.y., 932.
56 "Relacion de un testigo ocular", O'Leary, *Memorias*, XXXII, 363-9.
57 Santander, *Escritos autobiograficos*, 87-8.
58 Restrepo'dan Montilla'ya Bogota, 28 Eylül 1828, O'Leary, *Memorias*, VII, 312-13.
59 Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 575.
60 Bolivar'dan Fernandez Madrid'e, 14 Ekim 1828, *Itinerario documental*, 325-6; Bolivar'dan O'Leary'ye, 22 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, yaklaşık XXXII, 465; Manuela Saenz'den O'Leary'ye, Paita, 10 Ağustos 1850, O'Leary, *Memorias*, XXXII, 370-5; *Gaceta de Colombia*, Suplemento, 28 Eylül 1828.
61 Urdaneta'dan Montilla'ya, 21 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, VI, 177-8.
62 Ceza için bkz., 7 Kasım 1828, O'Leary, *Memorias*, XXVI, 450-2; Carujo için bkz. O'Leary'den Bolivar'a, 9 Eylül 1829, FJB, AL, C-643.
63 Bolivar'dan Briceno Mendez'e, Bogota, 16 Kasım 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 239-40.
64 Santander, *Escritos autobiograficos*, 88.
65 Sucre'den Bolivar'a, Quito, 7 Ekim 1829, O'Leary, *Memorias*, I, 557.
66 Paez'den Bolivar'a, 7 Ağustos 1828, O'Leary, *Memorias*, II, 150.
67 Soublette'den Bolivar'a, 28 Ağustos 1828, 12 Ocak 1829, 21 Ocak 1829, O'Leary, *Memorias*, VIII, 65, 76, 77-9.
68 Bolivar'dan O'Leary'ye, 13 Eylül 1829, *Cartas del Libertador*, IX, 125.
69 Bolivar'dan Paez'e, Bogota, 30 Haziran 1828, *Obras completas*, II, 905.
70 Cartagena Manifestosu, 15 Aralık 1812, *Escritos*, IV, 122.
71 John Lynch, "Revolution as a Sin: the Church and Spanish American Independence", *Latin America between Colony and Nation*, 124.
72 Bolivya Kongresi'ne Mesaj, 25 Mayıs 1826, *Obras completas*, III, 529.
73 Miriam Williford, *Jeremy Bentham on South America: An Account of His Letters and Proposals to the New World* (Baton Rouge, 1980), 115, 121, 125. Bkz. 2. Bölüm.
74 Bolivar'dan Bentham'a, 27 Eylül 1822, Bentham'dan Bolivar'a, 6 Ocak, 4 Haziran 1823, *The Correspondence of Jeremy Bentham*, 11. Cilt, haz. Catherine Fuller (Oxford, 2000), 154-5, 185-9, 238-56.
75 Bentham'dan Bolivar'a, 24 Ocak 1820 (gönderilmemiş), Pedro Schwartz, haz., *The Iberian Correspondence of Jeremy Bentham*, 2 cilt (Londra, 1979), I, 122-7. Ayrıca bkz. "Las relaciones entre Jeremias Bentham y S. Bolivar", *Bolivar y Europa*, I, 445-60.

76 Bentham'dan Bolivar'a, Londra, 13 Ağustos 1825, *The Correspondence of Jeremy Bentham*, 12. Cilt, Mektup 0088; O'Leary, *Memorias*, XII, 265-79.
77 Bolivar'dan Bentham'a, Caracas, 15 Ocak 1827, O'Leary, *Memorias*, XXX, 318-19.
78 Santander, 8 Kasım 1825 Kararnamesi, Mier, *La Gran Colombia*, II, 442-3.
79 Bolivar'dan Başpiskopos Mendez'e, Bogota, Ekim 1828, *Obras completas*, II, 472.
80 Mier, La Gran Colombia, III, 883-4; 12 Mart 1828, 29 Ekim 1828 Kararnameleri, *Decretos del Libertador*, III, 53-4, 182-4.
81 Hamilton, *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, I, 140.
82 *Diario del General Francisco de Paula Santander en Europa y los EE.UU. 1829-1832*, haz. Rafael Martinez Briceno (Bogota, 1963), 172-5; Bentham'dan Santander'e, 9 Temmuz 1830, Santander'den Bentham'a, 10 Temmuz 1830, 29 Temmuz 1830, *Correspondence of Jeremy Bentham*, 13. Cilt, mektuplar 0252, 0253, 0263. Ayrıca bkz. *Obra Educativa: La Querella Benthamista, 1748-1832* (Bogota, 1993), 88-94.
83 *Gaceta de Colombia*, 24 Temmuz 1828, 27 Temmuz 1828.
84 *Decretos del Libertador*, III, 143.
85 Kongre'ye Mesaj, 20 Ocak 1830, *Obras completas*, III, 816.
86 O'Leary, "*Detached Recollections*", 31.
87 Tomas C. Mosquera'dan Bolivar'a, Popayan, 22 Temmuz 1828, O'Leary, *Memorias*, IX, 129.
88 Bkz. Lynch, "Revolution as a Sin", *Latin America between Colony and Nation*, 124, 109-33.
89 Aktaran Gutierrez, *La Iglesia que entendio el Libertador*, 259.
90 Pedro de Leturia, *Relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamerica 1493-1835*, 3 cilt (Roma, Caracas, 1959-60), II, 110-13, 215, 265-71, III, 432.
91 Bolivar'dan Devlet Meclisi'ne, Angostura, 10 Kasım 1817, Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, 95.
92 Bolivar'dan Popayan piskoposuna, Pasto, 10 Haziran 1822, Bolivar'dan Santander'e, 10 Haziran 1822, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 213-16, *Cartas Santander-Bolivar*, III, 228-9.
93 Toast of the Libertador to the bishops at the banquet in Bogota, 28 Ekim 1827, O'Leary, *Memorias*, XXV, 588.
94 Bolivar'dan VIII. Pius'a, Bogota, 14 Eylül 1829, *Bolivar y Europa*, I, 657; Gutierrez, *La Iglesia que entendio el Libertador*, 254-7.
95 Bolivar'dan Gutierrez'e, Bogota, Ekim 1828, *Obras completas*, III, 15.
96 Bolivar'dan Briceno Mendez'e, Bucaramanga, 15 Nisan 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 69.
97 Carrera Damas, Prolog, Castro Leiva, *La Gran Colombia*, 14.

11. BÖLÜM HÜSRAN YOLCULUĞU
(Sayfa 313-345)

1 Bolivar'dan Vergara'ya, Guayaquil, 31 Ağustos 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 495.
2 Posada Gutierrez, *Memorias* historico-politicas, I, 194.
3 Obando'dan La Mar'a, Pasto, 14 Aralık 1828, Guaitara, 29 Aralık 1828, O'Leary, *Memorias*, IV, 431, 432.
4 Bolivar'dan Santander'e, Potosi, 21 Ekim 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 86.
5 Kararname, Bogota, 24 Aralık 1828, *Decretos del Libertador*, III, 300.
6 Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, I, 201-3.

7 Bolivar'dan Urdaneta'ya, Pasto, 9 Mart 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 330.
8 Obando'dan Bolivar'a, Pasto, 17, 28 Mart 28 Nisan, 13, 28 Mayıs 1829, O'Leary, *Memorias*, IV, 414-18.
9 Proclama, Bogota, 3 Temmuz, Manifesto, 15 Temmuz, 1828, O'Leary, *Memorias*, XXVI, 334-5, 340-6.
10 O'Leary'den Bolivar'a, Guayaquil, 28 Kasım 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXII, 475.
11 Sucre'den Bolivar'a, Quito, 7 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, IV, 490.
12 O'Leary, "*Detached Recollections*", 17-19, 37.
13 O'Leary'den Bolivar'a, Guayaquil, 20 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXXII, 456.
14 O'Leary'den Bolivar'a, Rosario, 6 Mart 1830, FJB, AL, C-653.
15 Bolivar'dan Sucre'ye, Bogota, 28 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 230-3.
16 Bolivar'dan Flores'e, Bogota, 8 Ekim 1828, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 223-4
17 Sucre, 2 Mart 1829'da Tarqui muharebesinin raporunu vermişti, O'Leary, *Memorias*, 499-508.
18 O'Leary, "*Detached Recollections*", 17.
19 Sucre'den Bolivar'a, Cuenca, 3 Mart, Quito, 11 Mart 1829, O'Leary, *Memorias*, I, 521-3.
20 Bkz. Quintero, *Antonio Jose de Sucre*, 234-5.
21 Una Mirada sobre la America Espanola, Nisan-Haziran, 1829, Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, 286-7.
22 Una Mirada sobre la America Espanola, a.g.y., 282.
23 Sucre'den Bolivar'a, Quito, 14 Ağustos 1829, O'Leary, *Memorias*, I, 547-9.
24 Bolivar'dan O'Leary'ye, Guayaquil, 21 Ağustos 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 484-5.
25 Bolivar'dan Mosqura'ya, 3 Eylül 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 501-2.
26 Bolivar'dan O'Leary'ye, 4 Eylül 1829, O'Leary, *Memorias*, 506-8.
27 Bolivar'dan O'Leary'ye, Guayaquil, 13 Eylül 1829, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 588-94.
28 Bolivar'dan O'Leary'ye, Babahoyo, 28 Eylül 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 526; O'Leary'den Bolivar'a, Medellin, 31 Eylül 1829, FJB, AL, C-648.
29 O'Leary'den Bolivar'a, 9 Mayıs, 18 Ağustos, FJB, AL, C-633, C-641. Nicolasa Ibanez, Bolivar'ın daha önce yakınlaştığı Bernardina Ibanez'in kız kardeşiydi.
30 O'Leary'den Bolivar'a, 9 Eylül, 6 Kasım, 14 Kasım 1829, FJB, AL, C-643, C-650, C-651; "*Detached Recollections*", 13-15; Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, I, 263, 282.
31 Restrepo'dan Bolivar'a, Bogota, 8 Nisan 1829, O'Leary, *Memorias*, VII, 280; Bolivar'dan Restrepo'ya, Quito, 6 Mayıs 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 365.
32 Restrepo'dan Bolivar'a, 8 Ağustos 1829, O'Leary, *Memorias*, VII, 285.
33 Restrepo'dan Bolivar'a, 15 Temmus 1829, O'Leary, *Memorias*, VII, 286.
34 Bolivar'dan Campbell'e, Guayaquil, 5 Ağustos 1829, *Obras completas*, III, 278-9.
35 Bkz. s. 325.
36 Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 581-2, 598.
37 O'Leary'den Bolivar'a, 14 Haziran 1829, FJB, AL, C-635; "*Detached Recollections*", 13.
38 Cordova, Manifesto, Medellin, 16 Eylül 1829; Bakanlar Kurulu'na, 21 Eylül 1829, O'Leary, *Narracion*, III, 462-7.
39 Bolivar'dan Sucre'ye, Babahoyo, 28 Eylül 1829, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 597-8.
40 O'Leary'den Bolivar'a, Marinilla, 17 Ekim 1829, FJB, AL, C-645, Lecuna'nın "sahte" dediği, "O'Leary gibi mükemmel bir beyefendiye" yakışmayan fikirler içerdiğini belirttiği mektup, *Narracion*, III, 505-10.
41 O'Leary'den Bolivar'a, Medellin, 23 Ekim 1829, FJB, AL, C-647.

42 Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, I, 307-8, Hand'i "un hombre de la infima plebe de Irlanda" diye tarif eder; Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 635; ayrıca bkz. *Diccinario de Historia de Venezuela*, 3 cilt (Caracas, 1988) *E-O*, 448-9.

43 Bolivar'dan Vergara'ya, Popayan, 22 Kasım 1829, Urdaneta'ya, 22, 28 Kasım 1829, *Obras completas*, III, 365, 367, 370; Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, I, 310-11.

44 O'Leary, "*Detached Recollections*", 16-17. Campbell'e mektubu ve monarşi fikri için bkz. Bolivar'ın "tutarlı bir monarşi karşıtı" olduğu sonucuna varan şuradaki tartışma: Urbaneja, *El Alcalde de San Mateo*, 103-9.

45 Jose Gil Fortoul, *Historia constitucional de Venezuela*, 3 cilt (2. baskı, Caracas, 1930), I, 650-63.

46 Bolivar'dan Paez'e, 25 Mart 1829, *Obras completas*, III, 157-8.

47 Sucreden Bolivar'a, 17 Eylül 1829, O'Leary, *Memorias*, I, 552.

48 Lievesley'den Aberdeen'e, La Guaira, 27 kasım 1829, National Archives PRO, FO 18/72; Ker Porter'dan Aberdeen'e, Esher, 10 Şubat 1830, FO 18/78.

49 Francisco A. Labastida'dan Paez'e, 23 Şubat 1830, AGN, Secretaria del Interior y Justicia, v, f 421, *BAGN*, 10, 37 (1929), 49-50.

50 Acta del Canton de Valencia, 23 Kasım 1829, Gil Fortoul, *Historia constitucional de Venezuela*, I, 653.

51 Paez'den Bolivar'a, Valencia, 1 Aralık 1829, O'Leary, *Memorias*, II, 224; Bolivar'dan Castillo Rada'ya, Cartago, 4 Ocak 1830, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 608.

52 Bermudez, Duyuru, Cumana, 16 Ocak 1830, Para-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, V, 46; Marino'dan Quintero'ya, 2 Eylül 1829, a.g.y., IV, 478.

53 Ker Porter'dan Aberdeen'e, Caracas, 12 Haziran 1830, National Archives PRO, FO 18/78; Para-Perez, *Marino y la independencia de Venezuela*, V, 180.

54 Bolivar'dan Vergara'ya, 25 Eylül 1830, *Obras completas*, III, 465; Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 627.

55 Wood'dan Canning'e, Guayaquil, 28 Şubat 1826, *British Consular Reports*, 228-9.

56 Uribe-Uran, *Honorable Lives*, 90-1.

57 Kurucu Meclis'e Mesaj, Bogota, 20 Ocak 1830, *Obras completas*, III, 812-17.

58 Bolivar'dan Fernandez Madrid'e, Bogota, 13 Şubat, 6 Mart 1830, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 609-10, 611-13.

59 Acısını unutamadığı Ocumare'nin ayrıntılarıyla devam etti. Bkz. 5: Bölüm.

60 Posada Gutierrez, *Memorias* historico-politicas, I, 369-70.

61 Bolivar'dan Meclis'e, Bogota, 27 Nisan 1830, *Obras completas*, III, 821-2.

62 O'Leary'den Bolivar'a, Rosario, 6-8 Mart 1830, FJB, AL, C-653.

63 AGN, Hacienda Publica, xviii, f. 333, 341.

64 Kolombiya yetkilileri, Sucre'ye "doğu birimlerinin işbirliği arayışıyla", yani boş bir umutla bir anayasa taslağının sekiz kopyasını vermişlerdi. AGN, Hacienda Publica, xvi, f. 317. Ker Porter'dan Aberdeen'e, Caracas, 20 Ağustos 1830, National Archives PRO, FO 18/78.

65 Madenler 1832'ye kadar satılamadı. Bu tarihte Bolivar'ın mirasçıları ile bir İngiliz şirketi arasında Caracas'ta yapılan sözleşmeyle £38.000'e elden çıkarıldı. Bkz. Paul Verna, *Las minas del Libertador* (Caracas, 1977).

66 Posada Gutierrez, *Memorias* historico-politicas, II, 71-2.

67 O'Leary, "*Detached Recollections*", 17.

68 Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, II, 78-9.

69 Sucre'den Bolivar'a, Bogota, 8 Mayıs 1830, O'Leary, *Memorias*, I, 571; Bolivar'dan Sucre'ye, Turbaco, 26 Mayıs 1830, *Itinerario documental*, 349.

70 Bolivar'dan Manuela Saenz'e, 11 Mayıs 1830, *Cartas del Libertador*, IX, 265.

71 Posada Gutierrez, *Memorias* historico-politicas, II, 91-4. Bu üniversite liberal fikirlerin yuvasıydı.
72 Posada Gutierrez, *Memorias historico-politicas*, II, 222; Mosquera, *Memoria sobre la vida del General Simon Bolivar*, 671.
73 Esteban Febres Cordero'dan Obando'ya, Guayaquil, 16 Haziran 1830, O'Leary, *Memorias*, IV, 436; Mosquera, *Memorias sobre la vida del General Simon Bolivar*, 668-72; Antonio Jose de Irissari, *Historia critica del asesinato en la persona del Gran Mariscal de Ayacucho* (Caracas, 1846), 45-50, 121-38.
74 Bolivar'dan Marina Carcelen de Sucre'ye, Cartagena, 2 Temmuz 1830, *Itinerario documental*, 349-50. Kimilerince biraz fazla acele ederek bir yıl kadar sonra haz meraklısı bir Yeni Grenadalı olan General Isidoro Barriga'yla evlenen Sucre'nin dul eşi Ekvador'da itibarını yitirdi.
75 Bolivar'dan Flores'e, Barranquilla, 9 Kasım 1830, *Obras completas*, III, 502.
76 Bolivar'dan Urdaneta'ya, Cartagena, 18 Eylül 1830, *Obras completas*, III, 457-9; Bolivar'dan Briceno Mendez'e, 20 Eylül 1830, *Obras completas*, III, 461-2.
77 Bolivar'dan Santa Cruz'a, 14 Eylül 1830, *Obras completas*, III, 452.
78 Bolivar'dan Vergara'ya, Cartagena, 25 Eylül 1830, *Obras completas*, III, 463-6.
79 Bolivar'dan Mariano Montilla'ya, 27 Ekim, 8 Kasım 1830, *Obras completas*, III, 483-4, 498-500.
80 Bolivar'dan Urdaneta'ya, Soledad, 16 Ekim 1830, *Obras completas*, III, 473-6; Wilson'dan O'Leary'ye, 13 Ekim 1830, O'Leary, *Memorias*, XII, 125, 131.
81 Bolivar'dan Flores'e, Barranquilla, 9 Kasım 1830, *Obras completas*, III, 501-2; Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, 321-6.
82 Bolivar'dan O'Leary'ye, Barranquilla, 25 Kasım 1830, *Itinerario documental*, 355.
83 Alejandro Prospero Reverend, Bulletins, Blanco ve Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador* içinde, XIV, 464-74.
84 Bolivar'dan Urdaneta'ya, Santa Marta, San Pedro, 6, 7, 8 Aralık 1830, *Obras completas*, III, 520-3, 524-5.
85 Testamento del Libertador, Hacienda de San Pedro Alejandrino, 10 Aralık 1830, *Obras completas*, III, 529-31; Gutierrez, *La Iglesia que entendio el Libertador*, 262-7.
86 Kurtarıcı'nın Son Duyurusu, Hacienda de San Pedro, Santa Marta, 10 Aralık 1830, *Obras completas*, III, 823-4.
87 Reverend, Blanco ve Azpurua, *Documentos para le historia de la vida publica del Libertador* içinde, XIV, 468-72.
88 O'Leary, "*Detached Recollections*", 48.
89 *The Times*, Londra, 19 Şubat 1831, s. 5.

12. BÖLÜM MİRAS
(Sayfa 347-377)

1 Jamaika Mektubu, *Escritos*, VIII, 241.
2 Bolivar'dan Pedro Gual'a, Mompos, 9 Şubat 1815, O'Leary, *Memorias*, XIV, 67-9.
3 Ricketts'tan Canning'e, Lima, 18 Şubat 1826, Webster, *Britain and the Independence of Latin America*, I, 527.
4 O'Leary, "*Detached Recollections*", 26.
5 Bolivar'dan Sucre'ye, Magdalena, 12 Mayıs 1826, Bolivar'dan Santa Cruz'a, Popayan, 26 Ekim 1826, *Obras completas*, II, 361, 487-8; Bolivar'dan Fernandez Madrid'e, Bogota, 6 Mart 1830, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 612.

6 Bolivar'dan Maria Antonia Bolivar'a, Nisan 1825, 10 Temmuz 1826, Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, I, 316, 424.
7 Cussen, *Bello and Bolivar*, 152-3.
8 Jaksic, *Andres Bello*, 135-6.
9 Bolivar'ın Bogota Nutku, 23 Ocak 1815, *Escritos*, VII, 264.
10 Bolivar'ın Bogota Nutku, 23 Haziran 1828, *Obras completas*, III, 804.
11 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 682.
12 Bolivar, Venezuelalılara Duyuru, Maracaibo, 16 Aralık 1826, O'Leary, *Memorias*, XXIV, 573-4.
13 Angostura Nutku, 15 Şubat 1819, *Obras completas*, III, 690.
14 Ricketts'tan Canning'e, 18 Şubat 1826, Webster, *Britain and the Independence of Latin America*, I, 530.
15 Lester D. Langley, *The Americas in the Age of Revolution 1750-1850* (New Haven, 1996), 242.
16 Bolivar'dan Santander'e, Cucuta, 10 Mayıs 1820, *Cartas Santander-Bolivar*, II, 137.
17 Kararname, Cuzco, 4 Temmuz 1825, *Decretos del Libertador*, I, 410-11.
18 Ildefonso Leal, *Historia de la Universidad de Caracas* (1721-1827) (Caracas, 1963), 332-8.
19 Bolivar'dan Santander'e, Lima, 7 Nisan 1825, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 344.
20 German Carrera Damas, *Venezuela: Proyecto Nacional y Poder Social* (Barcelona, 1986), 111-43; *La Disputa de la Independencia*, 25-8; ve "Casos de continuidad y ruptura: Genesis teorica y practica del proyecto americano de Simon Bolivar", *Historia General de America Latina*, Cilt 5 (UNESCO, Paris, 2003), 288-90.
21 Langley, *The Americas in the Age of Revolution*, 286.
22 A.g.y., 47-8, 195-6.
23 Bolivar'dan marques del Toro'ya, Chancay, 10 Kasım 1824, *Obras completas*, II, 37-8.
24 St Augustine, *Concerning the City of God Against the Pagan*, çev. Henry Bettenson (Penguin Books, Londra, 1984), 197-9, 202-4, 215.
25 O'Leary, *Narracion*, II, 95.
26 Bolivar'dan Sucre'ye, Huamanga, 4 Eylül 1824, O'Leary, *Memorias*, XXIX, 513-15.
27 Bolivar'dan Santander'e, Pativilca, 23 Ocak 1824, *Cartas Santander-Bolivar*, IV, 202-5.
28 Bolivar'dan Penalver'e, Chancay, 10 Kasım 1824, O'Leary, *Memorias*, XXX, 10-11.
29 Bolivar'dan Santander'e, Magdalena, 7 Nisan 1826, *Cartas Santander-Bolivar*, V, 177.
30 O'Leary'den Bolivar'a, 20 Mart, 9 Mayıs, 8 Haziran, 9 Eylül, 6, 14 kasım 1829, FJB, AL, C-632, C-633,C-634, C-643, C-650, C-651.
31 Bolivardan Paez'e, Cucuta, 11 Aralık 1826, *Obras completas*, II, 505-6.
32 Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History* (1841) (Lincoln, Nebraska, 1966), 196-7, 203-4, 224.
33 Bolivar'dan Estanislao Vergara'ya, Guayaquil, 31 Ağustos 1829, O'Leary, *Memorias*, XXXI, 495.
34 O'Leary, *Narracion*, II, 601.
35 Paez, *Autobiografia*, II, 350-1.
36 German Carrera Damas, *El Culto a Bolivar* (Caracas, 1969), 55-8.
37 Paez'in devlet töreninin sonunda Hükümet Konağı'ndaki Nutku, 23 Aralık 1842, *Autobiografia*, II, 356.
38 Carrera Damas, *El Culto a Bolivar*, 226-7, 229-30, 232.
39 A.g.y., 245-7.
40 Bkz. özellikle Vicente Lecuna, *Catalogo de errores y calumnias en la historia de Bolivar*, 3 cilt (New York, 1856-58).
41 J.L. Salcedo-Bastardo, *Vision y Revision de Bolivar*, 2 cilt (Caracas, 1977), II, 162.

42 Carrera Damas, *El Culto a Bolivar*, 194-6, 206.

43 Aktaran German Carrera Damas, "Simon Bolivar, el Culto Heroico y la Nacion", *Venezuela: Proyecto nacional y poder social*, 178-9.

44 German Carrera Damas, *El Bolivarianismo-Militarismo: Una Ideologia de Reemplazo* (Caracas, 2005), 191-210.

Bibliyografya

Kaynaklar

Simon Bolivar'ın hayatı ve dönemine dair kaynakların en geniş ve çeşitli listesini şurada bulabilirsiniz: Manuel Perez Vila, "Contribucion a la bibliografia de los escritos del Libertador, manuscritos y edicinoes", Sociedad Bolivariana de Venezuela, *Escritos del Libertador*, cilt I, *Introduccion general* (Caracas, 1964), 61-290. Arşivlenmiş ve basılmış kaynaklar Pedro Grases tarafından ustalıkla taranmıştır: *El Archivo de Bolivar manuscritos y ediciones)* (Caracas, 1978). Bu çalışmanın temelini oluşturan yayımlanmış birincil kaynaklar arasında iki klasik on dokuzuncu yüzyıl derlemesi hâlâ vazgeçilmez niteliktedir: Jose Felix Blanco ve Ramon Azpurua, *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador de Colombia, Peru y Bolivia*, 14 cilt (Caracas, 1875-8) ve Daniel Florencio O'Leary, *Memorias del General O'Leary*, 32 cilt (Caracas, 1879-88, yenibasımı Ministerio de la Defensa tarafından 1981'de 34 cilt halinde yapıldı; son iki ciltte Manuel Perez Vila'nın hazırladığı bir dizin bulunuyordu). *The "Detached Recollections" of General D. F. O'Leary* (haz. R. A. Humphreys, Londra, 1969) da bu derlemeye değerli ilaveler yaptı. Vicente Lecuno önceki eserlere bir dizi değerli katkıda bulundu; bunlardan bazıları şunlardır: *Cartas del Libertador*, 10 cilt (Caracas, 1929-30, cilt 11, New York, 1948; cilt 12, haz. Manuel Perez Vila, Caracas, 1959), *Decretos del Libertador*, 3 cilt (Caracas, 1961) ve özellikle *Obras completas*, haz. Vicente Lecuna ve Esther Baret de Nazaris, 2. baskı, 3 cilt (Havana, 1950). Sociedad Bolivariana de Venezuela tam bir kusursuzluğa ulaşmak gayretiyle Bolivar'ın bilinen tüm belgelerinin tanımlayıcı ve eleştirel basımını yapmayı üstlendi: *Escritos del Libertador* (Caracas, 1964-, hâlâ devam ediyor ve şu anda 1820'lerin ortalarına kadar uzanıyor). Bolivar'ın Santander'le yazışmalarının mükemmel bir basımı yapılmıştır: *Cartas Santander-Bolivar*, Biblioteca de la Presidencia de la Republica, 6 cilt (Bogota, 1988-90).

Seçkin akademisyenlikleri ve uzman bilgileri yüzünden özellikle değerli bulduğum tarihçilerin seçkilerini temsil eden iki derleme daha vardır: Manuel Perez Vila, *Doctrina del Libertador*, (2. baskı, Caracas, 1979) ve German Carrera Damas, *Simon Bolivar Fundamental*, 2 cilt (Caracas, 1993).

Son olarak, Bolivar çalışmalarına faydası dokunan İngilizce çevirilerin başlıcaları şunlardır: Simon Bolivar, *Selected Writings*, der. Vicente Lecuna, haz. Harold A. Bierck Jr., çev. Lewis Bertrand, 2 cilt (New York, 1951) ve *El Libertador: Writings of Simon Bolivar*, çev. Frederick H. Fornoff, haz. David Bushnell (Oxford, 2003).

Kaynak Rehberi

Aljure Chalela, Simon, *Bibliografia bolivariana* (Bogota, 1983).
Fundacion John Boulton, *Coleccion bolivariana* (Caracas, 1983).
— *Seccion venezolana del archivo de la Gran Colombia. Indice sucinto* (Caracas, 1960).

Grases, Pedro, *El Archivo de Bolivar (manuscritos y ediciones)* (Caracas, 1978).
— *Los papales de Bolivar y Sucre* (Caracas, 1985).
Perez Vila, Manuel, "Contribucion a la bibliografia de los escritos del Libertador, manuscritos y ediciones", Sociedad Bolivariana de Venezuela, Escritos del Libertador, cilt. I, *Inroduccion general* (Caracas, 1964), 61-290.
— *Simon Bolivar, 1783: Bibliografya basica* (Bogota, 1983).

Arşivler

Fundacion John Boulton, Caracas
Archivo del Libertador
Signatura: C-632–C-655

Archivo General de la Nacion, Caracas
Gobernacion y Capitania General
Papeles de Guerra y Marina
Hacienda Publica
Secretaria del Interior y Justicia

National Archives, Public Record Office, Londra
FO 72, İspanya
FO 18, Kolombiya
FO 61, Peru

Yayınlanmış Belgeler ve Çağdaş Eserler

Andrews, Joseph, *Journey from Buenos Ayres, through the provinces of Cordoba, Tucuman, and Salta, to Potosi*, 2 cilt (Londra, 1827).
Austria, Jose de, *Bolquejo de la historia militar de Venezuela*, 2 cilt (BANH, 29-30, Caracas, 1960).
Blanco, Jose Felix ve Azpurua, Ramon, haz., *Documentos para la historia de la vida publica del Libertador de Colombia, Peru y Bolivia*, 14 cilt (Caracas, 1875-8).
Bolivar, Simon, *Cartas del Libertador*, haz. Vicente Lecuna (cilt 1-10, Caracas, 1929, cilt 11, New York, 1948; cilt 12, haz. Manuel Perez Vila, Caracas, 1959).
— *Decretos Del Libertador*, haz. Vicente Lecuna, 3 cilt (Caracas, 1961).
— *Doctrina del Libertador*, haz. Manuel Perez Vila (2. baskı, Caracas, 1979).
— *Escritos del Libertador*, Sociedad Bolivariana de Venezuela (Caracas, 1964—).
— *El Libertador: Writings of Simon Bolivar*, haz. Frederic H. Fornoff, haz. David Bushnell (Oxford, 2003).
— *El Libertador y la Constitucion de Angostura de 1819*, haz. Pedro Grases (Caracas, 1970).
— *Itinerario documental de Simon Bolivar. Escritos* selectos (Caracas, 1939).
— *Proyecto de Constitucion para la Republica Boliviana, con adiciones manuscritas de Antonio Jose de Sucre. Edicion facsimilar, Lima, 1826* (Caracas, 1978).
— *Selected Writings*, der. Vicente Lecuna, haz. Harold A. Bierck Jr., çev. Lewis Bertrand, 2 cilt (New York, 1951).
— *Simon Bolivar Fundamental*, haz. German Carrera Damas, 2 cilt (Caracas, 1993).
Boussingault, J-B, *Memorias* (Caracas, 1974).
"Cartas de Mujeres", *BOLANH*, 16, 62 (Caracas, 1933), 332-99.
Cochrane, Charles Stuart, *Journal of a Residence and Travels in Colombia, during the years 1823 and 1824*, 2 cilt (Londra, 1825).

Conjuracion de 1808 en Caracas para la formacion de una junta suprema gubernativa (documentos completos), Instituto Panamericano de Geografia e Historia, Comision de Historia, 2 cilt (Caracas, 1969).

Correo del Orinoco, Angostura, 1818-21, tıpkıbasım (Paris, 1939).

De Pradt, Dominique Dufour, *Les trois âges des colonies, ou leur état passé, présent et à venir*, 3 cilt (Paris, 1801-2).

Diaz, Jose Domingo, *Recuerdos sobre la rebelion de Caracas* (BANH, 38, Caracas, 1961).

Ducoudray-Holstein, H. La Fayette Villaume, *Memoirs of Simon Bolivar president, liberator of the Republic of Colombia*, 2 cilt (Londra, 1830).

Epistolario de la Primera Republica, 2 cilt (BANH, Caracas, 1960).

Espinosa Apolo, Manuel, haz., *Simon Bolivar y Manuela Saenz: Correspondencia intima* (Quito, 1996).

Fuller, Catherine, haz., *The Correspondence of Jeremy Bentham*, cilt 11-12 (Oxford, 2000-5).

Gaceta de Colombia, Rosario de Cucuta and Bogota, 1821-4, 1821-9, 1831 (Bogota, 1973).

Gazeta de Caracas, tıpkıbasım, 1808-12, 2 cilt (BANH, 21-22, Caracas, 1960).

Grases, Pedro, haz., *Pensamiento politico de la emancipacion venezolana* (Caracas, 1988).

Hall, Francis, *Colombia: Its Present State* (Londra, 1824).

Hamilton, John P., *Travels through the Interior Provinces of Colombia*, 2 cilt (Londra, 1827).

Heredia, Jose Francisco, *Memorias del regente Heredia* (BANH, 186, Caracas, 1986).

Humboldt, Alexander von, *Cartas americanas*, haz. Charles Minguet (Caracas, 1980).

— *Personal Narrative of Travels to the Equinoctial Regions of the New Continent during the Years 1799-1804*, çev. Helen Maria Williams, 6 cilt (Londra, 1814-29).

— *Personal Narrative of a Journey to the Equinoctial Regions of the New Continent*, çev. Jason Wilson (Londra, 1995).

Humphreys, R.A., haz., *British Consular Reports on the Trade and Politics of Latin America 1824-26* (Londra, 1940).

Lecuna, Vicente, haz., *Documentos referentes a la creacion de Bolivia*, 2 cilt (Caracas, 1924).

— "Papeles de Manuela Saenz", *BOLANH*, Caracas, 28, 112 (1945),494-525.

— haz., *Relaciones diplomaticas de Bolivar con Chile y Buenos Aires*, 2 cilt (Caracas, 1954).

Lee Lopez, Alberto, haz., *Los Ejercitos del Rey*, 2 cilt (Bogota, 1983).

Mendoza, Cristobal, haz. *Las primeras misiones diplomaticas de Venezuela: documentos*, 2 cilt (Caracas, 1962).

Mier, Jose M. De, haz. *La Gran Colombia*, 7 cilt (Bogota, 1983).

Miller, John, *Memoirs of General Miller in the Service of the Republic of Peru*, 2 cilt (2. baskı, Londra, 1829).

Miranda, Francisco de, *Archivo del General Miranda*, 24 cilt (Caracas, 1929-50).

— *Colombeia* (Caracas, 1978—).

Munoz, Gabriel E., *Monteverde: cuatro anos de historia patria 1812-1816* 2 cilt (BANH 42-3, Caracas, 1987).

Obra Educativa: La Querella Benthamista, 1748-1832. Biblioteca de la Presidencia de la Republica, Documentos, No. 72 (Bogota, 1993).

O'Connor, Francisco Burdett, *Independencia Americana: recuerdos de Francisco Burdett O'Connor* (Madrid, 1915).

O'Leary, Daniel Florencio, The "*Detached Recollections*" of General D.F. O'Leary, haz. R.A. Humphreys (Londra, 1969).

— *Memorias del General O'Leary*, 34 cilt (Caracas, 1981).

— *Memorias del General Daniel Florencio O'Leary: Narracion*, 3 cilt (Caracas, 1952).

— *Memorias del General Daniel Florencio O'Leary: Narracion*, Kısaltılmış Versiyon, çev. ve haz. Robert F. McNerney, Jr. (Austin, Texas, 1970).

Paez, Jose Antonio, *Autobiografia del General Jose Antonio Paez*, 2 cilt (BANH, Caracas, 1973).
Peru de Lacroix, Louis, *Diario de Bucaramanga*, haz. Mons. Nicolas E. Navarro, prolog. J.L. Salcedo-Bastardo (Caracas, 1982).
— *Diario de Bucaramanga. Vida publica y privada del Libertador. Version sin mutilaciones* (Ediciones Centauro, Caracas, 1976).
Porter, Robert Ker, *Sir Robert Ker Porter's Caracas Diary, 1825-1842*, haz. Walter Dupouy (Caracas, 1966).
Posada Gutierrez, Joaquin, *Memorias historico-politicas*, 4 cilt (2. baskı, BHN 41-4, Bogota, 1929).
Presidencia de la Republica, *Las fuerzas armadas de Venezuela en el siglo xix: Textos para su estudio*, 12 cilt (Caracas, 1963-71).
— *Pensamiento politico venezolana del siglo xix: Textos para su estudio*, 15 cilt (Caracas, 1960-2).
Raynal, Guillaume Thomas François, *A Philosophical and Political History of the Settlements and Trade of the Europeans in the East and West Indies, By the Abbé Raynal, To Which is added the Revolution of America*, 6 cilt (Edinburgh, 1782).
Restrepo, Jose Manuel, *Diario politico y militar, 1819-1858*, 5 cilt (Bogota, 1954).
— *Historia de la revolucion de la republica de Colombia*, 10 cilt (Paris, 1827).
Revenga, Jose R., *La hacienda publica de Venezuela en 1828-1830*, haz. Pedro Grases ve Manuel Perez Vila (Caracas, 1953).
Roscio, Juan German, Obras, 3 cilt (Caracas, 1953).
Santander, Francisco de Paula, *Archivo Santander*, 24 cilt (Bogota, 1913-32).
— *Cartas y mensajes*, haz. Roberto Cortazar, 10 cilt (Bogota, 1953-6).
— *Cartas Santander-Bolivar*, Biblioteca de la Presidencia de la Republica, 6 cilt (Bogota, 1988-90).
— *Correspondencia dirigida al general Francisco de Paula Santander*, haz. Roberto Cortazar, 14 cilt (Bogota, 1964-70).
— *Escritos autobiograficos* 1820-1840, haz. Guillermo Hernandez de Alba Bogota, 1988).
Simmons, Merle E., *Los escritos de Juan Pablo Viscardo y Guzman: Precursor de la Independencia Hispanoamericana* (Caracas, 1983).
Stevenson, Willam Bennet, *A Historical and Descriptive Narrative of Twenty Years' Residence in South America,* 3 cilt (Londra, 1825).
Sucre, Antonio Jose de, *Archivo deSucre*, Fundacion Vicente Lecuna, Banco de Venezuela, 15 cilt (Caracas, 1973-8).
Textos oficiales de la Primera Republica de Venezuela, 2 cilt (BANH 1-2, Caracas, 1959.
Universidad Central de Venezuela, *Materiales para el estudio de la cuestion agraria en Venezuela* (1800-1830), I, (Caracas, 1964).
Urquinaona y Pardo, Pedro de, *Memorias de Urquinaona* (Madrid, 1917).
Vowell, Richard, *Campaigns and Cruises in Venezuela and New Granada and in the Pacific Ocean from 1817 to 1830*, 3 cilt (Londra, 1831).
Webster, C.K., haz., *Britain and the Independence of Latin America* 1812-1830, 2 cilt (Londra, 1938).
Yanes, Francisco Javier, *Relacion documentada de los principales sucesos ocurridos en Venezuela desde que se declaro estado independiente hasta el ano 1821* (Caracas, 1943).

İkincil Eserler

Amunategui Reyes, Miguel Luis, *Vida de Don Andres Bello* (Santiago, 1882).
Andrien, Kenneth J., ve Johnson, Lyman L., haz., *The Political Economy of Spanish America in the Age of Revolution, 1750-1850* (Albuquerque, 1994).

Anna, Timothy E., *The Fall of the Royal Government in Peru Lincoln*, Nebraska, 1979).
Belaunde, Victor Andres, *Bolivar and the Political Thought of the Spanish American Revolution* (Baltimore, 1938).
Berruezo Leon, Maria Teresa, *La lucha de Hispanoamerica por su independencia en Inglaterra, 1800-1830* (Madrid, 1989).
Bierck, Harold A., Jr., "The Struggle for Abolition in Gran Colombia", *HAHR*, 33, 3 (1953), 365-86.
Bonilla, Heraclio, "Bolivar y las guerillas indigenas en el Peru", *Cultura*, Revista del Banco Central del Ecuador, 6, 16 (1983),81-95.
Boulton, Alfredo, *Iconografia del Libertador* (Caracas, 1992).
— *Los retratos de Bolivar*, (2. baskı, Caracas, 1964).
Brito Figueroa, Federico, *Historia economica y social de Venezuela*, 2 cilt (Caracas, 1966).
Brown, Matthew, "Esclavitud, castas y extranjeros en las guerras de la Independencia de Colombia", *Historia y Sociedad*, 10 (2004), 109-25.
Bushnell, David, "Independence Compared: the americas North and South", MacFarlane and Posada-Carbo, *Independence and Revolution in Spanish America*, 69-83.
—"The Last Dictatorship: Betrayal or Consummation?" *HAHR*, 63, 1 (1983), 65-105.
— haz., *The Liberator, Simon Bolivar: Man and Image* (New York, 1970).
— *The Santander Regime in Gran Colombia* (Newark, Delaware, 1954).
— *Simon Bolivar: Liberation and Disappointment* (Londra, 2004).
Cacua Prada, Antonio, *Los hijos secretos de Bolivar* (Bogota, 1992).
Caicedo, Bernardo J., "El supuesto rapto de Manuelita Saenz", *BAGN*, 71 (1981), 130-5.
Carrera Damas, German, *Boves: Aspectos socio-economicos de su accion historica* (Caracas, 1968).
— *El bolivarianismo-Militarismo: Una Ideologia de Reemplazo* (Caracas, 2005).
— "Casos de continuidad y ruptura: Genesis teorica y practica del proyecto americano de Simon Bolivar", *Historia General de America Latina*, Cilt V (UNESCO, Paris, 2003), 287-315.
— *El culto a Bolivar* (Caracas, 1969).
— *La disputa de la independencia y otros peripecias del metodo critico en historia de ayer y de hoy* (Caracas, 1995).
— *Historia de la historiografia venezolana* (Textos para su estudio) (2. baskı, cilt 1, Caracas, 1985, cilt III, Caracas, 1997).
— haz., *Historia General de America Latina. 5.* Cilt, *La crisis estructural de las sociedades implantadas* (UNESCO, Paris, 2003).
— *Tres temas de historia* (Caracas, 1961).
— *Venezuela: Proyecto Nacional y poder social* (Barcelona, 1986).
Castro Leiva, Luis, *De la patria boba a la teologia bolivariana* (Caracas, 1991).
— *La Gran Colombia: Una ilusion ilustrada* (Caracas, 1985).
Collier, Simon, "Nationality, Nationalism and Supranationalism in the Writings of Simon Bolivar", *HAHR*, 63, 1 (1983), 37-64.
Cortes, Santos R., *El regimen de las "gracias al sacar" en Venezuela durante el periodo hispanico*, 2 cilt (Caracas, 1978).
Cussen, Antonio, *Bello and Bolivar: Poetry and Politics in the Spanish American Revolution* (Cambridge, 1992).
Dawson, Frank Griffith, *The First Latin American Debt Crisis: The City of London and the 1822-25 Loan bubble* (New Haven ve Londra, 1990).
De Grummond, Jane Lucas, *Renato Beluche: Smuggler, Privateer and Patriot 1780-1860* (Baton Rouge, 1983).
Diccionario de Historia de Venezuela, Fundacion Polar, 3 cilt (Caracas, 1988).

Earle, Rebecca A., "Popular Participation in the Wars of Independence in New Granada", McFarlane ve Posada-Carbo, haz., *Independence and Revolution in Spanish America: Perspectives and Problems* (ILAS, Londra, 1999), 87-101.
— *Spain and the Independence of Colombia 1810-1825* (Exeter, 2000).
Filippi, Alberto, haz., *Bolivar y Europa en las cronicas, el pensamiento politico y la historiografia*, 2 cilt (Caracas, 1986-92).
Gaitan de Paris, Blanca, haz., *La mujer en la vida del Libertador* (Bogota, 1980).
Garcia Marquez, Gabriel, *The General in his Labyrinth* (Londra, 1992).
Gonzalez, Eloy G., *Historias Bolivarianas* (Caracas, 1976).
Grases, Pedro, *Estudios Bolivarianos Obras*, IV (Caracas, Barcelona, 1981).
— *Preindependencia y Emancipacion: Protagonistas y testimonios Obras*, III (Caracas, Barcelona, 1981).
Groot, Jose Manuel, *Historia eclesiastica y civil de Nueva Granada*, 5 cilt (Bogota, 1953).
Guerra, François-Xavier, *Modernidad e Independencia. Ensayos sobre las revoluciones hispanicas* (Madrid, 1992).
Gutierrez, Alberto, *La Iglesia que entendio el Libertador Simon Bolivar* (Bogota, 1981).
Halperin Donghi, Tulio, *Reforma y disolucion de los imperios ibericos 1750-1850* (Madrid, 1985).
Harvey, Robert, *Liberators: Latin America's Struggle for Independence 1810-1830* (Londra, 2000).
Helg, Aline, "Simon Bolivar and the Spectre of Pardocracia: Jose Padilla in Post-Independence Cartagena", *JLAS*, 35, 3 (2003), 447-71.
Hildebrandt, Martha, *La lengua de Bolivar* (Caracas, 1961).
Hispano, Cornelio, *Historia secreta de Bolivar, su gloria y sus amores* (Medellin, 1977).
Irisarri, Antonio Jose de, *Historia critica del asesinato cometido en la persona del Gran Mariscal de Ayacucho* (Caracas, 1846).
Izard, Miguel, *El miedo a la Revolucion: La lucha por la libertad en Venezuela* (1777-1830) (Madrid, 1979).
Jaksic, Ivan, *Andres Bello: Scholarship and Nation-Building in Nineteenth-Century Latin America* (Cambridge, 2001).
Kinsbruner, Jay, *Independence in Spanish America: Civil Wars, Revolutions, and Underdevelopment* (Albuquerque, 1994).
Lambert, Eric, "Los leigionarios britanicos", Fundacion La Casa de Bello, *Bello y Londres*, 2 cilt (Caracas, 1980-1), I, 355-76.
— *Voluntarios britanicos e irlandeses en la gesta bolivariana*, 3 cilt (Caracas, 1983-93).
Langley, Lester D., *The Americas in the Age of Revolution, 1750-1850* (New Haven, 1996).
Larrazabal, Felipe, *La vida y correspondencia general del Libertador Simon Bolivar*, 2 cilt Caracas, 1983).
Lecuna, Vicente, *Breviario de ideas bolivarianas* (Caracas, 1970).
— *Catalogo de errores y calumnias en la historia de Bolivar*, 3 cilt (New York, 1956-8).
— *Cronica razonada de las guerras de Bolivar*, 3 cilt (New York, 1950).
— *La entrevista de Guayaquil: restablecimiento de la verdad historica*, 2 cilt (4. baskı, Caracas, 1962-3).
Leturia, Pedro de, *Relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamerica*, 1493-1835, 3 cilt (Roma, Caracas, 1959-60).
Llorens Casani, Milagro, *Sebastian del Toro, ascendiente de los heroes de la independencia de Venezuela* (2 cilt, Jaen, 1998)
Lofstrom, William L., *La presidencia de Sucre en Bolivia* (BANH, Caracas, 1987).
Lombardi, John V., *The Decline and Abolition of Negro Slavery in Venezuela 1820-1854* (Westport, 1971).

— *People and Places in Colonial Venezuela* (Bloomington, 1977).
Lopez, Francisco Miguel, *Contribucion al estudio de la ley de haberes militares y sus repercusiones* (Caracas, 1987).
Löschner, Renata, *Bellermann y el paisaje venezolano 1842-1845* (Caracas, 1977).
Lynch, John, "Bolivar and the Caudillos", *HAHR*, 63, 1 (1983), 3-35.
— *Caudillos in Spanish America 1800-1850* (Oxford, 1992).
— "Los factores estructurales de la crisis: la crisis del orden colonial", *Historia General de America Latina*, Cilt V (UNESCO, Paris, 2003), 31-54.
— *Simon Bolivar and the Age of Revolution* (ILAS Çalışma Yazıları, Londra, 1983).
— "Spanish American Independence in Recent Historiography", McFarlane ve Posada-Carbo, *Independence and Revolution in Spanish America*, 87-101.
— *The Spanish American Revolutions 1808-1826*, (2. baskı, New York, 1986).
McFarlane, Anthony, *Colombia before Independence: Economy, Society, and Politics under Bourbon Rule* (Cambridge, 1993).
— "Identity, Enlightenment and Political Dissent in Late Colonial Spanish America", *Transactions of the Royal Historical Society*, Altıncı seri, 8 (1998), 309-35.
— ve Eduardo Posada-Carbo, haz., *Independence and Revolution in Spanish America: Perspectives and Problems* (ILAS, Londra, 1999).
McKinley, P. Michael, *Pre-Revolutionary Caracas: Politics, Economy, and Society 1777-1811* (Cambridge, 1985).
Madariaga, Salvador de, *Bolivar*, Londra, 1968.
Masur, Gerhard, *Simon Bolivar* (Albuquerque, 1948).
— "The Confrence of Guayaquil", *HAHR*, 31, 2 (1951), 189-229.
Mijares, Augusto, *El Libertador* (Caracas, 1987).
Mosquera, Tomas Cipriano de, *Memoria sobre la vida de General Simon Bolivar, Libertador de Colombia, Peru y Bolivia*, (Bogota, 1954).
Murray, Pamela S., "'Loca' or 'Libertadora'? Manuela Saenz in the Eyes of History and Historians, 1900-c.1990", *JLAS*, 33, 2 (2001), 291-310.
Navarro, Nicolas E., *La cristiana muerte del Libertador* (Caracas, 1955).
O'Phelan Godoy, Scarlett, haz., *La Independencia en el Peru: De los Borbones a Bolivar* (Lima, 2001).
Para-Perez, Caracciolo, *Historia de la Primera Republica de Venezuela*, (2. baskı, BANH, 19-20, 2 cilt, Caracas, 1959).
— *Marino y la independencia de Venezuela*, 5 cilt (Madrid, 1954-7).
Perez Amuchastegui, A.J., *La "Carta de Lafond" y la perceptiva historiografica* (Cordoba, 1962).
Perez Vila, Manuel, *La formacion intelectual del Libertador*, (2. baskı, Caracas, 1979).
— *Vida de Daniel Florencio O'Leary, primer edecan del Libertador* (Caracas, 1957).
Polanco Alcantara, Tomas, *Simon Bolivar: Ensayo de una interpretacion biografica a traves de sus documentos* (Caracas, 1994).
Ponte, Andres F., *La revolucion de Caracas y sus proceres* (Caracas, 1960).
Puente Candamo, Jose A. De la, *San martin y el Peru* (Lima, 1948).
Quintero, Ines, *Antonio Jose de Sucre: Biografia politica* (BANH, 73, Caracas, 1988).
Racine, Karen, *Francisco de Miranda: A Transatlantic Life in the Age of Revolution* (Wilmington, Delaware, 2003).
Ramos, Demetrio, *Espana y la independencia de America* (Madrid, 1996).
Rivas Vicuna, Francisco, *Las guerras de Bolivar*, 7 cilt (Bogota, 1834-8, Santiago, 1940).
Rodriguez Villa, Antonio, *El teniente general don Pablo Morillo, primer conde de Cartagena, marques de la Puerta (1778-1837)*, 4 cilt (Madrid, 1908-10).
Rumazo Gonzalez, Alfonso, *Manuela Saenz: La libertadora del Libertador* (6. baskı, Caracas, 1972).

Salcedo-Bastardo, J.L., *Bolivar: A Continent and its Destiny* (Richmond, 1978).
— *Vision y revision de Bolivar*, 2 cilt (Caracas, 1977).
— ve diğ., *Bolivar en Francia* (Caracas, 1984).
Scott, Drusilla, *Mary English: A Friend of Bolivar* (Lewes, 1991).
Slatta, Richard W. ve De Grummond, Jane Lucas, *Simon Bolivar's Quest for Glory* (Texas A&M University Pres, College Station, 2003).
Stoan, Stephen K., *Pablo Morillo and Venezuela, 1815-20* (Columbus, Ohio, 1974).
Thibaud, Clement, *Republicas en armas: Los ejercitos bolivarianas en la Guerra de Independencia* (Colombia-Venezuela, 1810-1821) (Bogota, 2003).
Urbaneja, Diego Bautista, *El Alcalde de San Mateo. Posibilidad y sentido de la presencia de lo hispanico en el pensamiento y la accion del Libertador* (Caracas, 1990).
Uribe-Uran, Victor M., *Honorable Lives: Lawyers, Family, and Politics in Colombia, 1780-1850* (Pittsburgh, 2000).
— haz., *State and Society in Spanish America during the Age of Revolution* (Wilmington, Delaware, 2001).
Uslar Pietri, Juan, *Historia de la rebelion popular de 1814: contribucion al estudio de la historia de Venezuela* (2. baskı, Caracas, 1962).
Vargas Ugarte, Ruben, *Historia del Peru. Emancipacion, 1809-1825* (Buenos Aires, 1958).
Verna, Paul, *Las minas del Libertador* (Caracas, 1977).
— *Petion y Bolivar* (Caracas, 1969).
Vittorino, Antonio, *Relaciones colombo-britanicas de 1823 a 1825, segun los documentos del Foreign Office* (Barranquilla, 1990).
Von Hagen, Victor Wolfgang, *The Four Seasons of Manuela: The Love Story of Manuela Saenz and Simon Bolivar* (Londra, 1966).
Waddell, D.A.G., "British Neutrality and Spanish-American independence: The Problem of Foreign Enlistment", *JLAS*, 19, 1 (1987), 1-18.
—*Gran Bretana y la Independencia de Venezuela y Colombia* (Caracas, 1983).
Williford, Miriam, *Jeremy Bentham on Spanish America* (Baton Rouge, 1980).
Wu, Celia, *Generals and Diplomats: Great Britain and Peru 1820-40* (Cambridge, 1991).
Zeuske, Michael, "¿Padre de la Independencia? Humboldt y la transformacion a la modernidad en la America espanola", *Debate y Perspectivas. Cuadernos de Historia y Cientias Sociales*, 1 (Madrid, 2000), 67-99.

Sözlük

alcabala: satış vergisi
alpargata: yazlık ayakkabı, sandalet
audiencia: idari işlevleri olan yüksek adalet divanı
bejuco: bir tür sarmaşık
blancos de orilla: yoksul beyazlar
boga: kayıkçı, günümüz bağlamında Magdalena nehrindekiler
caballero: beyefendi
cabildo: şehir meclisi
cachucha: sevilen bir Endülüs dansı
cacique: Kızılderili şefi
caudillo: reis, iktidarı anayasaya değil şahsi güce dayanan lider.
cedula de gracias al sacar: muafiyet veren kralllık kararnamesi
censo: ipotek usulü borç
cholo: mestizo (Perulu)
cobarde: korkak
consulado: ticaret odası ve ticaret mahkemesi
convencionista: Ocana Toplantısı delegesi
conventos menores: sekizden az mensubu bulunan küçük manastırlar
coyote: mestizo ile mulatto soylarının karışımından doğan kimse
curiales: avukatlar
doctrinas populistas: halk egemenliği teorileri
encomienda: Kızılderili emeği kullanma hakkı
estanco: devlet tekeli
fanegada: yüzölçümü birimi
flechera: uzun, dar kano
fuero: meslek ya da cemaat mensupluğunun getirdiği hak, imtiyaz ya da muafiyet
gente de color: beyaz olmayan halk
gentes de pueblo: sıradan insanlar
godo: gerici
hacienda: geniş toprakları olan konak, plantasyon
hacendado: hacienda sahibi
hato: büyük çiftlik (Venezuela)
huaso: Şilili süvari
isleno: Kanarya Adası sakini ya da oradan göç eden kişi
jefe: şef, reis
jefe politico: siyasi idareci
jefe supremo: üst idareci
limpieza: ari kan
llano: ova
llanero: ovalı
mantuano: Caracas'ta beyaz seçkin. Kilisede takılan atkıdan ileri gelir
mayordomo: vekilharç
mestizo: beyaz ile Kızılderili karışımı
mita: Kızılderililerin nöbetleşe zorla çalıştırılması, özellikle madenlerde
mulatto: beyaz ile siyah karışımı
paramo: yaylalar, çıplak düzlükler
pardo: beyaz siyah karışımı ama özgür olanlar
patria: anayurt
patria boba: "aptalların anayurdu", Venezuela'nın kısa süren ilk cumhuriyeti
patron: patron, sahip
pongueaje: Andlı toprak sahiplerine borç nedeniyle zorunlu ev hizmeti
porteno: Buenos Aires'li, Buenos Aires yerlisi
pueblo: halk, köy
repartimiento: Kızılderililere zorunlu mal satışı; Kızılderililerin zorunlu işçilik yapması
ruana: panço
sabana: savana
soroche: irtifa hastalığı
tribunal de secuestros: müsadere mahkemesi
tunales: hintinciri yetişen toprak
visita: teftiş gezisi
zambo: siyah ile Kızılderili karışımı

Dizin

II. Carlos 7
IV. Charles 23, *55*
V. Charles 116
VII. Ferdinand *57*, 63-64, 81, 169, 237, 309
XIV. Louis 363
9 Şubat Kararnamesi 247
1811 Anayasası 69, 84

ABD 21, 45-46, 48, 69, 148, 202, 265-66, 268-69, 296, 301, 324, 327, 343, 362, 375
Acarigua 94
Acasta *56*
Achaguas 277
Acosta 41
Adams, John 115
Afrika 17, 271, 353
Agualongo, Agustin 218
Aizpuru, Maria Joaquina de 221
Akıl Çağı 38, 40, 47, 84, 117
Albion Birliği 160, 211
Alcabala 16, 67, 201, 203, *255*, 260
alpargata 158
Alpler 31
Alta Gracia Kilisesi 1
Alvarez, Manuel Bernardo 110
Amerika 2-3, *5*, 7-9, 11, 14, 17, 20, 23, 28-29, 35-36, 38-41, 43-45, 47-49, *52-53*, *55-56*, *59*, 69, 72, 78, 83-85, 91-92, 96, 100-02, 105, 108, 112-18, 122, 132, 134-35, 145-46, 148, 151-55, 161-63, 169, 174, 179, 193, 209, 212-13, 216-17, 221-22, 227-28, 234, 237, 239-42, 245-46, 249-51, 253, *258*, 260, 263-70, 278, 280, 284, 304, 308-09, 321-22, 326-27, 342, 347, 350-57, 362, 365
Amestoy, Felix 120
Amiens Barışı 25, 30, 53
ancien regime 46
And Dağları 1, 3, 345, 371
And Konfederasyonu 260, 281
Andes Federasyonu 286
Andlar 4, 10, 73, 139-40, 153, 157-58, 172, 190, 192, 200, 207, 209, 211, 213, 215, 217, 230, 248, 358
Andrews, Joseph 249
Andrews, Sarah 61
Angostura 3, 128-30, 132-33, 140, 145, 147, 150, 153, 155, 157, 164-66, 176-77, 179, 187, 251, 297, 308, 310, 328, 360, 371,
Angostura Kongresi 151, 165, 176, 235, 272, 368
Angostura Nutku 47, 193
Ansiklopedistler 16, 46
Antiklerikalizm 39
Antioquia 309
Anzoategui, Jose Antonio 157, 159-60, 164
Apsley House 63, 66
Apure 123, 127, 140-42, 144, 153-55, 157, 173, 175, 194-95, 277, 338
Aquinalı Thomas 40
Aragua 10, 22, 72, 90, 94, 98, 105-07, 191
Aragua Vadisi 22, 25, 106, 125, 172,
Aranjuez *55*
Arauca 155
Arauca Nehri 142, 155-56
Araure 95, 104
Archivo del Libertador (Kurtarıcının Arşivi) 374
Arequipa 226, 237, 242
Arica 250, 256
Arismendi, Juan Bautista 100, 124, 126, 128, 165, 193, 273, 331
Arjantin 213, 229-30, 232, 236, 245, 247, 249, 259-60, 265
Aroa Madenleri 288, 337, 341, 344

Aspasia 224
Aşağı Peru 245
Atina 35, 224
Atlantik 23, 25, 37-38, 44, 49, 53, 81, 111, 152, 354, 356
Atocha Caddesi 24
audiencia 6, 7, 60, 67, 89, 103
Austria, Jose de 123
Aux Cayes 121, 124
Aventine 33
Avrupa 3, 5, 8, 14, 21, 25-26, 28-29, 32-33, 36-38, 43-47, 49, 51, 53-54, 57-58, 65, 72, 95, 97, 99, 103, 115, 117, 134, 138, 146, 197, 216-17, 230, 238, 253, 258, 266, 301, 308, 324, 327, 330, 340-41, 351-55, 363-64, 367, 373, 375
Ayacucho 204, 238-41, 246, 248
Aydınlanma 5, 17, 20, 31, 35-47, 49, 58, 69, 84, 97, 115, 117, 167, 187, 199, 212-13, 250, 252, 254, 259, 302, 305-06, 316, 350, 355,
Aymerich, Melchor 208, 211
Aymerich, Ramon 75
Aziz Augustinus 363, 365
Azuola, Luis Eduardo 177

Bağımsızlık Bildirgesi 68, 115
Bağımsızlık Savaşı 121, 130, 181, 184, 193, 217, 238, 308, 317
Bahamalar 5
Barbula 98
Barcelona 107, 122, 139, 147, 185,
Barinas 91-92, 94
Barquisimeto 90, 92, 94, 104
Barranca 86, 285
Barranquilla 199, 341
Barreiro, Jose Maria 154, 160, 162-63
Bask 2, 6, 8
Batı Hint Adaları 5
Batı Ordusu 137, 140
Bayonne 55
Beaver, Philip 56-57
Bello, Andres 6, 21-22, 56, 61-62, 66, 79, 264, 288-89, 351-52, 374,
Bentham, Jeremy 44, 47, 242, 305-06, 364
Beretto, Jesus 121
Bermuda 69
Bermudez, Jose Francisco 95, 107, 125-26, 128-29, 139, 157, 164-65, 172, 175, 193, 277, 333
Berruecos 316, 340
Betijoque Carache 93, 94
Bianchi, Giovanni 108
Bilbao 24
Birinci Cumhuriyet 71-72, 77-79, 96, 103, 141, 186
Birlik Kongresi 110
Blanco, Jose Felix 129
Blanco, Pedro Palacios (Bolivar'ın dayısı) 23, 58
blancos de orilla (yoksul beyazlar) 12-13
Bland, Richard 115
Bocono 94
Bogota 160, 164, 166, 168, 171, 179, 181, 184, 198-99, 208, 220-21, 226, 228, 231, 233, 239, 241, 263, 272-74, 277-79, 282-87, 292, 295, 297, 299, 301-02, 306, 309, 314-16, 320, 322-23, 325-26, 328, 330, 334, 338-39, 341, 345, 368, 370-71
Bolivar Aguirre, Jose (Bolivar'ın amcası) 3
Bolivar Meydanı 374
Bolivar y Ponte, Juan Vicente 2, 9, 13, 51, 69, 344
Bolivar, Juan Vicente 2, 9, 13
Bolivar, Maria Antonia (Bolivar'ın ablası) 21, 276, 338, 344
Bolivar, Simon 2-13, 15, 17, 19-25, 27-52, 54-55, 57-60, 62-69, 71-75, 77-112, 114-82, 184-205, 207-43, 245-311, 313-45, 347-77
Bolivarcı Anayasa 267
Bolivarcı Aydınlanma 250, 259, 350
Bolivya 189, 248-50, 252-60, 262, 264, 267, 271-72, 276, 279, 281-83, 286, 289, 296, 303, 306, 309-11, 314, 317-18, 339, 35-51, 354, 357, 360, 365-66
Bolivya Anayasası 189, 253-54, 262, 271-72, 276, 279, 281, 283, 286, 289, 296, 303, 310-11, 350-51, 354, 366
Bolivya Kongresi 254, 257
Bolivya Kurucu Kongresi 303
Bombona 210-11, 349
Bonpland, Aime 28-29
Borough Road 62
Boston 48
Bourbon Devleti 7-8, 55, 263
Bourbon Hanedanı 6-7, 56
Bourbonlar 7-8, 56, 97, 116
Boussingault, Jean-Baptiste 224

Boves, Benito 218
Boves, Jose Tomas 74, 100-107, 127, 136, 142, 218
Boyaca 91, 159-62, 165, 169, 176, 187, 203, 207, 238, 299, 334, 371
Boyaca Muharebesi 91
Briceno Mendez, Pedro 125, 157, 274, 326
Briceno, Antonio Nicolas 51-52, 90-91
Briffard, Simon 28
Brion, Luis 120, 124, 133, 157, 166
Britanya 37-38, 48-49, 53-54, 56, 59-63, 65-66, 117, 204, 270
Bucaramanga 134, 164, 226,290, 292, 295
Buenaventura 208
Buenos Aires 213-14, 245, 247
Buffon 34
Bustamante, Jose 283-84, 286
Büyük Antiller 5
Büyük Şef 126, 136, 138-39

caballero 248, 419
cabildo 3, 11, 13, 96, 186, 295
caciqueler 191-92
Cadiz 27, 38, 42, 53, 56, 59, 79, 113, 169
Cadiz Corte 56
Cagigal, Manuel 104
Caicedo, Domingo 336
Calabozo 99, 101-02, 106, 140, 142-43,
Cali 181
Callao 228, 231-32, 241
Campbell, Patrick 285-86, 330
Campo Elias, Vicente 98, 102, 104-05
Campuzano, Rosita 222
Canning, George 269
Capuchin Misyonları 21, 349
Carabano, Francisco 275
Carabano, Miguel 77, 86
Carabobo 106, 172, 174-75, 180, 207, 215, 238
Caracas 1-6, 8-9, 11, 13, 16, 19-25, 27, 34, 51, 56-59- 61, 63-64
Caracas Beyaz Islenos Taburu Altıncı Çakmaklı Tüfek Bölüğü 11
Caracas *cabildo*su 11
Caracas Company 6, 8, 52
Caracas Cuntası 61, 68
Caracas Katedrali 372
Caracas Üniversitesi 5, 39, 329
Carillo, Cruz 157
Carlyle, Thomas 367
Carmen Köprüsü 300
Caronei Nehri 128
Carrera Damas, German 360
Carta de Jamaica 114
Cartagena 31, 79-82, 85-89, 108-11, 118-21, 132, 147, 154, 160-61, 169, 174, 199-200, 227, 285, 290-92, 303, 338-41, 347
Cartagena Manifestosu 81, 83
Carujo, Pedro 299-300
Carupano 108, 125, 132
Carupano Manifestosu 108, 370
Casa Leon 13, 58, 67, 78
Casa Natal del Libertador (Kurtarıcının doğduğu ev) 374
Casanare 140, 154, 156-58
Casas, Juan de 56-57
Castillo, Manuel 88, 91, 111, 279, 298, 366
Castiglione 31
Castlereagh 269
Catecismo o instruccion popular (Halk Eğitimi İlmihali) 303
Catuche Nehri 5
Cauca 188, 315, 340
Cauca İsyanı 315
caudillo 71-72, 95-96, 99, 102-05, 107-08, 112, 118, 121-29, 131-33, 136-37, 139-46, 157, 164-65, 169, 172, 175-76, 185-86, 193-95, 227, 274, 277-78, 281, 297-98, 301-02, 314, 331-33, 347, 354, 370, 372, 374, 377
Cedeno, Manuel 121-22, 126, 139, 172, 174
cedulas de gracias al sacar 14
Cerro de Pasco 369
Cerveriz, Francisco Javier 98
Chambery 31
Charcas 309
Chavez, Hugo 377
Chia 301, 315
Chimborazo Dağı 212, 229
Chimborazo Gemisi 229, 250
Chirino, Jose Leonardo 15
Choco 187, 325, 329
cholo 236, 248, 255
Chorillos 250
Chuquisaca 247-50, 259, 295, 317, 319
Cobija Limanı 256
Cochabamba 246, 255
Cochrane, Alexander (Sir) 61

Codification Proposal (Kanunlaştırma Teklifi) 304
Cojedes 144
Coll y Prat, Narciso 100
Common Sense (Sağduyu) 45
Condillac 34
Constitutional Code (Anayasa Kaideleri) 304
consulado 6, 13
Cordova, Jose Maria 161, 218, 236, 298, 315-16, 322, 328-29, 331, 350
Coro 4, 15, 53-54, 71-72, 74, 82, 84, 92, 98, 105, 131, 174, 280, 290
Correa, Ramon 87
Cortes Madariaga, Jose Joaquin 59, 129
Cortes, Rosalia 260
Costa, Maria 249
coyote 15, 419
Cucuta 87-88, 90, 157, 161-62, 164, 166, 169, 177-80, 188, 190, 290, 337
Cucuta Anayasası 294, 328
Cucuta Kongresi 188, 190, 200-02, 220, 235, 289, 306
Cuenca 217, 222, 309, 320
Cullen, Henry 114
Cumana 3, 58, 95, 106, 139, 144, 147, 171, 174, 185
Cumhuriyet Ordusu 134
Cundinamarca 110, 273
Curaçao 76-77, 79, 98, 120, 131
curiales 274
Curiepe 89
Cuzco 9, 191, 200, 237, 243, 246, 248, 358

D'Alembert 34
Dawkins, Edward 266
De la Vega, Rafael Laso
De Leon, Antonio Fernandez 58
De Mosquera, Tomas Cipriano de 307, 315-16, 323, 328,
Del Rio, Juan Garcia
Derechos del Pueblo (Halkın Hakları) 69
Desaguadero 246, 248
Detached Recollections (Tarafsız Hatıralar) 319
Devlet 178
Devrim Çağı 34, 36-38, 45, 148, 354-56
Diaz, Jose Domingo 1, 67, 69, 73-74, 134-35
Diderot 43
doctrinas populista 39
Doğu Ordusu 137, 139, 171
Dominiken Manastırı
Ducoudray-Holstein H.L.V 96, 120
Duke Street 62

Ekvador 182, 190, 204, 207-08, 212, 217, 231, 243, 249, 264, 273-74, 307, 316-18, 322, 333-34, 342, 351, 357
El Banco 87
El Colombiano 61
El Correo del Orinoco 145
Elbers, John Bernard 200
Emile 22
Emparan, Vicente 58-60
encomienda 3
encyclical 308
Enderby, Samuel 62
Endülüs 55, 64
English, Mary 285
Erazo, Jose 340
Escolona, Juan de 274
Escuela Publica 20
Esmeraldas Limanı 200
Espana, Jose Maria 16, 38, 54, 187,
Espinosa, Jose Maria 287
Esteves, Jose Maria 335, 337, 343

Falmouth 114
faydacılık 47, 304
federalizm 83, 85, 220, 271, 276, 279
Ferguson, William 250, 300
Fernandez de Sotomayor, Juan 303
Fernandez Madrid, Jose 336
Ferriar, Thomas 153
Filangieri 34
Fitzroy Meydanı 151
Floransa 31
Flores, Juan Jose 218, 286, 302, 317-22, 334, 342,
Fransa 7, 23-24, 26, 30, 34, 36-37, 39, 45-46, 48-49, 53, 55, 58, 64-65, 149, 181, 187, 203, 275-76, 351, 362
Fransız Devrimi 15, 37, 46, 53, 61, 64, 269
Fransız İnsan Hakları Bildirgesi 38, 69
Fucha 336
fuero 14, 70, 296

Gaceta de Caracas 59, 68, 145
Gamarra, Agustin 317, 322

gaucho 236
General Canterac 237-38, 240
gente de color 14
gentes de pueblo 307
Girardot, Atanasio 89, 93, 98
Glasgow 198, 203
Godoy, Manuel 23, 55
Gomez, Juan Vicente 374, 377
Gonzalez, Florentino 299
Gonzalez, Jose Caridad 15
Gonzalez, Juan Vicente 376
Goya 23
Grafton Sokağı 61, 151
Greenwich 62
Guacara 99
Guaduas 309
Guaitara 218
Gual, Manuel 16, 38, 54, 187,
Guanare 104
Guayabal 102-03, 143
Guayana 71, 95, 126-32, 140, 146-47, 151, 349
Guayaquil 10, 43, 171, 200, 203, 207-08, 212-18, 229, 236, 284, 286, 295, 317-22, 324-25, 334, 368,
Guayaquil Konferansı 212
Guayas Nehri 324
Guayos 99
Guayra Nehri 2
Guerra, Ramon 299
Guido, Tomas 216
Guise, George Martin 318
Gutierrez, Baez 12
Gutierrez, Joaquin Posada 292, 315, 326, 336, 339,
Gutierrez, Justiniano 309
Guzman Blanco, Antonio 374, 376
Guzman, Antonio Leocadio 275
Güiria 95, 107, 125-26, 193
Gümrük Binası 345
Güney Amerika 6, 23, 28, 32-34, 38, 47, 49, 62, 83, 114, 119, 125, 138, 151-53, 174, 177, 208, 213, 215, 217, 222, 240, 246, 253-54, 256, 266, 269, 273, 324, 374,
Güney Andlar 248

Habsburg 6-7
hacendado 13, 18, 52-53, 85, 90, 101, 136, 187, 257, 274
hacienda 10, 16, 25, 57, 60, 70, 95, 114, 118, 182-83, 185, 192-93, 197, 254, 256, 258
Haiti 121, 124, 126-27, 132, 147, 151, 185, 265, 270, 357, 361, 371
Hall, Basil R.N 198
Hamburg 48
Hampton Court 62
Hand, Rupert 329
hato 156, 419
Helvetius 34-35
Heredia, Jose Francisco 89, 95, 98, 103
Hindistan 5
Hipolita (Bolivar'ın sütannesi) 20
Hippisley, Gustavus 151, 153
Histoire des deux Indes 45
Historia de la revolucion de Colombia (Kolombiya Devrim Tarihi) 293
Historia popular de Venezuela: Periodo independentista 12
History of America 38
Hobbes 35, 39, 314
Holbach 35
Honda 339
Horment, Agustin 299-300
Huacho 198
Huancayo 237, 239
huaso 236
Humboldt, Alexander von 4-5, 11, 13, 16-17, 20, 28-29, 33, 43-44, 73, 364,
Hume 35
Hyslop, Maxwell 111, 119, 151

Ibanez Arias, Bernardina 161
Ibarra, Andres 218, 220, 299-300
Illingsworth, John 320
Irribarren 157
Iturbe, Francisco de 78, 80
Izard 12
Iznardi, Francisco 69

İberya Yarımadası 7, 37, 55
İkinci Cumhuriyet 100, 104, 106-08, 121, 147
İlyada 243
indio 274
İngiliz Karayipleri 200
İngiltere 23, 30, 34, 37, 46, 55, 57, 63, 66, 69, 114, 119, 149-52, 160, 187, 202, 204-05, 225, 253, 265-66, 268-69, 276, 327, 340, 351, 365

İspanya 2, 6-8, 17, 19-20, 22-25, 27, 29-30, 33-34, 36-39, 41-42, 44, 46, 48-49, 52-57, 59-60, 63-65, 69, 71, 78, 81-82, 84, 89, 97, 115-16, 129, 131, 136, 145-46, 148, 151-52, 169-70, 172, 177, 180, 199, 209-10, 213, 230, 234-36, 241, 245-46, 260, 263, 266, 268, 290, 308-09, 351-52, 365-66, 371
İspanyol Amerikalılara Mektup 38
İspanyol Amerikası 6, 10, 19, 30, 34, 36-37, 39, 42-44, 56, 60, 62, 65, 79, 114, 117, 145, 148, 151-52, 199, 204-05, 258, 263-65, 269-70, 297, 304, 327, 330, 349, 351-52, 355, 357, 366, 368, 375
İspanyol Atlantiği 53
İspanyol Cortes 191, 308
İspanyol Guayanası 3, 349
İspanyol İmparatorluğu 6, 41, 55, 64, 85, 245, 352
İspanyol Karayipleri 15
İtalya 29, 31, 33-34, 48, 68

Jamaika 111, 114, 118-21, 151, 269, 340
Jamaika Mektubu 41, 44, 46, 115-16, 118, 147, 149, 264-65, 297
Jauja Vadisi 239
jefe politico 89
Jefe Supremo 295, 367
Jefferson, Thomas 115, 357
Jerez Aristeguieta y Bolivar, Juan Felix 5, 10, 24
Jimenez de Enciso, Salvador 209, 309
Juanambu Nehri 209-10, 218
Junin 238
Junin Muharebesi 364, 369
Junin Platosu 238-39
Junta Conservadora de los Derechos de Fernando VII (VII. Fernando'nun Haklarını Koruma Komitesi) 60
Junta de Secuestros 114

Kanarya Adaları 11-12, 69, 71-73, 78, 89, 93, 99-100, 103
Kanunların Ruhu Üzerine 41
Karayipler 3, 54, 63, 109, 118, 124, 126, 249, 292
Karşı-Reform 17
Katolik Kilisesi 39, 307, 309, 343
Kew Gardens 62
Kıstak Kongresi 267
Kıta Kongresi 115
kızılderililer 2-4, 9, 11, 14, 16-17, 74, 81, 101, 115, 118, 132, 135, 160, 169, 180, 183-84, 189-92, 209-12, 218-19, 231-33, 235, 238, 240, 242-43, 245-46, 249, 252-53, 255-57, 261, 263, 273, 306, 315, 317, 334, 343, 353, 356-59
Kingston 114, 120
Kolomb 3
Kolombiya 47, 61, 83-84, 95-96, 110, 119, 162, 165-66, 169-80, 187, 189, 191, 195-96, 199, 201-04, 207-13, 215-21, 228-37, 239-41, 249, 253-54, 259-64, 266-69, 271-73, 275-77, 280-87, 289, 292-97, 301-02, 304-11, 313-28, 330-41, 345, 350-51, 353, 357-59, 362, 364-65, 371-72, 379
Kolombiya Anayasası 176, 220, 254, 276, 289, 296, 305
Korint Kıstağı 265, 279
kreol 5, 7-9, 11-17, 22, 29, 36, 39, 41, 44, 48-49, 51-52, 55, 57-61, 67-71, 78, 81, 84, 89-90, 92, 101-04, 112, 114, 118, 130, 131, 133-36, 154-55, 162, 181-82, 184, 186-87, 193, 227, 232, 235, 245-46, 248, 254, 257, 263-64, 268, 308, 352, 357-58, 360, 380
Kudüs 83, 87
Kurtarıcı 6, 29, 83, 90, 94-95, 97-98, 108-10, 115, 126, 128, 153, 155, 157, 160, 162, 166, 168, 171, 174, 180, 188, 211, 217, 221, 233-34, 238-39, 241, 247-48, 252, 258, 261-62, 264, 271-72, 275-77, 281, 283, 288-89, 295-96, 300-01, 308, 322, 326, 332, 340, 345, 347, 357, 370-71, 374-75, 377
Kurtuluş Ordusu 108, 133-34, 136, 357
Kurucu Meclis 3, 315, 325-7, 332-4
Kutsal İttifak 117, 146, 204, 266, 270, 351
Kuzey Amerika 16, 35-36, 38-39, 45, 66, 115, 117, 148-49, 252, 353-55, 362
Kuzey Arjantin 213
Küçük Antiller 5, 124

La Coruna 25, 170
La Grita 94
La Guaira 1, 3-4, 13, 16, 23, 25, 48, 54, 56, 61, 66-67, 75-78, 89, 100, 174, 197, 285, 372
La Ladera Savaşı 315
La Magdalena 242, 250, 262, 270,
La Mar, Jose de 236, 256, 260, 315, 317-18, 322

La Paz 246-48, 256-58
La Puerta 105-06
La Puerta Muharebesi 143
La Serna, Jose de 237, 240, 246
La Torre, Miguel de 120, 171-72, 174
La Trinidad Kilisesi 1
La Victoria 76, 99
Labatut, Pierre 86-87
Lafayette 364
Lalande 34
Lancester Modeli 242
Lancester, Joseph 62, 364
Lara, Jacinto 129, 236
Larrea, Mariana Carcelan y 254
Las Casas, Manuel Maria 77
Las Gradillas 25
Las Queseras del Medio 155
Las Trincheras 98, 104
Lasso de la Vega, Rafael 308
Latin Amerika 61, 204, 242, 268, 356, 375
Lecuna, Vicente 375
Leiva 164
Lenoit, Anita 86
Level de Goda, Andres 184
Lima 205, 214, 222, 227, 229, 231, 238, 262
limpieza 359
Liverpool 152
Llamozas, Jose Ambrosio 103
llanero 4, 90, 101-04, 106, 136, 139-42, 154, 157, 159, 162, 173, 175, 186, 194, 201, 236, 238, 274, 277, 333
llano 4, 10, 13, 17, 54, 74, 99, 101, 103, 105, 121-22, 138, 140-42, 144, 146, 154-55, 157-58, 168, 172, 175, 178, 182, 185-86, 195, 274
Locke, John 4, 34, 39, 41
Loja 217-18
Lombardi 12
Londra 56, 60-62, 66, 68, 151-53, 202, 226, 252-53, 255-56, 288, 306, 336, 338, 345, 364, 374
Lopez Contreras, Eleazar 375, 377
Lopez Mendez, Luis 64, 66, 151, 153, 374
Lopez, Jose Hilario 315
Lordlar Kamarası 150-51
Los Teques 69
Lyons 31
Mably 34
MacGregor, Gregor 126
Machado, Josefina 94, 106, 114, 145
Machiavelli 31-32
Mackintosh, John 155
MacNight, George 343
Macuro 3
Madariaga, Salvador de
Madrid 6, 23-25, 27, 34, 55, 57
Magdalena Nehri 86-87, 89, 111, 169, 199, 285, 340
Maipu 238
mantuano 12
Maracaibo 18, 71, 92, 95, 98, 131, 172, 174, 184, 277,
Maracaibo Gölü 4, 10,
Maracaibo Gölü Savaşı 290
Maracay 4, 99, 140
Margarita 107, 147
Margarita Adası 3, 108, 135
Maria de la Concepcion Palacios y Blanco 2, 10
Marino, Santiago 95, 97, 105-08, 124-26, 129-30, 133, 139-40, 157, 164-65, 171-72, 174-75, 193, 275, 277, 282, 337, 366
Marti, Mariano 17-19
Masparro 94
Matos, Manuel 57
Maturin 90, 107, 121, 140, 165
Mayıs Devrimi 245
Medellin 325, 328-29
Meksika 6, 23, 265-66, 268
Mello, Manuel 23
Memorias 364, 374,
Mendoza 213
Merida 1, 4, 88, 90-92, 173, 308,
Merkez Ordusu 137
mestizo 8, 81, 182, 196, 211, 245-46, 261, 273-74, 333, 359,
Mestizo oligarşisi 182
Mexico City 23
Mier, Joaquin 343
Milano 31
militare 274
Mill, James 47
Miller, William 249, 255
Milli Anıt 345
Milli Arazi Komisyonu 193
Miranda, Francisco de 6, 9, 34, 37-38, 48, 54, 60-63, 66-69, 71-79, 264, 349
Mires, Jose 77
Mita 256-57
Molini, Tomas 61, 67

Mollien, Gaspar 20
Mompos 87, 111, 199-200, 303
Monagas, Jose Tadeo 121-22, 140
Monroe Doktrini 352
Montalvo, Francisco 155
Monte Sacro 32-33
Monteagudo, Bernardo de 214
Montesquieu 34-35, 39, 41, 43, 148, 168, 187-88, 242
Monteverde y Ribas, Domingo de 71, 87, 89, 92, 98, 105, 107-08, 123
Montilla, Mariano 57, 58, 86, 291-92, 340
Montilla, Tomas 77, 86
Monzon, Juan de Dios 129
Morador 94
Morales, Francisco 107
Moreno, Jose Ignacio 13
Morillo, Apolinar 340
Morillo, Pablo 111, 113-14, 119-21, 123, 132, 135-36, 139, 143, 146, 153-56, 161, 168-70, 340
Mosquera, Joaquin 233, 337, 341
Mucuchies 91, 94
Muhteşem Sefer 94-95, 112, 123, 126, 147
mulatto 8, 12-13, 16, 19-20, 70, 81, 101-03, 108, 121, 132, 135, 142, 183-84, 209, 290, 334,
mutlakıyetçilik 8, 35, 169, 310, 328, 356

Napoleon 30-31, 34, 37, 45, 55-56, 58, 138, 248, 269, 275-76, 292-93, 363
Napoleon Savaşları 152, 269
Napoli 33
Narino, Antonio 82, 110, 177, 180
Neiva 203
neo-caudillolar 377
neo-Thomizm (yeni Thomasçılık) 40
New York 48
Newton 5
Nikaragua 269
Ninavilca 260
Niquitao 94
noblesse oblige 22
Notre Dame 30-31

Obando, Jose Maria 314-16, 320-21, 328-29, 340
Ocana 87, 111, 289, 291-94, 302
Ocana Kongresi 289, 302
Ocana Meclisi 295
Ocana Toplantısı 294, 328
O'Connell, Daniel 364
O'Connor, Francis Burdett 236, 238
Ocumare 19, 125
Olaneta, Casimiro 248
Olaneta, Pedro Antonio 246
Olaya, Jose 231
O'Leary, Daniel Florencio 27, 29-35, 46-47, 62, 77-78, 91, 102, 120, 126, 129, 135, 144, 158, 160, 162, 166, 168, 170-71, 173, 189, 223, 234, 241, 248, 251, 253, 262, 277, 286, 288, 290-92, 294, 307, 317-20, 322-29, 337-38, 342-43, 345, 350, 364, 366, 371, 374
Olmedo, Jose Joaquin 243
Orinoco 3, 105, 127, 130-31, 140, 144-47, 155, 249, 290,
Orinoco Deltası 127
Orinoco Nehri 3, 128
Orta Cordillera Dağları 181
Oxford 142

Padilla Koyağı 340
Padilla, Jose Prudencio 166, 182, 278, 285, 290-92, 294, 299-301, 359
Padre de la Patria (Anayurdun Babası) 371
Padua 31
Paez, Jose Antonio 120-23, 127-28, 139-44, 146-47, 154-55, 157, 162, 164, 166-69, 172-75, 182, 184, 186, 189, 194-95, 204, 271-72, 274-83, 290, 292, 300, 302-03, 326, 328, 331-33, 337, 354, 366, 370, 372-73,
Paine, Thomas 45
Palacios, Carlos 21-22, 25
Palacios, Estaban 23
Palacios, Jose 341, 343-44
Palacios, Leandro 145
Palmar *sabana*ları 193
Pamplona 164
Panama 117, 174, 207, 236, 238, 265-66, 269, 308, 375
Panama Kıstağı 265
Panama Kongresi 266, 270, 375
"Panama Kongresi Üzerine Düşünceler" 270
Pando, Jose Maria 262-63, 284, 350
Pantano de Vargas 159, 349
Papa VII. Pius 30, 309
Papa XII. Leo 309

Paramo 138, 158-59, 199, 209, 249
Paramo de Pisba 158-59
Parapara 19
pardo 4, 11-16, 52, 54, 58, 68, 70-71, 73, 78, 82, 89, 93, 103-04, 114, 130-36, 146, 181-86, 189, 196, 261, 273-74, 279, 290-92, 294, 301, 318, 333, 358-62
pardokrasi 133, 185, 196, 294, 359-61
Paris 24, 27-31, 33-34, 48, 236
Parmalı Maria Luisa 23
Paroissien, James 256
Pasco 224, 238
Pasifik 174, 208, 213
Pasto 174, 183, 209-11, 217-20, 224, 228, 308, 315-16, 320-21, 328, 340, 342
pastuso 211
Pativilca 229-31, 233, 235-36, 364
Payne 39
Peder Andujar 20-21
Pedregal 181
Pena, Miguel 77, 275, 282
Penalver, Fernando 138, 243, 365
People and Places in Colonial Venezuela 12
Periandros 279
Perikles 224
Peru 6, 7, 19, 96, 113, 157, 161, 171, 189, 191-92, 198, 202, 205, 207, 210, 212-19, 222, 224-25, 227-37, 239-43, 246-50, 253, 256-57, 259-67, 271, 274, 280, 282-86, 292, 295-96, 306, 310, 313, 315-21, 324-25, 328, 334, 339, 345, 347, 350-51, 357-58, 362, 371,
Peru de Lacroix, Luis 30, 292, 345
Peru Kongresi 234, 241-42
Peru Madencilik Birliği 249, 256
Petion, Alexandre 121, 124-26, 132, 135
Philadelphia 184
Philosophes 40, 42, 46, 150, 187
Piar, Manuel 95, 108, 122, 124, 126-128-34, 138-39, 184, 280, 289, 292, 301, 359, 366
Pichincha 211, 215, 238
Picornell, Juan Bautista 16
Piggot, Robert 153
Pinango, Judas Tadeo 184
Plantasyon 2, 10, 13, 15, 25, 38, 70, 89, 174, 185-86, 195-98, 202-03, 258, 261, 307, 357
Platon 178
Plaza San Jacinto 5
Plaza Trinidad 70
Plaza, Ambrosio 157, 161, 167, 172, 174
Plazuela de San Carlos 297
pongueaje 256
Popayan 161, 166, 181, 203, 208-10, 295, 307-08, 314-16, 322, 330, 368
Pope, Alexander 243
Port -au-Prince 121
Porteno 259
Porter, Robert Ker 184, 283
Portsmouth 61
Portuguesa 94
Potosi 241, 246, 249, 255-56, 310
Pradt, Abbe de 364
Pradt, Dominique de 46, 242, 264
Puerto Cabello 74-75, 79, 93, 97, 99-100, 106, 125, 174, 280
Puerto de La Mar 256
Puerto Real 87
Puerto Rico 17, 71, 74, 260
Puno 242-43, 248

Quito 81, 154, 157, 161, 165, 179, 203, 207-13, 217-19, 221-22, 226-27, 235, 238, 254, 258-59, 273, 282, 284, 286-87, 289, 307-09, 318-21, 326, 331-33, 339-40, 350, 368

Rahmet Adası (Isla de Gracia) 3
Ramos, Jose Luis 145
Ravelo, Sebastian de Miranda 11
Raynal, Guillaume Thomas François 39, 45-46
repartimiento 256
Restrepo, Jose Manuel 293, 297, 326-27, 397
Revenga, Jose Rafael 166, 201, 203-04, 262, 271, 331
Reverend, Alexandre Prospere 343
Ribas, Jose Felix 57-58, 85
Ribas, Marcos 13
Ricaurte, Antonio (Yüzbaşı) 105
Richmond 62
Rifle'lar 210, 240
Rincon de los Toros 143
Rio de la Plata 213
Rio de La Plata 247
Rio de Mayo 316
Riva Agüero, Jose de la 227-28, 230, 232, 235
Robertson, William 38
Rodriguez del Toro, Maria Teresa 24-25
Rodriguez, Francisco Antonio 59

Rodriguez, Simon (Bolivar'ın Hocası) 20-22, 24, 31-32, 47, 258, 350
Rojas, Andres 121, 140
Rollin 34
Roma 32-33, 35, 42, 149, 160, 305, 307-09, 363, 374
Roma Kilisesi 308-09, 343
Rooke, James 153, 157, 159-60
Roscio, Juan German 68-69, 138, 145, 177
Roulin, François Desiree 287-88
Rousseau, Jean Jacques 16, 22, 34-35, 38-43, 45, 148-49, 151, 168, 179, 220, 304, 306, 353
Royal Gazette 118
ruana 203, 419

sabana 193
Sabana de Ocumare 14
Saenz, Manuela 212, 221-23, 229, 350
Saenz, Simon 221
Saint Domingue 15
Salas, Tito 374
Salom, Bartolome 125, 212, 219
Samano, Juan 155, 160
Samuel Robinson (bkz. Rodriguez, Simon)
San Agustin Nehri 300
San Antonio 87
San Bartolome Koleji 339
San Carlos 104
San Carlos Kalesi 77
San Carlos Kışlası 1
San Felipe 75
San Felipe Kalesi 74
San Felix 130
San Fernando 141, 143-44
San Francisco Kilisesi 372
San Gil 164
San Ildefonso Gemisi 23
San Jacinto Kilisesi 1
San Joaquin 99
San Juan de Payara 141-42, 147
San Martin, Jose de 171, 207, 212-17, 221-22, 227, 231, 234, 261
San Mateo 2, 13, 20, 25, 50, 58, 74, 76-77, 99, 105, 174
San Mateo Malikânesi 2
San Pedro Alejandrino 343
Sanayi Devrimi 37, 205
Sanches Carrion, Jose 235
Sandes, Arthur 236
Santa Cruz 232, 247
Santa Cruz, Andres 210, 215, 230, 246, 260, 267, 280, 284
Santa Fe de Bogota 9, 82, 110, 113
Santa Marta 83, 86, 111, 174, 183, 200, 309, 335, 343, 345
Santa Marta Katedrali 372
Santander, Francisco de Paula 47, 88, 140, 144, 154, 156, 158, 160-63, 165-67, 180, 187-88, 207, 209, 217, 219-20, 230-31, 233-34, 236, 239-40, 245, 247, 270-72, 274-79, 282-85, 287-94, 296-301, 305-06, 309, 314, 338, 363, 365, 369-70,
Santo Domingo 71, 285, 292
Sanz, Miguel Joseph 59
Sapphire Gemisi 66, 77
Segovia 4
Series estadisticas para la historia de Venezuela 12
Seuse 25
Sevilla 55, 59
Sevilla Cuntası 58
Sezar 40
Simon Jose Antonio de la Santisima Trinidad (bkz. Bolivar, Simon)
Sin Nombre 104
Smith, Adam 198
Socha 158-59
Sociedad Bolivarina de Venezuela (Venezuela Bolivar Derneği) 375
Sociedad Patrioca (Yurtseverler Cemiyeti) 68
Socorro 164, 203
Sokrates 224
Soledad 341
Soublette, Carlos 121, 125, 128, 133, 157, 159-61, 169-70, 172, 175, 193, 271, 287, 302, 326
Sparta 35, 42
Spinoza 5, 35
St. Cloud 30
Stephenson, Robert 340
Suarez, Francisco 39-40
Sucre, Antonio Jose de 95, 130, 138-39, 162, 171, 208-12, 218, 223, 228, 231- 235-36, 238-41, 243, 246-50, 252, 254-55, 258-59, 280, 295, 301, 310-11, 316-23, 328-29, 331, 335, 337-40, 342, 344, 350, 364, 370
Sutherland, Robert 121, 126-27
Şahane Meclis 335, 339, 347
Şeref Birliği 120

Şili 161, 171, 181, 203, 21314, 217, 229-30, 232, 236, 238, 249, 260, 265

Tachira Nehri 87, 337
Tacitus 40
Taguanes 93, 349
Taindala 218
Tamalameque 87
Tame 158
Taminango 209
Tarqui 316, 320-21
Tarqui Ovası 320
Tejada, Luis Vargas 299
Tenerife 86
Teruel 24
The Times 56, 345
Thorne, James 222, 225
Tinaquillo 19, 99-100
Tiradore 173
Tizcar, Antonio 92
Tocaima 181, 271
Tocuyito 99
Toplumsal Sözleşme 38, 220
Toprak Sahipleri ve *Llano*lardaki Sığır Yetiştiricileri Yasası 186
Toro Markisi 13, 31, 58, 72,
Toro, Fermin 372
Toro, Fernando del 31-32, 59
Torre Tagle 214, 228-29, 232, 234-35, 280, 366
Torre Tagle Markisi 214
Torres, Camilo 88, 110, 118,
Tovar Kardeşler 58
Trafalgar 30, 34, 53, 290
Tratados de Legislacion Civil y Penal 305
tribunal de secuestros 137
Trujillo 4, 88, 91-92, 169-70, 173, 191, 228, 230, 236, 331
Trujillo Kararnamesi 92
Tumusla Muharebesi 246
tunales 3
Tunja 82, 87, 109-10, 160, 164, 290
Turmero 99
Turnbull, John 62
Tuy Vadisi 10, 51, 71

Ulusal Panteon 374
Ulusal Venezuela Kilisesi 374
Urdaneta, Rafael 88-89, 98, 104, 109, 123, 130, 143, 157, 164, 180, 193, 277, 285, 287, 295, 298, 300-01, 310, 316, 326, 328-30, 341-43
Uztariz 13, 24

Valdes, Manuel 95, 128-29, 237, 240
Valencia 4, 76, 90, 98-99, 105-06, 185, 209
Vansittart, Nicholas 62
Vargas Kışlası 300
Vargas Kıtası 299
Vargas, Jose Maria 38, 284
Vargas, Juan de los Reyes 74
Vatikan 33, 309
Velez 164
Venedik 4, 31
Venezuela 1-4, 6-8, 10-12, 15-17, 19-20, 24, 33-34, 36, 38, 45, 48-56, 58-71, 73-76, 78, 81-85, 87-90, 94-98, 101, 103, 105, 108, 110-15, 118, 120-124, 126, 129-30, 134-37, 139-40, 142, 145-55, 157, 161-66, 170-71, 175-76, 178-79, 181-86, 188-89, 193-95, 197, 200-02, 204-05, 207, 227, 235-36, 242, 245, 249, 254, 264, 267-68, 272-75, 277, 279-83, 289-90, 292, 302, 311, 326, 329, 331-33, 337, 339, 341, 347, 349-51, 353-55, 357, 359-61, 365, 367, 369-77
Venezuela Kongresi 188
Vergara, Estanislao 341
Verona 31
Vertot 34
Vezüv Yanardağı 33
Vicenza 31
Vikunya 200
Villa Quinta 287
Villars, Fanny Dervieu du 28, 31, 48
Viscardo, Juan Pablo 7, 38, 45
Vivienne Caddesi 28
Voltaire, François Marie Arouet de 34-35, 40, 43, 46, 306
Vowell, Richard 99, 142, 158,
vuelvan caras 155

Washington 48
Washington, George 148, 153, 362,
Wellesley Markisi 63-66
Wellesley, Richard 119
Wellington Gemisi 61
West Point 184
White, Blanco 62

Wilberforce, William 62
Wilson, Belford Hinton 77, 250, 341, 343-44
Wilson, Henry 144, 151, 153
Wilson, Robert (Sir) 252, 344, 364
Windward Filosu 61

Yabancı Ülkede Askerlik Yasası 152
Yacuanquer 224
Yaguarapo 193
Yapeyu 213
Yare 25, 51, 60
Yarımada 7, 37, 55, 63-64, 93, 116, 128, 245
Yarımada Savaşı 213, 236
Yeni Dünya 32, 118, 162, 169, 238
Yeni Granada 6, 81-82- 84, 87-90, 92-93, 95, 110-15, 118-19, 123, 139, 143, 145-46, 151, 153-56, 158, 160-66, 168, 174, 179, 187, 191, 200-04, 208, 213, 264, 268, 272-74, 283, 301, 303, 332, 334, 337, 347, 350-51, 370-71
Yeni Granada Kongresi 82, 99, 109
Yukarı Peru 225, 237, 241, 243, 245-48
Yüzbaşı Santana 225

zambo 13, 15, 101, 135, 142, 292,
Zaraza, Pedro 121-22, 126, 128
Zea, Francisco Antonio 145, 151, 163, 165-66, 171, 272
Zepita 243
Zuazola, Antonio 90, 98-100

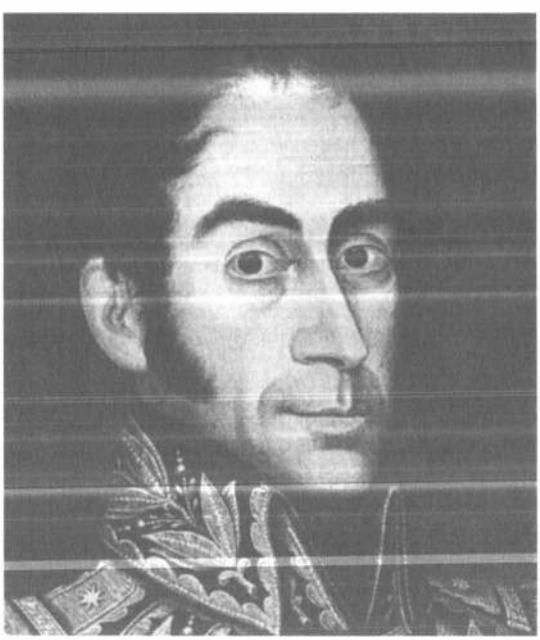
1. Genç Bolivar, bilinmeyen sanatçı, Madrid, *c.* 1802. Fundacion John Boulton, Caracas.

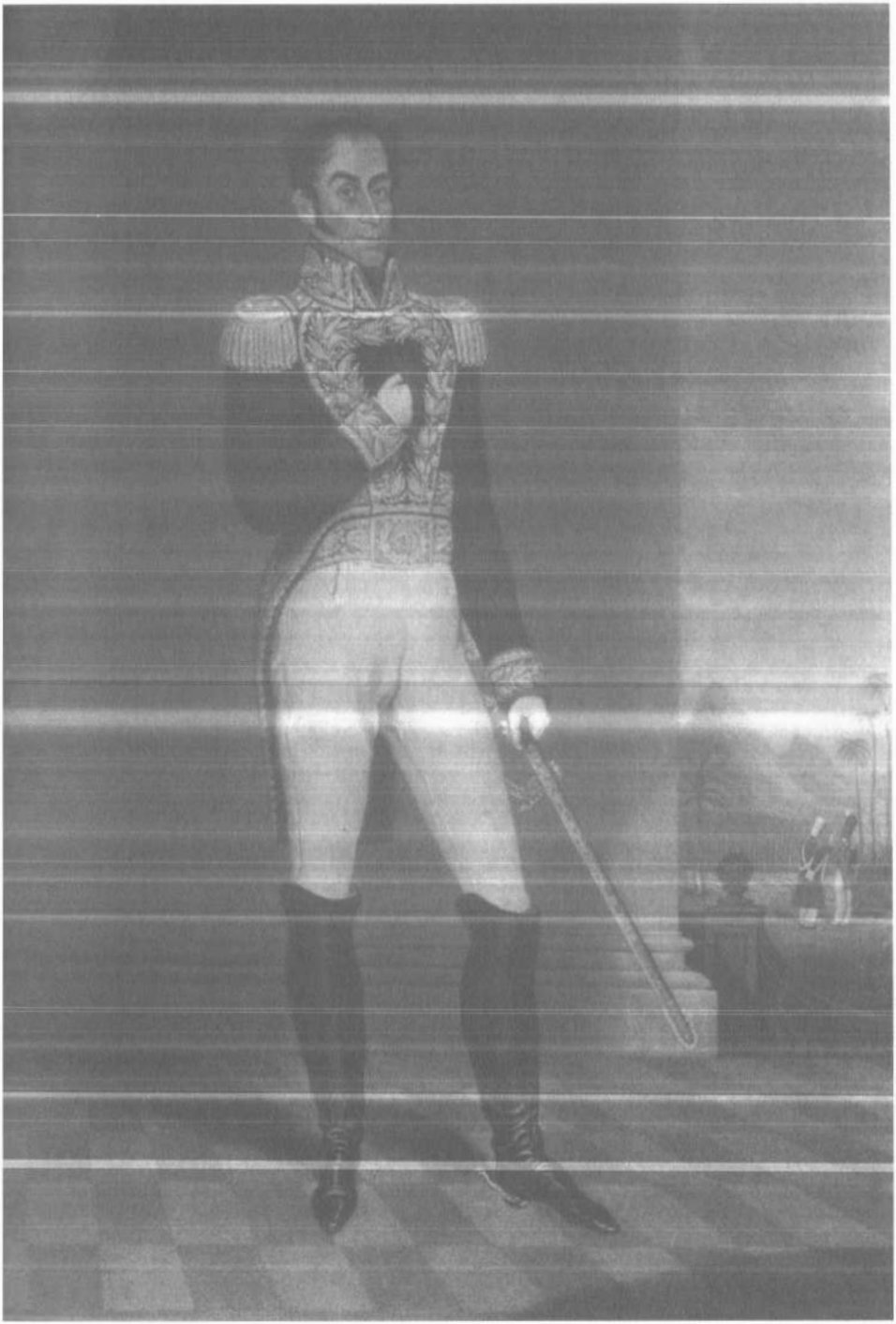
2. Simon Bolivar, W. Holt'un gravürü, M.N. Bate'in bir gravüründen esinlenilmiştir, Londra 1823-8.

3. Simon Bolivar, fildişi üzerine minyatür, 1828, Roulin'in bir tablosundan esinlenilmiştir.

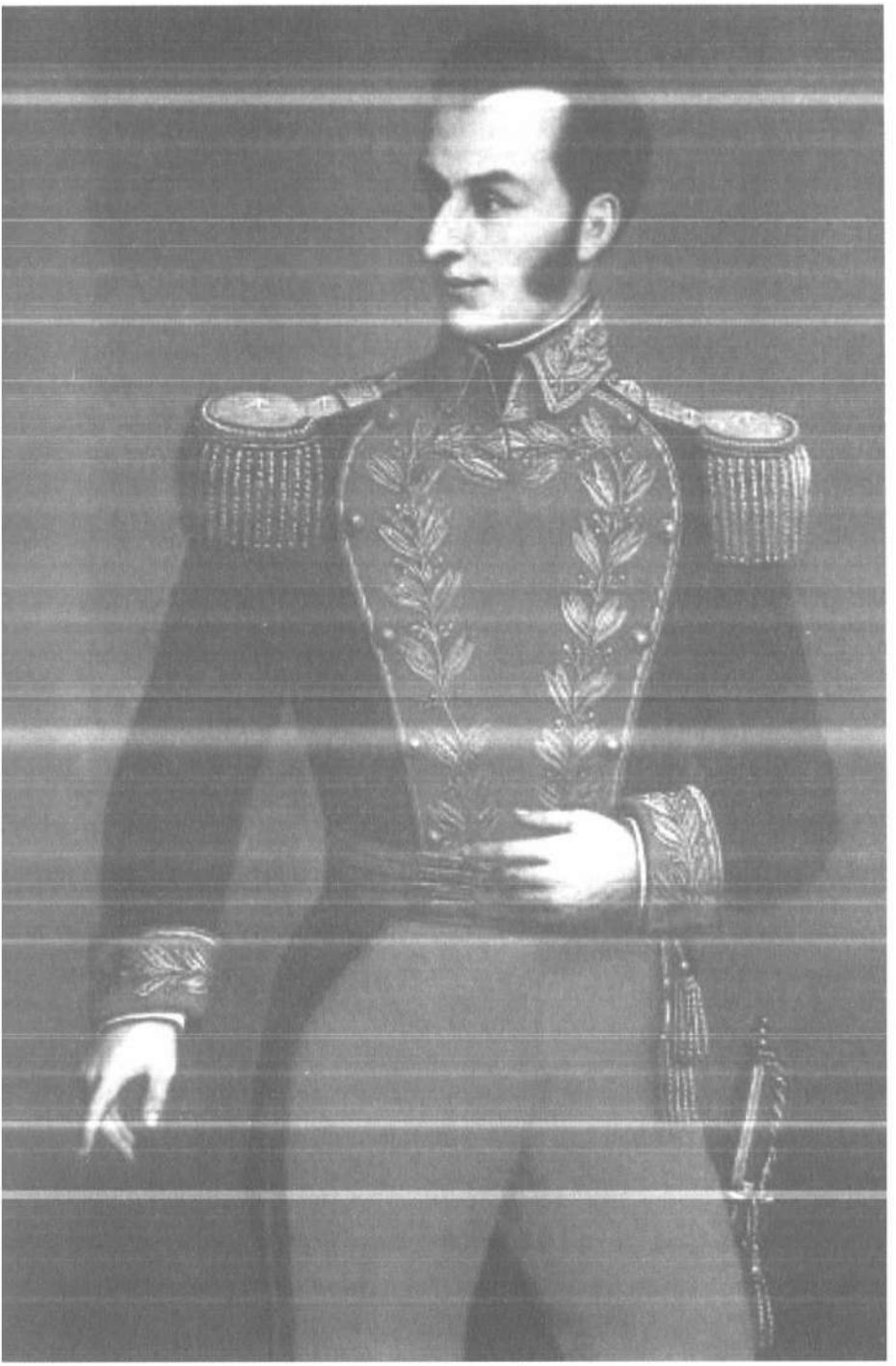
4. Simon Bolivar, Jose Gil de Castro, Lima, 1825. "Lima'da büyük bir titizlikle yapılan ve bana çok benzeyen portrem."

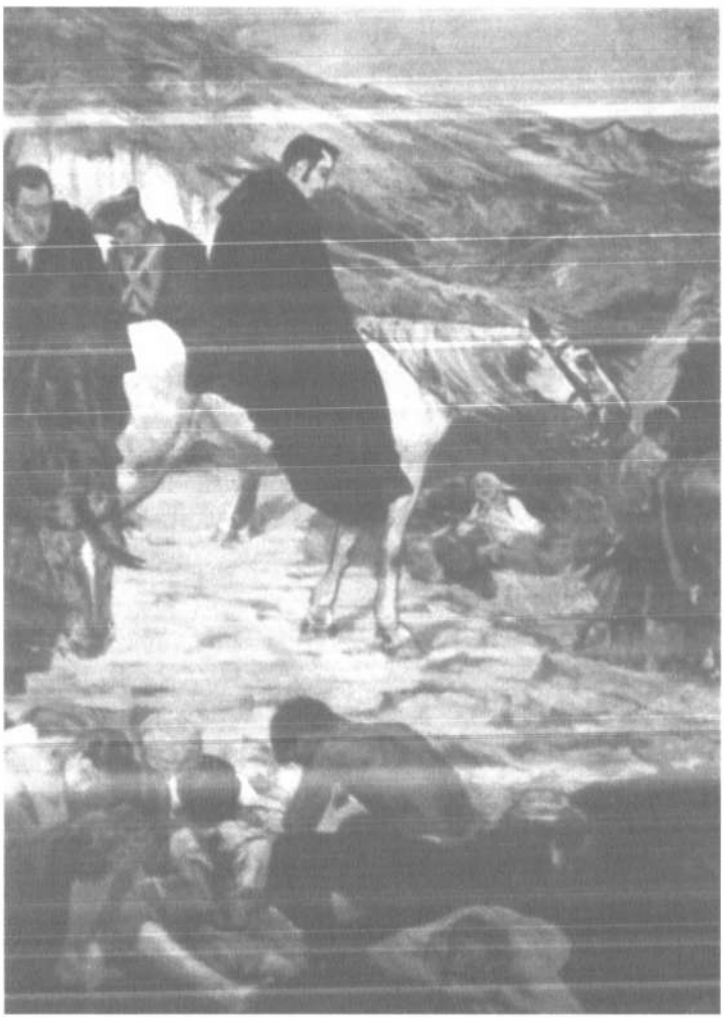
5. Simon Bolivar, Libertador de Colombia, Jose Gil de Castro, Lima, 1827.

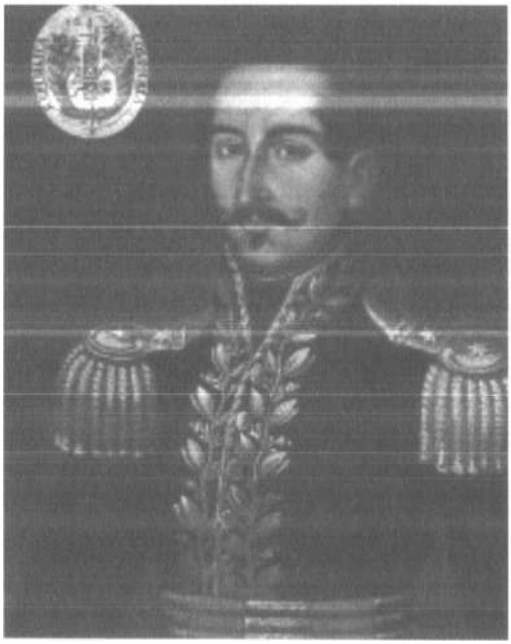
6. Daniel Florencio O'Leary, Antonio Meucci, on dokuzuncu yüzyıl.

7. Antonio Jose de Sucre.

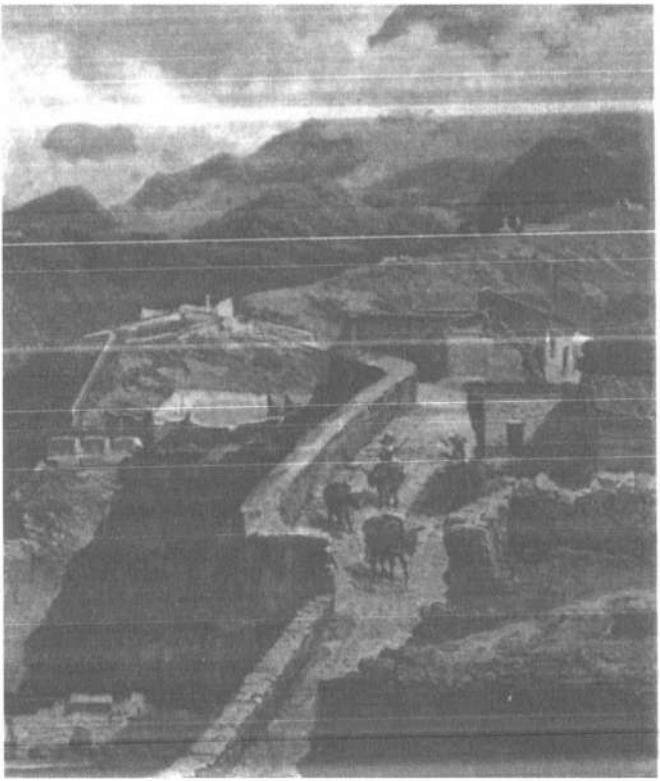
8. Bolivar ve Yurtsever Kuvvetler And Dağları'nı aşıyor, 1819, Tito Salas.

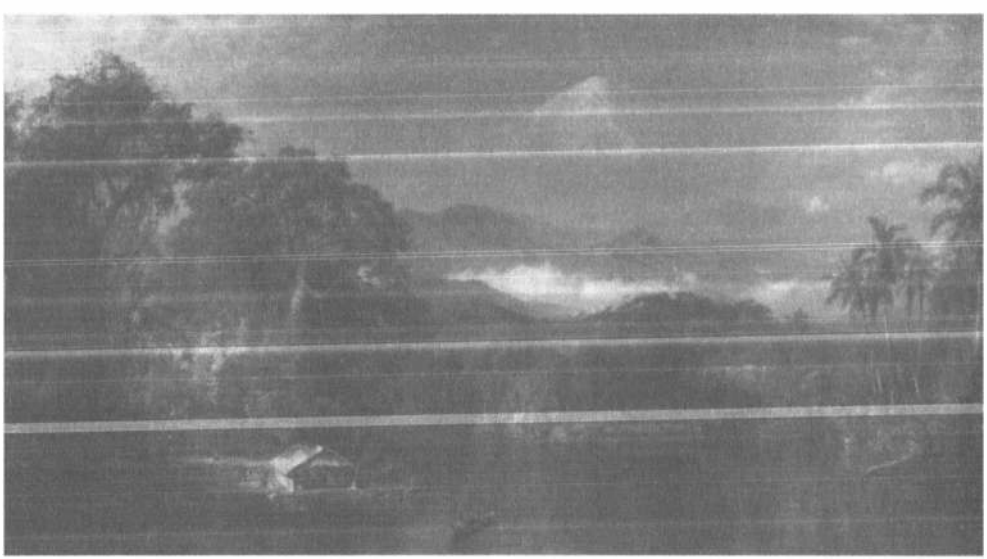
9. Francisco de Paula Santander.

10. Manuela Saenz.

11. *Antiguo canimo colonial entre Caracas y La Guaira*, Ferdinand Bellermann.

12. Chimborazo, Frederick Edwin Church, 1864.